

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Журнал заснований у 1918 році

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Серія: Філологія. Журналістика

Том 33 (72) № 2 2022

Частина 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

Головний редактор:

Казарін Володимир Павлович – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри слов'янської філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.

Члени редакційної колегії:

Гадомський Олександр Казимирович – доктор філологічних наук, доктор габілітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень Інституту славістики Опольського університету (Ополе, Польща);

Досенко Анжеліка Костянтинівна – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри слов'янської філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Свенцицька Еліна Михайлівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри слов'янської філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Семенець Ольга Сергіївна (відповідальний секретар) – кандидат філологічних наук, завідувач кафедри зарубіжної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Статкевич Лариса Павлівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри зарубіжної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Ткаченко Тетяна Іванівна – доктор філологічних наук, доцент.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

**Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
(протокол № 16 від 20.05.2022 року)**

Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського.
Серія: Філологія. Журналістика» зареєстровано Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 24632-14572ПР від 04.11.2020 року)

***Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
зі спеціальностей 035 – Філологія, 061 – Журналістика відповідно до Наказу МОН України
від 17.03.2020 № 409 (додаток 1)***

***Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International
(Республіка Польща)***

Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

**ISSN 2710-4656 (Print)
ISSN 2710-4664 (Online)**

© Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, 2022

ЗМІСТ

УКРАЇНСЬКА МОВА

Грицевич Ю. В.

ПОБУТОВИЗМИ В ЗАХІДНОПОЛІСЬКИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТАХ.....1

Кичан Д. О.

ФОНЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДЛЯСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МІКРОМОВИ
У КНИЗІ ЮРІЯ ГАВРИЛЮКА «NIECH ŻYWE PUDLIASZE!».....7

Межов О. Г., Костусяк Н. М., Здіховська Т. В.

КОМУНІКАТИВНО-СИНТАКСИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ПИТАЛЬНИХ ВИСЛОВЛЕНЬ
У КОНТЕКСТІ НОВІТНІХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ПАРАДИГМ.....12

Олексенко В. П.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІМЕННИКІВ
ІЗ СУФІКСОМ -ИЩЕ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.....18

Середницька А. Я.

ПРОСТОРОВІ СЛОВОТВІРНІ КАТЕГОРІЇ ДІЄСЛІВ ПЕРЕМІЩЕННЯ
ЯК ВИЯВ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ.....28

Стефурак Р. І.

ГЕНІТИВНА МЕТАФОРА – КОНСТИТУТИВНИЙ ЕЛЕМЕНТ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ
МАРІЇ ТКАЧІВСЬКОЇ (на матеріалі роману «Княгиня Острозька»).....33

Тараненко К. В.

СУРЖИК ЯК ЕЛЕМЕНТ ВЕРБАЛЬНОГО ІМІДЖУ УКРАЇНСЬКОГО ВИКОНАВЦЯ.....39

Царьова І. В.

ЮРИСЛІНГВІСТИЧНІ ОЗНАКИ ПОНЯТЬ ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ.....45

Циганок І. Б.

ФЛОРОНАЙМЕНУВАННЯ У МОВОТВОРЧОСТІ В. ВИХОДЦЕВА.....50

РОСІЙСЬКА МОВА

Доронкіна Н. Є., Івасюк О. В., Слива Т. В.

ДЕРИВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НАЗВ МІСЯЦІВ
У РОСІЙСЬКІЙ МОВІ (АД'ЕКТИВНА ПАРАДИГМА І СТУПЕНЯ).....55

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ

Korpalo O. R., Mucan D. M.

PORÓWNAWCZO-SEMANTYCZNA CHARAKTERYSTYKA FRAZEOLOGIZMÓW
Z KOMPONENTEM "WĄTROBA".....63

ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

Арделян О. В.

ВТОРИННІ НОМІНАЦІЇ ШТАТІВ США.....70

Асташева О. С., Бялик В. Д.

ГЕНДЕРНО МАРКОВАНІ ІДІОМИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....77

Байтерякова Н. Ю., Байтеряков О. З.

СЛОВОТВОРЧІ ПАРАМЕТРИ АНГЛОМОВНОЇ ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНОЇ ЛЕКСИКИ.....82

Білецька Т. О., Гаврилюк О. О.

МУЛЬТИМОДАЛЬНІСТЬ ТЕКСТІВ СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ ЖУРНАЛІСТІВ-
БЛОГЕРІВ (на матеріалі блогів Філіппі де Франко та Арви Махдаві).....87

Веремчук Е. О. ІДЕНТИФІКАЦІЙНИЙ МОДУС АНГЛОМОВНОЇ ЛІНГВОЕТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ DIGNITY.....	94
Волкова С. В. ЛІНГВОПОЕТИЧНИЙ ЕКЛЕКТИЗМ У ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТА ЛІНГВОСЕМІОТИЧНИЙ ПЕРСПЕКТИВАХ (на матеріалі сучасної англомовної амеріндіанської прози).....	100
Гамаль Ю. А., Куш Е. О. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА ЇЇ ОДИНИЦІ ГРЕЦЬКО-ЛАТИНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ.....	105
Глуховська М. С. ОЦІННА ОЗНАКА У ЗНАЧЕННІ АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕМ.....	110
Гнатишена І. М., Данишенко І. О. ТЕМАТИЧНІ ТА МЕТАФОРИЧНІ ГРУПИ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ СФЕРИ КОСМЕТОЛОГІЇ.....	116
Gryshkova R. O. LINGUISTIC AND CULTURAL ASPECTS OF ANGLOPHONE ERGONYMS IN CANADA.....	121
Дмитрук Л. А. ОСОБЛИВОСТІ МОРФОЛОГІЧНОГО СЛОВОТВОРУ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ В РІЗНІ ІСТОРИЧНІ ПЕРІОДИ.....	127
Задорожна А. Д., Гнатишена І. М. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТА ТЕМАТИЧНІ ГРУПИ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАННЯ.....	136
Ішук А. А. СТРУКТУРНІ ТА СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ.....	141
Капуш Л. М., Куконіна Н. А. ЕКСТРАЛІНГВАЛЬНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ТА ЕТИМОЛОГІЧНЕ ПОХОДЖЕННЯ ОЙКОНІМІВ США.....	146
Klymenko T. A., Suima I. P. TRANSLATION OF THE FILM TITLE AS A CULTURAL PHENOMENON.....	152
Мизин Т. О. ТЕРМІНОЛОГІЗАЦІЯ ТА ДЕТЕРМІНОЛОГІЗАЦІЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ ГЕОГРАФІЧНІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ.....	158
Мицкан М. М., Бялик В. Д. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ.....	164
Novikova O. V. GENERAL PECULIARITIES OF TRANSLATION AND TRANSCRIPTION OF ABBREVIATIONS.....	169
Одінцова О. О., Сілютіна І. О., Остапчук І. І. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛОГІСТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....	174
П'єцух О. І. ТАКТИКА ПОХВАЛИ ТА КОМПЛІМЕНТУ ЯК БАЗИС СТРАТЕГІЇ КОМПРОМІСУ В БРИТАНСЬКИХ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ДЕБАТАХ.....	179

Pidhorna A. B. PROFESSIONALLY ORIENTED PUBLICIST DISCOURSE AND ITS REFLECTION IN ENGLISH MASS MEDIA.....	185
Semeniuk T. P., Gordiienko Yu. A. VERBAL REPRESENTATION OF THE CONCEPT COVID-19 IN THE MODERN GERMAN MASS MEDIA.....	192
Suima I. P. MAIN COMPONENTS OF THE DIALOGICAL ENTITY.....	197
Хацер Г. О., Жаворонкова В. В. ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....	202
ТЮРСЬКІ МОВИ	
Азизова П. Э. ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЛИТЕРАТУРНОГО ЖАНРА «ГОШМА».....	208
СЕМІТСЬКІ МОВИ	
Яссін М. А. ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ СИСТЕМИ АРАБСЬКОЇ МОВИ.....	214
КЛАСИЧНІ МОВИ. ОКРЕМІ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКІ МОВИ	
Цвид-Гром О. П., Рєзнік В. Г., Велика К. І. РИМСЬКІ АНТРОПОНІМИ У ЛАТИНОМОВНИХ ПИСЕМНИХ ДЖЕЛЕЛАХ: СЕМАНТИКО-ГЕНЕТИЧНЕ ТА ЛЕКСИКОГРАФІЧНЕ ПРЕДСТАВЛЕННЯ.....	223
ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО	
Gahramanova C. M. BUSINESS CORRESPONDENCE AS A COMPONENT OF BUSINESS COMMUNICATION IN AZERBAIJANI LANGUAGE.....	229
Максимова А. Я. КЛАСИФІКАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ ТА БІЗНЕСУ.....	235
Mammadova Z. E. USEFUL OF ELECTRONIC PORTABLE RESOURCES IN EFL CLASSES.....	239
Orujova R. THE ROLE OF AUXILIARY PARTS OF SPEECH IN THE FORMATION OF FOLKLORE TEXT.....	243
Rzayeva S. ABOUT THE UNIVERSAL EXPRESSION RESOURCES NEUROPHYSIOLOGICAL BASIS OF THE EMOTION CONCEPT IN AZERBAIJANI, ENGLISH AND RUSSIAN LANGUAGES (<i>in the context of the limbic system role in the expression of emotions</i>).....	252
Seyidzada L. E. DIFFERENCES OF SLANG FROM DIALECTS, VULGARISMS AND COLLOQUIAL LANGUAGE.....	259
Юмачікова О. М. НАУКОВИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ТЕКСТ У ТИПОЛОГІЇ ТЕКСТОВИХ ОДИНИЦЬ.....	265
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	271

CONTENTS

UKRAINIAN LANGUAGE

Hrytsevykh Yu. V.

HOUSEHOLD ITEMS NAMES IN WESTERN POLISSIAN FOLKLORE TEXTS.....1

Kychan D. O.

PHONETIC FEATURES OF PODLIASIAN LITERARY MICROLANGUAGE

IN THE BOOK OF YURII GAVRYLIUK "NIECH ŻYWE PUDLIASZE!".....7

Mezhov O. G., Kostusiak N. M., Zdikhovska T. V.

COMMUNICATIVE AND SYNTACTIC ORGANIZATION OF INTERROGATIVE

STATEMENTS IN THE CONTEXT OF THE LATEST LINGUISTIC PARADIGMS.....12

Oleksenko V. P.

STRUCTURAL AND SEMANTIC FEATURES OF NOUNS WITH SUFFIX -ИЩЕ

(-YSCHЕ) IN THE MODERN UKRAINIAN LANGUAGE.....18

Serednytska A. Ya.

SPATIAL WORD-FORMING CATEGORIES OF VERBS OF MOVEMENT

AS MANIFIED BY THE CONCEPTUALIZATION OF THE SURROUNDING WORLD.....28

Stefurak R. I.

GENITIVE METAPHOR AS A CONSTITUTIONAL ELEMENT OF MARIA

TKACHIVSKA'S ARTISTIC TEXT (*based on the novel "Princess of Ostroh"*).....33

Taranenko K. V.

SURZHIK AS AN ELEMENT OF VERBAL IMAGE UKRAINIAN PERFORMER.....39

Tsareva I. V.

LEGAL SIGNS OF UNDERSTANDING HONESTY AND TRUTHFULNESS.....45

Tsyganok I. B.

FLORISTIC NAMES IN THE POETRY OF V. VYKHODTSEV.....50

RUSSIAN LANGUAGE

Doronkina N. Ye., Ivasiuk O. V., Slyva T. V.

DERIVATIONAL POTENTIAL OF MONTH NAMES

IN THE RUSSIAN LANGUAGE (ADJECTIVE PARADIGM OF THE 1ST STAGE).....55

SLAVIC LANGUAGES

Korpalo O. R., Mytsan D. M.

COMPARATIVE-SEMANTIC CHARACTERISTICS OF PHRAZEOLOGISMS

WITH THE "LIVER" COMPONENT.....63

GERMANIC LANGUAGES

Ardelian O. V.

SECONDARY NOMINATIONS OF US STATES.....70

Astasheva O. S., Bialyk V. D.

GENDER MARKED IDIOMS IN THE ENGLISH LANGUAGE.....77

Baiteriakova N. Yu., Baiteriakov O. Z.

WORD-FORMATION PARAMETERS OF ENGLISH PHYSIOGRAPHIC VOCABULARY 82

Biletska T. O., Havryliuk O. O.

MULTIMODALITY OF MODERN ENGLISH JOURNALISTS-BLOGGERS' TEXTS

(*based on blogs by Philip DeFranco and Arwa Mahdawi*).....87

Veremchuk E. O. IDENTIFICATION MODUS OF ENGLISH-LANGUAGE ETHICAL CATEGORY DIGNITY.....	94
Volkova S. V. LINGUOPOETIC ECLECTISM IN LINGUOCULTURAL AND LINGUOSEMIOTIC PERSPECTIVES (<i>in modern Amerindian prose</i>)	100
Hamal Yu. A., Kushch E. O. HISTORY OF DEVELOPMENT OF ENGLISH-LANGUAGE ARTIFICIAL INTELLIGENCE TERMINOLOGY AND ITS UNITS OF GREEK AND LATIN ORIGIN	105
Hlukhovska M. S. ATTITUDINAL MEANING OF ENGLISH PHRASEMES.....	110
Gnatyshena I. M., Danyshenko I. O. THEMATIC AND METAPHORIC GROUPS OF ENGLISH-LANGUAGE TERMS OF THE SPHERE OF COSMETOLOGY.....	116
Gryshkova R. O. LINGUISTIC AND CULTURAL ASPECTS OF ANGLOPHONE ERGONYMS IN CANADA.....	121
Dmytruk L. A. FEATURES OF MORPHOLOGICAL WORD FORMATION IN ENGLISH THROUGHOUT ITS HISTORY	127
Zadorozhna A. D., Gnatyshena I. M. HISTORY OF DEVELOPMENT AND THEMATIC GROUPS OF ENGLISH-LANGUAGE E-LEARNING TERMINOLOGY	136
Ishchuk A. A. STRUCTURAL AND SEMANTIC FEATURES OF THE ENGLISH ECONOMIC TERMINOLOGY	141
Kapush L. M., Kukonina N. A. EXTRALINGUAL FACTORS OF FORMING AND ETYMOLOGICAL ORIGIN OF THE USA OIKONYMS.....	146
Klymenko T. A., Suima I. P. TRANSLATION OF THE FILM TITLE AS A CULTURAL PHENOMENON.....	152
Myzyn T. O. TERMINOLOGIZATION AND DETERMINOLOGIZATION IN ENGLISH GEOGRAPHICAL TERMINOLOGICAL SYSTEM.....	158
Mytskan M. M., Bialyk V. D. GENERAL CHARACTERISTICS OF THE ENGLISH-LANGUAGE TERMINOLOGY OF NATURE RESERVE MANAGEMENT.....	164
Novikova O. V. GENERAL PECULIARITIES OF TRANSLATION AND TRANSCRIPTION OF ABBREVIATIONS.....	169
Odintsova O. O., Siliutina I. O., Ostapchuk I. I. STRUCTURAL AND SEMANTIC FEATURES OF LOGISTIC TERMINOLOGY IN ENGLISH.....	174
Pietsukh O. I. TACTICS OF PRAISE AND COMPLIMENT AS A BASIS OF COMPROMISE STRATEGY IN THE UK PARLIAMENTARY DEBATES.....	179
Pidhorna A. B. PROFESSIONALLY ORIENTED PUBLICIST DISCOURSE AND ITS REFLECTION IN ENGLISH MASS MEDIA.....	185

Semeniuk T. P., Gordiienko Yu. A. VERBAL REPRESENTATION OF THE CONCEPT COVID-19 IN THE MODERN GERMAN MASS MEDIA.....	192
Suima I. P. MAIN COMPONENTS OF THE DIALOGICAL ENTITY.....	197
Khatser G. O., Zhavoronkova V. V. PECULIARITIES OF ENGLISH-LANGUAGE POLITICAL SPEECHES AND THEIR TRANSLATION INTO THE UKRAINIAN LANGUAGE.....	202
TURKIC LANGUAGES	
Azizova P. E. LINGUISTIC ANALYSIS OF THE LITERARY GENRE «GOSHMA».....	208
SEMITIC LANGUAGES	
Yassin M. A. FEATURES OF THE COMMUNICATIVE SYSTEM OF THE ARABIC LANGUAGE.....	214
CLASSICAL LANGUAGES. SOME INDO-EUROPEAN LANGUAGES	
Tsvid-Hrom O. P., Rieznik V. H., Velyka K. I. ROMAN ANTHROPONYMS IN LATIN-WRITTEN WRITINGS: SEMANTIC-GENETIC AND LEXICOGRAPHIC REPRESENTATION.....	223
GENERAL LINGUISTICS	
Gahramanova C. M. BUSINESS CORRESPONDENCE AS A COMPONENT OF BUSINESS COMMUNICATION IN AZERBAIJANI LANGUAGE.....	229
Maximova A. Ya. CLASSIFICATION OF INNOVATIVE PHRASEOLOGY IN THE FIELD OF ECONOMICS AND BUSINESS.....	235
Mammadova Z. E. USEFUL OF ELECTRONIC PORTABLE RESOURCES IN EFL CLASSES.....	239
Orujova R. THE ROLE OF AUXILIARY PARTS OF SPEECH IN THE FORMATION OF FOLKLORE TEXT.....	243
Rzayeva S. ABOUT THE UNIVERSAL EXPRESSION RESOURCES NEUROPHYSIOLOGICAL BASIS OF THE EMOTION CONCEPT IN AZERBAIJANI, ENGLISH AND RUSSIAN LANGUAGES (<i>in the context of the limbic system role in the expression of emotions</i>).....	252
Seyidzada L. E. DIFFERENCES OF SLANG FROM DIALECTS, VULGARISMS AND COLLOQUIAL LANGUAGE.....	259
Yumachikova O. M. THE SCIENTIFIC HUMANITARIAN TEXT IN THE TYPOLOGY OF THE TEXT'S UNITS.....	265
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS.....	271

УКРАЇНСЬКА МОВА

УДК 811.161.2'282.2(477.81/.82):[398:801.81
DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.2-1/01>

Грицевич Ю. В.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ПОБУТОВИЗМИ В ЗАХІДНОПОЛІСЬКИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТАХ

Динамічність діалектного лексикону, як і словникового складу літературної мови, зумовлюють власне мовні й позамовні фактори, як-от: перехід лексем до розряду архаїчних унаслідок деактуалізації або зникнення реалій, які вони називали; міжмовні й міждіалектні інтерференційні взаємовпливи, взаємопроникнення елементів із літературного стандарту й діалектної народнорозмовної стихії. З огляду на це важливо якнайповніше зафіксувати ідіолект мовців поважного віку як носіїв регіональної матеріальної та духовної культури і представити його науковій спільноті. Неабияку евристичну цінність мають тексти поліського фольклору, зберігаючи важливу культурну інформацію для наступних поколінь. Найменування реалій, пов'язаних зі щоденною специфікою ведення домашнього господарства, – невід'ємна частина мовної картини світу діалектоносіїв, яка віддзеркалена в складній системі номінації.

У статті згідно з усталеним у діалектологічній науці тематичним принципом проаналізовано народні назви предметів побуту як важливого складника лексикону поліщуків. З'ясовано, що побутовизми – це достатньо розгалужена за структурою тематична група лексики, яка включає автохтонні й запозичені слова, а також низку архаїзмів. Установлено, що діалектну побутову лексику репрезентують різні тематичні мікрогрупи: назви речей та предметів господарського призначення, знарядь праці, назви будівель, апелюючи на позначення назв тварин і рослин, географічних та гідрологічних об'єктів, назви одягу і взуття, назви страв і напоїв тощо. Констатовано, що, відзначаючись багатством і розмаїттям, діалектні побутовизми яскраво й багатосторонньо репрезентують матеріальну культуру поліщуків. Текстосентричний підхід дозволив автору достатньо повно зафіксувати діалектну лексику на позначення традиційної народної матеріальної культури. Проведений аналіз номінаційних процесів, лексичного наповнення тематичної групи назв предметів побуту сприяє репрезентації досліджуваного фрагмента діалектного лексикону західних поліщуків у загальноукраїнському контексті.

Ключові слова: діалектна лексика, Західне Полісся, фольклорний текст, номен, лексико-семантична група, побутовизм.

**Мова вмирає, коли наступне покоління
втрачає розуміння значення слів.**

Василь Голобородько

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Лексичний склад будь-якої мови, становлячи впорядковану, організовану певним чином лінгвальну величину, разом із тим, на думку науковців, лишається «найменш консервативним елементом мовної системи, оскільки найшвидше реагує та відображає всі зміни, що відбуваються в суспільстві: поява нових предметів, виникнення нових понять, які спонукають до утворення нових назв чи зміни

в лексичному значенні слова, обмеження в уживанні чи втрата застарілих слів» [24, с. 33]. **Актуальним** і нагальним завданням української діалектологічної науки досі лишається фіксація словникового складу й системної організації говіркових номенів різних ареалів, адже «відходять у небуття носії традиційної народної культури та звичаїв, унаслідок чого автентичний складник словника говірок може бути втраченим назавжди» [20, с. 127].

У пропонованій науковій розвідці ставимо за **мету** детально проаналізувати західнополіську діалектну побутову лексику, засвідчену в записах місцевого фольклору, визначити семантику зафіксованих номенів.

Поставлена мета обумовила вибір **методів** дослідження, які відповідають лінгвістичному, насамперед номінативному, аспекту роботи. У статті для виділення, класифікації, інтерпретації аналізованих реалем в основному застосовуємо описовий метод. Логіко-семантичний прийом згаданого методу використано для розкриття семантики обраних для студіювання номінатем.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Побутова лексика – це лексика, до складу якої входять слова, що називають предмети і явища, поширені в побуті всіх груп населення. До неї належать назви житла, меблів, господарських предметів, одягу і взуття, їжі і напоїв, посуду та кухонного начиння, свійських тварин і птахів, знарядь праці, трудових процесів і дій, назви звичаїв, обрядів, ігор, розваг [31, с. 493].

Назви предметів побуту поліщуків у залученому для дослідження фольклорному матеріалі становлять розгалужену та багаторівневу систему.

Із назв приміщень для худоби і споруд для зберігання сільськогосподарського реманенту, зерна, сіна, соломи, продуктів тощо виявлено номени **гумно** «тік з господарчими будівлями біля житла або й за селом», пор.: «*Ой за гумном за гумнищем, кидалися дівчата гомнищем*» [23, с. 20], «*Горылочка шумна, заввэдэ до гумна*» [32, с. 89], «*А на гумні сіно Коб нэ шэвліло, А на гумні солома Да й наробыть сорома, Коб нэ чула маты, Як будуть займаты*» [32, с. 88–89], **свирон** «будівля для сільськогосподарського реманенту», пор.: «*Оно' я на двыр з'йі'хав, То вона' в свы'рон бі'гла, Ключа'мы забрашчя'ла, Су'княмы зашасті'ла*» [17], «*Отдай же намъ золотые ключи, Мы одомкнемъ новаго свирна, Да забачимъ білыхъ рыбушекъ*» [5, с. 129], **шопа** «повітка; сарай; покрівля, накриття на опорах для захисту чого-небудь від сонця, дощу і т. ін», пор.: «*Сидить півень на шопі, да зніс яєць три копі, ше й накрився крыльцем, а на завтра – з яйцем*» [21, с. 50], **одрина** «хлів», пор.: «*Щедри вечор, щедри воньки! Иди побач в одриноньки, чи коровки потеліліс, чи 'вечечки покотіліс*» [22, с. 17], пор. **заст. одрина** «1. те саме, що *одр* – ліжка, постіль; 2. спальня або кімната взагалі» [29, т. 5, с. 641].

Численними прикладами представлено назви предметів кухонного, хатнього начиння і речей господарського призначення: **квастка**, **кваска** «невеличка бочечка (діжечка) для зберігання солоного сиру або масла», пор.: «*За горóдом во́лы на́сла, На́збы́рала кваску́-ма́сла, Кваску-ма́сла, кваску-сы́ра, Шэ й хлопчыкам прысмачы'ла.* –

Йіжтэ, хлопці, умачя'йтэ, А нарэшты выбачайтэ. Йіжтэ, хлопці, покы всэ, Маты бильш прынысэ» [15, с. 507], «*Йакий батько, такий син – виносили з квастки сир*» [3, с. 29], **каданиця** «діжа для води», пор.: «*Ой поїхав Панас по горілку для нас, зачепився за пень – простояв цялий день. Прийшла його мила, в каданицю нахилила: «Иди, дурню, додому й не кажи никому»*» [14, с. 46], **вирцюх** «товкачик розтовкувати варену картоплю», пор.: «*Що музиці дати, що ни хоче грати – ци гороху, ци бобу, ци вирцюха по лобу*» [27, с. 94], **настулничок** «скатертина», пор.: «*На стул настулничок, на колочыок ручничыок, а на дежю да надвирничыок*» [1, с. 32], **попінка** «ряднина для перенесення зілля», пор.: «*Давай, мати, попінку, щоб ни було дотінку*» [21, с. 39], **кухор** «скриня», пор.: «*Ой піду я у комору – кухра нема. Ой пойду я в хатоньку – дочки нема*» [18, с. 110], **полати** «ліжко», пор.: «*Дарую вам полати, щоб було на чому спати*» [4, с. 123], **скамня** «ослін», пор.: «*Пла'кала Ма'нічка в свытлы'ці, Прыложы'вши голы'вку к скамны'ці. Палы', ба'тыньку, свічы на скамні', Коб було' выднэ'нько кла'нятысь нызэ'нько*» [17], **верэнь**, **веренька**, **віренька** «корзина з лозових прутів; виплетена з липової кори сумка», пор.: «*Нас'м'іхавс'а кошэл' з верэн'а, а обойе плет'ани*» [3, с. 63], «*Хавай-теся, ягідочке чорне, бо у нас вже вереночки повне*» [26, с. 157], «*Дарую вам віреньку жаб, щоб молодеи ни ходев до чужих баб*» [4, с. 126], **посвіт** «1. світло, освітлення; 2. який-небудь світильник», пор.: «*Ты святы'й поныді'лку, Зопсова'в ты нам ді'вку: Посады'в пуд польы'цію, Нарады'в молоды'цію, Посады'в пуд посві'том, Нарады'в бі'лым цві'том*» [17], **рабрина** «драбина», пор.: «*А як вже пиро́гів не стало, я поліз на гору по сало. А я сала не дістав, із рабрини згори впав, боки побив*» [9, с. 92], **обрус**, **obrus** «скатертина», пор.: «*Застилий столи все тисовіі й обрусом – прийде до Божая Мати з Язусом*» [9, с. 16], «*Oj, wydaj, bateńku, korowaj! Oj, wydaj z nowoji kotory! Oj, wydaj na tisowy stoły! Oj, wydaj na krużasty obrusy!*» [33, с. 61], «*Ждала я, ждала, Столы застилала, Столы мои тесовые, Обрусы тройчасты*» [5, с. 76], **вушак** «одвірок; боковий або верхній брус рами дверей; рама дверей», пор.: «*Щоб не були окном двери, щоб не лягала без вечери. Ой як сее поменется, то всяково заведется. І в порогах стоятиме, і вушаки пудпиратиме. І ще будуть й окном двери, і ще ляже без вечери*» [25, с. 50–51], **рятязь** «ланцюг», пор.: «*Возмы хортыкы да на рятязи, а соболюкы на білы ручкии*» [5, с. 45], **остенчикъ** «рожен; палка

з гострим кінцем, якою поганяють волів», пор.: «Его поводочки да шолковые, Его **остенчикъ** да черемховый, Его сушеньки съ щираго золота, Якъ ѣдэ въ полэ, берэ яхота» [5, с. 54], **диль** «стеля», пор.: «Попівна хороша **По дылю** скакала, **Дыль** поломала, Телята побыла» [5, с. 159], **ключек** «гак, за який підвішують колицу», пор.: «Ой у местечку, У берестечку Святъ вечоръ, святъ. Тамъ стара бабка Хлібъ разчиняла, Свого внучка Да колыхала. Колибелька да позлочена; Еи чепочки да шелковые; Еи **ключеки** да месензывые» [5, с. 53–54], **перниш** «перина», пор.: «Михалко да на ложко идэ, За собою да Марысю вэдэ, **Подъ пернышъ** да голувку кладэ» [5, с. 120], **пець** «піч», пор.: «Ганулю, догадайся, повівати не дайся, покінъ чипецъ **под пець**» [14, с. 75], **повал** «дощана стеля в хаті», пор.: «Мою милу сватали, мене пуод лавкою спрятали; я пуод лавкою лежав за пудір **повал** держав» [14, с. 46].

Зі щоденною специфікою ведення домашнього господарства пов'язане активне вживання лексем **студня** «колодязь», пор.: «На городі, на городі, на вигороді стоїть **студня** повна води» [8, с. 300], **ляшок** «поставлені колоссям догори снопи і прикриті «шапкою» для просушування»; складена у вигляді хреста купа снопів для просушування», пор.: «Ой не так нива, як снопи далеко носити до копи. Не так до копи, як **ляшки**, нам горілоюки три бляшки» [27, с. 141], **мерва** «м'ята, терта або зопріла солома», пор.: «Хоч стиліса **мервойу**, а смиридиш ти стервойу» [3, с. 52], «Як будеш стелитис' вербойу, то будеш смердіти **мервойу**» [3, с. 59], «На городі **мерва**, Джинджуриха вмерла. Ой там попи співали Джинджуриху ховали» [6, с. 45], **мнякина** «відходи після просіювання зерна, які використовують для годівлі тварин», пор.: «А дитяти – горішок каши, а теляти – в'язка сіна, в'язка сіна – під коліна, поросяти – міх **мнякини**» [18, с. 61], «Додо'му, свато'вэ, додо'му – Пойі'лы ко'ныкы соло'му, Шэ й пианы'чную **мнякы'ну**, Шэ й попудплы'ттю прокы'ву» [17], «Й а йдут мужі до млина, Й а парубки до ступки. Мелют мужі пиеницю, Й а парубки **мнякинки**» [30, с. 61], **паранина** «земля, зорана на зиму», пор.: «Як згору нивку **на паранинку**, будеш сіяти жито, пиеницю» [9, с. 96], **ячницько** «ячнице поле, на якому ріс ячмінь», пор.: «Біг зайчик через **ячницько** та й скаче, їде матінка од донечки а й плаче» [1, с. 50], **поплав** «сінокіс біля городів, де навесні багато води», пор.: «По Сымоновському **поплавы** чорны галонькы плавали» [28, с. 209], «Ходила пава **коло поплава**, ягода моя, все червоная каліна» [23, с. 58], «Ой

лытіла пава, **На поплавы** впала. Шо Манічка шо Колічка, То хороша пара» [15, с. 503], **берва** «кладка», пор.: «Ішли хлопці **бервами, бервами**, знайшли сучку з червами, з червами» [10, с. 86], **грудок** «підвищене, відносно сухе місце», пор.: «Ej tam w hulici **na hrudku**, tam zbiralisia diwońki» [33, с. 89], **крипа, кріпа** «плоскодонний човен», пор.: «Вун найвся і пушов. Поплив **крипою** знов по рибу. А та відьма за якийсь час приходить, і так як мати приносила йому їсти» [12, с. 31], «Як я **на кріпу** сядала, як я й **на кріпу** сядала, правою рукою, білою хустою, правою рукою махала» [13, с. 41], **острожки** «шипи в підковах коня», пор.: «Бо наши кони стоги, Да потопчуть вамъ ноги острыми **острожками**, золотыми подковками» [5, с. 113].

Склад, структурну організацію й семантику лексем на позначення продуктів харчування та напоїв у західнополіських говірках детально проаналізовано в нашій статті у співавторстві з І. П. Левчук [7].

У текстах засвідчено вживання діалектних ботанічних та зоологічних номінацій: **лохачі** «рослина родини брусницевих; лохина, буяхи; *Vaccinium uliginosum* L.», пор.: «Уставайтися, **лохачі** з брусницями, ми підимо додому з чирнецями» [26, с. 151], **прокива, прокєва, коприва** «кропива; *Urtica*», пор.: «Чи мні иты до родыны, Пиенычєньки жаты, Чи мні иты до домоньку, **Прокиву** топтаты» [5, с. 75], «Хлопці ночкі ні доспали у **прокєві** ночували» [26, с. 213], «Бодай вам дивочки з шанди виночки, а з **коприви** сорочки, а з лик поясочки, а з лопуху хвартушочки» [13, с. 43], **витрішка** «череда трироздільна; *Bidens tripatita* L.» пор.: «Йак баба до муки, так **витрішка** до руки» [3, с. 59], **бузько** «лелека», пор.: «Понад нашим сельцем ходіт **бузько** з яйцем. Гей, дєвки, весна красна» [11, с. 86], **жовна** «дятел; *Picidae*», пор.: «Францускою каретою удодъ наѣзжає, Золотою коляскою **Жовна** поспѣшає; Два окрєнты лебєдєвъ, А сто двадцать качєровъ, Чорна галка и сова куковка, А пановє тетєровє Боромъ суходоломъ» [5, с. 77], **цюпинята** «курчата», пор.: «Ой вигнала вража баба **цюпинята** пасти, сама сіла на припічку кудилицю прясти» [13, с. 26], **билиця** «білка», пор.: «Кожна **билиця** своїм хвостом хвалиц'а» [3, с. 49], **буянець** «бик-плідник», пор.: «Чый жэ гэто **буянэць** По полю рыкае? Чый жэ гэто молодэць, Шо жинкы ны мае? Зажынітэ **буянця'**, Ныхай ны рыкає. Ожынітэ молодця', Ныхай жинку мае» [15, с. 506]. Умовно зараховуємо сюди поняття **тура** «табун гусей», пор.: «А вони кажуть:

Задні, задні тебе возьмуть. Третья **тура** летить. Летить третья **тура** гуси, пудлітає і забирає його» [13, с. 32], **вилиця** «збір. соснове гілля», пор.: «Клыкнѹв в сухѹйй **вылыці**» [16, с. 159].

Заманіфестовані в мові текстів фольклору західнополіські назви одягу, взуття, прикрас, аксесуарів: **пацьорки** «прикраси», пор.: «Навішала **пацёрók**, Бо тыпэр ныділька. Ны смійтэся, хлопчыкы–Янываша дівка» [15, с. 509], «Навішала **пацёрók** Повную хату. Любы мынэ, Я'ковэ, Або ты, Гнату» [15, с. 509], «В дівчыны півна шыя **пацёрók**, півна пазуха цыцók» [16, с. 157], **чоботи на рипах** «чоботи, які під час ходи риплять, для цього спеціально вставляли березову кору», пор.: «Задумав я жынытыся У гэту ныділю, Зложыв **чоботы на ры'пах** І сорочку білу» [15, с. 497], **канка** «жіночий головний убір», пор.: «Аж ты'йі жярты прышлы' до пра'вды: У ныді'лёнку ра'но Шыху'ють **ка'нку** з бі'лого лёнку' На мою' голы'воньку» [17], **кича** «головний убір молодіці: широкий обруч, обмотаний хусткою, один кінець якої звисає позаду», пор.: «Приїхали до нас шивчани з великими **кичами**, з жовтими жупанами, сидеть воши купами» [27, с. 169], **корунка** «мереживо», пор.: «Пирипиваю хвартух з **корунками**, щоб до року прийти з пирогами» [1, с. 49],

брижи «пришиті в складки кольорові стрічки, які молодіця прикладала на лоб, пов'язуючи плат (намітку)» пор.: «Ой заграйте, музики, в мене **брижи** великі: мені мати дала, шоп хороша була» [1, с. 35–36], **нагавіці, ганавиці, ногавиці, нагавиці** «штани» пор.: «А ти, свату, не мишайся, за горілку тримайся, бо горілку ти любиш, то й **нагавиці** згубиш» [14, с. 22] «Вырнысь–**ганавыці** найшлысь» [16, с. 164], «Ходив куот по полицях у червоних **ногавицях**» [19, с. 27], «ПошЫла кЫці **ганавыці**» [16, с. 164], «Бігав котік по травіці, зробів сіку в **нагавіці**, ти так котік не гуляй, а на ноцнічок сідай» [19, с. 51].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, проаналізоване лексичне наповнення тематичної групи назв предметів побуту сприяє репрезентації досліджуваного сегмента західнополіської діалектної лексики в загальноукраїнському континуумі. Указаний пласт слів становить інтерес також як джерело для етнолінгвістичних досліджень.

Перспективу подальших студій убачаємо у вивченні інших тематичних груп діалектної лексики Західного Полісся на матеріалі фольклорних текстів у семантичному й етимологічному аспектах.

Список літератури:

1. Аркушин Г. Л. «Всього на світі хватає...» (фольклор, звичаї та обряди Західного Полісся у діалектологічних записках): вибране. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. 212 с.
2. Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок. А–Я. Вид. 2-ге переробл., випр. і доп. Луцьк, 2016. XXIV + 648 с.
3. Аркушин Г. Сказав, як два зв'язав: Народні вислови та загадки із Західного Полісся і західної частини Волині. Люблін; Луцьк: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, 2003. 177 с.
4. Богдан С. Стереотипи мовноетикетної поведінки волинян і поліщуків: побажання. *Діалектологічні студії*. Львів: Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України, 2003. Вип. 2: *Мова і культура*. С. 120–129.
5. Булгаковскій Д. Г. Пинчуки. Етнографическій сборникъ. Пѣсни, загадки, пословицы, обряды, примѣты, предразсудки, повѣрья, суевѣрья и местный словарь. Санктъ-Петербургъ, 1890. Т. XIII. Вып. 3. 202 с.
6. Весільні обряди Рівненщини. Фольклорно-етнографічні записи XIX – поч. XX ст. Рівне: Волинські обереги, 2004. 140 с.
7. Грицевич Ю., Левчук І. Тематична група назв їжі, напоїв та кухонного начиння у фольклорних текстах із Західного Полісся. *Лінгвостилістичні студії*. Луцьк: СЛУ імені Лесі Українки, 2019. Вип. 11. С. 34–43.
8. Етнокультура Волинського Полісся і Чорнобильська трагедія. Рівне, 1997. Вип. II. 340 с.
9. Етнокультурна спадщина Полісся / Упорядкування В. П. Ковальчука. Рівне: Перспектива, 2005. Вип. VI. 200 с.
10. Етнокультурна спадщина Рівненського Полісся. Рівне: Перспектива, 2003. Вип. III. 136 с.
11. Західне Полісся: історія та культура. Науковий збірник. Матеріали краєзнавчих конференцій, присвячених 35-річчю Сарненського історико-етнографічного музею та 100-річчю від дня народження письменника Б. Шведа / Редактор-упорядник Алла Українець. Рівне, 2009. Вип. III. 160 с.
12. Ігнатюк І. Фольклорні записи з Підляшшя. Люблін, 2003. 77 с.
13. Ігнатюк І. Подляські веснянки. Люблін, 1982. 62 с.
14. Ігнатюк І. Обрядові письні з Подляшшя. Весільні письні. Люблін, 1982. 170 с.

15. Клімчук Ф. «А в нашого свата... (прыпывки з вёскі Сіманавічы Брэсцкай вобласці)». *Діалектологічні студії. 3: Збірник пам'яті Я. Закревської*. Львів : Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, 2003. С. 494–516.
16. Клімчук Ф. Прыказкі і прымаўкі з вёскі Сіманавічы Драгічынскага раёна. *Беларуская дыялекталогія. Матэрыялы і даследаванні*. Мінск : Беларуская навука, 2014. Вып. 3. С. 157–168.
17. Клімчук Ф. Традыцыйнае вяселле вёскі Сіманавічы [Електронний ресурс]. URL: <http://zagorodde.na.by/folk.html> (06.06.2017).
18. Ковальчук В. П. Народна музика Рівненського Полісся : Обрядові пісні. 2-е вид. Рівне : НУВГП, 2009. 188 с.
19. Котилася торба з високого горба : дитячий фольклор із Північного Підляшшя / зап. і опрац. А. Артем'юк. Більськ на Підляшші, 2011. 136 с.
20. Мартинова Г. Діалектний словник як репрезентант явищ матеріальної та духовної культури народу. *Gwary Dziś*. 2018. Vol. 10. S. 127–133.
21. Мелодії древнього Нобеля / Записи, транскрипція і впорядкування Р. В. Цапун. Рівне : Перспектива, 2003. 128 с.
22. Народна музика північної Рокитнівщини / Упоряд. Ю. П. Рибак, Л. Д. Гапон. Львів : Сполом, 2002. 108 с.
23. Народні пісні Рівненщини : Фонографічний збірник / Редактор-упорядник Надія Супрун-Яремко. Рівне, 2013. 460 с.
24. Науменко Л. М. Історія назв посуду, столового начиння та меблів в українській мові : дис. канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова. Київ : Інститут української мови НАН України, 2021. 289 с.
25. Пісні села Погоріловка / Записи, транскрипція і впорядкування Т. В. Гнатюк. Рівне, 2003. 130 с.
26. Поліська дома / Зібрав, упорядкував і прокоментував Віктор Давидюк. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2008. Вип. III : Літо. 404 с.
27. Семенюк Л. Народна обрядова творчість Шацького поозер'я : монографія. Луцьк : ВНУ імені Лесі Українки, 2012. 200 с.
28. Славянский и балканский фольклор: Генезис. Архаика. Традиции. Москва : Наука, 1978. 268 с.
29. Словник української мови : в 11 т. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 1–11.
30. Українка Леся. Повне академічне зібрання творів: у 14 томах. Том 9. Записи народної творчості. Пісні, записані з голосу Лесі Українки / ред. С. Романов; передм. Ю. Громик та ін.; упоряд., комент. Ю. Громик, Т. Данилюк-Терещук, Л. Семенюк, І. Щукіна. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2021. 848 с., 16 с. іл.
31. Українська мова : Енциклопедія / редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови) та ін. 2-е вид., випр. і доп. Київ : Вид-во «Укр. енцикл.» імені М. П. Бажана, 2004. 820 с.
32. Шепелевич В. В. Песни деревни Ковнятин Пинского района. Пинск : Паляшук, 2014. 160 с.
33. Ruś Podlaska : Podlasie w opisach romantyków / Wyboru dokonał i oprac. J. Nawryluk. Bielsk Podlaski, 1995. 148 s.

Hrytsevych Yu. V. HOUSEHOLD ITEMS NAMES IN WESTERN POLISSIAN FOLKLORE TEXTS

The dialect lexicon dynamism, as well as the literary language vocabulary, is determined mainly by the actual linguistic and extralinguistic factors, like the transition of tokens to the category of archaic due to deactivation or disappearance of the realities they called, interlingual and interdialectal interference processes, their interactions, involving the interpenetration of the standard literary, colloquial, and dialect elements. In view of this, it is important to fix as fully as possible the idiolect of speakers of the elderly age (they are the bearers of regional material and spiritual culture) and present it to the scientific community. The texts of Polissia folklore are of great heuristic value, preserving important cultural information for future generations. The naming of the realities related to the daily specifics of housekeeping is an integral part of the linguistic picture of the world of dialect bearers, which is reflected in the complex system of nomination.

In accordance with the thematic principle accepted in dialectological science, the article analyzes the folk names of household items as an important component of the Polishchuks' dialect lexicon. The study has revealed that everydayisms are a rather branched thematic group of vocabulary, which includes autochthonous and borrowed words, as well as a number of archaisms. Dialectal household vocabulary is represented by various thematic micro-groups: names of things and objects for farming purposes, tools, names of buildings, appellatives naming animals and plants, geographical and hydrological objects, names of clothes and shoes, names of dishes and drinks, etc. Due to its richness and diversity, the dialectal

everyday life lexicon vividly and multilaterally represents the material culture of Polishchuks. The text-centric approach allowed the author to fully capture the dialect vocabulary to denote traditional folk material culture. The analysis of nomination processes and study of the lexical content of the thematic group of household items names contributes to the representation of the studied fragment of the dialect lexicon of Western Polishchuks in the Ukrainian context.

Key words: *dialectal vocabulary, Western Polissia, folklore texts, nomen, lexical-semantic group, everydayism.*

Кичан Д. О.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ФОНЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДЛЯСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МІКРОМОВИ У КНИЗІ ЮРІЯ ГАВРИЛЮКА «NIECH ŻYWE PUDLIASZE!»

Тенденція до творення літератури підляськими говірками стала основою формування підляської літературної мікрмови і відкрила нові перспективи для лінгвістичних досліджень. Зокрема, стаття присвячена опису фонетичних особливостей підляської говірки, якою написано книгу-збірку публіцистичних текстів «Niech żywe Pudliasze!» уродженця Підляшшя, українського письменника, культурного діяча Юрія Гаврилюка.

Специфіка дослідження полягає у наскрізному вивченні джерельної бази матеріалів з метою виявлення мовних одиниць, які найбільш виразно ілюструють особливості фонетичного рівня репрезентованої літературної мікрмови. З використанням методів лінгвістичного опису та зіставного аналізу було здійснено систематизацію та подальшу характеристику дібраного фактажу.

*Результати дослідження засвідчують, що специфіка фонетичної системи підляської літературної мікрмови проявлена у системі і вокалізму, і консонантизму, при цьому найбільш показовою та продуктивною у плані вираження релевантних підляських фонетичних рис є специфічна рефлексія етимологічних голосних *o, *e, *ě, *ę, *i, *y. Виразною рисою репрезентованого підляського вокалізму є наявність дифтонгів ʊ [yo] та i̯ [ie] як рефлексів давніх голосних *o, *e, *ě, що властиві переважно наголошеним позиціям у новозакритих складах. Функціонування дифтонгів в інших позиціях зумовлене переважно аналогією. З'ясовано, що рефлексом етимологічного *i є звук [i], а після шиплячих та вібранта – [u]. Рефлексом давнього *y в проаналізованих підляськомовних текстах є звук [u]. Етимологічний *ę замінений звуком [e] в наголошених позиціях та звуком [a] в інших позиціях. У системі приголосних релевантними особливостями є депалаталізація шиплячих, вібранта, а також вторинна неперехідна палаталізація задньоязикових і фарингального та йотація. Описані фонетичні особливості підляської літературної мікрмови виявляють безпосередню спорідненість із архаїчними північноукраїнськими говірками.*

Ключові слова: підляська літературна мікрмова, підляські говірки, фонетичні особливості, дифтонги, рефлексія давніх голосних, вокалізм, консонантизм.

Постановка проблеми. Попри те, що лінгвістичні дослідження ареалу Підляшшя – етнічної української території – мають тривалу історію, підляська літературна мікрмова – явище, що відносно недавно стало предметом зацікавлення мовознавців. Бажання громадських та культурних діячів Підляшшя зберегти власну етнічну ідентичність через популяризацію писемної форми підляських говірок, що, як засвідчують численні наукові дослідження, належать до української мови, реалізувалося у тенденції до творення художніх та публіцистичних текстів діалектним мовленням. У зв'язку з цим виникла потреба в дослідженні підляськомовних текстових джерел з метою характеристики лінгвістичних особливостей новоствореної мікрмови. Одним із творців і популяризаторів підляської літератури є Юрій

Гаврилюк – «український письменник, публіцист, історик, головний редактор українського часопису «Над Бугом і Нарвою», громадський діяч на Підляшші в Польщі» [12, с. 45]. Дослідження збірки публіцистичних текстів Юрія Гаврилюка «Niech żywe Pudliasze!», що досі не була об'єктом вивчення, важливе, адже воно наблизить до комплексного осмислення явища творення літератури говірками.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

В українському мовознавстві дослідженням підляських говірок загалом та підляської літературної мікрмови зокрема займаються Григорій Аркушин, Юрій Громик, Андрій Яворський, Юрій Грицевич. Григорій Аркушин зосередив увагу на зборі та описі матеріалів, що репрезентують підляські говірки, а саме – на записі живого мовлення

підляшуків [1]. Розділи про підляські говірки вміщені також у працях діалектолога «Західно-поліська діалектологія» [2] та «Народна лексика Західного Полісся» [3]. Мовознавець переконливо відстоює ідею спорідненості підляських говірок із західнополіським діалектом української мови та заперечує тезу про окремішність підляської мікрмови від сусідніх української та білоруської [3], [4]. Юрій Громик студіював особливості підляських прислівникових лексем ([9], [10]) та актуалізацію зазначених говірок у художніх текстах Юрія Гаврилюка і Степана Сидорука ([11], [12]). Результати досліджень Андрія Яворського представлено в одному з розділів кандидатської дисертації під назвою «Актуалізація поліських говорів у сучасному художньому тексті» [16, с. 66–99], а також в окремих статтях, присвячених аналізу текстів підляських письменників Юстини Королько [17], Марії Сарнацької [18], Юрія Гаврилюка та Степана Сидорука (у співавторстві з Юрієм Громиком [11], [12]). Лінгвістичні особливості підляських говірок у фольклорних текстах вивчав Юрій Грицевич, що реалізовано в дисертації «Діалектний компонент у текстах із Західного Полісся» [5] та численних статтях ([6], [7], [8]).

Постановка завдання. Опрацювати тексти зі збірки публіцистики «Niech żywe Pudlász!» Юрія Гаврилюка; простежити мовні одиниці, що репрезентують фонетичні властивості; систематизувати засвідчені в текстах діалектні особливості та характеризувати їх з погляду походження.

Виклад основного матеріалу. Релевантні особливості фонетичного рівня підляської літературної мікрмови, представлені в книзі Юрія Гаврилюка «Niech żywe Pudlász!», відображає специфічна рефлексія етимологічних голосних *o, *e, *ě, *e, *i, *y. Для підляської системи вокалізму характерна наявність лабіалізованого – [yo] – та нелабіалізованого – [ie] – дифтонгів, що позначені у джерельній базі графічними знаками *ŷ* та *ř* відповідно, як рефлексів давніх голосних *o, *ě, *e.

У текстах Юрія Гаврилюка засвідчено, що в новозакритих складах наявна заміна етимологічного *o іншими звуками, якість яких залежить від наголошеної чи ненаголошеної позиції. У позиції під наголосом простежуємо наявність лабіалізованого дифтонга: *wŷn*, *bŷlszost*, *rŷdna*, *samostŷjny*, *twŷrczosti* (1, с. 9), *bŷlsz* (1, с. 10), *mŷj* (1, с. 12), *storŷn* (1, с. 14), *zhŷdno* (1, с. 32), *howŷrkoju* (1, с. 22), *rŷk* (1, с. 22), *tŷj* (1, с. 28), *narŷdny* (1, с. 34), *neodnorŷdny* (1, с. 36),

perechŷd (1, с. 44), *zbŷrniki* (1, с. 54), *bŷk* (1, с. 78), *z kŷnmi*, *mŷcno* (1, с. 79), *wrŷs* (1, с. 80), *hrŷm*, *od nŷh* (1, с. 81), *Lwŷw* (1, с. 113), *nŷcz*, *pŷzna* (1, с. 92), *prŷrwu* (1, с. 100), *zakŷnczyw* (1, с. 106), *spokŷjny* (1, с. 109), *nazdohŷn* (1, с. 110), *zŷlsno*, *twŷr* (1, с. 112).

Дифтонг [yo] спостережено і в новозакритих ненаголошених складах, що, очевидно, є результатом аналогії до наголошеної позиції: *wyŷdny* (1, с. 8), *Łemkŷwszczyni* (1, с. 30), *wŷsimdesiat* (1, с. 32), *robŷtnikuw* (1, с. 39), *Zahŷdnia* (1, с. 45), *prostŷr* (1, с. 110). Наявний дифтонг [yo] і в тих словах, де в літературній мові збережено [o]: *Pŷlszczy* (1, с. 10), *po-pŷlsku* (1, с. 5), *Bŷh* (1, с. 80). Результатом аналогії, очевидно, є і розвиток лабіалізованого дифтонга у відкритих складах на місці, де з історичного погляду закономірним було б збереження [o]: *mŷnŷho* (1, с. 68) (але *mŷnuchoh ludi* (1, с. 10)).

Тексти Юрія Гаврилюка ілюструють, що в ненаголошених новозакритих складах відповідно до *o засвідчено [o]: *moŷliwost* (1, с. 28), *prysutnost* (1, с. 30), *mandrowniki* (1, с. 33), *swŷdomost* (1, с. 57), *mostoczok* (1, с. 86), *zotre* (1, с. 93), *zotchnuwsy* (1, с. 98), *poszow* (1, с. 79). Послідовно відображено звук [o] на місці *o в прийменнику та префіксі *одъ [12, с. 41]: *od* (1, с. 64), *odrŷżany* (1, с. 8), *odnosin* (1, с. 55), *odpowidajuczy* (1, с. 113), *odyjdemo* (1, с. 87), *odtienok*, *odychodit* (1, с. 115), *z odczuttiami* (1, с. 36). Також засвідчено звук [y] як рефлекс *o в ненаголошеній позиції у новозакритому складі: *puŷti* (1, с. 60), *na wujni* (1, с. 67), *kulcia* (1, с. 90), *wkunciowi* (1, с. 99), *nucznaja* (1, с. 100), *w powŷnij* (1, с. 106); часто – у прийменнику та префіксі *подъ: *pudpisywat* (1, с. 9), *Pudlászowi* (1, с. 14), *pud weczur* (1, с. 18), *pudstawili* (1, с. 19), *puwstanok* (1, с. 20), *pudtrymuwała* (1, с. 22), *pudswidomosti* (1, с. 44), *pudyszow* (1, с. 79).

Лабіалізований дифтонг [yo] подекуди простежуємо й на місці наголошеного етимологічного *e в новозакритих складах: *lŷżkowi* (1, с. 68), *z ŷŷnkoju* (1, с. 80), *utiŷk* (1, с. 88), *wjŷw do* (1, с. 89). Юрій Громик та Андрій Яворський зазначають, що цей дифтонг збережено і в дериватах від давнього прислівника міри часу *сель [12, с. 47], що підтверджуємо зафіксованим нами прикладом із текстів Юрія Гаврилюка *ni z tŷl ni z siŷl* (1, с. 88).

Як рефлекс давнього *ě у наголошеній позиції засвідчено дифтонг [ie], який позначено як *ię*: *mŷsciom*, *lŷta*, *stolŷttia* (1, с. 8), *projdiswiŷtami* (1, с. 8), *cŷle* (1, с. 12), *wŷrsz* (1, с. 13), *rŷki* (1, с. 14), *dŷti*, *dŷto* (1, с. 15), *udŷ* (1, с. 11), *powŷty* (1, с. 22),

obřda (1, с. 18), *biżenstwo* (1, с. 29), *snřh* (1, с. 31), *żywotřnia* (1, с. 39), *podřja* (1, с. 41), *lřtopisy* (1, с. 42), *dřšno*, *lřpszym* (1, с. 28), *slřd* (1, с. 64), *wřtior* (1, с. 19), *dřd* (1, с. 89), *powřtre* (1, с. 103), *wmřjemo* (1, с. 8), *zustrřli* (1, с. 10). Помітно і послідовність рефлексу *i** на місці наголошеного **ě* в дієсловах: *jřchali*, *dowřdatisia* (1, с. 11), *rozumřjut*, *sřli*, *złřzli* (1, с. 19), *dřjaw* (1, с. 22), *chotřlosia b* (1, с. 43), *kalřczytisia* (1, с. 109).

У ненаголошеній позиції Юрій Гаврилюк відображає наявність рефлексу *[i]*, зокрема і в словах, де на місці цього звука, але під наголосом, є дифтонг: *wirszř* (1, с. 103) (пор. *wřsz*), *ditima* (1, с. 15) (пор. *dřti*), *diliti* (1, с. 102), *pisniami* (1, с. 9), *witrakowi* (1, с. 29), *naslidki* (1, с. 39), *lisnaja*, *wikřw* (1, с. 81), *hrichi* (1, с. 110), *wirowało* (1, с. 111).

Джерельна база засвідчує монофтонг *[e]* на місці етимологічного **e* в ненаголошеній позиції в закритих складах: *kameń* (1, с. 110).

У закритому складі під наголосом на місці **e* простежено нелабіалізований дифтонг *[ie]*: *parř* (1, с. 105) (подекуди фіксуємо аналогічні форми і у відкритих складах: *tworřnia* (1, с. 17), *korřnie* (1, с. 24), *chropřnia* (1, с. 78), *plomřnie* (1, с. 14)). У деяких формах простежуємо і лабіалізований дифтонг – *siřl* (1, с. 31).

Проаналізовані тексти Юрія Гаврилюка ілюструють специфічну рефлексію давніх голосних **i* та **u* в підляській літературній мікромові. Зокрема, рефлексом **i* є звук *[i]* після більшості приголосних: *rodilisia*, *prowordimo*, *diwne*, *hranicioju* (1, с. 8), *koli* (1, с. 9), *neweliki* (1, с. 13), *nastupiła* (1, с. 14), *mandrowniki* (1, с. 33), *rozwitku* (1, с. 38), *chrystijanstwa* (1, с. 41), *minaje* (1, с. 52), *bliszczala* (1, с. 79), *odin* (1, с. 80), *zbita* (1, с. 81). Проте після шиплячих та вібранта послідовно відображено рефлекс *[и]*: *pohoworyti*, *chrystili* (1, с. 8), *pasażyruw*, *czytaczuw* (1, с. 11), *znaczenie*, *w żyttiowi* (1, с. 14), *pryhotowinie* (1, с. 18), *korystati* (1, с. 23), *szyrokuj* (1, с. 29), *czyslenny* (1, с. 31), *teperyszniuj* (1, с. 36), *zawerszynniom* (1, с. 42), *leżył* (1, с. 59).

Юрій Громик та Андрій Яворський зауважують, покликаючись на свідчення Юрія Гаврилюка, що «рефлекс *[и]* в підляському ареалі представлено й на межі префіксальної та кореневої морфем на місці **ь* та **і*, які зазнали взаємної асиміляції і злилися в один звук» [12, с. 48]. Це явище представлено у таких зафіксованих нами прикладах з текстів: *pudyjszow* (**подь-ишьль*) (1, с. 79), *odyjdemo* (**оть-идьмь*) (1, с. 87).

Етимологічний **у* Юрій Гаврилюк передає через літеру *у*: *tu wyrostali* (1, с. 8), *wyhřdny*

(1, с. 8), *wytworyłosia* (1, с. 8), *pytanie*, *byti* (збережено давній корінь **by-* без розвитку його в *бу-* [12, с. 48]), *tohdysznioji* (1, с. 9), *oddychnyli* (1, с. 19).

Давній ненаголошений **ę* в текстах «Niech żywe Pudliasze!» відображено через звук *[e]*: *pometaju* (1, с. 14), *odinadsetu* (1, с. 17), *dwadcet* (1, с. 14). В інших випадках етимологічний **ę* передано через буквосполуку *ia* із пом'якшенням попереднього приголосного та *ja* (непослідовно після губних): *wřsimdesiat pjaty* (1, с. 30) (хоча в інших числівникових формах було зафіксовано рефлекс *[e]*: пор. *dwadcet*), *tiahnutisia* (1, с. 60), *dosiahniniom* (1, с. 30), *zwjazkowi* (1, с. 36), *swiataja* (1, с. 80) – але *swjaczenoju* (1, с. 110), *swjaty-niach* (1, с. 114).

Проаналізовані нами тексти Юрія Гаврилюка дають можливість відзначити певні особливості рефлексії ненаголошеного зредукованого **ь* у позиції після сонорного *[р]*. Простежено, що в підляській мікромові відбувся закономірний розвиток звукосполуки **рь* > *[ри]* (ry): *chrystili* (1, с. 8), в наголошеному складі – *[po]* (ro): *krowie* (1, с. 8). Давні сполуки **or*, **ol*, **el* розвинулися так само, як і в українській літературній мові, – з'явилося повноголосся: *boronili*, *dorohy* (1, с. 24), *borot'ba* (1, с. 40), *worohuw* (1, с. 110). Проте форма засвідчує *derwa* (1, с. 81) засвідчує редукцію другого – ненаголошеного голосного.

«Етимологічний *[o]* без наслідків регресивної дистантної асиміляції голосних» [12, с. 49] збережено у випадку *horaczki* (1, с. 66). Натомість Юрій Гаврилюк передає у текстах лабіалізацію *[e]* > *[o]* переважно перед твердим приголосним; процес цей супроводжує збереження м'якої вимови більшості передньоязикових консонантів, крім шиплячих: *lohkoji* (1, с. 24), *pryhotowlony* (1, с. 61), *okradnionych* (1, с. 91), *napowniony* (1, с. 92).

Аналіз текстів засвідчує релевантні особливості і в системі консонантизму підляських говірок. Варто відзначити послідовне відображення розвитку давніх звукосполучень **gu*, **ku*, **ху* у *[г'і]*, *[к'і]*, *[х'і]*. Як коментують Юрій Громик та Андрій Яворський, «так позначено вторинну неперехідну палаталізацію задньоязикових та фарингального й появу нового *[і]* на місці **у*» [12, с. 48]: *naslidki* (1, с. 39), *almanachi*, *zbřrniki* (1, с. 54), *kidaje* (1, с. 64), *nitki* (1, с. 82), *mohilki* (1, с. 84), *zahinuw*, *kidali* (1, с. 89), *sobaki* (1, с. 91), *riki* (1, с. 93), *ruki* (1, с. 95), *storunki*, *rysunki* (1, с. 99), *w halaktyki* (1, с. 100), *zahibel* (1, с. 110).

Простежено в джерельній базі послідовне ствердіння шиплячих, зокрема і в позиціях

перед рефlekсами *i, *ě: *czolowiekom* (1, с. 9), *wczuti* (1, с. 9), *czytaczuw* (1, с. 10), *zwuczyt* (1, с. 12), *poczatok* (1, с. 17), *czort* (1, с. 27), *wsrtie-cza* (1, с. 78), *żunkoju* (1, с. 80).

У ході дослідження було виявлено ще й такі послідовні звукові явища у системі консонантизму підляських говірок, відображені Юрієм Гаврилюком у текстах: депалаталізація губних і передньоязикових перед ненаголошеним рефlekсом *ę: *swjaty niach* (1, с. 114), *pometaju* (1, с. 14), *pjaty* (1, с. 30), *swjaczenoju* (1, с. 110), *swjaty niach* (1, с. 114). Разом з тим у цих та декількох інших прикладах, зокрема *pruwjuz* (1, с. 99), *henijalno* (1, с. 103), *bohomo lije* (1, с. 8), фіксуємо частотність звука [й] – йотацію.

Релевантною фонетичною особливістю підляської групи говірок є депалаталізація вібранта [p] перед [a], [y], [o], [yo], рефlekсами *i, *ě. Таку тенденцію простежено і в текстах Юрія Гаврилюка: *okrum* (1, с. 8), *powtorujuczy, rudna*, (1, с. 9), *storun* (1, с. 14), *razny* (1, с. 24), *witrakowi* (1, с. 29), *ruk* (1, с. 32), *teperyszniuj* (1, с. 36), *bura* (1, с. 80), *brazczyt* (1, с. 82), *staruj* (1, с. 86), *dwery* (1, с. 89), *bahranciom* (1, с. 94), *wyryzali* (1, с. 95), *bahrano-narodna* (1, с. 96), *poratunku* (1, с. 109), *narykajemo, radkom* (1, с. 111), *wyhoryło* (1, с. 112), *zory, bury* (1, с. 114), *hospodaram* (4, с. 24).

Зафіксовано в проаналізованих матеріалах послідовне стягнення подовжених консонантів в іменниках середнього роду м'якої групи: *pytanie* (1, с. 9), *znaczynie* (1, с. 14), *zwuczanie* (1, с. 14), *tworienia* (1, с. 17), *pryhotowinie, spania* (1, с. 18), *naselinia* (1, с. 36), *zywotienia* (1, с. 39), *uzahalninia* (1, с. 25).

Юрій Гаврилюк у книзі «Niech żywe Pudliasze!» послідовно відображає ствердіння кінцевого консонанта закінчень дієслів третьої особи однини та множини теперішнього часу: *stojat, spiwajut* (1, с. 8), *howorat* (1, с. 10), *zwuczyt* (1, с. 12), *wmiejut* (1, с. 66), *mohut* (1, с. 89), *breszyt* (1, с. 91), *lublat* (1, с. 102), *prytnut* (1, с. 107).

Зафіксовано займенник та підрядний сполучник *sztó* (1, с. 17), які відмінні від літературних відповідників у фонетичному оформленні. Зазначені слова зберігають зв'язок із псл. *šyto» [14, с. 512–513]. «Після занепаду редукова-

ного консонантна група [чт] зазнала регресивної дисиміляції за способом творення, наслідком чого стала звукосполука [шт]» [16, с. 75].

Було простежено появу в джерельних матеріалах протетичного приголосного [г] у слові *nahulici* (1, с. 20), проте без протези фіксуємо такі словоформи: *ohoń* (1, с. 51), *ostra, okon* (1, с. 110), *otwerto* (1, с. 113), *odychodit* (1, с. 113), *odczutiami* (1, с. 66).

Прикметник *tohdyszniój* (1, с. 9), «похідний від прислівника *mogdi*, засвідчує збереження праслов'янської форми *togdy (*тъгdy), що складається з основи вказівного займенника *to* і форманта -gdy» [13, с. 590].

Відмінні від літературних форм фонетичні варіанти слів засвідчено такими прикладами з проаналізованих текстів: *żerelach* (1, с. 111) – ілюструє заміну африкати [дж] фрикативним звуком [ж]; *chwartuchowi* (1, с. 112) – звук [ф] замінений звукосполукою [хв]. Зафіксовано відмінне від літературного варіанту фонетичне оформлення числівникової словоформи *szytyr* (1, с. 88).

Висновки і пропозиції. Проаналізовані тексти зі збірки «Niech żywe Pudliasze!» Юрія Гаврилюка засвідчили, що автор повно і системно відобразив особливості фонетичної системи підляської літературної мікрмови. Найвиразніша риса – наявність дифтонгів *ũ* [yo] та *ř* [ie] як рефlekсів давніх голосних *o, *e, *ě, що властиві переважно наголошеним позиціям у новозакритих складах. Функціонування дифтонгів в інших позиціях зумовлене переважно аналогією. Рефлекс етимологічного *i – звук [i], а після шиплячих та вібранта – [и]. Рефлекс давнього *u в проаналізованих підляськомовних текстах – звук [и]. Етимологічний *ę заміщений звуком [е] в наголошених позиціях та звуком [ʼа] в інших позиціях. У системі приголосних релевантними особливостями є депалаталізація шиплячих, вібранта, а також вторинна неперехідна палаталізація задньоязикових і фарингального та йотація.

Вважаємо за доцільне продовжити дослідження проаналізованих текстів Юрія Гаврилюка, щоб схарактеризувати діалектні особливості на морфологічному, синтаксичному та лексичному рівнях.

Список літератури:

1. Аркушин Г. Голоси з Підляшшя (тексти). Луцьк : Вежа, 2007. 536 с.
2. Аркушин Г. Західнополіська діалектологія : навч. посібник. Луцьк : Вол. нац. ун-тет ім. Лесі Українки, 2012. 257 с.
3. Аркушин Г. Народна лексика Західного Полісся : монографія. Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2014. 236 с.
4. Аркушин Г. Хахляцька мова на Підляшші. *Українська мова*, 2019. №1. С. 115–125.

5. Грицевич Ю. В. Діалектний компонент у фольклорних текстах із Західного Полісся : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.01. Луцьк, 2018. 19 с.
6. Грицевич Ю. Діалектні явища іменної словозміни в українських підляських говірках (на матеріалі записів місцевого фольклору) *Молодий вчений*. 2014. № 12 (15). С. 212–217.
7. Грицевич Ю. Особливості консонантизму підляських говірок у фольклорних записах І. Ігнатюка. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія : Філологія (мовознавство). 2014. С. 102–101.
8. Грицевич Ю. Фонетичні особливості підляських говірок у записах місцевого фольклору. *Науковий журнал*. 2014. № 1. С. 55–66.
9. Громик Ю. Деякі архаїчні структури темпоральних прислівників в українських підляських говірках. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/> (дата доступу: 15.10.2021).
10. Громик Ю. Специфічна прислівникова лексика українських підляських говірок. URL: <https://journals.pan.pl/> (дата доступу: 15.10.2021).
11. Громик Ю., Яворський А. Актуалізація південнопідляської говірки у творах Степана Сидорука. *Лінгвостилістичні студії*. 2018. Вип. 8. С. 160–172.
12. Громик Ю., Яворський А. Актуалізація української підляської говірки в поетичних текстах Ю. Гаврилюка. *Лінгвостилістичні студії*. 2019. Вип. 11. С. 44–53.
13. Етимологічний словник української мови: В 7 т. Т. 5: Р–Т / Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.) та інші. НАН України. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 2006. 705 с.
14. Етимологічний словник української мови: В 7 т. – Т. 6: У–Я / Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.) та інші. НАН України. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 2012. 568 с.
15. Яворський А. Українська підляська говірка в поезії Юстини Королько: морфологічний рівень. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/> (дата звернення: 11.11.2021).
16. Яворський А. Актуалізація поліських говорів у сучасному художньому тексті : дис ... канд філол. наук : 10.02.01. Луцьк, 2015. 228 с.
17. Яворський А. Лексика української підляської говірки в поезії Юстини Королько. *Український літературний провулок*. 2017. Т. 11. С. 141–151.
18. Яворський А. Українська підляська говірка в поезії Марії Сарнацької. *Мова і вірш*. 2013. С. 283–291.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

Hawryluk J. *Niech żywe Podlaskie!*. Bielsk : Osnovy, 2021. 128 с.

Kychan D. O. PHONETIC FEATURES OF PODLIASIAN LITERARY MICROLANGUAGE IN THE BOOK OF YURIY GAVRYLIUK "NIECH ŻYWE PODLIASZE!"

The tendency to create literature in Podlaskan spoken language became the basis of the formation of Podlaskan literary microlanguage and opened new perspectives for linguistic researches. In particular, the article is devoted to the description of Podlaskan dialect's phonetic features, which were revealed in the book-collection of journalistic texts "Niech żywe Podlaskie!" by Yuriy Gavryliuk – Ukrainian writer, cultural figure, native of Podlasie.

The specificity of the study is detailed analysis of the source base in order to identify language units that the most clearly illustrate the features of the represented literary microlanguage's phonetic level. Systematization and further characterization of selected materials were carried out with using the methods of linguistic description and comparative analysis.

*The results of the study show that the specificity of the Podlaskan literary microlanguage's phonetic system is manifested in the system of vocalism and consonantism. In particular, the most significant and productive means of expression of relevant Podlaskan phonetic features is the specific reflection of etymological vowels *o, *e, *ě, *ę, *i, *y. A distinctive feature of the represented Podlaskan vocalism is the presence of diphthongs [yo] and [ie] as reflexes of the old vowels *o, *e, *ě, which are inhere in mainly stressed positions in newly closed syllables. The functioning of diphthongs in other positions is mainly due to analogy. It has been found that the reflex of the etymological *i is the sound [i], and after the hissing and vibrant - [i]. The sound [i] is a reflex of the ancient *y in the analyzed Podlaskan texts. The etymological *ę is replaced by the sound [e] in stressed positions and the sound [a] in other positions.*

In the system of consonants the relevant features are depalatalization of hissing, vibrant, as well as secondary intransitive palatalization of the posterior lingual and pharyngeal and iotation. The described phonetic features of the Podlaskan literary microlanguage show a direct affinity with the archaic northern Ukrainian dialects.

Key words: Podlaskan literary microlanguage, Podlaskan dialects, phonetic features, diphthongs, reflection of ancient vowels, vocalism, consonantism.

Межов О. Г.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Костусяк Н. М.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Здиховська Т. В.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

КОМУНІКАТИВНО-СИНТАКСИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ПИТАЛЬНИХ ВИСЛОВЛЕНЬ У КОНТЕКСТІ НОВІТНІХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ПАРАДИГМ

У статті встановлено, що відповідно до іллокутивної мети мовця комунікативно-прагматичну інтенцію запиту доцільно структурувати на суб'єктну, об'єктну, адресатну, інструментальну, локативну, обставинну, предикатну. З'ясовано специфіку актуального членування питальних висловлень, яке тісно пов'язане із семантико-синтаксичним. У питальних реченнях, на відміну від розповідних, рема зазвичай передує темі, а в комунікативну позицію реми за актуального членування питальних висловлень потрапляють будь-які питальні маркери: субстанційні, адverbіальні та предикатні синтаксеми, виражені займенниковими словами (іменниками, прикметниками, числівниками та прислівниками) чи іншими одиницями. У різних типах речень питальної модальності (частковопитальних і загальнопитальних) схарактеризовано засоби вираження реми, найважливіші серед яких порядок слів, частки, фразовий наголос. Комунікативна парадигма частковопитальних висловлень може охоплювати комунікативні варіанти, кількість яких прямо пропорційна кількості синтаксем. Переміщуючи на початок речення та логічно наголошуючи кожен з них, мовець намагається переконатися у вірогідності якогось часткового аспекту події. Різні частки підсилюють значущість як субстанційних, так і вторинних предикатних (обставинних) синтаксем у позиції реми, надаючи висловленням модальних відтінків непевності, сумніву, недовіри, вагання, здивування. У загальнопитальних конструкціях роль питальних часток послаблюється з можливістю їхнього вилучення. У них простежуємо поступове наростання тону аж до кінця висловлення без логічного наголошування конкретної синтаксеми. На такі питання, усі синтаксеми яких стосуються реми, можна відповісти членованим висловленням із стверджувальним чи заперечним предикатом або їхніми еквівалентами – нечленованим стверджувальним висловленням (Так) чи нечленованим заперечним висловленням (Ні). Якщо мовцеві невідома подія загалом, то його так зване повне диктальне запитання становить комплексну рему, основним засобом вираження якої є питальна інтонація.

Ключові слова: питальне висловлення, інтенція запиту, актуальне членування речення, тема, рема, синтаксема, частка, фразовий наголос, порядок слів.

Постановка проблеми. Серед комунікативних типів висловлень особлива роль у системі мовлення відведена питальним конструкціям, які вербалізують одне з найважливіших іллокутивних завдань мовця – інтенцію запиту. Відповідні мовленнєві акти обов'язково передбачають наявність, крім адресанта, адресата мовлення, на якого спрямований запит. Мовець через запитання намагається отримати необхідну йому інформацію, спонукаючи співрозмовника до відповіді. Такі ознаки питальних речень певною мірою зближують їх зі спонукальними, що виражають волевиявлення

адресанта. Крім того, іллокуція питальності містить і бажальну модальність, тобто прагнення адресанта щось дізнатися, заповнити інформаційні лакуни у своїх компетенціях. Питальні висловлення, як і спонукальні, розповідні, бажальні, є об'єктами вивчення спрямованого у сферу мовлення комунікативного синтаксису, що має на меті з'ясувати насамперед особливості їхнього інтонуювання й актуального членування в конкретній мовленнєвій ситуації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному українському мовознавстві прин-

ципи й засоби вираження актуального членування речення вперше описав І. Р. Вихованець [2, с. 148–157], функційні вияви актуального членування речення й тексту найповніше висвітлив у своїй монографії М. О. Вінтонів, зосередивши увагу переважно на розповідних висловленнях [3]. Меншою мірою з погляду комунікативного членування й лінгвопрагматики опрацьовано питальні конструкції. На сучасному етапі актуальним питанням змістового обшину, маркерів актуалізації інтенцій запиту, комунікативно-прагматичного й дериваційного потенціалу питальних висловлень присвячені наукові студії С. Т. Шабат-Савки [8; 9; 10; 11], зокрема її кандидатська й частково докторська дисертації. Комунікативно-прагматичні ознаки питальної модальності схарактеризовано в розвідці Н. М. Костусяк [4]. Заслугують на увагу оглядові статті М. В. Панкової про еволюцію лінгвістичних поглядів на семантичний і комунікативний аспекти питальних речень, особливості їхньої комунікативної будови [6; 7], що, безперечно, потребує глибшого вивчення. Водночас вимагає ґрунтовного опрацювання проблема кореляції комунікативного членування питальних висловлень із семантико-синтаксичним і формально-граматичним.

Постановка завдання. З огляду на це мету пропонованої статті вбачаємо в багатоаспектному вивченні комунікативно-прагматичних інтенцій питальних речень сучасної української мови, співвідношенні їхнього комунікативного (актуального), семантико-синтаксичного (синтаксемного) та формально-граматичного членування. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких основних **завдань**: 1) встановити структуру комунікативно-прагматичної інтенції запиту відповідно до іллокутивної мети мовця; 2) з'ясувати специфіку актуального (тема-рематичного) членування питальних висловлень та виявити їхні комунікативні варіанти; 3) схарактеризувати засоби вираження теми й реми в різних типах речень питальної модальності.

Виклад основного матеріалу. Усталений поділ висловлень на загальнопитальні та частковопитальні зумовлений типом питання й характером передбачуваної відповіді: перші зорієнтовані на відповідь-ствердження чи відповідь-заперечення, другі – на одержання конкретної нової інформації щодо якихось осіб, предметів, явищ, ознак, дій, обставин тощо. Своєрідним є актуальне членування частковопитальних висловлень, яке тісно пов'язане із семантико-синтаксичним. Якщо у розповідних висловленнях тема звичайно

передусь реми, то у частковопитальних, навпаки, комунікативне членування має такий вигляд: «рема – тема». Це означає, що в комунікативну позицію реми за актуального членування частковопитальних висловлень потрапляють будь-які питальні маркери: субстанційні, адвербіальні та предикатні синтаксеми, виражені займенниковими словами (іменниками, прикметниками, числівниками та прислівниками) чи іншими одиницями, які «виформовують змістовий центр питальності, відображають інтенційні горизонти мовця...» [10, с. 266].

Для суб'єктної синтаксеми розповідних речень типова початкова позиція теми (далі у прикладах – *T*), а для предикатної – реми (далі у прикладах – *P*). Висловлення *Люди (T) / садять картоплю (P)* (П. Мах) є відповіддю на загальнопитальне висловлення *Що роблять люди (P)? (Що відбувається?)*, яке спрямоване на з'ясування актуальної інформації – події в цілому, пов'язаної з людьми (цей різновид питальних речень докладніше буде описано далі). Відповідь на питання *Хто (P) / садить картоплю (T)?* міститься у висловленні *Картоплю садять (T) / люди (P)*, де інформаційно значущою є суб'єктна синтаксема на позначення виконавців дії, переміщена в нетипову позицію реми. В усному експресивно забарвленому мовленні завдяки логічному наголошуванню синтаксеми-діяча та зміні порядку слів рема може опинитися на початку висловлення (суб'єктивний порядок слів [5, с. 244]), пор.: *Люди (P) / садять картоплю (T)*. Мовець також може спрямувати своє запитання на з'ясування наразі важливої для нього інформації – про об'єкт дії, тобто предмет, на який спрямовану цю дію, а саме: *Що (P) / садять люди (T)?* У відповіді співбесідника *Люди садять (T) / картоплю (P)* відповідно до комунікативного завдання логічний наголос переміститься на об'єктну синтаксему. Додатковим засобом увізнення об'єкта-реми може стати обмежувально-видільна частка *тільки*, пор.: *Люди садять (T) / тільки картоплю (P)*.

Висловлення *Він дарував розкішні букети (T) / нареченим (P)* (В. Симоненко) акцентує на адресатові дії в кінцевій позиції, даючи відповідь на запитання *Кому (P) / дарував він розкішні букети (T)?*, у якому адресатна синтаксема, експлікована давальним відмінком займенникового іменника, стоїть на початку. У таких конструкціях так звані «адресатні» дієслова прогнозують своєю валентністю ще й обов'язкову об'єктну синтаксему в знахідному відмінку, актуалізовану в комунікативній позиції комплексної

реми завдяки питальному висловленню мовця, пор.: **Що** (Р) / *дарував він нареченим* (Т)? і *Він дарував* (Т) / **розкішні букети нареченим** (Р).

Якщо мовець хоче дізнатися про знаряддя певної дії чи засіб переміщення, використовує у позиції реми питальний займенник **чим?** як морфологічний варіант інструментальної синтаксеми. Наприклад, запитання **Чим** (Р) / *поїхали козаки* (Т)? спонукає співбесідника до відповіді *Козаки спішно поїхали* (Т) / **кіньми** (Р) (П. Куліш), спрямованої на розширення знань мовця новою інформацією про засіб руху, яка зосереджена в кінцевій частині висловлення й оформлена орудним відмінком іменника. Синтаксема знаряддя дії може бути актуалізована в комунікативній позиції комплексної реми разом з об'єктом фізичної дії, пор.: **Чим** (Р) / *Степан загострив олівця* (Т)? і *Степан ... загострив* (Т) / **ножином олівця...** (Р) (В. Підмогильний).

Цілеспрямований запит мовця про місцеперебування суб'єкта, напрямок або шлях його руху передають займенникові прислівники-локативи **де?**, **звідки?**, **куди?**, а також словосполучки **в якому напрямку?** **яким шляхом?** у рематичній позиції питальних висловлень. Відповідно до таких комунікативних завдань актуальна інформація розповідних речень сконцентрована у прикінцевих локативних синтаксемах, пор.: **Де** (Р) / *сидять закохани?* (Т) і *Закохані все ще сидять* (Т) / **на березі** (Р) (О. Гончар); **Звідки** (Р) / *вони вносили капусту* (Т)? і *Вони капусту вносили* (Т) / **із льоху** (Р) (Л. Костенко); **Куди** (Р) / *вчора вирушили* (Т)? і *Вчора вирушили* (Т) / **в місто** (Р) (М. Стельмах); **Яким шляхом** (Р) / *простували* (Т)? і *Ми поволі простували* (Т) / **звивистими міськими вуличками** (Р) (Є. Гуцало).

Усі згадані попереду субстанційні синтаксеми як питальні маркери, зумовлені валентністю базових предикатів, у формально-синтаксичній структурі простого речення заступають позиції керованих другорядних членів речення.

За допомогою з'ясувальних питань мовець може отримати важливу інформацію не тільки про предмети і явища довколишньої дійсності, а й щодо обставин певних подій, їхнього часу, причини, умови; дізнатися про мету будь-якої діяльності або чинники, усупереч яким відбувається дія. Висловлення *Гострим полиском хвилі спалахують* (Т) / **після бурі** (Р) (Леся Українка); *Брови й плечі його полізли вгору* (Т) / **від здивування** (Р) (О. Довженко); *Хата у серці світитися мусить, Погідною бути* (Т) / **при всякій погоді** (Р) (І. Драч); *Володька Лобода розмахував*

руки (Т) / **для обіймів** (Р) (О. Гончар); *Трішки вірить серце в забобони* (Т) / **логікам усім наперекір** (Р) (М. Рильський) із комунікативно значущими обставинними синтаксемами дають чіткі відповіді на такі запитання мовця: **Коли** (Р) / *гострим полиском хвилі спалахують* (Т)?; **Чому** (Р) / *його брови й плечі полізли вгору* (Т)?; **За якої умови** (Р) / *хата у серці світитися мусить, погідною бути* (Т)?; **Навіщо** (Р) / *Володька Лобода розмахував руки* (Т)?; **Незважаючи на що** (Р) / *трішки вірить серце в забобони* (Т)?, у яких початкову рематичну позицію заступають часові, причинові, умовні, цільові та допустові синтаксеми, виражені релевантними питальними словами і словосполучками. На формально-синтаксичному рівні речення вони перебувають у позиції детермінантів – приреченневих другорядних членів.

Предикатні синтаксеми якості та кількості стають комунікативним ядром повідомлень, якщо мовець прагне з'ясувати *Скільки* (Р) / *є осіб чи предметів?*; *Якими* (Р) / *є вони?*; *Кому належать* (Р) / *вони?*; *У якому порядку розмішені* (Р)? тощо. Відповіді на такі запити дають інформативні висловлення формально двоскладної або односкладної будови, пор.: *Нас, невісток,* (Т) / **було сім** (Р), *а дочок* (Т) / **було вісім** (Р), *то й зятів* (Т) / **вісім** (Р)... (І. Багряний) і *Сім невісток* (Р), *вісім дочок* (Р), *вісім зятів* (Р); *Ворог* (Т) / **міцний** (Р) ... (Ю. Яновський) і *Міцний ворог* (Р); *Лис* (Т) / **був хитрий** (Р) (М. Трублаїні) і *Хитрий лис* (Р); *Один хазяїн* (Т) / **мав леваду** (Р) (Л. Глібов) і *Хазяїнова левада* (Р); *Він* (Т) / **був у шерензі четвертий** (Р) і *Четвертий у шерензі* (Р).

У частковопитальних висловленнях засобами вираження актуального членування найчастіше є фразовий наголос, який падає на питальний займенниковий компонент, суб'єктивний порядок слів (займенникова синтаксема стоїть у початковій позиції реми), підсилювальна частка *же* (*ж*) при питальному слові: *А хто ж* (Р) / *вам право дав одняти у народу його велику гордість і пісні?* (Л. Костенко). Розглядані попереду частковопитальні висловлення, згідно з класифікацією Ш. Баллі, виражають часткове диктальне запитання, що відбиває незнання часткового аспекту події і спрямоване до частини наявної у висловленні інформації [1, с. 47–48].

Правдивість / неправдивість повідомлення щодо часткового аспекту події виявляють часткові модальні запитання з відтінками сумніву, недовіри, здивування. Одним із найважливіших засобів виділення реми в часткових модальних запитаннях

є питальні частки *чи? хіба? невже?*, що здебільшого стоять на початку висловлення в комунікативній позиції реми разом із синтаксею, на яку зорієнтоване уточнювальне питання мовця і яку супроводжує особливе інтонаційне виділення за допомогою логічного наголосу. Наприклад, комунікативна парадигма речення *Мамо, чи кожна пташина в вирій на зиму літа?* (Леся Українка) охоплює щонайменше п'ять питальних висловлень – комунікативних варіантів, кожним із яких мовець намагається переконатися у вірогідності якогось часткового аспекту події, вираженого такими синтаксемами:

- суб'єктною: *Чи кожна пташина (P) / у вирій на зиму літа (T)?* – питання; *У вирій на зиму літа (T) / кожна пташина (P)* – відповідь;
- предикатною: *Чи літає (P) / кожна пташина у вирій на зиму (T)?* – питання; *У вирій на зиму кожна пташина (T) / літає (P)* – відповідь;
- локативною: *Чи у вирій (P) / кожна пташина літає на зиму (T)?* – питання; *Кожна пташина літає на зиму (T) / у вирій (P)* – відповідь;
- темпорально-цільовою: *Чи на зиму (P) / кожна пташина літає у вирій (T)?* – питання; *Кожна пташина літає у вирій (T) / на зиму (P)* – відповідь.

Отож, кількість можливих комунікативних варіантів часткового модального питання прямо пропорційна кількості синтаксем у ньому.

Маркером підсилення реми в часткових питальних запитках може бути заперечна частка *не* при субстанційних синтаксемах, зокрема:

- суб'єктній: *Хіба не він (P) / люто правив твої п'ятірні срібним молотком на срібному ковадлі (T)?* (З. Легкий) – питання; *Люто правив твої п'ятірні срібним молотком на срібному ковадлі (T) / саме він (P)* – відповідь.
- об'єктній: *Хіба не твої п'ятірні (P) / він люто правив срібним молотком на срібному ковадлі (T)?* – питання; *Він люто правив срібним молотком на срібному ковадлі (T) / саме твої п'ятірні (P)* – відповідь.
- інструментальній: *Хіба не срібним молотком (P) / він люто правив твої п'ятірні на срібному ковадлі (T)?* – питання; *Він люто правив на срібному ковадлі твої п'ятірні (T) / саме срібним молотком (P)* – відповідь.

Частка *ж (же)* підсилює значущість як субстанційних, так і вторинних предикатних (обставинних) синтаксем у позиції реми, зокрема:

- суб'єктної: *Хіба ж ми (P) / за день усіх перевеземо (T)?* (Г. Тютюнник) – питання; *За день усіх перевеземо (T) / ми (P)* – відповідь.

– об'єктної: *Хіба ж усіх (P) / перевеземо ми за день (T)?* – питання; *За день перевеземо ми (T) / усіх (P)* – відповідь.

– темпоральної: *Хіба ж за день (P) / ми всіх перевеземо (T)?* – питання; *Перевеземо ми всіх (T) / за день (P)* – відповідь.

Обмежувально-видільна частка *саме* зумовлює переміщення реми в будь-яку комунікативну позицію – як на початок, так і в кінець частково-питального висловлення, пор.: *Невже німець наважиться атакувати наші позиції (T) / саме тут, біля ріки (P)?* (О. Гончар) – питання; *Німець наважиться атакувати наші позиції (T) / саме тут, біля ріки (P)* – відповідь. *Невже саме тут, біля ріки (P) / німець наважиться атакувати наші позиції (T)?* (О. Гончар) – питання; *Німець наважиться атакувати наші позиції (T) / саме тут, біля ріки (P)* – відповідь. Як бачимо, за будь-якого порядку слів у питальному висловленні рема-локатив у розповідному реченні перебуває в кінцевій позиції.

Частки *чи? хіба? невже?* можуть стосуватися не окремих компонентів, а всього висловлення, виражаючи повне модальне запитання, «орієнтоване на те, що знають про подію в цілому, але не знають, чи відповідає вона дійсності. Питання випливає з сумніву щодо реальності події і має на меті з'ясувати вірогідність отриманої інформації» [2, с. 156]. Роль питальної частки в таких загальнопитальних конструкціях, у яких простежуємо поступове наростання тону аж до кінця висловлення без логічного наголошування конкретної синтаксеми, незначна, що підтверджує можливість її вилучення без втрати основного змісту, пор.: – *Сину мій, Максиме! Чи ти чуєш свою матір стару?* (М. Стельмах) і *Ти чуєш свою матір стару?*; – *А хіба він здатен на такі вчинки?* (М. Стельмах) і *Він здатен на такі вчинки?*; *Невже і справді заважка мені дорога зустрічей і тиха путь прощань?* (М. Бажан) та *І справді заважка мені дорога зустрічей і тиха путь прощань?*; *А хіба ти Дніпра не бачив під час грози?* і *А ти Дніпра не бачив під час грози?* (Василь Шевчук). Звичайно, відсутність питальних часток дещо позбавляє висловлення деяких модальних відтінків, зокрема непевності, сумніву, недовіри, вагання, здивування, проте не нівелює головної комунікативної мети запиту – з'ясувати вірогідність отриманої інформації. На кожне з цих питань, усі синтаксеми яких стосуються реми, можна відповісти членованим висловленням із стверджувальним чи заперечним предикатом, напр.: *Я / чую свою матір стару* і *Я / не чую своєї матері старої*; *Він /*

здатен на такі вчинки і **Він/ не здатен** на такі вчинки; *І справді/заважка мені дорога зустрічей і тиха путь прощань* та *І справді/ не заважка мені дорога зустрічей і тиха путь прощань*; *Я/ бачив Дніпро під час грози і Я/ не бачив Дніпра під час грози* або їхніми еквівалентами – нечленованим стверджувальним висловленням (*Так*), нечленованим заперечним висловленням (*Ні*).

Якщо мовцеві невідома подія загалом, то його так зване повне диктальне запитання (за термінологією Ш. Баллі), спрямоване не до частини інформації, а до всього змісту висловлення [1, с. 47]. Це запитання на кшталт *Що відбулося? Що трапилося? Що сталося? У чому річ? Що робив [суб'єкт]? У якому стані чи процесі перебуває [суб'єкт]?*, що становлять комплексну рему, основним засобом вираження якої є питальна інтонація. Згідно з комунікативним завданням співрозмовник може дати відповідь нерозчленованим на тему й рему висловленням, усі компоненти якого є ремою: *Вечоріє, обрій землю обійма* (А. Малишко); *Наступала велика весна* (О. Гончар); *Завесніло; Дощить; Засніжило; Розвиднілося; Настала осінь; Іде дощ; Падає сніг; Почало світати* або розчленованим на тему й рему висловленням: *І раб (Т)/ копає землю, теше камінь.., виводить мури* (Р) (Леся Укра-

їнка); *Яблуні (Т)/ квітнуть* (Р) (З. Тулуб); *А над степами (Т)/ вітер віє!* (Р) (Є. Маланюк); *Ремісники (Т)/ розоряються* (Р) (З. Тулуб); *[У старих дубів] ... чомусь (Т)/ повсихали верхівки* (Р) (Ю. Мушкетик); *Федькові (Т)/ не спалося* (Р) (В. Винниченко), тобто як односкладними, так і двоскладними дієслівними конструкціями, актуалізуючи предикати дії, предикати процесу або предикати стану у предикативній позиції.

Висновки та пропозиції. Отже, комунікативна організація питальних речень перебуває в тісному взаємозв'язку із семантико-синтаксичною. Комунікативна інтенція запити, структурована відповідно до іллокутивних намірів мовця на суб'єктну, об'єктну, адресатну, інструментальну, локативну, обставинну, предикатну, зумовлює інтонаційно оформлений тип питання (повне диктальне, часткове диктальне, повне модальне, часткове модальне). Засобами вираження актуального членування питальних висловлень є передовсім логічний наголос, порядок слів і частки. Перспективним у цьому плані стане дослідження комунікативної та семантико-синтаксичної організації невластивих питальних речень (риторичних питань, перепитувань, спонукальних питань), які значеннево близькі до розповідних або спонукальних.

Список літератури:

1. Баллі Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. Москва : Изд-во иностранной литературы, 1955. 416 с.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови: Синтаксис. Київ : Либідь, 1993. 368 с.
3. Вінтонів М. О. Актуальне членування речення і тексту: формальні та функційні вияви: монографія. Донецьк : ДонНУ, 2013. 327 с.
4. Костусяк Н. М. Комунікативно-прагматичні ознаки питальної модальності. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки. Мовознавство*. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. № 22(271). С. 58–63.
5. Матезиус В. О так называемом актуальном членении предложения. *Пражский лингвистический кружок: сборник статей*. Москва : Прогресс, 1967. С. 239–245.
6. Панкова М. В. Еволюція лінгвістичних поглядів на питальні речення: семантичний і комунікативний аспекти. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Філологія. Мовознавство*. 2009. Т. 105, Вип. 92. С. 102–106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufm_2009_105_92_21 (дата звернення: 14.12.2021).
7. Панкова М. Комунікативна будова питальних речень. *Лінгвістичні студії*. 2013. Вип. 27. С. 92–96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2013_27_19 (дата звернення: 16.12.2021).
8. Шабат С. Т. Категорія питальної модальності в сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 ; Прикарпатський державний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2000. 20 с.
9. Шабат С. Т. Речення питальної модальності в сучасній українській мові. *Мовознавство*. 2001. № 1. С. 53–58.
10. Шабат-Савка С. Т. Комунікативна інтенція і дериваційний потенціал питальних висловлень. *Грамматичний простір сучасної лінгвоукраїністики. Катерині Григорівні Городенській / Ін-т укр. мови НАН України ; упоряд.: Н. Г. Горголюк, Л. М. Колібаба, В. М. Фурса*. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. 436 с.
11. Шабат-Савка С. Т. Маркери актуалізації інтенцій запити: українськомовний питальний дискурс. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філологія*. 2016. Вип. 14. С. 103–112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmd_u_2016_14_17 (дата звернення: 19.12.2021).

Mezhov O. G., Kostusiak N. M., Zdikhovska T. V. COMMUNICATIVE AND SYNTACTIC ORGANIZATION OF INTERROGATIVE STATEMENTS IN THE CONTEXT OF THE LATEST LINGUISTIC PARADIGMS

The article states that in accordance with the illocutionary purpose of the speaker the communicative and pragmatic intention of the request should be structured into subjective, objective, addressee, instrumental, locative, circumstantial, predicate. We have clarified the specifics of the actual division of interrogative statements, which is closely related to the semantic and syntactic. In interrogative sentences, in contrast to narrative ones, rema usually precedes the theme, and in the communicative position of rema with the actual division of interrogative statements fall any interrogative markers: substantive, adverbial and predicate syntaxeme expressed by pronoun words (nouns, adjectives, numerals and adjectives) or other units. In different types of sentences of interrogative modality (partial interrogative and general interrogative) the means of rema expression are characterized, the most important of which are word order, particles, phrasal stress. The communicative paradigm of partial interrogative statements can include communicative variants, the number of which is directly proportional to the number of syntaxemes. The speaker tries to convince himself of the probability of some partial aspect of the event when he moves to the beginning of the sentence and logically emphasizing each of them. Different particles reinforce the significance of both substantive and secondary predicate (circumstantial) syntaxemes in the rema position, giving the expression of modal shades of uncertainty, doubt, mistrust, hesitation, surprise. In general interrogative constructions, the role of interrogative particles weakens with the possibility of their extraction. In such sentences, we trace a gradual increase in tone until the end of the statement without a logical emphasis on a particular syntaxema. Such questions, all syntaxemas of which relate to the rema, can be answered by articulated statements with affirmative or negative predicates or their equivalents - unarticulated affirmative statement (Yes) or unarticulated negative statement (No). If the speaker does not know the event in general, then his so-called complete dictal question is a complex rema, the main means of expression of which is the interrogative intonation.

Keywords: *interrogative statement, intention of the query, actual sentence structure, theme, rema, syntaxeme, particle, phrasal stress, word order.*

Олексенко В. П.

Херсонський державний університет

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІМЕННИКІВ ІЗ СУФІКСОМ -ИЩЕ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У запропонованій статті з'ясовано походження суфікса -ище та його похідних -овище (-евище), -лище, -нище; простежено особливості їхнього функціонування в українській мові; висвітлено питання частиномовної належності твірних слів; визначено основні чинники, що зумовлюють дериваційну активність та спроможність досліджуваних номінацій; описано морфологічні характеристики, що супроводжують утворення дериватів на -ище, та їхні акцентуаційні властивості; комплексно проаналізовано продуктивність і частотність суфікса -ище та його активну взаємодію з різними твірними основами; констатовано випадки реалізації омонімічного характеру похідних, за яким утворюються іменники з локативним значенням (назви місцевості, споруд, іменників-соматизмів), розглянуто явище синонімії у межах досліджуваної групи лексики, з'ясовано, що для деяких дериватів характерна множинність похідності (багатопохідність).

Аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що твірними для іменників середнього роду на -ище слугують основи іменників, прикметників і дієслів. Досліджено продуктивні, малопродуктивні і непродуктивні словотвірні типи із формантом -ище в їх взаємодії, а також у зв'язку з історією їх виникнення, формування і функціонування. Розглянуто значення й словотвірну структуру утворень на -ище. Доведено, що висока продуктивність цього словотворчого форманта створила підґрунтя для зростання його активності й утвердження в ролі одного з найбільш продуктивних словотворчих засобів для формування іменників середнього роду в українській мові. Актуальність обраної теми пояснюємо тенденцією сучасних лінгвістичних студій до системного дослідження дериваційних властивостей словотвірної системи мови загалом і комплексного дослідження продуктивних, малопродуктивних і непродуктивних словотвірних типів із формантом -ище зокрема.

Ключові слова: іменник, словотворчий формант, твірна основа, мотиваційна база, похідне, словотвірний тип, морфологічні характеристики, омонімія, синонімія.

Вступ. Вивчення окремих словотвірних типів із синхронного і діахронного погляду є надто важливим для комплексного аналізу словотвірної системи мови загалом. Це сприяє подальшому розвитку загальної теорії дериватології. Дослідження продуктивних, малопродуктивних і непродуктивних словотвірних типів із формантом -ище в їх взаємодії, а також у зв'язку з історією їх виникнення, формування і функціонування в українській мові, поза сумнівом, є **актуальним**.

Відомості про особливості словотвірної структури, семантики, етимології утворень із формантом -ище знаходимо у працях П. Білоусенка, О. Меркулової, Л. Булаховського, Г. Белякової, Ф. Буслаєва, А. Сагаровського, Я. Закревської, Н. Клименко. Слов'янські іменники на -ище (-исько) у порівняльно-зіставному аспекті досліджували Ю. Азарх, Т. Вендина, З. Волоцька, Я. Закревська та ін.

Суфікс -ішче належить до числа праслов'янських інновацій [10], був досить поширений на теренах

усієї Славії [18, с.226; 16, с.135], репрезентований у літературних мовах і діалектах.

Питання про походження суфікса -ище було предметом наукових розвідок А. Брюкнера, П. Білоусенка, О. Меркулової, Ф. Міклошича, Я. Острєбського, Г. Павського, В. Ташицького, Г. Улашина та ін. У монографії А. Максимової [9] здійснено аналіз загальних іменників на -ище: *розвиток словотвірних значень, формування нових суфіксів і їх варіантів, функціонування суфіксальної синонімії, розподіл словотвірних типів і моделей* (курсив наш – В.О.). Мовознавці (А. Брюкнер, А. Мейє, Я. Острєбський, О. Франк) [див. огляд думок: 9, с. 55] вважають, що східнослов'янський суфікс -ішче та південнослов'янський -іште є результатом об'єднання -isko з суфіксом -jo. У західних слов'ян -isko зберіг свою первинну форму. В. Ташицький, І. Лось, Г. Улашин, Г. Оберпфальцер та інші дотримувалися думки, що -ішче походить від давнього ад'єктивного суфікса -istъ, ускладненого -jo, а суфікс -isko – результат кон-

тамінації *-išče* і *-ьsco*, – зауважують П. Білоусенко й О. Меркулова [2, с.55]. У наступних спеціальних дослідженнях [9; 16] лінгвісти загалом поділяють цей погляд на походження суфікса *-ище*. Однак, на думку П. Білоусенка й О. Меркулової [2, с.55], Ф. Славський не вважає питання походження згаданого афікса остаточно з'ясованим і висловлює думку, що цей формант походить із праслов'янського прикметникового суфікса *-ьskъ* (і.-с. *-isko*, розширеного суфіксом *-jo*, а початкове *-i-* в *-isko* (субстантивована форма п. *singularia* прикметника на *-ьskъ*) та в *-išče* виникло з основ дієслів на *-i-*: тип **lovi-sko*; **lovi-sče* від **loviti* [17, т.1 с. 96-97].

Мета наукової розвідки: з'ясувати структурно-семантичні особливості іменників на *-ище* в сучасній українській мові.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

- зафіксувати іменники на *-ище* в різноманітних українськомовних джерелах;
- встановити закономірності словотвірних процесів утворення аналізованих лексем;
- схарактеризувати морфонологічні особливості, що супроводжують творення похідних зі словотворчим форматом *-ище* у сучасній українській мові;
- з'ясувати семантичні особливості іменників із суфіксом *-ище*, простежити характер співвідношення твірних і похідних;
- розглянути словотвірні значення дериватів.

Матеріалом для дослідження слугували утворення, зафіксовані лексикографічними джерелами, розмовно-побутовим мовленням, засобами масової комунікації. Семантичні особливості деяких дериватів на *-ище* спонукали звернутися до енциклопедичних словників. Аналізований фактичний матеріал свідчить, що за своїми значеннєвими відтінками іменники зі словотворчим формантом *-ище* можуть бути моно- і полісемантичними. Функціонування омонімічних суфіксів *-ище* змушує враховувати наявність в українській мові декількох словотвірних типів із аналізованим формантом. Значення утворень на *-ище* подаємо за «Великим тлумачним словником сучасної української мови» [4], далі вказуючи лише сторінку.

Методи дослідження. Основним методом, використаним у науковій розвідці, є *метод лінгвістичного аналізу*, який ми кваліфікуємо як метод, ужитий для характеристики функціонування дериватів із суфіксом *-ище* на відповідному етапі розвитку мови; *синхронно-діахронний*, що дає змогу встановити процес формування аналізова-

них похідних; *метод вибирання* аналізованих лексичних одиниць.

Основний текст. Обстежений фактичний матеріал цілком підтверджує думку Ф. Славського [17, с.1, с. 95–96] про те, що основною функцією суфікса *-išče* є творення локативних найменувань від субстантивних, прикметникових чи дієслівних (дуже часто непохідних основ). Проте трапляються й деривати, на думку П. Білоусенка й О. Меркулової [2, с. 56], з подвійною мотивацією.

Від субстантивних основ утворюються деривати зі значенням оцінки (переважно аугментативи), локативні, а також похідні на *-ище*, синонімічні твірним. Похідні на *-ище* утворюються від іменників чоловічого, жіночого або середнього роду (*зуб-зубище, лоб-лобище, баба-бабище, губа-губище, дно-днище*). Суфікс *-ище* надає іменникам значення збільшеності та зневаги, виконуючи тільки пейоративну функцію, тобто різкого засудження істоти, предмета чи події. Напр.: *І ніхто з них сьогодні й не гляне на те базарище* (Д. Чередниченко); *Хто то вночі у плавнях? Водяник? Відьмище? Нечиста сила* (В. Нестайко); *Піратище хвацько вимахував темною від сажі кочергою* (О. Гаврош); *Високо вгорі, над сходами, був так званий ліхтар – величезне, покреслене на десятки квадратних шибок вікнище* (В. Нестайко); *Дракониче цей, кудломордий і кудлоногий, із динозаврів в один момент курку-гриль зробив* (О. Есаулов); *Пан Зарудний вибіг надвір і побачив, що вулицею в бік лісу мчать здоровенний вовчище й лис* (В. Вздольська); *А мені Жовта лисичка своїм хвостичем зошити накрила* (Д. Чередниченко); *Бардадим підніс до мого носа свій кулачище* (В. Нестайко); *Скажуть: лихий ведмедиче не пустив колядувати* (О. Гарачковська). У літературній мові нормативним є збереження роду твірного іменника при утворенні деривата з розмірно-оцінним значенням (*скиба* (ж.р.) – *скибище* (ж.р.); *губа* (ж.р.) – *губище* (ж.р.); *голова* (ж.р.) – *головище* (ж.р.); *плече* (с.р.) – *плечище* (с.р.); *дід* (ч.р.) – *дідище* (ч.р.)).

Відсубстантивні утворення на *-ище* з іншими значеннями відносяться до середнього роду. Твірними можуть виступати іменники чоловічого, жіночого і середнього роду (*торф* (ч.р.) – *торфище* (с.р.) – *місце, де видобували торф* (1258); *попіл* (ч.р.) – *попелище* (с.р.) – *місце, куди викидають попіл* (867); *люцерна* (ж.р.) – *люцернище* (с.р.) – *поле, з якого зібрано люцерну* (500); *дно* (с.р.) – *днище* (с.р.) – *нижня частина або нижня стінка якого-небудь предмета* (228).

Омонімії утворення із суфіксом *-ище* мають як тотожну, так і нетотожну родову належність: **тік** (ч.р.) – розчищене місце, спеціально підготовлений майданчик на дворі або в приміщенні для молотби, очищення і просушування зерна (1249); **токовіще** (с.р.) – те саме, що тік; місце, де був тік (1254); **токовіще** (с.р.) – місце де токують птахи (1254); **піч** (ж.р.) – споруда з цегли або каменю, призначена для опалення приміщення, випікання хліба та інших борошняних виробів, варіння страв, напоїв і т. ін. (791); **пéчище** (с.р.) – рештки зруйнованої, розваленої печі (757); **печіище** (с.р.) – сімейна громада, велика патріархальна сім'я у росіян на півночі (757); **сука** (ж.р.) – самка свійського собаки, а також інших тварин родини собачих (1214); **сучище** (ж.р.) – збільш до сука (1220); **сучіище** (с.р.) – уживається як лайливе слово щодо жінки (1220); **стовп** (ч.р.) – колода або товстий брус, установлені вертикально; колона, підпора, що підтримує склепіння, перекриття і т. ін.; маса чого-небудь (куряви, диму, полум'я і т. ін.), що набула вертикально видовженої форми (1198); **стовпніще** (с.р.) – збільш. до стовп (1198); **стóвпнище** (с.р.) – безладне скупчення великої кількості людей; натовп (1198).

Похідні іменники-аугментативи із суфіксом *-ище* зберігають або не зберігають родову належність твірного слова: **хмара** (ж.р.) – скупчення краплин води, кристаликів льоду та їхньої суміші в атмосфері у вигляді суцільної маси світлого або темного кольору, що несе дощ, град, сніг (1347) – **хмарище** (с.р.) – збільш. до хмара (1347); **голос** (ч.р.) – сукупність різних стосовно висоти, сили і тембру звуків, що їх видає людина (або тварина, яка дихає легенями) за допомогою голосового апарата; звучання голосових зв'язок як матеріал вокального мистецтва (189) – **голосище** (ч.р.) – збільш. до голос (189); **кіт** (ч.р.) – свійська тварина родини котячих, що знищує мишей і щурів; самець кішки (458) – **котище** (ч.р.) – збільш. до кіт (458); **губа** (ж.р.) – кожна з двох шкірно-м'язових рухомих складок, що утворюють краї рота у людей і тварин (200) – **губище** (с.р.) – збільш. до губа (200); **вітер** (ч.р.) – більший або менший рух потоку повітря в горизонтальному напрямі (148) – **вітрище** (ч.р.) – збільш. до вітер (148).

Ад'єктивні твірні основи слугують базою для формування іменників зі значенням місця, а також частини предмета: **кочовий** – **кочовище** (с.р.) – стоянка кочівників і територія, де вони кочують (460); **гороховий** – **гороховище** – поле, з якого зібрано горох (192); **кайловий** – **кайловище** – держак кайла (410). Твірне слово, відносний прикмет-

ник, з погляду словотвірного значення є синтаксичним дериватом, використання якого в якості базової основи приводить до суттєвих розбіжностей, формальної і смислової похідності.

Від дієслівних основ утворюються іменники із суфіксом *-ище* на позначення місця дії або носія процесуальної ознаки (суб'єкт, об'єкт знаряддя або результат дії). Твірними виступають основи інфінітива на *-а-*, *-ува-*, *-и-*. Похідні на *-ище* утворюються від префіксальних (*сходити* – *сходьбище*, *сховати* – *сховище*, *розвалити* – *розвалище*, *вмістити* – *вмістище*, *умістити* – *умістище*) і безпрефіксальних (*чистити* – *чистилище*, *святити* – *святилище*, *прихилити* – *прихилище*, *диво* – *дивовище*, *учити* – *училище*, *обіймати* – *обіймище*, *посміхатися* – *посмішище*, *зимувати* – *зимовище*, *торгувати* – *торговище*) дієслів.

Для деяких дериватів характерна множинність похідності (багато-похідність): *зборище*, *гніздище*, *холодище*, *морозище*, *світище*.

Із-поміж похідних із суфіксом *-ище* трапляються варіантні форми: **прісище**, **просище**, **пріс-нище** – поле, на якому росте, або росло просо (959); **нерестище**, **нерестилище**, **нерестовище** – місце нересту риби (615); **урочище**, **врочище** – те, що становить природну межу (яр, гора і т. ін.); ділянка, яка вирізняється серед навколишньої місцевості природними ознаками (ліс серед поля, лука, болото серед лісу і т. ін.) (1302); **пшеничище**, **пшеничнище** – поле, з якого зібрано пшеницю (1007).

У сучасній українській мові вживаються складні іменники з другим компонентом-дериватом на *-ище*: *бомбосховище*, *водосховище*, *газосховище*, *глиносховище*, *гноєсховище*, *зерносховище*, *картоплесховище*, *книгосховище*, *кукурудзосховище*, *льодосховище*, *насіннесховище*, *нафтосховище*, *овочесховище*, *отрутосховище*, *педучилище*, *плодосховище*, *профтехучилище*, *сілососховище*, *сіносховище*, *фільмосховище*, *фруктосховище*, *цементосховище*, *цибулесховище*.

Вони утворені шляхом чистого складання з інтерфіксом або без нього. Першим складником є самостійний іменник або аналітичний прикметник (*педагогічний*, *професійний*, *технічний*), а другим – віддієслівний локативний дериват на *-ище*.

Утворення окремих похідних із суфіксом *-ище* супроводжують морфонологічні процеси:

а) чергування голосних і приголосних фонем: *ведмідь* – *ведмедище*, *нога* – *ножище*, *кріт* – *кровоище*, *тік* – *токовище*, *ріка* – *річище*, *попіл* – *попелище*, *сніп* – *снопище*, *хвіст* – *хвостище*, *сліпак* – *сліпачище*, *собака* – *собачище*, *кіт* – *котище*,

чобіт – чоботище, кожух – кожушище, кулак – кулачище, вовк – вовчище, мужик – мужичище, язик – язичище, павук – павучище, рука – ручище, гадюка – гадючище, будяк – будячище, кожух – кожушище;

б) чергування голосних з нулем звука: хлопець – хлопчище, вітер – вітрище, козел – козлище;

в) накладання морфем: посмішити – посмішище, гніздитися – гніздище, судити – судище, чудити – чудище, обвалити – обвалище, звалити – звалище, розвалити – розвалище, оселити – оселище, штурмити – штурмище, голосити – голосище;

г) інтерфіксацією: стояти – стійбище, замок – замчище, лежати – лежище, гуляти – гульбище, молити – мольбище;

д) усіченням твірної основи: прозвати – прозвище.

Наголос у відсубстантивних дериватах на *-ище* зберігається на твірній основі: *лѣжбище, стійбище, клубище, мольбище, дивовище, обірвище, торжище, звалище, кублище, коноплище, ямище* або переходить на словотворчий формант: *бабіище, скибіище, лобіище, губіище, дубіище, хмаровище, ведмедіище, бородіище, возіище, гарбузіище, вітрище*.

Омонімії похідні із суфіксом *-ище*, утворені від іменникових основ, мають тотожне і нетотожне наголошування: *куріище* – велика курява (474) і *күрище* – вогнище розкладене для обкурювання чого-небудь (474); *токовіище* – місце, де токують птахи (1254) і *токовіище* – те саме, що тік; місце, де був тік (1254); *зімчище* – збільш. до замок (314) і *замчіище* – місце, де був замок; руїни замку (314); *становище* – ті чи ті обставини, умови, в яких хто-, що-небудь перебуває; умови існування кого-небудь; сукупність обставин, які створюють ту чи ту ситуацію (1188) і *становище* – обстановка на місці воєнних дій, зумовлена їх перебігом, співвідношенням бойових сил, їх розташуванням, характером місцевості (1188); *оселіище* – рідко – місце поселення і заст. *селище* (682); *пожарище* – збільш. до пожар; велика пожежа (826) і *пожаріище* – місце, де була пожежа; те, що лишилося після пожежі (826). Напр.: *А там знизу, з лук Пслових, білим күрищем здіймається туман* (Панас Мирний); *– Давай-но сядемо, Силантию, он тамбіля залишеного козаками күрища від комарів, бо кляте зілля заїдає зовсім* (І. Ле); *Тяжко доводиться смердам. В оселіищах-общинах живуть вони, біля землі пораються* (А. Хижняк); *Дніпро, Україну згадаєм, Веселі селища в гаях* (Т. Шевченко); *Нема села, лиш пожарище* Скрипить зубами чорними

в полях (М. Стельмах); Наше *становище* робилось неприємним. Юрма.. дедалі розпалювалась (М. Коцюбинський); Становище було таке, що їхній батальйон, як розказав їм перед виходом на завдання Моргунов, вийшов німцям у тил (Г. Тютюнник).

У відад'єктивних утвореннях на *-ище* наголошена твірна основа: *родовище, судовище, чудовище, зимовище, житнище, тиєнічниця* або словотворчий формат: *корєнєвище, садовище, бойовище, палєнище*.

Віддієслівні деривати на *-ище* зберігають наголос твірної основи: *лѣжбище, стійбище, мольбище, гульбище, рєвище, руйновище, ўрвище, з'явище, обва́лище, звáлище, розва́лище, сідáлище, осéлище, вмі́стилище, умі́стилище, святи́лище, пристáнище, товпíище, розсі́пище, посмі́ище*. У похідних на *-бище* зазвичай наголошується склад, що стоїть перед складом із аналізованим словотворчим формантом: *схóдьбище, сѣльбище, стрі́льбище, мольбище, гу́льбище, лѣжбище*. При усіченні твірної дієслівної основи наголос або пересувається на склад, що передуює складу із словотворчим формантом (*торгува́ти – торж́ище*) або пересувається на словотворчий формант (*кайло́вище, пасові́ище*). Утворення деяких похідних супроводжується накладанням морфем: *ставі́ище, возі́ище, обва́лище, звáлище, осéлище, суді́лище, чисті́лище, вмі́стилище, прихі́лище*.

Аналіз іменників на *-ище* з погляду діакронії дає змогу констатувати, що у переважній більшості лексем відбулися суттєві історичні зміни, зокрема спрощення та перерозклад. Наслідком спрощення іменників (*капище, поприще, слище*) стала втрата лексичною системою сучасної української мови їх твірних. Напр., втрата семантичного зв'язку між твірним *рать* – у Київській Русі, а згодом у Російській державі до XVIII ст. – назва війська, збройного загону і похідним *ратовище* (те саме, що *ратище*) – древко – у 1 зн. – дерев'яна палиця, до якої прикріплюється полотнище прапора, на яку настромлюється вістря списа і т. ін.; держак; древко, що також привело до спрощення основи слова на *-ищ*.

З'ясуємо семантичні особливості іменників із суфіксом *-ище*, скориставшись типологічною класифікацією П. Білоусенка й О. Меркулової [2, с. 55–64].

Аналіз семантики дериватів на *-ище* дав змогу констатувати, що значну кількість іменників складають девербативи на позначення *місця, яке виникло в результаті дії людини чи природних сил: згарище* – місце, де була пожежа;

випалене або вигоріле місце в лісі; це ж місце, поросле травою та іншою рослинністю (357); **стрільбище** – спеціально обладнане місце для проведення стрільб (1206); **мольбище** – місце, де погани молилися й приносили жертви (538); **кладовище** – місце для поховання померлих; цвинтар; гробовище (431); **видовище** – те, що відкрите для споглядання й привертає увагу (93); **руйновище** – залишки зруйнованої споруди, населеного пункту, руїна, що перебуває у надзвичайно занедбаному стані (1088); **пожарище** – місце, де була пожежа; те, що лишилось після пожежі (826); **гробовище** – те саме, що кладовище; яма, в яку кладуть померлого (198); **ставище** – місце, де був ставок (1186); **сточище** – відвідний жолоб, труба і т.ін. для стікання води (1394). Напр.: *Тривожна пам'ять викресала перед очима далекі і страшні видіння незабутніх згарищ та руїн* (Н. Рибак); *Колись наше кладовище було за селом...* (О. Довженко); *Лодигенко взагалі був приголомшений видовищем...* (І. Ле); *Він дивився на новий будинок, що стояв на місці руйновища* (С. Журахович); *...при місяці білів холодний попільць, чорніло вколо нього пожарище* (Леся Українка); *Чума з лопатою ходила, Та гробовища рила, рила, Та трупом, трупом начиняла* (Т. Шевченко); *Перелізиши через тинок, пішли [хлопці] ставищем; посередині ставища простяглися довгою стрічкою густі лози* (С. Васильченко); *Стежка петляє по самому дну ярочка, бо цей провулок був разом з тим і сточищем, куди весною і в грози збігали потоки води* (І. Семченко).

Сему дії мають також і ті локативні найменування, твірними для яких є віддієслівні іменники: **лежбище** – місце, де лежать стадами тварини (484); **вмістище (умістище)** – місце, посудина тощо для вміщення чого-небудь (152); **стійбище** – місце відпочинку тварин і пастухів на пасовищі (1196); **святилище** – місце, яке викликає почуття глибокої пошани, побожності (1110); **пристанище** – місце, де можна укритися, відпочити, знайти притулок і ін. (949). Напр.: *І довелося колись мені В чужій далекій стороні Заплакати, що немає роду, Нема пристанища, господи* (Т. Шевченко)

Фіксуємо відіменникові похідні на позначення водних і земних поверхонь: **багнище** ← **багно** – болотисте місце – трясовина, болото (32); **глинище** ← **глина** – яма, місце звідки беруть глину (185); **лігвище** ← **лігво** – заглиблення або інше місце в землі, де живе тварина (489); **тірлище** ← **тирло** – місце, де колись було тирло, місце для відпочинку худоби, найчастіше біля водопою

(1247); **водоймище** ← **водойма** – природне або штучне заглиблення в землі, в якому нагромаджується й затримується вода (154); **торфище** ← **торф** – поклади торфу, торфове болото, місце де видобували торф (1258). Напр.: *Із станції тягачами по багнищі тягнуть [фураж]* (О. Гончар); *Потім гукнув Жайсака, щоб він показав Шевченкові і його товаришеві місця вовчих лігвищ* (З. Тулуб); *Край села річка утворює велике водоймище з величезними вербами на берегах* (Я. Гримайло); – *Кле-кле-кле! – клеочуть вгорі лелеки. Вони прямують аж он туди на торфища, де зеленіє лужок* (Ю. Збанацький).

Чимало десубстантивів іменує місцину за назвою рослини, яка на ній знаходиться. На думку П. Білоусенка й О. Меркулової [2, с. 57], такі похідні, поряд із локативною, мають і темпоральну сему і позначають місце, де колись знаходилося те, що назване мотивувальним словом. Така семантика нерідко є вторинною: **гороховище** – поле, з якого зібрано горох (193); **картоплище** – місце, з якого зібрано картоплю (419); **коноплище** – місце, ділянка, на якій росли коноплі; ділянка землі для вирощування конопель (448); **баитанище** – ділянка, поле, де був баитан (39); **бавовнище** – поле, з якого зібрано бавовну (30); **гречище (гречанище)** – поле, на якому росте або росла гречка (197); **конюшинище** – поле, що було під конюшиною або засіяне нею (452); **житнище** – поле, на якому росло жито (276); **люцернище** – поле, з якого зібрано люцерну (500); **капустище** – місце, де росла капуста (416); **ячнище (яшенище)** – поле, на якому ріс ячмінь (1426); **городище** – археол. поселення, укріплене валами і ровами; місце, де збереглися рештки укріпленого поселення (192); **дворище** – господарська ділянка, на якій розміщено садибні будівлі, та місце біля них (часто відгороджене); подвір'я, обійстя, дворище; приміщення для тварин, реманенту, різних матеріалів і т. ін.; запустила ділянка, на якій колись була садиба (210); **вогнище (розм. бгнище)** – місце, де раніше горіло вогнище; місце, де розкладали вогонь (153); **цвинтарище** – місце, де був цвинтар (1359). Напр.: *Яка паша на коноплищі?* (Сл. Гр.); *Як доїхав до конюшинища (конюшину вже було викошено) – побачив оддалік табунець якихось птахів* (Остап Вишня); *Острів цей, куди ми висадились, зовуть городищем, бо тутечка була перша будова січовиків* (О. Стороженко); – *Достану грошенят – у мене буде рай: Будинок, дворище, мальовані ворота* (Л. Глібов); *Хата їх так і розвалювалась пустою; ніхто не купив, бо, кажуть, щовечора, як місяць зійде, по*

тому **дворищу** тиняється молода Орлиха (Марко Вовчок).

Деякі локативні деривати на **-ище** використовуються для позначення різних мір (довжини, площі): **поприще** – давня міра довжини; гони (876). Напр.: – Дідусю! А до Володимира ще далеко?.. – **Поприщ** буде двадцять і п'ять (А. Хижняк). Модель творення цього іменника не зовсім ясна. Автори «Нарисів з історії українського словотворення (іменникові конфікси)» [12, с. 117] припускають, що це конфіксальний дериват.

Суфікс **-ище** формує групу іменників на позначення приміщень, їхніх частин, деталей інтер'єру: **сховище** – приміщення, споруда для зберігання чого-небудь; місце, де можна сховатися, укритися, захиститися від кого-, чого-небудь (1222); **стійбище** – тимчасове поселення кочівників (1196); **зимовище** – місце, приміщення, де хто-небудь зупиняється, живе взимку (365); **горище** – приміщення між стелею й покрівлею (254). Напр.: ...там, на **горищі**, ...кублилися його голуби (Ю. Смолич).

До цієї групи віднесемо й композитні утворення: **бомбосховище** – спеціально обладнаний захисток від авіабомб і артилерійських снарядів (59); **водосховище** – місце, де нагромаджується та зберігається вода (155); **гноєсховище** – споруда для зберігання гною (187); **зерносховище** – спеціально обладнане приміщення для схову, зберігання зерна (364); **книгосховище** – спеціально обладнане приміщення при бібліотеці для зберігання книжок, журналів, газет, цінних рукописів (436); **отрутосховище** – приміщення для зберігання отрутохімікатів (690).

Із-поміж утворень на **-ище** фіксуємо **іменники-соматизми**, у більшості з них суфікс виконує пейоративну функцію: **головище** – збільш. до голова; **лобище** – збільш. до лоб; **губище** – збільш. до губа; **бородище** – збільш. до борода; **зубище** – збільш. до зуб; **голосище** – збільш. до голос.

Деривати на **-ище** зі значенням «частина предмета», «руків'я якогось знаряддя» утворюються від назв примітивних знарядь праці: **кайловище** – держак кайла (410); **молотовище** – ручка молота, молотка (537); **граблище** – держално у граблів: держак, грабильно, граблисько (185); **вудлище (вудилище)** – тонкий і гнучкий прут (звичайно бамбуковий або ліщиновий), до якого прикріплюють волосін (166); **мітлище** – держално у мітли (532); **сокирище** – держак сокири (1158); **топорище** – держак сокири (1256). Напр.: Василь...зо зла так і швирнув гра-

блі з конюшні, що валок дістав аж до кухонь, а **граблище** на три часті [частини] перебилосся (Панас Мирний); ...**Вудлище** – луком і сріблясте мигтіння рибки на волосіні (М.Коцюб.); **назви матеріалів і речовин: гноїще** (купа гною); **каменище** збільш. до камінь; тверда гірська порода у вигляді суцільної маси або окремих шматків, що не кується й не розчиняється у воді (412); **кروتковище** – купка землі, вигорнута кротом із нори на поверхню (468); **печище** – рештки зруйнованої, розваленої печі (757); **курище** – вогнище, розкладене для обкурювання чого-небудь (474); **кучугурище** – велика кількість чого-небудь складеного, зсипаного горою в одному місці, гора (476); **звалище** – велика кількість чого-небудь, зваленого в одне місце (350); **лино́вище** – скинутий під час линання верхній покрив деяких живих істот (про шкіру змії, зовнішній панцир рака і т. ін.) (486); **пожаріще** – те, що лишилося після пожежі (826). Напр.: Чимале **дворище**, ще вчора...по-господарськи впорядковане, тепер, все покрите попелом, курілось. Замість хати на кучугурі золи та вугілля чорною хмарою стояло **печище** (Панас Мирний); На старих очеретинах гоїдались покинуті гнізда, по рудих, аж червоних, ослизливих од туману купинах валялись пір'я й гадючі **линовища** (М. Коцюб.); **назви предметів: скіртище** – підстилка під скиртою, яка запобігає проникненню вологи, сирості знизу (1135); **днище** – нижня частина або нижня стінка якого-небудь предмета (228); **решетище** – обід у решеті (1029); **громадище** – предмет, споруда тощо великих розмірів (262). Напр.: От Зубиха позбирала усе своє...взяла **днище** і веретено і вийшла з Уласовичем з хати (Г. Кв.-Осн.); Назустріч їм з прикриття вирвалися наші танки, і сталеві **громадища** зіткнулися в герці (І. Цюпа).

Суфікс **-ище** з аугментативно-пейоративним значенням (така група кількісно найбільша) взаємодіє з твірними основами іменників, що позначають **рослини (бурячище** – збільш. до буряк); **тварини (павучище** – збільш. до павук; **вовчище** – збільш. до вовк); **будівлі (домище** – збільш. до дім; **замчище** – збільш. до замок); **знаряддя праці (косище** – збільш. до коса); **предмети одягу (кожушище** – збільш. до кожух); **частини тіла (кулачище** – збільш. до кулак; **плечище** – збільш. до плече); **матеріали (каменище** – збільш. до камінь) Твірними для таких дериватів є основи конкретних і абстрактних іменників: **рука** – **ручище**, **нога** – **ножище**, **лапа** – **лапище**, **сніг** – **снопище**, **короп** – **коропище**, **вітер** – **вітрище**.

Окрему групу складають похідні, що позначають **скупчення, групи людей**: **збóрище** – велике скупчення людей в одному місці (349); **пóлчище** – велике військо (звичайно вороже); **перен. величезна кількість кого-, чого-небудь** (852); **скопище** – велика кількість тварин, людей і т. ін., що перебувають або зібралися в одному місці (1140); **сто́впище** – безладне скупчення великої кількості людей; **натовп** (1198).

Іменники на **-ище**, утворені від дієслівних основ, можуть позначати носія процесуальної ознаки (суб'єкт, об'єкт, знаряддя або результат дії): **обва́лище** – купа каміння, землі, снігу і т. ін., що звалилося з гори, кручі, скелі і т. ін. (630); **обі́ймище** – побутова міра товщини циліндричного предмета (дерева, стовпа і т. ін.), яка дорівнює відстані між кінцями пальців, витягнутих або зчеплених кільцем навколо нього рук (655); **диво́вище** – те, що викликає подив, здивування; чудо (220); **посмі́ховище** – той, з кого сміються, глузують; посміх, глум, наруга (895); **покі́дище** – непридатні для використання, непотрібні залишки чого-небудь, мотлох, старі речі і т. ін. (840); **на́звище** – словесне найменування, позначення кого-, чого-небудь (563); **гу́льбище** – веселе проведення часу, що супроводиться розвагами та випивкою (201); **у́рвище** – стрімкий, прямовисний схил чого-небудь, глибоке провалля, звичайно між горами: урви́сько, круча, крутояр, строма́; (1301); **звали́ще** – велика кількість чого-небудь, зваленого в одне місце (350); **обі́рвище** – діал. круча (637); **то́ржище** – велика торгівля (1257); **лі́гвище** – заглиблення або інше місце в землі, де живе тварина (489); **стрі́льбище** – навчальні, тренувальні заняття, під час яких стріляють у ціль (1206). Напр.: [Матрона:] Я чесного роду, на моїм ім'ю [імені] ані волосинки чужої не пристало, я не хочу бути людським **посміховищем** (І. Франко); Я списав усі **назвища** хатні, господарські, **назвища** одяжі, посуду, страви і знайшов мало слів, не схожих з українськими (І. Нечуй-Лев.); [Охрім:] Вийду на вулицю, хлопці й дівчата зберуться, співають, аж луна іде, заведуть **гульбище**..., а мені усе те байдуже (М. Кропив.); Стала [Маруся] над якимось **урвищем**... (Г. Хоткевич).

Функція творення іменників п. *personalia* для форманта **-ище** не властива. Зафіксовано лише поодинокі пейоративи: **дідище**, **бабище**, **парубище**.

У деяких похідних, на думку П. Білоусенка й О. Меркулової, **-ище** міг бути надлишковим [2, с. 61]: **со́нмище** – книжн. ірон. – велика група, скупчення кого-, чого-небудь; велика кількість, безліч кого-, чого-небудь (1161).

Фіксуємо значну кількість до утворень на **-ище** синонімічних відповідників, оформлених за допомогою словотворчого форманта **-исько**, який є також широко вживаним аугментативним суфіксом на позначення об'єктивної збільшеності та негативної оцінки, виконуючи функцію різкого осуду. Автори використовують цей словотворчий формант як засіб вираження збільшеності кого-, чого-небудь та надання дериватові негативного забарвлення: **бойови́ще** – **бойови́сько** – битва, бій (59); **вогни́ще (огни́ще)** – **вогни́сько** – купа дров, хмизу і т.ін., що горить (153); **дивови́ще** – **дивови́сько** – те, що викликає подив, здивування; чудо; стан викликаний здивуванням (220); **кожу́щище** – **кожу́щисько** – довга, не вкрита сукном шуба з великим коміром, пошита звичайно з овечої шкури хутром до середини (438); **чоботи́ще(а)** – **чоботи́сько(а)** – рід взуття з досить високими халявами (1380); **чолові́чище** – **чолові́чисько** – особа чоловічої статі (1381); **коти́ще** – **коти́сько** – свійська тварина родини котячих, що знищує мишей і щурів; самець кішки (459); **баси́ще** – **баси́сько** – низький чоловічий голос (38). Напр.: Пізньої осені він обходив і об'їздив **бойовища**, яри й балки, де були всякі уламки, і на старій рамі зібрали ще один трактор (А. Хорунжий); Скільки вже таких витолочених ланів, таких **бойови́ськ** бачив на своєму шляху Бармаш (В. Козаченко); [Горожани:] **От дивови́сько** було! Такий був [Рудий] п'яний та розхристаний, що жінки іншою вулицею обходили! (Я. Мамонтов); – Що то була за стріча! Вся вулиця збіглася дивитися на **дивови́ще**! (І. Франко); **Посеред коноплища** стояло кілька старих опудал (П. Загребельний); **Поруч з конопли́ськом**, через межу, лежало широке поле кукурудзи (В. Гжицький); Коли **реви́ще** порога залишилося позаду, почулися жарти й сміх (І. Шаповал); Б'ються люто об рів, об вал – ціла злива важких макітер та скляних сулій з **реви́ськом** (Б. Жолдак); ...від **вогни́ща** долітали лункі голоси, сміх, покашлювання, чиясь тиха, впівголоса пісня (Григорій Тютюнник); Розводили величезні **вогни́ська** з соломи та хмизу (Є. Кротевич); Знайшла [Ганна] **граблi** з обвугленим **граблiщем** (А. Дімаров); ...Кирило **Кухта** вовтузився під повіткою з самого ранку, обстругуючи нове **граблiсько** (А. Ішук); ...– **От собака!** Жінці родити час, а він її з хати жене до того чортового **лігви́ща** (З. Тулуб); ...вони звикли їсти у своєму **лігви́ську** (С. Поваляєва).

Як стверджують П. Білоусенко й О. Меркулова, суфікс **-і́ще (-ище)** уже в праслов'янській мові дав похідний **ovišče (-evišče) -овище (-евище)** [2, с. 61].

Його походження пов'язують із девербальною лінією, адже він передусім виокремлювався в похідних, утворених від дієслів на *-ova* (*-ува*), які могли мотиваційно співвідноситися не лише з дієсловами, а й твірними ранішого ступеня, що спричинило виділення сегментами – *ovišće* [6, с. 70]. Сьогодні фіксуємо групу дериватів-локативів із цим формантом: **кочовище** ← **кочувати** – стоянка кочовиків (народ, плем'я, що кочує); і територія, де вони кочують (460); **ярмарковище** ← **ярмакувати** – місце, де буває ярмарок (1424); **тирловище** ← **тирлувати** – місце, де колись було тирло (1247); **токовіще** ← **токувати** – місце, де токують птахи (1254); **зимовище** ← **зимувати** – місце, приміщення, де хто-небудь зупиняється, живе взимку (365); **руйнівнище** ← **руйнувати** – місце територія, вкриті руїнами (1088). Напр.: Далі бранця не питає він, Всіх половців навертає він, В **кочовища** поспішив (І. Франко).

Крім дієслівних основ, суфікс *-овище* приєднується і до субстантивних основ: **багновище** ← **багно** – болотне місце, трясовина, болото, велика калюжа, грязьке місце (33); **льоновище** ← **льон** – ділянка землі, з якої зібрано врожай льону (498); **терновище** ← **терн** (**терен**) – місце, поросле колючими кущами, терном (1242); **стерновище** ← **стерня** – поле, покрите стернею (1194); **грибовище** ← **гриб(и)** – місце, де ростуть гриби (197); **гороховище** ← **горох** – поле, з якого зібрано горох (193); **пороховище** ← **порох** – пороховий склад (886); **торфовище** ← **торф** – поклади торфу, торфове болото; місце, де видобували торф (1258); **садовище** ← **сад** – місце, де колись був сад (1095).

Спостерігаємо випадки й ад'єктивної мотивації більшості таких утворень, тоді, – зауважують П. Білоусенко й О. Меркулова, – слід говорити про формант *-ище* [2, с. 61]. Пор: **бобовище** (57) – **бобове поле** (від **біб** або **бобовий**); **бобровище** (57) – болотисте місце, болотистий ліс (від **бобер** – назва місцини, очевидно, зумовлена тим, що на болотах живуть саме бобри, або **бобровий**); **гробовище** (198) (т. с., що кладовище) – місце для поховання померлих; цвинтар; **гробовище** (від **гріб** або від **гробовий**); **бойовище** (59) – битва, бій (від **бій** або **бойовий**), **гноєвище** (187) – місце, де складають гній; купа гною (від **гній** або **гноєвий**); **гороховище** (193) – поле, з якого зібрано горох (від **горох** і **гороховий**).

Отже, суфікс *-овище* служить для творення іменників переважно з локативним, а також абстрактним значенням: *торговище*, *становище*, *летовище*, *зимовище*.

А. Максимова «походження вторинного суфікса *-нище* пов'язує або із похідними від прикметників на *-н(ий)*, *<-ьн-*, або ж, що більш вірогідно, із девербативними іменниками на *нь*» [9, с. 73]: **пристáнище** (*пристанóвище*) – місце, де можна укритися, відпочити, знайти притулок і т. ін. (949); **паленище** – випалене місце в степу, в лісі (698); **спаленище** – випалене або вигоріле місце в лісі; це ж місце, поросле травою та іншою рослинністю (1165). А. Максимова до цієї групи відносить і **тризнище** [9, с. 73], що, на думку П. Білоусенка й О. Меркулової [2, с. 62], мало ймовірно. Дослідники [2, с. 62] вважають, що іменник *тризнище* справді пов'язаний із *тризнъ*, *тризна*, однак походження цього іменника від дієслова **trisniti** сумнівне, тим більше від *тризновати*, хоча етимологічно тут, напевне, корінь дієслівний [15. IV, с. 102]. Автори припускають, що швидше тут дієслово відіменникового походження [2, с. 62].

Походження варіантного суфікса *-лище* також пов'язують із девербальними похідними. Так, І. Дулевичова пов'язує іменники на зразок *хранилище*, *судилище* з *participium practeritina* *-л-*, беручи до уваги, що дериваційну основу тут націлювали в часі. Мотиваційні ж зв'язки з іменниками *хранило*, *судило* дослідниця вважає додатковими [16, с. 136].

Ж. Варбот, А. Максимова надають перевагу іменниковій мотивації [3, с. 104; 9, с. 67], а відсутність іменників на *-ло* свідчить про вживання *-лище* як єдиного неподільного суфікса [3, с. 104]. На переконання П. Білоусенка й О. Меркулової [2, с. 62], сильною є позиція тих учених, котрі вважають *-л-* асемантичною прокладкою [11, с. 293; 7, с. 304], звуковий характер якої так чи так пов'язаний з іменниками на *-л-* [11, с. 293].

Безсумнівно те, що *-ище* поєднується з дієслівними основами на приголосний, а *-лище* – тільки на голосний [3, с. 105; 9, с. 67]. Із-поміж утворень на *-лище* переважають іменники-назви вмістилищ, місця, де відбувається дія: **святилище** – храм; місце, яке викликає почуття глибокої пошани, побожності (1110); **оселище** – місце поселення (682); **нерестилище** – місце нересту риби (615); **чистилище** – місце, де, за вченням католицької церкви, душі померлих очищаються від гріхів перед тим, як потрапити до раю (1379); **прихилище** (*притулок*) – місце, де можна перебути якийсь час, відпочити і т. ін. (955); **вмістилище** (*умістилище*) – місце, посудина, тощо для вміщення чого-небудь (152); **хрестилище** – місце в церкві, де хрестять (1352).

Аналізований фактичний матеріал дав змогу констатувати, що за допомогою суфікса *-ище* та його похідного *-овище* утворюються іменники з локативним значенням (назви місцевості, споруд, іменників-соматизмів). Іменники з цими словотвірними формантами могли мати аугментативне та пейоративне значення. Меншою кількістю відзначені утворення інших лексико-словотвірних типів (найменування предметів,

речовин). Варіантні суфікси *-нище* та *-лище* слугують для продукування незначної кількості лексем для найменування місця. Отже, відзначаємо високу продуктивність суфікса *-ище*, що спричинило його активність у розвитку словотвірної системи української мови й дало підстави кваліфікувати його як один із найбільш продуктивних формантів у суфіксальній підсистемі іменників середнього роду.

Список літератури:

1. Белякова Галина Владимировна. Структурно-семантический анализ имен существительных на -ищ в русском языке / Г.В. Белякова: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.01. Москва, 1995. 12 с.
2. Білоусенко П. І., Меркулова О. В. Лексико-словотвірні типи іменників із суфіксом *-ище* в давній руськоукраїнській мові / П. І. Білоусенко, О. В. Меркулова. Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету : збірн. наук. праць. Кривий Ріг: КДПУ, 2011. С. 55–64.
3. Варбот Ж. Ж. Древнерусское именное словообразование. Ретроспективная формальная характеристика / Ж.Ж. Варбот. М. : Наука, 1969. 230 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред.. В.Т. Бусел. К.: Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.
5. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов / А. Й. Багмут, В. Т. Коломієць, А. П. Критенко та ін. за ред.. О. С. Мельничука. К.: Наукова думка, 1966. 595 с.
6. Етимологічний словник української мови / за ред. О.С. Мельничука: у 7-и т. – Т. 1–5. К.: Наукова думка, 1982–2006.
7. Земская Е. А. Современный русский язык. Словообразование / Е. А. Земская. М. : Просвещение, 1973. 304 с.
8. Інверсійний словник української мови / від. ред. С.П. Бевзенко. К.: Наукова думка 1985. 811 с.
9. Максимова А. Л. Существительные с суффиксами *-ич*, *-ищ* и их производные в русском языке / А. Л. Максимова. Л.: Изд.-во Ленинградского университета, 1985. 128 с.
10. Мартынов В. Праславянская и балтославянская деривация имен / В. В. Мартынов. Минск : Навука і техника, 1973. 58 с.
11. Мейе А. Общеславянский язык / Мейе Антуан [пер. и примеч. проф. П. С. Кузнецова; под. общ. ред. проф. С.Б. Бернштейна; предисл. проф. Р. И. Аванесова и проф. П.С. Кузнецова]. М. : Издат-во иностранной литературы, 1951. 492 с.
12. Нариси з історії українського словотворення (іменникові конфікси) : [монографія] / П.І. Білоусенко, І.О. Іншакова, К. А. Качайло, О. В. Меркулова, П. М. Стовбур. Запоріжжя – Кривий Ріг : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2010. 480 с.
13. Олексенко В. П. Словотвірна категорія локатива у сучасній українській мові / В. П. Олексенко. Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. Донецьк : ДонДУ, 2001. Вип. 8. С. 148–160.
14. Пелехата О. Проблема категорії поміна лосі в слов'янському мовознавстві О. Пелехата // Актуальні проблеми українського словотвору : Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 95-річчю від дня народження проф. І. І. Ковалика. Івано-Франківськ : Плай, 2002. С. 307–313.
15. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4-х т.; [пер. с нем. и доп. О. М. Трубачева]. – [4-е изд., стер.] М.: ООО «Издательство АСТ», 2003.
16. Dulewiczowa I. Formant *-ište* / *-isko* w języku polskim i rosyjskim // Studia z filologii polskiej i słowian'skiej. № 15, 1976. С. 135–141.
17. Slawski F. Zarys słowotwórstwa prasłowian'skiego // Słownik prasłowiański. Wrocław. Warszawa, Kraków, Gdańsk. T. 1-3. 1974–1979.
18. Taszycki W. Przyrostek *-isko*, *-ište* w językach zachodniosłowian'skich // Slavia. Sešit 2. 1985. С. 213–227.

Oleksenko V. P. STRUCTURAL AND SEMANTIC FEATURES OF NOUNS WITH SUFFIX *-ИЩЕ* (*-ysche*) IN THE MODERN UKRAINIAN LANGUAGE

*In the article the origin of the suffix *-ysche* and its derivatives *-ovyshche* (*-evyshche*), *-lyshche*, *-nyshche* has been clarified; the peculiarities of their functioning in the Ukrainian language have been traced; the issue of part-of-speech affiliation of derivatives has been highlighted; the main factors that determine the derivational activity and the ability of the studied nominations are identified; the morphonological characteristics that*

accompany formation of derivatives with -ysche and their accentuation properties have been described; the productivity and frequency of the suffix -ishche and its active interaction with various creative bases are comprehensively analyzed; cases of realization of homonymous character of derivatives, according to which nouns with locative meaning (names of places, buildings, nouns-somatisms) are formed, the phenomenon of synonymy within the studied vocabulary group is considered, it is found that some derivatives are characterized by plurality of derivatives.

The analysis of the factual material showed that the stems of nouns, adjectives and verbs serve as word-forming formants for nouns of the neuter gender. Productive, low productive and unproductive word-forming types with formant -ysche have been studied in their interaction, as well as in connection with the history of their origin, formation and functioning. The meaning and word-forming structure of formations with -ysche have been covered. It has been proved that the high productivity of this word-forming formant created the basis for the growth of its activity and its establishment as one of the most productive word-forming means for the formation of nouns of the neuter gender in the Ukrainian language. The relevance of the chosen topic is explained by the tendency of modern linguistic studies to systematically study the derivational properties of the word-forming system of language in general and a comprehensive study of productive, low-productive and unproductive word-forming types with formant -everything in particular.

Key words: noun, word-forming formant, stem, motivational base, derivative, word-forming type, morphonological characteristics, homonymy, synonymy.

Середницька А. Я.

Національний університет «Львівська політехніка»

ПРОСТОРОВІ СЛОВОТВІРНІ КАТЕГОРІЇ ДІЄСЛІВ ПЕРЕМІЩЕННЯ ЯК ВИЯВ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Вивчення концептуального складу мовної картини світу і способів її представлення і функціонування в мові є важливою проблемою когнітології. Мовна картина світу узагальнює основні уявлення людини про світ і відображає їх лексичними, семантичними, синтаксичними, словотвірними мовними засобами. Визначальну роль у формуванні мовної картини світу відіграють словотвірні категорії, розряди й типи. Вони передають важливу абстрактну інформацію, що вносить типові зміни в семантику багатьох похідних слів. Зміст словотвірних категорій і розрядів розкриває узагальнені уявлення людини про фундаментальні аспекти світобудови, тому їх можна прирівняти до словотвірних концептів.

Завдання нашого дослідження – встановити словотвірні розряди, що стосуються словотвірної категорії простору, аналізуючи семантику похідних дієслів переміщення. Словотвірні просторові ознаки в значенні похідних дієслів ми встановлювали за допомогою методу ступеневої ідентифікації, що передбачає аналіз структури та лексичного наповнення дефініції слова в тлумачному словнику. Інтегральні ознаки значення слова у визначенні передає основний відповідник, а диференційні, у тому числі словотвірні – конкретизатори.

Проаналізувавши визначення всіх похідних дієслів переміщення, ми встановили повний перелік характерних для них просторових словотвірних ознак. Встановлено 16 словотвірних розрядів, що уточнюють словотвірну категорію простору і можуть виконувати роль словотвірних концептів.

Мовна класифікація напрямів переміщення є виразно побутовою і антропоцентричною. Встановлений перелік словотвірних розрядів свідчить про те, що визначальною для мовного сприйняття переміщення є напрями переміщення по вертикалі «догори», «донизу» і напрями переміщення стосовно зовнішніх об'єктів: «всередину об'єкта», «назовні об'єкта», «від однієї точки в різних напрямках», «до однієї точки з різних напрямків», «до об'єкта», «від об'єкта», «навколо об'єкта», «повз кого, що-небудь», «наштовхуватися на який-небудь об'єкт», «з місця на місце», «під об'єкт», «крізь об'єкт», «над об'єктом, через об'єкт», «за об'єкт». На основі встановлених в процесі дослідження словотвірних типів і розрядів можна відтворити концептуальний фрагмент мовної картини переміщення, що стосується функціонування категорії простору у свідомості носія української мови.

Ключові слова: мовна картина світу, словотвірна категорія, словотвірний розряд, словотвірний тип, похідні дієслова переміщення.

Постановка проблеми. Вивчення концептуального складу мовної картини світу і її мовних репрезентантів є важливою проблемою когнітології. Дослідження мовної концептосфери допомагає зрозуміти механізми людського мислення, роль мови в когнітивних процесах; механізми категоризації отриманої інформації і фіксації знань про світ; втілення в мовній картині світу національної специфіки світосприйняття, що впливає на світогляд і вчинки мовців.

Мовна картина світу виникає внаслідок осмислення і категоризації навколишньої дійсності. Вона узагальнює уявлення людини про світ і відображає їх лексичними, семантичними, синтаксичними, а також словотвірними мовними засобами.

Значну роль у формуванні мовної картини світу відіграють словотвірні категорії, оскільки вони передають важливу абстрактну інформацію, що містить узагальнені уявлення про фундаментальні аспекти світобудови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відтворюючи мовну картину світу, мовознавці здебільшого акцентують увагу на лексичній семантиці, однак словотвірні значення також можуть бути джерелом узагальнень, важливих для концептуалізації дійсності. О.С. Кубрякова вважає, що «немає нічого більш природного за аналіз дериваційних явищ із когнітивних позицій: саме співвіднесення цих явищ з процесом пізнання і закріплення його результатів дозволяє

спостерігати, ... як протікали пізнавальні процеси в мові» [10, с. 91].

Творення похідних слів сприяє закріпленню досвіду й відображенню когнітивних структур [17, с. 110]. Словотвірні значення «відображають найсуттєвіші концептуальні ознаки, що регулярно повторюються та фіксують основні відношення між об'єктами, ознаками, процесами тощо» [14, с. 183]. Таким чином, фрагментація світу може відбуватися не лише за допомогою слів, а й словотвірних компонентів [13, с. 172], [17, с. 110–111], [9, с. 95].

Новий погляд на словотвірну систему з точки зору когнітології і вивчення картини світу спричинив появу терміна «словотвірний концепт» [2, с. 32]. Словотвірний концепт – це абстрактна інформаційна структура у свідомості людини, яка реалізується в мовленні під час творення похідних основ [17, с. 113]. Словотвірний концепт розглядають як поняття, що репрезентує знання й досвід людини в номінативних процесах у словотвірній структурі похідної основи [17, с. 113], [14, с. 9.], [1, с. 26].

Дослідники часто ототожнюють словотвірні концепти зі словотвірними розрядами й категоріями, оскільки останні є також надзвичайно абстрактними поняттями, заснованими на узагальнених уявленнях мовців про найважливіші закономірності дійсності [5, с. 115], [17, с. 114]. Словотвірні розряди виникають у результаті групування словотвірних типів зі спільним значенням. І. Ковалик виділяє словотвірні розряди назв місця, знарядь дії; осіб за характером діяльності та професією, осіб за ознакою зовнішніх властивостей і внутрішніх якостей, осіб за національною належністю або територіальним походженням, осіб за ознакою соціального стану, осіб за належністю до того чи іншого ідеологічного, політичного, філософського та релігійного напрямів, осіб за ознакою зв'язку людей між собою, осіб за ознакою незрілості або неповноцінності, збірні назви осіб тощо [7, с. 12–13]. У свою чергу, словотвірні розряди об'єднують у словотвірні категорії, наприклад, назви особи й неособи [3, с. 16], [5, с. 115], [6, с. 641–642], [8, с. 269–270]. Інтегральний, абстрактний, узагальнений характер словотвірних розрядів та категорій робить їх невід'ємною, вартою ретельного дослідження частиною мовної картини світу.

Постановка завдання. Завдання нашого дослідження – встановити словотвірні концепти, що стосуються простору, на матеріалі дієслів переміщення. Просторові характеристики є типо-

вими для словотвірних значень дієслів переміщення, оскільки семантика дієслів переміщення висвітлює найрізноманітніші процеси зміни розташування предметів у просторі. Дієслова переміщення формують значне за розміром лексико-семантичне поле (більше ніж 8000 лексико-семантичних варіантів), мають високу частоту вживання, що зумовлено значним поширенням процесів переміщення в навколишньому світі, їхньою вагомистю для українців.

Оскільки переміщення в мовній картині світу, як і в науковій, нерозривно пов'язане з часом і простором, більшість похідних дієслів переміщення можуть виражати просторові й часові словотвірні розряди й категорії. Крім того, для мовного розуміння переміщення важливими є квантитативні категорії, що характеризують кількість дій та їхню інтенсивність [12, с. 206].

Проблему просторових модифікацій значень похідних дієслів переміщення досліджували А.Н. Авер'янова, А.В. Бондарко, З.У. Блягоз, Т. Івасишина, Т.М. Орлова, С. Пономаренко, Т. Рокітау, В.М. Русанівський, Н.Н. Сергєєва, Т. Чубань, однак до цього часу не зроблено спроби виділити словотвірні розряди для цієї лексичної групи. Завданням нашого дослідження є виявлення просторових словотвірних розрядів дієслів переміщення.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Дієслова переміщення утворюють багато похідних, що свідчить про їхню вагомистю для мовної картини світу. Особливо часто похідні дієслова утворюються за допомогою просторових первинних префіксів в-/у-, уві-, ви-, від-, з-, за-, до-, під-, над-, о-/об- [16, с. 200]. Значна кількість префіксальних похідних свідчить про те, що семантика дієслів переміщення є питомо дієслівною: вільно поєднуються з префіксами первинні дієслова, а не ті, що походять від інших частин мови [4, с. 47–54], [12, с. 206].

Значення похідних дієслів є ускладненим порівняно з їхніми твірними. Крім ознак, характерних для значення твірного, вони містять додаткові словотвірні значення, які характеризують просторові, часові та інтенсивні особливості перебігу дії. Наприклад, семантика дієслів *підкидатул перех.* «різко кидати вгору або піднімати», *скидатул перех.* «кидати кого-, що-небудь униз», *скидатиб перех.* «звалювати, кидати що-небудь в одне місце», *вкидатул* «кидати всередину чого-небудь», *докидатул* «кидати до якого-небудь місця, до якоїсь межі» містить не тільки лексико-семантичні ознаки «переміщатися», «махнувши

рукою (руками), примушувати летіти, падати те, що є в руці (в руках)», характерні для їхнього твірного *кидати1*, але й словотвірні просторові: «догори», «вниз»; «до однієї точки», «всередину»; «до чого-небудь».

Словотвірні просторові ознаки у значенні похідного дієслова встановлюємо за допомогою методу ступеневої ідентифікації Е.В. Кузнецової [11], який базується на аналізі структури та лексичного наповнення дефініції слова в тлумачному словнику [15]. Відповідно до концепції Е.В. Кузнецової, інтегральні ознаки значення слова у визначенні передає основний відповідник, а диференційні, у тому числі словотвірні – конкретизатори: *вкидати1* «кидати (основний відповідник) всередину чого-небудь (конкретизатор)».

Похідні дієслова у тлумачному словнику можуть мати родо-видовий, дериваційний і синонімічний типи дефініції.

Родо-видове визначення похідного дієслова містить родове слово, що передає інтегральні лексико-семантичні ознаки і конкретизатор, що вказує на словотвірну модифікацію слова. Наприклад, у визначенні *зметнутися док.* «рвучко, стрімко піднятися вгору» основний відповідник *піднятися* виражає інтегральні лексико-семантичні

ознаки реєстрового слова, конкретизатори «рвучко, стрімко» – диференційні лексико-семантичні, конкретизатор «вгору» – словотвірну ознаку.

Синонімічне визначення похідних дієслів відбувається за допомогою синонімів, також похідних дієслів, утворених від спільного з реєстровим словом твірного: *сходитися1* «приходити (основний відповідник) з різних місць в одне (конкретизатор)». При цьому в переважній більшості випадків конкретизатор вказує на словотвірну ознаку похідного дієслова.

У дериваційному визначенні роль основного відповідника виконує твірне означуваного слова, словотвірні ознаки розкривають виділені конкретизатори: *підпливати1* «пливти плавом або на чому-небудь, **наближаючись** до когось, чогось», *поповеститися* «вештатися **багато разів, тривалий час**».

Проаналізувавши визначення усіх похідних дієслів переміщення, ми встановили повний перелік усіх характерних для них просторових словотвірних ознак і розробили класифікацію словотвірних типів та розрядів, які конкретизують словотвірну категорію простору. Отриману інформацію узагальнено в таблиці, поданій нижче.

Просторовий аспект мовної картини переміщення у словотворі зводиться до словотвірної

Словотвірні розряди й типи дієслів переміщення в межах словотвірної категорії простору

Словотвірний розряд	Словотвірний тип	Приклад
1	2	3
1. Догори	під-	<i>підлітати3</i> (підніматися вгору на крилах)
	з-	<i>злітати1</i> (1) (летячи, підніматися в повітря)
	с-	<i>сходити1</i> (ідучи по рівному або ступаючи по сходинах, підніматися куди-небудь)
	ви-	<i>виїжджати3</i> (ідучи, підніматися куди-небудь, на щось)
	за - (рідко)	<i>залазити1</i> (1) (видиратися, підніматися на верх чого-небудь, спираючись руками і ногами)
2. Донизу	з -	<i>збігати1</i> (бігом спускатися вниз)
	зі -	<i>зісковзувати</i> (поковзом сунутися, спускатися вниз)
	с -	<i>сходити2</i> (ідучи, спускатися куди-небудь)
3. До однієї точки з різних напрямків	з- + -ся	<i>збігатися1</i> (прибігати з різних місць в одне, бігом збиратися докупи)
	с- + -ся	<i>сходитися1</i> (приходити з різних місць в одне, збиратися)
	на-	<i>находити2</i> (2) (сходитися, збиратися в одному місці у великій кількості)
	на- + с-	<i>настікати</i> (стікаючи або просочуючись, скупчитися десь у якій-небудь кількості)
	на- + с- + -ся	<i>насходитися</i> (прийти, зібратися з різних кінців, в одне місце у великій кількості)
4. Від однієї точки у різних напрямках	роз- + -ся	<i>розходитися1</i> (залишаючи місце збору, перебування, іти в різні боки, місця (про всіх або багатьох))
5. Всередину об'єкта	в-	<i>входити1</i> (ідучи, потрапляти, проникати куди-небудь, у межі, у середину чого-небудь)
	за-	<i>заходити1</i> (ідучи, потрапляти куди-небудь, проникати всередину або вступати в межі чогось; входити)

1	2	3
6. Назовні об'єкта	ви-	<i>виходити</i> ¹ (іти звідки-небудь назовні, за межі чогось)
7. До об'єкта	при-	<i>притягати</i> ¹ (тягнути, переміщувати що-небудь кудись, до когось, чогось)
	під-	<i>підбігати</i> ¹ (бігом наближатися до кого, чого-небудь)
	до-	<i>добігати</i> ¹ (бігом досягати якого-небудь місця, прибігати)
	над-	<i>надходити</i> ¹ (ідучи, прибувати кудись або наближатися до кого, чого-небудь)
	про- (рідко)	<i>проїжджати</i> ¹ (їдучи яким-небудь транспортом, дістатися до якогось місця, пункту)
8. Від об'єкта	від -	<i>відстрибувати</i> (стрибати від кого, чого-небудь)
9. Навколо об'єкта	об -	<i>обходити</i> ¹ (іти, рухатися навколо кого, чого-небудь)
10. Повз об'єкт	про-	<i>проходити</i> ³ (ідучи, минати кого, що-небудь)
11. Над об'єктом, через об'єкт	пере-	<i>переходити</i> ¹ (йдучи, переправлятися через що-небудь або на другий беріг чого-небудь)
12. Під об'єкт	під-	<i>підтікати</i> ¹ (текти, підпливати під що-небудь, кого-небудь)
13. Наштовхуватися на об'єкт	на-	<i>наїжджати</i> ³ (йдучи, наштовхуватися, натрапляти, натикатися на кого, що-небудь)
14. З місця на місце	пере-	<i>переходити</i> ¹ (йдучи, переміщатися з одного місця в інше)
15. За об'єкт	за-	<i>заходити</i> ⁴ (неперех., за що (ховатися за що-небудь (приклад – сонце, місяць)
16. Крізь об'єкт	про-	<i>просувати</i> ¹ <i>перех.</i> (сунути, протягувати що-небудь кудись, крізь щось)

категорії напрямку, яку представляють 16 словотвірних розрядів і відповідний їм 31 словотвірний тип. Найбільш продуктивними за кількістю словотвірних типів є словотвірні розряди «догори» (5 словотвірних типів), «до об'єкта» (5), «донизу» (3 типи), «до однієї точки з різних напрямків» (3), «від однієї точки в різних напрямках».

Мовна класифікація напрямів переміщення є виразно побутовою й антропоцентричною. Мовне розуміння напрямку переміщення представлено двома класифікаціями. Згідно з першою, роль точки відліку виконує предмет переміщення. У словотворі ця класифікація містить лише два словотвірні розряди «догори», «донизу». Поруч із названою системою існує ще одна мовна класифікація напрямів, у якій роль точки відліку виконує об'єкт. У словотворі представлена словотвірними розрядами «всередину об'єкта», «назовні об'єкта», «від однієї точки в різних напрямках», «до однієї точки з різних напрямків», «до об'єкта», «від об'єкта», «навколо об'єкта», «повз кого, що-небудь», «наштовхуватися на який-

небудь об'єкт», «з місця на місце», «під об'єкт», «крізь об'єкт», «над об'єктом, через об'єкт», «за об'єкт». Наведений перелік словотвірних розрядів у межах словотвірної категорії простору свідчить про те, що орієнтація в просторі є визначальною для мовного сприйняття переміщення, а найважливішим для мовця є переміщення стосовно зовнішніх об'єктів.

Висновки і пропозиції. Вивчення словотвірних концептів, категорій, розрядів і типів, що становлять значний пласт узагальнень у мовній картині світу, є новою і мало дослідженою сферою когнітології. Словотвірні категорії, розряди й типи представляють у максимально конденсованому виді значний пласт мовної інформації, що передає світобачення українця, його уявлення про навколишню дійсність, способи взаємодії з нею. На основі встановлених в процесі дослідження словотвірних типів і розрядів можна відтворити концептуальний фрагмент мовної картини переміщення, що стосується функціонування категорії простору у свідомості мовця.

Список літератури:

1. Борисенкова Л.М. Словообразовательный концепт как структура представления знания. *Шестые Поливановские чтения*, 20-21 мая 2003 г. : Сб. тр. конф. Смоленск, 2003. С. 26 – 31.
2. Грещук В. Студії з українського мовознавства. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2009. 520 с.
3. Грещук В. Концепція порівняльного дослідження словотвору слов'янських мов проф. Івана Ковалика. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. 2017. Випуск 64. Ч. I. С. 14–20.
4. Городенська К.Г., Кравченко М.В. Словотвірна структура слова (відіменні деривати). Київ : Наукова думка, 1981. 199 с.

5. Кислюк Л. Словотвірні категорії в когнітивному просторі сучасної української мови. *Українська мова*. 2017. № 4. С. 115 – 119.
6. Клименко Н.Ф. Словотвірна категорія. *Українська мова: енциклопедія*. Київ : «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2007. 3-є вид., зі змінами і доп. С. 641–642.
7. Ковалик І. І. Питання іменникового словотвору в східнослов'янських мовах у порівнянні з іншими слов'янськими мовами. Ч.І. Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1958. 152 с.
8. Ковалик І.І. Про деякі питання слов'янського словотвору. *Вчення про словотвір. Вибрані праці*. Івано-Франківськ; Львів : Місто НВ, 2007. С. 261–287.
9. Круглій О.Р. Відображення концептуальної картини світу комбінувальними формами. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2011. № 3 (ч. 1). С. 95–99.
10. Кубрякова Е. С. К построению типологии словообразовательных категорий. *Актуальные проблемы современного словообразования* : Тр. междунар. науч. конф., 1–3 июня 2005 г. Томск, 2006. С. 90–96.
11. Кузнецова Э.В. Ступенчатая идентификация как средство описания семантических связей слов. *Вопросы металингвистики*. Ленинград. : Изд.-во Ленинградского ун-та, 1973. С. 84–95.
12. Пономаренко С. Сучасна українська мова: Морфеміка. Дериватологія. Морфологія : навчальний посібник. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. 300 с.
13. Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. Москва : Наука, 1988. С. 172.
14. Сидорова Т.А. Словообразовательный концепт в языке и тексте. *Славянское слово в литературе и языке* : материалы Междунар. науч. конф. «Славянская культура в современном мире», 17-18 сентября 2002 г. Архангельск, 2003. С. 182–186.
15. *Словник української мови*: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
16. Чубань Т., Левченко Т. Особливості сполучуваності з префіксами дієслів односпрямованого руху і дієслів різноспрямованого руху в сучасній українській мові. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2016. Вип. 16. С. 200–207.
17. Шишлина Л. Поняття «словотвірного концепту». *Філологічні науки* : Збірник наукових праць. Полтава, 2011. № 8. С. 110–115.

Serednytska A. Ya. SPATIAL WORD-FORMING CATEGORIES OF VERBS OF MOVEMENT AS MANIFIED BY THE CONCEPTUALIZATION OF THE SURROUNDING WORLD

The study of the conceptualization of the surrounding world and ways of its representation and functioning in language is an important problem of cognitology. Linguistic conceptualization of the surrounding world summarizes the basic human ideas about the world and reflects them with lexical, semantic, syntactic, word-forming linguistic means. Word-forming categories and types play a decisive role in the conceptualization of the surrounding world. They convey important abstract information that makes typical changes in the semantics of many derived words. The content of word-forming categories reveals the generalized ideas about the fundamental aspects of the universe, so they can be equated to word-forming concepts.

The task of our research is to establish word-forming concepts related to space on the material of derived verbs of movement. We identified word-forming categories, analyzing the semantics of derived verbs. Word-forming spatial features in the meaning of the derived verb were established using the method of step identification, which provides an analysis of the structure and lexical content of the definition of the word in the dictionary. Integral semes of the meaning of the word in the definition convey the main word, and differential word-forming semes – concrete words.

After analyzing the definition of all derived verbs of movement, we established a complete list of all their spatial word-forming semes. 16 word-forming categories have been identified that clarify the word-forming category of space and can play the role of word-forming concepts.

Linguistic classification of directions of movement is anthropocentric. The established list of word-forming categories indicates that the directions of vertical movement ("up", "down") and directions of movement relative to external objects: "inside the object", "outside the object", "from one point in different directions", "to one point in different directions", "to the object", "from the object", "around the object", "past someone, something", "to come across some object", "from one place to another", "under the object", "through the object", "above the object, through the object", "behind the object" are main in linguistic understanding of movement. On the basis of the word-forming types and categories established in the process of research, it is possible to reproduce the conceptual fragment of the linguistic conceptualization concerning the functioning of the category of space in Ukrainian language.

Key words: linguistic picture of the world, word-forming category, word-forming category, word-forming type, derivatives of words of movement.

Стефурак Р. І.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ГЕНІТИВНА МЕТАФОРА – КОНСТИТУТИВНИЙ ЕЛЕМЕНТ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ МАРІЇ ТКАЧІВСЬКОЇ (на матеріалі роману «Княгиня Острозька»)

У статті на матеріалі художнього тексту авторки з Прикарпаття Марії Ткачівської (роман «Княгиня Острозька») проаналізовано семантичні та структурні особливості генітивної метафори (ГМ), зокрема охарактеризовано її лінгвістичний аспект та функційне навантаження в художньому тексті.

Глибинний лінгвістичний аналіз тексту Марії Ткачівської показав, що генітивна метафора є однією з ключових, домінантних в ідіостилі авторки тропеїчних структур, оскільки вона формує вторинну семантизацію художньої картини тексту, є базою творення додаткових неосмислів, не властивих мовним одиницям поза художнім контекстом. Виявлено, що аналізований троп має розгалужену семантичну систему: ГМ із самантикою «зовнішність», «риса характеру», «почуття/відчуття», «явища природи», «темпоральні назви», «назви частин тіла та фізіологічних станів людини», «абстрактні назви», «назви процесу мовлення».

З'ясовано, що в межах досліджуваного тексту функціонують антропоморфні, зооморфні, ботаноморфні, квантитативні, темпоральні, квалітативні, концептуальні/когнітивні, психологічні генітивні метафори, які є не лише частотними, а й полісемантичними конструктами текстотворення.

Досліджено структуру генітивної метафори – простої (двочленної) та ускладненої. Доведено, що метафорні конструкти можуть ускладнюватися різними частинами мови: додатковим іменником, прикметником/дісприкметником, займенником, прийменником чи сполучником.

Визначено функційне навантаження генітивної метафори в художньому тексті, а саме: образотвірну (асоціативно-образну), оцінну, естетичну, конститутивну (текстотвірну) функції, які є синкретичними в побудові авторського тексту.

Ключові слова: генітивна метафора, троп, образ, художній текст, антропоморфна, зооморфна, ботаноморфна, квантитативна, темпоральна, квалітативна, концептуальна/когнітивна, психологічна генітивна метафора; образотвірна (асоціативно-образна), оцінна, естетична, конститутивна (текстотвірна) функції генітивної метафори.

Постановка проблеми. Сучасна лінгвістика художнього тексту базована на дослідженні його вторинної семантизації, яка є інструментом естетизації креативного мовлення, вербальним втіленням у художньому просторі індивідуально-авторського фонового знання. Такою тропеїчною домінантою, центром формування й дешифрування асоціативно-образного смислу в художньому тексті є генітивна метафора – творчий конструкт двох іменників у називному та родовому відмінках, який у тексті Марії Ткачівської відзначається продуктивністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема функціонування метафори в художньому тексті, особливо генітивної, залишається актуальною, оскільки вчені по-різному аналізують цю мовну одиницю (наприклад, іменникова метафора, метафора-порівняння тощо). Так, для позначення поняття «генітивна метафора» в лінгвістиці використовують різні (частково синонімічні) терміни: субстантивні словосполучення з родовим відмінком, метафори-порівняння, субстантивні двоچлені метафори [1, с. 150]. Слід зазначити, що генітивну конструкцію кваліфікували як порівняння чимало дослідників: В. Григор'єв, Л. Кноріна, М. Остренкова, Т. Туліна. Вони підкреслили, що виразність конструкцій із залежним родовим поряд з іншими типами порівняльних конструкцій значна, і це пов'язано тільки з порядком розміщення частин. Цікавим, на нашу думку, є дослідження генітивних метафор Л. Тихої, оскільки авторка визначає «порушення сполучуваності в генітивних конструкціях», яке «створює відчуття нескінченного розмаїття інтерпретацій навіть в межах норми» і т. д. [7, с. 205]. Ми ж кваліфікуємо досліджуваний троп як метафору,

чення поняття «генітивна метафора» в лінгвістиці використовують різні (частково синонімічні) терміни: субстантивні словосполучення з родовим відмінком, метафори-порівняння, субстантивні двочлені метафори [1, с. 150]. Слід зазначити, що генітивну конструкцію кваліфікували як порівняння чимало дослідників: В. Григор'єв, Л. Кноріна, М. Остренкова, Т. Туліна. Вони підкреслили, що виразність конструкцій із залежним родовим поряд з іншими типами порівняльних конструкцій значна, і це пов'язано тільки з порядком розміщення частин. Цікавим, на нашу думку, є дослідження генітивних метафор Л. Тихої, оскільки авторка визначає «порушення сполучуваності в генітивних конструкціях», яке «створює відчуття нескінченного розмаїття інтерпретацій навіть в межах норми» і т. д. [7, с. 205]. Ми ж кваліфікуємо досліджуваний троп як метафору,

яка базується на спаяності іменників-складників і продукує новий образ.

Постановка завдання. Важливим завданням сучасної української лінгвістики є вивчення вторинної семантизації художнього тексту, тропейним потенціалом якого є іменникова метафора. Саме тому **мета** статті – виявлення та аналіз генітивних метафор у художньому тексті Марії Ткачівської.

Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- проаналізувати генітивну метафору як лінгвістичну категорію;
- дослідити особливості семантики та структури генітивної метафори в художньому тексті;
- вивчити функційне навантаження генітивної метафори в художньому тексті Марії Ткачівської.

Виклад основного матеріалу. Домінантою художнього твору «Княгиня Острозька»¹ сучасної української письменниці, уродженки Івано-Франківщини Марії Ткачівської, на нашу думку, є генітивна метафора, яка не кількісно (у тексті численними є, наприклад, дієслівні метафори), а саме якісно (ефект художньої новизни, потужна естетична функція художнього мовлення!) працює на креативну консистенцію тексту загалом.

Генітивна метафора – «метафорна двочленна конструкція з родовим відмінком. На першому місці в таких конструкціях... є іменник у називному відмінку (рема, головний образний і смисловий фокус метафори, її суб'єкт), а на другому місці – іменник у родовому відмінку (тема всієї конструкції)» [6, с. 119]:

криниці очей-зір (с. 89), *блискітки радості* (с. 93), *тенета терпцю* (с. 106), *баня неба* (с. 107), *крига очей* (с. 109), *крига сердець, війстря свавілля, промінь долі* (с. 110).

Як свідчать результати дослідження, генітивні словосполучення умовно поділяються на дві категорії: одні з них виконують номінативну функцію (називають предмети і явища), а інші – оцінну.

До першої категорії належать метафори, що характеризують явища природи, зображають риси людей і т. ін. Ці метафори ілюструють дійсність, вони базовані на безпосередньому чуттєвому сприйнятті явищ, зіставленні з предметами позамовної дійсності, наприклад, назва розділу досліджуваного тексту «*Дно глечика*».

До другої категорії належать метафори з аксіологічними елементами, тобто ті, що локалізують оцінний компонент тих чи тих явищ, відображають емотивність духовного світу людини, її почуттів, емоцій: *марєво ночі, криниця очей* (с. 148), тобто *марєвна ніч (примарна, невідома...), криничні очі (глибокі, холодні, бездонні...)*.

Саме іменник завдяки номінативній функції, поряд з іншими частинами мови, називає ознаку предметно. У генітивних конструкціях креативна якісна ознака називається навіть тоді, коли іменник не сполучається з дієсловом або прикметником: *вирви долі* (с. 114) – замість *виринається доля*.

До основних видів метафорних перенесень у досліджуваних генітивних метафорах належать:

з неістоти на неістоту: *символ мудрості й пізнання – Беата Костелецька* (с. 17), *крига бездушних очей* (с. 109);

з істоти на істоту: *королева птахів* (с. 17);

з істоти на неістоту: *кінь красномовства* (с. 129);

з неістоти на неістоту: *шапки дерев* (с. 121), *стіни її веж* (с. 88).

Щодо структури метафори, то і теорія метафори, і матеріали дослідження ілюструють різноманітність. Так, Л. Пустовіт за компонентним складом поділяє метафори на **прості, ускладнені** (із розгортанням семантики одного або двох компонентів) та **складні** (такі, що мають кілька семантичних ядер) [5].

Наприклад: проста (двочленна) – *стріли іскор* (с. 182), ускладнена (тричленна) – *нестерпна спрага багатств* (с. 423), складна (багачленна) – *Дивне це гроно відчуттів: суміш тривоги й потреби у спокої та умиротворенні життя* (с. 191).

Матеріали дослідження свідчать, що в тексті складних метафор мало, їх також можна сприймати як ускладнені. Тому пропонуємо за структурою генітивні метафори поділяти на прості й ускладнені.

Прості генітивні метафори – тропейні структури, які чітко виражені й семантично спаяні двома іменниками (ім. Н.в. + ім. Р.в.): *Беата легко падала в ріку емоцій, які брали над нею гору* (с. 88).

Ускладнені генітивні метафори – тропейні структури, у яких семантично органічно вплетено третій компонент. Такі метафори рідко локалізуються в тексті в «чистому» вигляді, оскільки тяжіють до розширення компонентного складу прикметниками, часто сполучаються з дієсловами чи іншими мовними одиницями: *Хмара суму*

¹ Ткачівська М. Княгиня Острозька : роман / Марія Ткачівська. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2021. – 480 с. Далі в тексті вказуватимемо тільки сторінку в дужках після цитати художнього сегмента.

зависла над його чолом (с. 113), *Адвокат ... мав осідлати коня красномовства* (с. 129).

Такі тропи можуть ускладнюватися різними частинами мови:

– **іменником**: *уроки приборкання сокола* (с. 80), *потреба ваги крові* (с. 89), *лезо криги ... сердець* (с. 110), *перехрестя етносів і вір* (с. 310);

– **прикметником/дієприкметником**: *брунька нових відчуттів* (с. 19), *хмарки п'яних ароматів* (с. 28), *крига бездушних очей* (с. 109), *золотий таріль місяця* (с. 125), *чорний шовк розпачу* (с. 172), *живі колоски волі* (с. 349), *морозяне мереживо шибок* (с. 429), *пересохлі глиби самотності* (с. 395). Ускладнення атрибутами розширює виразність тропа, а в окремих випадках атрибутивний компонент є невід'ємним, оскільки асоціативно підкреслює метафорне значення;

– **займенником**: *сходи його сили* (с. 35), *Беата ... Цілий рік могла вмістити в кулаці одного дня, стіни її веж* (с. 88), *Він не міг напиться з чаши її спокус, натішитися глянцем її очей, нагрітися світлом її краси...* (с. 114), *скрижали свого фатуму* (с. 115), *річка її волосся* (с. 126), *човен її долі* (с. 172), *жити в королівстві свого безголосся* (с. 238), *поле її долі* (с. 348), *щабель своєї межі* (с. 355), *валуни чийхось провин* (с. 377), *вежі її щастя* (с. 462). Зрозуміло, що займенники є дійсними компонентами метафори й особливого тропеїчного навантаження не несуть, проте вони є практичними конкретизаторами тропеїчної структури, вносять гендерний струмінь інформації, часто формують антагоністичний смисл (наприклад, *свій-чужий*) тощо;

– **прийменником чи сполучником**: *жага перемоги й слави, вина й спокус* (с. 30), *сходінка до успіху* (с. 83), *шлях до мудрості* (с. 84), *Ніхто не міг зрівнятися з її даром підступництва та віроломства, нестримності та улесливості, небаченої скупості та непередбачуваної щедрості...* (с. 88), *клаптик неба, любові й милосердя* (с. 111), *суголося грому і розпачу* (с. 173).

Як бачимо, генітивна метафора в художньому тексті Марії Ткачівської за структурою поділяється на просту та ускладнену. Вона зазвичай ускладнюється додатковим іменником, прикметником/дієприкметником, займенником.

Цікавою з точки зору багатогранності є семантика досліджуваних метафорних конструктів в аналізованому тексті. Виділяємо такі семантичні типи генітивних метафор (ГМ):

1) ГМ із семантикою «зовнішність»: *Він не міг ... натішитися глянцем її очей, нагрітися світлом її краси, не міг знайти броду додому і надовго*

залишився у Вільні, списуючи все на нашість чуми (с. 114); *річка її волосся* (с. 126), *магія її очей* (с. 139), *ширма повік* (с. 141),

2) ГМ із семантикою «риса характеру»: *Ніхто не міг зрівнятися з її даром підступництва та віроломства, нестримності та улесливості, небаченої скупості та непередбачуваної щедрості...* (с. 88), *брили черствості* (с. 245), *полотна гордині* (с. 411);

3) ГМ із семантикою «почуття/відчуття»: *брунька нових відчуттів; маківка сьомого неба* (с. 19), *світ недоспалених жалів* (с. 58), *лекала справжньої любові* (с. 115), *вітрила щастя* (с. 143), *чорний шовк розпачу, дивне смеркання щастя* (с. 172), *Беата легко падала в ріку емоцій, які брали над нею гору* (с. 88), *блискітки радості* (с. 93), *тенета терпцю* (с. 106), *портрет страху* (с. 249), *крутіть емоцій* (с. 232), *іскри злості* (с. 423);

4) ГМ із семантикою «явища природи»: *марево ночі* (с. 148), *золотий таріль місяця* (с. 477), *Світ падав за пружок крайнеба* (с. 410), *Падало на серце склепіння неба* (с. 411), *пригорща сонця* (с. 449), *намітка небес* (с. 28), *цілунки снігу, ковдра ночі* (с. 128), *латаття зір* (с. 287), *безодня дощів* (с. 411);

5) ГМ із семантикою «темпоральні назви»: *Беата ... Цілий рік могла вмістити в кулаці одного дня, стіни її веж* (с. 88), *віжки осені* (с. 113) *заквітчаність літа* (с. 283), *шелест весни, вітражі літа* (с. 276), *зав'язь зими* (с. 119), *вагівниця часу* (с. 307), *Крутилися жорна буднів у замку* (с. 390);

6) ГМ на позначення станів людини: *крила сну* (с. 143), *завіса сліз* (с. 218), *грація мізків* (с. 277), *лезо криги бездушних сердець* (с. 110), *блискітки серця* (с. 124);

7) ГМ на позначення абстрактних назв: *лютні тайни* (с. 143), *колоски волі* (с. 349), *скрижали фатуму* (с. 113), *вітри слави* (с. 35), *бурулька долі* (с. 58), *вирва долі* (с. 114), *свічка надії* (с. 423);

8) ГМ на позначення назв процесу мовлення: *Адвокат ... мав осідлати коня красномовства* (с. 129), *Собі ж залишаєш купку попелу несказаних слів, горстку недоданої правди чи навіть любові* (с. 376); *Є діалоги мовчання, які чує тільки серце* (с. 371), *Хмиз його порожніх слів* (с. 394), *Замахнувся шаблею слова* (с. 176).

Слід зазначити, що в досліджуваному художньому тексті генітивні метафори можна класифікувати й за іншим принципом:

1) **антропоморфні** – ті, що побудовані завдяки перенесенню «найменування людини, частин її

тіла, ознак і дій ... на позначення інших предметних сфер, зокрема явищ природи, штучно створеного світу, тварин, рослин тощо» [3, 34]: *суголосся грому і розпачу* (с. 173), *королева птахів* (с. 17), *очі зір* (с. 424), *спрага багатства* (с. 423);

2) **зооморфні** – ті, що базовані на «семіотичному принципі метафоризації, згідно з яким найменування тварин, їхніх частин тіла, ознак та дій за аналогією використовується на позначення інших предметних сфер. Зокрема людини, явищ природи, штучного світу рослин, духовного коду культури тощо» [3, 189]: *кінь красномовсва* (с. 129), *рев гармат* (с. 56), *крила ярості* (с. 448);

3) **ботаноморфні** – ті, що базовані на перенесенні найменування рослин, їхніх частин «на позначення інших предметних сфер. Зокрема людини, явищ природи, штучного світу рослин, духовного коду культури тощо» [3, 189]: *брунька нових відчуттів* (с. 19), *сади принад* (с. 392), *пелюстки пам'яті* (с. 416), *жито... вітру* (с. 88), *зав'язь зими* (с. 119), *колоски волі* (с. 349);

4) **квантитативні** – ті, що «базуються на кількісній схожості чого-чого-небудь» [6, 242]: *міриади очей* (с. 461), *пригорища долі* (с. 123), *десять дзбанів радості* (с. 367);

5) **темпоральні** – ті, що «опосередковано відображають філософську категорію часу (рух, розвиток, тривалість існування явищ дійсності, послідовність змін їх станів)» [6, 462]: *клепсидра часу* (с. 205), *кулак одного дня* (с. 88), *плесо часу* (с. 421);

6) **квалітативні** – ті, що вказують «на специфіку предметів, їх характерні, сутнісні ознаки, якими вони відрізняються один від одного. Найбільш показовими є метафори зі значенням кольору» [6, 241]: *позолота любові* (с. 118), *блиск грошей* (с. 424), *тінь смутку* (с. 305), *золото зір* (с. 305), *морок... осудів* (с. 356), *золото кленів* (с. 382);

7) **концептуальні/когнітивні** – ті, що «здатні структурувати світосприйняття людей і певною мірою детермінувати інтерпретацію ними дійсності» [4 – Задворна, 469]: *вирви долі* (с. 114), *криниця долі* (с. 120), *бурулька долі* (с. 58), *проміль долі* (с. 110), *шибка долі* (с. 203), *жорна долі* (с. 356), *порізи долі* (с. 475). Іменник у Н.в. у таких тропеїчних конструктах і є авторським детермінантом денотата «доля». Метафори цього типу є інструментом процесу пізнання дійсності, «формування нових ментальних категорій, ... породження нового знання» [8, 219], смислу: *перехрестя етносів і вір* (с. 310), *живі колоски волі* (с. 349);

8) **психологічні** – ті, що «виражають внутрішній стан людини, її емоції, почуття, переживання, темперамент, поведінку та ін.» [6, 506]: *Згусток неспокою, мов свічка, ріс у небо* (с. 215), *ріка емоцій* (с. 88), *крутіль емоцій* (с. 232), *блискітки радості* (с. 115), *портрет страху* (с. 219), *крила ярості* (с. 448), *дар нестримності* (с. 88), *суголосся розпачу* (с. 143).

Як бачимо, генітивна метафора є не лише частотним, а й полісемантичним конструктом, який домінує у текстотворенні Марії Ткачівської.

Окрім того, досліджуваний метафорний конструкт в аналізованому тексті виконує низку функцій.

Образотвірна (асоціативно-образна) функція генітивної метафори полягає в тому, що кожна метафора такого типу – це окремий авторський новий образ, що викликає ряд асоціативних контактів з іншими референтами дійсності. Наприклад, генітивні конструкції в художньому тексті є інструментом вираження образів природи:

Світ падав за пружок крайнеба (с. 410), *Падало на серце склепіння неба* (с. 411), *пригорища сонця* (с. 449), *намітка небес* (с. 28), *цілунки снігу, ковдра ночі* (с. 128), *латаття зір* (с. 287).

Поширеним явищем в ідіостилі Марії Ткачівської є іменникові конструкти, у яких один з «іменників має пряме значення і виступає основою, до якої прирівнюються або додаються переносні ознаки, що на них вказує інший іменник» [5]. У такий спосіб і формується аксіологічність образу, що вказує на потенціал оцінної функції метафори. Цікавими в цьому плані є генітивні метафори, включені в порівняння:

... *коси – жито із духом дикого вітру* (с. 88),
Щастя – малево хмар (с. 472),
губи – крильця метелика, очі – незворушність таємничості (с. 25),
шахи – це грація мізків (с. 277),
«Моя дружина – сув'язь розбіжностей і суперечностей» (с. 307),

Для одних золота ложечка – присмак едему, для других химера страхів, що чатує за плечима, щоб її відібрати (с. 424).

У тропеїчних конструктах такого типу домінує **оцінна функція** та **естетична**, інколи вона антагоністична (позитивне / негативне): *золота ложечка – присмак едему, ... химера страхів*.

Аналіз генітивних конструкцій засвідчує, що вони функціонують у контексті як важливі емоційно навантажені елементи. Тому метафора є творчою назвою певного предмета (номінативна функція, але вона не домінувальна!), явища чи події.

Метафора якісно впливає на формування креативного змісту художнього тексту, зумовлює множинність ліній його дешифрування навіть на оксиморонних вісях:

Сила права – це право сили (с. 133),
Є діалоги мовчання, які чує тільки серце (с. 371).

Унаслідок цього відбувається семантичне розширення слова-носія метафори, тобто одночасна реалізація двох значень іменника (навіть взаємовиключна!) у межах одного контексту. Такі приклади дають змогу говорити про **естетичну** функцію генітивної метафори в художньому тексті.

Як бачимо, домінувальною функцією генітивної метафори є **текстотвірна**, проте естетичний і когнітивний потенціал наведеної метафорної структури відіграє значну роль у передачі емотивно оцінної та когнітивної інтенції автора.

Тому, на нашу думку, слід окремо виділяти **конститутивну (текстотвірну)** функцію генітив-

ної метафори як таку, що має домінувальне значення при смислообразному розгортанні авторського тексту:

Вушко голки його черствості (с. 175),
Глухий кут його бездушності (с. 177),
Хмиз його порожніх слів (с. 394).

Таким чином, генітивна метафора здатна не лише локалізувати в тексті вторинну семантизацію, а й узгоджувати чи навіть споріднювати в межах власного семантичного поля віддалені або полярні несумісні асоціації. У художньому тексті вона стає монолітним художньо-стилістичним конструктом, якому властиве полівекторне дешифрування, можливість семантичного «розростання» та домінування.

Отже, генітивна метафора, виконуючи низку функцій, відіграє значну роль як конститутивний елемент художнього тексту Марії Ткачівської.

Список літератури:

1. Кравець Л. В. Динаміка метафори в українській поезії ХХ ст. : монографія. Київ : Академія, 2012. 416 с.
2. Лапутина Т.В. Особенности семантической сочетаемости в генитивной метафоре (На материале поэзии М. Цветаевой). *Международный аспирантский вестник. Русский язык за рубежом*. 2010. № 3–4. С. 38–43.
3. Літературознавча енциклопедія : у 2 томах / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1 (А–Л). 608 с.
4. Постмодернизм : энциклопедия / сост. и науч. ред. А. А. Грицанов, М. А. Можейко. Минск : Интерпрессервис ; Книжный дом. Минск, 2001. 1040 с.
5. Пустовіт Л. О. Засоби вираження метафори. URL: kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine11-3.pdf
6. Стариченко В. Д. Большой лингвистический словарь. Ростов-на-Дону : Феникс, 2008. 811 с.
7. Тиха Л. Ю. Образні засоби поезії Василя Голобородька. *Лінгвостилістичні студії*. Луцьк, 2015. Вип. 2. С. 204–210.
8. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики : енциклопедичний словник для фахівців з теоретичних гуманіт. дисциплін та гуманіт. інформатики. Київ : АртЕк, 1998. 335 с.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Ткачівська М. Княгиня острозька : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб сімейного Дозвілля», 2021. 480 с.

Stefurak R. I. GENITIVE METAPHOR AS A CONSTITUTIONAL ELEMENT OF MARIA TKACHIVSKA'S ARTISTIC TEXT (based on the novel "Princess of Ostroh")

The article analyzes the semantic and structural features of genitive metaphor, describes its linguistic aspect and functional load in the literary text by Precarpathian author Maria Tkachivska (novel "Princess of Ostroh").

An in-depth linguistic analysis of Maria Tkachivska's text showed that genitive metaphor is one of the keys, dominant in the author's idiosyncrasies of figurative meaning structures, as it forms a secondary semantization of the artistic picture of the text. It was found that the analyzed path has a branched semantic system: genitive metaphor with semantics "appearance", "character traits", "feelings/sensations", "natural phenomena", "temporal names", "names of body parts and physiological states of man", "abstract names", "names of the speech process".

It was found that anthropomorphic, zoomorphic, botanomorphous, quantitative, temporal, qualitative, conceptual/cognitive, psychological genitive metaphors function within the studied text, which is not only frequency but also polysemantic constructs of text creation.

The structure of the genitive metaphor – simple (two-membered) and complex – is studied. Metaphorical constructs can be complicated by different parts of speech: additional noun, adjective/verb, pronoun, preposition or conjunction.

The functional load of the genitive metaphor in the literary text is determined, namely: figurative (associative-figurative), evaluative, aesthetic, constitutive (text-forming) functions, which are syncretic in the construction of the author's text.

Key words: *genitive metaphor, trope, image, artistic text, anthropomorphic, zoomorphic, botanomorphic, quantitative, temporal, qualitative, conceptual/cognitive, psychological genitive metaphor; figurative (associative-figurative), evaluative, aesthetic, constitutive (text-forming) functions of genitive metaphor.*

Тараненко К. В.

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

СУРЖИК ЯК ЕЛЕМЕНТ ВЕРБАЛЬНОГО ІМІДЖУ УКРАЇНСЬКОГО ВИКОНАВЦЯ

Стаття присвячена вивченню суржику в текстах пісень та мовленні сучасних українських виконавців. У роботі здійснено аналіз різноманітних підходів до вивчення суржику в контексті соціолінгвістики. Метою дослідження є виявлення суржикізмів у сучасних українських піснях, класифікація їх стилістичних функцій, аналіз суржику як елемента створення іміджу виконавців цих пісень. Матеріалом дослідження стали популярні пісні DZIDZO, Jerry Heil, Wellboy, Melovin, MamaRika, гуртів Скрыбін, ТІК, Mozgi та ін. Визначено найтиповіші прояви суржику в сучасних українських піснях: використання лексичних кальок з російської мови, нехтування правилами дієслівного керування, узгодження родових форм іменників та прикметників, формами кличного відмінка, порушення акцентуаційної мовної норми та некоректна вимова. Встановлено зв'язок між поняттями мовної особистості та іміджу мовної особистості автора та виконавця. З'ясовано, що вербальний імідж – це думка, яка формується про людину на основі її мовної продукції, на основі того, що і як вона говорить.

З метою аналізу ролі суржику у створенні іміджу сучасних виконавців, було проведено експериментальне дослідження (асоціативний експеримент) із залученням респондентів (студентів НТУ «Дніпровська політехніка» віком від 17 до 23 років). З огляду на різні аспекти вербалізації іміджу: лінгвокогнітивні, комунікативно-прагматичні, лінгвосеміотичні, фонологічні, риторичні, соціолінгвістичні, лінгвокультурні та гендерні, доведено, що суржик відіграє важливу роль у процесі формування не лише вербального іміджу, а й загального образу сучасного виконавця. Суржик – це дієвий вербальний механізм створення іміджу. Виділено дві найпоширеніші функції використання суржику для створення вербального іміджу – комічну та «народну», яка руйнує кордони між виконавцем та аудиторією.

Ключові слова: суржик, суржикомовні виконавці, мовна особистість, вербальний імідж, асоціативний експеримент.

Постановка проблеми. Мистецтво, а особливо пісенна творчість, споконвіків була невід'ємною частиною духовної культури людства. Сьогодні мистецтво стало доступнішим, а з розвитком медійного простору та можливостей транслювати свою творчість, ставати популярними виконавцями мають можливість майже всі. Відсутність прозорих та зрозумілих критеріїв оцінки якості текстів, цензури чи літературного редагування сучасної української пісні призводить до нехтування норм літературної мови. «Сучасний суржик переріс стилістичний діапазон ужиткового мовлення і впевнено проникає в літературні і музичні тексти, мову телебачення і преси, чому активно сприяє постмодерна рецепція дійсності в українській мистецькій парадигмі та шоу-бізнесі» [17, с. 289]. Суржик, звичайно ж, не є новим феноменом у медійному просторі і вже давно вживається у пісенній та гумористичній творчості, але кількість популярних пісень із суржилом нині невпинно зростає, проявляється тенденція переходу суржика у новий вимір. Якщо раніше вживання суржику в художніх текстах було

виправдане стилістичними функціями у реалістичному змалюванні персонажів, то зараз українсько-російський мовний гібрид став настільки звичним, що його інколи навіть називають «третьою мовою» поряд з українською і російською [14, с. 69]. З огляду на це актуальним постає аналіз суржику як гібридної форми мови у сучасних українських піснях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Активне вивчення суржику в Україні повноцінно розпочалося наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. й на сьогодні українсько-російське мовне змішування вже має ґрунтовну теоретичну основу. Суржик потрактовують як українсько-російський мовний гібрид, що є наслідком штучного поєднання елементів російської й української мов та порушує норми української літературної мови [10, с. 7]. Протягом останніх десятиліть спостерігається прагнення мовознавців подати найточніше визначення поняттю суржика. Першою ґрунтовною спробою подати дефініцію суржику була праця В. Труба, у якій суржик кваліфікується

як форма українського просторіччя в ситуації двомовності [16]. Ґрунтовні наукові розвідки Л. Масенко, Т. Кузнєцової, О. Сербенської, Л. Ставицької, О. Тараненка та ін. деталізували межі цього явища та на сьогодні суржик визначається як форма (компонент) українського просторіччя в ситуації диглосної двомовності (О. Тараненко, В. Труб), некодифікована просторозмовна мова (Л. Ставицька), ідіолект / соціолект (О. Тараненко), сума ідіолектів (А. Брацкі, Н. Мечковська), субкод (Т. Кузнєцова, Л. Масенко), змішана мова, змішана субмова (Л. Масенко, О. Селіванова), форма фіксації мов (О. Селіванова), немотивоване перемикання кодів (Є. Головка), український піджин (Н. Дзюбишина-Мельник, О. Чередниченко), напівмовність (Б. Ажнюк, О. Руда, Б. Тарасенко), недопереклад (В. Радчук) тощо. Відсутність однозначної й загальноприйнятої думки щодо статусу суржику в українському мовознавстві можна пояснити тим, що більшість лінгвістів намагаються дати оцінку суржику як мовному явищу, а не дослідити його сутність та природу. О. Тараненко наполягає на тому, що варто використовувати термін українсько-російське мовне змішування, оскільки у ньому майже відсутнє емоційне забарвлення [13].

Л. Масенко стверджує, що «суржик нищить узус (практичну спонтанну норму) української мови і відриває її від літературної основи» [5, с. 125]. На виникнення й формування суржику впливає низька культура українського усного мовлення. Рівень цієї культури останнім часом знизився так, що перетворився на цілком реальну загрозу існуванню української літературної мови як такої. Додаткової ваги загрози, про яку йдеться, надає той факт, що культура мовлення помітно погіршилася не лише на рівні побутового спілкування, а й у таких важливих сферах публічного спілкування, як політика, наука, освіта, культура, медіа тощо. Сучасна українська пісенна культура підтверджує думки українських дослідників, які зазначають перехід суржику зі стилістичного діапазону побутового мовлення в літературні й музичні тексти.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення суржикізмів у сучасних українських піснях, класифікація їх стилістичних функцій, аналіз суржику як елемента створення іміджу виконавців цих пісень. Матеріалом дослідження стали популярні пісні DZIDZO, Jerry Heil, Wellboy, гуртів «Скрябін», «ТІК», «Mozgi» та ін.

Виклад основного матеріалу. Пісня завжди відігравала значну роль в духовному та культур-

ному житті українського соціуму. Тому зрозуміло, що вона має зберігати своє мистецько-естетичне забарвлення та відображати тільки найкращі мовні традиції. Культура мови в українському музичному просторі має не меншу значущість, ніж у літературі, кіно чи медіа [12, с. 781]. Однак протягом останніх десятиліть лінгвісти відзначають й негативний вплив сучасної української пісні на культуру через нехтування нормами літературної мови та надмірне вживання суржикізмів.

Проаналізувавши тексти сучасних українських пісень, визначаємо найтипівіші прояви суржику:

– використання лексичних кальок з російської мови (*дресирований павук; пальці всером; ми найкращі на землі жених і невеста; тільки є одне но; не йду взагалі нікуди; признайтесь всі таке роблять; всі завидують мені; да дійствительно мені; але то не проблема (DZIDZIO); не дивився на часи; попасти в самий центр у мішені; з мене шишки з тебе йолка; дує вітер наших змін; твій прихід співнав з моїм приходом; з першої хвилини (Wellboy); моя ти дівочка, красива і чорна, як сечочка; і нітики чорні і чолочка; розбите серце на пару осколочків; полюбила жєниціна робота жєлезного; на городі поміч і у жєзні лічній; муціни всі завидують; дивились в мікроскоп строєніє генів; (ТІК); з Новим роком і Рождеством; як сільодки в відро; були загнані в тупік; інтелігентний муціна; чуть не вмер; збудоражити уяву; криклива канітель; пафосні, напудрені, чуть-чуть обкурєні; в баню їздити охрані; ми всі дела рішаєм (Скрябін) та ін.;*

– нехтування правилами дієслівного керування, узгодження родових форм іменників та прикметників, формами кличного відмінка (як *я себе почуваю; роблю вигляд, що все хараішо (All stars Mozgi Ent.); мене не бісе вже хруст пальців; і не смішно шота (Wellboy); файно виглядаєш ти (MamaRika); всі ми трохи винуваті; і то ще не всьо; зразу появились гроші; (DZIDZIO); кольоровий, знайомий до болі (Melovin); мені би тікати, але ж ти не даш (Океан Ельзи) та ін.;*

– порушення акцентуаційної мовної норми та некоректна вимова (недотримання орфоепічної мовної норми): *я знайшов сто гривнів в траві тільки шо; бо я виграв міліон; я собі за міліон куплю модний телефон; (DZIDZIO); роблю вигляд, що все хараішо (All stars Mozgi Ent.); сильного, красивого, в побуті полезного (ТІК) та ін.*

Проблема зниження рівня мовної компетенції та «суржикізація» сучасного українського мистецтва та медійного простору є на сьогодні однією з найактуальніших, тому що створює загрозу для

культурного розвитку й розвитку нації загалом. У сучасній Україні стало напрочуд мало «сильних мовних особистостей» (термін, запроваджений Т. Космедою для позначення носіїв мови, які володіють нею досконало, на дуже високому рівні). Мовна особистість – це такий носій мови, який добре володіє системою лінгвістичних знань, репродукує мовленнєву діяльність, має навички активної роботи зі словом, дбає про мову і сприяє її розвитку. Це мовець, який забезпечує розширення функцій мови, творення україномовного середовища в усіх сферах суспільного життя, виявляє природне бажання повернутися у повсякденному спілкуванні до рідної мови, до відродження культури, традицій народу, до вироблення зразків висококультурного інтелектуального спілкування літературною мовою [11, с. 85]. Деякі мовознавці пов'язують суржик із деструкцією мовної особистості, її духовною деградацією, зведенням мислення до примітиву, однак такі думки, як вважає О. Селіванова, потребують доведення шляхом психологічних, а можливо і психіатричних досліджень і видаються якоюсь мірою тенденційними і заангажованими [9, с. 710]. Американська соціолінгвістка Л. Біланюк наголошує на тому, що для деяких українців суржик – рідна мова, мова їхніх батьків, прищеплена в дитинстві, носіями якої є переважно урбанізовані мешканці села; дослідниця підкреслює, що формування суржику із вищенаведених мотивів є ознакою першого покоління, наступне ж наслідує мову батьків без якоїсь соціальної мотивації [18]. Є зовсім мимовільні носії суржику (і їх найбільше), які вже засвоїли його як родовий спадок. Є ті, які використовують суржикові форми тому, що просто не знають літературних; є ті, які, добре знаючи літературні форми, все ж оперують суржиковими, щоб «не виділятися». Суржик у мові інших засвідчує, що вони перебувають у дорозі від української мови до російської, але є й ті, чий суржик – то щабель у поступовому поверненні від російської до рідної української мови [7].

Образ виконавців, які використовують суржик не лише у побутовому спілкуванні, а й у медіапросторі та творчості, проникають у повсякденне життя людини та здійснюють неабиякий вплив на мовну свідомість своїх прихильників. Образ (імідж) виконавця формується за допомогою відповідних лінгвосеміотичних засобів, серед яких центральне місце посідає суржик. До головних властивостей іміджу як соціально зорієнтованого відображення образу виконавця належить семіотична здатність людини до кодифікації реальності,

інформативність, символічність, емоціогенність, соціальна та ціннісна орієнтованість, здатність до регулярної відтворюваності сформованого образу в комунікативних ситуаціях, до його закріплення у свідомості адресата, що дає змогу віртуалізувати інформаційний простір і керувати потребами індивіда [6, с. 133]. Імідж – це ментальне утворення з певним емоційним забарвленням, яке формується за допомогою цілеспрямованого комунікативного впливу з метою закріплення у свідомості адресата цілісної системи уявлень та оцінок, пов'язаних з об'єктом, для досягнення певних цілей [2]. Імідж популярного виконавця створюється вербальними, візуальними та аудіовізуальними засобами в результаті діяльності іміджмейкера з метою створення бажаної реакції масової аудиторії зацікавлених осіб. Вербальний імідж – це думка, яка формується про людину на основі її мовної продукції, на основі того, що і як вона говорить. До поняття «вербальний імідж» належать слова, написані і проговорені, а також темп, інтонація, паузи в мовленні, гучність, змістові наголоси, які також мають вплив на формування вербального іміджу. Уведення до вербального іміджу суржикізмів, безумовно, є дієвим інструментом побудови загального позитивного іміджу виконавця. Підтвердженням цієї тези є дослідження Н. Дзюбишиної-Мельник «Суржик і суржикізми: стилістичні ресурси», в якому вона аналізує використання росіянізмів-інтерферентів (суржикізмів) у художніх текстах з кінця ХІХ до початку ХХІ ст. та класифікує суржикомовних персонажів в опозиції «свій – чужий» [1]. Незнання або недостатнє знання літературної української мови не розглядається як фактор, який мав би перешкоджати входженню особистості до елітарного кола, а навпаки, робить виконавця ближчим до «народу», який повсюдно послуговується суржигом.

З метою аналізу ролі суржику у створенні іміджу сучасних виконавців, було проведено експериментальне дослідження (асоціативний експеримент) із залученням респондентів. Ми запропонували студентам НТУ «Дніпровська політехніка» (60 осіб віком від 17 до 23 років) записати асоціації до іміджу суржикомовних популярних виконавців. Результати асоціативного експерименту представлені у табл. 1, де зазначені найтипівіші асоціативні реакції.

Проаналізувавши асоціації респондентів на імідж суржикомовних виконавців, можемо виділити дві групи реакцій: 1) асоціації, що описують комічність образу (наприклад, *прикольний*,

Таблиця 1

Результати асоціативного експерименту дослідження іміджу суржикомовних виконавців

Виконавець (виконавиця)	асоціативні реакції >50	асоціативні реакції від 25 до 50	асоціативні реакції від 10 до 25	поодинокі асоціативні реакції
DZIDZO	прикольний, веселий, справжній, борода	щирий, свій, пір'я, сильний голос, комік	«свій хлопець», веселун, комедія	блазень, фільми
Jerry Heil	молода, популярна, «охрана, отмена»	хайпова, прикольна, талановита	авторка, з села	Євробачення, веганка
Wellboy	прикольний, щирий, справжній, свій	талановитий, популярний, хіт, сором'язливий, як усі	хороший хлопець, з села, не красивий, суржик, народний	гуси, вишні, без зубів, такий як є
Віктор Бронюк (ТІК)	прикольний, веселий, щирий, як усі	олені, товстий, щирий, народний	справжній, без голосу, гладкий	старий, баян, «пірожене»
Андрій Кузьменко (Скрябін)	свій, народний, справжній, щирий	героїчний, правдивий, загинув	талановитий, суржик, відвертий	вбили

веселий, комік, блазень та ін.); 2) асоціації, підтверджують образ «свого» (наприклад, *свій, справжній, щирий, правдивий, відвертий, як усі, хороший хлопець, такий як є, з села* та ін.).

Дійсно, суржик має надзвичайну важливість у сучасній українській поп-культурі, а особливо в гумористичних жанрах. Ще Г. Почепцов вказував на першочергове значення суржика для українського гумору [8]. За О. Тараненком, зняття редакторських обмежень спричинило тенденцію залучати суржик до сфери художньої творчості в Україні – це відбилося у різкій активації вживання стилізованої форми суржика в розмовному жанрі естради [13]. В. Тормахова зазначає, що комедійну лінію української естради складає творчість наступних виконавців: гурт «Брати Гадюкіни», Левко Дурко, Верка Сердючка, гурт «ТіК» та гурт «DZIDZIO» – за часів незалежної України ця поп-музична «ніша» ніколи не лишалася порожньою [15]. Спільна риса цих артистів – обов'язкове сполучення різностильових елементів (зазвичай за принципом «поєднання непоєднуваного»), яке реалізується на усіх рівнях твору: від жанрово-інтонаційного до індивідуально-іміджевого. Показовим є взаємне підсилювання неординарної жанрово-інтонаційної та іміджевої складових, характерне для творчості названих виконавців. Наступником Сердючки у комедійній лінії української поп-музики є гурт «DZIDZIO». Соліст гурту продовжує політику мовного змішування, актуалізуючи тексти пісень відповідно до запитів аудиторії. Так, на вербальному рівні спостерігаємо посилення суржикі: окрім типової для творчості Сердючки суміші української і російської, залучаються регіональні говірки (зокрема, надсянський говір української мови), молодіжний сленг та ненормативна лексика. Про суржик як засіб створення комічного говорив і Андрій Кузьменко

(гурт «Скрябін»): «У піснях «Скрябіна», особливо серйозних, – абсолютно літературна українська мова. Думаю, що шанувальники здатні зрозуміти різницю між піснями «Маршрутка» і «Люди, як кораблі» або «Старі фотографії». «Маршрутка» – це пісня дискотечна, розважальна, під яку можна потанцювати, пострибати... А є інші – глибокі, філософські, з серйозними текстами» [4]. Тобто виконавець свідомо використовував суржикізм лише в розважальних піснях задля надання текстам комічності, а в серйозних філософських композиціях послуговувався лише літературною мовою.

Цікавою видається друга група асоціативних реакцій, які фіксують сприйняття іміджу суржикомовного виконавця як «свого». Такі образи суржикомовних виконавців можна зарахувати до нівелювального типу (за класифікацією В. Корольової), які, незважаючи на знання літературних норм, усе-таки оперують суржиком, щоб не вирізнятися серед носіїв гібридної форми мови [3]. У такому разі суржик є засобом відтворення справжньої мовної ситуації в Україні, наближення до реального живого мовлення аудиторії цих виконавців. В одному з інтерв'ю на запитання журналістів щодо використання суржикізмів лідер гурту «Скрябін» Андрій Кузьменко відповів так: «Мені так комфортно говорити й співати, я так звик. Але водночас – дуже грамотний, бо ще в школі краще за всіх писав твори. Тому, якщо хтось хоче перевірити мої знання з української мови, готовий сісти й написати разом диктант» [4]. Подекуди, сучасні виконавці свідомо намагаються популяризувати суржик, користуючись ним у безпосередній комунікації зі слухачами та наголошуючи, що це «не лише їхня мова, а мова усієї України» (з інтерв'ю Wellboy).

Висновки і пропозиції. Отже, сучасні українські виконавці дедалі частіше використовують

суржик не лише у живому мовленні, а й у текстах своїх пісень. Найтипівішими проявами суржику в сучасних українських піснях є використання лексичних кальок з російської мови; нехтування правилами дієслівного керування, узгодження родових форм іменників та прикметників, формами кличного відмінка; порушення акцентуаційної мовної норми та некоректна вимова звукосполучень. Визначено, що суржик – це дієвий вербаль-

ний механізм створення іміджу. Виконавці керуються різними мотивами у використанні суржику, однак найпоширенішими є дві функції – комічна та «народну», яка руйнує кордони між виконавцем та аудиторією. Перспективу дослідження вбачаємо у подальшому дослідженні вербального іміджу суржикомовних виконавців у порівнянні з виконавцями, що добирають до свого репертуару тексти пісень літературною мовою.

Список літератури:

1. Дзюбишина-Мельник Н. Суржик і суржикізми: стилістичні ресурси. *Наукові записки НаУКМА*. 2010. Т. 111. Філологічні науки. С. 16–20.
2. Іванців О. В. Феномен іміджу в сучасній лінгвістиці. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка*. Серія «Філологічні науки». Мовознавство. № 12(2). С. 77–80 DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189166>
3. Корольова В. В. Суржик у мовленні персонажів сучасної української драми. *Український смисл*. Дніпропетровськ, 2016. С. 3–12.
4. Кузьма Скрябін. Я себе артистом не вважаю. URL: <http://chask.net/?p=2322> (дата звернення: 02.02.2022).
5. Масенко Л. Суржик: між мовою і язиком. Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2011. 135 с.
6. Олянич А. В. Презентаційна теорія дискурсу. Волгоград : Парадигма, 2004. 507 с.
7. Погрібний А. Суржикізація. *Урок української*. 2005. № 1–2. С. 9–14.
8. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації. Київ, 1999. 254 с.
9. Селиванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2010. 844 с.
10. Селиванова О. Проблема форм міксації мов у соціолінгвістиці. *Мова і суспільство*. 2011. Вип. 2. С. 7–10.
11. Словник-довідник з української лінгводидактики. Київ : Ленвіт, 2003. 149 с.
12. Тараненко К. В. Явище інтерференції в сучасних українських піснях. *Abstracts of II International Scientific and Practical Conference «PRIORITY DIRECTIONS OF SCIENCE AND TECHNOLOGY DEVELOPMENT»*. Kyiv, Ukraine, 2020. P. 780–784.
13. Тараненко О. О. Українсько-російський суржик: статус, тенденції, оцінки, прогнози. *Мовознавство*. 2008. № 1. С. 14–30.
14. Томіленко Л. М. Суржик як об'єкт наукових досліджень і дискусій. *Мовознавство*. 2014. № 4. С. 69–70.
15. Тормахова В. М. Вплив гурту «Брати Гадюкіни» на розвиток української рок- та поп-культури. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*: Вип. 33. Київ : Міленіум, 2014. С. 317–325.
16. Труб В. М. Явище «суржику» як форма просторіччя в ситуації двомовності. *Мовознавство*. 2000. № 1. С. 46–58.
17. Ціхоцький І. Антисуржик: у пошуках мовної ідентичності. *Теле- та радіожурналістика*. 2012. Вип. 11. С. 289.
18. Bilaniuk L. Purity and power: The geography of language in Ukraine. *Michigan Discussions in Anthropology*. 1998. Vol. 13. P. 113.

Taranenko K. V. SURZHİK AS AN ELEMENT OF VERBAL IMAGE UKRAINIAN PERFORMER

The article is devoted to the study of surzhik in the lyrics and speech of modern Ukrainian performers. The paper analyzes various approaches to the study of surzhik in the context of sociolinguistics. The aim of the research is to identify surzhikisms in modern Ukrainian songs, to classify their stylistic functions, to analyze surzhik as an element of creating the image of the performers of these songs. The material of the research was popular songs by DZIDZO, Jerry Heil, Wellboy, Melovin, MamaRika, Scriabin, TIK, Mozgi and others. The most typical manifestations of surzhik in modern Ukrainian songs are identified: the use of lexical tracing of the Russian language, disregard for the rules of verb control, coordination of generic forms of nouns and adjectives, forms of the vocative case, violation of accentual language and incorrect pronunciation. The connection between the concepts of linguistic personality and the image of the linguistic personality of the author and performer is established. It has been found that a verbal image is an opinion that is formed about a person based on his language products, based on what and how he speaks.

In order to analyze the role of surzhik in creating the image of modern performers, an experimental study (associative experiment) was conducted with the involvement of respondents (students of NTU «Dnieper

Polytechnic» aged 17 to 23 years). Given the various aspects of image verbalization: linguocognitive, communicative-pragmatic, linguosemiotic, phonological, rhetorical, sociolinguistic, linguistic, cultural and gender, it has been proven that surzhik plays an important role in shaping not only verbal image but also the overall image of the modern image. Surzhik is an effective verbal mechanism for creating an image. The two most common functions of using surzhik to create a verbal image – comic and «folk», which breaks down the boundaries between the performer and the audience.

Key words: *surzhik, surzhik-speaking performers, language personality, verbal image, associative experiment.*

Царьова І. В.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ЮРИСЛІНГВІСТИЧНІ ОЗНАКИ ПОНЯТЬ ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ

У статті проаналізовано особливості вживання понять честі та гідності. Зокрема, увагу зосереджено на вивченні юрислінгвістичних ознак ситуації приниження честі, гідності та ділової репутації людини, відповідно до яких у громадянина актуалізується право на позов про захист честі, гідності, ділової репутації. Розглянуто алгоритм інтерпретаційної діяльності лінгвіста. Лінгвістичний аналіз матеріалу дозволив виділити безліч способів вираження поняття «приниження честі та гідності», серед яких семантичні, функційно-стилістичні засоби, а також різні демагогічні та сугестивні прийоми. Зауважено, що вагоме місце серед способів негативного вираження поняття «приниження честі» займають лексичні та синтаксичні одиниці з прямим номінативним значенням. Виокремлено оцінні висловлювання, які містять факультативні елементи: мотиватори, класифікатори, різноманітні засоби інтенсифікації та деінтенсифікації. Виділено п'ять ознак, відповідно до яких постраждалий від публікації може скористатися правом на позов про захист честі, гідності, ділової репутації громадян та організацій. Аналіз позовних заяв найчастіше засвідчує такі відомості: порушення законів, правопорушень, злочинів. висловлювання, що кваліфікують характер та особистісні якості позивача з негативного погляду; негативна характеристика професійних якостей позивача; засудження ідейних, політичних, релігійних установок позивача; знижене найменування позивача. Дискурсивний підхід до аналізу текстів позовних заяв, скарг, судових рішень дозволив нам розглянути поняття «приниження честі та гідності» насамперед як ситуацію мовноправового конфлікту у вимірі всіх екстралінгвістичних чинників: психологічного стану учасників, їхнього професійного статусу, рівня освіченості, інтелекту, статі.

Ключові слова: дискурсивні параметри, інтерпретація, контекст, конфліктогенні одиниці, оцінні висловлювання, функційно-стилістичні засоби.

Постановка проблеми. Законотворча діяльність регулювання мови виявляє стихійний паралелізм лінгвістики та юриспруденції в загальних термінах: норма, (мовні) презумпції, (мовленнєвий) кодекс, (мовна) безпека, (мовне) право, (мовна) агресія. Проте структурний паралелізм мови має місце не лише на рівні випадкових термінологічних збігів, а й на більш глибокому рівні, де простежується напрямок від мовної комунікації до правової [8]. У системі юридичної мови існує широка можливість співвіднесеності однієї лексеми з декількома семемами, і, навпаки, одне і теж значення може бути виражене декількома лексемами. На рівні словотвірної системності це зумовлює утворення досить складної ієрархічно організованої системи, що є семантично різнорівневою категоризацією відображених тут сутностей.

Право на захист честі, гідності і ділової репутації громадян та організацій – це один з найосновніших способів захисту конституційних прав людини на недоторканність особистого та сімейного життя. Кожен громадянин має право захищати честь, гідність і ділову репутацію в суді, крім того Конституція України передбачає судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї. Практика Європейського суду з прав людини показує, що політик або державний службовець завжди повинен бути готовий до критики, яка неминуче підтверджується його діями. Непорозуміння цих обставин призводить до того, що більшість позивачів будь-яке негативне нагадування про них сприймають як особисте звинувачення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні засади юрислінгвістики у XX ст. фрагментарно розробляли класики українського мовознавства – насамперед А. Кримський, В. Німчук, І. Огієнко, О. Пономарів. У сучасній європейській науці активно використовують Б. Врублевський, Є. Врублевський, Л. Еріксен, З. Зембінський, Дж. Кац, М. Малахович та інші дослідники, що і визначає його наукову релевантність.

Для вироблення теоретичних засад української юрислінгвістики та впорядкування українськомовного поняттєвого апарату юриспруденції важливим підґрунтям стали наукові праці юристів і лінгвістів: Н. Артикуца, Ю. Прадід (теорія юрислінгвістики), С. Головатий, О. Каленюк,

О. Сербенська (історія становлення субмови права), Ю. Зайцев, І. Усенко (характеристика мови законодавства), І. Гумовська, Е. Дерді, Г. Онуфрієнко (семантико-функційні аспекти юридичної терміносистеми), С. Кравченко, В. Сіренко, С. Станік (стиль законодавства), В. Демченко, С. Толста, Л. Чулінда (функціонування юридичної термінології), Н. Кондратенко, І. Кочан, А. Просяна, А. Токарська, О. Юрчук (юридична мова в дискурсивно-комунікативному аспекті), Ю. Гришенкова, С. Гусарєв, М. Коржанський, О. Мінченко (філософія мови юридичного тексту). Вивчаючи юридичну мову з різних позицій, учені формують об'єктивне цілісне розуміння специфіки, складу, структури терміносистеми права.

Постановка завдання. У статті послуговується виявити юрислінгвістичні ознаки ситуації приниження честі, гідності та ділової репутації людини, відповідно до яких у громадянина актуалізується право на позов про захист честі, гідності, ділової репутації.

Виклад основного матеріалу. Комунікативною метою позовної заяви як мовного жанру є інформування судових органів про конфліктну ситуацію з ініціюванням судового розгляду та вираження конкретних прохань, виконання яких має сприяти врегулюванню конфлікту на користь позивача.

Аналіз позовних заяв найчастіше засвідчує такі відомості:

1) порушення законів, правопорушень, злочинів. У переважній більшості випадків позивач звинувачується в порушенні кримінального законодавства, при цьому значна частина відводиться злочинам у сфері економічної діяльності, злочинам проти власності та інтересам державної служби. Стандартними звинуваченнями державних службовців є твердження про махінації, хабарництво, нецільове витрачання бюджетних коштів, використання службового становища. Наприклад, *«позивач вказує, що контролюючий орган всупереч висновку у Вимозі про нецільове використання коштів Комунальним підприємством «Трудівник» оформив оскаржуване Розпорядження №31 відносно Сарненської міської ради; таке рішення винесено з порушенням порядку його прийняття»* [3];

2) висловлювання, що кваліфікують характер та особистісні якості позивача з негативного погляду. Наприклад, *позивач вважає, що твердження ОСОБА_2, які є звинуваченням у вчиненні злочину та аморальній поведінці, доведені до осіб, які є безпосередніми начальниками позивача, принижують, паплюжать його честь і гідність,*

а також шкодять діловій репутації. Розповсюдження недостовірної інформації створило негативне уявлення та втрату довіри до нього з боку керівництва військової частини та інших військовослужбовців [6];

3) негативна характеристика професійних якостей позивача. Наприклад, *його професіоналізм як мера міста можна сміливо ставити під сумнів; Він, його дружина – мільйонерка та їх майно – фігуранти останнього розслідування;*

4) засудження ідейних, політичних, релігійних установок позивача.

5) знижене найменування позивача. Наприклад, *Сано Окунь* (замість Олександра Миколайовича).

Аналіз позовних заяв, заперечень на позов, судових рішень та ухвал, а також текстів судових лінгвістичних експертиз дозволяє нам виділити п'ять ознак, відповідно до яких постраждалий від публікації може скористатися правом на позов про захист честі, гідності, ділової репутації громадян та організацій.

По-перше, важливою гарантією забезпечення прав і свобод людини і громадянина, закріплених Конституцією України (254к/96-ВР), є судовий захист від протиправних посягань на його честь та гідність.

По-друге, відомості відносяться до конкретного громадянина, якого можна чітко ідентифікувати за відсутності іншої особи. Позов має бути поданий особисто людиною, про яку поширені негативна інформація.

По-третє, відомості мають фактологічний характер і відмежовуються від суджень, думок, оцінок.

По-четверте, відомості (факти) ганьблять громадянина, указуючи на вчинення ним аморальних, протиправних дій на службі або в побуті. Факти, що відповідають дійсності та ганьблять позивача, не можуть бути оскаржені в суді.

По-п'яте, поширені відомості мають стверджувальний характер.

Перед зверненням до суду з позовом про захист честі, гідності та ділової репутації та про визнання інформації недостовірною необхідно визначити, чи можливо спростувати таку інформацію та чи вона не підпадає під категорію «оціночні судження».

Розглянемо алгоритм інтерпретаційної діяльності лінгвіста:

І етап – відокремлення конфліктогенних одиниць з тексту. Конфліктогенні чинники можуть носити соціолінгвістичний (негативні естимації

комунікантами коду комунікативного акту, один одного або власне предмета мовленнєвого утворення), психолінгвістичний (індивідуальний характер мовленнєво-мислительних механізмів мовної особистості, вербально-когнітивні розбіжності комунікантів, патології й тератології) або інтралінгвістичний (знакові деформації) характер [7].

II етап – аплікація правової норми на ситуацію приниження (інтерпретаційна діяльність не є самостійною, приєднується суддя, який формулює питання для експертного завдання, оскільки лінгвіст через незнання законів не в змозі визначити самостійно мету та завдання дослідження. На цьому етапі діяльність експерта обмежена завданням).

За філологічного тлумачення аналізують слова (терміни), за законодавчого тлумачення аналізують не слова, а поняття, які вони позначають; з'ясовуються значення правової норми на базі юридичної науки, які можуть міститися в самому тексті закону у вигляді дефініцій цих понять, а також у роз'ясненнях судових інстанцій та наукових коментарях. Оскільки у разі законодавчого тлумачення використовують спеціальні юридичні знання, воно посідає головне місце серед інших способів тлумачення норм права [5, с. 123];

III етап – експерт проводить власне лінгвістичне дослідження, яке спрямовується дискурсивними параметрами. Єдиного правильного змісту текстів взагалі немає. Існує комбінаторика смислів, варіативність якої створюється інтерпретаторами: суддею, позивачем, відповідачем. Об'єктному слову протистойть суб'єктне слово, пронизане різноманітними інтенціями, осмисленнями і переживаннями того, хто говорить. Це є своєрідною метою змістової стихії. Застосування права до окремого конкретного випадку завжди є творчою діяльністю.

Лінгвістичний аналіз матеріалу дозволив виділити безліч способів вираження поняття «приниження честі». Серед них семантичні, функційно-стилістичні засоби, а також різні демагогічні та сугестивні прийоми. Засобами висловлювання цього поняття в межах основних дискурсивних характеристик є суспільно значущий, професійний, психологічний, трудовий, побутовий. В основу класифікації дискурсивних параметрів покладено сферу функціонування конфлікту, наприклад, органи влади (суспільно значущий параметр), професійне середовище (професійний), психологічна сфера (психологічний), трудові відносини (трудова), побутова сфера (побутова), світоглядна сфера.

Особливу увагу у зв'язку з цим привертає контекст. Найчастіше він розглядається сторонами як основний фон формування задуму автора та джерело правильного визначення значення слова. При цьому контекст може розумітися вузько (оточення слова зліва-праворуч, абзац), широко (весь текст публікації, серія публікацій), дуже широко (ситуація). Контекст допомагає зняти проблему багатозначності слова та точно визначити потрібний варіант тлумачення мовної одиниці. Зазвичай відповідачі (журналісти) використовують у публікаціях непрямі оцінки позивача, виражені такими прийомами, як іронія, знущання, алюзія, натяк, прийом мовного контрасту, риторичне питання, питання пропозиції, алегорія, насмішка, імплікація, сарказм, виразні лапки, антитеза, гіпербола. Тобто здебільшого інформація, що ганьбить позивача, виражена імпліцитно. Цей чинник зумовлює наявні різночитання в інтерпретації поняття «приниження честі та гідності» учасниками процесу.

Гендерний чинник здатний надати інтерпретації конфліктного висловлювання загостреного психологізму. Реакція жінок на публікацію може бути більш вираженою, оскільки вони приймають інформацію емоційно, особливо якщо висловлювання оцінює не тільки особистість або дії жінки, але, наприклад, зовнішність: *у такому віці та при її комплекції, то несамоте видовище; тупа віця; розумове відстале чудовисько*. Посилення/послаблення інтерпретаційної діяльності позивача поєднується з його аксіологічною установкою, ступенем сприйнятливості до критики, чутливістю до характеристики. Реакція позивача може бути зваженою чи необдуманною залежно від того, що входить до системи цінностей конкретної особи.

Вагоме місце серед способів негативного вираження поняття «приниження честі та гідності» займають лексичні та синтаксичні одиниці з прямим номінативним значенням. Для цієї категорії характерне безпосереднє найменування предмета, явища чи дії особи. Під час пресконференції за підсумками року перебування на посаді Президента, на одне з питань журналіста він відповів: *«Я не можу говорити про мера Черкас. Я не знаю навіть, як говорити, коли міський голова має 19 кримінальних проваджень. Хто це? Я за один стіл з такими бандитами не сяду. Його обрали, це народ. Це право народу України. Будь ласка, обирайте бандитів, якщо хочете»*. Суди визнали такі висловлювання про мера оціночними судженнями: *«оспорювана інформація є лише критикою, оцінкою дій, припущеннями,*

особистою думкою особи, що її висловлює, а тому не може бути перевірена на предмет її відповідності дійсності». Висловлювання про «бандита», услід за Верховним Судом, визнають як фрази оцінного судження: «це справжній бандит» (справа № 753/374/17), «мажор бандит» (справа № 460/85/15-ц), «організований бандит» (справа № 725/5585/16-ц). Оцінні висловлювання містять і факультативні елементи – мотиватори, класифікатори, різноманітні засоби інтенсифікації та деінтенсифікації.

Подібні висловлювання відповідачів на кшталт «кримінальний авторитет», «рейдер», «рейдерство», «рейдерські атаки» є нічим іншим, як умисним та протиправним приниженням честі та гідності, ділової репутації позивача та неправомірним використанням імені фізичної особи позивача. У національному законодавстві України взагалі відсутні ці терміни. Термін «рейдер» (англ. raider, від raid – нападник) [СІС, с. 490]. *Рейдер* – це фізична або юридична особа, яка спеціалізується на перехопленні оперативного керівництва підприємством чи заволодінні його власністю, використовуючи для цього спеціально інсценований бізнес-конфлікт та інші заходи [Зеркалов, с. 8]. *Рейдерство* – вилучення майна на законних підставах, в основі виникнення яких лежать прогалини в законі або системні недоліки функціонування державних інститутів (судової та правоохоронної систем, системи реєстрації юридичних осіб тощо) [5]. Зокрема, висловлювання відповідачів про нібито факт причетності позивача до «кримінальних авторитетів» та «рейдерських атак» є неприпустимим та таким, що не лише порушує право на справедливий суд, а завдає неправної шкоди немайновим правам – право на використання імені, а відтак честі та гідності позивача. Опубліковані відомості про позивача є надмірними, дискредитаційними, образливими та такими, що принижують честь, гідність та ділову репутацію.

Учасники судового розгляду не завжди звертаються до експерта, оскільки їм зрозуміла смислова спрямованість публікації, уживані в ній мовні одиниці не викликають труднощів у розумінні. У разі досягнення єдиного тлумачення поняття «приниження честі» учасниками процесу цілком можливе, оскільки інформація позивача виражена експліцитно.

Третім за чисельністю способом передачі поняття є словесні конструкції в переносному значенні, що надають образності опису подій, людей.

Особливого значення набуває метафора, що використовується в публікаціях для досягнення емоційного впливу на читача та залучення до згоди з авторською думкою: «ці маріонетки працюють проти країни».

Маріонетки, маріонеткові формування (англ. гроху forces) – термін, що вживається для позначення агентів впливу рф, які воюють проти України та «озброєні, прикриті, але передусім фінансовані Москвою» (Марк Галеотті). Метафоричність властива сучасному судовому дискурсу як одна із найважливіших його ознак. У метафорах відбиваються світосприйняття громадян, їхнє ставлення до владних структур та опозиції, до політичної діяльності та нових умов життя, їх реакція на найважливіші події життя держави. Яскрава метафора стає матеріальною силою, здатною вирішувати долі великих чиновників та політиків. Метафора – засіб непрямой комунікації, оцінки та умисної смислової невизначеності висловлювань [10].

Дискурсивним параметром, що має великий вплив на інтерпретацію позивачем поняття «приниження честі та гідності» є соціальний статус позивача. Цей параметр вказує на місце та роль людини в суспільстві. Соціальний статус потерпілого визначає його концептуальні параметри, оскільки вони прийняті та природні в його середовищі. Наприклад: *викладені в скарзі відомості принижують не тільки честь і гідність, а й мою ділову репутацію, оскільки стосуються неналежного виконання мною службових обов'язків. Скарга адресувалася моєму начальнику (голові адміністрації), у якого могла скластися думка про мій непрофесіоналізм і недбале ставлення до службових обов'язків.*

Уважаємо важливим враховувати особливий історичний контекст, у який занурений той чи той словесний конфлікт. Нові історичні реалії суттєво розширили висвітлення суспільно значущих питань [9]. Право на свободу слова (публічний інтерес) має вагоме значення над правом особи на захист його честі та гідності (*приватний інтерес*). Тому до права на критику посадових осіб має застосовуватися принцип підвищеної поблажливості.

Висновки і пропозиції. Проведений аналіз матеріалу дозволив дійти висновку, що за текстами судових документів наочні пояснення поняття «приниження честі та гідності» є недостатніми. Варто керуватися лише лінгвістичним аналізом спірних висловлювань. Дискурсивний підхід до аналізу текстів позовних заяв, скарг,

судових рішень дозволив нам розглянути поняття «припинення честі та гідності» насамперед як ситуацію мовноправового конфлікту у вимірі всіх

екстралінгвістичних чинників: психологічного стану учасників, їхнього професійного статусу, рівня освіченості, інтелекту, статі.

Список літератури:

1. Василькова Л. М. Законодавче та філологічне тлумачення термінопонять кримінального права. *Термінологічний вісник*. 2013. Вип. 2. С. 120–124.
2. Зеркалов Д. В. Рейдеры : пособие. Киев : КИТ, 2007. 188 с.
3. Постанова іменем України від 10 вересня 2020 року. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/91484818>
4. Рейдер (економіка). URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>
5. Словник іншомовних слів. Уклад. С. М. Морозов, Я. М. Шкарупа. Київ : Наук. думка. 2000. 680 с.
6. Справа № 694/919/20 провадження № 2/694/99/21 Рішення іменем України від 22.07.2021 року м. Звенигородка. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/98508421/>
7. Чайка Л. В. Дискурсивні аспекти породження вербальних конфліктів та їх конфліктогенні чинники. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. 2011. С. 288–294.
8. Царьова І. В. Сучасний український юридичний текст: лексико-дериваційна структура. Дніпро : ЛПРА, 2020. 446 с.
9. Tsareva I. V. Systematically-functional aspect of law derivation. *Research of different directions of development of philological sciences in Ukraine and EU (Romania, Baia Mare, September 20-21, 2019)*. Romania, Baia Mare, 2019. P. 79–82.
10. Tsareva I. V. Linguistic transformations in the legal text. *Humanities and Social Sciences in Europe: Achievements and Perspectives. Proceedings of the 5th International symposium (Austria, Vienna, January 25, 2020)*. Premier Publishing s.r.o., Accent Graphics Communications LLC. Austria, Vienna. 2020. P. 57–62.

Tsareva I. V. LEGAL SIGNS OF UNDERSTANDING HONESTY AND TRUTHFULNESS

The article analyzed the peculiarities of living to understand the honor and dignity. In particular, attention is focused on the study of legal and linguistic signs of the situation of humiliation of honor, integrity and business reputation of people, according to which a citizen's right to a claim for protection of honor, integrity and business reputation is actualized. The algorithm of interpretative activity of the linguist is reviewed. Linguistic analysis of the material, allowing to see impersonal ways of expressing the understanding of "belittling the honor and dignity", among some semantic, functional and stylistic features, as well as various demagogic and suggestive acceptances. It is respected that some of the middle ways of negative expression of the concept of "humiliation of honor" are occupied by lexical and syntactical units with direct nominative meanings. It is important to note that the evaluation of the statements contains optional elements: motivators, classifiers, various means of intensification and deintensification. Five signs have been seen, apparently to some kind of suffering in the form of publications, you can speed up the right to poses about defending the honor, worthiness, business reputation of the bulk of that organization. An analysis of complaints often reveals the following information: violation of laws, law violations, and crimes. statements that qualify the character and personal qualities of the person in a negative way; negative characterization of the person's professional qualities; condemnation of the ideological, political, religious attitudes of the person; diminished naming of the person. The discursive approach to the analysis of the texts of petitions, complaints and court decisions allowed us to consider the concept of "humiliation of honesty and integrity" first of all as a situation of a legal-monetary conflict in terms of all extralinguistic factors: psychological state of the participants, their professional status, level of education, intellect, status.

Key words: discursive parameters, interpretation, context, conflict-generating singles, evaluation of language, functional and stylistic features.

Циганок І. Б.

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

ФЛОРОНАЙМЕНУВАННЯ У МОВОТВОРЧОСТІ В. ВИХОДЦЕВА

У статті здійснено спробу схарактеризувати специфіку віршової мови регіонального поета Валерія Виходцева на основі високочастотних флористичних назв, які він використовує не лише у прямому значенні для найменування рослин, але й метафоризує ці номени. За тематикою автор віддає перевагу таким групам, як об'єкти природи, створені людиною чи без її участі, загальні флористичні назви, найменування дерев, кущів, квітів, ягід, плодів, зернових, частин рослини. Завдяки метафорам семантичного типу «неживому-живе», а також розгорнутим структурам поет створює образи природи рідного краю, саду, степу, які асоціюються з Україною.

В. Виходцев індивідуалізує символічні значення окремих флористичних назв, як-от: вишня, тополя, калина, барвінок, соняшник, дуб, акцентує увагу на їх національній культурній спрямованості.

Оказіональна мовотворчість поета вирізняється винятковою образністю у порівнянні з традиційною лінгвокультурою. Про що, зокрема, свідчать приклади флоронимів та найменування інших природних явищ, котрі автор використовує для зображення буджацьких степів і диких полів з їхньою рослинністю; козацьких курганів і міста Кілії, що стало йому рідним; ріки Дунаю, сивих лиманів і голубих озер; зелених очеретів і комишів, котрі нагадують собори; вишневих, яблуневих і грушевих садів, дивовижних дерев, на звечорілий трон яких сідає натомлене сонце; прадавніх темних лісів, у яких дрімають весняні громи, ромашкових сіл і метеоритових дощів з каштанів. Завдяки таким унікальним образам В. Виходцев створив свій власний поетичний світ – естетичний, витончений, без стереотипів і загальноприйнятих образів. У цьому художньому просторі автор абсолютизує красу української природи й рідного краю. Слово поета звучить природно, хоча деколи й драматично. Водночас читач сприймає романтизм, стан осягнення митцем усього, що привертає його увагу.

Ключові слова: флористична назва, поезія, метафора, символ, значення.

Постановка проблеми. Вивчення мови митців українського слова, зокрема регіональних, становить одне із актуальних завдань сучасного мовознавства. В Україні чимало таких авторів. Привернути читачку увагу до їх творчості, інтерпретувати її допоможуть наукові розвідки, присвячені вивченню мовної тканини художніх творів.

Визнаним серед поетів у Бессарабії є В. Виходцев. Він народився у мальовничій Савранщині. Жив і працював у м. Кілії Одеської області. Член Національної спілки письменників України (2000 р.).

На думку Г. Райбедюк, «загальна атмосфера художнього простору лірики Виходцева формує самотню естетичну ауру, своєрідний ритмічний малюнок, унікальну багатоголосу авторську картину світу» [7, с. 88]. У вступному слові до збірки поета «Музика серця» [1] дослідниця наголошує: «Його глибоко лірична поезія наснажена рідкісною чистотою почуттів, наділена магічною здатністю заряджати серця читачів особливою енергетикою – світлою, правдивою, доброствердливою» [7, с. 3].

Загалом дотепер є лише кілька літературознавчих досліджень творчості поета (Г. Райбедюк [7], О. Томчук [11]), і ще менше мовознавчих студій (І. Циганок [12]).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний науковий інтерес для лінгвістичістів становлять флористичні назви й особливості їх функціонування у поетичному тексті. Лексика на позначення рослин студіюється мовознавцями кілька десятиліть за різними аспектами, зокрема, з діалектологічного (І. Сабадош [8], М. Поістогова [6], І. Гроф'янюк [2], Л. Москаленко [5], О. Дакі [3]); лінгвокультурологічного (А. Чернявська [13]); лінгвістичного, що представлений, за спостереженням О. Тележкіної, дослідженнями «різних виявів назв рослин у текстах народної творчості і творах окремих митців слова (С. Бутко (замовляння), О. Діброва (Б. Олійник), І. Іваненко (Леся Українка), С. Кочерга (Леся Українка), Л. Оліфіренко (В. Стус), О. Тележкіна (Д. Павличко, Л. Талалай), Д. Уманець (народні пісні), С. Шуляк (Є. Гуцало)» [10]. Тож, опис назв рос-

лин у поетичній мовотворчості В. Виходцева до сьогодні не став об'єктом наукового студіювання.

Формулювання цілей статті. Мета нашої розвідки полягає у висвітленні особливостей функціонування флорономенів у віршовому мовленні поета. Наукові завдання дослідження вбачаємо у з'ясуванні авторського вибору назв рослин, їх тематичній диференціації, описі тропеїчного/нетропеїчного відображення флористичних найменувань у мовотворчості митця слова.

Виклад основного матеріалу. У мовній тканині віршів В. Виходцева флорономени не лише позначають певні види рослин. Автор метафорично їх переосмислює, акцентує увагу на символіці й національнокультурній маркованості.

За нашою картотекою виявлено репрезентовані нижче тематичні групи флороназв:

- об'єкти природи, створені без участі людини: степ («В надвечір'ї неозорий Степ Буджацький догора» [1, с. 9]); ліс («Де славне минуле Савранських лісів...» [1, с. 5], «Це і є соняшниковий ліс» [1, с. 18], «Де тужать, надриваються ліси...» [1, с. 46], «Осіnnий ліс – вогненим лис» [1, с. 52]); узлісся («І дуби на узліссі кремезні» [1, с. 18]); *поле* («Біле поле» [1, с. 10], «Відвоювали клаптик поля» [1, с. 12], «Затихло поле. Упало в сум. Нема буйнокрилої зелені» [1, с. 52]); луки («Шлях мій ляже в сонні луки» [1, с. 11]); плавні («Вже час виходити із плавнів» [1, с. 39]); гаї («До гаїв спускаються покоси» [1, с. 67], «Ще теплі гнізда на руках гаїв» [1, с. 69]);

- природні об'єкти, створені людиною: парк («Вона стоїть по середині парку...» [1, с. 5], сад («Квітнуть вишні в квітні біля хати – І зробилось біло у саду» [1, с. 8], «Спіють груші на гіллі кошлатім У бабусинім дивнім саду» [1, с. 21], «Мов зустрічаю я востаннє Цей вересневий сум садів» [1, с. 25], «Перемолотись хмари в жорнах вітру – І за хатами схлипують сади» [1, с. 55]);

- загальні флористичні назви: квіти («І розгойдає запах квітів» [1, с. 11]); трава («Трава тримає світ краплини, В який вмістилися ми всі. Спиніться в травах на хвилину, Лише росинки не струсіть» [1, с. 52], «В траву упасти – і не встати, І пити неба голубиць» [1, с. 12], «Бентежно дихає у вир Ранкова музика трави» [1, с. 23]); кущі («Погладить лагідно кущі» [1, с. 11], «І раптом батькову хатину Освітить полум'я кущів» [1, с. 25]); дерева («Дерева теж чекають слів, Деревам теж потрібно ласки. Вони, мов люди, на землі. Та не ховаються за маски» [1, с. 70], «Земля деревами багата, а без дерев нема її» [1, с. 13]);

- найменування дерев: береза («Як осінній березовий ліс» [1, с. 77]); верба («Де верба манірно стелить коси На сріблясту шовкову траву» [1, с. 67]); тополя («І мерехтливе саяво дня Лоскоче пружний стан тополі І гриву бистрого коня» [1, с. 54]); клен («Холодні клени обіймаю, І жовті різьблені листки В долоні теплі упіймаю – Які в них диво-рисочки. Життєві лінії цих кленів Вивчаю на черленім тлі» [1, с. 17]); дуб («І дуби на узліссі...» [1, с. 18]); ясен («І на світанку повернися, Коли дримають ясени» [1, с. 80]);

- назви кущів: калина («Через калинові долини» [1, с. 74], «Іскрять росинки на калині» [1, с. 64]);

- номінації дикорослих рослин, кущів та ягід: полин («Ця спека – не від Бога, Аж погорів полин» [1, с. 31], «Пірну в туман – гіркий полин» [1, с. 76]); м'ята («Наслухаючи запах м'яти» [1, с. 62]); ковила («Посивіла дуже рано На курганах ковила» [1, с. 9]); очерет («Прокинулись очерети Від гомону доріг» [1, с. 26]); комиші («Учися вислухати північ І вітерець у комиші» [1, с. 27], «Зайти за далекі загати, В зелений собор комишів» [1, с. 42]); кураї («Коли в степу кривавився курай» [1, с. 73]); кульбаба («А попід вербами в долині Розквітло полум'ям кульбаб» [1, с. 64]); котики лози («І салютують при калині Пухнасті котики лози»);

- назви квітів: незабудки («Допоки хилиться трава І розквітають незабудки» [1, с. 78]); лілеї («Білі лебеді на плесі І лілеї на воді» [1, с. 65]); ромашки («Спочинь, ромашкове село» [1, с. 59], «Нічим іще не опечалені Ромашок дивні пелюстки. І син допитливий відчалує В свої ромашкові казки» [1, с. 28]); соняшник («Сонях схилився до шипки, Наївний прозорий сонях» [1, с. 49], «Навшпиньках соняшник притих – І сонце підстеріг» [1, с. 26]); барвінок («Попід лісом укис Весь барвінком поріс. Той барвінок синів на пілотках синів» [1, с. 21]);

- назви фруктових дерев, плодів: яблуня («У сінях змерзлася вода. Схололи яблуні надворі» [1, с. 44]); груші («Співають груші на гіллі кошлатім» [1, с. 21]); вишні («Квітнуть вишні в квітні біля хати» [1, с. 8], «Вночі, коли стигнуть вишні, Болі мої болять» [1, с. 20], «Може то вишенька Дрібен-листочки» [1, с. 30]); черешні («Із тих черешень ми зривались І в синяках були смішні, Але солодкими здавались Гіркі черешні по війні» [1, с. 22]); горіх («Я бачу, як сонце у стрісі Розгублює промені дня, Витріскує в стиглім горісі...» [1, с. 23]);

- найменування зернових: озимина («Озимина зійшла, зійшла озимина, Ви бачите, яка це

дивина? Зійшла озимина не в перший раз, А як по-новому вона дивує нас. Вчимось і ми в озимини – В собі шукаємо весни» [1, с. 61]); зерна («Аж чути, як тріскають зерна У заколисаній ріллі» [1, с. 60]);

– назви частин рослини: гілки, віти, міжвіття («В графіці віт Полум'яніє вже заходу цвіт» [1, с. 10], «Вечір гасне у вітах багряних» [1, с. 53], «Гілки вистрілюють бруньками» [1, с. 53], «На сторінках, мов у міжвітті, твоя душа бринить невинно» [1, с. 84]); крона («Висвітлює дерева крону» [1, с. 23]); листя, бруньки («Вже у садках сріблясте листя торкнуло сонячну струну» [1, с. 69], «Мить – і вистрілять бруньки» [1, с. 16], «Вітер гойдає в торішньому листі Сонні бруньки у холодній колісці» [1, с. 10], «Затихнуть завії, посходять сніги – І березень брунькою весну засвітить» [1, с. 7], «І листя перестигле не шумить» [1, с. 17]); коріння («Дерева є і будуть В коштам гіллі. Їх сила у корінні У правічній землі» [1, с. 36]).

Серед таких флорономенів більшість мають символічне значення як в українській лінгвокультурі, так і в мовотворчості В. Виходцева. Адже автор, використовуючи певні символічні найменування, надає їх семантиці нових/оновлених значень, індивідуальних конотацій.

У «Словнику символів» зазначено, що «Ботанічна символіка – це символіка дерев, кущів, квітів, трав, плодів тощо... Наші пращури одухотворяли кожне стебельце. Обрядові дії, пов'язані із рослинним світом, за віруваннями, мали забезпечити здоров'я, добробут сім'ї, плодючість землі, щастя. Вагомими символами стали в Україні калина, барвінок, вишня, жито, квіти, тополя, яблуня та ін.» [9]. Наприклад, вишня – це «символ світового дерева, життя; символ України, рідної землі; матері; дівчини-нареченої. У давнину в Україні вишня була ритуальним деревом весняного новорічного обряду. Деревце вишні садили восени в діжечку, тримали його в хаті, а навесні, у березні, вишенька розвивалась і розквітала. По тому, як вона квітне, дівчата вгадували долю на цілий Новий рік» [9].

У поезіях В. Виходцева Україна асоціюється з вишневими садами, зокрема, це спостерігаємо в поезії «Вишневий цвіт»: «Квітнуть вишні в квітні біля хати – І зробилось біло у саду» [1, с. 8]. Вишневий цвіт у інтерпретації поета – це 'диво', 'пам'ять про матір і домівку'. Для поета час, коли цвітуть вишні – це щасливий період, час для творчості.

В українській лінгвокультурі соняшник постає як «однорічна трав'яниста олійна рослина родини

складноцвітних з високим грубим стеблом і великою жовтою квіткою (суцвіттям); також квітка цієї рослини; символ світла і сонця; окраса обійстя українця; чимало митців використовують сонях як емблему України» [4, с. 567]. У поетовому okazіональному сприйнятті соняхи символізують рідну землю (до всього, українці вирощують їх промислово), «соняшники – це жовті озерця» [1, с. 25], «дівчатко на тебе схоже» [1, с. 49] тощо.

Серед традиційних знаків української етнокультури поширені: тополя – «дерево родини вербових із високим прямим стовбуром, глянуватими листками різної форми та квітками у вигляді повислих сережок; об'єкт традиційних порівнянь; у народних віруваннях дуже поширене перетворення людини в дерево...улюбленою в народі є пірамідальна тополя, або українська тополя, яку завіз в Україну нібито Кирило Розумовський...» [4, с. 599]; калина – «кущова рослина родини жимолостевих, що має білі квіти й червоні кислі гіркі ягоди, а також плоди цієї рослини; символізує сонце, вогонь... оскільки українці люблять червону барву, взагалі калина фігурує як символ краси, радості...» [4, с. 269]; барвінок – символ радісної життєвої сили, вічності усталеного буття, провісника весни; невмирущої пам'яті про покійних... був перенесений з лісу в сади біля людського житла, його тутили до всього, що потребувало вічності, краси, життєстійкості: народженій дитині до свічки, щоб життя було довгим і щасливим; до свічок весільних, щоб любов наречених була нев'янучою; до весільного калача, щоб людські серця до молодят горнулися; до весільного гільця – як символ вічного усталеного буття...» [9].

У мовотворчості В. Виходцева Україну символізують тополіні гаї, кущі червоної калини, співучі солов'ї, квіти барвінку як голубі надії тощо.

Нашу увагу привернула значна чисельність флористичних назв, серед яких є й метафоризовані. Особливою образністю й водночас патріотичністю визначаються поезії В. Виходцева про рідний край, його прекрасну природу. У вірші «Буджак» репрезентовано завдяки метафоричним образам красу нічного Буджацького степу.

В надвечір'ї неозорий

Степ Буджацький догора,

А у небі ясні зорі

Від Дунаю до Дністра.

Скільки бід він знав і болю –

Полинами аж пропах.

Скільки легенів за волю

Залишилось у степах...

Не загояться ще рани
Від села і до села.
Посивіла дуже рано
На курганах ковила [1, с. 9].

Цей текст читачі сприймають як цілісну структуру завдяки тропейчним образам догорілого Буджацького степу, зболеного степу з запахом полину, зраненого степу з білою, ніби посивілою, ковилою. За допомогою частотних метафоризованих флористичних назв автору вдалося відтворити символічний образ українського степу як поля бою. Патріотичної наснаженості поезії надано завдяки метафорі «Скільки легенів за волю Залишилось у степах», що базується на асоціаціях зі степом, де виборюється воля України.

Нерідко спостерігаємо наскрізну метафоризацію окремих віршів завдяки образному осмисленню поетом флористичних назв різних груп. Це помічено, наприклад, у поезії «Прокинулись очерети»:

Прокинулись очерети
Від гомону доріг.
Навшпиньках соняшник притих –
І сонце підстеріг.
І на червоний виднокрай
Напружено завмер...
Прокинувся мій дивний край,
Край голубих озер [1, с. 26].

Як бачимо, образ рідного краю постає у колоритних описах природи з метафоризованими флорономенами: прокинуться очерети, навшпиньках соняшник притих, напружено завмер, мій дивний край прокинувся. З цією метою поет використовує семантичний тип метафори «неживому – живе».

У поезії «Ой, Поділля, моє Поділля!», крім опису природи, автор апелює до історичних постатей, традицій і побуту українців:

Ой, Поділля, моє Поділля!
Це і дощ через гай навкіс,
І гаптоване рукоділля –
Це і соняшниковий ліс.
І дуби на узліссі кремезні
Як засмагли в степу козаки.
Серед зим вікових не замерзли,
Як народні Кармелюки.
Це куточок моєї України,
Де сивіє її давнина –
Це і досвітки при калині,
Це і мати біля вікна [1, с. 18].

В цьому вірші рідне Поділля поет зображає, використовуючи штрихові описи природи (дощ через гай навкіс, соняшниковий ліс); ремесел (гаптоване рукоділля); обрядів (досвітки при калині); народних героїв-захисників (кремезні дуби, як засмагли козаки – народні Кармелюки). І звісно ж, є пряма асоціація рідної землі з матір'ю (Це і мати біля вікна).

Висновки дослідження і перспективи подальших пошуків. Усе викладене вище свідчить, що особливістю поетичного мовлення В. Виходцева є частотне використання ним флорономенів різних тематичних груп як у прямому значенні, так і в символічному та метафоричному. Йдеться про загальні флористичні назви, найменування дерев, кущів, квітів, ягід, плодів, частин рослини тощо. Це дозволяє поетові створювати метафоризовані контексти й цілісні текстові структури, завдяки чому глибоко виражати власне світобачення. Символічно переосмислюючи флористичні найменування, автор опосередковано поетизує Буджацький край, його степи, річку Дунай, озера і лимани як частину рідної України.

Подальше студіювання означеної теми пов'язуємо з вивченням мовосвіту В. Виходцева.

Список літератури:

1. Виходцев В. Музика серця: вибрані твори. Ізмаїл : Ірбіс, 2019. 135 с.
2. Гороф'янюк І. В. Ботанічна лексика центральноподільських говірок: структура, організація та ареалогія. Вінниця : Твори, 2020. 632 с. (Серія «Студії з українського мовознавства»).
3. Дакі О. А. Фразотворення як спосіб номінації дикорослих рослин в українських південнобессарабських говірках. *Вісник Житомирського державного університету*. Філологічні науки. 2011. Вип. 58. С. 28–31.
4. Жайворонок В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. К. : Видавництво «Довіра», 2006. 703 с.
5. Москаленко Л. А. Подібність рослини до іншої рослини як джерело номінації. *Українська мова*. 2002. № 3. С. 39–50.
6. Поістогова М. В. Номінаційні процеси у ботанічній лексиці східнополіських говірок: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. К., 2005. 23 с.
7. Райбедюк Г. Особливості творчого самовираження кілійського поета Валерія Виходцева. *Виходцев В. Музика Серця*. Ізмаїл : Ірбіс, 2019. С. 86–101.
8. Сабадош І. В. Зв'язки української народної лексики флори з антропонімами і топонімами. *XVI Республіканська діалектологічна нарада. Проблеми української діалектології на сучасному етапі*. Тези доповідей і повідомлень. Житомир, 1990. С. 145–146.

9. Словник символів / уклад. Потапенко О. І., Дмитренко М. К., Потапенко Г. І. та ін. К.: Народознавство, 1997. 156 с. URL: ukrlife.org/main/evshan/symbol.html
10. Тележкіна О. О. Фітоніми у поетичному мовленні Леоніда Талалая. Актуальні проблеми філології та перекладознавства. Хмельницький: ФОП Бідюк Є. І., 2016. Вип. 10. С. 125–131. URL: http://91.234.42.22/bitstream/123456789/15515/1/%D0%A2%D1%94%D0%BB%D1%94%D0%B6%D0%BA%D1%96%D0%BD%D0%B0_%D1%84%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%BC%D0%B8_%D0%A2%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%B9.pdf
11. Томчук О. Колоративи в художніх текстах поетів Подунав'я. *Виходцев В. Музика Серця*. Ізмаїл : Ірбіс, 2019. С. 108–119.
12. Циганок І. Б. Метафора і мовосвіт В. Виходцева. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія Філологія. Одеса. 2021. № 48. С. 84–87.
13. Чернявська А. В. Флоролексеми крізь призму лінгвокультурного символічного змісту. *Молодий вчений*. 2017. № 3–4. С. 282–285.

Tsyganok I. B. FLORISTIC NAMES IN THE POETRY OF V. VYKHODTSEV

The article attempts to characterize the specifics of the poetic language of the regional poet Valery Vykhotdsev on the basis of frequent floristic names, which he uses not only in the literal sense for the name of plants, but also metaphorizes these names. The author prefers thematically such groups as objects of nature created by man or without his participation, common floral names, names of trees, bushes, flowers, berries, fruits, grains, parts of plants. Thanks to metaphors of the semantic type "inanimate-living", as well as detailed structures, the poet creates images of nature of his native land, garden, steppe, etc., which are associated by readers with Ukraine. V. Vykhotdsev individualizes the symbolic meanings of individual floristic names, such as: cherry, poplar, viburnum, periwinkle, sunflower, oak, emphasizes their national cultural orientation.

The poet's occasional linguistic creativity is exceptionally imaginative in comparison with traditional linguistic culture. This is evidenced, in particular, by the examples of floristic names and names of other natural phenomena, which the poet uses to depict the steppes of Budzhak and wild fields with their vegetation; Cossack's mounds and the town of Kiliya, which became his home; Danube rivers, gray estuaries and blue lakes; green reeds resembling cathedrals; cherry, apple and pear gardens, amazing trees, on the evening throne of which the weary sun sets; ancient dark forests, where spring thunders are dormant, chamomile villages and meteor showers of chestnuts. Thanks to such unique images V. Vykhotdsev created his own poetic world, which was aesthetic, elegant, without stereotypes and common images. In this artistic space the author absolutizes the beauty of Ukrainian nature and native land. The poet's word sounds natural, though sometimes dramatic. At the same time, the reader perceives romanticism, the state of the artist's comprehension of everything that attracts his attention.

Key words: floristic name, poetry, metaphor, symbol, meaning.

РОСІЙСЬКА МОВА

УДК 811.161.1'373.611

DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.2-1/10>**Доронкіна Н. Є.**

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Івасюк О. В.

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Слива Т. В.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

ДЕРИВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НАЗВ МІСЯЦІВ У РОСІЙСЬКІЙ МОВІ (АД'ЕКТИВНА ПАРАДИГМА І СТУПЕНЯ)

Статтю присвячено в широкому сенсі дослідженню внутрішньоструктурної взаємозумовленості елементів мовної системи (зокрема, словотвору та семантики), що дозволяє розкрити закономірність двостороннього зв'язку «мова – дійсність». Зокрема, розглядається проблема впливу позамовних знань на семантику невмотивованих мовних одиниць-генеративів та дериваційний потенціал останніх, а саме – вплив відбивної семантики на словотворчі можливості назв місяців у російській мові як прикметникових генеративів.

Уточнено кількість дериватів у словотвірних гніздах з вершинними назвами місяців. У «Словотвірному словнику російської мови» О. М. Тихонова представлено лише 17,59 % кількості дериватів, виявлених під час дослідження, що дозволило провести реконструкцію зазначених словотвірних гнізд лише на рівні ад'єктивних блоків, збільшивши кількість дериватів на 79 одиниць. Окрім того, представлена можлива модель словникового визначення російських назв місяців. Типологія СГ саме таких мовних одиниць дозволяє прогнозувати розвиток лексичного складу мови, вирішити питання про потенційні слова, що сприяє подальшому розвитку теорії словотвору, вивченню дериваційного простору слова.

Аналіз семантичної структури назв місяців показав, що ці темпоралексеми містять темпоральні семантичні ознаки 'відрізок часу', 'календар', 'частина року', 'місяць', 'частина сезону', 'циклічність', 'перший', 'другий', 'третій' тощо, 'зима', 'весна', 'літо', 'осінь'. До темпорально-обставинних відноситься семантична ознака 'подійність', до квалітативно-темпоральних – ознаки 'температурний режим', 'вид опадів' 'тривалість світлового дня', 'ступінь прояву квалітативно-темпоральної ознаки'. У межах квалітативно-предметної ознаки виділяються семи 'людина', 'живі істоти (не люди)', 'рослини', 'інші реалії'.

Ключові слова: словотвір, дериваційний потенціал, типологія словотвірних гнізд, темпоральні лексеми, назви місяців, генератив.

Постановка проблеми. Внутрішньоструктурна взаємообумовленість елементів мовної системи (зокрема, словотвору й семантики) дозволяє розкрити закономірність двостороннього зв'язку «мова – дійсність». Використання мовного матеріалу, що формує закриту лексико-семантичну групу (ЛСГ), типологія словотвірних гнізд (СГ) слів такої ЛСГ не лише дозволяють прогнозувати розвиток лексичного складу мови, вирішити питання про потенційні слова, а й сприяють подальшому

розвитку теорії словотвору, вивченню дериваційного простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вибір темпоральної лексики в нашому дослідженні не випадковий. Категорія часу в широкому розумінні була й лишається предметом вивчення багатьох наук, зокрема мовознавства. На думку А. М. Кузнецова, «той факт, що слова, які позначають ці екстралінгвістичні об'єкти, найчастіше піддаються... аналізу, зумовлений не лише їхньою

простотою і структурною чіткістю..., а й більшою ймовірністю їх виявлення... у більшості існуючих мов. Подібні лексичні одиниці зазвичай є частиною так званого основного словникового фонду та, як правило, характеризуються високою текстовою чи денотативною частотністю» [9, с. 61]. Щодо лексичних засобів вираження часу, існує широка бібліографія з цього питання, зокрема, іменники з часовим значенням активно досліджувались, починаючи з другої половини ХХ ст.: Л. В. Вяткіною, Д. І. Ганичем, В. І. Герасимовим, Т. В. Горячевою, І. Г. Демченко, М. В. Криловою, М. П. Кочерганом, О. І. Моїсєєвим, Б. М. Павловим, Т. І. Плужниковою, М. О. Потаєнко, Т. Г. Яременко та ін.

У ХХІ ст. вектор дослідження дещо змінився. Значний інтерес до темпоролексем виявили когнітивісти, розглядаючи їх, часто порівняно з іншими мовами, як номінації відповідних концептів: О. А. Андрєєва, У Вей, Л. М. Гукова, О. І. Зиньова, Ю. О. Непрокіна, Ц. Сюєцин та ін.

Не менш плідно досліджується лексика на позначення відрізків часу в мовній картині світу та ідіостилі майстрів слова: О. А. Бурмакова, К. А. Кочнова, А. І. Кузнецова, А. Г. Маслова, Н. Н. Таскаракова, А. С. Фалєєва, Г. А. Хайрутдінова, А. Н. Чугуненкова и др.

Абсолютно новий підхід до вивчення лексики (у тому числі темпоральної) застосований Т. В. Сливою та І. М. Ахмад, які досліджують асоціативно-семантичні зв'язки сезонних слів та назв частин доби відповідно, виділяючи новий тип лексичної парадигми – асоціативно-семантичну групу (АСГ) як частину асоціативно-семантичної структури (АСС).

Такі календарні слова, як назви місяців, також ставали об'єктом досліджень, насамперед в етнолінгвістиці (Т. О. Агапкіна, О. С. Андрєєва, О. В. Атрошенко, М. М. Валенцова, Б. Грабка, А. Б. Мороз, І. Поравська, О. Б. Страхов, Є. Ю. Терентьєва, С. М. Толстая, В. Фролцова, С. Шевчук, О. В. Черних, П. Чеснокова та ін.), а також підлягали етимологічному аналізу (Р. В. Болдирєв, О. Горбач, М. П. Кочерган, В. Шаур и др.).

Постановка завдання. Нашу увагу слова часової семантики привернули передусім з погляду їх словотворчих можливостей з урахуванням неповноти опису відповідних СГ у «Словотвірному словнику російської мови» (СлСРМ) О. М. Тихонова, а також зайвого лаконізму дефініцій до них у тлумачних словниках російської мови.

Предмет цього дослідження – проблема впливу позамовних знань на семантику невмотивованих

мовних одиниць-генеративів та дериваційний потенціал останніх.

Об'єкт дослідження – вплив відбивної семантики на дериваційний потенціал назв місяців у російській мові як генеративів прикметників.

Новизна дослідження обумовлена його метою – це уточнення кількості дериватів у словотвірних гніздах, вершинами яких є назви місяців, реконструкція цих гнізд; вирішення питання про лакуни та «порожні клітини», а також про потенційні слова. Крім того, моделюється словникова дефініція назв місяців, яка не лише дає більш повне уявлення про прагматичну семантичну структуру відповідних лексем, а й дозволяє встановити семантичні та асоціативно-семантичні відносини між членами ЛСГ. У зв'язку з цим, як зазначає Т. І. Плужникова, «виступаючи як інструмент дослідження, словникові визначення стають одночасно об'єктом дослідження» [11, с. 19], і далі зазначає, що в рамках дефінітології, зокрема теорії дефініцій (Д. Й. Арбатський, Н. П. Билимович, В. Г. Головін, Є. А. Іваннікова, Ю. М. Караулов, І. Г. Ольшанський и др.), «важливою є проблема дефінування слів невмотивованих, тлумачення яких повинно мати певні критерії» [11, с. 20].

Оскільки дослідження проводиться в річичі відбивної семантики, вважаємо за можливе залучення не лише тлумачних словників російської мови, а й історичних та діалектних словників, словників української мови та інших лексикографічних видань. Так, використання матеріалів історичних словників необхідне для визначення напрямів розвитку семантичної структури слова, первинності того чи того ЛСВ, встановлення словотворчої потенції слів однієї ЛСГ в поступовій динаміці. Діахронічні екскурси в синхронічному дослідженні дозволяють уявити його об'єкт як «продукт історичного розвитку» [18, с. 535].

Матеріали словників української мови наводяться з метою демонстрації аналогічного мовного явища в спорідненій мові як підтвердження регулярності певного словотворчого процесу в обох мовах. Подібне у двох близькоспоріднених мовних системах «не тільки значно переважає, а є системним, типовим» [7, с. 140], що дозволяє використовувати отримані дані «для пояснення мовних фактів сучасних мов та прогнозування основних тенденцій їхнього розвитку» [14, с. 16].

Виходячи із завдань дослідження – визначити словотвірну потенцію слова як одиниці «відбивної», встановити, яким чином денотат представлений у мовній системі, виникла потреба залучення колоквиалізмів і навіть діалектних

слів. Зазначимо, що в «Словотвірному словнику російської мови» О. М. Тихонова також представлені слова з примітками, і це логічно, оскільки поняття системи мови неоднорічне: «З одного боку, це підпорядкованість у системі національної мови її окремих підсистем, що характеризуються наявністю загальних структурних ознак: літературна мова, просторіччя, діалектна мова у всьому її різноманітті тощо. З іншого боку, це взаємозв'язок і єдність усіх елементів всередині окремих підсистем національної мови» [12, с. 18], тобто зіставлення проводиться на рівні «загальномовна система – варіант загальномовної системи...» [2, с. 7].

Невласне-лінгвістичні лексикографічні видання також можуть бути корисними для вирішення поставленого завдання з позицій відбивної семантики, наприклад, «енциклопедичний словник може допомогти лексикологу при виділенні можливих потенційних сем, а також допомогти розглянути, як відображаються властивості та зв'язки предметів реальної дійсності в мові» [1, с. 13].

Виклад основного матеріалу. Отже, термін *календар* («від лат. *calendarium*, букв. боргова книга, яка містила лише перші дні кожного місяця – календи (*calendae / kalendae*), коли в Давньому Римі боржники платили відсотки) означає систему числення тривалих проміжків часу, засновану на періодичності явищ природи, пов'язаних із рухом небесних світил» [4, с. 118]. В історії розвитку календарних систем (а їх було кілька) «відбився не лише процес накопичення людиною знань про навколишній світ, але й боротьба політиків та релігійних ідей. Навіть з об'єктивної точки зору побудова гарного календаря – складне, досі не цілком вирішене завдання» [8], хоча примітивні календарі з'явилися вже в найдавніших цивілізаціях. Календарі були сонячні, місячно-сонячні та місячні. У місячному календарі зміна календарних місяців «пов'язується із синодичним місяцем, тобто періодом зміни фаз Місяця. ... Сучасна система календаря розвинулася з урахуванням сонячного календаря (тривалість року дорівнює 365,25 діб) [4, с. 118], але слово *місяць* збереглося і вживається наразі в значенні «1. Одна з 12 нерівних частин, на які поділяється календарний рік. Різні місяці містять від 28 до 31 дня. ...3. У побуті – назва Місяця у фазі, близької до молодика» [4, с. 180].

Пори року, з якими співвідносяться місяці, змінюються залежно від того, якою стороною Земля повернута до Сонця, яка з півкуль, Північна або Південна, отримує більше

світла й тепла. Астрономічні зміни припадають на 21 березня, 22 червня, 23 вересня та 22 грудня – дні весняних та осінніх рівнодень та літніх та зимових сонцестоянь.

Назви місяців частково пов'язані з їхнім порядковим номером, частково – з іменами персоналій, на честь яких вони названі. Незважаючи на те, що вони перебувають у меронімічних відносинах із назвами сезонів, у нашому дослідженні алгоритм їх опису визначається місцем у календарі. Календарний рік у наш час починається із січня, який вважається першим місяцем року. Так було не завжди: у римлян, чий юліанський календар був запозичений давньоруською державою після прийняття християнства, рік починався з першим весняним молодиком. У V ст. н.е. ними був введений місячний рік у 355 днів із додаванням двох нових місяців – січня і лютого [8], причому *Januarius (mensis)* у римлян спочатку був 10-м місяцем і був присвячений давньоіталійському богу сонячного кругообігу, року і часу, починань і завершень великому Янусу [20, II, с. 470]: *Вы не растаетесь, гражданин Очер, с месяцем двуликого Януса – январем.* (Ю. М. Тинянов).

С. В. Шевчук вважає, що «однією з найдавніших була, вочевидь, система назв місяців за числовими ознаками: *perwnik* (перший), *druinik* (другий), *tretnik* (третій)» [19]. Саме ознака послідовності в календарі зафіксована в словникових дефініціях, починаючи зі словника В. І. Даля (СД): «[генварь, януарий], 1-й месяц в году; *стар.* просинец» [5, IV, с. 678]: *Самый первый месяц года Ну, конечно же, – Январь.* (Л. Самойленко); *Открываем календарь, Начинается январь.* (С. Маршак). Так само *январь* описаний в «Тлумачному словнику російської мови» Д. М. Ушакова (СУ) [17, IV, с. 1065] і в «Словнику російської мови» за ред. О. П. Євгенєвої (МАС) [15, IV, с. 783]. У «Великому тлумачному словнику російської мови» за ред. С. О. Кузнєцова (ВТС) з'явилося доповнення: «[лат. *Januarius*]. 1-й месяц календарного года; 2-й месяц зимы /виділено нами – *автори статті*/» [3, с. 783], що є важливим для опису семантичної структури слова. У «Новому словнику російської мови. Тлумачно-словотвірному» Т. Ф. Єфремової (ТСЕ) змістова частина дефініції знову звукується, проте саме визначення набуває більш професійної форми: «Назва /виділено нами – *автори статті*/ 1-го календарного місяця року» [6, II, с. 1079]. Тож, дефініційно-логічний метод визначення компонентів значення дозволяє визначити в семантичній структурі слова *январь* лише темпоральні ознаки 'відрізок часу', 'календар', 'частина

року', 'початок року', 'перший', 'частина сезону', 'зима', 'місяць', 'другий'.

Народні назви січня – *просинець*¹ і *сечень*².

Ефективним для уточнення семантичної структури слова є контекстуальний аналіз, оскільки окремі семи можуть експлікуватись у синтагматичному партнері досліджуваного слова. Наприклад, у сполученні з назвами місяців часто вживається і слово *місяць*: *...теперь сев должен оканчиваться где-то в январе месяце* (Б. Можаяв); *К январю месяцу я исполню свое обещание*. (Г. Успенський.); *Весь январь месяц я провел в непонятном и тягостном томлении* (Г. Газданов). Або: *Январь – году начало, зиме середина*. (Нар. тв.), де експлікуються семи 'частина року', 'початок року', 'перший', 'частина сезону', 'зима' й актуалізується латентна сема 'половина'. Із застосуванням контекстуального аналізу в семантичній структурі аналізованого слова можна виявити й раніше визначені семи, наприклад 'початок року': *Начинается год в январе* (А. Аканова), й нові – 'передування' й 'слідування': *Перед январем (1817 года) я осмелилась напомнить Императрице относительно пенсии...* (Е. Шумигорський), *Клинтон оставили на посту до января 2001 года*. (И. Вірабов), *...захотелось написать пьесу, что, вероятно, я и сделаю после января*. (Д. Мережковський). Т. І. Плужникова зазначає, що, наприклад, «передування чому-небудь можливе в тому випадку, якщо це щось має часові межі, тобто має певне місце на часовій осі. Таку властивість має подія як явище, яке може бути часовою координатою, тобто інші події можуть бути охарактеризовані як такі, що відбуваються перед ним і після нього» [11, с. 31]. Справді, такі конструкції («прийменник з просторово-часовим значенням + *январь*») корелюють з аналогічними,

у яких замість темпоролексеми вживається подійний іменник, наприклад: *перед отпуском, до отпуска, после отпуска*. Це дає підстави виділити в слові *январь* сему 'подійність'. А. Д. Зверев, який досліджував сезонні слова, зазначав, що «слова *зима, весна, лето, осень* одним значенням пов'язані із власне часовим позначанням (*год, месяц, час*), іншим – із подійно-часовим (*война, обед, праздник*)» [7, с. 99].

Наявність семи 'подія' у структурі слова *январь* передбачає розчленованість цього відрізка часу на початок, середину й кінець, що відображено в словосполученнях *ранний январь* (*Ранний январь – это январь праздничный* (Б. Єкимов)), *поздний январь* (*Луна кровавая на небо Явилась поздним январём* (О. Дегтярьов)), *середина января* (*Ну и пусть середина января, все равно тепло скоро придет!* (ІР³)). Слід урахувати, що на відміну від назв сезонів (*холоднів назв місяців*), які зі словами *ранний* і *поздний* можуть мати два значення: вказувати або на частину відрізка часу, як у наведених прикладах, або на те, що квалітативні ознаки (*температурний режим, вид опадів та їхня інтенсивність тощо*) можуть виявлятися не в суворо регламентований термін, а раніше або пізніше (наприклад, *В этом году весна ранняя; Осень была поздней, и листья долго не желтели*) [11, с. 23], назви місяців такого значення не набувають.

Як усі темпоролексеми, пов'язані з природними циклічними явищами, назви місяців містять семантичну ознаку 'циклічність', що легко виявляється контекстуально: *Возможно, это связано с предстоящими в январе будущего года президентскими выборами*. (Б. Ехмедханов); *Количество деревьев, вырубленных ... в январе этого года, в 5 раз превысило показатели января прошлого года*. (Дж. Ренард); *Ежегодно в январе мы проводим коррекцию своих отпускных цен из-за инфляционных процессов*. (Н. Літвінова); *В январе 1834 года по повелению Николая Дантес был допущен к офицерским экзаменам*. (В. Отрошенко).

Окрім власне темпоральних ознак, у назвах місяців представлені й квалітативно-темпоральні: 'температурний режим', 'вид опадів (*В январе пропадает иногда снег и показывается зелень, но после нередко поднимаются снежные метели и природа умирает снова*)', 'тривалість світлового дня', (*К 1 января продолжительность светового дня увеличится на семь минут*. (ІР)), 'вітер' (*Ветры в январе дули почти каждодневно*

¹ Давньослов'янська назва цього місяця – «*просинець*» (від слова «*просинь*» – прояснення після тривалого періоду похмурих днів) («Северный УГСМ»). У сучасних текстах рідко знаходимо підтвердження такому поясненню: *Глаза у неё были громадные, тёмно-синие, как небо в ясный январский вечер*. (М. Желунов); *Ура! Зима пришла с утра, давнишня знакомая, во всех оттенках серебра пространство заоконное, раскрылась неба голубень...* Цей вірш В. Астафьева має назву «*Январское*».

² Перший місяць року міг бути так названий через те, що ... сильний вітер зі снігом буквально сік обличчя людей. Ще одне значення пов'язане з підготовкою до весняного сезону: в цьому місяці (щоправда, вкрай рідко) слов'яни починали підсікати дерева для звільнення землі під пашню. Ба більше січею могли називати поділ зими на дві половини: з одного боку – грудень і перша половина січня, з іншого – друга половина січня і лютий. В різних джерелах січень частіше називається *просинець*. А слово *сечень* пов'язують з ним, можливо, через українське «січень» – назву першого місяця року. <https://fishki.net/3196171-kak-slavyane-nazyvali-janvary.html>

³ Тут і далі аббревіатура ІР позначає «інтернет ресурс» і використовується, якщо приклад узятий із соціальних мереж.

(М. Пржевальский)), 'ступінь вияву цих ознак' (...невиданные морозы, сковавшие Европу в январе. («Знание – сила», 2006); Часто в январе выпадает много снега. (А. Лебедева), В январе часты метели, в отдельные годы до 20 дней в месяц («Северное УГМС»), Причину аномально сильных ветров в январе объяснил синоптик (ІР)), а також квалітативно-предметні, які проявляються, якщо календарний місяць розглядається у зв'язку з людиною: Даже часть середняков уже к январю оставались без своего хлеба для прокорма своей семьи. (Л. Каганович), іншими живими істотами: Январь – суровое испытание для пернатых. (В. Калінін), Работы в саду в январе непременно включают борьбу с грызунами (Agro-Market), з рослинами: Январь – самый холодный месяц года. Растения в январе пребывают в состоянии глубокого покоя. («Календарь садовода»).

Ефективним засобом визначення семантичної структури слова є ремотиваційний аналіз, що передбачає звернення до дериватів аналізованого слова. Згідно із СлСРМ, від слова *январь* утворюється лише два деривати: *январский* і *по-январски*. Проте прислівник *по-январски* представлений як похідне 2-го ступеня, утворене від прикметника *январский*. Слід також урахувати розходження формальної й семантичної деривації: *по-январски* – «так, як в *январе*», але може мати місце й модель *январский* → *по-+январ-+ски*.

Оскільки ми розглядаємо ад'єктивний блок СГ слова *январь*, зупинимось на прикметнику *январский*, утвореному суфіксальним способом. Лексикографічні джерела по-різному описують цей дериват. В. І. Даль лише наводить слово в екземпліфікативній частині дефініції: *Январские морозы*. [5, IV, с. 678], в СУ зазначено, що це «прилагательное к январь, относящийся к январю. Январские морозы.» [17, IV, с. 1463], так само слово дефіновано в МАС [15, IV, с. 783] і ВТС [3, с. 1533]. Лише в ТСЄ наводиться два значення слова *январский*, оскільки автор словника враховує, що похідне може бути утворене двома типами деривації – синтаксичною: «1. Свойственный январю, характерный для него» й лексичною: «2. Происходящий в январе» [6, II, с. 783]. Вони відрізняються виключно контекстуально: якщо синтагматичним партнером слова *январь* є темпоролексема, воно представлене в тексті ЛСВ₁: ...ее дочери, родившейся под бомбежками в январский день 95-го. (Г. Трошев); Январское утро усыпано снегом, Крещенские скоро начнутся деньки... (В. Странник); Январская пора, метель, как в страшном сне... (ІР), якщо ж слово іншої

семантики – то ЛСВ₂: Но тот январский концерт не транслировался и запись его не велась. (І. Архіпова); ... январский ассортимент рыбацких трофеев невелик (Ф. Гарнцев); И январский Сузаль утопал в снегу. (В. Арро). Але саме в ЛСВ₂ слово *январский* актуалізує квалітативно-темпоральні семантичні ознаки, що експлікуються в контексті. Це здебільшого 'температурний режим': С воплем бросился ... в одной ... курточке на январский мороз – домой, к маме. (Л. Юзефович), 'вид опадів': Январский снег улучшил ситуацию с водой в Крыму. (Ю. Михайленко), 'тривалість світлового дня': Короткий январский день был уже на исходе (ІР) і 'ступень прояву цих ознак': Берег Волги. Январский крепкий мороз. (Б. Єкимов); ...а мороз, простите, январский, суровый (С. Маршак); Жестокий январский мороз немедленно схватил меня за пальцы. (А. Рубанов); Вокруг был глубокий январский снег. (Ю. Аненков).

У похідних *до-январский*, *пред-январский*, *после-январский*, *пост-январский*, а також *еже-январский* актуалізуються семантичні ознаки 'передування', 'слідування' й 'циклічність', які експлікуються у відповідних префіксах: В феврале продажи возвращаются на до-январский уровень (ІР); Пред-январский снежок вечерний Мягко, словно в чесальнях лен. (ІР); Дал бы Бог доносит хоть до после-январских праздников, а там уже... (ІР); Пост-январский синдром (ІР); А впереди мой личный еже-январский ретрит, новый цвет, мандала... (ІР). Те саме демонструють семи 'ранній' і 'пізній': ...в этот ранне-январский день была настроена на прогулку... (ІР); И похоже, поздне-январский нервный срыв становится для меня нормой. (ІР).

У межах квалітативно-предметної семантичної ознаки 'людина' в прагматико-семантичній структурі слова *январь*, як і в назві будь-якого іншого місяця, може актуалізуватись імплікована сема 'свято' (В январе будет много как праздничных, так и полноценных выходных дней. (К. Ляпіна)), яка зберігається в похідних, зокрема, в прикметнику *январский*: Дорогие, вот уже минила первая половина январских праздников, и пора планировать, чем вы будете заниматься по окончанию второй. (ІР). Деякі свята «закріплені» за певними місяцями, тож у тексті часто вживають не назву місяця, а назву свята, оскільки ці слова пов'язані між собою також асоціативно-семантичними відношеннями: ...Январские праздники – это время подарков. (ІР). Якщо свято або яка-небудь історична подія закріплені за конкретною датою, вони можуть отримати назву за цією датою, наприклад,

8 Марта, 1 Апреля, 1 Мая, 9 Мая. У січні таких свят немає, але можна говорити про лакуну в розумінні цього явища Л. А. Леоновою: такі лакуни «виявляються, коли в мові, що розглядається, відсутнє слово для позначення реальної предметної ситуації, хоча потенційно воно могло б існувати в лексичній системі цієї мови» [10, с. 36]. Вірогідність появи такої мовної одиниці значно підвищується за наявності подібних утворень від інших слів ЛСГ. Цей фактор слід враховувати, оскільки він впливає на виявлення потенційних дериватів у СГ кожного із слів відповідної лексико-семантичної групи.

Тож, дослідження слова январь, проведене за певним алгоритмом, дало змогу уточнити його семантичну структуру й визначити, що, окрім деривата январский, в його СГ представлені й інші десубстантивні ад'єктиви. Аналогічний аналіз інших назв місяців дає підстави для висновку про регулярність таких утворень (див. таблицю 1).

У таблиці жирним курсивом виділені похідні, наведені в СГ слів аналізованої лексико-семантичної групи в СлСРМ О. М. Тихонова. Вони складають лише 17,59 % відносно загальної кількості дериватів, виявлених нами під час дослідження.

Таблиця 1

Реконструкція СГ назв місяців на рівні ад'єктивного блока

Назва місяця	Деривати	Назва місяця	Деривати	Назва місяця	Деривати
1	2	3	4	5	6
январь	январский ежеянварский доянварский предьянварский послеянварский постьянварский раннеянварский поздняянварский	июнь	июньский ежеиюньский доиюньский предиюньский послеиюньский постиюньский раннеиюньский позднейюньский	ноябрь	ноябрьский еженоябрьский предноябрьский доноябрьский посленоябрьский постноябрьский ранненоябрьский поздненоябрьский
февраль	февральский ежефевральский дофевральский предфевральский послефевральский постфевральский раннефевральский позднефевральский	июль	июльский ежеиюльский доиюльский предиюльский послеиюльский постиюльский раннеиюльский позднейюльский	декабрь	декабрьский ежедекабрьский додекабрьский преддекабрьский последекабрьский постдекабрьский раннедекабрьский поздне-декабрьский
март	мартовский ежемартовский домартовский предмартовский послемартовский постмартовский раннемартовский позднемартовский	август	августовский ежеавгустовский предавгустовский доавгустовский послеавгустовский поставгустовский раннеавгустовский позднеавгустовский		
апрель	апрельский ежеапрельский доапрельский пред апрельский послеапрельский постапрельский раннеапрельский позднеапрельский	сентябрь	сентябрьский ежесентябрьский предсентябрьский досентябрьский послесентябрьский постсентябрьский посентябрьский раннесентябрьский позднесентябрьский		

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6
май	майский ежемайский предмайский домайский послемайский постмайский раннемайский позднемайский 1	октябрь	октябрьский ежеоктябрьский предоктябрьский дооктябрьский послеоктябрьский постокийбрьский пооктябрьский раннеоктябрьский позднеоктябрьский		

Висновки і пропозиції. Аналіз семантичної структури назв місяців продемонстрував, що ці темпоролексеми мають темпоральні семантичні ознаки ‘відрізок часу’, ‘календар’, ‘частина року’, ‘місяць’, ‘частина сезону’, ‘циклічність’. Залежно від порядку місяців у календарі виділяються ознаки ‘перший’, ‘другий’, ‘третій’ тощо, з урахуванням віднесеності до того чи того сезону – ‘зима’, ‘весна’, ‘літо’, ‘осінь’. До темпорально-обставинних відноситься семантична ознака ‘подійність’, до квалітативно-темпоральних – ознаки ‘температурний режим’, ‘вид опадів’, ‘тривалість світлового дня’, ‘ступінь вияву квалітативно-темпоральної ознаки’. У межах квалітативно-предметної ознаки наявні семи ‘людина’, ‘живі істоти (не люди)’, ‘рослини’, ‘інші реалії’.

На підставі наведеного детального аналізу слова *январь* пропонуємо можливий варіант словникової дефініції цієї назви місяця: «[лат. Januarius] По юліанському календарю, названіе первого в году календарного зимнего месяца, следующего за декабрём, предшествующего февралю. Характеризуется сильными морозами, осадками в виде обильного снега, ветрами, коротким световым днём.».

Проведене дослідження дозволило зробити реконструкцію СГ назв місяців на рівні ад’єктивних блоків, збільшити кількість дериватів на 79 одиниць. У перспективі пропонується відповідний аналіз інших частиномовних блоків у СГ цих слів.

Список літератури:

1. Арнольд И. В. Потенциальные и скрытые семы и их актуализация в английском художественном тексте. *Иностранный язык в школе*. 1979. № 5. С. 10–14.
2. Баранникова Л. И. Русские народные говоры в советский период: Автореф. дис. ... докт. фил. наук. Саратов, 1968. 25 с.
3. Большой толковый словарь русского языка / Сост. и гл. ред. С. А. Кузнецов.
4. Географический энциклопедический словарь. Понятия и термины/ Гл. ред. А. Ф. Трёшников. М. : Сов. Энциклопедия, 1988. 432 с.
5. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4-х тт. М. : Русский язык, 1981.
6. Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный. В 2-х тт. М. : Рус. яз., 2001.
7. Зверев А. Д. Словообразование в современных восточнославянских языках. М. : Высшая школа, 1981. 205 с.
8. Коваленко Е. История календаря. URL: http://arbutz.uz/u_calendar_3.html (дата звернення 12.02.2022)
9. Кузнецов А. М. Структурно-семантические параметры в лексике: На материале английского языка. М. : Наука, 1980. 159 с.
10. Леонова Л. А. Семантические и структурные аспекты антилакунов в двуязычной ситуации. *Структурные аспекты слова и словосочетания*. Калинин, 1984. С. 65–74.
11. Плужникова Т. И. Типология комплексных единиц словообразования: прогнозирующая функция. К., 2002. 256 с.
12. Санжурова В. П. Лексико-семантическая и структурная характеристика наречий в южнорусских говорах (на материалах говоров Воронежской обл.): Автореф. дис. ... канд. фил. наук. Самарканд, 1972. 19 с.
13. Слива Т. В. Ассоциативно-семантическая группа как форма парадигматической организации лексики (на материале названий сезонов в русском языке). К. : Изд-во НПУ имени М. П. Драгоманова, 2011. 272 с.
14. Сопоставительное исследование русского и украинского языков. К. : Наукова думка. 1975. 295 с.
15. Словарь русского языка: В 4-х т. / АН СССР, Ин-т рус. яз.; под ред. А. П. Евгеньевой. 2-е изд., испр. и доп. М. : Рус. яз., 1981.

16. Тихонов А. Н. Словообразовательный словарь русского языка: в 2-х т. М. : Рус. яз. 1985.
17. Толковый словарь русского языка: В 4-х т. / Под ред. Д. Н. Ушакова. М. : Сов. энциклопедия, 1935–1940.
18. Филин Ф. П. О лексико-семантических группах слов. *Езиковедски изследованя в чест на акад. Стефан Младенов*. София, 1967. С. 523–538.
19. Шевчук С. В. Назви місяців у російській та українській мовах. *Культура мови*. 2016. № 6. URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine16-6.pdf> (дата звернення 10.02.2022).
20. Черных П. Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка : в 2 т. М. : Рус. яз., 1999.

Doronkina N. Ye., Ivasiuk O. V., Slyva T. V. DERIVATIONAL POTENTIAL OF MONTH NAMES IN THE RUSSIAN LANGUAGE (ADJECTIVE PARADIGM OF THE 1st STAGE)

The article is devoted in a broad sense to the study of the intrastructural interdependence of the language system elements (in particular, word formation and semantics), which makes possible to reveal the regularity of the two-way connection "language – reality". In particular, the problem of the influence of extralinguistic knowledge on the semantics of unmotivated linguistic units-generatives and the derivational potential of the latter is considered, namely, the influence of reflective semantics on the word-formation possibilities of month names in Russian as generatives of adjectives.

In the course of the study, the number of derivatives in word-families with top names of months was specified. O. M. Tikhonov's "Derivational Dictionary of the Russian Language" contains only 17.59% of the number of derivatives found in the course of the study, which made possible to reconstruct these word-families at the level of their adjective blocks, increasing the number of derivatives by 79 units. In addition, a possible model of the dictionary definition of Russian month names is presented. The typology of the word-family of just such language units enables to predict the development of the lexical composition of the language, to resolve the issue of potential words, which contribute to the further development of the theory of word formation, the study of the derivational space of the word.

The analysis of the semantic structure of the month names showed that these temporal lexemes contain temporal semantic features 'length of time', 'calendar', 'part of the year', 'month', 'part of the season', 'cyclicality', 'first', 'second', 'third', etc., 'winter', 'spring', 'summer', 'autumn'. The semantic attribute 'eventfulness' belongs to the temporal-circumstances, the signs 'temperature regime', 'rainfall', 'length of daylight', 'the degree of manifestation of the qualitative-temporal attribute' belong to the qualitative-temporal. Semes 'human being', 'living beings (not people)', 'plants', 'other realities' are distinguished within the framework of the qualitative-objective attribute.

Key words: word-formation, derivational potential, typology of word-families, temporal lexemes, month names, generative.

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ

UDC 81:811.161.2

DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.2-1/11>**Korpało O. R.**

Przykarpacki Uniwersytet Narodowy imienia Wasyla Stefanyka

Mycań D. M.

Przykarpacki Uniwersytet Narodowy imienia Wasyla Stefanyka

PORÓWNAWCZO-SEMANTYCZNA CHARAKTERYSTYKA FRAZEOLGIZMÓW Z KOMPONENTEM "WĄTROBA "

Фразеологія, як і мова загалом, є достовірною скарбницею культурної спадщини, звичаїв, прагнень і сподівань народу. За допомогою фразеологізмів посилюється естетичний аспект мови. Фразеологічні одиниці як особливі мовні знаки належать до складних і суперечливих мовних явищ. Вони яскраво відображають дух і красу мови. Інтерес до фразеологізмів, що мають соматичні компоненти, можна пояснити кількома способами: по-перше, вони займають провідне місце у фразеології будь-якої мови; по-друге, це частини людського тіла та органів, які є назвами соматичних компонентів, є спільним полем відліку для різних мов, що лежить в основі формування таких мовних одиниць; по-третє, більшість ФО мають чітку, прозору внутрішню форму, яка пов'язана зі специфічними фізичними властивостями частин людського тіла.

Вивчення фразеології є незамінною ланкою у вивченні мови, у підвищенні культури мовлення. Правильне і правильне вживання фразеологізмів надає мові виняткової оригінальності, виняткової виразності, точності, образності. Використання назв частин тіла будь-якою мовою допомагає не тільки обговорити стан здоров'я чи опис зовнішності, але й позначити певні абстрактні, фізичні та нефізичні стани – настрій, риси особистості, міжособистісні стосунки.

Метою цієї статті є дослідження фразеологізмів з лексичним компонентом «печінка» в ряді індоєвропейських мов, зокрема слов'янських. Порівняльно-семантичний аналіз соматичних фразеологізмів з точки зору еквівалентності дозволив встановити їх спільні та відмінні риси, які є відображенням культурної специфіки та унікальності кожної мови. Аналіз базувався на дослідженнях як українських, так і світових мовознавців. Результати цього дослідження можуть бути корисними для перекладачів і тих, хто вивчає іноземну мову.

Наведений фразеологічний фрагмент на прикладі описаних 9 мов з виділенням компонентом печінка ілюструє деяку схожість і розбіжність світогляду її користувачів.

Лексема печінка входить до фразеологічних словників майже всіх мов, не тільки досліджених і описаних. Різниця лише в тому, що він не скрізь належить до фразеологізмів.

Ключові слова: фразеологізм, соматизм, значення, семантичне поле, фразеологічний еквівалент.

Sformułowanie problemu. Częścią składową każdego języka jest pewna jednostka funkcjonalna, która ma wiele powiązań z innymi częściami języka, a ich całość tworzy z kolei system językowy. Frazeologia, podobnie jak język w ogóle, jest wiarygodną skarbnicą dorobku kulturowego, obyczajów, aspiracji i nadziei ludu, jednym z najważniejszych źródeł badań jego minionego życia. Przy pomocy jednostek frazeologicznych (dalej JF) wzmacnia się estetyczny aspekt języka. Jednostki

frazologiczne jako specjalne znaki językowe należą do złożonych i sprzecznych zjawisk językowych. One najwyraźniej oddają ducha i piękno języka [13, s. 4]. Interes do jednostek frazeologicznych posiadających składniki somatyczne (SJF) można wytłumaczyć w kilka sposobów: po pierwsze, zajmują one czołowe miejsce we frazeologii dowolnego języka; po drugie, są to części ciała ludzkiego i narządy, które są nazwami komponentów somatycznych, są wspólnym polem odniesienia dla różnych języków, co leży

u podstaw tworzenia takich jednostek językowych; po trzecie, większość SJF ma wyraźną, przezroczystą formę wewnętrzną, która związana jest z określonymi właściwościami fizycznymi i funkcjami narządów i części ciała człowieka. Wszystko to podkreśla, że są one ważne do badań wszechstronnych.

Analiza najnowszych badań. Na obecnym etapie rozwoju językoznawstwa szczególnie ważne jest badanie językowego obrazu świata poprzez jednostki frazeologiczne, w szczególności jednostki z komponentem somatycznym. Ponieważ one koncentrują w swoim znaczeniu wiekowe doświadczenie narodu i rozumienie świata poprzez swoją własną osobowość materialną.

Frazeologizmy, zwłaszcza z komponentem somatycznym, badały się na materiale wielu języków słowiańskich. Tak, w języku polskim to prace D. Fillar, A. Pajdzińskiej, K. Siekierskiej, A. Tyrpy, w języku ukraińskim – W. Mokijenko, Ł. Kołomijec, W. Sknar. Językoznawstwo rosyjskie prezentuje D. Sknariow, N. Alefirenko, J. Dowgopółow, W. Telija; bułgarskie – S. Sajidowa, chorwackie – B. Kowaczewycz, słoweńskiego – E. Krżysznik i in. W ostatnich czasach również pojawiło się dużo prac o charakterze porównawczym, które są poświęcone badaniom frazeologii somatycznej dwu lub więcej języków: A. Pajdzińska (na materiale języka polskiego, czeskiego i słowackiego), M. Gordy (polski i rosyjski), E. Michow (polski i bułgarski), A. Smerczko (rosyjski, ukraiński i polski), A. Nerusz (czeski i ukraiński).

Kompleksowa analiza semantyki i funkcjonowania JF umożliwia prześledzenie relacji między językiem, światopoglądem i mentalnością ludzi. Określenie wcześniej nierozwiązanych części problemu ogólnego. Pomimo tego, że problemy frazeologii są dość szeroko badane, kwestia porównawczej frazeologii somatycznej wybranych języków pozostaje jeszcze słabo zrozumiana.

Aktualność wybranego tematu polega na porównaniu JF języków słowiańskich. Analiza porównawcza frazeologii z komponentem somatycznym w aspektach etnokulturowych i semantycznych wynika z konieczności wyjaśnienia mechanizmów tworzenia frazeologizmów ze składnikiem somatycznym, ustalenie specyfiki symbolu somatycznego w strukturze frazeologii oraz jak symbol wpływa na ogólną semantykę fraz.

Cel artykułu. Celem podstawowym tej pracy jest porównanie JF ze składnikiem somatycznym języków, które należą do grupy słowiańskiej. Badanie zostało oparte na prace lingwistów swoich i zagranicznych, a materiałem językowym posłużyły

słowniki frazeologiczne różnych języków [1, 2, 3, 5, 7, 10, 15, 16]. Artykuł ma na celu zbadanie JF metodą pola semantycznego i analizy porównawczej.

Teoretyczne znaczenie pracy polega na dalszym badaniu problemów semantyki frazeologicznej oraz w dziedzinie frazeologii porównawczej. Zakłada się, że to podejście jest najbardziej efektywne w naszym badaniu.

Wartość praktyczna. Badanie cech wspólnych i różnic między poszczególnymi JF kilku języków to najbardziej znana i rozwinięta metoda analizy porównawczej we frazeologii. Ustalenie międzyjęzykowych ekwiwalentów frazeologicznych różnych typów służyło i nadal służy potrzebom tłumaczenia i nauki języków obcych. A same ekwiwalenty są zafiksowane w słownikach dwujęzycznych (ogólnych i frazeologicznych), które czasami zawierają również informację o stopniu ekwiwalentności JF i charakter różnic między nimi.

Prezentacja materiału głównego. Człowiek od starożytności korelował otaczający go świat z częściami swojego ciała – głową, rękami, nogami, sercem. Używają ich nazwy w znaczeniu przenośnym, ludzie dokładniej przekazują swoje uczucia, myśli, działania i postawy wobec ich świata otaczającego. Nazwy części ciała są ważnym przedmiotem badań we współczesnym językoznawstwie i najczęściej uczestniczą one w tworzeniu podsystemu frazeologiczno-somatycznego. W lingwistyce pojęcie „somatyzmu” zaczyna być aktywnie wykorzystywane w drugiej połowie XX wieku w badaniach, które w swojej semantyce odzwierciedlają wszystko, co dotyczy sfery cielesności.

Po raz pierwszy w językoznawstwie termin „somatyzm” został użyty przez F. Vacka w badaniu JF języka estońskiego, które zawierały nazwy części ciała ludzkiego i które nazywano somatycznymi. Zdaniem językoznawcy somatyzm frazeologiczny jest jedną z najstarszych warstw frazeologii i jednym z najważniejszych elementów frazeologicznej struktury języka [9, s. 153]. Przez jednostkę frazeologiczną ze składnikiem somatycznym rozumie się zwykle frazeologię, której składnikiem wiodącym lub zależnym jest słowo oznaczające nie tylko zewnętrzne formy fizyczne

ciała ludzkiego (*głowa, ręka, nos itp.*), ale także elementy układu sercowo-naczyniowego, nerwowego i innych (*mózg, wątroba*). Wybór właśnie takich frazeologizmów wynika z faktu, że składnik somatyczny jest najbardziej znaczącym komponentem w składzie JF. Również takie komponenty są bardzo produktywne w tworzeniu nowych idiomów.

W każdym języku somatyzmy należą do najstarszej warstwy słownictwa i biorą aktywny

udział w tworzeniu JF, które ilustrują fragmenty językowego obrazu świata pewnego narodu, uniwersalności i oryginalności jego języka, na którym gromadzą się narodowe tradycje. Dlatego istotne jest badanie frazeologii somatycznej jako sposobu wyrażania emocjonalnego rozumienia rzeczywistości i odzwierciedlenia czynnika subiektywności w języku.

JF ze składnikiem somatycznym są szeroko stosowane w mowie i występują one w znacznych ilościach w funduszu frazeologicznym dowolnego języka.

Zatem według badań R. Weintrauba, stanowią one 30 % wszystkich stałych połączeń frazeologicznych [8, s. 52]. Wynika to z faktu, że w naturze człowieka leży przenoszenie wiedzy o sobie do otaczającej rzeczywistości, a więc poprzez składnik somatyczny następuje proces poznania otaczającego świata.

Cechami charakterystycznymi JF z komponentem somatycznym są: wysoki stopień motywacji, połączenie i związek kilku rodzajów motywacji, złożona struktura kognitywna. Najbardziej produktywnymi typami motywacyjnymi są metafora pojęciowa i metonimia pojęciowa.

W zależności od charakteru przedmiotu nominacji, jego funkcji, wszystkie składniki somatyczne dzielą się na somonimizmy (służą one do oznaczenia części ciała ludzkiego *noga, ręka, głowa*), osteonimizmy (nominacje kości ciała ludzkiego i ich połączeń *kość, kręgosłup, czaszka*), splanchninizmy (nazwy narządów wewnętrznych *serce, wątroba, żołądek*), angionimizmy (służą do układu krążenia *krew, żyła*), sensorimimy (nazwy zmysłów *nos, oko, ucho*) oraz słownictwo określające choroby i przejawy ludzkiego ciała. Szczególne miejsce zajmuje quasi-somatyzm *dusza* [11, s. 4].

Oprócz powyższych grup językoznawcy wyróżniają: układ nerwowy i sercowo-naczyniowy człowieka, substancje ludzkiego ciała, roślinność na ludzkim ciele, życie psychiczne i duchowe człowieka, antroponimy, stabilne frazy, które pojawiły się w rezultacie opisywania symbolicznych gestów i mimiki.

Częstotliwość składnika somatycznego w składzie JF zależy od stopnia zapotrzebowania odrębnych narządów w procesie pracy. Również zależy i od świadomości człowieka o potrzebie tych narządów do życia. Im wyższa potrzeba (i stopień świadomości), tym większa umiejętność i zdolność somatyzmu do tworzenia nowych frazeologizmów. Frazeologizmy somatyczne, pomimo niewielkich różnic kulturowych, odzwierciedlają wartości uniwersalne, odtwarzają specyfikę narodową charakterystyczną dla wielu narodów. Części ciała i ich nazwy w różnych językach są nie tylko dosłowne – są również symboliczne.

Wątroba nie należy do popularnych somatyzmów. Dzieje się tak z kilku powodów. Po pierwsze, jest to organ znajdujący się w ludzkim ciele (a co nie jest w trwałej postaci, nie jest używane). Dlatego ludzie często nie używają go do opisywania lub odzwierciedlania rzeczywistości. Po drugie, w czasach starożytnych jego, podobnie jak innych narządów wewnętrznych, nie można było szczegółowo zbadać i jasno określić jego głównej funkcji w organizmie, nakreślić zakres jego działania. I po trzecie, co najważniejsze, wątroba nie jest „miejszem” przeżyć emocjonalnych (jak serce), „odbiciem” osoby (jak oczy), „centrum” umysłu (jak głowa) ani „odpowiedzialnym za znaczenia gestów (jak ręka). Wszystko to razem wpływa na niewielką liczbę jednostek frazeologicznych z tym składnikiem.

Mimo to w większości krajów wątroba była uważana za źródło witalności i inspiracji. To wyraźnie pokazuje mit o Prometeuszu i jego karze (każdego dnia wlatuje orzeł i rozdziera wątrobę tytana). I właśnie to znaczenie męki fizycznej i moralnej jest symboliczne i można je odnaleźć w wielu jednostkach frazeologicznych analizowanych języków.

W „Wielkim słowniku języka polskiego” podaje się następująca definicja tego leksemu: *wątroba* – „narząd wewnętrzny człowieka i zwierząt, leżący z prawej strony jamy brzusznej, odgrywający ważną rolę w trawieniu” [6]. Podobne tłumaczenie posiadają i słowniki innych języków badanych.

Spróbujemy oddać analizie semantycznej odnotowane związki frazeologiczne z somatycznym komponentem *wątroba* w różnych językach.

Język ukraiński. Warstwa frazeologiczna języka ukraińskiego z wymienionym komponentem *печінка* jest przedstawiona najbardziej bogato. We wszystkich wymienionych przykładach określony organ ma wartość symboliczną ograniczenia wszystkich możliwości człowieka. Często to znaczenie można wzmocnić dodatkową interpretacją „bardzo”. Również wszystkie JF można podzielić na wspólne według znaczenia grupy.

Najbardziej liczne, podobnie jak i w języku polskim, to są frazeologizmy wskazujące na irytowanie i złość spowodowane działaniami innych: *вивертати печінки, брати за печінки, сидіти в печінках, в'їстися в печінки, лізти в печінки, допікати до (живих) печінок, діїти/добиратися до (самих) печінок*. Wszystkie przytoczone JF posiadają podobne znaczenie negatywne.

Drugą grupę formują stałe połączenia w których za semantykę odpowiada czasownik: *кричати наче (як) на печінки* ‘bardzo krzyczeć’, *відбити/надсадити печінки* ‘mocno bić kogoś’, *випрясати*

печінки ‘bardzo trząść się na wyboistej drodze’, *побирати до печінок* ‘mieć duży wpływ na kogoś’.

Frazeologizmy trzeciej grupy używają się dla wyrażenia złych życzeń albo dla wyrażenia niezadowolenia: *трясця в печінки, диявол/ мара в печінки, матері в печінку, щоб мені печінку роздуло*. Takie połączenia frazeologiczne nie są charakterystyczne dla języka potocznego, raczej je można spotkać w tekstach pisanych.

Osobno istnieje związek frazeologiczny *тягне за печінки*, który ma znaczenie ‘uczucie silnego głodu’. Poza tym we frazeologii ukraińskiej jest JF, która nie posiada znaczenia symbolicznego. Ona jest stworzona na zasadzie aktualizacji koloru - *посинів як печінка* ‘ktoś silnie zmarł’.

Warto zwrócić uwagę na to, że wątroba jest organem nieparzystym, a w większości przeanalizowanych frazeologizmów ukraińskich używa się forma liczby mnogiej – *печінки*. To można wytłumaczyć w ten sposób, że w „Словнику української мови” podaje się jeszcze jedno znaczenie tego leksemu. W wariancie literackim ten leksem może używać się w formie liczby mnogiej i w języku potocznym nazywać organy wewnętrzne, wnętrznosci [12.T. 6, s. 348].

Język polski. Język polski prezentuje się kilkoma JF z wybranym komponentem wątroba. Przy bardziej szczegółowej analizie daje się wyodrębnić dwie grupy znaczeniowe.

Pierwsza grupa posiada wspólne dla wszystkich frazeologizmów znaczenie żalu, złości, irytacji: *coś pada (padło) na wątrobę, wątroba się burzy (komu), /przewraca się (do góry nogami), /rośnie, coś leży /zebrało się na wątrobie, mieć coś na wątrobie, (po)psuć komuś (sobie) wątrobę*. W pewnym kontekście tekstowym te wszystkie połączenia frazeologiczne są między sobą synonimami. Często ten organ występuje jako sam po sobie, jak taki, co może wykonywać jakąś działalność.

Druga zaś grupa jest raczej wyrażeniem przekleństwa, złego życzenia: *niech to wątroba weźmie, niech go wątroba zaboli*. Takie połączenia raczej używają się w książkach niżej w stylu potocznym.

Oddzielnie, poza grupami istnieje JF *można sobie wytrząść wątrobę na czym (w czym)*, której używa się ‘o drodze wyboistej, o trzęsącym pojeździe’. Ciekawy z punktu widzenia semantyki jest frazeologizm *co na wątrobę, to na języku*. On daje ocenę moralną człowiekowi, głębiej ujawnia jego istotę. W tym przykładzie *wątroba* jest identyfikacją z samym człowiekiem, jakie wewnętrzne cechy posiada człowiek, tak więc on i ocenia otaczającą go sytuację.

Język rosyjski. Nieco biedniejszym wygląda frazeologiczny materiał rosyjski. JF posiadających

leksem *печень* jest dość mało. Jak pokazują badania ten somatyzm jest nie produktywnym we frazeologii rosyjskiej. Ciekawo jest to, że nie udało się zanotować żadnego przykładu używania wyrazu *печень*, natomiast rozpowszechniony w składzie frazeologizmów jest wariant potoczny *печенка*, który całkowicie zmienił swój odpowiednik literacki. Według słownika Uszakowa ten leksem używa się jako symbol gniewu, podrażnienia i nastroju złościowego [14, s. 250].

Podobnie jak już w opisanych dwóch językach słowiańskich można wyodrębnić kilka frazeologizmów – synonimów, które określają stan człowieka przy nadmiernej irytacji innymi osobami: *достать до печенок, сидеть в печенках, лезть в печенку, брать за печенку*.

W pewnych sytuacjach życiowych Rosjanie również mogą *отбить печенки*.

Najwyższy stopień działania czegoś lub silna manifestacja uczucia jest przekazywana przez odrębną JF *всем печенками* – ‘bardzo mocno’.

Język białoruski. Nie z najlepszej strony (liczbowo) wygląda analiza frazeologii białoruskiej. Udało się odnotować tylko kilka połączeń frazeologicznych z komponentem *пячонка*. Wspólne znaczenie złości zawierają JF: *сядзіць у пячонках, уядацца ў пячонкі і пячонка пячэцца*. I pełnym ekwiwalentem frazeologicznym do JF języka ukraińskiego i rosyjskiego jest *адсадзіць печанцы*. Tu również używa się leksem w formie liczby mnogiej, co z punktu widzenia fizjologicznej budowy człowieka trudno sobie wyobrazić. W takim znaczeniu dany leksem jest raczej identyfikatorem konceptu „organy wewnętrzne”.

Język serbski. Język serbski również posiada dwa frazeologizmy z wymienionym komponentem. Ponieważ ten język posługuje się dwoma wzorami pisma, to i leksemów na nazywanie tego organu też jest dwa. W wariancie zapisanym łacinką to będzie wyraz *jetra*. W innym wariancie pisma jest leksem *цигеруце*. *Ућу <некоме> на цигеруце (jetru)* ma już znane i rozpowszechnione w przeanalizowanych językach znaczenie negatywne ‘irytować, denerwować kogoś’. Zupełnie inne znaczenie – zabicia kogoś – posiada inna JF *просути <некоме> цигеруце*.

Język bułgarski. Ten język prezentuje osobną JF z komponentem *дроб*: *правя/направя на дроб-сарма*. Dosłownie znaczenie można przetłumaczyć jak ‘kogoś zniszczyć, wymazać na proszek’. Tu można zauważyć, że semantyka tego frazeologizmu wychodzi za granicy wcześniej opisanych znaczeń związków frazeologicznych z badanym komponentem.

Tutaj i w następnych analizowanych językach słowiańskich można mówić o bardzo niskim stopniu aktywności frazeologicznej somatyzmu *wątroba*.

Język dolnołużycki. W tym języku udało się odnotować tylko jeden frazeologizm z komponentem *jětša*, a mianowicie *jětša hys* ('działać komuś na nerwy', por. 'wątroba komuś rośnie'). Znaczenie takiej JF może być metaforyczne przeniesienie obciążenia wątroby na zły humor, złe samopoczucie. Taki wybór wątroby można łączyć ze starymi wierzeniami mówiącymi, że wątroba, wydzielająca żółć, jest siedliskiem gniewu [4, s. 143].

Język słoweński. Leksem *jetra* w kolejnym języku jest zafiksowany też tylko w jednym połączeniu frazeologicznym. *Iti komu na jetra* posiada podobne do innych języków znaczenie 'działać komuś na nerwy'.

Język chorwacki. W języku chorwackim wyraz określający wątrobę jest taki sam, jak w języku słoweńskim – *jetra*. Ostatnie znaczenie 'denerwowania' jest również zawarte i w chorwackim związku frazeologicznym *ići komu na jetra*.

Niestety ani słownik frazeologiczny języka czeskiego, ani podobny słownik języka słowackiego nie posiadają żadnego frazeologizmu z badanym komponentem somatycznym. Wygląda na to, że u nosicieli tych języków nie ma żadnych jaskrawych skojarzeń i przenośnych metafor związanych z tą częścią ciała. W taki sposób można mówić o całkowitym zerowym stopniu aktywności frazeologicznej tego somatyzmu w wymienionych językach.

Wyżej przeanalizowany materiał frazeologiczny Słowian można umieścić w tablicy:

Język	Leksem (razem z wariantami użytymi we frazeologizmach)	Liczba frazeologizmów
Ukraiński	печінка, печінки	17
Polski	wątroba	12
Rosyjski	печенка, печенки	6
Białoruski	пяхонка, пяхонкі	4
Serbski	jetra, цигерице	2
Bułgarski	дроб	1
Dolnołużycki	jětša	1
Słoweński	jetra	1
Chorwacki	jetra	1

Według tablicy daje się zauważyć, że ten organ nie jednakowo jest przedstawiony we frazeologii różnych języków słowiańskich. Zostało przeanalizowano 45 JF w 9 językach.

Najliczniej reprezentuje się język ukraiński, a nawet cała grupa języków wschodniosłowiańskich.

Wyraz *wątroba* w tych trzech językach bardzo podobnie brzmi i podobnie zapisuje się graficznie. Poza tym, we frazeologii ukraińskiej, rosyjskiej i białoruskiej czasem używa się forma liczby mnogiej (czego nie ma w rzeczywistości, ponieważ ten organ jest nieparzysty). Takie używanie jest znaczeniowo uzasadnione w słownikach frazeologicznych tych języków. Często za formą liczby mnogiej ukrywa się pojęcie „organów wewnętrznych”. Ten somatyzm traktuje się jako „pojemnik” dla pozostałych wnętrzności.

Język chorwacki, słoweński i serbski również mają jednakowy wyraz dla nazywania tego organu.

Jeżeli analizować semantykę wypisanych JF to od razu rzuca się w oczy cecha negatywności, którą posiadają prawie wszystkie frazeologizmy. Umownie można wyodrębnić kilka grup znaczeniowych przytoczonych frazeologizmów. Tak liczbowo najbardziej wspólnym polem semantycznym dla wszystkich przeanalizowanych języków, oprócz języka bułgarskiego, jest znaczenie 'złościć się, denerwować się'. Takie znaczenie zawiera 26 frazeologizmów.

Również leksem *wątroba* w językach ukraińskim, białoruskim i rosyjskim używa się w metaforach do nazywania czynności bicia. Umownie do tej grupy (4 JF) zaliczymy i jedną serbską JF, która posiada trochę inne znaczenie, a mianowicie – 'zabicie'. Taką pozycję można wytłumaczyć tym, że takie znaczenie też ma stosunek do bicia, i przy pewnych warunkach może być jego rezultatem.

Jeszcze jedną grupę (6 jednostek) tworzą związki frazeologiczne w języku polskim i ukraińskim, przy pomocy *wątroby* można wymawiać różne przekleństwa. I jeżeli w języku polskim takie przekleństwa mają charakter bezosobowy lub bezpośredni, to w języku ukraińskim dodatkowo dla wzmocnienia kolorystyki emocjonalnej wspomina się *diabeł, mara, matka*.

Wspólne znaczenie sposobu jazdy wyboistą drogą łączy 2 frazeologizmy polski i ukraiński jeszcze w jedno pole semantyczne.

Pozostałe 7 frazeologizmów w różnych językach słowiańskich nam się nie udało połączyć według wspólnych znaczeń. Reprezentują one odrębne poszczególne znaczenia charakterystyczne dla jednego konkretnego języka.

Uogólniając wyżej opisane frazeologizmy można wnioskować, że semantyka takich JF w językach słowiańskich nie jest bogata, a raczej dość biedna. Poza tym ona jest nawet bardzo podobna w tych językach, które reprezentują się kilkoma związkami frazeologicznymi.

Wnioski. Frazeologizmy odzwierciedlają narodową specyfikę języka, jego tożsamość. Frazeologia odbija bogate doświadczenie historyczne, stosunek do pracy, życie i kulturę ludzi. Badanie frazeologii jest niezbędnym ogniwem w nauce języka, w doskonaleniu kultury mowy. Prawidłowe i właściwe użycie frazeologii nadaje językowi wyjątkową oryginalność, wyjątkową ekspresję, dokładność, obrazowość. Stosowanie nazw części ciała w dowolnym języku pomaga nie tylko przy omawianiu stanu zdrowia czy opisu czyjegoś wyglądu, ale także przy oznaczaniu pewnych abstrakcyjnych, fizycznych i нефизycznych stanów – nastrojów, cech osobowości, relacji międzyludzkich.

Przytoczony fragment frazeologiczny na przykładzie opisanych 9 języków z wybranym komponentem *wątroba* ilustruje pewne podobieństwo i rozbieżności światopoglądu jego użytkowników.

1. Leksem *wątroba* jest w słownikach frazeologicznych prawie wszystkich języków nie tylko zbadanych i opisanych. Z tą tylko różnicą, że nie wszędzie on wchodzi do składu frazeologizmów.

W składzie stałych połączeń *wątroba* określa albo termin medyczny, albo jest nazwą jakiejś choroby. W takim wypadku takie połączenia nie posiadają żadnego znaczenia przenośnego. Ta uwaga raczej stosuje się do słowników frazeologicznych, które w większości wypadków traktują frazeologię w bardzo szerokim znaczeniu i do JF czasem zaliczają różne terminy i połączenia wyrazowe.

2. Jak daje się zauważyć, organ *wątroba* nie jest zbyt popularny we frazeologii i nie charakteryzuje się wysoką produktywnością frazeologiczną. Są języki posiadające kilka przykładów użycia frazeologizmów z tym komponentem, ale i są takie, które ograniczają się jednym albo dwoma związkami frazeologicznymi. W takim wypadku chodzi raczej o mentalitety, kulturze i tradycjach narodowych jego nosicieli.

Prezentowana praca należy do nielicznych badań frazeologicznych na takim

szerokim materiale, mamy nadzieję, że ona stanie w przygodzie wszystkim badaczom zajmującym się frazeologią porównawczą zwłaszcza z komponentem somatycznym.

Bibliografia:

1. Keber J. Slovar slovenskih frazemov. Ljubljana, 2011.
2. Matešić J. Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Zagreb, 1982.
3. Otašević D. Фразеолошки речник српског језика. Нови Сад, 2012.
4. Szpila G. Dolnołużycka frazeologia somytna. Slavia occidentalis. Nr 74(1). S. 135–155.
5. Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami. Warszawa : PWN, 2009. 840 s.
6. Wielki słownik języka polskiego https://www.wsjp.pl/index.php?id_hasla=9150&id_znaczenia=1079056&l=27&ind=0 [dostęp 23.03.202].
7. Большой фразеологический словарь русского языка. Москва : АСТ-Пресс Книга, 2009. 784 с.
8. Вайнтрауб Р. М. О соматических фразеологизмах в русском языке. *Лексические единицы русского языка и их изучение*. Ташкент : Ташк. гос. пед. ин-т, 1980. С. 51–55.
9. Вакк Ф. О соматических фразеологизмах эстонского языка. *Вопросы фразеологии и составления фразеологических словарей*. Баку, 1968. С. 152–155.
10. Лепешаў І. Я. Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы у двух томах. Выданне 2-ое, дапоўн і выпр. Мінск : БелЭн, 2008. 968 с.
11. Луговая Н. В. Национально-культурные особенности фразеологических единиц сферы психоэмоционального состояния человека (на материале русского и французского языков): автореф. дис. ... канд. филол. наук / Н. В. Луговая. Краснодар, 2007. 17 с.
12. Словник української мови в 11 томах К. : Наукова думка. 1970–1980 pp.
13. Ужченко В. Д. Слова – символи в народній фразеології / В. Д. Ужченко // Українське мовознавство. 1989. Вип. 4. 14 с.
14. Ушаков Д. Н. Большой толковый словарь русского языка. Москва : Дом Славянской Книги, 2008. 959 с.
15. Фразеологичен речник на българския език. Т. 1–2. София. 1974–1975 pp.
16. Фразеологічний словник української мови у двох книгах. К. : Наукова думка, 1993.

Korpalo O. R., Mytsan D. M. COMPARATIVE-SEMANTIC CHARACTERISTICS OF PHRAZEOLOGISMS WITH THE "LIVER" COMPONENT

Phraseology, like language in general, is a reliable treasure trove of cultural heritage, customs, aspirations and hopes of the people. With the help of phraseology the aesthetic aspect of language is strengthened. Phraseological units as special linguistic signs belong to complex and contradictory linguistic phenomena. They vividly reflect the spirit and beauty of the language. The interest in phraseological units that have somatic

components can be explained in several ways: first, they occupy a leading place in the phraseology of any language; secondly, these parts of the human body and organs, which are the names of somatic components, are a common field of reference for different languages, which is the basis for the formation of such language units; third, most phraseological units have a clear, transparent internal form that is related to the specific physical properties of parts of the human body.

The study of phraseology is an indispensable link in the study of language, in improving the culture of speech. The correct and correct use of phraseology gives the language exceptional originality, exceptional expressiveness, accuracy, imagery. The use of body parts in any language helps not only to discuss the state of health or the description of appearance, but also to indicate certain abstract, physical and non-physical states – mood, personality traits, interpersonal relationships.

The aim of this article is to study phraseology with the lexical component "liver" in a number of Indo-European languages, including Slavic. Comparative-semantic analysis of somatic phraseology in terms of equivalence allowed to establish their common and distinctive features, which are a reflection of the cultural specificity and uniqueness of each language. The analysis was based on research by both Ukrainian and world linguists. The results of this study may be useful for translators and foreign language learners.

The given phraseological fragment on the example of the described 9 languages with the selected component of the liver illustrates some similarities and differences in the worldview of its users.

The token liver is included in the phraseological dictionaries of almost all languages, not only studied and described. The only difference is that it does not always belong to the phraseology.

Key words: *phraseology, somatism, meaning, semantic field, phraseological equivalent.*

ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

УДК 811.111

DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.2-1/12>

Арделян О. В.

Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка

ВТОРИННІ НОМІНАЦІЇ ШТАТІВ США

У статті проаналізовано особливості топонімічної системи штатів США, використання вторинних номінацій, серед яких виділяють офіційні і неофіційні. Під топонімічною вторинною номінацією розуміється вторинне позначення географічного об'єкта, тобто називання новим ім'ям вже названого об'єкту. У процесі вторинної номінації беруть участь три ланки: мова (лексична номінація), людина (пізнає суб'єкт) і реальна дійсність (об'єкт, що пізнається). Топонімічні прізвиська слід розглядати як варіанти топонімів, зумовлені функціональним, емоційним та соціальним навантаженням.

Мета даного дослідження полягає в комплексному описі неофіційних назв штатів США, в яких проявляється національно-культурна своєрідність досліджуваних лексичних одиниць, у розкритті мовних та соціальних мотивів цих назв та їх ролі у процесі комунікації. Таким чином, за мотивуючими ознаками топонімічні прізвиська були поділені на 13 тематичних груп: просторові, ландшафтні, кліматичні, фітотопонімічні, зоотопонімічні, антропотопонімічні, топотопонімічні, історичні, виробничі, соціально-політичні, літературні, цитатні, рекламні.

Найпродуктивнішою мотивуючою ознакою вторинних топонімічних номінацій США є соціально-політичний компонент (65 од.; 15,3%). Ця група об'єднує топономінації, мотивуючою ознакою яких послужив соціально-політичний компонент того чи іншого штату, а саме: а) населення США; б) політична та законодавча система штату; в) економічні умови життя у штаті; г) громадське життя штату; д) первинна назва штату; е) штучні географічні об'єкти штату; ж) символіка штату.

Вторинна номінація, є однією з універсальї мови, пояснюється не лише чинником мовної економії чи чинником семантичного зношування мови, а й чинником мовотворчості, тобто прагненням висловити нове розуміння вже пізнаних об'єктів навколишнього світу.

Ключові слова: первинна номінація, вторинна номінація, мотивуюча ознака, соціально-політичний компонент, штати США.

Постановка проблеми. Топонімічна лексика будь-якої мови є внутрішньо організованою та впорядкованою системою. Вивчення цієї підсистеми мови має велике значення як для ономастики, так і лінгвістики загалом. Топонімічні номінації, прив'язані до певної території, поряд з ознаками загального характеру, мають індивідуальні риси, які можна пояснити з урахуванням екстралінгвістичних факторів, пов'язаних з конкретною територією.

Вторинні топонімічні номінації (топопрізвиська, топонікнейми) становлять невід'ємну частину життя людей. Це плід колективної творчості, який відбиває світогляд і критичне сприйняття навколишньої дійсності. Дослідження процесу вторинного найменування дозволяє пізнати систему цінностей народу та його менталітет.

Вивчення процесів вторинної топонімічної номінації на базі існуючих первісних топонайменувань належить Ю. О. Карпенку, О. Ю. Карпенку, О. А. Леоновичу, Г. Д. Томахіну, Г. В. Токареву, N. Frye, S. Ullman.

Проблемам вивчення топонімів та їх стандартизації у сучасному світі присвячено низку інтернет-сайтів: United Nations Programs on Global Geospatial Information Management (UNGEGN) / Група експертів ООН з географічних назв [18]. На цьому сайті, крім списку назв країн світу, картографічної бібліотеки ООН та всієї інформації, необхідної для стандартизації географічних назв світу, міститься словник термінів, які застосовуються при самому процесі стандартизації (Glossary of Terms for the Standardization

of Geographical Names) [15]. В інтернет-просторі можна знайти сайти міжнародних ономастичних організацій: International Council of Onomastic Sciences / Міжнародний комітет з ономастики [13], International Organization for Standardization (ISO) / Міжнародна організація зі стандартизації [14], State Symbols, 50 State Capitals, Flags, Maps, Geography, Facts, Songs...: Net-state. Learn About the 50 States [16] тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мовна номінація одночасно є і процес іменування, та її результат; при цьому елементи мовної системи відображають фрагменти та явища навколишньої дійсності, реальні та вигадані об'єкти, а також факти екстралінгвістичної реальності. Іншими словами, номінація – це наділення назвою, встановлення відносин між деякою сутністю та ім'ям [5, с. 14].

Залежно від різновиду базових слів номінація поділяється на первинну та вторинну. Первинна номінація є первісне найменування, для якого характерне «просте» відношення, що відбиває елементи дійсності. Вторинна номінація є використання вже наявних у мові номінативних засобів у новій їм функції наречення [8, с. 97]. Обидва види номінації існують як у мові, так і у мовленні.

Процес вторинного найменування може базуватися на метафорі, метонімії, табу, евфемізмі, гіперболі та інших стилістичних явищах. Найчастіше природа цього явища пояснюється «семантичною втомою» (семантичним зношуванням) лексичних одиниць. Щоб уникнути «семантичної втоми», звичні форми цілеспрямовано замінюються новими номінаціями.

Лінгвістів цікавлять проблеми семантики вторинних топонімів, питання їх функціонування та призначення. Г. В. Токарев пропонує розглядати механізми утворення вторинних імен із погляду вивчення квазіеталонів. На його думку, квазіеталони є «мовними символами, які не мають матеріального втілення в культурі, а виступають як референти, що замінюють реальне ім'я ідеєю» [9, с. 148]. Абстрагуючись від матеріального, вторинні номінації починають представляти абстрактний зміст. Приставка «квазі», що має значення «уявний», «несправжній», вказує на особливість значення вторинних номінацій, що позначають не сам предмет (денотат), а ідею, представлену образом предмета. Іншими словами, значення вторинної топонімів має сенс, що вказує не сам референт слова, а асоціативно заміщає деяку ідею.

Під квазіеталоном мається на увазі вторинна номінація, що формується в процесі встановлення

суміжності та тотожності ознак. Це, характерне для будь-якої культури, є важливим джерелом поповнення словникового складу мови. Вторинна номінація утворюється в результаті семантичного переосмислення загальноновживаної лексики, термінів та жаргонізмів.

Єдиної думки про природу та сутність одиниць вторинного означення не існує, а сам термін вторинна номінація не має однозначного тлумачення у лінгвістиці. У цій роботі це розуміється як «називання новим ім'ям предмета вже названого» [3, с. 25].

Якщо говорити про вторинні топонімічні номінації, то маються на увазі топонімічні прізвиська (нікнейми), що виступають як альтернативна назва, і які слід розглядати як варіанти топонімів. Варіювання топонімів пов'язане з їх функціональним, емоційним та соціальним навантаженням. Вторинні топонімів характеризуються прецедентним змістом, а їхня основна когнітивна функція полягає у «зберіганні загальновідомих та/або нестандартних/незвичайних когніцій» [3, с. 22].

Вторинна номінація переважно функціонує у мовленні і лише у деяких випадках закріплюється у основному фонді мови. Вона є результатом лінгвокреативного мислення, тобто інтерпретації людиною навколишньої дійсності. Отже, у процесі вторинної номінації беруть участь три ланки: мова (мовний знак, номінація), людина (суб'єкт пізнання) та реальна дійсність (пізнаваний об'єкт). Виникнення вторинних номінацій, тобто присвоєння нового імені географічному об'єкту на основі асоціацій з явищами реальної дійсності є однією з універсальї мови.

Значимість вторинних імен топонімічних об'єктів у медійних, політичних, ідеологічних, рекламних та інших текстах велика з системно-мовної та прагматичної точок зору [4, с. 4]. Дослідження процесів формування та функціонування вторинних номінацій дозволяє показати, яким способом членується навколишня дійсність і хоча б частково відповісти на питання про те, з якими об'єктами пов'язана похідна лексика, що репрезентує навколишній світ [2, с. 117].

Прізвиська присвоюються як макротопонімам, що включають великі регіони, штати, графства і міста, так і мікротопонімам, тобто назвам невеликих місцевих об'єктів, що знаходяться, як правило, всередині поселення. Поява у географічного об'єкта вторинної номінації, і навіть кількість його топонімічних прізвиськ визначається й не так його величиною, як його роллю в історії регіону, у його сучасному господарському,

політичному та культурному житті. Серед причин використання вторинних номінацій виділяються: «актуалізація певних характеристик референта, лінгвістична економія, можливість смислового розгортання, паролність, експресія, посилення оцінності, уникнення психологічної нейтральності» [7, с. 95].

Практично жодне популярне друковане видання про міста та райони США не обходиться без згадки про їхні загальновідомі неофіційні назви [1, с. 8]. Незважаючи на те, що всі 50 американських штатів є єдиною державою, єдиним політичним і культурним простором, об'єднаним загальними цінностями та історією, кожен зі штатів має свої унікальні особливості, що відрізняють його від сусідніх. Ці особливості можуть визначатися географічним становищем штату, його флорою та фауною, історією освоєння, соціальними та політичними змінами, традиціями його мешканців. Усе це розмаїття відбивається у символах штатів, до яких відносяться: прапор, гімн, девіз, квітка, рослина, тварина і топонімічне прізвисько.

Характерною особливістю топонімічної системи є широке використання вторинних номінацій, серед яких виділяють офіційні і неофіційні. Офіційне прізвисько являє собою описову назву штату США, що використовується як доповнення до основного імені. Це прізвисько, яке офіційно затверджено законодавчими зборами штату поряд з офіційним девізом штату, його прапором, піснею, птицею, твариною та рослиною (відповідні відомості можна знайти у довідкових виданнях). Неофіційне прізвисько є описовою назвою штату США, що використовується як доповнення до основного імені, незатверджене законодавчо і вживається в основному в розмовній мові, пресі та художній літературі. Офіційні та неофіційні вторинні номінації широко використовуються в побуті, зокрема на номерних знаках автомобілів.

Традиція присвоєння прізвиськ сягає часу створення перших штатів. Кількість топонімічних прізвиськ варіюється від штату до штату; отже, виникає закономірне питання: чим пояснюються такі відмінності. Один і той же географічний об'єкт може отримати різні найменування через те, що «у свідомості людини закріплюються різні ракурси «бачення» одного й того самого об'єкта, що позначається» [11, с. 128].

Мета даного дослідження полягає в комплексному описі неофіційних назв штатів США, в яких проявляється національно-культурна своєрідність досліджуваних лексичних одиниць, у розкритті

мовних та соціальних мотивів цих назв та їх ролі у процесі комунікації. Для цього було проведено семантичний, функціональний, лінгвокультурологічний та прагматичний аналіз досліджуваних одиниць. Результати дослідження відображають продуктивні типи вторинних найменувань об'єкта (на матеріалі неофіційних назв штатів США).

Виклад основного матеріалу. Матеріалом для дослідження стали 428 неофіційних назв американських штатів. Досліджувані лексичні одиниці були отримані шляхом цілеспрямованої вибірки із сучасних лексикографічних, лінгвокраїнознавчих, топонімічних, тлумачних словників та путівників.

Таким чином, за мотивуючими ознаками топонімічні прізвиська були поділені на 13 тематичних груп: *просторові, ландшафтні, кліматичні, фітотопонімічні, зоотопонімічні, антропотопонімічні, топотопонімічні, історичні, виробничі, соціально-політичні, літературні, цитатні, рекламні*. Одна й та сама топонімічна номінація може відноситися до різних груп одночасно, залежно від своїх мотивуючих ознак.

Найпродуктивнішою мотивуючою ознакою вторинних топонімічних номінацій США є соціально-політичний компонент (65 од.; 15,3%). Ця група об'єднує топонімації, мотивуючою ознакою яких послужив соціально-політичний компонент того чи іншого штату, а саме: *а) населення США; б) політична та законодавча система штату; в) економічні умови життя у штаті; г) громадське життя штату; д) первинна назва штату; е) штучні географічні об'єкти штату; ж) символіка штату*.

а) Населення США. Як і будь-яка лексична система, американські географічні назви відображають історію етносів, що населяли і населяють США, наприклад, Арізона отримала прізвисько *Apache State* «штат апачів» завдяки її корінним жителям – апачам, які й зараз проживають на території штату. Прізвисько *Aztec State* «штат ацтеків», можливо, з'явилося у зв'язку з поселеннями ацтеків, виявленими на території Арізони. Неофіційна назва штату Вашингтон *Chinook State* (жартівл.) «штат індіанців-чинуків», вказує на той період, коли на території штату проживали різноманітні індіанські народності, у тому числі індіанці племені чинук.

Штат Оклахома – це «земля червоношкірих» *Land of the Red Man*. Сама назва штату прийшла з мови індіанців племені чокто, у перекладі якого *окла* означає «люди», а *хомма* «червоний колір». Тут живе більше індіанців, ніж у будь-якому іншому штаті. Саме тут, на місці колишньої резер-

вації знаходиться місто Талекуа – племінна столиця черокі. Крім цього, на території штату знаходяться «штаб-квартири» 39 індіанських племен. Напис *Native America* «корінна Америка» зараз використовується на номерних знаках штату.

Релігія і віросповідання стали джерелом наступних прізвиськ: *Mormon State* «штат мормонів», *Land of the Mormons* «земля мормонів», *Land of the Saints* «земля святих» (Юта). У колонізації території штату на вирішальній ролі зіграло переселення мормонів (так зване «велике переселення»). Вимушена емігрувати на Захід, громада мормонів влаштувалася в районі Великого Солоного озера (нині штат Юта).

Пенсільванія, заснована Вільямом Пенном як колонія квакерів, має вторинну номінацію *Quaker State* «квакерський штат», а мешканців штату називають *quakers* «квакери». Офіційно ця релігійна християнська громада називається *Religious Society of Friends* «Релігійне товариство Друзів». Квакери відкидають інститут священиків, проповідують пацифізм та займаються благодійністю. Переслідувані англійським урядом та англіканською церквою, багато громад квакерів, починаючи з 60-х р. XVII ст., емігрували до Північної Америки [10].

Особливості менталітету та звичаїв населення зафіксовані в наступних прізвиськах: *Beehive State* «штат бджолиного вулика» (Юта) (на гербі штату зображено бджолиний вулик, що символізує працелюбність жителів); *Wolverine State* «штат росомах» (Мічіган) (росомахами називали жителів Мічігану за їхню жадібність та злість); *Baked Beans State* «штат печених бобів» (Массачусетс) (жителі штату дотримувалися суворих пуританських правил); *Land of steady habits* «штат пуританських законів», *Blue Law State* «край твердих правил» (Коннектикут) (штат відомий особливою строгістю своїх пуританських законів); *Hospitality State* «гостинний штат» (Міссісіпі); *Show me State* «недовірливий штат» (Міссурі); *Bear State* «ведмежий штат» (Арканзас) (асоціація з грубістю та нетактовністю жителів штату).

б) Політична та законодавча система штату. Штат Массачусетс настільки ліберальний, що американські консерватори багато років тому глумливо охрестили його Народною республікою Массачусетс *The People's Republic of Massachusetts*.

Штат Міссурі голосував за переможення всіх президентських виборів у США, починаючи з 1904 року (крім 1956 р.), тому його охрестили *Bellwether State* «штат-провісник».

Під номінацією *Banner State* (політ., розм.) «передовий штат» розуміється штат, який забез-

печує кандидату на виборну посаду максимальну кількість голосів виборців. Традиційно таким штатом прийнято вважати Техас, який навіть отримав прізвисько «штат-прапорносець».

в) Економічні умови життя у штаті. У штаті Массачусетс найвищі податки, і люди іронічно називають цей штат *Taxachusetts* «таксачусетс». Назва утворена від слова *tax* «податок, мито». Відповідно до законодавства штату Делавер його товари не обкладаються податками з продажу, що позначилося на топонімії *Land of Tax-Free Shopping* «земля покупок без податків». Через низькі податки та сприятливу для розвитку бізнесу систему оподаткування багато головних офісів різних компаній Америки розташовуються на території Делавера, при тому, що їхні виробничі корпуси знаходяться в інших штатах. Звідси ще одна вторинна номінація штату *Corporate Capital* «корпоративна столиця».

г) Суспільне життя штату: спорт, музика, кінематограф, кулінарія.

– **Спорт:** з давніх-давен Міннесота славилася своїми хокейними традиціями та інтересом до визнаного виду спорту з боку її мешканців. Хокей у Міннесоті має давнє і глибоке коріння. Кліматичний фактор, точніше велика кількість натурального льоду в зимовий період, мотивує дітлахів грати в хокей. Не дивно, що цей штат називають *State of Hockey* «штат хокею» та *Playground of the Nation* «спортивний майданчик нації».

– **Музика:** *The Birthplace of America's Music* «батьківщина американської музики» - Міссісіпі. Змішання африканської та європейської музичної культури в штаті створило надзвичайно родючий творчий ґрунт, на якому сходили та розвивалися найвідоміші напрямки музики: кантрі, джаз, блюз, євангельські піснеспіви та рок-н-рол. Міссісіпі є батьківщиною «короля рок-н-ролу» Елвіса Преслі. Це прізвисько відображається на автомобільних номерних знаках штату.

– **Кінематограф:** Каліфорнія, що отримала прізвисько *Entertainment State* «штат розваг» є одним з найбільших світових центрів індустрії розваг. Тут знаходиться знаменитий на весь світ Голлівуд – район, що асоціюється з американською кіноіндустрією. Саме тому Каліфорнію називають *Movie State* «штат кіно». До того ж, через те, що більшість відомих кінозірок поховані в Лос Анжелесі в місцевих меморіальних парках (Рудольф Валентино, Мерлін Монро, Джек Бенні, Бінг Кросбі, Кларк Гейбл тощо), Каліфорнія отримала вторинну номінацію *Where Stars Are Buried* «місце, де поховані зірки».

– **Кулінарія:** номінацію *Chili State* «Штат чилі» Техас отримав завдяки своїй офіційній страві «чілі», яка готується з тушкованого м'яса або фаршу з квасолею та гострим перцем чилі.

д) Первинна назва штату. Деякі вторинні номінації штатів походять від первинних номінацій, наприклад, *Plantation State* «штат плантацій» (Род-Айленд). Прізвисько утворене від офіційної назви штату «Штат Род-Айленд та плантації Провіденс»; *Taxachusetts* «таксачусетс» походить від Массачусетс; *Little Ida* – від назви штату Айдахо; *The Commonwealth* «співдружність» – від повної офіційної назви штату – *Commonwealth of Virginia* «Співдружність Вірджинія» та офіційної назви штату Массачусетс (*Commonwealth of Massachusetts*); *Land of the Red Man* «земля червоношкірих» – від первинної номінації штату Оклахома, що походить від індіанських слів *okla humma* «червоні люди»; *Green Mountain State* «штат зелених гір» – від назви штату Вермонт, що походить від французького *vert mont*, що означає «зелена гора».

е) Штучні географічні об'єкти штату. У цю групу входять географічні об'єкти, створені людиною, тобто вулиці, дороги, пам'ятники.

Застаріле прізвисько Нью-Джерсі *Camden and Amboy State* та його варіанти *Camden State* та *Amboy State*, з'явилися від назви залізниці Кемден-Ембой, яка виявилася однією з найуспішніших у комерційному сенсі залізниць у США у першій половині XIX століття.

Перша платна автомагістраль у США була відкрита у Пенсільванії у 1794 році. Вона простяглася на 62 милі від Філадельфії до Ланкастера. Саме тому Пенсільванію називають *Toll Booth State* «штат платних доріг».

Штат Меріленд отримав прізвисько рекламного характеру *Monumental State* «штат монументів» за неофіційною назвою свого головного міста Балтімора *Monumental City*, яке славиться своїми пам'ятниками з мармуру, що видобувається поблизу.

ж) Символіка штату. Протягом тривалого часу проблема символу розробляється дослідниками у різних галузях науки, а саме: лінгвістиці, літературознавстві, філософії, семіотиці та ін. Деякі вчені трактують символ як образ, інші співвідносять його з алегорією, треті визначають його як особливий знак. Зі всіх численних визначень символу найбільш релевантним нам є визначення, що розглядає символ у широкому семіотичному сенсі. Символ є такий знак, що передбачає використання свого первинного змісту як форми іншого,

більш абстрактного та загального змісту, причому вторинне значення поєднується з первинним під загальним позначенням [12].

У цій групі розглядаються топонімічні прізвиська, засновані на офіційних знаках штатів: девіз, герб, прапор.

Девіз: за традицією, успадкованою від колоніальних часів, всі 50 північноамериканських штатів, а також ряд підпорядкованих США територій та округ Колумбія мають власні девізи (зокрема прийняті на рівні законодавства штату) англійською, латинською або іншими мовами. Деякі з них згодом перейшли у вторинні номінації штатів: *North to the Future* «На північ, у майбутнє!» (Аляска); *Crossroads of America* «перехрестя Америки» (Індіана); *Equality State* «штат рівноправності» (Вайомінг) (девіз штату *Equal Rights* «рівні права»); *Eureka State* «штат-еврика» (Каліфорнія) (девіз штату *Eureka* «еврика»); *Old Dirigo State* «штат керма / штат штурвала» (Мен) (девіз штату *Dirigo* «я веду»); *Excelsior State* «вищий штат» (Нью-Йорк) (девіз штату *Excelsior* «Все вище!»); *Friendship State* «дружелюбний штат» (Техас) (девіз штату *Friendship* «дружба»).

Герб: на гербі штату Міссісіпі зображений американський орел з розкритими крилами, що тримає в пазурах з правого боку пальмову гілку, а з лівого – пучок стріл. Цей факт і пояснює появу номінацій *Eagle State* «штат орла» та *Border-Eagle State* «штат американського орла».

Прапор: в даний час кожен штат США має прапор, який є його офіційним символом. Прізвиська п'яти з п'ятдесяти штатів ґрунтуються на прапорах цих штатів: *North Star State* «штат Полярної зірки» (Аляска) (на прапорі зображена Полярна зірка, що позначає північ); *Bear State (or Republic)* «ведмежий штат або республіка» (Каліфорнія) (на прапорі зображений каліфорнійський гризлі); *Pelican State* «пеліканій штат» (Луїзіана) (на прапорі зображений пелікан, що годує свого пташеня). Прізвиська *Bear State* і *Pelican State* мають у своїй основі також символ-савець і символ-птах відповідно; *Battle Born State* «штат, народжений у боях» (Невада) (на прапорі штату присутній напис «народжений у боях»); *Lone Star State* «штат одинокої зірки» (Техас) (на прапорі зображена одна зірка).

Результатом проведеного дослідження мають стати наступні **висновки**.

Під топонімічною вторинною номінацією розуміється вторинне позначення географічного об'єкта, тобто називання новим ім'ям вже названого об'єкту. У процесі вторинної номінації беруть

участь три ланки: мова (лексична номінація), людина (пізнає суб'єкт) і реальна дійсність (об'єкт, що пізнається). Топонімічні прізвиська слід розглядати як варіанти топонімів, зумовлені функціональним, емоційним та соціальним навантаженням. Вторинна номінація, є однією з універсальї мови, пояснюється не лише чинником мовної економії чи чинником семантичного зношування мови, а й чинником мовотворчості, тобто праг-

ненням висловити нове розуміння вже пізнаних об'єктів навколишнього світу. За мотивуючими ознаками топонімічні прізвиська були поділені на 13 тематичних груп. Найпродуктивнішою мотивуючою ознакою вторинних хоронімічних номінацій є соціально-політичний компонент (15,3%). Одна й та сама топонімічна номінація може відноситися до різних груп одночасно, залежно від своїх мотивуючих ознак.

Список літератури:

1. Абрамов В. Е., Хуснулина Ю. А., Рычкова Е. В. Лингвокультурологический аспект изучения англоязычных прозвищ. *Проблемы современной науки*. 2013. № 7, Т. 2. С. 3–9.
2. Багана Ж., Кравец Я. Ю. Вторичная номинация тематической группы «Хлебобулочные изделия» (на материале немецкого и русского языков). *Вестник Иркутского государственного лингвистического университета*. 2012. № 19, Т. 2. С. 116–120.
3. Голубева Н. А. Вторичная или повторная номинация? Прецедентная номинация. *Вестник Томского государственного университета*. 2008. Вып. 10(66). С. 16–23.
4. Громыкина А. А. Гетерониминативная специфика вторичных номинаций топонимического объекта «Волгоград» в текстах региональных СМИ. автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. Волгоград, 2012. 21 с.
5. Гусарова И. Б. Вторичная номинация в английских кинематографических текстах XX века: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Санкт-Петербург, 2003. 177 с.
6. Леонович О. А. Топонимы США. М.: Высшая Школа, 2004. 247 с.
7. Робустова В. В. Роль непрямой номинации в коммуникативном пространстве. *Вестник Московского университета*. 2011. № 4. С. 91–100.
8. Сквиря В. К. Понятие, виды и способы номинации политической лексики в английском языке. *Вестник Челябинского государственного университета*. 2013. № 4. С. 97–101.
9. Токарев Г. В. Концепт как объект лингвокультурологии (На материале репрезентаций концепта «Труд» в русском языке): монография. Волгоград, 2003. 213 с.
10. Томахин Г. Д. Америка через американизмы. М.: Высшая школа. 1982. 256 с. URL: http://usa_toponyms.academic.ru/ (дата звернення: 20.02.22).
11. Щербак А. С. Когнитивные основы региональной ономастики: Монография. Тамбов: Издательский дом ТГУ им. Г.Р. Державина, 2012. 319 с.
12. Frye N. Symbol. *Encyclopedia of poetry and poetics*. Princeton, New Jersey, 1965. 1454 p.
13. International Council of Onomastic Sciences / Международный комитет по ономастике. URL: <http://www.icosweb.net/> (дата звернення: 26.02.22).
14. International Organization for Standardization (ISO) / Международная организация по стандартизации. URL: <http://www.iso.org/iso/> (дата звернення: 26.02.22).
15. National Centers for Environmental Information (NCEI) / Национальный центр исследования информации об окружающей среде. URL: <http://www.ngdc.noaa.gov/> (дата звернення: 26.02.22).
16. State Symbols, 50 State Capitals, Flags, Maps, Geography, Facts, Songs...: Netstate. Learn About the 50 States. URL: http://www.netstate.com/states/intro/de_intro.htm (дата звернення: 27.02.22).
17. Ullman S. *Semantic Universals*. Л.: Просвещение, 1975. 279 с.
18. United Nations Programs on Global Geospatial Information Management (UNGEGN) / Группа экспертов ООН по географическим названиям. URL: <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/> (дата звернення: 27.02.22).

Ardelian O. V. SECONDARY NOMINATIONS OF US STATES

The article analyzes the features of secondary toponymic nominations of US states. The paper describes the definition of the concepts of “original nomination”, “secondary nomination”, “toponymic nomination”, “motivating feature”. The article deals with the pressing problems which are typical for study of the functioning of toponyms in the English language. This is testified by increasing attention of theoreticians to this topic, as they contribute to the study of the basic methods of analysis of onomastic nomination and the mechanisms of original and secondary nomination of US states.

The purpose of this study is to comprehensively describe the unofficial names of US states, which show the national and cultural identity of the studied lexical items, to reveal the linguistic and social motives

of these names and their role in the communication process. Thus, according to motivating features, toponymic nicknames were divided into 13 thematic groups: spatial, landscape, climatic, phytotoponymic, zootoponymic, anthrotoponymic, topononymic, historical, industrial, socio-political, literary, citation, advertising.

The most productive motivating feature of US secondary toponymic nominations is the socio-political component (65 units; 15,3%). This group includes toponyms, the motivating feature of which was the socio-political component of a state, namely: a) the US population; b) the political and legislative system of the state; c) economic living conditions in the state; d) public life of the state; e) the original name of the state; f) artificial geographical objects of the state; g) the symbols of the state.

Secondary nomination, one of the universals of language, is explained not only by the factor of language economy or the factor of semantic wear of language, but also by the factor of language creation, the desire to express a new understanding of already known objects of the world.

Key words: *original nomination, secondary nomination, motivating feature, the socio-political component, US states.*

Асташева О. С.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Бялик В. Д.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ГЕНДЕРНО МАРКОВАНІ ІДІОМИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено аналізу англомовних гендерно маркованих ідіом. У статті визначаються поняття «ідіома», «гендер» «гендерно маркована ідіома», з'ясовуються та описуються критерії розмежування гендерно маркованих і гендерно немаркованих ідіоматичних виразів англійської мови. У статті також надається загальна характеристика англомовних гендерно маркованих ідіом та визначається їх основний тематичний репертуар.

Ідіома є сталим виразом, значення якого не залежить від значення його окремих одиниць. Гендер є соціально та лінгвокультурно зумовленою категорією, на базі якої відбувається розмежування представників різної статі та надання їх характеристик.

Гендерно маркована ідіома являє собою сталий вираз, що містить експліцитні чи імпліцитні засоби маркування гендерної приналежності людини та надання характеристик представникам чоловічої чи жіночої статі. Відрізняються англомовні гендерно марковані ідіоми від гендерно немаркованих за граматичним, морфологічним, лексичним і семантичним критеріями.

Граматичними засоби маркування гендерної приналежності в аналізованих ідіомах англійської мови є особові, об'єктні та присвійні займенники. Займенники чоловічого роду можуть використовуватися в ідіомах для позначення представниць жіночої статі. Морфологічними засобами гендерного маркування у вказаних одиницях є суфікси, що визначають гендерну приналежність в лексичних засобах номінації представників чоловічої чи жіночої статі. Лексичними маркерами гендера є англомовні чоловічі та жіночі власні імена, загальні іменники, що слугують засобами маркування гендерної приналежності, одиниці позначення родинних зв'язків.

Імпліцитними маркерами гендерної приналежності в англомовних ідіоматичних виразах можуть виступати не тільки зооніми, фітоніми та інші одиниці на позначення живих істот, але й засоби номінації неістот. Семантичне значення ідіоматичних виразів із цими одиницями вказує на те, що вони є засобами надання характеристик чоловіків і жінок, ключовими з яких є їх зовнішність, риси характеру, соціальний статус. Аналіз гендерно маркованих ідіом виявляє андроцентричний характер англійської мови та наявність у ній гендерних асиметрій.

Ключові слова: англійська мова, андроцентризм, гендер, ідіома, критерії розмежування, лексичні маркери.

Постановка проблеми. Гендерні дослідження мови та її одиниць є одними з найбільш актуальних нині, що пов'язано із домінуванням антропоцентричного підходу в лінгвістиці, появою та розвитком гендерної лінгвістики, роллю та зміною гендерних відносин у сучасних прогресивних і демократичних суспільствах. Хоча гендер не є лінгвістичною категорією, його зміст може бути розкритий шляхом аналізу одиниць мови (лексичних, ідіоматичних та ін.), в яких віддзеркалюються соціальні та культурні гендерні норми, стереотипи, оцінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідіоматичні вирази різних мов завжди привертати увагу лінгвістів, оскільки саме їх вивчення дозволяє зрозуміти «універсальні та ідіоетнічні риси

представників різних народів, особливості їх світосприйняття та мислення, їх етнокультурну спадщину, традиції, вподобання» [1, с. 40]. Одними з найбільш досліджених є нині англомовні ідіоми [див., напр., 1; 2; 4–7; 9], що пояснюється особливим статусом англійської мови в сучасному світі, неабияким інтересом науковців до її носіїв, їх культури, способу життя, історії тощо. Попри це на сьогоднішній день в лінгвістиці існує лише невелика кількість наукових праць, у яких англомовні ідіоматичні вирази розглядаються з позицій гендерної лінгвістики [3; 8].

Метою статті є аналіз гендерно маркованих ідіом англійської мови, а її завданнями є визначення поняття «ідіома», «гендер», «гендерно маркована ідіома», з'ясування та опис

критеріїв розмежування гендерно немаркованих і гендерно маркованих ідіоматичних виразів англійської мови, надання характеристики останніх із вказаних одиниць відповідно до визначених критеріїв, а також встановлення їх основного тематичного репертуару.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ідіома (від грецьк. *idiōta* – своєрідний вираз) є «сталим виразом певної мови, що незалежно від значення слів у ньому передає єдине поняття та здебільшого не перекладається дослівно іншими мовами» [2, с. 72]. Під гендером ми розуміємо «лінгвокультурно та соціально зумовлену категорію, що розмежовує представників різної статті» [5, с. 52]. Ідіоми є не тільки основними засобами виявлення соціокультурних цінностей тієї чи іншої спільноти [6, с. 519], але й маркерами її гендерних взаємовідносин, стереотипів, уявлень про представників різних статей, їх особливості, характеристики поведінки, зовнішності та ін.

Подібні ідіоматичні вирази є гендерно маркованими, що мають, так звану, гендерну референцію, вказуючи на представника певної статті, експліцитно або імпліцитно відсилаючи до його характеристик. Під гендерною референцією, слідом за І. В. Зиковою, розуміємо «вказівку на суб'єкт, представника певної статті» [3, с. 12]. Зазначимо, що не завжди гендерно маркована одиниця містить гендерний компонент у своїй структурі. Крім того, не завжди ідіоми із гендерною референцією слугують засобами номінації чи надання характеристик чоловіків або жінок. Відрізнити гендерно марковані ідіоми від гендерно немаркованих можна за певними критеріями: граматичним, морфологічним, лексичним, семантичним.

Гендерно маркованими є ідіоми, що містять займенники *he, she, his, him, her*, оскільки саме вони є граматичними засобами маркування статті в англійській мові, наприклад: *he is no conjurer* – він зірок з неба не знімає; *a man is as old as he feels, and a woman as old as she looks* – чоловіку стільки років, на скільки він себе відчуває; *a woman is as old as she looks* – жінці на скільки вона виглядає; *he is so dumb you can sell him the Brooklyn Bridge* – він – повний бовдур. За нашими спостереженнями більшість англомовних ідіом містять займенники на позначення денотатів чоловічої статті, що свідчить про андроцентризм англійської мови, наявність у ній гендерних асиметрій. Під андроцентризмом ми розуміємо «практику, свідому чи несвідому, що розміщує чоловічу особу чи чоловічу точку зору в центрі погляду на світ, його культуру та історію» [10, с. 37].

На наявність гендерних асиметрій і андроцентризм англійської мови вказують також ідіоматичні вирази, що містять займенники на позначення представників чоловічої статті, але використовуються не тільки стосовно чоловіків, але й стосовно осіб жіночої статті, зокрема: *he laughs best who laughs last* – сміється той, хто сміється останнім.

Велика кількість ідіом англійської мови містять лексичні одиниці із суфіксами *-er, -or*; денотатами яких є представники чоловічої статті, а також лексеми із суфіксом *-ess* на позначення осіб жіночої статті, що вказує на морфологічний критерій гендерної референції в аналізованих одиницях, зокрема: *a white-collar worker* – білий комірець, службовець, *meddling duchess* – дама, що віддає командує, не роблячи нічого сама. Також зазначимо, що не завжди лексичні одиниці з суфіксами *-er, -or* можуть використовуватися для номінації осіб чоловічої статті, наприклад: *high kicker* – дівчина, що любить розваги, легковажна дівчина, *a nation of shopkeepers* – нація крамарів (про англійців), *a good sailor* – людина, що не піддається морській хворобі. Вказане також дозволяє говорити про андроцентризм мови та її гендерні асиметрії.

За лексичним критерієм гендерно марковані ідіоми англійської мови вирізняються за наявністю в них таких одиниць з гендерною референцією, як:

– власні чоловічі та жіночі імена (*to do a Thatcher* – довго залишатися при владі, бути сильною (мужньою) людиною; *Jane Crow* – (амер.) дискримінація жінок; *Jack of all trades* – майстер на всі руки; *a peering Tom* – дуже допитлива людина; *Billy Bunter* – товстий, незграбний підліток; *good-time Charlie* – повіса, гуляка, марнотратник; *the real McCoy* – хороший хлопець);

– загальні іменники, що є гендерно маркованими лексемами (*knight of fortune* – авантюристка; *half-baked boy* – дурний, нерозумний хлопець; *girl Friday* – помічниця, «права рука», секретарка; *woman of letters* – жінка-науковець);

– терміни спорідненості, родинних зв'язків із гендерною референцією (*the big daddy* – важлива персона, цяця, цабе; *city fathers* – «батьки міста», впливові особи; *like father like son* – який батько, такий і син; *son of a bitch* – сучий син; *brother Jonathan* – типовий американець, янки; *brother son* – бойовий товариш; *Welsh uncle* – дальній родич, двоюрідний брат батька чи матері; *a fish-wife* – вульгарна жінка, лайлива жінка; *a weak sister* – ненадійна людина, людина, на яку неможливо

покластися, слабак; *green widow* – зелена вдова (жінка, яка проводить увесь день одна в сільському домі, в той час, коли її чоловік працює у місті; *an old wife* – кумушка, пліткарка).

Семантичний критерій відбору гендерно маркованих ідіом англійської мови є одним із найбільш складних, але найбільш надійним із визначених критеріїв, оскільки за його допомогою можливо з'ясувати специфіку актуалізації значення тієї чи іншої ідіоми. В англійській ідіоматиці існує велика кількість одиниць, які за своїм компонентним складом не є гендерно маркованими. Аналіз значення, контекст застосування цих одиниць, а також їх лексикографічна фіксація надає можливість з'ясувати, що вони є засобами позначення та надання характеристик осіб чоловічої чи жіночої статі (*wild oat* – безпутний юнак; *out of straw* – жінка, яка тільки народила).

Гендерні маркери англійських ідіоматичних виразів можна поділити на експліцитні, які представлені одиницями на позначення істот (осіб чоловічої та жіночої статі), та імпліцитні, що слугують засобами номінації істот представників тваринного, рослинного світу, птахів, комах та неістот. Істоти позначаються в аналізованих ідіомах за допомогою чоловічих і жіночих власних імен, загальних іменників, що розмежовують осіб жіночої та чоловічої статі (*man, woman, girl, boy* та ін.), термінів, що визначають родинні зв'язки (*father, mother, daddy, sister, wife* та ін.), особових, присвійних займенників на позначення чоловіків і жінок (*he, she, his, him, her*), агентивних іменників (*doctor, priest, nurse, maid*), а також одиниць, що виступають засобами номінації людини загалом (*person, someone, every, everyone*), наприклад: *a titled nobody* – титулований ніхто. У гендерно маркованих ідіомах англійської мови подібні номінативні одиниці використовуються разом із експліцитними засобами маркування статі, наприклад: *every mother's son* – кожний, кожний чоловік, кожна людина.

Аналіз гендерно маркованих ідіоматичних одиниць англійської мови, відібраних за семантичним критерієм, дозволяє з'ясувати, що імпліцитними маркерами гендерної референції в них можуть виступати не тільки зооніми, фітоніми та інші одиниці на позначення живих істот, але й засоби номінації неістот. Подібні одиниці використовуються для надання таких характеристик чоловіків, як:

– зовнішність (наприклад, *as fat as a pig, as fresh as paint, as handsome as paint, as ugly as a scarecrow, as red as a lobster, as red as a turkey-cock, as tall*

as a maypole, as black as a raven, as black as thunder, as bald as a coot);

– риси та властивості (позитивні та негативні) характеру (наприклад, працелюбство – *as busy as a beaver, as busy as a one-armed paper-hanger, as busy as a cockroach on a hot stove*; твердість – *as firm as a rock, as steady as a rock, as hard as iron, as hard as a bone*; товариськість – *a big card*; мудрість – *as smart as a steel trap, as wise as a serpent*; сміливість – *as brave as a lion*; надійність – *as plain as a pikestaff, as true as steel, as safe as a house*; хоробрість – *as brave as a lion*; впертість – *as obstinate as a mule*; марнославність – *as vain as a peacock, as proud as a peacock*; непривітність, злість, грубість – *as cross as a bear, as cold as a stone, as sharp as a razor, as gruff as a bear*; нахабство, непорядність – *as bold as brass, as crooked as a corkscrew, as slippery as an eel*; схильність до пияцтва, ненажерливості – *as drunk as a fish, as drunk as a piper, as drunk as a fiddler, as hungry as a hawk, as hungry as a hunter, as hungry as a wolf*);

– соціальний статус (наприклад, *the highest bidder, big noise, a big fish, big card, fat cat, general executive, a tame spaniel, a mere nobody, bloated aristocrat*).

Визначені імпліцитні маркери гендерної референції використовуються також у англійських ідіомах, що є засобами надання таких характеристик жінок, як:

– зовнішність (наприклад, *as pretty as a rose, as thick as blackberry, as plump as a partridge, fair face is half a portion, as pretty as a picture, as fresh as a daisy, as fresh as flowers in May*);

– риси та властивості (позитивні та негативні) характеру (наприклад, доброта, лагідність, мовчазність – *as gentle as a lamb, as soft as down, as soft as silk, as mild as a dove*; слабкість, безпорадність – *as weak as water, as mild as milk, as mild as lamb, as helpless as a babe*; ніжність, лагідність – *collar and cuff, all sugar and honey, a cool cat*; вірність – *as fussy as a hen with one chicken, as nimble as a squirrel, as brisk as a bee*; довірливість – *an easy mark, an easy game, a soft mark*; балакучість – *bag of wind, a woman's tongue wags like a lamb's tail, a woman's tongue is the last thing about her that dies, three women, three geese, and three frogs make a market, to chatter like a magpie*; емоційність – *a woman's whole life is a history of affection, a woman either loves or hates in extreme; women are always in extremes; невірноваженість, сльозливість – woman laughs when she can, but cries whenever she wishes; early rain and a woman's tears are soon over; відсутність розуму – as silly as a goose; безтурботність –*

a big card; мінливість – *as changeable as the moon*; скандальність, невміння знаходити спільну мову – *there was never a conflict without a woman*, two women in the same house can never agree, women and dogs set men together by ears; жадібність – there are two kinds of women: those who take what you are, and those who take what you have).

В англійській мові існує багато ідіоматичних виразів, що характеризують жінку як дружину, господарку, мати, людину, що є залежною від чоловіка, зокрема: a good wife and health is a man's best wealth; a cheerful wife is the joy of life; a worthy woman is the crown of her husband; a good wife makes a good husband; a mother's love never ages; the mother's breath is always sweet a virtuous woman is a source of honor; the wife is the key of the house; the gray mare is the better horse; he that has a wife has a master; where the mistress is the master the parsley grows faster; a woman's place is in her home; if the husband be not at home, there is nobody; never trust a woman, even if she has born you seven children; a woman, a dog, and a walnut tree – the more you beat them, the better they be; a woman, a cat, and a chimney should never leave the house. В ідіоматичних виразах відображено також чоловічий погляд на жінку як сексуальний об'єкт, зокрема: a woman never forgets sex; women resist in order to be conquered.

У англійських гендерно маркованих ідіомах фіксується також властивий жінці намір приховати свій вік, «нав'язане нормами патріархальної культури, в якій молодість і краса є більш важливою для жінки, ніж для чоловіка» [3, с. 71], наприклад: *the longest five years in a woman's life is between twenty-nine and thirty; the hell of women is old age; the only secret a woman can keep is her age*.

Проблема старіння турбує і чоловіків, про що зокрема свідчить ідіоматичний вираз *men's years*

and their faults are always more than they are willing to own. Однак, чоловік у віці характеризується в ідіоматичних виразах як розумний, мудрий, наприклад: *Men grow weaker and wiser; You can't fool the old man; Only an old man has patience enough to plant a tree; An old man in the house is a good sign*. На противагу молодій дівчині, жінка у віці характеризується при цьому в ідіомах негативно, зокрема: *a woman is an angel at ten a saint at fifteen, a devil at forty and a witch at fourscore*. Зазначене також вказує на андроцентричний характер англійської мови, стереотипне представлення чоловік і жінок у її гендерно маркованих ідіоматичних виразах.

Висновки та перспективи дослідження.

Отже, гендерно марковані ідіоми характеризуються наявністю експліцитної чи імпліцитної гендерної референції. Експліцитна гендерна референція в англійських гендерно маркованих ідіоматичних виразах експлікована різнорівневими мовними засобами, що позначають представників певної статі. Їх номінація та надання характеристик може здійснюватися й імпліцитно. Не завжди ідіоми із експліцитними засобами гендерної референції слугують засобами номінації чоловіків або жінок. Гендерно марковані ідіоми відрізняються від гендерно немаркованих за граматичним, морфологічним, лексичним і семантичним критеріями. Гендерно марковні ідіоми та їх компоненти є не тільки засобами номінації жінок і чоловіків, але надання їх характеристик, ключовими з яких є зовнішність, риси характеру, соціальних статус. Велика кількість таких ідіом є андроцентричними та виявляють гендерні асиметрії. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні гендерно маркованих ідіом англійської мови як засобів актуалізації сексистських уявлень.

Список літератури:

1. Вознюк Т. М. Методика вивчення англійських ідіом студентами закладів вищої освіти. *Молодий вчений*. 2017. № 2. С. 39–42.
2. Добровольский Д. О. Образная составляющая в семантике идиом. *Вопросы языкознания*. 1996. № 1. С. 71–93.
3. Зыкова И. В. Способы конструирования гендера в английской фразеологии. М. : Эдиториал УРСС, 2003. 232 с.
4. Кінаш Л. Я. Способи творення редулькованих ідіом. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2021. № 3(341). С. 20–26.
5. Кирилина А. В. Развитие гендерных исследований в лингвистике. *Филологические науки*. 1998. № 2. С. 51–58.
6. Куш Е. О. Англійські та українські паремії: етнокультурний аспект. *Zaporizhzhia Historical Review*. 2021. 1(21). С. 519–520.
7. Мизин Т. О. Синтаксичні та семантичні характеристики прагматичних ідіом (на матеріалі англійської мови). *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*. 2017. № 85. С. 132–138.

8. Павленко Н. О. Структурні особливості англійських фразеологічних одиниць з гендерним компонентом. *Studia Germanica et Romanica: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання*. Донецьк : ДонНУ, 2014. Т. 11. № 2(32). С. 49–55.
9. Шульдешова О. В., Кірсанов В. І. Культурно-історична обумовленість вживання ідіоматичних виразів в англійській мові. Нові дослідження. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. 2007. № 17. С. 64–68.
10. Eckert P., McConnell-Ginet S. *Language and Gender*. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 366 p.
11. Longman Idioms Dictionary. L. : Addison Wesley Longman Limited, 2000. 398 p.
12. The New Oxford Dictionary of English. N. Y. : Oxford University Press, 1998. 2152 p.
13. The Penguin Dictionary of English Idioms. L. : Daphne M. Gulland, 2001. 378 p.

Astasheva O. S., Bialyk V. D. GENDER MARKED IDIOMS IN THE ENGLISH LANGUAGE

The article is devoted to the analysis of English-language gender marked idioms. The notions of «idiom», «gender», «gender marked idiom» are defined, criteria of distinguishing of gender marked and gender unmarked idiomatic expressions of the English language are clarified and described in the article. General characteristics and thematic repertoire of gender marked idioms are also analyzed in it.

An idiom is a set expression meaning of which does not depend on the meanings of its lexical units. Gender is a social and linguistic-cultural category, on the basis of which the differentiation of representatives of male and female gender is made and their characteristics are given.

A gender marked idiom is a set expression with explicit or implicit means of designation of males and females. Such idioms are also used to give characteristics of representatives of different gender. Gender marked idioms are differentiated from gender unmarked idiomatic expressions on the basis of grammatical, morphological, lexical as well as semantic criteria.

Grammatical means of gender designation in the analyzed idioms are personal, object and possessive pronouns of the English language. Pronouns denoting males are also means of female designation in some of the analyzed idioms. Morphological means of gender designation are suffixes that indicate gender in the words denoting representatives of different gender. Lexical markers of gender in the analyzed idiomatic expressions are masculine and feminine proper names, common nouns, terms of kinship.

Implicit markers of gender reference used in English idiomatic expressions are not only zoonyms, phytonyms and other units of designation of living beings, but units designating inanimate objects. Semantic meanings of idiomatic expressions with such units indicate that they are used as means of giving characteristics to representatives of male and female gender. Their appearances, traits of characters, social status are marked and characterized with their help. The analysis of gender marked idiomatic expressions proves the androcentric nature of the English language and reveals gender asymmetries.

Key words: *the English language, androcentrism, gender, idiom, criteria of differentiation, lexical markers.*

Байтерякова Н. Ю.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Байтеряков О.З.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

СЛОВОТВОРЧІ ПАРАМЕТРИ АНГЛОМОВНОЇ ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНОЇ ЛЕКСИКИ

У статті розглядаються словотворчі особливості англomовної фізико-географічної лексики, що впливають на її розуміння та відповідний переклад. Необхідність такого дослідження пояснюється тим, що географічна термінологія застосовується в багатьох інших галузях людської діяльності.

Англomовна фізико-географічна термінологія являє собою складну систему, де репрезентовано термінологію таких галузей знань, як метеорологія, геологія, мінералогія, геоморфологія, ґрунтознавство, ландшафтознавство, картографія та ін., що дозволяє провести її тематичне групування. Аналіз цієї терміносистеми свідчить, що у її складі функціонує 23 % іношомовних лексичних одиниць, до яких відносяться запозичення, кальки та інтернаціоналізми. Серед іношомовних запозичень найбільшу кількість складають терміни, прямо чи частково запозичені з французької, німецької, іспанської, арабської, індійських мов. Також поповнення термінології відбувалось шляхом включення до неї лексичних одиниць з розмовної мови з подальшою їх термінологізацією.

Чільне місце у терміноутворенні посідає деривація за допомогою афіксальних морфем: префіксів, суфіксів, префіксів і суфіксів одночасно. Найбільш продуктивними суфіксами для формування англійських географічних термінів виявляються такі: *-ion*; *-ic*; *-ing*; *-ian*; *-al*; *-let*. Значну роль у творенні англійської фізико-географічної термінології відіграють грецькі та латинські префікси, суфікси та похідні від коренів. Зустрічаються терміни, в яких поєднуються грецькі та латинські елементи одночасно.

Окрему групу у географічній термінології становлять словосполучення. За кількістю членів серед них є дво-, три-, чотиричленні словосполучення. Їхні основні моделі такі: «прикметник + іменник», «іменник + іменник», «іменник + прийменник + іменник».

Таким чином, до основних словотвірних способів утворення географічної термінології відносяться суфіксальний та префіксальний способи творення, спосіб складання основ та поняття, а також аббревіація.

Ключові слова: фізико-географічна термінологія, запозичення, кальки, інтернаціоналізми, афіксальні морфemi, аббревіація.

Постановка проблеми. Сучасний бурхливий розвиток суспільства призводить до активізації майже всіх видів людської виробничої, наукової та суспільної діяльності. При цьому яскраво спостерігається взаємодія і взаємопроникнення багатьох галузей діяльності, а глобалізаційні процеси викликають необхідність в обміні інформацією між багатьма мовними і культурними групами. Для адекватного обміну інформацією виникає потреба у дослідженні окремих галузевих терміносистем, визначенні особливостей їхнього правильного застосування в інших видах людської діяльності.

Однією з наукових терміносистем, що застосовується в інших сферах людської діяльності є термінологія фізичної географії. Фізико-географічні терміни застосовуються в економічній географії, в засобах масової інформації, в побутовому спілкуванні, в будівництві, в навігації, в туризмі та ін. Тому постає питання про дослідження лінгвістичних основ даної англomовної терміносистеми для її адекватного розуміння та застосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми словотвору та перекладу галузевих англomовних терміносистем в останній

час висвітлювались досить активно у вітчизняному мовознавстві, наприклад, можна зазначити публікації таких дослідників як Н.М. Антонюк і М.О. Возна – переклад аспектної академічної термінології [1]; Н.Ю. Байтерякова і О.З. Байтеряков – характеристика основних розрядів англійської спелеологічної лексики [2]; Н.Н. Горбунова – словотвір англомовної термінології менеджменту [3]; А.О. Колесник і О.Ф. Белікова – переклад термінології наукових текстів [4]; К. Каратінцева – словотвір англійських ортодонтичних термінів [5]; В.В. Прима – словотвір англомовної туристичної термінології [6]; О.М. Турчак – словотвір економічної термінології [7]. При цьому питання словотвору англійської фізико-географічної лексики досліджені не достатньо.

Мета статті полягає у виявленні словотворчих особливостей англомовної фізико-географічної лексики.

Матеріалом дослідження є англомовна фізико-географічна термінологія, що зафіксована у фахових тлумачних словниках, зокрема у словнику географічних термінів Л. Дадлі Стампа – одного з провідних лексикографічних джерел у цієї галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Англомовна фізико-географічна термінологія являє собою складну за змістом, складом та лінгвістичними параметрами систему лексичних одиниць, що створюють стійку єдність з інтегральними властивостями та закономірностями. Внаслідок специфіки цієї терміносистеми, у ній широко репрезентовано термінологію суміжних галузей знань, таких як метеорологія, геологія, мінералогія, геоморфологія, ґрунтознавство, ландшафтознавство, картографія та ін. Термінологія кожної з цих наук у терміносистемі фізичної географії утворює власне мікрополе, яке тісно пов'язане з іншими мікрополями системи. При цьому досить складно визначити чіткі межі між певними тематичними групами термінів оскільки спостерігається взаємопроникнення терміноодниць з одного поля в інше внаслідок інтеграційних процесів у наукових напрямках. Терміни різних мікрополів вступають між собою у численні зв'язки та утворюють розгалужену структуру фізико-географічної термінології.

Для виявлення логічної, функціональної і лінгвістичної системності англомовної фізико-географічної термінології доцільно провести її тематичне групування, на підставі якого можна визначити наступні основні тематичні групи:

1. Група геологічних термінів (характеризують умови формування і геологічного складу

місцевості): *limestone* – вапняк, *limon* – супіски, суглинок, *magnesian limestone* – магнезіальний залізняк, *intrusion* – інтрузія, *magma* – магма та ін.

2. Група геоморфологічних термінів (визначають особливості земної поверхні, перешкоди, орієнтири, особливі об'єкти, пейзажні ресурси і т.д.): *canyon* – каньйон, *plain* – рівнина, *hill* – пагорб, *mountain* – гора, *mountain range* – горна гряда, *pedestal rock* – еоловий стовп та ін.

3. Група гідрологічних термінів (позначають водні об'єкти або їх елементи і явища): *river* – річка, *lake* – озеро, *ocean* – океан, *sea* – море, *waterfall* – водоспад, *water-parting* – вододіл і т.д.

4. Група кліматологічних і метеорологічних термінів: *rain* – дощ, *cloud* – хмара, *storm* – буря, *cyclone* – циклон, *wind* – вітер, *monsoon* – мусон, *simoom* – самум, *precipitation* – опади і т.д.

5. Група терміни ландшафтознавства (позначають характер місцевості): *steppe* – степ, *campo* – савана, *desert* – пустеля, *tundra* – тундра, *taiga* – тайга і т.д.

Тематичний розподіл терміносистеми фізичної географії дозволяє виявити місце кожного терміну в її цілісній структурі, виявити семантичні зв'язки між термінами лексико-тематичних груп.

Суцільна вибірка фізико-географічних термінів зі словника «A Glossary of Geographical Terms» за редакцією L. Dudley Stamp [8] надає 4127 відповідних лексичних одиниць. З них 2895 (71 %) термінів є однослівними, а 1232 (29 %) терміни – складеними. Таке співвідношення однослівних та складних термінів пояснюється тим, що понятійний апарат фізичної географії почав формуватися досить давно і під час розвитку цієї наукової галузі відбувалась як конкретизація окремих наукових понять, так і їх диференціація за певними ознаками, що призводило до формування складених термінів.

Аналіз суцільної вибірки зі словника Л.Д. Стампа дозволяє виявити, що у досліджуваній терміносистемі функціонує 958 іншомовних лексичних одиниць, що складає 23 % від загальної кількості термінів. Серед іншомовних термінів можна виділити запозичення, кальки та інтернаціоналізми. Запозичені терміни увійшли в англійську фізико-географічну термінологію досить давно, вони пристосовувались до норм і законів мови. Прикладами запозичень є такі як *monsoon* (арабська) – мусон; *talweg* (німецька) – тальвег; *tsunami* (японська) – цунамі; *gums* (мова австралійських аборигенів) – евкаліпт.

Кальки не змінились під впливом англійської мови, їх прикладами у фізико-географічній

термінології є *kwin* (бірманська) – квін, невелика ділянка землі; *skjer* (норвезька) – шхер, ріф.

Серед іншомовних запозичень у англомовній фізико-географічній термінології найбільшу кількість складають терміни, що прийшли з французької, німецької, іспанської, арабської, індійських мов. Так до словнику «A Glossary of Geographical Terms» включено 136 термінів, що надійшли з індійських мов: *aman* (бенгалі) – зимовий рис, врожай рису; *lora* (белудж.) – лора, гірське джерело; *look* (сіндхі) – гарячий сухий вітер.

Французькі запозичення становлять 108 термінів, наприклад, *cuvette* – впадина; *habitat* – місце існування; *gendarme* – зубець, гостра скеля, «монах».

Запозичення з німецької нараховують 92 терміни, наприклад, *marsh* – марш, болото, багно; *stand* – берег, пляж, берегова смуга; *riegel* – ригель, поріг, скельна перемичка на дні долини; *berg* – гора; *graben* – грабен, рифтова долина.

У термінології, що дослужується 83 терміни мають іспанське походження: *garua* – гаруа, густий туман; *huerta* – гуерта, сад; *ria* – гирло річки, вузька затока, бухта.

Крім зазначених мов до англомовної фізико-географічної терміносистеми увійшли лексичні одиниці з арабської мови (84), бірманської (12), китайської (13), датської та норвезької (21), гавайської (2), голландської (4), ескімоської (2), давньоєврейської (3), угорської (2), ісландської (6), індонезійської (9), іранської (2), ірландської (19), італійської (23), японської (9), малайської (15), польської (2), російської (27), шотландської (44), португальської (21), сербської та хорватської (9), шведської (34), тайської (4), валлійської (27), мови австралійських аборигенів (18).

Цікавим виявляється дослідження перекладача та мовознавця Є. Ліра у якому, на підставі аналізу численних джерел зазначається, що англійський географічний термін *gleu* було запозичено з української мови, так само, як і, ймовірно, термін *steppe* [9].

Іншомовні слова потрапляли у англомовну фізико-географічну терміносистему на різних етапах розвитку географії, вони відповідають вимогам стислості та чіткості, мають досить високу точність термінованого поняття, допомагають позначити реалії, що мають регіональний аспект.

До окремої групи можна віднести терміни-інтернаціоналізми, тобто такі, що зафіксовані у трьох неблизько споріднених мовах. Їх функціонування у різних мовах є результатом міжнародної інтеграції в науці. Прикладом фізико-

географічних термінів-інтернаціоналізмів є такі як *landshaft* (німецька) – ландшафт, *geyser* (ісландська) – гейзер, *cordillera* (іспанська) – кордельєра.

Поповнення англійської географічної термінології відбувалось шляхом включення до неї лексичних одиниць з розмовної мови, також використовувались існуючі словотворчі моделі та створювались словосполучення. При цьому відбувався процес термінологізації розмовних слів, які у спеціальному контексті набували значення термінів, наприклад, *river* (під час термінологізації набуває диференціації за довжиною), *mountain* (набуває диференціації за відносною або абсолютною висотою та характером схилів), *wood* (набуває диференціації за площею), *land*, та ін. Здебільшого це непохідні іменники, що належать до корінної лексики. Вони є продуктивною твірною базою для інших термінологічних одиниць.

Чільне місце у термінотворенні посідає деривація за допомогою афіксальних морфем: префіксів, суфіксів, префіксів і суфіксів одночасно. Роздивимось формування англійських географічних термінів за допомогою найбільш продуктивних суфіксів:

- суфікс *-ion* (створюються терміни на позначення процесів і явищ): *irrigation*, *lapiesation*, *depression*, *nivation*;
- суфікс *-ic* (терміни позначають певну якість чи властивість географічного об'єкта або явища): *tectonic*, *pelagic*, *magmatic*;
- суфікс *-ing* (створюються терміни на позначення певних процесів): *terracing*, *warping*;
- суфікс *-ian* (терміни позначають якість чи властивість об'єкта або явища або його приналежність до певної території): *vulcanian*, *Malaysian*;
- суфікс *-al* (створюються терміни-прикметники): *tropical*, *glacial*, *fluvial*;
- суфікс *-ity*: *locality conformity*;
- суфікс *-let* (зменшувальний суфікс): *streamlet*, *islet*, *urblet*.

Прикладами утворення географічних термінів за допомогою префіксів можна вважати такі як *upland*, *lowland*, *outport*, *overpopulation*.

Утворення англомовних географічних термінів за допомогою одночасно префіксів і суфіксів можна спостерігати на таких прикладах як *impermeable*, *incompetence*, *unconformity*, *confluent*.

Значну роль у творенні англійської фізико-географічної термінології відіграють грецькі та латинські префікси, суфікси та похідні від коренів. Зустрічаються терміни, в яких поєднуються грецькі та латинські елементи одночасно.

З грецької мови досліджувана термінологія запозичила такі елементи:

Agri- *agronomy, agriculture, agricultural region*;

Anthropo- *anthropology, anthropogeography*;

Bio- *biosphere, biogeography, bioherm, biostrome, biotope*;

Clima-: *climate, climagram, climatology, climatophyte*;

Demo-: *demography*;

Eco-: *ecology, economic, ecosystem, ecotope, ecotone*;

Endo-: *endogenic, endogenous, endoreic*;

Exo-: *exogenic, exogenous, exoreic, exonym, exosphere*;

Geo-: *geography, geology, geochronology, geodesy, geoid, geomorphology*;

Hydro-: *hydrology, hydrogeology, hydrography, hydrosphere, hydrophyte*;

-log: *zoology, phytology, ecology, speleology, climatology*;

Meteor-: *meteorite, meteorite crater, meteorology*;

Topo-: *topography, topographic map, topographic maturity, toponymy*;

З латинської мови запозичено такі елементи:

Ab-: *ablation, abrader, abrasion*;

Annum: *annual, annular drainage, perennial*;

Aqua: *aquifer, aquiclude, aquifuge*;

-cide: *decider, incise, incision*;

De-: *degrade, denudation, deforestation, deformation, deglaciation*;

Erode: *erosion, erosion platform*;

-esscens, -escent: *crescent, obsolescent*;

Extra-: *extraterritorial*;

Fluvi-: *fluvial, fluviate, affluent, fluviglacial, fluviraption*;

Insula: *peninsula, insularity, insular climate*;

Lac-: *lacustrine, lacustrine plain*;

Loc-, loco-: *location, locality, local climate, location factor, localization*;

Medi-: *median mass, Mediterranean climate, Mediterranean*;

Sub-: *subsoil, submarine, subtropical, submerged forest, subnival belt*;

В термінології, що досліджується є чимало складних термінів, утворених шляхом складання двох слів: *watercourse* – річка, джерело, канал; *ragstone* – будівельне каміння; *rockdrumlin* – кам'яний друмлін; *earthquake* – землетрус.

Крім складених слів, знаходимо складноскорочені аббревіатури:

CVP- Index – індекс біологічної продуктивності С. Патерсона;

L.U.S., LUS – Люс – служба оренди по використанню земель;

M.S.L. – Mean Sea Level – середній рівень моря;

O.D. – Ordnance Datum – нуль висот;

R.F. – Representative Fraction – цифровий масштаб.

Особливу групу у англomовній географічній термінології становлять словосполучення. За кількістю членів серед них є дво-, три-, чотиричленні словосполучення. Серед двочленних можна виявити дві моделі, «прикметник + іменник» (*continental sea, dust storm, dry delta, depressed area*) та «іменник + іменник» (*earth movement*).

Серед тричленних географічних термінологічних сполучень визначається така модель як «іменник + прикметник + іменник» (*capacity of a stream, figure of the Earth, load of a river*).

Деякі дослідники визначають такий вид термінів як терміни-фразеологізми. В англomовній географічній термінології також можна знайти такі термінологічні сполучення, наприклад, *whaleback* – китова спина, позначає гранітні глиби; *neggerhead* – чорна голова, позначає рослинність шароподібної форми, торф'яні горби, корали шароподібної форми, що мають темний колір; *white man's grave* – могила білої людини, термін використовується для позначення спекотних та вологих територій у Західній Африці.

Висновки. Англomовна фізико-географічна термінологія відрізняється різноманітним складом, містить лексичні одиниці, що надійшли з розмовної мови з подальшою їхньою термінологізацією, запозичення з інших мов, аббревіатури, терміни-фразеологізми та терміни-словосполучення. До основних словотвірних способів утворення географічної термінології відносяться суфіксальний та префіксальний способи творення, спосіб складання основ та понять, а також аббревіація. Подальше дослідження словотвірних основ цієї терміносистеми сприятиме подальшій систематизації знань і застосуванню в інших галузях людської діяльності та її коректному перекладу на інші мови.

Список літератури:

1. Антонюк Н.М., Возна М.О. Україно-англійський переклад аспектною академічної термінології. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. № 1. С. 208–212.

2. Байтерякова Н.Ю., Байтеряков О.З. Характеристика основних розрядів англійської спелеологічної лексики. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Філологія: збірник наукових праць. Вінниця : ТОВ «фірма Планер», 2018. Вип. 27. С. 13–21.
3. Горбунова Н.Н. Основні морфологічні і морфолого-синтаксичні словотвірні моделі, реалізовані в англійській термінології менеджменту. *Філологічні науки. Питання теорії і практики*. 2014. № 2. С. 60–66.
4. Колесник А.О., Белікова О.Ф. Перекладацькі прийоми під час перекладу термінології наукових текстів. *Стратегія і перспективи розвитку перекладознавчих наук*. 2010. № 1. С. 719–727.
5. Каратінцева К. Словотвірні механізми генези ортодонтичних термінів у англійській мові. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Германська філологія*. Чернівці: Рута, 2021. Вип. 831–832. С. 69–77.
6. Прима В.В. Англійська туристична термінологія: аспекти дослідження. *Записки з романогерманської філології* : зб. наук. праць. Одеса : Фенікс, 2013. Вип. 1(30). С. 198–204.
7. Турчак О.М. Особливості словотвору економічної термінології. *Вісник дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. Серія «філологічні науки». 2016. № 2(12). С. 247–252.
8. Stamp L.D. A Glossary of Geographical Terms. Addison-Wesley Longman Ltd; 3rd edition, 1979. 571 p.
9. Які українські слова запозичила англійська? URL: <http://surl.li/anawn>

Baiteriakova N. Yu., Baiteriakov O. Z. WORD-FORMATION PARAMETERS OF ENGLISH PHYSIOGRAPHIC VOCABULARY

The article considers the word-formation peculiarities of English physiographic vocabulary that affect its translation and understanding. The need for such research is explained by the fact that geographical terminology is used in many other areas of human activity.

English physiographic terminology is a complex system in which the terminology of such branches of knowledge as meteorology, geology, mineralogy, geomorphology, soil science, landscape science, cartography, etc. is represented, thus, it allows to carry out its thematic grouping. The analysis of the given terminology system shows that it contains 23% of foreign lexical items, which include borrowings, loans and internationalisms. Among the foreign borrowings, the largest number is presented by the terms that came from French, German, Spanish, Arabic and Indian languages. Besides, the terminology was replenished by including lexical units from the spoken language with their subsequent terminologization.

Derivation with the help of affix morphemes occupies a prominent place in term formation: prefixes, suffixes, prefixes and suffixes used simultaneously. The most productive suffixes for the formation of English geographical terms are as follows: -ion; -ic; -ing; -ian; -al; -let. Greek and Latin prefixes, suffixes and root derivatives play a significant role in the creation of English physiographic terminology. There are terms in which Greek and Latin elements are combined simultaneously.

Phrases present the separate group in geographical terminology. According to the number of members, there are: two-, three-, four-member phrases. Their main models are: "adjective + noun", "noun + noun", "noun + preposition + noun".

Thus, the main ways of geographical terminology word-formation include: suffix and prefix derivations, compounding, abbreviations.

Key words: *physiographic terminology, borrowings, loans, internationalisms, affix morphemes, abbreviation.*

Білецька Т. О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Гаврилюк О. О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МУЛЬТИМОДАЛЬНІСТЬ ТЕКСТІВ СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ ЖУРНАЛІСТІВ-БЛОГЕРІВ

(на матеріалі блогів *Філіппі де Франко та Арви Махдаві*)

Статтю присвячено актуальній проблемі мультимодальності текстів сучасних англomовних журналістів-блогерів. Мультимодальна лінгвістика відповідає потребам часу, оскільки невід'ємною частиною сучасної комунікації є використання мовних та позамовних складників. Визначено, що мультимодальність є здатністю людини поєднувати декілька шляхів пізнання світу та спілкування – вербальний, візуальний, кінетичний (за допомогою жестів) та деякі інші; більше того – це теорія, яка розглядає, як люди спілкуються та взаємодіють між собою, не лише за допомогою письма, а й за допомогою мови, жестів, погляду та візуальних режимів, адже без урахування усіх вербальних та невербальних засобів розуміння повної глибини висловлювання є неможливим.

Матеріалом для аналізу закономірностей реалізації концепції мультимодальності в текстах англomовних журналістів-блогерів було обрано блоги Philip DeFranco та Arwa Mahdawi, пов'язані з політикою, соціальною сферою та культурою, а також децю менш висвітлені теми, такі як наука і освіта, спорт, економіка та релігія. Такий вибір був спричинений тяжінням авторів зазначених блогів до поєднання мультимедійних форматів у своїх дописах.

Результати дослідження продемонстрували, що в більшості випадків графічні елементи супроводжують, ілюструють текст, а також передають атмосферу подій. Успішність комунікації між сучасним блогером та його аудиторією безпосередньо залежить від того, наскільки вдало обрана стратегія привернення уваги читачів та глядачів. Популярність блогерів-журналістів Ф. де Франко та А. Махдаві завдячує їх активному використанню скріншотів, мемів та відео поряд із світлинами.

Ключові слова: медіа, блог, блогер, комунікація, мультимодальність.

Постановка проблеми. Важливою темою для обговорень серед лінгвістів є одна з найактуальніших тем сьогодення – вивчення взаємодії між мовою та мовленням. Тема взаємодії мультимодальних кодів викликає багато питань та суперечок серед дослідників, проте є безліч пропозицій для вирішення будь-якого питання, яке може виникнути, використавши такі чинники, як, наприклад, етнокультурні та психологічні, соціальні та етнокультурні тощо. Важливим є застосування безпосередньо комплексного підходу для вивчення взаємодії кодів один з одним. Необхідно поєднати теорію та методи дослідження з певних наукових дисциплін, і тоді – це беззаперечно можна назвати продуктивним шляхом вивчення взаємодій між мовою та мовленням.

У дискурсі сучасних мовознавчих досліджень особливої актуальності набуває вивчення проблематики особливостей прочитання смислових, вер-

бальних та аудіовізуальних кодів. Сучасний етап розвитку лінгвістичних студій характеризується широкою варіативністю напрямків, серед яких можна виокремити інтермедіальні, мультимодальні та лінгвопсихологічні студії, спрямовані на встановлення нових способів тексто- і смислотворення. Останні пов'язані насамперед із принципом гри, взаємодією та взаємопроникненням художніх засобів різних видів мистецтв, а також з виникненням нового типу образного мислення, що ґрунтується на парадоксальності і залученні широкого спектру сенсорних кодів для створення цілісного образу, спрямованого на художнє віддзеркалення емоційного досвіду, який здебільшого асоціюється з довербальним інтуїтивним осягненням себе та світу.

Не є винятком і сучасна блогосфера, що постає полем зіткнення усіх наявних способів представлення інформації. Відтак, дослідження

закономірностей реалізації концепції мультимодальності в текстах англомовних журналістів-блогерів є актуальним напрямом мовознавчих студій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною базою дослідження стали роботи вітчизняних та зарубіжних дослідників, присвячені проблемі мультимодальності. Типологія англомовних мультимодальних текстів та мультимодальний дискурс загалом став об'єктом студій Л. Л. Макарук [1-3]. Полікодовість як ознака музично-поетичного дискурсу представлена в дослідженні О. І. Максименко та В. В. Подрядової [4]. Лінгвосеміотику комбінованого мультимодального англомовного пісенного дискурсу розглядає у своїй студії О. В. Шевченко. Зв'язок між візуальним, звуковим і текстовим компонентами дискурсу виявлений у роботах Дж. Бейтмена [7], Р. Картера та С. Едолфса [8]. Дослідження М. Галлідея [9] та М. Гемілтона [10] присвячені мультимодальності як процесу функціонування різноманітних мультимодальних платформ.

Постановка завдання. Метою статті є визначення закономірностей реалізації концепції мультимодальності в текстах англомовних журналістів-блогерів (на матеріалі блогів Філіппа де Франко та Арви Махдаві).

Виклад основного матеріалу. Мультимодальність – це здатність людини поєднувати декілька шляхів пізнання світу та спілкування – вербальний, візуальний, кінетичний (за допомогою жестів) та деякі інші; більше того – це теорія, яка розглядає, як люди спілкуються та взаємодіють між собою, не лише за допомогою письма, а й за допомогою мови, жестів, погляду та візуальних режимів.

Існує два типи мультимодальності – когнітивна та вербальна – вони тісно взаємопов'язані один з одним. Термін мультимодальність відноситься до поєднання декількох сенсорних та комунікативних кодів, таких як зір, звук, друк, зображення, відео, музика тощо, які створюють сенс у будь-якому даному повідомленні.

Поняття мультимодальності в мовознавстві походить від ідей М. В. Галлідей, який підкреслював важливість подолання “мономодальності” лінгвістичних досліджень, які традиційно аналізували лише вербальні аспекти спілкування. Мультимодальний підхід не лише розглядає мову як сукупність граматичних правил, але зосереджує нашу увагу на взаємодії різних знакових систем [9, с. 213].

Головною метою цього підходу є завдання проаналізувати та описати весь спектр засобів

(наприклад, візуальний, письмовий, жести тощо), які використовуються людьми у різних сферах, та зрозуміти, як ці одиниці організовані для створення значень. Центральним поняттям цієї теорії є код. Він ще не має загальноприйнятого визначення, але загалом його розуміють як канал представлення чи спілкування. Поєднання візуального образу зі словесним текстом, фрази з жестом, постави та імітації з мовленнєвим актом, відеокліп із коментарем можуть служити прикладами поєднання модусів.

Інше важливе поняття в теорії мультимодальності – це модальна доступність, яка тісно пов'язана з практичними та культурними аспектами. Іншими словами, модальна доступність сприяє прийняттю рішення про те, який режим обрати для того чи іншого виду представництва.

Мультимодальні дослідження різних типів дискурсу дозволяють поглянути на такі традиційні лінгвістичні поняття, як метафора та дискурс, більш глобально.

У лінгвістиці суттєву значущість має дослідження мультимодальності та різних видів її дискурсу, а також розглядається зв'язок між словесними, тобто вербальними, а також невербальними засобами мови. У центрі дослідження знаходиться встановлення визначення мультимодальності в різних сферах діяльності людини. Таким чином, поняття про мультимодальність, а також модальність, нині вважається об'єктом вивчення подібних сфер осягнення, так як і філологія, мистецтво, ідеологія, етнопсихологія, екофізіологія, логістика тощо. У межах кожної такої сфери таке явище як модальність може бути розглянуто під різними кутами, зокрема існує мономодальність, полімодальність, субмодальність, мультимодальність та інші.

Досить цікавим є поняття модальності крізь призму фізіології, де рецептори мають назву мономодальні та полімодальні, назва тих чи інших рецепторів базується на способі реакції на той чи інший подразник. Саме тому загальноприйнято вважати, що безпосередньо саме такий принцип лежить в основі лінгвістичних досліджень, саме тут мультимодальність – це здібність людини в процесі комунікації та пізнання комбінувати одночасно декілька методів освоєння світу, а також спілкування [4, с. 29].

У сучасному мовознавстві вже створені фундаментальні дослідження мультимодальності в суспільно-політичному дискурсі, у британському коміксі, досліджено мультимодальність лекційного дискурсу, дискурсу засобів масової інформа-

ції, а також в академічному дискурсі. Розглядаючи вищезгадані роботи видатних науковців, поняття мультимодальності висвітлено як певне поєднання таких двох засобів як вербального та невербального, саме вони працюють як механізм, для того, щоб задіяти різні типи людських відчуттів, такі як слухові, зорові, статичні та рухові. Безпосередньо завдяки цим типам відчуттів і відбувається відтворення реалістичної картини коміксу та інших, які є інформативними та досить легко закарбовуються у пам'яті людини.

Існує декілька вагоміших робіт, в основі яких лежить дослідження мультимодальності. Дж. Бейтмен зробив акцент на тому, що при мультимодальному аналізі інтеракцій, мова перестає бути феноменом, який існує за межами людини як індивіда. Бейтмен звертає увагу читача на різноманітні канали, які допомагають сприймати інформацію, безпосередньо акцент припадає на вербальний та невербальний аспекти [7, с. 121].

У зв'язку з викладеним вище, можемо сформулювати чітку думку про те, що мультимодальність базується на різноманітних типах, а також каналах сприйняття людиною тієї чи іншої інформації, завдячуючи одночасному використанню та взаємодії вербальних і не вербальних, візуальних, рецептивних та інших аспектів. Більше того, у дискурсі мультимодальності це комбінація вербальних та невербальних засобів, які задіюють різноманітні типи відчуттів.

У 1996 році New London Group представила теоретичний маніфест зв'язків між мінливим соціальним середовищем, з яким стикаються як учні, так і вчителі, і застосувала новий підхід до педагогіки грамотності, іншими словами «багатописьменності» [4, с. 28].

Багатогранність – це концепція розуміння інформації та конструювання сенсу за допомогою маніпулювання окремими кодами, відомі нам за такими значеннями, як: мовне значення, візуальне значення, звукове значення, жестове, тактильне та просторове значення. Кожен код має різні характеристики, що використовуються для формування сенсу, комунікації та представлення знань та ідей. Мультимодальність – це комбіноване використання декількох кодів разом і навмисне використання певної функції режиму для створення повідомлення для певної мети та аудиторії. Маніфест New London Group був оновлений у 2009 році з урахуванням розширення кодів, охоплених новими комунікаційними технологіями.

Мультимодальні коди – це різноманітні способи подання тексту. Зображення, запис, макет,

мова та рухомі зображення – це приклади різних видів кодів. Видатні науковці по всьому світу обирають свій код, один або ж декілька, залежно від того, як вони хотіли б передати повідомлення читачеві. Існує всього п'ять різних типів кодів сприйняття: мовний, візуальний, слуховий, жестовий та просторовий. Насамперед, код сприйняття є результатом культурного формування матеріалу шляхом його використання у повсякденній соціальній взаємодії. Для глибшого розуміння, необхідно розглянути кожен.

Мовний код сприйняття відноситься до написаних або вимовлених слів. Цей код включає безпосередньо вибір слів, передачу письмового або розмовного тексту, організацію слів у реченнях та абзацах, а також відповідає за розробку та узгодженість слів та ідей. Мовний код не завжди є найважливішим засобом; це залежить також і від інших модусів, які відтворюються у тексті залежно від того, який це текст а також від сукупності інших факторів. Мовний код, мабуть, є найбільш широко вживаним у сучасному суспільстві, оскільки його можна зустріти як на папері, так і в аудіо форматі. Мовний код – найкращий спосіб виразити певні деталі та думки [10, с. 19].

Код візуального сприйняття відноситься до зображень і персонажів, які люди мають здатність бачити. Цей код насамперед включає колір, макет, стиль, розмір та перспективу. Візуальний код використовується для проведення інструктажу, переконання, розваг, представлення різних видів почуттів тощо. Візуальний код також добре справляється з вираженням певних деталей.

Код цілком спрямований на сприйняття звуку, але не менш важливим є те, що він не є обмеженим у сприйнятті музики, різноманітних звукових ефектів, навколишніх шумів, тиші, тембру голосу в розмовній мові, гучності звуку, наголосу та акценту. Люди не так часто звертають увагу на всі звуки навколо себе та на те, як вони передають ту чи іншу інформацію, пов'язану з почуттями, діями та відповідями на запитання, пропозицію тощо. Кожен звуковий код передає певне важливе повідомлення. Поєднавши код звукового сприйняття з іншими мультикодами, скажімо, візуальними або мовним, буде передано більш детальне та творче повідомлення [7, с. 91].

Просторовий код стосується фізичного оточення, організації та близькості тексту. Одним із прикладів цього коду сприйняття часто є брошура та її форма та організація. Просторовий код також може стосуватися і навігаційної панелі на веб-сайті та того, як користувач інтерпретує

та орієнтується в Інтернеті. Дизайнер – це той, хто приймає рішення та проектує веб-сторінку просторово, але споживач – той, хто вирішує, як використовувати цю навігацію.

Код сприйняття за допомогою жестів – це спосіб інтерпретації руху. Міміка, жести, які відтворюються за допомогою рук, мова тіла та взаємодія між людьми – це все відноситься до жестів. Жестикуляція завжди була важливою у розмовах віч-на-віч, житті та в театрі, а також в кіно, проте останнім часом воно стало все більш популярним у мережі через широке використання Youtube та інших відеопрогравачів. Код жестів працює з лінгвістикою, візуальним сприйняттям, слуховим, а іноді навіть з просторовим, для того щоб створити більше деталей і краще донести їх до того, хто слухає.

Підводячи підсумок теми про мультимодальність, важливо зазначити що, сучасні дослідження у сфері мультимодальності можна розділити на дві основні категорії: дослідження, які значною мірою зосереджуються на результатах навчання різноманітних мультимодальних платформ або ж їх комбінацій з певною обмеженою орієнтацією на мультимодальність як процес; та не менш важливим є дослідження мультимодальності як процесу, що ґрунтується на маніфесті «New London Group», системна функціональна лінгвістика Галлідея та соціальна семіотика Кресса та його однодумців.

Мультимодальність є безумовно важливим явищем у сучасній науці, проте емпіричні дослідження, які перевіряють вплив мультимодальності є досить обмеженими. Дослідження комп'ютерно-опосередкованої комунікації часто порівнюють соціальний та психологічний вплив різних модальностей, таких, як текст і голос, але рідко обговорюється виразний вплив медіаформатів, де багато модальностей, які об'єднані в чомусь одному, наприклад цифрові ігри та гіпертекст. Аналізуючи все сказане вище, можна сказати, що сьогоденний блогівий дискурс апелює до сучасної людини, тим самим відбувається зміна у сприйнятті мультимедіа в сучасному світі, тому що для сприйняття повної картини необхідно супроводження інших, задіяних кодів сприйняття візуальних, тобто використання анімації, шоу тощо.

Матеріалом для аналізу закономірностей реалізації концепції мультимодальності в текстах англійських журналістів-блогерів нами було обрано блоги Філіппа де Франко [12] та Арви Махдаві [11]. Такий вибір був спричинений тяжінням авторів зазначених блогів до поєднання мультимедійних форматів у своїх дописах. Загалом нами

було розглянуто по 50 дописів у блогах кожного з названих авторів.

Філіпп де Франко [12] – відомий американський журналіст, блогер та ютубер. У сфері інтересів де Франко – огляди політичних та соціальних новин.

Арва Махдаві [11] – англійська журналістка, колумністка і блогерка. Співпрацює із виданням «The Guardian», спеціалізується на оглядах соціально-політичної проблематики.

Розглянемо тематичні групи дописів у блогах Ф. де Франко та А. Махдаві. За підсумками дослідження було визначено, що найактивніше блогери розробляють теми, пов'язані з політикою, соціальною сферою, культурою. Дещо менше висвітлення у блогах Ф. де Франко та А. Махдаві дістали теми, пов'язані з наукою та освітою, спортом, економікою та релігією. Більш докладно співвідношення тематичних груп в аналізованих блогах представлено в таблиці 1.

Таблиця 1
Співвідношення тематичних груп у блогах
А. Махдаві та Ф. де Франко (%)

Тематична група	Блог А. Махдаві	Блог Ф. де Франко
Політика	32	30
Соціальна сфера	28	30
Культура	13	14
Наука та освіта	10	9
Спорт	5	6
Економіка	9	8
Релігія	2	3
Інше	1	0

Оскільки журналістська комунікація передбачає цілеспрямоване поширення інформації, що впливає на формування суспільної думки, важливим було здійснення розгляду функціональних особливостей візуального матеріалу. Для цього на основі власних спостережень, вивчення масиву графічних елементів у текстах блогів Ф. де Франко та А. Махдаві було виокремлено низку категорій із функціями, які найчастіше можна було співвіднести із тим чи іншим візуальним елементом.

Більшість матеріалів, уміщених у блогах Ф. де Франко та А. Махдаві, представлені у форматі тексту, доповненого ілюстраціями, далі за частотністю йдуть виключно текстові матеріали. Трохи менше представлені матеріали у форматі тексту з відео. Таким чином, можна відзначити, що тексти, доповнені будь-яким візуальним елементом, складають більше 70% блогівого контенту в бло-

гах американського та англійського журналістів-блогерів. Більш докладно це співвідношення представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

**Засоби передачі змісту в матеріалах блогів
А. Махдаві та Ф. де Франко (%)**

Засіб	Блог А. Махдаві	Блог Ф. де Франко
Текст	24	29
Текст+ілюстрація	55	50
Текст+відео	18	19
Ілюстрація	2	1
Відео	1	1
Інше	0	0

Отримані результати пов'язані, перш за все, із загальносвітовим трендом візуалізації контенту в соціальних медіа, який завдяки візуальним елементам стає більш привабливим і відповідно більш читабельним для користувача. Візуальний компонент є важливим елементом сторінтингу.

Також у блогах Ф. де Франко та А. Махдаві часто використовуються скріншоти – найчастіше зі сторінок відомих політиків, політичних експертів у Твіттері. Цей засіб візуалізації особливо активно використовує А. Махдаві, зокрема, в матеріалах на тему внутрішньої політики Великої Британії, чинний прем'єр-міністр якої Борис Джонсон є активним користувачем та дописувачем соціальних мереж. Залучення скріншотів із висловлюваннями Джонсона є важливим компонентом дописів А. Махдаві на політичну тематику, оскільки дозволяє подати пряму мову одного з очільників країни, а також залучити до аналізу погляди прем'єра на неполітичні проблеми, оскільки на своїй сторінці у Твіттер Борис Джонсон часто демонструє власні думки з того чи іншого питання.

Дещо рідше у блогах Ф. де Франко та А. Махдаві представлені графіки, мапи та інфографічні матеріали. Зазвичай мапи використовуються обома блогерами в період загострення відносин між певними країнами. Так, зокрема, коли наприкінці 2021 року виникла загроза повномасштабного вторгнення РФ до України, у блозі Ф. де Франко в дописі стосовно названої проблеми з'явилася мапа, що ілюструвала можливі напрямки агресії російської армії.

Можливості інфографіки залучалися А. Махдаві у дописі про благодійницьку діяльність англійського футболіста, нападника клубу «Манчестер Юнайтед» Маркуса Решфорда, який під час першого локдауну у Великій Британії став одним із ініціаторів кампанії з централізованого харчування

дітей із малозабезпечених родин. Журналістка-блогерка за допомогою інфографіки продемонструвала читачам свого блогу, наскільки внесок Решфорда зміг покращити ситуацію із забезпечення бідних верств населення продуктами харчування.

Відеоматеріали є невід'ємною складовою дописів у блогах Ф. де Франко та А. Махдаві. І британська журналістка, і її американський колега за допомогою відео, інтегрованих із Youtube, пропонують своїм читачам не просто уявити, про що йдеться у тому чи іншому дописі, але й безпосередньо побачити й почути об'єкт дискусії. Такий підхід дозволяє журналістам убезпечити себе від закидів у заангажованості матеріалів – адже коли реципієнт має можливість працювати із першоджерелом, у нього завжди є можливість зіставити зміст цього першоджерела та його трансформацію, виконану журналістом, і, відповідно, дійти певних висновків стосовно адекватності цієї трансформації.

Також слід відзначити наявність матеріалів, що не мають жодного ілюстративного супроводу. Цей факт можна пояснити великою кількістю публікацій у блогах Ф. де Франко та А. Махдаві, прагненням блогерів зосередитися на текстовій складовій власних дописів. Проте загальне співвідношення матеріалів у блогах, залучених до аналізу, свідчить, що візуальна комунікація в них постає більш універсальною, ніж вербальна. При цьому, наприклад, використання інтернет-мемів, відео, що мають вірусну природу, справляє відчутний вплив на поведінку й ментальні настанови людей у контексті блогерської комунікації. Співвідношення ілюстративного матеріалу в аналізованих блогах представлено в таблиці 3.

Таблиця 3

**Співвідношення ілюстративного матеріалу
в блогах Ф. де Франко та А. Махдаві (%)**

Ілюстративний матеріал	Блог А. Махдаві	Блог Ф. де Франко
Графіки / інфографіка / мапи	3	4
Світлини	37	38
Мемі / фотожаби	20	25
Відео	10	15
Скріншоти	23	11
Таблиці	3	2
Відсутній	4	5

В якості прикладу використання мемів як реалізації концепції мультимодальності в англійській блогосфері розглянемо допис у блозі Ф. де Франко, присвячений такій гострій суспільно-політичній

темі, як виведення американських військ із Афганістану, наслідком якого став прихід до влади талібів та згортання навіть тих нечисленних суспільних прав і свобод, що були встановлені за час знаходження американського військового контингенту на афганській землі. Автор блогу використовує в ньому загальновідомий мем із фразою «First time?», що подана на тлі двох чоловіків, які стоять на ешафоті й готуються до страти, адже на їхні шиї вже накинута зашморги. Основою цього мему є цитата із фільму за участю Джеймса Франко. Стоячи на ешафоті, персонаж Франко обертається до головного героя й оптимістично запитує: «First time?». Сюрреалізм та сарказм використання цієї фрази перейшов з екранів у сучасний інтернет-простір, де створений на базі цього епізоду мем зазвичай використовується, коли йдеться про безвихідну ситуацію.

Проте Ф. де Франко у своєму блозі, на наш погляд, розширює смислову функціональність зазначеного мему, натякаючи на те, що це далеко не перша безуспішна військова кампанія США, що проводиться далеко від батьківщини та має сумнівне смислове навантаження. Відтак, потенціал популярного мему використаний Ф. де Франко для відтворення ефекту хоч і гіркої, але іронії стосовно американської зовнішньої політики.

Послугується мемами, хоч і рідше, ніж Ф. де Франко, й А. Махдаві. Так, у дописі в блозі, присвяченому скандалу навколо позиції відомої англійської письменниці Дж. К. Роулінг проти ЛГБТ-спільноти, блогерка для ілюстрації використала мем із фразою «You are a wizard, Harry!»,

якою супроводжується зображення актора Д. Редкліффа у ролі Гаррі Поттера. Ця цитата зазвичай уживається аби розповісти людині про дещо очевидне, про яке, втім, вона до цього не мала жодної уяви. Проте у блозі А. Махдаві дещо трансформує семантику цього мему, скеровуючи його, швидше, до фігури самого Редкліффа, який засудив висловлювання авторки знаменитої казкової саги стосовно трансгендерних людей.

Результати дослідження продемонстрували, що в більшості випадків графічні елементи супроводжують, ілюструють текст, а також передають атмосферу подій. Наявність мемів є більш характерною для блогу Ф. де Франко, де вони дозволяють виділити ще одну функцію візуального матеріалу – надання тексту ознак гумору / іронії, що також привертає увагу читача ще до того, як він звернеться до самого тексту.

Висновки і пропозиції. Отже, слід відзначити, що для сучасного блогера характерною є мета вступу в комунікацію із реципієнтами його контенту. Успішність цієї комунікації залежить від того, наскільки правильно була побудована стратегія привернення уваги читачів та глядачів. Оскільки комунікативний простір блогосфери являє собою креолізований текст. Необхідними для реалізації стратегії атракції стають як візуальний, так і текстовий компоненти. Таке поєднання функціональності різних медіа забезпечує реалізацію концепції мультимодальності у блогах сучасних англомовних журналістів Ф. де Франко та А. Махдаві, забезпечуючи їх контенту популярність серед реципієнтів.

Список літератури:

1. Макарук Л. Л. Системно-функціональний підхід до дослідження англійського мультимодального дискурсу. *Актуальні питання іноземної філології*, 2016. № 5. С. 138–142.
2. Макарук Л. Л. Типологія англомовних мультимодальних текстів та їх диференційні ознаки. *Актуальні питання іноземної філології*, 2017. № 6. С. 106–112.
3. Макарук Л. Л. Мультимодальність сучасної англомовної масмедійної писемної комунікації: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 424 с.
4. Максименко О. И., Подрядова В. В. Поликодовый музыкальный поэтический дискурс. *Вестник РУДН*. 2013. № 4. С. 27–37.
5. Шарафутдинова Н. С. Теория и история лингвистической науки: учебное пособие. М., 2008. 280 с.
6. Bateman J. Text and Image: a Critical Introduction to the Visual. London; New York : Routledge, 2014. 520 p.
7. Carter R., Adolphs S. Linking the Verbal and Visual: New Directions for Corpus linguistics. *Language, People, Numbers*. 2008. № 64. С. 275–291.
8. Halliday M. A. K. An Introduction to Functional Grammar. London : Edward Arnold, 1994. 320 p.
9. Hamilton M. Expanding the New literacy Studies: Using Photographs to Explore. *Literacy as Social Practice*. London : Routledge, 2000. P. 16–34.
10. Arwa Mahdawi. URL: <https://www.theguardian.com/profile/arwa-mahdawi> (Дата звернення: 20.01.2022)
11. Philip DeFranco. URL: <https://roguerocket.com/> (Дата звернення: 20.01.2022)

Biletska T. O., Havryliuk O. O. MULTIMODALITY OF MODERN ENGLISH

JOURNALISTS-BLOGGERS' TEXTS (based on blogs by Philip DeFranco and Arwa Mahdawi)

The article is devoted to the topical problem of multimodality of texts of modern English-speaking journalists-bloggers. Multimodal linguistics meets the needs of the time, as the use of linguistic and non-linguistic components is an integral part of modern communication. It has been determined that multimodality is a person's ability to combine several ways of learning about the world and communication - verbal, visual, kinetic (through gestures) and some others; moreover, it is a theory that examines how people communicate and interact with each other, not only through writing, but also through language, gestures, gaze and visual modes, because without all verbal and nonverbal means it is impossible to understand the full depth of the text.

Philip DeFranco and Arwa Mahdawi's blogs are related to politics, social sphere and culture, as well as somewhat less covered topics such as science and education, sports, economics and religion. This choice was due to the tendency of the authors of these blogs to combine multimedia formats in their posts.

The results of the study showed that in most cases, graphic elements accompany, illustrate the text, and convey the atmosphere of events. The success of communication between a modern blogger and their audience directly depends on how well the strategy is chosen to attract the attention of readers and viewers. The popularity of journalists-bloggers Ph. DeFranco and A. Mahdawi is due to their active use of screenshots, memes and videos along with photos.

Key words: media, blog, blogger, communication, multimodality.

Веремчук Е. О.

Запорізький національний університет

ІДЕНТИФІКАЦІЙНИЙ МОДУС АНГЛОМОВНОЇ ЛІНГВОЕТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ DIGNITY

Стаття присвячена аналізу англomовної категорії DIGNITY, яка виступає важливим конститuentом лінгвоетичної картини світу. Аналізована категорія розглядається як цілісний ментальний конструкт, який включає в себе три модули: логічний, ідентифікаційний та структурний. Фокус дослідження спрямований саме на ідентифікаційний модуль, оскільки він розкриває ментальні зв'язки, які властиві досліджуваній категорії. Матеріалом дослідження є данні лексикографічних джерел відносно дефініцій лексики dignity та контекстуальні фрагменти із корпусів англійської мови (BNC, COCA, Iweb), отримані методом суцільної вибірки, згенерованої за запитами dignity is + N; dignity + verb; N+dignity. В статті зазначається, що категорія має свою внутрішню організацію, яка структурована ідеалізованими когнітивними моделями. Такі моделі виступають способом організації знань про об'єкт чи явище навколишньої дійсності та побудовані за принципом прототипу, який покладено в їх основу. Аналіз семантики цільової одиниці dignity, дозволив виділити п'ять окремих лексико-семантичних варіантів. Застосування лінгвокогнітивного аналізу засвідчило, що аналізована категорія має у своєму складі чотири ідеалізовані когнітивні моделі. Їх більш детальне дослідження довело, що кожна з них представлена двома аспектами: класифікаційним та характеристичним. Класифікаційний аспект репрезентує класифікаційну рамку, у вузлах якої знаходяться домени, котрі виступають гіперонімами досліджуваної категорії. Характеристичний аспект представляє семантичне наповнення цієї сітки рисами, які формують категоріальний семантичний прототип. Елементи категоріального прототипу виступають еталонними ознаками, які відіграють роль так званої «системи відліку» при категоризації речей та явищ об'єктивної дійсності відносно domenів більш загального порядку, які конституюють класифікаційний аспект кожної з ідеалізованих когнітивних моделей.

Ключові слова: домен, ідеалізована когнітивна модель, категоризація, прототип, семантика.

Постановка проблеми. Категоризація є невід'ємною складовою пізнання, завдяки якій людина класифікує об'єкти і явища відповідно до вже існуючих у свідомості моделей та шаблонів, що в свою чергу обумовлює впорядкування знання та уможливорює процеси оперування інформацією. Відповідно до вихідного когнітивного постулату [7, р. 40], структури та схеми людського мислення відображені у мові, а тому дослідження мовних структур є ключем до розуміння структур когнітивних. Іншими словами, семантичні, синтаксичні, ономазіологічні та пропозиційні мовні моделі виражають способи категоризації дійсності. Таким чином, аналіз мовного вираження категорії DIGNITY дозволяє встановити особливості її репрезентації у свідомості та висвітлити її когнітивні структури, котрі беруть участь у впорядкуванні когнітивного змісту одного із важливих конститuentів лінгвоетичної картини світу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Принципи категоризації об'єктивної дійсності

людською свідомістю були і залишаються одним із найактуальніших питань когнітивної лінгвістики. До фундаментальних праць, котрі висвітлюють проблеми категоризації та її моделей і схем належать [6; 11; 12; 13; 16; 10]. Серед досліджень окремих категорій слід виділити: категорія кольору [9], доказів [5], простору [4] тощо. Стосовно лінгвоетичних категорій, слід зазначити, що ці фрагменти концептосфери неодноразово потрапляли у фокус досліджень, зокрема MODESTY [14], DIGNITY [3], CONSCIENCE [1]. Попри значний інтерес до зазначеної проблематики, слід звернути увагу, що на сьогоднішній день категорія DIGNITY не є дослідженою у повній мірі, зокрема її акціональний та ідентифікаційний модули.

Постановка завдання. Виходячи із вищезазначеного, **актуальність** поданої наукової праці визначається, з одного боку, необхідністю встановлення особливостей категоризації морально-етичного досвіду, а з іншого — недостатнім ступенем висвітлення категорії DIGNITY у мовоз-

навстві, яка безперечно є важливим фрагментом концептосфери. **Метою** дослідження є висвітлення компонентів ідентифікаційного модусу англomовної категорії DIGNITY. Відповідно до поставленої мети необхідно виконати наступні завдання: 1) окреслити рамки ідентифікаційного модусу DIGNITY; 2) схарактеризувати класифікаційний аспект аналізованої категорії; 3) висвітлити її характеристичний аспект. **Об'єктом** дослідження є англomовний лінгвоетичний концепт DIGNITY, а **предметом** виступає його ідентифікаційний модус. **Матеріалом** дослідження є данні лексикографічних джерел відносно дефініцій лексеми *dignity* та контекстуальні фрагменти із корпусів англійської мови (BNC, COCA, Iweb), отримані методом суцільної вибірки, згенерованої за запитом *dignity is + N; dignity + verb; N+dignity*. У роботі були застосовані наступні дослідницькі **методи**: лексикографічний аналіз, контекстуальна інтерпретація, семантико-когнітивний аналіз.

Виклад основного матеріалу. Концепт є комплексним ментальним утворенням, яке має власну структуру організації. Одним із способів аналізу та висвітлення концептуальної структури є визначення концептуальних модусів або вимірів [15]. Нікітін, зокрема, виділяє три основні модуси: логічний, ідентифікаційний та структурний [2]. Логічний модус є максимально об'єктивним, оскільки відображає найбільш визначальні когнітивні риси, відкидаючи оцінний та індивідуально-детермінований компоненти. Ідентифікаційний модус виражає сутність концепту, ідентифікуючи його взаємозв'язки з іншими ментальними конструктами та репрезентує його в проекції на концептосферу. Структурний модус висвітлює внутрішню організацію когнітивного змісту концепту.

Фокусом поданої праці є висвітлення власне ідентифікаційного модусу категорії DIGNITY. Обрання саме категорії, а не однойменного концепту пов'язано з тим, що запропонована наукова розвідка має на меті висвітлення саме категоріальної моделі, яка покладена в основу концепту. Відповідно до поглядів Дж. Лакоффа в основу будь-якого концепту покладено певні шаблони – ідеалізовані когнітивні моделі (ІКМ), які виступають способом організації знань про об'єкт чи явище навколишньої дійсності [8].

Аналіз лексикографічної репрезентації лексеми *dignity*, здійснений на основі десяти тлумачних словників англійської мови дозволив виділити п'ять основних лексико-семантичних варіантів: 1) *calm, reserved behavior, manner or appearance*; 2) *respect and honour given to people for their wor-*

thiness or merit; 3) *the quality or state of being calm and esteemed, respected or honoured*; 4) *a high rank, office or position*; 5) *self-respect and sense of being important, proud of one's own achievements*. ЛСВ лексеми *dignity* вказують на те, що аналізована однойменна категорія є комплексною когнітивною одиницею, онтологія якої передбачає існування чотирьох ІКМ: ІКМ₁ – “*calm and reserved manner despite situation*” – вербалізується ЛСВ (1); ІКМ₂ – “*respect and honour*” – ЛСВ (2), ЛСВ (3); ІКМ₃ – “*high rank*” – ЛСВ (4); ІКМ₄ – “*self-respect and pride*” – ЛСВ (5). При цьому, слід наголосити, що ідентифікаційний модус логічного виміру категорії представлений двома аспектами: класифікаційним та характеристичним. Класифікаційний аспект репрезентований більш загальними (гіперонімічними) категоріями, до яких належить аналізована категорія, тобто окреслює категоріальну сітку ІКМ. Характеристичний аспект представляє семантичне наповнення цієї сітки еталонними рисами, які формують категоріальний семантичний прототип. Класифікаційний та характеристичний аспекти розглянемо окремо відносно кожної із виділених ІКМ, починаючи з ІКМ₁.

Так, аналіз відібраних із лексикографічних джерел ЛСВ, які актуалізують ІКМ₁ “*calm and reserved manner*” дозволяє виділити наступні ментальні конструкти, які виступають гіперонімами досліджуваної категорії та відіграють роль її класифікаційних параметрів: “*type of behavior*”, “*type of movement / bearing*”, “*type of manner*”, “*type of appearance*”, “*type of language or speech*”. Окрім цього, аналіз лексичної бази даних англійської мови Wordnet, яка являє собою набір семантичних сіток, дозволив встановити наступні категоріальні гіпероніми: “*type of comportment*”, “*type of mien*”, “*type of demeanor*”, “*type of conduct*”. Узагальнений аналіз та об'єднання синонімічних категорій дозволяє виокремити наступні категоріальні домени DIGNITY: BEHAVIOUR, MANNER, MOVEMENT, APPEARANCE, SPEECH.

Характеристичний аспект ідентифікаційного модусу ІКМ₁ у лексикографічних джерелах представлений буттєвою пропозиційною схемою “*Dignity is...*” та є репрезентованим атрибутивними параметрами, які вербалізовані наступними одиницями: атрибутивними – *calm, controlled, serious, impressive, admirable, reserved*, та субстантивними – *formality, gravity, stateliness, poise*. Таким чином, семантичний прототип категорії є концептуалізованим у наступних доменах: CALMNESS, CONTROL, SERIOUSNESS, IMPRESSIVENESS,

ADMIRABILITY, RESERVED MANNER, FORMALITY, GRAVITY, STATELINESS, POISE. Іншими словами когнітивні ознаки цих концептів формують семантичний прототип DIGNITY, який об'єктивується відносно вищезазначених категоріальних доменів, що виражається відповідними синтаксичними пропозиціями у мовленнєвих контекстах. Окрім словників, іншим джерелом фактичного матеріалу стали три корпуси англійської мови (BNC, COCA, Iweb), які підтверджують вищезазначену категоріальну рамку, що включає в себе наступні домени:

– BEHAVIOUR: *After her husband's death she had **borne herself with a mournful dignity** which had done her standing no harm, and taken the funeral food to the tomb herself with a regularity and devotion which would have shamed women lamenting better-loved partners.*

*He **bore** his unpopularity **with the stoic dignity** of a consul discovering himself amidst epigones in a barbarous province.*

*He said... the prisoners of war... were **conducting** themselves... **with great dignity**.*

Наступний контекст висвітлює діалектичну протилежність семантичного прототипу аналізованої категорії.

*If I may return to my earlier metaphor – you will excuse my putting it so coarsely – they are like a man who will, at the slightest provocation, **tear off his suit and his shirt and run about screaming**. In a word, 'dignity' is beyond such persons.*

– MOVEMENT:

а) категоріальний субдомени PART OF BODY MOVEMENT: *Angharad Morgan **lifted her head with an air of dignity** that infuriated Emily still further*

б) категоріальний субдомени MOVEMENT IN SPACE: *Then, with as much **dignity** as he could find, which lay more in his spirit than anything else for he was still shaken by the buffeting the female had given him, he **turned west and left** them.*

*The beautiful brown Bentley **bumped with slow calm dignity down the drive**.*

*With as much **dignity** as she could muster, she **stalked past him** into the bathroom.*

– MANNER: *Annunziata stood absolutely straight and **with all the dignity** that Julia so admired in her **shook her head**.*

*And then, **with** a solemnity and **dignity** appropriate to the moment, the Japanese prime Minister Shigeru Yoshida **stepped up to sign**.*

*Whatever care you are providing for the residents, **treating somebody** with respect and **dignity**,*

as an important person in their own right, has to be the starting point.

– APPEARANCE: *One of the worst proposals put forward for the church was to turn it into a hamburger joint, run by the restaurant chain, Garfunkels: hardly a use compatible with the **dignity of a historic church**.*

*They demonstrate how they use their catapults for birds; stage a frightening scuffle at the edge of the canyon, then **pose for a photograph with great, old-fashioned dignity**.*

– SPEECH: *Susan **replied** with her usual gentle **dignity**, but a soft answer does not invariably turn away wrath.*

*Flavia **said** with a certain **dignity**, 'I'm under age for driving. And I want to apologize for last night...*

Наступною розглянемо ІКМ₂ “respect and honour”. Аналіз ЛСВ (2), ЛСВ (3) та бази даних Wordnet дозволив встановити гіперонімічні категоріальні домени ІКМ₂ “respect and honour”. Вони вербалізуються наступними лексемами: *fact, quality, state, sign, token, type of character, attribute*. Враховуючи відносини семантичної еквівалентності між деякими цими одиницями, були встановлені наступні категоріальні домени: FACT, QUALITY, STATE, SIGN. Висновки, отримані на основі аналізу лексикографічних джерел підтверджуються контекстуальним аналізом:

– FACT: *We are very mindful of the **fact** that prisoners have their **dignity**.*

– QUALITY: *But should it be that anyone ever wished to posit that I have attained at least a little of that crucial **quality of dignity** in the course of my career.*

*The third human **attribute** in Williamson's model is dignity, though it is one of the least-developed concepts*

– STATE: *This was the context in which John XXII told the king c.1318 that the **state of ecclesiastical dignity**.*

Характеризаційний аспект вербалізовано наступними одиницями *respect, worth, honour, esteem, value, nobility, elavation, importance*, які репрезентують домінну матрицю, що формує семантичний прототип ІКМ₂. Вона включає такі домени як RESPECT, WORTH, HONOUR, ESTEEM, NOBILITY, ELAVATION, IMPORTANCE:

– RESPECT: *When life at home becomes impossible, well-run alternative accommodation where individual privacy and **dignity** are **respected** is preferred.*

– WORTH: *It was a society, she felt, which was emotionless, in which people committed the most*

*vicious crimes seemingly without motive or purpose, lacking all regard for human **worth** or **dignity**.*

*What is, or is not, consistent with human dignity is obviously a **value** judgment, which can neither be confirmed nor refuted*

– HONOUR: *Either way, the only way to maintain your **dignity** is to act **honorably**.*

*There is also through the training strategy an attempt to give this work greater **dignity** and **esteem**.*

– NOBILITY: *In the Funeral March Gavrillov's consistently maintained pulse brings home the inexorability of death with a **noble dignity**,*

– ELAVATION: *These late plays show a continuing interest in moments when' life is **elevated** to the dignity of dance or liturgy, with a gaiety'...*

– IMPORTANCE: *So what I'm saying is their dignity, and you often hear them saying this, their dignity is the important thing.*

Аналіз контекстуальної актуалізації репрезентативної лексеми *dignity* доповнює матрицю семантичного прототипу ІКМ₂, наступними концептами: INEXPLICABILITY, HUMAN RIGHT, OBJECT OF DESIRE:

– INEXPLICABILITY: *Mr Graham would always take the view that **dignity** was something like a woman's beauty and it was thus **pointless to attempt to analyse it**.*

– HUMAN RIGHT: *The 500th anniversary provides an opportunity for indigenous and Black groups from Latin America and the Caribbean to join together to reflect on their history, and to reclaim the justice and **dignity** that is the **right of all people**.*

– OBJECT OF DESIRE: *It is surely a professional responsibility for all of us to think deeply about these things so that each of us may better **strive towards attaining' dignity'** for ourselves.*

Сутність семантичного прототипу ІКМ₂ “respect and honour” також розкривається через «буттєву пропозицію» предметного фрейму, яка включає заперечення. Такий «метод від супротивного» дозволяє встановити чим не є аналізована категорія DIGNITY. Таким чином, виявлення діаметрально протилежних рис дозволяє висвітлити власне когнітивні ознаки, які властиві аналізованій категорії. Такими онтологічно протилежними доменами є COMPROMISE, OPPRESSION, DICTATORSHIP, LIE.

*When it comes to human dignity, we cannot make **compromises**.* (Angela Merkel)

*When there is **oppression** and **dictatorship**, by not speaking out, we **lose our dignity**.* (Asma Jahangir)

*By a **lie**, a man... **annihilates** his **dignity** as a man.* (Brainy quote)

Наступною розглянемо ІКМ₃ – “high rank”. Семантико-когнітивний аналіз ЛСВ (4), яке об’єктивує ІКМ₃ – “high rank”, а також лексичної бази Wordnet дозволив виділити наступні вербалізатори: *position, rank, office, station, status, social standing, echelon, face* (status in the eyes of others). Враховуючи синонімію цих понять (*rank* – position in military forces; *station* = *rank*, *office* – position in government; *face* – public opinion about one’s status, *status* = standing,) узагальненими категоріальними доменами виступають POSITION, SOCIAL STANDING:

*Their emoluments were increased in accordance with their **rank and dignity**, but their offices were of course sinecures: the execution of Crown policy had long passed into the hands of the Surveyors-General of Woods and Forests.*

Характеризаційний аспект цієї ІКМ представлений доменом HIGHT (*high, elevated position*). Наприклад:

*In 1614 he succeeded to Rushbrooke Hall, and, **with this new dignity**, was **elected** MP for Suffolk.*

Окрім цього, семантичний прототип аналізованої категорії включає в себе домен OBJECT OF DESIRE:

*I believe strongly that this' **dignity**' is something one can meaningfully **strive for throughout one's career**.*

Останньою, проте не менш важливою в категоріальній структурі виступає ІКМ₄ – “self-respect and pride”. Її класифікаційний аспект представлений семантикою наступних лексем: *sense, feeling, state, attribute*, які вербалізують такі категорії: FEELING, STATE, CHARACTER FEATURE:

– FEELING: *But disabled people who use them say the workshops provide them with a **sense of dignity** as well as permanent paid work.*

– STATE: *Teaching delivered through coercion, bullying and threats may achieve learning but at tremendous cost to children's confidence and life in **dignity**.*

– CHARACTER FEATURE: *If not then make it your goal to aspire to some of the **qualities** mentioned – to live with courage, **dignity** and self-respect.*

Характеризаційний аспект вербалізовано такими одиницями як *self-respect, pride, self-regard, self-worth, self-esteem, egoism, value, conceit, self-importance, vanity*. Вони вербалізують наступні концепти: SELF-RESPECT, SELF-WORTH, PRIDE, EGOISM, які в свою чергу виступають доменами аналізованої категорії та формують прототипний (еталонний) зміст ІКМ₄.

Висновки і пропозиції. Проведений комплексний семантико когнітивний аналіз лексикографічної та контекстуальної репрезентації імені-номінанта категорії DIGNITY дозволив висвітлити її ідентифікаційний модус, який включає чотири ідеалізовані когнітивні моделі. Було встановлено, що кожна ІКМ має два невід'ємні компоненти: класифікаційний та характеризаційний. Класифікаційний аспект репрезентовано

гіперонімічною категоріальною доменною сіткою, яка класифікує DIGNITY відносно більш загальних категорій. Характеризуючий аспект виступає семантичним наповненням категоріальної сітки еталонними ознаками, які формують семантичний прототип. **Перспективою** подальших досліджень може бути аналіз особливостей концептуалізації категорії DIGNITY в контексті теорії концептуальної метафори.

Список літератури:

1. Заика Т. В. Фразеологические средства репрезентации совестливости как фрагмента концепта совесть. *Фундаментальные и прикладные исследования проблемы и результаты*. Москва, 2014. № 10. С. 213–216.
2. Никитин М. В. Курс лингвистической семантики. Санкт-Петербург : Науч. центр проблем диалога, 1996. 760 с.
3. Чабан В. М. Вербалізація концепту dignity в англійській мові. *Вісник Львівського університету. Філологічні науки*. Львів, 2019. Вип. 70. С. 262–271.
4. Dirven R. Dividing up physical and mental space into conceptual categories by means of English prepositions / ed. By C. Zelinsky-Wibbelt. *The semantics of prepositions: From mental processing to natural language processing*. Berlin : Mouton de Gruyter, 1993. P. 73–97.
5. Floyd R. The structure of evidential categories in Wanka Quechua. Texas : Summer Institute of Linguistics, 1999. 206 p.
6. Geeraerts D. Prospects and problems of prototype theory. *Linguistics*. Berlin, 1989. P. 587–612.
7. Lakoff G. The invariance hypothesis: Is abstract reason based on image schemas? *Cognitive Linguistics*. Berlin, 1990. P. 39–74.
8. Lakoff G., Kovecses Z. The cognitive model of anger inherent in American English / ed. by D. Holland, N. Quinn. *Cultural models in language and thought*. Chicago : University of Chicago Press, 1987. P. 195–221.
9. MacLaury R. E. 1992. From brightness to hue: An explanatory model of color category evolution. *Current Anthropology*. Washington, 1992. P. 137–186.
10. Matsumoto Y. Japanese numeral classifiers: A study of semantic categories and lexical organization. *Linguistics*. Berlin, 1993. P. 667–713.
11. Mervis C. B., Rosch E. Categorization of natural objects. *Annual Review of Psychology*. Washington, 1981. P. 89–115.
12. Palmer G., Woodman C. Ontological classifiers as polycentric categories, as seen in Shona class 3 nouns / ed. by M. Puetz, M. Verspoor. *Explorations in linguistic relativity*. Amsterdam : John Benjamins, 1999. P. 225–249.
13. Rosch E. Natural categories. *Cognitive Psychology*. California, 1973. P. 328–350.
14. Shevchenko, I., Shastalo, V. The conceptual metaphor of modesty in English and Ukrainian. *Cognitive Studies / Études cognitives*. Warsaw, 2021. № 21. <https://doi.org/10.11649/cs.2462>
15. Tatsenko N. (2020). Empathy as a self-organized cognitive model: a linguistic synergetic perspective. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow*. Trnava, 2020. V 5 (1). 390–423.
16. Taylor J. R. Linguistic categorization: Prototypes in linguistic theory. Oxford : Clarendon Press, 1989. 328 p.

Veremchuk E. O. IDENTIFICATION MODUS OF ENGLISH-LANGUAGE ETHICAL CATEGORY DIGNITY

The article is devoted to the analysis of the English-language category DIGNITY, which is an important constituent of the English-language picture of the world. The analyzed category is considered as a holistic mental construct, which includes three modi: logical, identification and structural. The focus of the research is on the identification mode, as it reveals the mental connections that are inherent in the research category. The material of the research is the data of lexicographic sources regarding the definitions of the unit dignity and contextual fragments from the corpora of the English language (BNC, COCA, Iweb), obtained by the method of continuous sampling, generated by queries dignity is + N; dignity + verb; N + dignity. The article notes that the category has its own internal organization, which is structured by idealized cognitive models. Such models are a way of organizing knowledge about the object or phenomenon of the surrounding reality and are built on the principle of the prototype that underlies them. Analysis of the semantics of the target unit dignity, allowed to identify five separate lexical and semantic variants. The use of linguo-cognitive analysis showed that the analyzed category consists of four idealized cognitive models. Their more detailed

study proved that each of them is represented by two aspects: classification and characterization ones. The classification aspect represents the classification framework, in the nodes of which there are domains that are hyperonyms of the studied category. The characterization aspect is the semantic filling of this grid with features that form a categorical semantic prototype. The elements of the categorical prototype are the reference features, which are the so-called "frame of reference" in the categorization of objects and phenomena of objective reality in relation to more general domains, which constitute the classification aspect of each of the idealized cognitive models.

Key words: *categorization, domain, idealized cognitive model, prototype, semantics.*

Волкова С. В.

Харківський гуманітарний університет
«Народна українська академія»

ЛІНГВОПОЕТИЧНИЙ ЕКЛЕКТИЗМ У ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТА ЛІНГВОСЕМІОТИЧНИЙ ПЕРСПЕКТИВАХ *(на матеріалі сучасної англомовної амеріндіанської прози)*

У статті на матеріалі прозових текстів сучасних амеріндіанських письменників, таких як Н.С. Момадей, Л.М. Сілко, Л. Хоган, Л. Ердріч, висвітлюється лінгвопоетичний еклектизм як художнє мистецтво, яке поєднує різні жанри, стилі, симбіоз жанрів, стилів і образів, багатоголосся оповідачів, образів, різноманітність сюжетів і мотивів у межах окремо взятого тексту. Лінгвопоетичний еклектизм передбачає і поєднання культурних і етнокультурних мотивів, художніх образів, в яких різними лінгвостилістичними і семіотичними засобами втілено культурні і етнокультурні цінності, концепти і символи. У векторі лінгвокультурологічного і лінгвосеміотичного огляду досліджуваної проблеми лінгвістична увага також фокусується і на еклектизмі у так званому storytelling амеріндіанських письменників. Враховуючи різноманітні лінгвістичні засоби, що створюють поетику стилю, поетику жанру, поетику художнього образу у цих текстах (коротких оповідей, романів, есе) у статті запропоновано витлумачення поняття лінгвопоетичного еклектизму на основі аналізу словникових дефініцій і засобів реалізації цього лінгвістичного феномену у художніх текстах.

Інтермедіальний підхід до вивчення лінгвопоетичної еклектики дозволив пояснити досліджуване явище у проєкції його вживання і техніках відтворення в інших формах мистецтва, як-от, у дизайні інтер'єру, коли можна ввести нові елементи і залишити ті, які особливо подобаються і слугують символами історичної, соціальної, етнокультурної або суто особистої пам'яті. Особливістю еклектики в інтермедіальному сенсі у художньому тексті зокрема є те, що можна не дотримуватися строгих правил у поєднанні елементів різного стилю, головне тут – результат: гармонія смислу, змісту і форми. Стиль, кольори, фактура, деталі «інтер'єру» слугують тими індикаторами і маркерами, які відтворюють еклектичний стиль у художньо-наративній тканині прозового тексту.

Ключові слова: лінгвопоетичний еклектизм, інтермедіальність, лінгвокультурологічний і лінгвосеміотичний огляд, художньо-наративна тканина, прозовий текст, художній образ.

Постановка проблеми. Зміни, яких зазнала лінгвістика останнім часом під впливом загальної тенденції до антропологізації і структуралізації сучасних гуманітарних знань, зумовили зсув фокусу уваги дослідників-германістів зі структурно-формальних особливостей мовних засобів художнього тексту на їх змістові властивості. У світлі таких змін спостерігається зростання інтересу до проблем вивчення образності, експресивності, емоційності у створенні оригінальної, лінгвокультурної і лінгвосеміотичної індивідуально-авторської картини світу у прозовому тексті.

Одним із шляхів творення художньої образності у представлений праці розглядається феномен лінгвопоетичного еклектизму, як такий прийом художнього наративу, коли в єдиній тканині художнього тексту поєднуються різні стилі наративів, образів, сюжетів, мотивів з метою створення єдиного лінгвопоетичного простору, в якому

сенси, ідеї, цінності вербалізуються лінгвопоетичними засобами на відтворення етнокультурного смислу. Лінгвопоетика як домінантна властивість художнього тексту завжди знаходиться в центрі уваги досліджень із власне поетики (В.В. Виноградов, Ю.М. Лотман, В.Б. Шкловський, Р. Якобсон та ін.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Еклектизм як лінгвопоетичне явище не було ще предметом широкого лінгвістичного вивчення. Проте, спроби дослідження і характеристики засобів створення лінгвопоетичної еклектики в художньому прозовому тексті зроблено Л.В. Варчук у її дисертації з теми «Образ оповідача в сучасній англомовній амеріндіанській прозі: лінгвокультурний аспект» [1], яка була підготовлена в межах наукової школи доктора філологічних наук, професора С.В. Волкової і захищена на здобуття наукового ступеня доктора філософії з філології.

Сучасні амеріндіанські тексти, які обрано матеріалом дослідження, відтворюють ознаки постмодерністських текстів, що, за визначенням І.П. Ільїна, постає в тому, що постмодернізм демонструє опору модернізму на уніфікований потенціал рудиментарних метаповідомлень і на рівні форми застосовує дискретність і еклектичність [2, с. 107].

Про еклектичність дискусували свого часу різні дослідники. До прикладу, О.Ф. Лосєв [3] висловлював свою критичну думку стосовно терміну еклектизм, акцентуючи на тому, що епоха античного еклектизму є шляхом пошуку нових способів і бажанням синтезувати щось неймовірно нове. Він дещо спрощував спосіб пошуку нових форм до того, що еклектизм є тенденцією до синтезу різноманіття античних філософських шкіл. З такою позицією можна погоджуватися, можна не погоджуватися, але, як показують подальші наукові пошуки, і наше в тому числі, звернення до еклектизму як механізму побудови форми у єдності зі змістом має своє право на життя. В.П. Поршнєв [4] зазначав, що синкретизм і еклектика завжди оцінювалися як неповноцінні, як такі, що порушують закони мислення і створення текстів. Дослідник розглядає еклектизм як особливий тип світогляду, що постає у бажанні до цілісності, до поєднання різноманіття в єдності, до свого роду гармонії, в якому виокремлюється той інтелектуальний пласт і те творче середовище (від самого початку еклектичне за своєю природою), де цей світогляд зародився, формувався і розвивався [4, с. 105–106].

Професор О.А. Бабелюк [8], досліджуючи наративні техніки у постмодерністському тексті, відстоює позицію, що для постмодерністського тексту характерною є ризоматична оповідь, специфіка якої полягає у перерваності сюжету, коли лінійний зміст втрачається, і читач домислює подальший розвиток подій. Ми поділяємо думку професора О.А. Бабелюк [8] щодо ризомності як сигніфікативної ознаки постмодерністських текстів, а ризома і еклектика дуже добре корелюють як прийоми, які спрямовані на поєднання змісту і форми, розширення смислів і значень.

Звернення до тлумачних словників показало різноманітність дефініцій цього поняття. До прикладу: «еклектизм як механічне, безпринципне сполучення різнорідних, несумісних, іноді протилежних поглядів, теорій, ідейних напрямів, художніх стилів» [5]; «неорганічне, чисто зовнішнє з'єднання внутрішньо неп'єднувальних поглядів, точок зору, методів. Розрізняють еклек-

тизм в дослідженні, еклектизм у мистецтві» [7]; «еклектизм – механічне поєднання різнорідних, часто протилежних принципів, поглядів, теорій, художніх елементів тощо. В архітектурі та образотворчому мистецтві поєднання різнорідних стильових елементів або довільний вибір стилістичного оформлення для будівель або художніх виробів, що мають якісно інший сенс і призначення (використання історичних стилів в архітектурі та в художній промисловості 19 ст.) [6]».

Отже, *еклектизм* – це механічне поєднання різних стилів наративів, образів, сюжетів в одному просторі художнього тексту задля створення його етнопоетики. У художньому тексті фокусом дослідження є текст, текстові явища і засоби їх вербалізації в художньому тексті, у нашому вивченні – лінгвопоетика художнього тексту.

Постановка завдання. Хоча, у досліджуваних у нашій роботі текстах, які теж належать до постмодерністського періоду, нас цікавлять оповідні стратегії, спрямовані на переривання основної оповіді, що супроводжується авторськими відступами з коментарями про минулі події, або деталізації опису зовнішності чи рис характеру героя з висловлюванням точки зору самого оповідача, а також алюзією на фрагменти із текстів інших жанрів (міфів і легенд).

Виклад основного матеріалу. До прикладу, еклектику жанрів, оповідацьких образів і типів повісткування демонструє сучасний амеріндіанський письменник Н.С. Момадей у своєму романі *The Way to Rainy Mountain*:

*"You know, everything had to begin, and this is how it was: the Kiowas came one by one into the world through a hollow log. They were many more that now, but not all of them got out. There was a woman whose body was swollen up with child, and she got stuck in the log. After that, no one could get through, and that is why the Kiowas are a small tribe in number. They looked all around and saw the world. It made them glad to see so many things. They called themselves Kwuda, "coming out" (курсивом виділено автором *The Way to Rainy Mountain*, p. 16);*

"They called themselves Kwuda and later Tepda, both of which mean 'coming out'. And later still they took the name Gaigwu, a name which can be taken to indicate something of which the two halves differ from each other in appearance. It was once a custom among Kiowa warriors that they cut their hair on the right side of the head only and on a line level with the lobe of the ear, while on the left they let the hair grow long and wore it in a thick braid wrapped in otter skin. 'Kiowa' is indicated in sign language by holding

the hand palm up and slightly cupped to the right side of the head and rotating it back and forth from the wrist. 'Kiowa' is thought to derive from the softened Comanche form of Gaigwu". (курсивом автором не виділено, *The Way to Rainy Mountain*, p. 17);

"I remember coming out upon the northern Great Plains in the late spring. There were meadows of blue and yellow wildflowers on the slopes, and I could see the still, sunlit plain below, reaching away out of sight. At first there is no discrimination in the eye, nothing but the land itself, whole and impenetrable. But then smallest things begin to stand out of the depths – herds and rivers and groves – and each of these has perfect being in terms of distance and of silence and of age. Yes, I thought, now I see the earth as it really is, never again will I see things as I saw them yesterday or the day before" (автором змінено шрифт і подано курсивом, *The Way to Rainy Mountain*, p. 17).

Із наведеного вище фрагменту (*The Way to Rainy Mountain*, частина 1) видно, що частина, в якій розповідається про початок великого шляху людей племені Кайова до гори дощів, їхнього славетного шляху до свободи, гармонії, рівноваги, включає 3 різні наративи, об'єднані одною й тою самою темою – довести символічне значення цього шляху. Після кожного фрагменту в дужках ми зробили наш коментар щодо форми тексту, щоб акцентувати на різних стилях оформлення тексту автором. Кожен із трьох текстів маніфестує певний жанр: 1 – основне повісткування, 2 – історична ремарка, 3 – авторський коментар. Кожен із цих видів тексту по-різному оформлений автором. Така різножанрова еклетика використовується, по-перше, для експресивного впливу на читача, по-друге, акцентує увагу читача на деталях, тобто виконує функцію деталізованого опису, по-третє, перспективізація образів-символів, які несуть основне етнокультурне семантичне навантаження, слугують тригерами етнокультурних смислів. Ми спостерігаємо вживання лексичних одиниць (*Kiowa*, *coming out*), які є вербальними символами на позначення назви племені (*Kiowa*) і метафори переродження, початку шляху як зміни станів, поглядів, бажання все почати з чистого паперу (*coming out*). Всі три уривки надруковані з інтервальним відступом (ризоматичний прийом), але мають гармонійний зв'язок смислу і змісту, незважаючи на те, що відрізняються формою.

Така багатоперспективність повісткування виявляється не тільки на рівні включення різножанрових текстів і різновидового друкарського оформлення, що поєднується в межах одного смислового уривку (частини роману), а також і на рівні опові-

дачів, які можуть змінюватися від однієї частини книги до іншої, при цьому продовжуючи основну лінію повісткування, розвиваючи сюжет і пропагуючи етнокультурну амеріндіанську проблематику. Зараз йдеться про роман Льюїс Ердріч *Love Medicine*, який складається із 16 частин, кожна з яких повіствує окремих оповідач:

"The morning before Easter Sunday, June Kashpaw was walking down the clogged main street of oil boomtown Willistone, North Dakota, killing time before the noon bus arrived that would take her home. She was a long-legged Chippewa woman, aged hard in every way except how she moved. Probably it was the way she moved, easy as a young girl on slim hard legs, that caught the eye of the man who rapped at her from inside the window of the rigger bar" (p. 1);

"So when I went there, I knew the dark fish must rise. Plums of radiance had soldered on me. No reservation girl had ever prayed so hard. There was no use in trying to ignore me any longer. I was going up there on the hill with the black robe women. They were not any lighter than me. I was going up there to pray as good as they could. Because I don't have that much Indian blood." (p. 43).

Наведені приклади є фрагментами з одного роману, але з різних його частин. Тут чітко прослідковується, що голос оповідача різний: у першому фрагменті повісткування йде від стороннього оповідача, який не ідентифікує свою особу. Такий оповідач фокусує увагу читача на загальних відомостях про період часу, коли відбувається дія (Easter Sunday), про головного героя (June Kashpaw), про місце дії (Willistone, North Dakota), дає назву племені (Chippewa), оскільки головний герой представляє народ цього племені.

У другому фрагменті оповідач ідентифікує себе за допомогою першої особи однини, що слугує маркером його причетності до подій і інтерпретувати його мовну особистість, його образ, як такий, що має дуальний характер: є персонажем і оповідачем одночасно. Така позиція оповідача дає змогу самому авторові, як творцю такого образу, посилити емоційно-експресивний вплив на читацьку аудиторію, втілюючи в дію свою основну авторську інтенцію – висвітлення етнокультурних цінностей, етнореалій, ознайомлення з культурою амеріндіанського народу, особливостями вірувань і ідей жити в злагоді, гармонії і рівновазі. Тобто, на прикладі роману Льюїс Ердріч говоримо про поетику оповідацького еклектизму.

Наступним різновидом лінгвопоетичного еклектизму є еклектизм образів-символів. Прикладом для ілюстрації продекларованої тези буде

фрагмент роману Лінди Хоган *Dwellings*, який є художнім твором, що повістує про етнокультурну пам'ять, висуваючи на перший план етнокультурні образи, що мають символічне значення, про сучасний світ, в якому живуть амеріндіанці, інтегруючись у загальноамериканське життя з його технічним прогресом, який не завжди йде поруч із природою, про досягнення в диджитальній американській культурі і одночасно про розмірене рівноважне у гармонії із природою життя амеріндіанців. Наведемо декілька прикладів із роману:

"FOR YEARS I PRAYED FOR AN EAGLE FEATHER [виділено великими літерами автором]. I wanted one from a bird still living. A killed eagle would offer me none of what I hoped for. A bird killed in the name of human power is in truth a loss of power from the world, not an addition to it. <...> All that survived the fire were eagle feathers. They remained in the smoking ruins of their home, floating on top of black ash and water. The feather he gave me was one of those. I still keep it safe in a cedar box in my home" (p. 15–16);

"By the fourth day, the male had become thin and exhausted. On that day he died and the female flew away with the new life inside her body." (p. 15–16);

"Later, when we mentioned the cave of bats, we were told that the cave itself had been an ammunition depot during World War II, and that bat guano was once used in place of gunpowder. During the war, in fact, the American military had experimented with bats carrying bombs" (p. 25).

У наведених вище прикладах ми виокремили лексичні одиниці (*eagle feathers*, *the fourth day*, *bats*), які втілюють сакральне, символічне, етнокультурне значення. Звернення до довідникових джерел із міфології, культурології, а також до словників символів показує, що ці лексичні одиниці вживаються на позначення етнокультурних символів (орлине перо – символ Великого Творця), сакральних знаків (число 4 є сакральним для амеріндіанців), символів-оберегів (летюча

миша – символи охоронців домівки, оберег від невдач та хвороб). Еклектизм у цьому романі виявляється не тільки на рівні образності, але й також і на наративному рівні, як-от, розповідаючи про сакральне значення летючої миші, а звернення до реальних подій, які мали місце у світі, а саме Друга Світова війна. Еклектизм різностильових подій у художньому тексті виконує не тільки розвивальну функцію, але й також емоційно-експресивну функцію, стираючи межі між реальним і художнім світами у єдиному просторі тексту.

Висновки і пропозиції. Лінгвопоетичний еклектизм оповіді сучасних амеріндіанських прозових текстів виявляється на різних рівнях тексту (лексичному, стилістичному, образному, оповідному), формується комплексом різномірних тем, образів, мотивів, стилів повістування, типів оповідачів, наративною архітектонікою (композиційно-мовленнєвими формами, як-от, опис, коментар, пейзаж, портрет), деталізацією повістування за рахунок включення різножанрових текстів (міфів, легенд, наукових статей, опис реальних подій).

Поєднання образів сучасних американців і сучасних амеріндіанців, повістування про події, що мають референцію до сучасності, і, фрагменти з амеріндіанських міфів, легенд і казок, інтертекстуальні вставки, які розширюють і доповнюють у змістовному, мотивному і образному плані основну оповідь, багатоголосся оповідача, який повістує то від імені персонажа, то від імені автора чи залишається маскованим, – все це є механізмами створення лінгвопоетичного еклектизму сучасної англійської амеріндіанської прози.

Подальше вивчення зазначеної проблеми, а саме, лінгво-наративних і лінгвосеміотичних засобів створення лінгвопоетичної еклектики в художньому прозовому тексті відкриває широкі перспективи для розробки методологічної бази вивчення даної проблеми, подальше виявлення і класифікація наративних прийомів і семіотичних засобів формування лінгвопоетичного еклектизму не тільки в прозовому, а й у поетичному тексті.

Список літератури:

1. Варчук, Л.В. Образ оповідача в сучасній англійській амеріндіанській прозі: лінгвокультурний аспект. Дис. ... на здобуття наукового ступеня доктора філософії з філології: спеціальність 035 Філологія. Київ – Івано-Франківськ, 2021. 246 с.
2. Ильин, И.П. Постмодернизм от истоков до конца столетия: эволюция научного. Москва : Интрада, 2001. 250с.
3. Лосев, А.Ф. История античной эстетики. Ранний эклектизм. Харьков : Фолио, 2000. 960 с.
4. Поршнев, В.П. Эклектизм как мировоззрение интеллектуальной элиты птолемеевской Александрии. Вестник СПбГУКИ. № 1. 2011. С. 104–115.
5. Словник української мови / Під ред. І.К. Білодід. В 11 т. Т. 1. Київ : Наукова думка, 1970–1980. 799 с.
6. Сучасний тлумачний словник української мови. Львів : Навчальна література, 2017. 672 с.

7. Український семантичний словник. Київ : Наукова думка, 1990. 264 с.
8. Babelyuk, O., Koliasa, O., Matsevko-Bekerska, L., Matuzkova, O., Pavlenko, N. The Interaction of Possible Worlds through the Prism of Cognitive Narratology. *Arab World English Journal (AWEJ)*. Vol. 12. № 2. 2021. SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3892970> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3892970>
9. Volkova, S. The semiotics of folkdance in Amerindian literary prose. In *Language – literature – the arts: A cognitive semiotic interface*. Chrzanowska- Kluczewska, E., Vorobyova, O. (eds.). Peter Lang-Frankfurt am Main-BernBruxelles-New York-Oxford-Warszawa-Wien : Peter Lang Edition, 2017. P. 149–164

Список джерел ілюстративного матеріалу:

1. Momaday N. S. *House Made of Dawn*. New York : Harper and Row Publishers, 1998. 198 p.
2. Momaday N. S. *The Way to Rainy Mountain*. New Mexico : University of New Mexico Press, 1969. 89 p.
3. Erdrich, L. *Love Medicine*. New York: Henry Holt and Company, 1993. 367 p.
4. Hogan, L. *Dwellings. A Spiritual History of the Living World*. New York : A Toughstone Book, 1995. 160 p.

Volkova S. V. LINGUOPOETIC ECLECTISM IN LINGUOCULTURAL AND LINGUOSEMIOTIC PERSPECTIVES (in modern Amerindian prose)

In modern prosaic texts by contemporary American Indian writers (N.S. Momaday, L.M. Silko, L. Hogan, L. Erdrich) the paper highlights the phenomenon of linguopoetic eclectism as the art that combines different genres, styles, symbiosis of genres, styles and images, polyphony of the narrators, images, diversity of the plots and motifs in the space of the only literary text. Linguopoetic eclectism foresees the combinability of the cultural and ethnocultural motifs as well as literary images, which embody cultural and ethnocultural values, concepts and symbols by means of linguostylistic and linguosemiotic devices. In the facet of linguocultural and linguosemiotic vectors of the study the investigated theme the linguistic focus is also concentrated on the so-called eclectism in the storytelling of Amerindian writers. Taking into consideration such a delicacy linguostylistic manner, that express the poetics of style, the poetics of genre, the poetics of a character in the prosaic texts (short stories, novels, essays), the paper defines linguopoetic eclectism grounded on the vocabulary definitions and the ways of implementing this linguistic phenomenon in the prosaic literary texts.

Intermedial approach for giving the definition to the notion of linguopoetic eclectism allows to explain this phenomenon in the facet of its applying and the techniques of its realization in other kinds of the art. If take for instance the design of interior, in which one can add new details or elements and remain those, which are mostly appropriate as they are the symbols of historical, social, ethnocultural or simply some personal memory. The specificity of the eclectism in intermedial sense if take a literary text is that one can not follow some strict rules while joining the elements of different styles. The main thing here is to get a data resulting in harmony of the meaning, content and the form. Style, colors, facture, details of the interior serve as the indicators and markers, which revitalize the eclectic style in the literary and narrative space of the prosaic text.

Key words: linguopoetic eclectism, intermediality, linguocultural and linguosemiotic perspective, literary and narrative space, prosaic text, image.

УДК 811.111'373.6'373.46:004.8
DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.2-1/18>

Гамаль Ю. А.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Куш Е. О.

Національний університет «Запорізька політехніка»

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА ЇЇ ОДИНИЦІ ГРЕЦЬКО-ЛАТИНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ

Статтю присвячено дослідженню англomовної термінології галузі штучного інтелекту. В статті надається її визначення, аналізуються факти з історії її розвитку та його етапи. Окрема увага приділяється в статті також аналізу термінологічних одиниць грецько-латинського походження.

Проблематикою галузі штучного інтелекту є розроблення та впровадження інтелектуальних систем, здатних до розуміння мовлення, можливості аналізу інформації, вирішення проблеми, виконання дій подібно людині. Термінологія галузі штучного інтелекту є сукупністю одиниць, що позначають її професійні поняття. Подібні одиниці застосовуються фахівцями галузі для обміну інформації в інституційному спілкуванні.

Вказаний шар термінологічної лексики англійської мови є відносно молодим, структурно, семантично та етимологічно неоднорідним. Етапи розвитку термінології корелюють безпосередньо з етапами формування самої галузі, яку вона обслуговує: виникнення, становлення, подальшого розвитку.

Етап виникнення пов'язаний з відмежуванням штучного інтелекту від кібернетики. На цьому етапі термінологія галузі виникає спорадично, в ній з'являється багато синонімічних одиниць, які з часом зникають, до її складу входять також одиниці з інших термінологій. На етапі становлення термінологія починає підлягати поступовій систематизації і уніфікації, з'являються нові терміни, які визнаються та використовуються більшістю фахівців галузі. Етап подальшого розвитку термінології триває і донині. На цьому етапі термінологія значно ускладнюється, поповнюється великою кількістю нових одиниць, в тому числі скорочених і гібридних термінів.

Наявними в аналізованій термінології є одиниці грецько-латинського походження, які надійшли до англійської мови не тільки безпосередньо з латинської мови, але й через французьку мову. Наявність подібних термінів пояснюється інтегративним і міждисциплінарним характером галузі, а також тим фактом, що дослідження інтелекту розпочалися ще за часів Античності. Вказані терміни є переважно загальнонауковими та міжгалузевими. Значення окремих із них підлягло спеціалізації.

Ключові слова: англійська мова, грецько-латинське походження, етапи формування, історія розвитку, термінологія, штучний інтелект.

Постановка проблеми. Являючи собою змістові ядра будь-якої фахової підмови, терміни виступають засобами фіксації та передавання її основної інформації. Цей факт визначає необхідність безперервного вивчення термінологій будь-якої фахової підмови, тим паче, що більшість із них постійно розвиваються та поповнюються новими одиницями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на невпинний інтерес мовознавців до галузевих термінологій [див., напр., 2–5], ще й донині недостатньо вивченою можна вважати

термінологію штучного інтелекту, оскільки галузь знань, яку вона обслуговує, вважається однією з тих, що найбільш активно розвивається та вдосконалюється [7, с. 22]. Розвивається і вдосконалюється, відповідно, і її термінологія, в першу чергу, англomовна, оскільки саме «англійська мова відіграє нині ключову роль у процесах науково-технічного розвитку світової спільноти» [8, с. 26].

Метою нашого дослідження є вивчення англomовної термінології штучного інтелекту. **Завдання** статті полягають у наданні визначення поняттю «термінологія штучного інтелекту»,

з'ясуванні етапів розвитку англomовної термінології штучного інтелекту та аналізі її одиниць грецько-латинського походження.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Галузь штучного інтелекту (*artificial intelligence*) – це новий, міждисциплінарний напрям, у межах якого займаються розробленням інтелектуальних систем, здатних до розуміння мовлення, навчання, можливості аналізу інформації та вирішення проблем, виконання розумних дій подібно людині [6, с. 11]. Термінологія штучного інтелекту є сукупністю одиниць, що позначають професійні поняття означеної галузі та застосовуються її фахівцями для передачі та обміну фахової інформації.

Дослідження інтелекту розпочалося ще за часів Античності. Так, під терміном «нус» (давньогрецьк. νοῦς – думка, розум) Платон розумів «інтелектуальну здібність, спрямовану на поняттєвий зміст речей, до числа яких належать ідеї, а також чуттєве сприйняття» [цит. за 6, с. 16]. В період Середньовіччя схоласти розглядали інтелект у нерозривному зв'язку із пам'яттю, волею і розумом людини [6, с. 32]. З розвитком науки уява та знання про інтелект змінювалися.

Починаючи з XX століття, його почали вимірювати, досліджувати у тварин [2, с. 187]. Нині під інтелектом розуміють «як загальну пізнавальну здібність, що виявляється в тому, як людина сприймає, розуміє те, що відбувається, які рішення вона приймає, наскільки ефективно вона діє під впливом обставин» [7, с. 24], «вищу форму духовного пристосування до середовища, що здійснюється шляхом організації стабільних просторово-часових логічних структур» [6, с. 11].

Наукова галузь, у межах якої досліджується штучний інтелект, є відносно молодого, оскільки своє визнання вона отримала тільки в середині XX століття. Становлення та розвиток англomовної термінології штучного інтелекту нерозривно пов'язано з основними етапами розвитку відповідної науки. Базуючись на аналізі історії розвитку галузі, запропонованому Дж. Джарратано та Г. Райлі, ми виокремлюємо такі її етапи:

- виникнення (50–60-ті рр. XX століття);
- становлення (60-ті – кінець 80-х рр. XX століття);
- подальший розвиток (з 90-х рр. XX – донині) [1, с. 32].

Перший із вказаних етапів, тобто період виникнення визначеної галузі, розпочинається фактично з початку застосування комп'ютерів для вирішення завдань прикладного характеру

[1, с. 34]. Перші ідеї та фахові поняття, безпосередньо пов'язані із розвитком нової галузі, з'явилися сам у цей період, що супроводжувалося появою нових термінологічних одиниць на їх позначення, зокрема: *graph* – граф, *generate-and-test* – метод «породження та перевірки», *A* search* – пошук *A**. Зазначимо, що на вказаному етапі терміни не тільки швидко виникали, але також швидко зникали. Відмітною ознакою термінології галузі є поява в ній великої кількості синонімічних одиниць.

На другому етапі, тобто в період становлення галузі, увага науковців була зосереджена на проблемі розуміння машиною людини та здібності машини розуміти природню мову людини [1, с. 35]. У вказаний період в термінології галузі з'явилися такі одиниці, як *script* – сценарій, *procedural semantics* – процедурна семантика, *protocol analysis* – протокольний аналіз та ін. В середині 70-х рр. англomовна термінологія галузі штучного інтелекту почала систематизуватися і уніфікуватися. З'явилися терміни, які визнавалися більшістю фахівців галузі.

Вказаний етап відзначається значним прогресом у розвитку експертних систем, що є власне «комп'ютерними системами, здатними частково замінити фахівця у вирішенні проблемної ситуації» [1, с. 36]. У визначений період інтерес до проблеми штучного інтелекту був підкріплений також подальшим розвитком комп'ютерних технологій і всесвітньої мережі Інтернет. На вказаному етапі аналізована термінологія англійської мови також активно поповнюється новими одиницями, наприклад: *declarative knowledge* – декларативне знання, *inference engine* – машина логічного виводу, *text generation* – породження тексту тощо.

На останньому із визначених етапів галузь активно розвивається, з'являються нові різноманітні системи (наприклад, *Watson*, *MYCIN*, *Via-Voice* та ін.) [6, с. 34], що знаходять своє застосування в різних сферах життя та діяльності людини (наприклад, важкої промисловості, фінансів, медицини, військової справи, транспорту, керування людськими ресурсами тощо), замінюючи її чи допомагаючи їй вирішувати складні завдання. Відбувається інтеграція наукового знання, що дозволяє людству створювати різноманітні системи, машини, роботів, здатних виконувати творчі функції, що традиційно виконувалися людиною. Термінологія галузі безперервно розвивається, ускладнюється, поповнюється новими одиницями, зокрема: *situational calculus* – ситуаційне обчислення, *space-time chunk* – просторово-часо-

вий фрагмент, *randomized sampling algorithm* – рандомізований алгоритм вироблення, *least constrained valued heuristic* – евристика з найменш обмеженим значенням. В ній з'являються скорочені одиниці та гібридні терміни, наприклад: *ILW* (*Inductive Logic Programming*) – індуктивне логічне програмування, *CWA* (*Closed World Assumption*) – припущення про закритий світ, *logic based AI* – штучний інтелект, що базується на логіці. Починають з'являтися також словники галузі.

Неоднорідною є аналізована термінологія англійської мови не тільки за структурою та тематикою, але й за етимологічним походженням. Прийнято вважати, що наука як «своєрідна форма пізнання, закріплена в соціальних інституціях» [1, с. 18] виникла в Європі в XVI–XVII. Проте, саме за часів Античності такими мислителями, як Аристотель, Піфагор, Евклід, Платон, було закладено основи сучасної математики, фізики, логіки, природознавства тощо. Це дозволяє стверджувати, що в термінології кожної науки існують грецькі та латинські запозичення.

Зазначене стосується безпосередньо й аналізованого шару англійської термінології, який не є винятком, оскільки штучний інтелект об'єднує в собі дані з багатьох наук. Так, одиницями визначеної термінології грецько-латинського походження є зокрема *genus* – *pid* *ma species* – *вид*, які було введено ще Аристотелем [13, с. 24]. Наведемо дефініції вказаних одиниць із етимологічного словника англійської мови:

genus – (*pl. genera*), 1551 as a term of logic (*biological sense dates from 1608*), from *L. genus* (*gen. generis*) «*race, stock, kind*», cognate with *Gr. genos* «*race, kind*», and *gonos* «*birth, offspring, stock*», from *PIE base *gen-/ *gon-/ *gn-* «*produce, beget, be born*» [14, с. 92];

species – 1551, a classification in logic, from *L. species* «*kind, sort*», originally «*appearance, sight, a seeing*», related to *specere* «*to look at, to see, behold*», from *PIE *spek-*. *Biological sense is from 1608. Endangered species first attested 1964. Speciesism «discrimination against certain animals based on assumption of human superiority» first attested 1975 in Richard D. Ryder's «Victims of Science»* [14, с. 678].

В англійській мові одиниці *genus*, *species* з'явилися як терміни логіки. Вони застосовуються в ній, в першу чергу, для позначення логічних операцій класифікації. Термінологічне переосмислення цих одиниць відбулося до їх запозичення [13, с. 24]. Час їх появи (1551 р.) свідчить про те, що вони були запозичені разом.

В англійській термінології штучного інтелекту, як і в багатьох термінологіях інших науково-технічних галузей, наявні загальнонаукові та міжгалузеві терміни, зокрема: *abstract* – абстрактний, *analogy* – аналогія, *axiom* – аксіома, *concept* – поняття, *theory* – теорія. Вони виникли в грецькій мові, а в ході історичного розвитку та мовно-культурного обміну були запозичені латиною, про що свідчать статі з етимологічного словника:

abstract – late 14c., from *L. abstractas* «*drawn away*», *pp. of abstrahere*, from *ab(s)* – «*away*» (see *ab-*) – *trahere* «*draw*». *Meaning «withdrawn or separated from material objects or practical matters» is from 1550s; specifically in reference to the fine arts* [14, с. 22];

analogy – 1540s, from *L. analogic*, from *Gk. analogic* «*proportion*», from *ana* – «*upon, according to*», *logos* «*ratio*», also «*word, speech, reckoning*». *A mathematical term used in a wider sense by Plato* [14, с. 31];

axiom – late 15c., from *M.Fr. axiome*, from *L. axioma*, from *Gr. axioma* «*authority*», *lit. «that which is thought worthy or fit»*, from *axioun* «*to think worthy*», from *axios* «*worthy, worth, of like value, weighing as much*» [14, с. 38];

concept – 1550s, from *M. L. conceptum* «*draft, abstract*», in classical Latin «*(a thing) conceived*», from *concep*, *pp. stem of concipere* «*to take in*»; in some 16-th century cases a refashioning of *conceit* (perhaps to avoid negative connotations) [14, с. 44];

theory – 1590s, «*conception, mental scheme*», from *L.L. theoria*, from *Gr. theoria* «*contemplation, speculation, a looking at, things looked at*», from *theorem* «*to consider, speculate, look at*», from *theoros* «*spectator*», from *thea* «*a view*» + *horan* «*to see*». *Sense of «principles or methods of a science or art (rather than its practice)» is first recorded 1610s. That of «an explanation based on observation and reasoning» is from 1630s* [14, с. 721].

Отже, словникова дефініція першої із вказаних одиниць свідчить про те, що вона з'явилась у сфері мистецтва, а вже згодом перейшла до сфери логіки, ставши після цього одиницею термінології штучного інтелекту, в якій використовується в значенні «*existing only as an idea or quality rather than as something real that you can see or touch*» [15, с. 27].

Одиниця *analogy* була запозичена до англійської мови як термін математики, логіки та філософії, оскільки в епоху Античності наука мала синтезований характер. Значення вказаного терміна відбиває його дефініція «*a comparison between two situations, or the process of making this comparison*» [16, с. 11].

В сфері штучного інтелекту він почав застосовуватися в 60-ті рр. XX століття.

Лексема *axiom* входить нині до складу різних термінологій природних і технічних наук. До термінології штучного інтелекту вона надійшла без зміни свого значення: *a rule or principle that is generally considered to be true* [15, с. 32].

Словникова стаття лексеми *concept* також свідчить про те, що вона надійшла в англійську мову за латини. Крім того, ця лексема потрапила в аналізовану термінологію з галузі логіки, що відбулося без зміни її значення: *an idea of something that exists* [15, с. 39].

Термін *theory* надійшов до мови науки із загальнонавчальної мови. Він використовується нині у багатьох наукових сферах із значенням: *the set of general principles that a particular subject is based on* [14, с. 369].

Зауважимо також, що термінологічна одиниця на позначення галузі та її ключового поняття «*artificial intelligence*» має латинське походження. В якості сталого виразу вона з'явилась в англійській мові в 1956 році, коли в Дартмурі (США) науковою спільнотою було організовано двомісячний семінар, присвячений проблемам штучного інтелекту. До цього проблематику штучного інтелекту науковці вважали одним із напрямів кібернетики [6, с. 10].

Одиниці, які входять до вказаного словосполучення, також походять із латини, а до англійської мови вони надійшли через французьку, про що зокрема свідчать словникові статті цих одиниць:

artificial – 1382, «*made by man*» (*opposite of natural*), from O. Fr. *artificial*, from L. *artificialis* «*of or belonging to art*» [14, с. 35];

intelligence – 1390, «*faculty of understanding*», from O. Fr. *intelligence* (12 c.), from L. *intelligentia* «*understanding*» [14, с. 315].

Вказані одиниці надійшли спочатку з латини до французької мови, а вже через неї потрапили до англійської. Кожна з вказаних лексем була спочатку одиницею загального вжитку в англійській мові, а термінологічне значення отримало вже саме словосполучення, компонентами якого є ці одиниці.

Висновки та перспективи дослідження.

Отже, англійська термінологія галузі штучного інтелекту є сукупністю одиниць, що позначають спеціалізовані поняття галузі та використовується її фахівцями в інституційному спілкуванні. Вказаний шар термінологічної лексики англійської мови є відносно молодим, що пов'язано з відносною новизною самої галузі, яка почала формуватися в середині XX століття. Історія та етапи розвитку її термінології корелюють з етапами формування галузі. Етимологічний склад аналізованої термінології відзначається наявністю в ній термінів грецько-латинського походження, переважна більшість яких є загальнонауковими та міжгалузевими. Подібні одиниці надійшли до англійської мови не тільки через латину, але й через французьку мову. Поява таких одиниць у складі термінології штучного інтелекту пояснюється не тільки інтегративним і міждисциплінарним характером галузі, але й тим фактом, що дослідження інтелекту розпочалося ще за часів Античності. Значення деяких термінів грецько-латинського походження підлягло спеціалізації. Перспективи подальших досліджень англійської термінології галузі штучного інтелекту полягають в аналізі семантики її одиниць та способів їх перекладу українською мовою, що буде сприяти, на нашу думку, систематизації та вноормуванню вказаного шару термінологічної лексики, як в українській мові, так і в англійській мові.

Список літератури:

1. Джарратано Д., Райли Г. Экспертные системы : принципы разработки и программирования / пер. М. С. Лежбинской. М. : Вильямс, 2007 1147 с.
2. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., З. Б. Куделько. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. К. : Вид. дім «KM Academia», 2000. 218 с.
3. Заболотна Т. В. Словотвірний потенціал термінів екологічної тематики. *Теоретична та дидактична термінологія*. 2014. Вип. 17. С. 294–305.
4. Куш Е. О. Історія розвитку, структурно-семантичні особливості та способи творення кіно-термінів англійської мови. *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія*. 2014. Вип. 690–691. С. 308–313
5. Романюк О. В., Бялик В. Д. Етимологічне походження та історія розвитку англійської юридичної термінології. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. 2020. Т. 31. № 70. С. 177–181.
6. Ясницкий Л. Н. Введение в искусственный интеллект : учеб пособие для студ. вузов. М. : Академия, 2005. 176 с.

7. Aggarwal Ch. C. Artificial Intelligence : A Textbook. Berlin : Springer, 2021. 503 p.
8. Crystall D. The Cambridge Encyclopedia of Language / 3-d ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2010. 524 p.
10. Mercadal D. Dictionary of Artificial Intelligence. Berlin : Springer, 1990. 334 p.
11. Raynor W. International Dictionary of Artificial Intelligence. L. : Global Professional Publishing, 2002. 300 p.
12. Russell S. J., Norvig P. Artificial Intelligence : A Modern Approach. New Jersey : Prentice Hall, 2003. 1109 p.
13. Larson M. L. Borrowings in the English Language. New York : University Press of America, 1984. 586 p.
14. Skeat W. An Etymological Dictionary of the English Language. Mineola : Dover Publication, 2005. 832 p.
15. The New Oxford Dictionary of English. N. Y. : Oxford University Press, 1998. 2152 p.
16. Weekly E. Dictionary of Midern English. L. : Routledge, 2007. 442 p.

Hamal Yu. A., Kushch E. O. HISTORY OF DEVELOPMENT OF ENGLISH-LANGUAGE ARTIFICIAL INTELLIGENCE TERMINOLOGY AND ITS UNITS OF GREEK AND LATIN ORIGIN

The article is devoted to the study of terminology of the sphere of artificial intelligence in the English language. The definition of this terminology is given, facts from history and periods of its development are characterized. Terminological units of Greek and Latin origin are also analyzed in the article.

The sphere of artificial intelligence deals with development and implementation of intellectual systems, capable to understand speech, analyze information, solve problems, and act as a human being. The terminology of artificial intelligence is a set of language units, designating professional notions of the sphere. Such units are used in institutional communication of professionals.

The analyzed terminology is relatively young, structurally, semantically and etymologically variable. Stages of its development correlate with periods of development of the sphere: emergence, formation, further development.

The period of emergence started when the sphere of artificial intelligence was separated from cybernetics. At that stage terminological units of the sphere appeared sporadically, many of them were synonymic and disappeared later. Analyzed terminology was also enriched by units from other terminological spheres. At the stage of formation units of the analyzed terminology were subjected to systematization and unification. New terms acknowledged and used by the majority of professionals. At the stage of further development that has been lasting till now the terminology becomes more complicated. It is also enriched by new units, shortened and hybrid terms in particular.

Units of Greek and Latin origin that are part and parcel of the analyzed terminology came into it not only through Latin but through the French language as well. These are mostly general scientific and interdisciplinary terminological units. Such units exist in the analyzed terminology because of integrative and interdisciplinary character of the sphere itself. Their existence in the analyzed terminology can be explained by the facts that the research of intelligence started in times of Antiquity. Some of Greek and Latin terms underwent specialization.

Key words: *the English language, Greek and Latin origin, stages of forming, history of development, terminology, artificial intelligence.*

Глуховська М. С.

Національний аерокосмічний університет імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

ОЦІННА ОЗНАКА У ЗНАЧЕННІ АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕМ

Стаття присвячена вивченню оцінної ознаки у значеннях фразем англійської мови. Авторка виділяє «нейтральні» фраземи та фраземи, у семантиці котрих присутні елементи оцінки. Велика увага приділяється аналізу оцінки за гендерною ознакою. Запропоновано класифікацію фразеологічні одиниці англійських фразем з елементами гендерних ознак та врахування інтенсивності емоційної оцінки фразеологізму англійської мови. Головним критерієм класифікації стає емоційна оцінка гендерної ознаки.

У запропонованому дослідженні виявлено ФО, які не можна чітко віднести до тієї або іншої групи. Це фраземи з нестабільною, мінливою емоційною оцінкою. У ході дослідження було виявлено використання парних ідіом, «рівноцінних» у гендерному аспекті за їхньою емоційною оцінкою, що позначають універсальні якості і оцінюються однаково незалежно від статі суб'єкта фраземи. Авторка назвала такі фраземи «бігендерні». Зазначено, що не всі пари мають однакове значення. Або одна фразема з пари має більше значень, ніж інша.

Виявлено, що в англійській мові кількість жіночих та чоловічих елементів у фраземах з гендерною ознакою майже однакова. Але англійці приписують більше позитивних якостей чоловікам ніж жінкам.

Але заперечливий момент, ускладнюючий дослідження англійських фразем з чоловічими елементами зі словом «tap», бо в англійській мові слово має два значення. Авторка розділяє ці два значення таким чином: слово tap у значенні людина може бути замінене словом person та у значенні мужчина без втрат у змісті вислову слово tap замінити не можна.

Авторка наводить приклади, зазначивши оцінку, як негативних рис так і позитивних рис, що притаманні чоловікам та жінкам. Було виявлено окрему групу фразем з гендерним елементом у значенні – зоологізмів, які більшою мірою містять у собі негативну емоційну оцінку та мають жіночий елемент у значенні: назви тварин.

Видокремлено групу фразеологізмів на позначення найбільшого всесвітнього зла – сатани, диявола, злого духа – і уособлення вселенської доброї сили – Бога.

Розділено фраземи з гендерним елементом у значенні за структурним складом ФО: 1. Фраземи зі стійкою структурою *He who ...* та *He that ... той, хто ...*. 2. Фраземи, у складі яких присутні гендерні елементи, які характеризують сімейні відносини. В цій групі було підкреслено підгрупу фразем англійської мови – ФО, в яких фігурують власні імена. 3. Фраземи, у складі яких присутні гендерні елементи, які позначають вік людини.

Слід зауважити, що при роботі з фразеологічними одиницями англійської мови треба враховувати і вживання артиклів.

Ключові слова: бігендерні фраземи, гендер, зоологізм, ознака, оцінка, фразема, фразеологія, фразеологічна одиниця.

Постановка проблеми. Аби досконало володіти мовою, мати великий словниковий запас – слід вивчати лексику як науку, до складу якої належить і фразеологія. Це дозволяє розбиратися у структурах, принципах підбору матеріалу не лише рідної, але й іноземної мови. Фразеологія – розділ про усталені мовні звороти, наука, що досліджує семантику та походження слів. Вивчаючи англійську мову, фразеологічні сполучення є важливим стилістичним засобом. Вони є одним з невичерпних джерел багатства та виразності мовлення, відіграють важливу роль при пізнанні культури. Вивчення особливостей фразеології на сучас-

ному етапі розвитку англійської мови є одним із актуальних питань лінгвістики, що і свідчить про актуальність дослідження.

Об'єктом дослідження є фразеологічні одиниці англійської мови з гендерним елементом.

Предмет дослідження – оцінна ознака у значенні англійських фразем.

Мета роботи – проаналізувати оцінну ознаку у значенні фразеологічних одиниць англійської мови, які містять у собі гендерний компонент.

Досягнення цієї мети стає можливим за умови розв'язання таких **завдань**: визначити оцінку значень англійських фразеологічних

одиниць та описати ознаки фразем, розглянути класифікацію та виокремити групи фразем, надавши їхню оцінку.

Виклад основного матеріалу. Останніми десятиріччями теорія фразеології досягла значних успіхів: розроблено ряд критеріїв визначення фразеологічних одиниць, створено кілька класифікаційних схем їх розподілу, активно ведуться дослідження структурно-семантичних властивостей фразеологізмів та їх функціонування в мові художніх творів, розробляються теоретичні основи фразеографії. Тільки останніми роками написано ряд докторських (Л. Г. Скрипник, Л. І. Коломієць, О. С. Юрченко) та кандидатських дисертацій, опубліковано монографічні праці, укладено фразеологічні словники. [2; 5]

Англійська мова дуже багата фразеологічними зворотами, які в даний час широко використовуються як в літературній, публіцистичній, так і в розмовній мові. Характерною рисою народно-розмовної фразеології є експресивно-образна функція, незважаючи на збіг у цілому ряді випадків образної основи, що надає оцінку значенню фразеологізму.

З позиції наявності оцінної ознаки у значенні фразем виділяємо так звані «нейтральні» фраземи, які не несуть аксіологічної навантаженості і не становлять інтересу для нашого дослідження, та фраземи, у семантиці котрих присутні елементи оцінки, які в свою чергу проявляються з різною інтенсивністю. Саме такі фразеологічні одиниці і є об'єктом подальшого дослідження.

Оскільки в цілому типи оцінок схарактеризовані в науковій літературі, зупинимось на такому типі, який ще не вивчений вичерпно – оцінці за гендерною ознакою. [6] За результатами системного аналізу низки англійських фразем з елементами гендерних ознак у значенні пропонуємо таку класифікацію ФО, головним критерієм класифікації обрано емоційну оцінку гендерної ознаки, яка міститься у ФО, – систематизуємо фраземи з огляду на наявність позитивної, негативної чи нейтральної емоційної забарвленості, яка властива гендерним ознакам у значенні ФО. У ході дослідження виявилось доцільним розширити класифікацію, враховуючи інтенсивність емоційної оцінки вищезгаданих ФО.

Як і в кожній класифікації, у запропонованій має місце таке явище, як перехідні елементи, тобто ті ФО, які не можна чітко віднести до тієї або іншої групи [1]. Такими вважаємо фраземи, гендерним складовим яких дається оцінка здебільшого в залежності від конкретної мовної

ситуації, особи мовця, позамовних факторів, а також іронічні, жартівливі ФО, які можуть набувати позитивної чи негативної оцінки знову ж таки з огляду на конкретний контекст [7]. Тобто, фраземи з нестабільною, мінливою емоційною оцінкою. Наприклад, фразема *a Mummy's boy* має значення *матусин улюбленець, любимчик* і оцінюється позитивно, коли мова йде про теплі родинні стосунки між матір'ю та сином: *She was a year older than Lanny, and took a maternal attitude toward him, which he liked, being a mother's bboy.* – *Розмарі була роком старша за Ленні та ставилась до нього по-материнському, що йому дуже подобалось, адже він був у матері улюбленцем.* Також ця фразема має принизливе, зневажливе значення *матусин синочок*, коли мова йдеться про фізичну слабкість, покірний характер, слухняність хлопця: *...by that time she figured he wasn't Mamma's boy any more. By that time he was a strapping fellow, cocky and fast on his feetP....* ...*вона вважала, що на той час він вже перестав бути маминим хлопчиком. Він став рослим, зухвалим хлопцем та вмів швидко бігати...*

У ході дослідження було виявлено цікаве явище – активне використання, причому у трьох мовах одразу, парних ідіом, «рівноцінних» у гендерному аспекті за їхньою емоційною оцінкою. [5] Такі ФО позначають універсальні якості, як правило, позитивні, які притаманні як жінкам, так і чоловікам, і оцінюються однаково незалежно від статі суб'єкта фраземи. Зазначеним фраземам ми дали назву «бігендерні»: *a man/woman of the world* – *людина з великим життєвим досвідом, світський чоловік/жінка*; *maid/man of all work* – *служниця/слуга, яка/який виконує всю роботу по хазяйству*; *mistress/master of situation* – *хазяйка/хазяїн становища*; *mister Right/ Miss Right* – *підхожа партия, майбутній чоловік/ дружина*; *a man/girl Friday* – *права рука, надійний/а помічник/ця (особливо про дівчину-секретарку)*; *П'ятниця, вірний друг та помічник*; *like father, like son/ like mother, like child* – *яблучко від яблунки недалеко відкочується*;

Але при вживанні бігендерних фразем треба бути дуже обережними і особливо уважними, бо не всі пари мають однакове значення: *the golden boy* – *улюбленець, любимчик*; *a golden girl* – *дівчина, яка користується успіхом, популярністю, кумир*; *principal girl* – *актриса, яка виконує головну роль*; *principal boy* – *травесті, актриса, яка виконує головну чоловічу роль*. Або одна фразема з пари має більше значень, ніж інша: *old girl* – 1) *зневажл. або пестл. «старенька» (незалежно*

від віку, часто про матір або дружину), моя мила, моя люба (при звертанні); 2) пестл. «старенька» – щодо тварин, особливо коней тощо, *old boy* – 1) старий шкільний або університетський товариш, однокашник; 2) розм. друга, старина; 3) батько, старий; старик; 4) жарт. евф. біс, сатана, злий дух (*the old boy*).

Проаналізувавши і систематизувавши матеріал дослідження, виводимо низку цікавих закономірностей. По-перше, у значеннях фразем як чітких віддзеркалень народного менталітету відображені традиційні якості та риси характеру людини, які споконвічно вважають притаманними або жінкам, або чоловікам. І тут робимо цікаве відкриття: в англійській мові кількість жіночих та чоловічих елементів у фраземах з гендерною ознакою майже однакова. Англіїці традиційно приписують значно більше позитивних якостей саме чоловікам, а не жінкам. Серед них: сила і мужність – *the man of iron* (чоловік із залізною волею; людина з міцним здоров'ям) та, на що треба наголосити, приналежність до чоловічої статі. Остання категорія в англійській мові виявилася найчисленнішою, з найінтенсивнішою емоційною оцінкою: *a man's man* – справжній чоловік, мужчина; *one of the lads/boys* – розм. свій хлопець; *a man of men* – чудова, найкраща людина; *between man and man* – як чоловік з чоловіком.

На цьому етапі слід оговорити досить запечерчливий момент, який ускладнює дослідження англійських фразем з чоловічими елементами у значенні. Справа в тому, що в англійській мові слово *man* – чоловік, мужчина – має друге, загальніше значення – людина. Перше значення цього слова має дуже яскраву гендерну забарвленість, друге ж постає гендерно нейтральним, хоча розповсюджена думка, що і в цьому випадку слово *man* має досить помітний гендерний відтінок, уражає права жінок і дітей і має бути замінене на нейтральніше слово, наприклад, *person*, яке має таке саме значення – людина [2]. Розділемо ці два значення таким чином: слово *man* у значенні людина може бути замінене словом *person*, зміст вислову при цьому не змінюється, а у значенні мужчина без втрат у змісті вислову слово *man* замінити не можна. Наведемо приклади найпоширеніших англійських фразем зі словом *man* у значенні людина: *man (person) of consequence* – значна, впливова людина; *man of moods* – людина настрою, *man (person) of character* – людина з характером; *man of glee* – весела, життєрадісна людина, весельчак, веселун; *man of action* – енергійна, дійова людина; *man of science* – учений,

науковець, людина науки; *man of that kidney* – людина такої вдачі; *man of few words* – небагато-слівна людина, людина діла.

Позитивних жіночих якостей в англійських фраземах виявлено в півтора рази менше, ніж чеснот чоловіків. Серед них: краса – *a glamour girl* (розм. красуня), *a Teddy girl* (стиляга); життєрадісність – *merry as the maids* (повний життя, дуже веселий, життєрадісний); працьовитість – *a maid of all work, a girl Friday* (див. вище); роль ідеальної жінки – *Miss Right* (розм. з відтинком іронії підхожа партія, майбутня дружина), *one's best girl* (кохана, улюблена), *a bachelor's wife* («мрія холостяка», дружина, яка існує лише в уяві).

За фразеологічними матеріалами, негативними рисами жінок англійці вважають: надмірну цікавість – *curiosity killed the cat* /слово *cat* – кішка – в англійській мові жіночої статі (цікавість до добра не доведе; багато будеш знати – скоро постарієш); нерозумність – *a dumb Dora* (розм. дуренька); балакливість – *chatter like a magpie* (торохтіти, цокотіти, як сорока), *an old wife* (кумушка, плетуха), *old wife's (woman's) fables* (gossip, stories, tales) (побрехеньки, бабські казки); манірність – *Lady Bountiful* (ірон. дама-благодійниця), *a fine lady* (ірон. дамочка, що корчить з себе аристократку); злий, сварливий, лихий характер – *an old cat* (сварлива або зла баба, огидна баба, відьма), *the daughter of Jezebel* (злочинна, нахабна жінка), *the daughter of the horse-leech* (ненажерлива, вимагателька, здирниця), *Molly Blood* (шибениця).

У чоловіків, на думку англійців, вдвічі менше негативних якостей, ніж у жінок, причому переважна більшість фразем з негативною емоційною оцінкою чоловічого елемента приписують чоловікові жіночі риси характеру. Тобто, найстрашнішою вадою чоловіка вважається поведінка, притаманна жінкам: *to play the man* – поводитись як личить чоловікові (стійка позитивна оцінка, схвалення) та *to play the woman* – поводитись як баба, боятися, плакати (різка негативна оцінка, приниження, презирство). А також інші приклади: *a Mummy's boy* (матусин синочок), *a Miss Nancy/ Miss Molly/ a Molly Coddle* (розм. пестунчик, «дівчисько», «баба»), *a Nancy (pansy) boy* (гомосексуаліст, педик).

По-друге, у ході дослідження було виявлено окрему групу фразем з гендерним елементом у значенні – зоологізмів. Причому майже усі зоологічні фраземи на позначення гендеру в англійській мові мають негативне емоційне забарвлення: *chatter like a magpie* – торохтіти,

цокотіти, як сорока; *the grey mare is the better horse* – дружина верховодить, командує чоловіком, дружина, що тримає чоловіка під черевиком; *there is a black sheep in every flock/ many a good cow has a bad calf* – в сім'ї не без виродка; *cursd cows have curt horns* – битливий корові Бог рогів не дає; *curiosity killed the cat* – цікавість до добра не доведе; *багато будеш знати – скоро постарієш*; *a daughter of the horse-leech* – ненажерлива вимагателька, здирниця.

До того ж, як бачимо, майже всі зоологізми з негативною емоційною оцінкою мають жіночий елемент у значенні: назви тварин (*chatter like a magpie* – теревенити як сорока, *as blind as an owl* – сліпа як курка, *spring chicken* – неповнолітня) в англійській мові – жіночої статі.

Також слід відокремити групу ФО на позначення найбільшого всесвітнього зла – сатани, диявола, злого духа – і уособлення вселенської доброї сили – Бога. В англійській мові представники найпоганішого й лихого, яке тільки існує в світі, а також його їхні антиподи – добро, справедливність, мудрість – чоловічої статі [4; 6]: *talk of the devil and he appears* – про вовка помовка, а він і тут; *the black man* – біс, диявол, сатана; *the old boy* – жарт. диявол, сатана; *as the devil* – розм. жахливо, надто, скажено; *between the devil and the deep (blue) sea* – між двох вогнів, між молотом та ковадлом; *the devil alone knows* – біс його знає; *the devil rebuking sin* – чия б гарчала, а твоя мовчала б; *the devil of it* – образливе, найнеприємніше; *the devil is not so black as he is painted* – не такий страшний чорт, як його малюють; *fear smb. (smth.) as the devil fears holy water* – боятися (кого, чого) як чорт ладану; *God Almighty* – вигук, що виражає подив, досаду тощо божє милостивий!, божє мій!, божє всемогутній! (часто вжив. іронічно); *God damn (it)!* – розм. хай його чорт візьме!, прокляття!, ото лихо!; *God knows* – *I don't!* – розм. жарт. може, Бог і знає, а я ні!; *Please God* – бог дасть; *God defend me from my friends, from my enemies I can defend myself* – захисти мене, божє, від друзів, а з ворогами я сам упораюсь; *God forbid!* – не дай, божє!, боронь, божє!; *God willing* – якщо буде на то божє воля, якщо дозволять обставини.

По-четверте, розділено фраземи з гендерним елементом у значенні за структурним складом ФО:

Фраземи зі стійкою структурою *He who...* та *He that...* той, хто...:

He that never climbed never fell – не помиляється той, хто нічого не робить; *He that does not respect is not respected* – хто людей не пова-

жає, сам поваги не має; *He that has a tongue in his mouth can find his way anywhere* – язик всюди дорогу вкаже (пор. Язик до Києва доведе); *He who pays the piper calls the tune* – хто платить гроші, той і командує; *He who has a great nose thinks everybody is speaking of it* – на злодієві й шапка горить; *хто* порося украв, *у того* у вухах пищить.

Фраземи, у складі яких присутні гендерні елементи, які характеризують сімейні відносини: *Like father, like son/ like mother, like child* – яблучко від яблуньки недалеко відкочується; *Necessity is the mother of invention* – біда всьому навчить; *біда вимучить – біда і виучить*; *Sugar Daddy* – багатий літній шанувальник; *The daughter of Eve* – дочка Єви, представниця прекрасної статі, жінка; *An old wife* – 1) кумушка, плетуха; 2) «стара баба», пліткар (про чоловіка); *Don't teach your grandmother to suck eggs* – яйця курку не вчать; *My aunt!* – розм. слово честі!, тільки подумати!, оце так!, ось тобі й маєш! (вираз здивування, досади, захоплення); *Cousin Betsy* – пришепенувата, придуркувата людина.

Як бачимо, в англійській мові дуже багато фразем на позначення найближчих і більш дальніх родичів, що віддзеркалює дбайливе ставлення до родинних зв'язків в обох культурах. Хоча існує й зворотній бік цього явища – в лайливій лексиці і української, і англійської мови частіше за все фігурують саме найближчі родичі – батько, мати, син і донька, про що йшла мова вище.

Також в цьому пункті слід звернути увагу на особливу підгрупу фразем англійської мови – ФО, в яких фігурують власні імена, часто вкупі з словами на позначення родинних зв'язків [1]. Вірно перекласти означені фраземи без спеціальних екстралінгвістичних знань (background knowledge) або професійних словників найчастіше просто неможливо [2; 6]. До них відносимо наступні: *Uncle Jonathan* – амер. жарт. янки (прізвисько американців); уряд США [за ім'ям Jonathan'a Trumbell'a, губернатора штата Конектікут, якого президент Вашингтон називав Brother Jonathan], *Uncle Sam* – ірон. «дядя Сем», федеральний уряд США [за жартівливою розшифровкою букв U.S. – United States], *Cousin Jack* – розм. Кузен Джек – так називають жителів Корнуолу; *John Bull* – так називають британців тощо.

Фраземи, у складі яких присутні гендерні елементи, які позначають вік людини: *a whipping boy* – «хлопчик для биття», козел відпущення; *a bread and butter miss* – жарт. школярка, дівчинка шкільного віку; *an old woman* – пренебр. «стара баба», боязкий або метушливий чоловік; *old girl/*

old boy – див. вище; *old lady/old woman* – 1) мати; 2) найдороща половина, дружина;

Слід зауважити, що при роботі з фразеологічними одиницями англійської мови треба бути особливо уважними й обережними щодо вживання артиклів. Найяскравіший приклад – переклад фраземи *old boy*. Якщо цю фразему вжито з неозначеним артиклем *an* (*an old boy*), обираємо один з наступних варіантів перекладу – 1) *старий шкільний або університетський товариш, однокашник*; 2) *розм. другака, старина*; 3) *батько, старий; старик*. Якщо ж цю ФО вжито з означеним артиклем *the* (*the old boy*), єдиний вірний варіант перекладу – *чорт, диявол*.

Отже, вміння відшукати необхідні порівняння і вирази для збереження смислового навантаження тексту чи мовлення в англійській мові,

вживаючи фразеологічні одиниці, не легко. Без знання фразеології неможливо оцінити яскравість і виразність мови, зрозуміти жарт, гру слів, а іноді сенс всього висловлювання [7]. Проаналізувавши у дослідженні оцінну ознаку у значенні фразеологічних одиниць англійської мови, які містять у собі гендерний компонент, було визначено оцінку значень англійських фразеологічних одиниць та описано ознаки фразем, розгляно класифікацію фразеологізмів та виокремлено групи фразем.

Дослідження аналізу оцінних ознак ідіом англійської мови визначає актуальність дослідити та порівняти з оцінні ознаки української мови: діагностувати та охарактеризувати особливості вживання фразеологізмів, притаманних сучасній англійській мові та українській.

Список літератури:

1. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології. Харків: Вища школа, 1987. 135 с.
2. Заваринська І. Ф. Лінгвокультурна мотивація фразеологізмів з онімним компонентом в англійській, польській та українській мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2009. 19 с.
3. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підруч. для студ. філол. спец. вищих закладів освіти. К. : Вид. центр «Академія», 1999. 288 с.
4. Петрова Н. Д. Англійські фразеологічні одиниці з національнокультурологічним компонентом. Іноземна філологія. Київ, 2013. С. 40–50.
5. Рогач О. О. Структурно-семантичні особливості фразеологізмів з етнонімами (на матеріалі української, російської, польської, англійської, французької мов) : монографія. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. 236 с.
6. Свешнікова О. В. Особливості перекладу фразеологічних одиниць англійської мови на українську. Прикладна лінгвістика 2014: проблеми та рішення, К. : 2014. С. 19.
7. Селіванова О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти) : монографія. К. ; Черкаси : Брама, 2004. 276 с.

Hlukhovska M. S. ATTITUDINAL MEANING OF ENGLISH PHRASEMES

The article is devoted to the study of attitudinal meanings of English phrasemes. The author singles out «neutral» phrasemes and phrasemes in the semantics of which there are elements of attitudinal meanings. Much attention is paid to the analysis of gender assessment. The classification of phraseological units of English phrasemes with elements of gender features and taking into account intensity of emotional evaluation of English phraseology is proposed. The main criterion for classification is the emotional assessment of gender.

According to the research phraseological units are identified, which can not be clearly attributed to one or another group. These are phrasemes with unstable, changing emotional assessment. It was found the use of paired idioms, they are «equivalent» in the gender aspect in their emotional assessment, which denote universal qualities and are evaluated equally regardless of gender of phraseme's subject. The author called such phrasemes «bigender». It is noted that not all pairs have the same attitudinal meaning. But one phraseme from a pair has more meaning than another.

It was found that in English the number of feminine and masculine elements in phrasemes with a gender feature is almost same. The English attribute more positive qualities to men than women.

But a controversial point that complicates the research of English phrasemes with masculine elements with the word «man», because the word has two meanings in English. The author divides these two meanings as follows: the word man in the meaning of man can be replaced by the word person and in the meaning of man without loss in the meaning of the expression the word man can not be replaced.

The author gives examples, noting attitudinal meanings of both negative features and positive which are inherent for men and women. A separate group of phrasemes with a gender element in the meaning was

identified. They are zoologisms, which mostly contain negative emotional assessment and have some female element in the meaning: animals' names.

A group of phraseological units is used to denote the world's greatest evil – the devil, the evil spirit – and the personification of the universal good power – God.

Phrasemes with a gender element in the meaning of structural composition of the phraseological units are divided: 1. Phrases with a stable structure like *He who ...* and *He that ... one who* 2. Phrasemes that contain gender elements that characterize family relationships. In this group, a subgroup of English phrasemes was emphasized – phraseological units, where proper names are. 3. Phrasemes which contain gender elements denoting person's age.

It should be noted that using phraseological units of the English language should remember about articles.

Key words: biogender phraseme, gender, zoologism, feature, attitudinal meaning, phraseme, phraseology, phraseological unit.

Гнатишена І. М.

Чернівецький торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету

Данишенко І. О.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ТЕМАТИЧНІ ТА МЕТАФОРИЧНІ ГРУПИ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ СФЕРИ КОСМЕТОЛОГІЇ

Статтю присвячено вивченню термінології англійської мови сфери косметології. В статті визначаються поняття «термін сфери косметології», «термінологія сфери косметології», з'ясовуються екстралінгвальні фактори, що зумовили її породження та розвиток. Ключова увага приділяється в статті аналізу тематичних і метафоричних груп англійських термінів вказаної сфери.

Термін сфери косметології є лексичним засобом позначення її професійного поняття, а її термінологія є сукупністю подібних одиниць, що використовуються в спеціальній науковій або науково-популярній літературі, а також у професійному спілкуванні її фахівців.

Англійська термінологія сфери косметології є тематично та семантично різномірною. Це зумовлено розгалуженістю самої сфери, що виявляється в існуванні різних напрямів косметології, категоріально-поняттєва диференціація яких проектується на її термінологію в англійській мові. Розвиток сфери та її термінології зумовлений також науково-технічним прогресом людства, спеціалізацією його фахових знань.

Тематична класифікація дозволяє розподілити терміни за типом категоріальних понять, засобами яких вони слугують у відповідній сфері. Ключовими тематичними групами сфери косметології, позначеними її термінологічними одиницями в англійській мові, є види і напрями косметології, косметологічні та косметолого-дерматологічні проблеми, косметологічні процедури та методики лікування, засоби косметології, сфери застосування косметологічних процедур, фахівці, прибори лікування, організації сфери.

Досліджувана термінологія англійської мови характеризується наявністю в ній метафоричних термінів, творення яких здійснюється шляхом перенесення назви одного об'єкта, явища на інший за їх схожістю. Поява метафоричних термінів в мові науки та різних сферах професійного спілкування пояснюється універсальністю метафори, її діалогічністю та здатністю виступати ефективним засобом пізнання наукового світу, його понять і фрагментів за допомогою вже відомих одиниць. За сферами походження розрізняємо антропоморфні, природоморфні, соціоморфні, а також артефактні метафори англійської термінології сфери косметології.

Ключові слова: англійська мова, екстралінгвальні фактори, метафоричний термін, сфера косметології, тематична група, термінологія.

Постановка проблеми. Стійкий інтерес лінгвістів до термінологічних досліджень пояснюється роллю термінів у формуванні професійного знання, передачі фахової інформації, необхідної не тільки для розвитку людства, але й власне для його нормального життя та ефективної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день багато термінологій і терміносистем різних мов можна вважати вивченими [див., напр., 3; 5; 7; 8; 10; 12; 15], хоча це й не вказує на неможливість їх подальшого дослідження. Попри поширення та безумовну популярність, невивченою є й дотепер термінологія косметоло-

логії, причому це стосується практично всіх мов світу, англійської зокрема.

У зв'язку з цим **мета** статті полягає у вивченні термінології англійської мови сфери косметології, а її завданнями є визначення понять «термін сфери косметології», «термінологія сфери косметології», з'ясування екстралінгвальних факторів, що зумовили її розвиток, визначення та аналіз основних тематичних і метафоричних груп цього шару термінологічної лексики англійської мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виникнення будь-яких термінологічних одиниць і формування будь-яких термінологій відбува-

ється під впливом екстралінгвальних факторів, що пов'язано, в першу чергу, з появою нових понять і реалій, які потребують мовного позначення. Ключовими екстралінгвістичними факторами, які здійснили вплив на виникнення та формування сфери косметології та, як наслідок, її термінології, є науково-технічний прогрес людства, а також розвиток медицини, поява в ній нових спеціалізованих і вузькоспеціалізованих предметних сфер, що супроводжується розвитком спеціального професійного знання, а також відповідних вмінь і навичок.

Зазначимо, що косметологія є предметною сферою, що почала розвиватися ще за часів Античності [6, с. 12]. Під «предметною сферою», слідом за Г. Г. Почепцовим, розуміємо «фрагмент комунікативного простору, утворений інтеграцією одного й того ж типу тем, референційно звернений до фактів, подій, тенденцій, що виявляються та спостерігаються в світі дійсної реальності» [14, с. 54].

Предметну сферу розглядають і як «сукупність різних об'єктів, їх якостей і відносин, що існують у світі речей і уявлень, пов'язаних із ними, включаючи наукові теорії та концепції, релевантна інформація про які необхідна для адекватного здійснення тієї чи іншої професійної (спеціальної) діяльності» [2, с. 7].

Косметологія є також науковою дисципліною (від грецьк. *kosmētik* – краса та *-λογία* – вчення), розділом медицини, який займається «вивченням методів і способів діагностики, профілактики, лікування захворювань, усунення недоліків зовнішності, вроджених або викликаних віковими змінами, а також засобів, які використовуються в сфері з зазначеними цілями» [21, с. 9]; «питаннями корекції естетичних проблем зовнішності людини, проблемами «омолодження» [13, с. 11].

Косметологію називають також «наукою про красу людини та діяльність, пов'язану з її творенням» [13, с. 8], про що зокрема свідчать дефініції лексеми на її позначення в англійській мові:

Cosmetology – *the work of beauty therapists, including hairdressing, facials, manicures, etc.* [20, с. 37].

Cosmetology – *the skill or work of treating with or applying cosmetics, as in a beauty shop; beauty culture* [22, с. 48].

Cosmetology – *the work of improving the appearance of a customer's face, hair, or skin using make-up and beauty treatments* [18, с. 71].

Cosmetology (n.) – *«art or practice of beauty culture» 1855, from French cosmétologie, from Latinized form of Greek kosmetos «well-ordered»*

from kosmein «to arrange, adorn» from kosmos «order; ornament» [22, с. 84].

Останнє із вказаних визначень свідчить про походження терміна на позначення відповідної сфери наукової та професійної діяльності в англійській мові, а також вказує через які мови він потрапив до неї з грецької.

Нині сферу косметології вважають «самостійною сферою медицини, що достатньо інтенсивно розвивається, базуючись на досягненні багатьох наук, таких як біохімія, фармацевтична хімія, фармакологія, дерматологія та ін.» [13, с. 11]. Косметологія спрямована на підтримання та укріплення здоров'я людини, дбайливе ставлення до її зовнішнього вигляду.

Саме тому розрізняють естетичну та медичну косметологію [6, с. 24]. Перша із зазначених типів поділяється на декоративно-прикладну, спрямовану на використання декоративної косметики з метою прикрашання та корекції косметичних недоліків; профілактичну, метою якої є збереження молодості обличчя та тіла, попередження розвитку хвороб організму [6, с. 25].

Медицинська косметологія представлена діагностичною косметологією, спрямованою на виявлення хвороб та їх причин; дерматокосметологією, що передбачає лікувально-профілактичні процедури шкіряного покриву пацієнта; дерматохірургією, що включає оперативні методи лікування та лікувальні косметологічні процедури, які здійснюються з порушенням цілісності шкіряного покриву людини; геронтокосметологією, що вивчає біологічні та інші аспекти старіння, а також причини та способи боротьби з ними [13, с. 13].

Категоріально-поняттєва диференціація сфери медичної косметології закономірно проектується на її термінологію. Під терміном сфери косметології розуміємо засіб номінації професійного поняття цієї сфери, що використовується в її спеціальній науковій або науково-популярній медичній літературі, а також у професійному спілкуванні медичних, естетичних косметологів, дерматологів, пластичних хірургів тощо. Термінологія сфери косметології є сукупністю лексичних засобів номінації професійних понять відповідної сфери.

Склад аналізованої термінології не є однорідним ані з семантичної, ані з тематичної точки зору, що зумовлює необхідність класифікування її одиниць. Будь-яка класифікація сприяє систематизації термінів, за її допомогою виявляються системні властивості цих одиниць.

Зауважимо, що під класифікацією розуміють «процес і результат розподілу предметів,

взаємопов'язаних між собою, на класи, що здійснюється за найбільш істотними ознаками, які характеризують ці предмети» [11, с. 147]. Основою тематичної класифікації є, у свою чергу, «розподіл термінів за типом понять, що позначаються ними у певній спеціальній галузі знання чи діяльності» [11, с. 172].

О. О. Ахманова визначає тематичну групу як «низку слів і словосполучень, що більш-менш близько співпадають за своїм основним семантичним змістом, тобто належать до одного і того ж самого семантичного поля» [1, с. 332]. Під семантичним полем розуміють «сукупність мовних (лексичних) одиниць, що є об'єднаними за спільністю змісту та віддзеркалюють поняттєву, предметну та функціональну схожість» [4, с. 63].

Аналіз значення репрезентативної вибірки англomовних термінів сфери косметології дозволив нам розподілити їх на такі ключові тематичні групи:

- види і напрями косметології (*cosmetic dermatology, plastic surgery, surgical and non-surgical aesthetic treatment, cosmetic surgery and rejuvenation, topical cosmetic medication, reconstructive surgery, hair transplant surgery, cosmeceuticals*);

- косметологічні та косметолого-дерматологічні проблеми (*cellulite, pigmentation disorders (senile lentigo, post-inflammatory pigmentation, vitiligo), vascular pathologies of the skin (rosacea, atrophic follicular keratosis, telangiectasia, wine stains), hyperhidrosis, scars (post-acne), unwanted facial and body hair, deep wrinkles, lip asymmetry; nevi (mole), warts, seborrheic keratosis, acne, rosacea, alopecia*);

- косметологічні процедури та методики лікування (*vacuum cleaning, darsonvalization, electroplating, vaporization, photoepilation, anti-cellulite massage, lymph drainage, facial contouring, mesotherapy; contour plastic, botulinum therapy, mesotherapy, redermalization, biorevitalization (mesolifting), botulinum therapy, carboxytherapy, injection lipolysis, bioreinforcement, softlifting, plasma therapy (PRP-therapy), thread lifting, lipofilling, plasma lifting, dysport injections, botox injections, contour plastics, hydromassage*);

- засоби косметології (*hair-conditioning products (lotions, creams, oils), hairdressing products (lotions, lacquers, brilliantines), shaving products (creams, foams, lotions), make-up and products removing make-up; lanolin, glyceryl stearate, ceramides, collagen, gold threads, highlighters, elover, mesothreads, aldehydes, hyaluronic acid-based fillers, vaporizer, vapazon, concealers, spot correctors, contouring palettes*);

- сфери використання косметологічних процедур (*dermatological diseases, ageing and age-related diseases*);

- фахівці сфери (*cosmetician, cosmetologist, esthetician, cosmetologists and make-up artists, cosmetologist, plasticsurgeon*);

- прибори лікування (*STARVAC ORIGINAL vacuum roller massager, Pristine™ microdermabrasion machine, body shaping beauty machine, Fraxel laser, darsonval*);

- організації сфери (*Aesthetic Medicine, The Institute of Cosmetic and Reconstructive Surgery, The Institute of Cosmetic & Laser Surgery*).

Велика кількість англomовних термінів досліджуваної сфери утворено метафоричним способом. Метафоричні терміни є одиницями, формування яких здійснюється шляхом перенесення назви одного об'єкта, явища, предмета на інший за їх схожістю [9, с. 308].

Зазначимо, що метафору розглядають як «універсальний механізм, який призводить до взаємодії і пізнавальний процес, і емпіричний досвід, і культурні досягнення тієї чи іншої лінгво-спільноти, її мовну компетенцію, щоб віддзеркалити в мовній формі об'єкти та предмети, що сприймаються чуттєво, зробити наочною невидиму картину світу» [16, с. 178]. Процес метафоризації відіграє велику роль у терміноутворенні, на що зокрема вказують українські термінологи А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько, зазначаючи наступне: «використання слів загально-мови в функції термінів є одним із найбільш поширених способів формування наукових термінологій» [5, с. 76].

За визначенням науковців, специфіка термінологічної метафоризації полягає у «представленні наукового «невідомого» через «відоме» за рахунок «освоєння» знайомої вже носіям мови лексичної одиниці в її переосмисленому значенні» [5, с. 77]. В професійному спілкуванні роль метафори вбачають у її здібності «виступати унікальним інструментом вузькоспрямованої комунікації, що дозволяє побудувати діалог між спеціалістами за рахунок діалогічності, яка є основою метафоричних термінів» [17, с. 376].

Пояснення нового процесу чи явища через знайому за досвідом людини інформацію є ефективним засобом пізнання наукового світу [2, с. 12]. Метафора виступає при цьому когнітивним інструментом, що спрощує подібне пізнання, про що зокрема свідчать терміни аналізованої сфери: *face started to blur, facelifting, orange peel cellulite, sagging skin, re-draping skin* тощо.

Концепція кореляції понять «термін» і «метафора» пройшла, за визначенням О. О. Єфремова, З. Р. Хачмафовой три етапи розвитку:

- «положення про наявність відносин контрарності між нейтральним терміном і конотативною метафорою;
- положення про можливість застосування метафори в наукових текстах;
- положення про те, що термінологізація є метафоричною за своєю сутністю» [7, с. 52].

Залежно від сфер походження аналізовані термінологічні одиниці можна поділити на антропоморфні, природоморфні, соціоморфні метафори, артефактні метафори. Антропоморфні метафоричні терміни базуються на порівнянні референтів із людиною, її зовнішністю, рисами характеру, поведінкою, діями та ін., наприклад: *aggressive chemical peeling*. До природоморфних метафор відносимо ті термінологічні одиниці, основою метафоричного перенесення яких є порівняння з об'єктами світу природи, наприклад: *venous trunk, cherry angiomas*. Соціоморфні метафори базуються на порівнянні з поняттями соціальної сфери, наприклад: *marionette lines, lipid barrier*. Основою для порівняння в артефактних метафорах виступають асоціації за схожістю з об'єктами та предметами, створеними

людиною, наприклад: *reinforcement of the golden thread, peptides of silk* та ін. Наявні в досліджуваній нами термінології англійської мови також метонімічні та епонімічні терміни.

Висновки та перспективи дослідження.

Таким чином, термінологія сфери косметології є сукупністю термінологічних одиниць, що слугують засобами позначення фахових понять відповідної сфери та застосовуються у спеціальній фаховій науковій або науково-популярній літературі, а також у професійному спілкуванні медичних, естетичних косметологів, дерматологів, пластичних хірургів тощо. Англomовна термінологія сфери косметології репрезентована тематичними групами: види і напрями косметології, косметологічні та косметологічно-дерматологічні проблеми, косметологічні процедури та методики лікування, засоби косметології, сфери використання косметологічних процедур, фахівці сфери, прибори лікування, організації сфери. Наявними в досліджуваній термінології є метафоричні терміни, представлені антропоморфними, природоморфними, соціоморфними та артефактними метафорами. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні метонімічних і епонімічних термінів.

Список літератури:

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / 2-е изд. М. : Едиториал УРСС, 2004. 608 с.
2. Апалько И. Ю. Когнитивные, семиотические и прагматические основания формирования предметной области «Защита информации» : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.19. Ростов-на-Дону, 2013. 40 с.
3. Барнич І. І. Англійські запозичення в комп'ютерній термінології німецької та української мов. *Львівський філологічний часопис*. 2020. № 7. С. 13–18.
4. Бочарова М. А. Семантическое поле как способ системного описания лексики. *Полилингвальность и транскультурные практики*. 2012. № 4. 656 с.
15. Стацюк Р. В. Запозичення як один із продуктивних шляхів поповнення лексичного складу військової термінології сучасної арабської літературної мови. *Сходознавство*. 2013. № 62–63. С. 142–150.
16. Телия В. Н. Метафоризация и её роль в создании языковой картины мира. Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира / под ред. Б. А. Серебрянникова. М. : ИЯ РАН, 1988. С. 173–203.
17. Федоренко С. В. Метафора в науково-технічній літературі. *Наукові записки Національного університету Острозька академія*. Серія : Філологічна. 2012. № 29. С. 376–377.
18. Butterfield J. Fowler's Dictionary of Modern English Usage. Oxford : Oxford University Press, 2015. 928 p.
19. Fowler H. W., Crystal D. A Dictionary of Modern English Usage. Oxford : Oxford University Press, 2010. 832 p.
20. Heavilin Sh. Milady's Illustrated Cosmetology Dictionary / 2-nd ed. N. Y. : Milady, 2001. 444 p.
21. Michalun V. M., DiNardo C. J. Skin Care and Cosmetic Ingredients Dictionary / 4-th ed. N. Y. : Milady, 2004. 333 p.
22. Skeat W. An Etymological Dictionary of the English Language. Mineola : Dover Publication, 2005. 832 p.
23. Weekly E. Dictionary of Modern English. L. : Routledge, 2007. 442 p.

Gnatyshena I. M., Danyshenko I. O. THEMATIC AND METAPHORIC GROUPS OF ENGLISH-LANGUAGE TERMS OF THE SPHERE OF COSMETOLOGY

The article is devoted to the study of English terminology of the sphere of cosmetology. Definitions of the notions of «term of the sphere of cosmetology», «terminology of the sphere of cosmetology» are given in the article, extralingual factors conditioning its emergence and development are also described in it. Key

attention is paid to the analysis of thematic and metaphoric groups of English terminological units of the sphere in the article.

The term of cosmetology is a lexical unit designating a professional notion of the sphere. Its terminology is a set of units used in special scientific or popular scientific literature and professional communication of its specialists.

English terminology of the sphere of cosmetology is heterogeneous thematically and semantically. It is conditioned by the diversity of the sphere itself, existence of its different branches, categorical and conceptual differentiation of which is projected on its terminology. The development of the sphere and its terminology is also stipulated by scientific and technological progress of the mankind, processes of professional knowledge specialization.

Thematic classification of the analyzed terms suggested in the article helps to group them according to those categorical notions of the sphere they designate. Key thematic groups of its terminology denote branches and types of cosmetology, cosmetic and cosmetic-dermatological problems, cosmetic procedures and methods of treatment, means of cosmetology, areas of application of cosmetic procedures, specialists of the sphere, treatment devices, organizations of the sphere.

The peculiar feature of the analyzed terminology is its metaphoric units. They are viewed in the article as language units with specialized transferred meanings formed on the basis of similarity of objects, phenomena compared in them. The emergence of metaphorical terms in language of science is explained by universal character of the metaphor, its dialogicity and ability to be an effective medium of cognition of scientific notions. According to the spheres of their origin we differentiate groups of anthropomorphic, naturemorphic, sociomorphic, as well as artifact metaphors in the analyzed terminology.

Key words: *the English language, extralingual factors, metaphoric term, the sphere of cosmetology, thematic group, terminology.*

Gryshkova R. O.

Petro Mohyla Black Sea National University

LINGUISTIC AND CULTURAL ASPECTS OF ANGLOPHONE ERGONYMS IN CANADA

Canadian Anglophone ergonyms with their linguistic and cultural peculiarities are under the author's consideration in the article. In modern linguistics studying of ergonyms as the proper names of plants, factories, banks, companies, firms, educational establishments, cultural centers, sport events are being researched from different viewpoints: stylistically, semantically, lingvo- and socio culturally, etc. In the Ukrainian language studying there are some scientific works devoted to ergonyms in Great Britain and the United States of America, but any researches dedicated to Canadian ergonyms are not fixed.

Ergonyms in Canada are especially interesting as in this country they have two types of them: Anglophone and Francophone in the Quebec province and a big city of Montreal. We consider ergonyms as markers of social, economic, cultural space in the country, and having researched their linguistic aspects we are going to clear out their psychological influence on the Canadians. Various functions of ergonyms help us in describing their impact in a society: nominative, informative, aesthetic, memorial, reference, cognitive, identifying, advertising, etc. Every function reflects a certain aspect of life and has its own aim. Actually sometimes it is rather difficult to define the function of any ergonym as most of them carry out some functions simultaneously.

From the viewpoint of their structure most Anglophone ergonyms in Canada are word combinations where the first part is represented by a geographical name or a proper name of a founder/owner of a cultural center, sport club, theatre, entertainment establishment. The second part as a rule identifies the kind of the establishment's activity: a university, a museum, a club or a certain society, a shop etc. According to their structure all Anglophone ergonyms in Canada can be divided into two groups: those formed from toponymic names and the ones derived from anthroponyms. At the same time it is necessary to underline that most of them are two-component or many-component word combinations.

Key words: *Canadian Anglophone ergonyms, linguistic aspects, word combinations, functions, psychological influence.*

Introduction. Every language is a reflection of the peculiarities of the world comprehension by its speakers. The development of the society is represented in the proper names which can be considered as the source of our knowledge about the past, a very specific memory about the events which took place long ago. The history of the proper names and their connections with the changes in people's consciousness and the surrounding world is being researched by various branches of science: linguistics, philosophy, history, culture study etc. Nowadays linguistic researches dedicated to the study of all sorts of "onyms" have become very popular because of the rapid increase of new categories of names and their impact on the social and cultural life of people. "Dictionary of Linguistic Terminology" by D.Ganych and Oliynyk defines *onym* as "a word, word combination or a sentence which serves for identifying a certain object among other objects, its individualization and identification. A proper name" [15, p. 287].

"Onym" is the central notion of "onomastics" – (from Greek *onomastikos* – the one which refers to giving names) [13, p.517] – a branch of linguistics which studies the development, functioning and spread of proper names. Ergonyms as a part of *onomastics* are the names of companies, banks, factories, plants, educational establishments, cultural objects and sport events, shops etc. They function in a certain linguistic space and reflect people's attitude towards their social and cultural surrounding.

Word composition of any national language should correspond to the actual character and tempo of the society life that is why new words constantly appear to define new notions. At the same time widening cognitive activity of people, scientific and technical progress, global processes cause the necessity to create new speech units to denote newly formed cultural and educational establishments, organizations, business structures, social and other enterprisers. So lexicon should react on the changes in

all spheres of life and activity and adequately reflect these changes. That is why ergonyms as a means for naming new organizations are under the linguists' consideration.

Analysis of relevant researches. The term "ergonym" was first introduced in science circulation by European researches Richards J.C., Piatt J., Heblom P., used by Americans Breal, M., Sjöblom P., Montgomery K. In Russia it was N.Podolska (1988) who first used this term in her researches [12], and later – A.Superanska (2003) [16], T.Romanova (2008), A.Trapeznikova (2009), M.Kurbanova (2012) and some others. In Ukraine ergonyms were studied by A.Bespalova (on the materials of the companies' names) [1-3], D.Buchko and N.Tkachova published a "Dictionary of Ukrainian onomastic terminology" [4], where the definition of ergonyms is given. O.Karpenko researched the ergonyms' structural types [7,8], N.Kutuza – ergonyms as elements of an advertisement discourse [10,11], T.Davydova – "speaking names" in English tales and folklore [5], etc. Most of the above mentioned linguists devoted their findings to Russian or Ukrainian ergonyms, and very few – to Anglophone ones (A.Bespalova, T.Davydova). Their researches of Anglophone ergonyms were based on the proper names spread in Great Britain or the United States of America. They appreciated the role of ergonyms in social and cultural space of these countries having analyzed their structural, semantic and functional peculiarities. But unfortunately it is impossible to fix any scientific works dedicated to the research of Anglophone ergonyms in Canada. Generally in Ukraine there are not so many scientific papers concerning linguistic phenomena in Canada as for example in the USA or Great Britain. That is why our work is devoted to structure, meanings and functions of Anglophone ergonyms in Canadian linguistic and cultural space.

The aim of the study is: to nominate Anglophone ergonyms in Canada, analyze their linguistic (structural, semantic, functional) and cultural characteristics as well as their influence on the everyday life of the Canadians.

The tasks of the research are:

- to find Anglophone ergonyms in Canadian linguistic and cultural space in order to define their structure and semantic potential;
- to analyze their functions and psychological influence on the Canadians;
- to prove that ergonyms are markers of linguistic and cultural space in Canada.

To expose Anglophone ergonyms in Canadian linguistic and cultural space such sources

of information were used: historical reviews of the country, guide books for visitors, touring guides, reference books, dictionaries and advertizing materials.

Methods of research. To carry out the tasks the following methods of research were used: analysis of scientific publications in linguistics on the subject of the research in order to clear out the level of the problem's work out; content-analysis of authentic materials to form the massive of Anglophone ergonyms to be studied; descriptive method for characteristics of structural and semantic meanings of ergonyms; statistics – for generalization of the research' results.

Research Findings. Ergonym is a means of socio and cultural space, a part of the language surrounding of a certain territory within which its communicative realization is taking place. Ergonym is a product of the people consciousness which reflects all sides of the spiritual and material life of each social community.

Language as a social phenomenon, functions in a certain society which influences its peculiarities. According to the changes in the composition of the population, in economy, social relationships, political and cultural life the linguistic characteristics of the language spoken in the country also change. Of all linguistic alterations in proper names of Canadian companies, banks, factories, plants, educational establishments, cultural objects and sport events, shops, that is, ergonyms, we are going to research the Anglophone names in order to show how they reflect the originality of this country and its people. In fact there are two official languages in Canada – English and French, and two linguistic systems are used to give names to various objects, but here in the article we research the Anglophone ergonyms only. We are going to operate such linguistic categories as lexeme and word combination analyzing the structure of ergonyms, define the part of speech they belong to: noun, adjective, verb and describe their meanings.

Canada has a great history. Long before the well-documented arrival of European explorers such as Columbus, Cartier and Cabot, Canada's true founders were already here – the Native Indians. These people, who fall generally into two main linguistic groups, were the Algonquin and the Iroquois, – says Irving Weisdorf in the book "Canada" [18, p.8]. Sir John A. Macdonald, considered the Father of Canada, was the first prime-minister of the country. He purchased the western territories from the *Hudson's Bay Company* and built the *Canadian Pacific Railway*, which linked Canada from sea to sea. Now it is

a highly developed agricultural and industrial country where hardworking, brave and educated people live.

As we are going to research linguistic and cultural aspects of using ergonyms in Canada we will analyze the names of cultural and educational objects, museums, sport events, places of interest, shops, etc.

For most Europeans Canada is associated with the famous Niagara Falls which is really a thrilling place visited by more than 12 million people annually. On board of the *Maid of the Mist* they make a mini cruise to the base of the Niagara Falls. There are many popular restaurants, bars, hotels, night clubs near the Niagara Falls, and it is called the “honeymoon capital” of Canada that “will surely never die” [18, p. 13].

In the English language spoken in Canada there are many words not only of the ancient Greek origin (*democracy, theory, euphoria, athlete*), or a lot of words from Latin (*scholar, scholarship*); plenty of words from Spanish (*guerrilla, mosquito, cargo, junta*), Portugal (*banana, molasses*), Italian (*piano, motto, fiasco, umbrella*), Arab (*zero, algebra, sugar, coffee, assassin, magazine*), Persian (*tulip, orange, caravan, bazaar*), Turkish (*kiosk, caftan*) and other languages. The Chinese people who were one of the first who came to live in Canada still use their names to identify their national food: *chop suey, dim sum, won ton, kowtow*. Some of these words are used as ergonyms to name Chinese restaurants: “*Yam&Chicken*”, “*Jambalaya Food*”. From the language of the native population such words as *moccasin, squash, skunk, pow-wow* (*Indian ceremony to celebrate the victory in a war*) came to modern Canadian lexicon, and are now widely used.

Canada with the population of 38 million people has 97 universities: each of 12 provinces has not only a university in a capital city but in other big cities as well. The *University of Alberta*, the oldest and the largest is located in the province capital Edmonton, while *Alberta University of the Arts* is in Calgary, the second large city in the province. The *University of British Columbia* in Fredericton established in 1908 has the largest number of students enrolled in Western Canada. *Emily Carr University of Art and Design* educates gifted students interested in arts, design and handicrafts. *Kwantlen Polytechnic University* prepares future specialists in science and technologies. *University of Manitoba* numbers 26800 students of both humanitarian and technical specialties. *University of New Brunswick* is the first English language university in Canada, the first public university in North America and the first in the British Empire to award a bachelor's degree to a woman.

University of King's College was established in 1789 in Halifax, Nova Scotia. *St. Mary's University* and *Atlantic School of Theology* were formed by Catholics. *The University of Toronto*, the country's biggest city, established in 1827, has 84000 students of various nationalities. In the French-speaking province of Quebec out of 19 universities they have three Anglophone ones: *Concordia University, McGill University and Bishop's University*. This fact shows that no matter what language people speak they peacefully live, study and work in Canada.

Having enumerated some of Canadian universities we wanted to show that great attention is paid in this country to education: it is from the viewpoint of culture, and on the other hand, from the linguistic point of view, all university names are word combinations where the first part is the noun *university plus geographical name of the province*. Some higher educational establishments are of a religious origin, and are named after the Bible personalities. Ergonyms used to name Canadian universities perform nominative, identifying and informative functions which help young people in choosing the right higher school for education.

Sport plays a very important role in the lives of Canadians as a deposit of a healthy life style, physical activity, and longevity. Many kinds of sport are popular in Canada: basketball, boxing, swimming etc. Winter sports bring Canada a lot of medals at Winter Olympics. But nothing can be compared with Canadians' love for ice hockey.

Ice hockey is so popular in Canada that is considered a major component of Canadian culture and national identity. *National Hockey League and Canadian Women's Hockey League* are the organizations which regulate and sponsor ice hockey in the country. On the national level they compete for *Stanley Cup* – the most honorable trophy in Canada. Lord Stanley of Preston was appointed by Queen Victoria to be the Governor General of Canada in 1888. Soon Lord and his family became very involved in the game of ice hockey, and his sons convinced their father to donate a trophy, that would be considered to be a visible sign of the ice hockey championship, which was a silver bowl inlaid with gold. The name of the trophy has since been known as Stanley Cup. Sport teaches Canadians to gain victories, be disciplined, work and play in a team, be persistent and purposeful. They have ice hockey clubs at schools and universities, in big cities and small villages. Canadian children and young people are trained in the spirit of endurance, hard working, successfulness. The *Toronto Maple Leafs* is one of the Original Six Teams, which affect their

fan base; they are a Canadian team which makes more money and yields better turnouts than most American clubs. The other popular hockey teams are: *Vancouver Canucks*, *Edmonton Oilers*, *Pittsburgh Penguins*, *Montreal Canadiens*. Each of them has its own fans which support the beloved team spiritually and materially.

As we can see, ergonyms to name a hockey team are two-component word combinations which consist of the toponym (geographical) name of a certain territory the team represents and the second part is a notion associated with national emblem (*Maple Leafs*), strong and enduring birds etc. Such ergonyms perform identifying and advertising functions; psychologically their task is to make people feel strength of the team, its lust for victory and ability to win.

Much of Canada's economy is derived from the country's abundant natural resources the most valuable and renewable of them are its forests. The *Canadian Forest Service* is dedicated to promoting sustainable development of the forests.

The *Royal Canadian Mounted Police* being formed in 1873 are a national icon and living symbol of Canadian heritage. Today they continue to enforce laws made by the authority of the Canadian Parliament. In the thundering and heart-pounding finale to the world famous *Musical Ride*, red-serged Mounties demonstrate their equestrian skills. During late spring and early summer, the *Musical Ride* offers up demonstrations of their spectacular precision horsemanship, free of charge to the citizens of Ottawa and tourists alike.

The world's highest free-standing structure can be seen from miles around – this is *CN Tower* in Toronto, the biggest Canadian city with a population of more than three million people. The Tower was built by *Canadian National railway and communications company* in 1975. Its primary function is communication, transmitting radio and television signals. Today it is owned by *Canada Lands Company*. The domed structure beside the Tower is the *SkyDome*, the world's most luxurious ballpark, home to the *Toronto Blue Jays Baseball Club* and to *Toronto Argonauts Football Club*.

The centerpiece of the *Canadian Museum of Civilization* is a reconstruction of a Haida village. Throughout the museum, visitors can journey back through time and experience Canadian history first hand. The *Canadian Museum of Nature* houses everything from dinosaur skeletons to spectacular dioramas showing Canada's native fauna and flora. Housing one of the greatest aircraft collections in the world, the *National Aviation Museum* is an ultra

modern facility built on the site of one of the Canada's historic military airfields.

Butchart Gardens have been rated among the most beautiful gardens in the world. Robert Pim Butchart made his fortune from Portland cement in his native Ontario. As he exhausted the limestone quarry near their home, his wife decided to refurbish the dismal pit that was left behind. She arranged for soil to be brought to fill the quarry until eventually she had a blooming, spectacular sunken garden. Today there are over one million plants throughout the estate to ensure continuous blooms from March through October.

When Holland was invaded by the Nazis in 1940, Crown Princess Juliana found shelter in Ottawa, Canadian capital. On returning home at war's end a grateful princess sent 20000 tulip bulbs to the city "for services rendered in time of need", and every year since then many more thousands of bulbs have followed, giving rise to the *Canadian Tulip Festival*, the largest in the world.

The world's largest shopping complex, located in Edmonton, Alberta, the *West Edmonton Mall* features more than eight hundred shops and services, more than one hundred eateries and a dizzying line up of attractions.

Wood Buffalo National Park is one of the world's largest parks, *Yoho and Kootenay National parks* in British Columbia adjoin *Banff national park*, *Jasper National park* is wider, larger and less explored than *Banff*. One of Canada's best known is *Algonquin Provincial Park*, Ontario's largest and oldest park, considered a semi-wilderness park which features hundreds of lakes, canoe routes, camp-grounds. There are many beautiful surprises hidden in Canada's numerous parks. Generally there are 37 national parks in Canada, which serve to protect and preserve nature. The wild and natural aspects of Canada's parks play an important role in the daily lives of the people who live here. It is reflected in the beliefs, arts and culture throughout the country.

It is impossible to imagine cultural life of any country without arts and theatres. In Canada they have professional theatres in every province and in each big city. The *National Arts Centre* in Ottawa unites and coordinates the activity of all theatres in the country. *Theatre Kingston*, *Great Canadian Theatre Company*, *Theatre New Brunswick*, *Confederation Centre of the Arts*, in *Charlottetown*, *Neptun Theatre* in Halifax are examples of provincial theatres while *Ottawa Fringe Festival* and *Toronto Fringe Festival* represent the capital and the biggest city in Canada. Toronto has a large and vibrant

theatre scene, centered around the Toronto Theatre District with many different companies. Some produce large-scale Broadway-style productions, and others produce smaller-scale plays by Canadian and other playwrights. *Canadian Stage Company, Tarragon Theatre, Theatre Passe-Muraille, Factory Theatre, Soulpepper Theatre Company* are all parts of the major theatre companies in Toronto.

From the viewpoint of linguistics ergonyms to mark the names of theatres and festivals in Canada are two- or many component word combinations which consist of the word denoting the kind of activity (theatre) plus toponymical name of the city, province or country. They mostly perform a nominative or an identifying function. Representing the cultural life in the country they show that Canadians are interested in arts, drama, music festivals.

Conclusions and Prospects for Further Research

Having analyzed the structure and meaning of 54 Anglophone ergonyms in Canada we came to the conclusion that most of them (99 %) are two- or many component word combinations containing the word "Canada", or "National" that is, have names

connected with the name of the country itself: it is symbolic as demonstrates how Canadians love their home land. 91% of ergonyms reflect the geographical position of the object, starting with toponymical names. 9% of Anglophone ergonyms in Canada are of anthroponymical origin, i.e. they contain the family name of their founders or owners. In such a way Canadians show their respect to the people who served their country.

All functions of ergonyms are represented in the names of Canadian universities, museums, sport events, theatres, festivals: *nominative, informative, aesthetic, memorial, reference, cognitive, identifying, advertising*. Anglophone ergonyms in the country serve as real markers of linguistic and cultural space in Canada.

Future researches of Canadian ergonyms should be aimed at all-round analysis of Francophone ergonyms in order to clear out the interconnection of the two types of them: Anglophone and Francophone ones. Better understanding of the role and functions of ergonyms will help to deeper penetrate into the ways of thinking, priorities and life styles of the Canadians.

References:

1. Беспалова А.В. Структурно-семантические модели эргонимов и их употребление в современном английском языке (на материале названий компаний): дис. ... канд. фил. наук / А.В. Беспалова. Донецк, 1987.
2. Беспалова А.В. Аббревиатуры в английской эргонимии / А.В. Беспалова // Одесса, Одес. гос. ун-т, 1990. Т. 2. С. 14–15.
3. Беспалова А.В. Принципы номинации в английской эргонимии (на материале названий фирм и компаний) / Номинация в ономастике / Сб. статей / Свердловск, Изд-во Урал. ун-та, 1991. С. 158–167.
4. Бучко Д.Г., Ткачова Н.В. Словник української ономастичної термінології. Харків : «Ранок – НТ», 2012.
5. Давидова Т. Speaking names у казках і народній творчості: лінгвокогнітивний потенціал. Закарпатські філологічні студії, УжНУ, 2014.
6. Кайгородова И.Н., Курбанова М.Г. К вопросу о функции языкового воздействия эргонимов / Гуманитарные исследования: журнал фундаментальных и прикладных исследований. Астрахань : АГУ, 2012. С. 25–29.
7. Карпенко О.Ю., Дідур О.І. Структурні типи ергонімів. Сб. науч. трудов / Гуманитарный центр «Азбука», К. ; Изд. дом Дм. Бураго, 2015. С. 154–162.
8. Карпенко О.Ю. Структура індивідуального ергонімічного фрейму. «Записки з ономастики». – Одеса. Астропринт, 2007. С. 11–22.
9. Кутуза Н.В. Ергоніми як елементи рекламного тексту // Наук. записки, серія «Філологічні науки». – Кіровоград, КДУ, 2001. С. 34–38.
10. Кутуза Н.В. Структурно-семантичні моделі ергонімів (на матеріалі ергонімікону м. Одеси): Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Одеса, 2003.
11. Подольская Н.В. Словарь русской ономастической терминологии / Инст-т языкознания АН СССР. М., Наука, 1988. 192 с.
12. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / за ред. Богданович Г.Ю. та ін. Полтава : Довкілля. К, 2010. 844 с. 11, с. 517
13. Словник іноземних слів. – К., Вища школа, 1975. – с. 481.
14. Словник лінгвістичних термінів. Упорядники Д.І. Ганич та І.С. Олійник. К., Вища школа, 1985. 360 с.
15. Суперанская А.В. Ономастическое пространство / Научові записки ТДПУ, серія «Мовознавство», Ономастика. Ч.1. Тернопіль, 2003.
16. O'Malley, David. Ottawa Over Time. Magic Light Publishing, 2013.

17. Canada. Irving Weisdorf & Co. Ltd. 2012.
18. New Brunswick: touring guide. Canada, 2013.
19. Quebec City. Irving Weisdorf & Co. Ltd. 2012.

Гришкова Р. О. ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ АНГЛОМОВНИХ ЕРГОНІМІВ У КАНАДІ

У статті йдеться про дослідження лінгвокультурних аспектів англomовних ергонімів у Канаді. У сучасному мовознавстві вивченням ергонімів як власних назв підприємств, банків, компаній, фірм, закладів освіти, культури, спортивних подій тощо опікуються науковці-філологи, країнознавці, лінгвокультурологи. Вони досліджують ергоніми з точки зору стилістики, семантики, лінгвокультурології. В українському мовознавстві наявні роботи з вивчення англomовних ергонімів у Великій Британії та Сполучених Штатах Америки. Водночас наукових праць щодо англomовних ергонімів у Канаді не виявлено, тоді як вони викликають особливу зацікавленість, оскільки в цій країні функціонують як англomовні, так і франкомовні ергоніми (у провінції Квебек та в Монреалі).

Ми розглядаємо ергоніми як маркери соціального, економічного, культурного простору в країні, і дослідивши їх лінгвістичні аспекти, плануємо з'ясувати їх психологічний вплив на мешканців Канади. Різні функції ергонімів, а саме: номінативна, інформативна, естетична, меморіальна, пізнавальна, рекламна та інші, допомагають у виявленні їхнього впливу на суспільство. Кожна функція відображає певний аспект життя і має свою мету. Інколи буває досить проблематично визначити, яку саме функцію має ергонім, оскільки більшість з них виконують декілька функцій одночасно.

Як засвідчують результати дослідження, представлені у статті, переважна більшість англomовних ергонімів у Канаді є двокомпонентними або багатокomпонентними словосполученнями, в яких перша частина представлена відтопонімним чи відантропонімним іменником/прикметником, друга частина відображає вид діяльності закладу, організації, установи.

Ключові слова: Канадські англomовні ергоніми, лінгвістичні аспекти, словосполучення, функції, психологічний вплив.

Дмитрук Л. А.Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського**ОСОБЛИВОСТІ МОРФОЛОГІЧНОГО СЛОВОТВОРУ
В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ В РІЗНІ ІСТОРИЧНІ ПЕРІОДИ**

У статті йдеться про вивчення морфологічного словотворення в англійській мові в аспекті, який являє собою вивчення мови в часі, що має сформулювати чітке розуміння змін англійської лексики протягом її історії. Метою дослідження є виявлення особливостей історичного розвитку морфологічного словотворення в англійській мові як способу поповнення словникового запасу. В цій роботі, під час досліджень, ми базуємося на періодизації, в основу якої покладено морфологічний принцип (наявність системи словозмінних елементів). У кожного з зазначених періодів є свої особливості. В роботі морфологічний словотвір розуміється як утворення нових лексичних одиниць шляхом комбінування, вже існуючих у мові, знаків. Морфологічний словотвір представляє собою сукупність словотворчих процесів, таких як афіксація, словоскладення, конверсія, скорочення та інші. Детальному аналізу підлягли найбільш продуктивні словотворчі процеси – афіксація та словоскладення.

Англійська мова давнього періоду мала свої особливості творення. Однією з цих особливостей була добре розвинута система словотвірних афіксів та моделей творення слів. У середньоанглійський період система морфологічного словотвору зазнала деяких видозмін порівняно з попереднім. Змінився звуковий склад певної частини афіксів, через це відбулися і фонетичні зміни. Однією з особливостей цього періоду є фонетичне послаблення словотвірних афіксів та відпадання кінцевих звуків. Нові слова, як і в наступних періодах, виникали через потребу суспільства означати нові предмети та явища. Також, у середньоанглійському періоді деякі афікси зберегли свою продуктивність, а інші навпаки зменшили. З'явилися нові афікси, які запозичили з французької та нормандської мов. Більшій популярності зазнав й спосіб словоскладення, за допомогою якого були утворені нові іменники, прислівники і займенники.

Новоанглійський період поділяється на дві групи – ранній та сучасний. У ранньому новоанглійському періоді розвитку закріпилися нові запозичені словотвірні суфікси та префікси. Деякі суфікси набули нових значень. Сучасний новоанглійський період також має свої особливості. Аналіз сучасних новоутворень англійської мови показує високу продуктивність словоскладення та афіксації.

Ключові слова: англійська мова, словотвор, афіксація, префіксація, словоскладення, конверсія

Постановка проблеми. Мова – це суспільне явище. Саме тому, мові притаманний розвиток, оскільки розвиток є невід'ємною частиною будь-якого суспільного явища. Мова розвивається подібно до суспільства. Вона розвивається за особливими законами, які притаманні лише їй та називаються внутрішніми законами мовного розвитку.

Для повного розуміння сьогоденного стану англійської мови треба розглянути кожне явище, як результат історичного розвитку та змін, які відбувалися протягом всієї історії цієї мови.

Вокабулярні зміни відбувалися через різні причини, як екстралінгвістичних (зовнішніх), так і інтралінгвістичних (внутрішніх). Внутрішні зміни відбуваються безпосередньо у самій системі мови через протиріччя норм та можливостей

мови тощо. Зовнішні зміни навпроти відбуваються через міграції, контакт різних народів між собою або інших історичних подій.

Проблеми мовного розвитку та зміни у її словниковому складі здавна привертають увагу мовознавців, як вітчизняних, так і іноземних. Видатні та цінні роботи можна знайти у працях багатьох фахівців. Наприклад: В. Аракіна, Л. Верби, І. Гальперина, Ю. Жлуктенко, Ч. Барбера, Н. Раєвської, Л. Павленко, Г. Ісаєва, Н. Михальчук, Б. Ільїша та інших.

Постановка завдання. Недостатня вивченість аспектів словотвору в діакронії зумовила мету цієї роботи – виявлення особливостей історичного розвитку морфологічного словотвору в англійській мові, як способу поповнення вокабуляру.

Виклад основного матеріалу. У роботі під морфологічним словотвором мається на увазі утворення нових лексичних одиниць за допомогою різних комбінацій вже існуючих знаків. Морфологічний словотвір включає у себе афіксацію, скорочення, словоскладання та конверсію. Також морфологічний словотвір виділяється поміж семантичного (утворення слів за допомогою зміни їх значення) та синтаксичного (утворення слів за допомогою стійких словосполучень) словотворів.

Дослідження морфологічного словотвору відбувається завдяки визначенню послідовної зміни англійської мови протягом усього періоду її існування. Під цим мається на увазі розвиток граматики, лексики та словотвору мови у різні історичні періоди її розвитку. Будь-які зміни в суспільстві (в мові у тому ж числі) відбуваються через внутрішні зміни та вплив ззовні. Внутрішні зміни залежать від свідомості людей та спілкування між ними. Зовнішні включають в себе виробництво та технічний розвиток, літературу та спілкування з різними народами. Внутрішні – мовні протиріччя, необхідність у змінах мови через розвиток суспільства та інші причини.

Словотвір будь-якої мови є невід’ємним аспектом її словникового складу. Він неоднорідний за своєю структурою та походженням. Під час появи нових слів у словниковому складі в мові з’являється й певна група слів, яку називають словниковим фондом мови. Фонд мови – це група слів, які виражають основні, життєво необхідні поняття для людини в житті. Саме словниковий фонд мови є базою, що допомагає у появі нових слів. Основна частина слів з фонду мови в англійській мові є слова германської групи через те, що англійська мова належить до германської групи. Але германська група є частиною більш старовинної та масивної групи, яка є основою для таких індоевропейських мов, як слов’янська, романська та інші.

Типовою особливістю прамови був розподіл іменників на різноманітні групи в залежності від основотвірного афіксу. Іншою особливістю цієї мови вважають наявність 2-х форм утворення минулого часу у системі дієслова. Цими способами було: чергування кореневого суфіксу та додавання дентального суфіксу. Така система дієслів, як і система дієслів в цілому, є притаманною лише для германських мов та являє собою специфіку даної групи. Окремий клас сильних дієслів утворював форми минулого часу за допомогою редуплікації основ слова. Граматика у всі часи була і буде тісно пов’язана з мовним словотвором.

В залежності від історичного періоду та умов своєї прояви слова в англійській мові поділяються на 4 групи:

1. Загальноіндоевропейські слова, котрі колись існували в мові-основі та збереглися у ряді мов, наприклад:

L. pater // Gr. pater // ME fadar // NE father

L. duo // ME twa // NE two

За допомогою цих лексичних одиниць називали: представників рідні, тварин та рослин, природні явища, числа, основні дії та інше. Крім кореня до їх складу входили також словотвірні афікси та різноманітні граматичні флексії.

2. Загально германські слова, які зустрічаються лише у мовах германської групи, але відсутні у решті індоевропейських мов (тобто є загальними лише для германської групи мов). Таким словом є слово палець.

Gt. Figgr // OHG Finger // OE Finzer // NE Finger

Такі слова відносилися до основних життєвих сфер – природи та побуту. В їх структурі також вирізняли специфічні германські афікси та моделі словотвору.

3. Англійські слова, які виникли та використовуються лише в англійській мові, без урахування запозичення слів з англійської до іншої мови.

Також сюди можна ввести складні слова, котрі складають специфіку давньої мови. Таким словом є слово жінка:

OE wifman із *wif* – жінка + *man* – чоловік (*NE woman*)

4. Слова, запозичені з інших мов:

Government, husband, religion, etc.

Одним з найрізноманітніших мов світу є вокабуляр саме англійської мови. 65–70 % від загального словникового складу англійської мови є запозичені слова.

Морфологічний словотвір можна вивчати за допомогою різних, несхожих один на одного підходів. Найбільш поширеним серед підходів виявився морфологічний. Саме морфологічний підхід передбачає розгляд процесу утворення лексичної одиниці в термінах комбінаторики основ. Менш поширеним за морфологічний, але також доволі популярний підхід – структурно-семантичний. У цьому підході ставляться запитання про співвідношення семантики та структури похідного слова, про його словотвірне значення та природу походження, а також про відповідність або невідповідність формальної похідності. Структурно-семантичний підхід під час вивчення теми доцільно об’єднати з морфологічним за для якнайкращого результату.

Вивчення самої мови, її історії та аспектів передбачає наявність у своєму складі наявність періодів, які були характерні для розвитку саме англійської мови. На сьогоднішній день, на превеликий жаль, ще не були розроблені особливі критерії. На основі цих критеріїв можна було б виділити періоди розвитку англійської мови на повній науковій підставі та без сумнівів вважати ці періоди розвитку джерелом достовірної інформації. Мова та її структура змінюються поступово. Вона змінюється через відмирання застарілих лексичних одиниць мови з метою зміни їх на сучасні, нові варіанти. Очевидно, що у різні періоди розвитку мови різними були й зміни, яких вона зазнавала.

Для періодизації англійської мови існує досить багато способів. Один з цих способів заслуговує на особливу увагу. Цей спосіб був запропонований англійським лінгвістом Г. Суїтом. В його основу було покладено морфологічний принцип – наявність системи словозмінних афіксів.

За допомогою цього способу періодизації Г. Суїта історію розвитку англійської мови ми поділяємо на наступні періоди:

- давньоанглійський період (основною характеристикою цього періоду є наявність словозмінних афіксів повних у звуковому відношенні; “*sunu*” (повне закінчення) – син).

- середньоанглійський період (основна характеристика – наявність фонетично позбавлених словозмінних афіксів; “*sune*” (послаблене закінчення) – син).

- новоанглійський період (втрата словозмінних афіксів; *sun* (відсутність афіксів взагалі) – син).

Через те, що така класифікація основана на вузькому критерії та не враховує усю систему мови певного періоду розвитку, вона не може бути цілком задовільною. Але саме при дослідженні вокабуляру та способів утворення лексичних одиниць класифікація Г. Суїта є допустимою.

Узагалі, під час вивчення різних періодів мови треба брати до уваги також матеріальну культуру певного народу, історію його розвитку та характер самого суспільства, яке й користується цією мовою у якийсь період. Однак, на сьогоднішній день й досі немає загальноприйнятої системи для періодизації історичного розвитку існуючих мов, у тому числі й для англійської мови.

Давньоанглійський період

У давньоанглійський період склад германських діалектів був досить скудний. Та по мірі появи нових видів діяльності та знайомства з ними склад германських діалектів збільшувався та розвивався. Під час знайомства з новими про-

дуктами, спілкування з іншими народами словниковий склад поповнювався новими словами, висловами та іншими лексичними одиницями. Найпоширенішими типами запозичених слів були афіксальні та складні [9, с. 85]

Афіксація

Найпопулярнішим способом утворення нових лексичних одиниць була саме афіксація (утворення слів за допомогою різних варіацій приєднання до основи слова префіксу або суфіксу). З історичних глосаріїв ми знайшли декілька прикладів афіксації.

Найбільш уживаними префіксами в давньоанглійський період є:

- a-* вираження закінченості або посилення значення слова

- abufan-* зверху, понад

- acwellan-* руйнувати, вбивати

- mis-* заперечна частка для утворення заперечних іменників та дієслів. Утворює такі слова як:

- misdon-* помилятися, від слова *don* – робота

- misdeodan* – погано обходитися, від слова *beo-dan* – просити

- un-* заперечна частка для утворення заперечних іменників та прикметників. Утворює такі слова як:

- unjust* – несправедливий (*just* – справедливий)

- unnut* – некорисний (*nut* – корисний)

- unwritere* – поганий письменник (*writere* – письменник)

- ge* – значення завершеності дії дієсловом, наприклад:

- gedon* – зробити, від слова *don* – робити.

На рівні з додаванням префіксів був також спосіб суфіксації. Одними з найчастіше використовуваних були *-or*, *-ere*, *-ing*, *-u* та *-ness (-nis)*. Суфікси *-er* та *-or* використовувалися у давньоанглійському для назви особи, яка мала роботу пов’язану з життям людей або предметом її роботи були життєво важливими для того суспільства. Саме за допомогою цих суфіксів з’явилися слова *dohtor*-доктор, *fiscere*-рибалка, *sweostor*-сестра та інші. Також суфікс *-or* міг позначати завершеність якоїсь дії, наприклад як у слові *morboг-вбивство*.

У зв’язку з поширенням читання та появою великої кількості книг у XII-XIII віках суфікс *-ere* почали використовувати для позначення осіб, які працюють з книжками. Наприклад:

- writere* – писар або письменник (*NE* – *writer*)

Суфікс *-estre* почали використовувати у тому ж проміжку часу для позначення жіночої статі для слів. Наприклад:

- webbestre* – ткаля (*NE* – *weaver*)

Суфікс *-ing*, в свою чергу, використовували для того, щоб показати приналежність тої чи іншої

людини до роду або походження. Це можна продемонструвати на слові *king* – король. Це слово походить від іменника *syn* – рід або плем'я.

Суфікс *-u* використовували для утворення слів, які позначали абстрактні поняття. Це були такі слова як:

syppu – рідня, від слова *sypp* – знайомий

strengu – сила, від слова *strong* – сильний

Також для утворення іменників абстрактного поняття від прикметників використовували суфікси *-ness* або *-nis*. Наприклад:

swetenis – солодкість, від слова *swete* – солодкий (*NE sweetness*)

heahnes – висота, від слова *heah* – високий

Словоскладення

У період давньоанглійської мови був доволі поширений спосіб утворення нових слів – словоскладення. Під способом словоскладення малося на увазі поєднання декількох слів за для утворення нового. Популярними схемами утворення нових складних іменників були:

Adj + N (з основ прикметника та іменника)

N + I (з основ іменника і дієприслівника)

N + N (з основ двох іменників)

Популярними схемами утворення нових складних прикметників були:

N + N (з основ двох іменників, один з яких у давальному відмінку)

Prep+noun + N (з основи іменника та прийменника)

Середньо англійський період

В XII–XV ст. в Англії активно розвивалися торгівля та ремесло, також стрімко зростала кількість міст, що призводило до появи нових видів діяльності. Такими видами діяльності були адміністративна, політична та господарська. Через це у лексиці цього періоду з'явилося багато нових слів та виразів пов'язаних з новими видами діяльності [1, с. 162]

У давньоанглійський та середньоанглійський періоди розвиток мови був досі специфічний. Це відбувалося через скандинавське завоювання у давньоанглійський період та нормандське у середньоанглійський період. Під впливом цих подій в англійській мові у ці періоди було введено багато слів зі скандинавської та нормандської (французької) мов відповідно. Англійська мова поповнювалася не лише лексичними одиницями цих мов, а й виразами та словотвірними морфемами [14, с. 70]

В продовж середньо англійського періоду система словотвірних засобів мови зазнала наступних змін: [1, с. 164]

1) зменшення використання способу створення нових слів за допомогою чергування голосних та приголосних;

2) змінення візуального та звукового вигляду словотвірних афіксів;

3) поява нового способу творення слів – кореневий спосіб (конверсія);

Зараз розглянемо специфічні типи морфологічного словотвору для середньо англійського періоду.

Афіксація

Такі префікси як *mis-*, *mes-* та *un-* збереглися впродовж цього періоду. Префікси *mis-*, *mes-* використовували для утворення іменників та дієслів, які позначали невірність дії, наприклад:

mistake – помилково взяти (прийняти за когось іншого);

На прикладі цього слова можна побачити як запозичення слів зі скандинавської мови, так і використання префіксів. Слово *take* було запозичене зі скандинавської мови. Це слово перекладається як брати. Пізніше слово *mistake* переклали як помилка.

misunderstand – неправильно зрозуміти,

Префікс *un-* був дуже поширений у цей період словотвору та утворив багато нових прикметників та дієслів, наприклад:

unhappy – нещасливий, від слова *happy* – щасливий;

undon – перероблювати або розпорювати, від слова *don* – робити,

У середньо англійський період словотворення іменників за допомогою суфіксів також були достатньо поширеними. Такими суфіксами вважають *-or-*, *-ir-*, *-ere-*. Ці суфікси найчастіше використовували для утворення іменників пов'язаних з конкретною діяльністю або роботою.

hunter – мисливець;

painter – маляр або художник;

chancellor – канцлер;

tailor – кравець.

Дивлячись на ці слова можна зрозуміти, що основна частина нових слів цього періоду була утворена через потребу народу називати нові предмети, явища або професії.

Також доволі поширеним суфіксом для утворення слів для позначення приналежності людини до якоїсь з видів діяльності бу суфікс *-man*. За допомогою цього суфіксу з'явилися такі слова, як:

gentlemen – дворянин, від слова *gentle* – благородний;

craftsman – ремісник, від слова *craft* – ремесло;

shipman – моряк, від слова *ship* – корабель.

Суфікси з давньоанглійського періоду розвитку мови такі як *-had*, *-scipe*, *-dom* застосовувалися у середньо англійський період, але вони були досить малопродуктивні та зазнали деяких видозмін.

Суфікс *-had* змінився на *-hood* та утворив такі слова як:

neighborhood – сусідство, від слова *neighbor* – сусід;

falsehood – брехня, від слова *false* – помилковий.

В свою чергу, суфікс *-scipe* став найпопулярнішим з цього списку. Його використовували для позначення титулів, наприклад:

lordscipe – звання лорда;

ladyscipe – звання леді.

Суфікс *-dom* майже не вживали у той час.

Словоскладення

У системі словоскладення, як і в інших, відбулися певні зміни. Такими змінами вважається додавання та процвітання нових моделей для утворення нових іменників, прислівників та займенників. [1, с.166]

Складні іменники становили найбільшу частину з усіх утворених лексичних одиниць цього періоду. Найчастіше вони утворювалися за чотирма моделями.

$V + N > N$. Складання основ дієслова та іменника;

$N + N > N$. Складання основ двох іменників;

$Adv + V > N$. Складання основ дієслова та прислівника;

$Prep + V > N$. Складання прийменника та основи іменника.

Складні прислівники у середньо англійський період розвитку утворювали за допомогою наступних моделей:

$Adv + N > Adv$

$Adj + N > Adv$

$Adv + Adj > Adv$

$Pron + Adv > Adv$

Також у цей період утворювали багато складних займенників. Основну частину з яких утворювали за такою моделлю:

$Pron + N > Pron$

Саме за допомогою цієї моделі виникли такі слова як *everybody*, *somebody*, *anybody*.

Конверсія

Наприкінці середньоанглійського періоду з'явився новий метод утворення лексичних одиниць. Цей спосіб називається конверсія та, за термінологією В. Аракіна, це кореневий спосіб творення слів без афіксації [1, с.167]. Найбільш поширеними

моделями утворення були $N > V$, $V > N$. За методом конверсії були утворенні наступні слова:

a smile – посмішка, від слова *to smile* – посміхатися;

to land – висаджуватися на берег, від слова *a land* – земля.

На появу такого методу утворення вплинула редукція ненаголошених закінчень.

Ранній новоанглійський період

Розвиток нових виборчих відносин в Англії XVI-XVII ст. справив вагомий вплив на становлення англійської мови у ранній період розвитку. Саме через розвиток нових виборчих відносин у лексиці цього періоду з'явилося багато нових слів та виразів, які безпосередньо відносяться до цих подій.

Префікси та суфікси для утворення нових лексичних одиниць у більшій частині були запозичені з романських мов. Набувають все більшої популярності у цей період набували такі методи, як:

– подальше поширення конверсії;

– набуває розповсюдження синтаксичний спосіб словоскладення на базі існуючих словосполучень;

– виникає новий спосіб словотвору – скорочення.

Афіксація

Значні зміни відбулися й у системі префіксів. У ранній новоанглійський період з'явилися нові префікси, які виділялися із запозичених слів:

re- – для позначення повтору дії;

to reform – переформувати;

to recollect – збирати знову.

dis- – для позначення заперечення або значення протилежного тому, яке передається в основі цього ж слова.

distemper – душевний розлад, від *temper* – настрій;

disregard – ігнорувати, від *to regard* – рахуватися з чимось або чиймись думками.

Суфіксація була найпродуктивнішим методом утворення нових лексичних одиниць. У ранній новоанглійський період, як і в попередні періоди, найвагомішою причиною для утворення нових слів була необхідність для назви нових різноманітних спеціальностей та робот, які утворилися через загальний розвиток. Для утворення слів пов'язаних з діяльністю людей найчастіше використовували суфікси *-er*, *-or* та *-man*. [1, с. 235] Суфікси *-er*, *-or* утворилися через нові слова англійської мови, які, в свою чергу, походили з латини. Завдяки саме цим двом суфіксам з'явилися такі слова, як:

-or : actor, author, inspector, director, etc.

-er : discoverer, publisher, admirer, boiler, dress-marker, etc.

Суфікс *-man* також використовували для позначення осіб пов'язаних з якоюсь діяльністю. Серед таких слів можна назвати: *coachman, policeman*, etc.

Для позначення нових процесів вживалися віддієслівні імена. Для таких іменників використовували суфікс *-ing*. Цей суфікс додавався до основи дієслова та утворював такі слова:

farming, stocking, fishing, etc.

Також цей суфікс використовували й для утворення прикметників:

shining, amazing, interesting, etc.

Доволі поширеним був суфікс *-able*. Цей суфікс французького походження використовувався для утворення прикметників від дієслів, наприклад: *unbelievable, drinkable, unspeakable*, etc.

Також використовували суфікси *-dom, -age, -ness, -ship, -ment, -ee*, але вони було менш продуктивними, ніж три попередньо названих.

Дивлячись на це можна зробити висновок, що ново англійська система афіксів зазнала деяких змін порівнюючи з середньо англійським періодом розвитку англійської мови.

Словоскладення

Система словоскладання також зазнала деяких видозмін порівняно з середньо англійським періодом. Спосіб складання слів залишався продуктивним, але система доповнювалася новими моделями, наприклад: [1, с. 238]

Adj > N + N. Складні слова з цієї моделі виникли із означальних словосполучень.

smallpox – віспа;

easy-chair – м'яке крісло.

Ger + N > N. Для утворення лексичних одиниць за цією схемою перший компонент виражає призначення того чи іншого предмету.

reading-room, dancing-hall, looking glass, etc.

Найпродуктивнішою моделлю творення виявилася прийменникова модель, коли два слова з'єднані між собою прийменником, наприклад:

man-of-war, merry-go-round, mothers-in-law, milk-and-water, etc.

Наведені приклади свідчать про певний розвиток систем англійського словоскладання у ново англійський період.

Окрім афіксації та словоскладання у ранній ново англійський період були й менш поширені способи творення. Наприклад:

скорочення (виникло у XV ст.);

конверсія (безсуфіксальний спосіб творення).

Конверсія та скорочення набудуть більшої продуктивності у наступних етапах розвитку.

Продуктивні типи морфологічних новоутворень у сучасній англійській

У цій частині нашої статті аналізуються найпродуктивніші типи новоутворень – композитних та афіксальних.

Композитні новоутворення

Складні слова є найчисленнішою групою неологізмів в сучасній англійській мові. Складні слова неологізми розподіляють на такі підгрупи:

– складні слова з єднальними голосними *e* або *i*, а також приголосною *s*;

– складні слова синтаксичного типу, які утворилися під час стягнення речень або словосполучень до складу яких входять службові одиниці;

– складні слова нейтрального типу, які утворилися шляхом складання декількох основ без сполучних одиниць.

Характерністю англійської мови є утворювання великої кількості складних прикметників синтаксичного типу. Саме це є особливістю англійського словотвору, яка значно відрізняє англійську мову з поміж інших. Складні прикметники синтаксичного типу використовуються авторами, як стилістичні прийоми, у сленгі та у розмовній мові.

Складно похідні слова, в свою чергу, поділяються на наступні підвиди:

а) складно похідні слова синтаксичного типу;

б) складно похідні слова, які утворилися з 2-х основ та афікса;

в) складні слова, які утворилися по способу конверсії від існуючих словосполучень;

г) складні дієслова, які утворилися способом зворотного словотвору з номінативних словосполучень та складних іменників;

д) складно скороченні слова з усіченням однієї або декількох основ;

Складання основ складних слів може супроводжуватися деякими ускладненнями та сполучатися з явищами, наприклад:

а) словоскладання з римуванням;

б) словоскладання з редуплікацією;

в) словоскладання з алітерацією;

г) словоскладання за аналогією.

З даного аналізу можна зробити висновок, що основними видами композиції у досліджуваних одиницях є стягнення синтаксичних комплексів та співположення основ.

Афіксальні новоутворення та суфіксальні новоутворення

Більша частина афіксальних новоутворень випадає на суфіксальні. Майже всі суфікси англій-

ської мови здатні до утворення неологізмів, а продуктивність цих суфіксів змінюється в залежності від періоду розвитку. Суфіксальні лексичні одиниці ми розглянемо на основі їх частиномовної залежності.

1. Суфіксальні дієслівні словотвори

Кількість утворених таким способом дієслів порівняно невелика. Більшість з них утворюються за допомогою приєднання до іменникових основ суфікса *-ize*.

$Adj + Suf > V$, $N + Suf > V$ – це дві найпоширеніші моделі для творення дієслівних неологізмів за допомогою суфікса. Перша модель потрібна для утворення неологізмів зі значенням «набувати/надавати певну якість або ознаку». Друга модель потрібна для неологізмів зі значенням «застосовувати/використовувати те, що було в іменниковій основі для творення»

2. Суфіксальні адвербіальні новотвори

Майже всі такі прислівники утворювалися за моделлю $A + ly > Adv$ і у всіх випадках такого творення зберігається значення словотвірної основи.

1. Суфіксальні іменникові новотвори

Половина суфіксально іменникових новотворів були утворені за схемою $N + Suf > N$. Саме ця модель творення є найпопулярнішою в англійській мові. Також популярними моделями творення були $Adj + Suf > N$, $Acronym + Suf > N$ та $Word Combination + Suf > N$.

Найпродуктивнішими суфіксами є суфікси *-ism*, *-man*, *-ist*, *-er*, *-thon*, *-holic*, *-person*, *-speak*, *-e*, *-ase*, *-ant* та *-y*.

Префіксальні новоутворення

Кількість префіксальних новоутворень, хоча і близька до кількості суфіксальних, але все одно менша за них.

1. Префіксальні ад'єктивні новоутворення

Префіксальні прикметники займають друге місце поступившись префіксальним іменникам.

Найбільш продуктивними моделями творення є $Pref + A > A$, $Pref + V > V$, $Pref + V > Adj$. Саме за цими схемами були утворені майже всі префіксальні прикметники.

Найпродуктивнішими префіксами є *extra-*, *para-*, *hyper-*, *in-*, *pre-*, *bio-*, *ex-*, *non-*, *dis-*, *de-*, etc.

2. Префіксальні іменникові новоутворення

Найбільш продуктивною моделлю для творення є $Pref + N > N$.

Найпопулярнішими суфіксами є *micro-*, *mini-*, *tele-*, *bio-*, *super-*, *mega-*, *xeno-*, *euro-*, *aero-*, *non-*, *co-*, *neo-*, *de-*, *geo-*, *self-*, *pro-*, etc. Також можна побачити, що деякі з префіксів для іменникового та ад'єктивного новоутворень співпадають.

Висновки. В цій роботі, під час досліджень, ми базувались саме на періодизації, в основу якої покладено морфологічний принцип (наявність системи словозмінних елементів). У кожного з зазначених періодів є свої особливості. Особливістю давньоанглійського періоду є наявність, повних у звучанні, словозмінних афіксів. Особливістю середньо англійського періоду є наявність фонетично послаблених словозмінних афіксів. Особливістю раннього ново англійського та сучасного англійського періодів є втрата словозмінних афіксів та поширення скорочень.

В роботі морфологічний словотвір розуміється як утворення нових лексичних одиниць шляхом комбінування, вже існуючих у мові, знаків. Морфологічний словотвір представляє собою сукупність словотворчих процесів, таких як афіксація, словоскладення, конверсія, скорочення та інші. Детальному аналізу підлягли найбільш продуктивні словотворчі процеси – афіксація та словоскладення.

Англійська мова давнього періоду мала свої особливості творення. Одними з цих особливостей була добре розвинута система словотвірних афіксів та моделей творення слів. Складні іменники найчастіше утворювалися: з основ двох іменників, з основ дієприкметника та іменника, з основ іменника та прикметника; складні прикметники могли утворюватися: з основ прикметника і іменника; складні прислівники утворювалися: з основи іменника та прийменника, з основ двох іменників. Саме з цих прикладів можна зробити висновок про особливості морфологічного словотвору давньоанглійського періоду.

У середньоанглійський період система морфологічного словотвору зазнала деяких видозмін порівняно з попереднім. Змінився звуковий склад певної частини афіксів, через це відбулися і фонетичні зміни. Однією з особливостей цього періоду є фонетичне послаблення словотвірних афіксів та відпадання кінцевих звуків. Нові слова, як і в наступних періодах, виникали через потребу суспільства означати нові предмети та явища. Також, у середньоанглійському періоді деякі афікси зберегли свою продуктивність, а інші навпаки зменшили. З'явилися нові афікси, які запозичили з французької та нормандської мов. Більшої популярності зазнав й спосіб словоскладення, за допомогою якого були утворені нові іменники, прислівники і займенники. Що стосується комбінування основ за для утворення нових слів, з'явилися нові моделі для цього процесу. Більша частина з утворених слів за допомогою

комбінування були складними іменниками. З ужитку вийшли такі способи словотвору, як зміна наголосу та чергування голосних. Також, у XIV ст., з'являється новий спосіб морфологічного словотвору – конверсія. Конверсія тоді ще не набула великої популярності серед інших способів, але саме цей спосіб став визначною зміною англійської мови у напрямку аналітичності.

Новоанглійський період поділяється на дві групи – ранній та сучасний. У ранньому новоанглійському періоді розвитку закріпилися нові запозичені словотвірні суфікси та префікси. Деякі суфікси набули нових значень. Новинкою в системі словоскладення того періоду вважають синтаксичний спосіб словотворення. Серед менш популярних способів творення набувала популярності конверсія, а також поширюються методи скорочення. Склад англійського вокабуляру у ранній новоанглійський період зазнав значних змін порівняно з давньо та середньоанглійськими періодами.

Сучасний новоанглійський період також має свої особливості. Аналіз сучасних новоутворень англійської мови показує високу продуктивність словоскладення та афіксації. Якщо в попередні періоди метод афіксації був найпопулярнішим, найпродуктивнішим та мав значну перевагу порівняно з словоскладенням, то у сучасності навпаки,

афіксація поступається продуктивністю словоскладенню. Скорочення-новотвори представлені 3-ма типами: усічення, зрощення та аббревіація. Найпродуктивнішим з усього цього є алфавітна аббревіація. Популярність цих способів утворення (скорочень) пов'язано з активним використанням їх в Інтернеті. Конверсія, в свою чергу, стала набагато менш продуктивна порівняно з попередніми періодами.

Дослідження довело, що сучасні лексичні зміни в англійській мові відображають усі без винятку сторони сучасного суспільства. Зміни мають місце як у мистецтві, освіті та політичному житті суспільства, так і в науці, техніці та відносин різних шарів суспільства. Все це знаходить просвітлення в лексичному складі англійської мови. Саме англійська мова збагачує мови майже кожної з країн й запозичує достатньо невелику кількість лексичних одиниць з інших мов на період сучасного розвитку.

Лише історичний підхід до вивчення мови може забезпечити її повне розуміння та правильне використання. Розуміння законів мови буде сприяти розвитку діалектичних поглядів на мову взагалі. Саме тому дослідження мови в діахронічному аспекті має величезне методологічне значення та становлять основу теоретичної інформації для людей котрі вивчають англійську мову.

Список літератури:

1. Аракин В. Д. История английского языка : учебник. Москва: ФИЗМАЛИТ, 2001. 272 с.
2. Голикова Ж. А. Лексикология и фразеология современного английского. Минск : Новое знание, 2006. 205 с.
3. Гороть Е. И. Лексикология современного английского языка. Киев : Либідь, 1996. 128 с.
4. Дубсинський В.В. Сучасний тлумачний словник української мови. Харків: В. Д. «Школа», 2007. 832 с.
5. Кульгавова Л. В. Лексикология английского языка. Минск : Восток – Запад, 2008. 511 с.
6. Миклашевская Г. А. Неологизмы в современном английском языке периода с 1946 по 1957 годы. Киев, 1971. 160 с.
7. Матвеева Е. А. История английского языка. Минск : Тезаурус, 2006. 104 с.
8. Олейник И. С. Русско-украинский словарь. Киев : Главная редакция украинской советской энциклопедии, 1980. 1012 с.
9. Словарь новых слов и значений в английском языке / ред. Трофимовой З. С. Минск : Павлин. 1993. 304 с.
10. Хаймович Б. С. Стилий курс історії англійської мови. Київ : Вища школа, 1975. 100 с.
11. Crystal D. Encyclopedia of the English language. Cambridge, Cambridge University Press, 1997, 490 p.
12. Ginberg L. E. Exercises in modern English lexicology. Moscow, Higher School Publishing House, 1966, 240 p.
13. Hornby A. S. The Advanced Learner's Dictionary of Current English. Oxford. Oxford University Press, 1982, 842 p.
14. Kveselevich D. I. Modern English lexicology in practice. Vinnytsa, Nova Knyha Publishers, 2003, 128 p.

Dmytruk L. A. FEATURES OF MORPHOLOGICAL WORD FORMATION IN ENGLISH THROUGHOUT ITS HISTORY

The article deals with the study of morphological word formation in English in an aspect that is a study of language over time, which should form a clear understanding of changes in the English vocabulary throughout its history. The purpose of the study is to identify the peculiarities of the historical development

of morphological word formation in English as a way of completing vocabulary. During the research, we are based on periodization, which is based on the morphological principle (the presence of a system of word-changing elements). Each of these periods has its own characteristics. In the work morphological word formation is understood as the formation of new lexical units by combining existing signs in the language. Morphological word formation is a set of word-forming processes, such as affixation, word formation, conversion, reduction and others. The most productive word-formation processes – affixation and word-formation – were subjected to detailed analysis.

The English language of the ancient period had its own peculiarities of creation. One of these features was a well-developed system of word-forming affixes and word-formation models.

In the Middle English period, the system of morphological word formation has undergone some changes compared to the previous one. The sound composition of a certain part of the affixes has changed, as a result of which phonetic changes have taken place. One of the features of this period is the phonetic weakening of word-forming affixes and the disappearance of final sounds. New words, as in subsequent periods, arose because of the need of society to mean new objects and phenomena. Also, in the Middle English period, some affixes maintained their productivity, while others decreased. New affixes borrowed from French and Norman have appeared. The method of word formation, with the help of which new nouns, adverbs and pronouns were formed, also became more popular.

The New England period is divided into two groups – early and modern. In the early New English period of development, new borrowed word-forming suffixes and prefixes were established. Some suffixes have acquired new meanings. The modern New England period also has its peculiarities. Analysis of modern English language developments shows high productivity of word formation and affixation.

Key words: *English language, word formation, affixation, prefixation, word formation, conversion*

Задорожна А. Д.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Гнатишена І. М.

Чернівецький торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТА ТЕМАТИЧНІ ГРУПИ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАННЯ

Статтю присвячено вивченню англomовної термінології сфери електронного навчання. В статті надається визначення поняття «термінологія сфери електронного навчання», з'ясовується історія походження англomовного терміна на позначення сфери e-learning, аналізуються факти історії появи та розвитку вказаної сфери та її термінологічної лексики в англійській мові, а також визначаються її ключові тематичні групи.

Термін e-learning, що використовується нині для позначення галузі електронного навчання, а також слугує родовим стосовно усіх її інших термінів в англійській мові, з'явився в ній як засіб номінації нового способу навчання, що застосовувався при підвищенні кваліфікації робітників окремих комерційних компаній у США. Згодом вказаний термін розширив своє значення, з'явилися також його синоніми, що зумовлено розвитком сфери та її термінології.

Під термінологією електронного навчання розуміємо сукупність слів і словосполучень, що використовуються для позначення професійних понять цієї сфери. Розвиток сфери електронного навчання та її термінології в англійській мові спричинений появою та поширенням інноваційних технологій, появою нових понять і необхідністю їх позначення, зручністю та доступністю нової форми навчання та іншими екстралінгвістичними факторами.

Англomовна термінологія сфери електронного навчання є тематично різномірною. Її одиниці, об'єднані в тематичні групи, слугують засобами номінації освітніх установ; принципів, методів і стратегій електронного навчання; видів навчальної та викладацької діяльності, особливостей організації та управління навчальною та викладацькою діяльністю; навчального контенту сфери, програм, курсів та дисциплін електронного навчання; його технологій, програмного забезпечення, платформ. Вказані тематичні групи є ключовими, їх одиниці позначають поняття категоріального апарату сфери електронного навчання, віддзеркалюючи особливості його організації. Аналізована сфера постійно розвивається, що зумовлює появу нових термінологічних одиниць і можливість їх подальшого тематичного угруповання.

Ключові слова: англійська мова, засіб номінації, екстралінгвальні фактори, сфера електронного навчання, тематична група, термінологія.

Постановка проблеми. Термінологічний бум, що супроводжує людство вже не одне десятиліття, вказує на безперервність і динаміку розвитку різних галузей наукового знання, появу нових сфер, підсилюючи інтерес лінгвістів до термінологічних досліджень, визначаючи необхідність їх подальшого проведення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однією з новітніх науковці вважають термінологію електронного навчання [1, с. 89; 6, с. 141; 8, с. 70; 11, с. 56–57], поява якої спричинена цілою низкою факторів: його зручністю та доступністю, браком часу, всесвітньою пандемією, військовими діями тощо. На сьогоднішній день існують наукові праці, присвячені вивченню лише окремих аспектів визначеного

шару термінологічної лексики [див., напр., 9–11; 13; 15; 18].

Актуальність його дослідження в англійській мові є безсумівною, оскільки саме англійська мова стала джерелом появи цих одиниць та її поширення в інших мовах світу. Вивчення вказаної термінології буде сприяти її систематизації та вдосконаленню самої сфери, яку вона обслуговує, «адже саме термінологія відіграє ключове значення в розвитку понятійного апарату будь-якої науки, будь-якої галузі професійної діяльності» [7, с. 26].

Метою наукової розвідки є вивчення англomовної термінології електронного навчання в діяхро-нічному та синхронічному аспектах. Її завдання полягають у дослідженні походження англomов-

ного терміна сфери *e-learning*, наданні визначення поняттю «термінологія електронного навчання», вивченні історії розвитку сфери та її термінологічної лексики в англійській мові, визначенні та аналізі її тематичних груп.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Термін *e-learning* виник в англійській мові для позначення системи навчання, що здійснюється за допомогою комп'ютерних і медійних технологій [14, с. 32]. Визначений термін з'явився на початку 90-х рр. у США, а першими його адресатами були робочі колективи комерційних компаній, які проходили курси підвищення кваліфікації [17, с. 43].

Отже, поняття *e-learning* виникло в підприємницькому середовищі для вирішення завдань бізнесу та асоціювалось, в першу чергу, з «підвищенням кваліфікації з метою росту конкурентоспроможності» [20, с. 42]. Лексема *e-learning* фактично замінила на початку 90-х рр. словосполучення *computer based training (CBT)*, а усичення *e-* (від слова *electronic*) позначало «можливість оброблення освітньої інформації електронними пристроями (цифровими та аналоговими)» [18, с. 31].

У другій половині 90-х рр. XX століття в англійській літературі почали використовувати також терміни *distance education*, *distance teaching*, *distance learning*, *distance instruction* [див., напр., 19; 20], а в українській мові згодом також поширився термін «дистанційне навчання». Синонімами терміна *e-learning* в англійській мові є нині також термінологічні словосполучення *web-based learning*, *online training*, *virtual learning*, *cyber learning*, *webeducation*, *Internet-based learning*, *digital learning* та ін.

Під термінологією сфери електронного навчання розуміємо сукупність лексичних, що позначають її професійні поняття. Досліджувана термінологія розвивалась, ускладнювалась та збагачувалась новими одиницями, зокрема синонімами, завдяки піднесенню самої сфери, появі в ній нових понять, наприклад: *e-school*, *e-teacher*, *e-assistant*, *e-consultant*, *technology enhanced instruction*, *online event*. Отже, ключовими у розвитку цього шару термінологічної лексики стають саме екстралінгвальні фактори, пов'язані з історією розвитку нової сфери навчання.

Перші віртуальні школи з'явилися в США та Канаді в середині 90-х рр. XX століття. Вони пропонували онлайн навчання (*online learning*, *e-learning*), а також окремі онлайн курси (*online courses*, *e-courses*). Нині подібні школи існують у всьому світі, вони інтегровані в систему середньої освіти різних країн [16, с. 29]. Онлайн

навчання є поширеним і в системі вищої освіти, завдяки чому університети не тільки пропонують онлайн курси, але й стають віртуальними (*virtual university*). Так, наприклад, у США на початку 2019 року до онлайн навчання було залучено 7,3 млн студентів [15, с. 71].

Популярними стають також онлайн школи, які пропонують здобувачам отримати освіту різного рівня не тільки за допомогою викладачів, але й з наданням доступу до різноманітних навчальних матеріалів, залученням інтерактивних навчальних програм, відповідних платформ, методик, електронних підручників, відеолекцій, відеодокладів та іншого контенту (*digital information source*). Дистанційне навчання поширилось в період пандемії COVID-19, оскільки саме за його допомогою «стало можливим продовжувати освітній процес без загрози для життя та здоров'я його учасників» [5, с. 12].

Зазначимо, що вважаючи синонімічними, науковці наголошують при цьому на необхідності розрізнення понять дистанційне та електронне навчання [12, с. 8; 14, с. 41], оскільки останнє передбачає, в першу чергу, самостійну роботу з електронними матеріалами, що може супроводжуватися за необхідністю консультаціями та роз'ясненнями викладачів, експертів, контролем ними засвоєння слухачами знань, перевіркою формування їх вмінь, навичок за умов необхідності [12, с. 9]. Дистанційне ж навчання характеризується наявністю усіх притаманних звичайному навчальному процесу компонентів (наприклад, обов'язкового розкладу), але здійснюється при опосередкованій взаємодії учасників навчального процесу, можливість якої забезпечують Інтернет-технології [19, с. 57].

В англійській науковій літературі з фаху існують також дискусії з приводу переваг та недоліків електронного навчання [16, с. 32–34; 17, с. 87]. До його переваг відносять свободу доступу до навчальних матеріалів, можливість здійснювати навчання в індивідуальному темпі, вибір програм навчання, самостійне планування часу та тривалості занять, незалежність від географічного розташування освітньої установи, ефективна реалізація зворотнього зв'язку між учасниками навчального процесу [16, с. 32–33]. Недоліками вважають недостатню вмотивованість, необхідність перевірки знань, вмінь і навичок в очному чи комбінованих режимах, відсутність критеріїв та стандартів якості електронних навчальних матеріалів, проблеми фінансування тощо [16, с. 34; 17, с. 87].

Проблеми електронного та дистанційного навчання активно обговорюються фахівцями на різноманітних конференціях, про них пишуться не тільки книги [див., напр., 15–20], але й наукові статті [див., напр., 1; 4; 6; 10; 13]. З метою вдосконалення сфери та вирішення її проблем науковці об'єднуються в асоціації (наприклад, «E-learning Association», «Association of Educational Programs of E-learning»), створюють окремі журнали (наприклад, «International Journal on E-learning», «Journal of E-learning and Knowledge Society» «The American Journal of Distance Education») тощо. Все це, безумовно, сприяє розитку термінології сфери, викликає необхідність її аналізу та систематизації.

Одним із способів систематизації термінології науковці вважають її класифікування, тематичне зокрема [2, с. 7; 3]. Погоджуємося з твердженням про те, що «розподіл за поняттєво-тематичними групами надає можливість систематизувати терміни за змістовою схожістю, виявити спільність і розбіжності в їх категоріальному значенні» [3, с. 47].

Тематична група являє собою об'єднання лексичних одиниць, що базується не на лексико-семантичних зв'язках, а на класифікації самих предметів та явищ. Тематична класифікація яскраво унаочнює той факт, що слова в мові є взаємопов'язаними, як і поняття самої дійсності, які вони позначають.

Аналіз семантики та категоріального значення англійських одиниць сфери електронного навчання, що виявляє їх поняттєву та змістову спільність, дозволив нам виокремити тематичні групи цих одиниць, що позначають:

- учасників навчального процесу сфери (*stakeholders – web-based teacher, distance educator, online professor, e-student, e-group, educational user, individual student, educational administrator, e-learning designer, content producer*);

- освітні установи сфери (*educational institutions – distance-delivery university, online institution, virtual university*);

- принципи, методи та стратегії електронного навчання (*e-learning principles, methods and strategies – teaching style, teacher-prompted strategy, blended training methods (BTM), learning model, object-oriented approach, web environment*);

- види навчальної та викладацької діяльності сфери (*instructional and learning events – e-coaching, e-moderation, educational event, to teach online, to monitor learning behavior, to assess performance, to assess students contributions, to conduct online research, to do online activities, online interaction, online role play*);

- особливості організації та управління навчальною та викладацькою діяльністю сфери (*learning administration and management – to enroll in online education, to cancel registration online, to manage enrollments, to update the content, to distribute educational content, to modify learner information, online enrollment, self-tuition*);

- навчальні матеріали та навчальний контент сфери (*learning resources and content – multimedia module, e-learning module, online supplements, real time database, learning information, learning resource, e-learning resources, on-line material, webliography, public blog, online-course material, virtual exhibit*);

- програми, курси та дисципліни електронного навчання (*curricula, courses, programs of e-learning – fixed curricula, observation schedule, personal curricula, on-line syllabus, e-learning course, e-learning program, synchronous e-course*);

- технології, програмне забезпечення, платформи (*tools, software, programs – authoring tool, assessment tool, distributed e-learning tool, testing tool, assessment tool, course management system (CMS), online help system, Interactive Software Simulations, learning management software, collaborative software, communications platform, universal management platforms (UMP), learning ware, self help guide, e-technologies*).

Зазначимо, що вказані тематичні групи є ключовими, їх одиниці позначають поняття категоріального апарату сфери електронного навчання, його учасників, а також віддзеркалюють особливості його організації та проведення. В аналізованій термінології англійської мови, яка постійно розвивається, безперечно, можна буде виокремити також інші тематичні групи термінологічних одиниць з часом (наприклад, назви фахових організацій, які займаються проблемами розвитку та вдосконалення сфери та ін.).

Висновки та перспективи дослідження.

Отже ключовим терміном сфери електронного навчання в англійській мові слугує термін *e-learning*. Являючи собою родовий термін нині, він почав використовуватися в англійській мові для позначення способу навчання, задіяному при підвищенні кваліфікації робітників комерційної сфери США. На сьогоднішній день існує велика кількість синонімів вказаного терміна, що зумовлено розвитком термінології сфери. Під термінологією електронного навчання розуміємо сукупність слів і словосполучень, що застосовуються для позначення професійних понять сфери. Розвиток та ускладнення визначеного шару термінологічної лексики англійської мови зумовлено екстра-

лінгвальними факторами, пов'язаними з появою нових понять, що потребували номінації, ускладненням та диверсифікацією вже існуючих. У свою чергу, це пов'язано з піднесенням сфери, спричиненим не тільки розвитком інноваційних технологій, але й зручністю та доступністю нової форми навчання, всесвітньою пандемією тощо. Англomовна термінологія сфери електронного навчання є тематично гетерогенною. Її терміноодиниці, угруповані за тематичним принципом, слугують засобами позначення освітніх установ; принци-

пів, методів і стратегій електронного навчання; видів навчальної та викладацької діяльності; особливостей організації та управління навчальною та викладацькою діяльністю; навчального контенту сфери, програм, курсів та дисциплін електронного навчання; його технологій, програмного забезпечення, платформ. Перспективи подальших досліджень пов'язуємо з вивченням структурних особливостей термінів англійської мови сфери електронного навчання, а також аналізом способів їх перекладу українською мовою.

Список літератури:

1. Андреев А. А. E-learning: некоторые направления и особенности применения. *Высшее образование в России*. 2009. № 8. С. 89–91.
2. Апалько И. Ю. Когнитивные, семиотические и прагматические основания формирования предметной области «Защита информации»: автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.19. Ростов-на-Дону, 2013. 40 с.
3. Багана Ж., Таранова Е. Н. Роль тематической классификации в терминологических исследованиях. *Вестник Российского университета дружбы народов*. Сер. Лингвистика. 2010. № 3. С. 46–49.
4. Балик Н. Р., Шмигер Г. П. Моделі впровадження електронного навчання у педагогічному університеті. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2016. №. 2. С. 10–14.
5. Ващило О. Організація дистанційного навчання майбутніх філологів в умовах пандемії COVID-19. *Науково-методичний журнал «Іноземні мови»*. 2021. №. 3. С. 11–18.
6. Государев И. Б. Электронное обучение в языке педагогики (эволюция феномена и толкование терминов). *Высшее образование в России*. 2015. № 7. С. 141–150.
7. Гринев-Гриневич С. В. Терминоведение: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2008. 304 с.
8. Зацний Ю. Тенденції та процеси розвитку лексико-семантичної макросистеми сучасної англійської мови. *Актуальні питання іноземної філології*. 2016. № 4. С. 68–74.
9. Зацний Ю. А. Словник неологізмів. Інновації у словниковому складі англійської мови початку ХХІ століття. Вінниця : Нова книга, 2008. 360 с.
10. Киричок Т. Ю., Фіголь Н. М. Термінологія електронного навчального дискурсу. Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації, 2016. № 3. С. 143–147.
11. Костенко Н. Д. Структурно-семантичні та функціональні параметри англomовних інновацій семантичного поля «навчання»: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2016. 309 с.
12. Словник навчально-педагогічних понять і термінів / уклад. Л. В. Вовк. Київ : Вид-во Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова, 2001. 82 с.
13. Языкова Е. В. Орфографическая вариативность термина e-learning в современном английском языке. *Актуальные проблемы филологии и педагогической лингвистики*. 2011. № 7. С. 283–288.
14. An A-Z of ELT, a Dictionary of Terms and Concepts Used in English Language Teaching / ed. by S. Thornbury. N. Y. : Macmillan education, 2006. 256 p.
15. Elkins D., Pinder D. Everhart W. E-Learning Uncovered. Articulate Storyline. New York : University Press of America, 2021. 369 p.
16. Garrison R. D. E-Learning in the 21st Century: A Community of Inquiry Framework for Research and Practice. L. : Routledge, 2016. 220 p.
17. Clark R. C., Mayer R. E. E-Learning and the Science of Instruction : Proven Guidelines for Consumers and Designers of Multimedia Learning. N. Y. : Wiley, 2016. 528 p.
18. Keats J. Virtual Words: Language on the Edge of Science and Technology. N. Y. : Oxford University Press, 2010. 192 p.
19. Moore M. G., Diehl W. C. Handbook of Distance Education. L. : Routledge, 2018. 580 p.
20. Simonson M., Zvacek S. M., Smaldino Sh. Teaching and Learning at a Distance. Charlotte : Information Age Publishing, 2019. 366 p.
21. Butterfield J. Fowler's Dictionary of Modern English Usage. Oxford : Oxford University Press, 2015. 928 p.
22. Fowler H. W., Crystal D. A Dictionary of Modern English Usage. Oxford : Oxford University Press, 2010. 832 p.
23. Weekly E. Dictionary of Modern English. L. : Routledge, 2007. 442 p.

Zadorozhna A. D., Gnatyshena I. M. HISTORY OF DEVELOPMENT AND THEMATIC GROUPS OF ENGLISH-LANGUAGE E-LEARNING TERMINOLOGY

The article is devoted to the study of English-language e-learning terminology. Definition of the notion of «terminology of the sphere of e-learning» is given, history of emergence of the term e-learning is analyzed, facts from history of development of the sphere and its terminology in the English language are considered, thematic groups of its units are characterized in the article.

The term e-learning using to denote corresponding sphere in the English language appeared as a means of designation of new way of learning, carried out in some commercial companies of the USA with the aim of reeducating of their employees. The meaning of this term was enriched later; it became a generic term for all other terminological units of the sphere in the English language. Synonymic units of the term appeared later due to the processes of development of the sphere and its terminology.

The abovementioned layer of lexicon is viewed in the article a set of words and word combinations designating professional notions of the sphere of e-learning. Its development is conditioned by expansion of innovative technologies and necessity of naming of new notions of the sphere, its availability and convenience as well as some other extralingual factors.

The English-language terminology of the sphere of e-learning is thematically heterogeneous. Terminological units of thematic groups of the sphere designate its stakeholders; educational institutions; e-learning principles, methods and strategies; its instructional and learning events; e-learning administration and management; e-learning resources and content; curricula, courses, programs of e-learning; as well as tools, software, programs of the sphere.

The abovementioned thematic groups are viewed as key ones in the article because their units designate notions of categorical apparatus of the sphere, revealing peculiarities of its organization at the same time. The analyzed sphere is constantly developing. That is why new notions and units of their designation appear in the sphere and its terminology. Therefore it can be subjected to further grouping on the basis of thematic principle.

Key words: *the English language, means of designation, extralingual factors, e-learning sphere, thematic group, terminology.*

Ишук А. А.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

СТРУКТУРНІ ТА СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті висвітлюються основні характеристики терміна як такого та аналізуються специфічні характеристики англomовного економічного терміна. Автор чітко розрізняє поняття терміна та професіоналізмів. Професіоналізмам не властива системність, і вони частіше носять метафористичний характер, що характерно для спілкування в професійних спільнотах. Термін характеризується чіткістю визначення та взаємозв'язком із іншими термінами галузі, що й утворює систему та можливість створення словника (госарія). При цьому зауважується, що один і той самий термін може вживатися в кількох галузях знань (економіка, право, політологія тощо). Розглядаються різні класифікації термінів в цілому і економічних термінів зокрема, а також їх особливості. Підкреслюється, що функціонування терміна обумовлюється стилем та жанром висловлювання, тому таке функціонування може набувати не лише інформативного, а й метафоричного характеру. В останньому випадку термін поступово втрачає однозначний вузький сенс і набуває переносного значення. Серед основних функцій терміна виділяються номінативна та репрезентативна. Автор наголошує, що взаємодія стилів, а також глобалізаційні економічні процеси сприяють утворенню великої кількості неологізмів, а також широкому розповсюдженню термінології в мові загального вжитку. Окрему увагу приділено способам творення економічної термінології, серед яких найпродуктивнішим є аббревіація. В структурі термінів відзначається характерне вживання іменників і дієслів. Окремою групою виділяється економічна фразеологія, що функціонує за принципом сталого зв'язку між компонентами фразеологічного виразу. Зазначається, що «ідеальний термін» характеризується однозначністю, проте доводиться, що термінам властиві також багатозначність, синонімія, антонімія і гіперо-гіпонімічні відносини.

Ключові слова: англomовний економічний термін, функціонування терміна, семантика, багатозначність, детермінологізація, словотворення.

Постановка проблеми. Лексичні особливості термінології є предметом багатьох наукових філологічних розвідок. Що більшого розвитку набуває певна галузь індустрії, науки, техніки тощо, тим більший є інтерес лінгвістів до функціонування термінів, їх структурних та семантичних ознак. Терміни стають частиною щоденного мовлення через спілкування, медійні ресурси тощо. Актуальність дослідження зумовлена тим, що взаємодія елементів різних функціональних стилів є однією з основних причин появи нових значень і функцій спеціалізованої лексики, тому виділення елементів конкретних термінологічних систем і визначення особливостей їх функціонування є одним із найважливіших і актуальних напрямків сучасних досліджень в галузі лінгвістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато дослідників вивчають проблему функціонування термінів у стилістично різних текстах. Серед них варто відмітити А. Брагіну, О. Карпову, В. Іщенко, В. Прохорова, Т. Молодід, В. Лейчика, Л. Фурсову тощо. Сучасний розвиток економіч-

ної науки, глобалізація економіки в цілому дають можливість детально вивчати різні способи використання спеціальної термінології.

Терміни – це слова, що мають особливе значення, які виражають і формують професійну концепцію і використовуються в процесі пізнання і розробки наукових і професійно-технічних об'єктів і взаємозв'язків між ними. Теоретично будь-яке загальноновживане слово може функціонувати як термін, якщо воно є елементом відповідної термінології і в її межах однозначно називає певне поняття. Терміни також зазвичай використовуються як самостійні іменники, дієслова, прикметники, якщо вони позначають дії, стани, якості, властивості, ознаки та процеси спеціальних понять певної галузі науки і техніки [3, с. 201]. Таким чином, існують загальнонаукові терміни, які використовуються в різних областях і в цілому відносяться до наукового стилю.

Існують також специфічні терміни, які були отримані з певних наукових дисциплін, галузей промисловості і технологій: наприклад,

в економіці (*equilibrium price, quantity demanded*); в бухгалтерському обліку (*cash receipts, gross profit*).

Професіоналізми – це слова і вирази, властиві певним професійним групам. На відміну від інших термінів, вони не утворюють системи, тому що професійні слова часто умовні або засновані на метафорі, а науковий термін прагне розкрити суть поняття. Професіоналізм часто виступає в якості розмовного еквівалента цього терміна. В економіці, наприклад, використовується фраза *throw on the pillow*, що означає процедуру ухилення від сплати податків офшорними компаніями. Професіоналізми часто служать для розмежування і уточнення понять.

Р. Мотос зазначає, що лексичні одиниці будь-якої спеціалізованої області можна розділити на три категорії: технічні терміни, напівтехнічні терміни і загальноживану лексику, яка часто використовується в спеціалізованій області, не втрачаючи свого первісного значення. Технічні терміни характеризуються однозначністю і точністю, вони підлягають більш високій нормалізації і стандартизації. Такі одиниці використовуються в певних контекстах, певним співтовариством, в певній галузі знань і зафіксовані в спеціалізованих словниках. Напівтехнічні терміни схильні до багатозначності і часто створюються шляхом розширення значення за аналогією. Їх використання не обмежується конкретними або науковими умовами, а навпаки, вони можуть бути загальними для кількох областей [13, с. 9].

За структурою можна виділити прості терміни і термінологічні словосполучення, які є складнішими утвореннями і являють собою лінгвістичну номінацію, утворену з безлічі поєднань термінів і слів загальнолітературної мови. В результаті формується семантична структура термінологічного поєднання. Існують розкладні і нерозкладні термінологічні фрази. Перші, в свою чергу, діляться на вільні і невільні термінологічні словосполучення, в яких компоненти, взяті ізольовано, можуть не бути термінами.

Деякі термінологічні словосполучення характеризуються відносно сталим зв'язком між компонентами, інші – абсолютним зв'язком. Відносно сталий зв'язок між компонентами полягає в тому, що компоненти зберігають своє пряме значення, в якому вони використовуються поза термінологічною сферою (*financial aid*). Значення термінологічних фраз з абсолютно сталим зв'язком не може бути виведено зі значення їх компонентів. В результаті їх злиття утворюється одна лексична

одиниця номінативного характеру (*hot money* – спекулятивний капітал) [3, с. 246].

Основна функція термінології – номінативна. Терміни позначають конкретні поняття з різних областей людських знань. Ця функція представлена в науковому, публіцистичному, професійному та офіційному стилях.

Т. Толчеева також визначає репрезентативну функцію термінології, яка полягає в передачі значущої інформації і набутих знань в певній галузі, закодovаних людиною в мовних знаках; а також експліцитну функцію терміна, яка проявляється через аналіз його морфологічної і граматичної структури і моделей термінологічних фраз. [9, с. 191].

Лінгвопрагматичні принципи функціонування термінів обумовлені жанром текстів, комунікативними цілями, способами передачі інформації, соціально-дискурсивною спрямованістю та індивідуальними намірами автора. Критерії відбору та умови функціонування термінів у наукових текстах визначаються навмисними орієнтирами та гіпотетично оцінюваним рівнем професійної компетентності адресата [7, с. 175]. Е. Скороходько стверджує, що всі вживання термінів у наукових текстах належать до двох категорій: інформативні або неінформативні. Інформативне використання – це використання терміна, який передає читачеві важливу інформацію про референта, його характеристики, властивості, поведінку, застосування і так далі. Неінформативне використання передбачає використання терміна, який передає інформацію про існування референта і тільки [8, с. 23].

Л. Фурсова підтверджує можливість функціонування термінів не тільки в номінативному, але і в метафоричному сенсі в неспецифічній лексиці текстів публіцистичного стилю. Пряме значення терміна є фоном і основою для переносного значення. Таким чином відбувається поступова втрата термінологічного значення професійної одиниці. Завдяки активному проникненню спеціальних одиниць у засоби масової інформації та розширенню сфер масової комунікації термінологія вступає в нові синтагматичні та парадигматичні зв'язки та адаптується до раніше незнайомих контекстів [10, с. 336].

Отже, в залежності від вживання терміни діляться на загальні, специфічні і професійні. За структурою ми можемо розрізняти прості терміни, що складаються з одного слова, і термінологічні словосполучення, які, в свою чергу, можуть бути розкладними і нерозкладними.

Формулювання цілей статті. Метою статті є вивчення функціональних та семантичних особливостей терміна на прикладі англomовної економічної термінології. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити ряд завдань, як-то: розкрити сутність термінологічної одиниці як мовного знака, розглянути існуючі класифікації термінів і визначити їх функції в текстах різних стилів; визначити основні шляхи формування та структурні особливості економічної лексики, дослідити можливі лексичні та семантичні процеси даної термінології.

Виклад основного матеріалу. Наукові тексти і стиль офіційних документів є основною сферою функціонування термінології. У той же час терміни можуть використовуватися поза ними навіть в художньому дискурсі, де вони набувають додаткові значення, а також більш виразні або емоційні конотації, і, таким чином, можуть втратити своє фіксоване значення і переклад (так звана кодифікація). Отже, використання терміна як мовленнєвого звороту призводить до його часткової або повної семантичної детермінації.

Економічний термін визначається як слово або вираз, що створені штучно або взяті з природної мови, які адекватно відображають поняття професійної та науково-професійної діяльності фахівців в галузі економіки і бізнесу, а також взаємопов'язані з іншими термінами, утворюючи з ними економічну термінологію [2, с. 173].

Т. Толчєєва пропонує класифікацію економічної термінології за частиною мови. Найбільш поширеними є терміни, представлені іменниками, що позначають поняття, явища, об'єкти і процеси, характерні для економіки, наприклад: *abundance, disability, fiduciary*. Термінологія, представлена дієсловами, також вельми продуктивна, оскільки вона позначає економічні та грошові операції, дії, ділові відносини тощо: *amortize, capitalize (on), captain, cast (up), pay, repudiate*.

Прикметники і дієприкметники менш продуктивні: *calculated, managing, moneyed*. Прислівники, що позначають особливості дій, операцій тощо, відзначені найменшою продуктивністю при утворенні економічних термінів: *market wide, low (at a low price)*. Значна частина таких термінів є запозиченнями з латини: *as from, pro forma, de facto, ex-bonus* [9, с. 192].

Т. Васильєва і Т. Толчєєва говорять про типові структури економічних термінів.

Фрази, що складаються з двох компонентів: 1) іменник + іменник : *price level, sales revenue, account reconciliation, tax rate*; 2) іменник + при-

йменник + іменник: *return on capital, balance of trade, certificate of deposit, volume of expenditures*; 3) прикметник або дієприкметник + іменник: *accounting period, collective bargaining, advisory company, owned capital* [14, с. 130].

Багатокомпонентні термінологічні словосполучення: 1) іменник + іменник + іменник: *consumption possibilities schedule*; 2) прикметник + іменник + іменник: *official transactions account*; 3) прикметник + прикметник + іменник: *contractionary fiscal policy*; 4) прикметник + іменник + прийменник + іменник: *direct arbitrage of exchange*; 5) іменник + прийменник + іменник + прикметник + іменник: *instability of currency exchange rate*; 6) іменник + прийменник + іменник + прийменник + прикметник + іменник: *sanctions for the nonfulfillment of contractual obligations* [9, с. 193].

Абревіація також є поширеним способом творення економічних термінів. Існує три типи скорочених лексичних одиниць: 1) апокопа: *contr – contract; adt – advertisement; mgt – management*; 2) абревіатури, акроніми: *CFPB – Consumer Financial Protection Bureau; TDB – Trade and Development Board*; 3) контамінація, злиття або телескопія: *adman – advertising man; bioeconomics – biological economics* [5, с. 230]. Можна стверджувати, що переважна більшість неологізмів утворена шляхом абревіації – це найбільш активний спосіб словотворення XXI століття. Суть методу полягає в забезпеченні передачі максимального обсягу інформації в одиницю часу, іншими словами, в підвищенні ефективності комунікативної функції мови [12, с. 139].

Також можемо зустріти лексичні одиниці, утворені шляхом конверсії. Найчастіше це іменники, утворені від дієслів (*bail out; takeover*) [1, с. 241].

Однією з особливостей «ідеального терміна» є його однозначність. Однак тенденція до багатозначності, притаманна всій лексичній системі мови, проявляється в здатності терміна розвивати додаткові значення, які відображають логічні і змістовні зв'язки взаємозалежних і взаємодіючих понять і зберігають їх в синхронному вживанні поряд з основним значенням [7, с. 310]. Економічні терміни характеризуються такими лексико-семантичними процесами, як багатозначність, синонімія, антонімія і гіперо-гіпонімічні відносини. В. Рахуба відзначає, що багатозначність не є показником неточності терміна. Насправді вірно протилежне, і що більш розвинена багатозначність в термінології, то точнішими стають асоціативні зв'язки між загальнонауковими, міжгалузевими і спеціалізованими

поняттями (*item, property, bond, output, business, company*) [6, с. 310].

Антонімія також має місце в економічній термінологічній системі. Слова антонімічного ряду позначають протилежні полюси тієї самої якості. В. Іщенко виділяє два типи антонімів: лексичні та словотвірні. Лексичний тип реалізується за рахунок використання однієї і тієї ж частини мови з протилежним значенням (*cheap money – dear money*). У словотвірному типі використовується чергування префіксних і неперекісних моделей (*favorable conditions – unfavorable conditions*) [3, с. 248].

Зміна семантики і поява семантичних неологізмів є суттєвим явищем для розвитку та збагачення словникового запасу. Досить часто такі зміни супроводжуються зміною стилістичного маркера слова, іншими словами – його стилістичною переорієнтацією. Переносні значення зазвичай з'являються в усному мовленні і закріплюються в засобах масової інформації. Слово *shadow* набуло нового значення незаконної економічної діяльності і створило цілий ряд похідних як з економічним, так і з політичним значенням: *shadow government, shadow market, shadow politics, shadow economy* [11, с. 26].

В сфері семантичних відносин економічних термінів мотивація терміна здійснюється за допомогою метафоричних і метонімічних переносів (*bear, stag, punter – a small stock speculator; to balloon – to raise the share price*). Крім того, в області економіки і фінансів можуть діяти термінологічні фразеологізми, наприклад: *to be in red – to be in debt; to be in the black – to prosper*. Обидва вирази

відносяться до банківських документів. Дохідна частина банківської форми чорного кольору, а видаткова – червоного [4, с. 71].

Необхідно звернути увагу і на гіперо-гіпонімічні відносини між одиницями економічної термінології. Наприклад, В. Іщенко так описує економічний термін *property*, що є гіперонімом. Даний термін включає в себе поняття більш вузького смислового змісту: *individual property, social property*. Кожне з цих понять, у свою чергу, включає в себе більше понять. Таким чином, *individual property* включає в себе *personal property* та *private property*. З їх допомогою доповнюється основне концептуальне значення терміна-гіпероніма і тим самим пояснюється його системна властивість [3, с. 246].

Висновки. Таким чином, економічна термінологія, що функціонує в комплексі сучасних економічних наук, як і будь-яка інша термінологія, може бути класифікована по частинах мови. Економічні терміни включають в себе не тільки слова і словосполучення, а й варіанти скорочень і скорочень. Крім того, лексика цієї термінології характеризується багатозначністю, антонімією, синонімією, гіперо-гіпонімічними відносинами, а мотивація економічних термінів може бути здійснена за допомогою метафоричного перенесення. Результати даної наукової розвідки можна використовувати як в навчальних курсах (лексикологія англійської мови), так і для подальших досліджень використання термінів в текстах різного стилістичного забарвлення, вивчення їх функцій в залежності від їх структурних, семантичних особливостей і оточення в реченні.

Список літератури:

1. Борщовецька В. Особливості англійських економічних термінів у процесі професійного спілкування. Матеріали Міжнародн. наук.-практ. конф. (Львів, 1–2 червня 2007 р.). Львів, 2007. Ч. 1. С. 240–241.
2. Воскобійник В. Когнітивні чинники формування назв осіб в англійській економічній терміносистемі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов.* 2007. Вип. 2. С. 172–179.
3. Іщенко В. Л. Особливості семантичної структури англійських економічних термінологічних сполучень. *Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка. Серія: Філологічні науки.* 2000. Вип. 4–5. С. 244–251.
4. Кузнєцова І. В. Аналіз вживання англійських термінологізмів у когнітивному аспекті. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія: Філологічні науки.* 2017. Вип. 1. С. 68–72.
5. Остапченко О. Б. Структурні особливості усічень в англійській економічній терміносистемі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов.* 2007. Вип. 2. С. 229–233.
6. Рахуба В. И. Лексико-семантические особенности экономических терминов. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна.* 2013. Вип. 33. С. 309–311.
7. Рибачок С. М. Прагмасемантична специфіка функціонування термінів. *Мова і культура.* 2008. Вип. 10. Т. 7(107). С. 174–178.

8. Скороходько Е. Ф. Позиційна інтерференція термінів як структурна характеристика наукового тексту. *Мовознавство*. 2006. № 4. С. 22–32.
9. Толчєєва Т. С. Продуктивність моделювання термінів бізнес-економіки в англійській мові та їхня міжнародна гармонізація. *Науковий часопис Національного Педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9: Сучасні тенденції розвитку мов*. 2015. Вип. 13. С. 190–195.
10. Фурсова Л. І. Семантичні зміни у процесі детермінологізації сучасної англійської економічної лексики: парадигматичний і синтагматичний аспекти. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: Збірник наукових праць*. 2006. Вип. 9. С. 331–342.
11. Ishchuk A. Specific Features of English Economic Terms. *Methods and Problems of Practical Application: 5th International Conference Science and Society* (15 August 2018, Vancouver). 2018. P. 25–27.
12. Matveev V., Nykytchenko O., Stefanova N., Khrypko S., Ishchuk A., Ishchuk O., Bondar T. Cybercrime in the Economic Space: Psychological Motivation and Semantic-Terminological Specifics. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2021. 21(11), 135–142. <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2021.21.11.18>
13. Motos R. M. The role of interdisciplinarity in lexicography and lexicology. In Isabel Balteiro (ed.), *New Approaches to Specialized English Lexicology and Lexicography*. 2013. P. 3–13.
14. Vasylieva T. I. Peculiarities of the translation of English economic terms into Russian. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019. № 41. С. 128–131.

Ishchuk A. A. STRUCTURAL AND SEMANTIC FEATURES OF THE ENGLISH ECONOMIC TERMINOLOGY

The article highlights the main aspects of the term as such and analyzes the specific characteristics of the English-language economic terms. The author clearly distinguishes between the concept of the term and professionalism. Professionalism is not characterized by consistency, and they are more often metaphoric, which is typical for communication in professional communities. The term is characterized by a clear definition and relationship with other terms of the industry, which forms a system and the opportunity for a dictionary fixation (glossary). At the same time, it is noted that the same term can be used in several branches of knowledge (economics, law, political science, etc.). Various classifications of terms in general and economic terms in particular, as well as their features, are analyzed. It is emphasized that the functioning of the term is determined by the style and genre, so such functioning can acquire not only informative but also metaphorical character. In the latter case, the term gradually loses its unambiguous precise meaning and acquires a figurative meaning. Among the main functions of the term, nominative and representative are distinguished. The author notes that the interaction of styles, as well as globalization economic processes, contribute to the formation of many neologisms, as well as the widespread use of terminology in the language for general purposes. Special attention is paid to the ways of creating economic terminology, among which abbreviation is considered the most productive. Nouns and verbs are claimed to be the most typical structural components of economic terminology. A separate group is an economic phraseology, which functions on the principle of stable communication between the components of a phraseological unit. It is noted that the “ideal term” is characterized by unambiguity, but it is proved that the terms are also characterized by polysemy, synonymy, antonymy, and hyper-hyponymy relations.

Key words: English-language economic term, term functioning, semantics, polysemy, determinologization, word formation.

Капуш Л. М.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Куконіна Н. А.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ЕКСТРАЛІНГВАЛЬНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ТА ЕТИМОЛОГІЧНЕ ПОХОДЖЕННЯ ОЙКОНІМІВ США

Статтю присвячено дослідженню англомовної ойконімії США. В статті надається визначення понять «топонім», «ойконім», «ойконімія», «топоформант», встановлюється місце ойконімів серед інших топонімічних назв, аналізуються екстралінгвальні фактори, що вплинули на формування англо-американських ойконімів, з'ясовується також етимологічне походження цих мовних одиниць.

Топонім є власною назвою будь-якого географічного об'єкта. Ойконім є видом топонімічної назви, що використовується для номінації будь-якого населеного пункту. Сукупність подібних назв називається ойконімією. До інших топонімічних назв відносять також ороніми, що є назвами гір і гірських ланцюгів; гідроніми, які слугують засобами номінації водних просторів, а також урбаноніми, що виступають власними назвами внутрішньоміських об'єктів. Ойконіми та будь-які інші власні назви вивчаються в лінгвістиці ономастикою.

Формування та етимологічне розмаїття ойконімії США зумовлено великою кількістю екстралінгвальних факторів, виникнення яких зумовлено тим фактом, що заселення країни здійснювалося представниками різних народів протягом століть. Саме тому в значенні англо-американських ойконімічних назв відбиваються не тільки географічні особливості територій, на яких було засновано населені пункти, але й історичні, соціальні, національно- та етнокультурні, а також економічні факти розвитку та існування їх засновників, особливості їх світосприйняття та світобачення, контакти та взаємодія з представниками інших лінгвокультурних спільнот.

Освоєння території сучасних США здійснювалося переважно ангlosаксами. Саме тому споконвічними ойконімічними назвами країни вважаються одиниці ангlosаксонського походження. Етимологічний склад ойконімії США характеризуються також наявністю запозичених одиниць індіанського, іспанського, французького, голландського, грецького, фінського походження тощо. Наявними в ній є також гібридні ойконіми, що містять англійські та французькі або голландські, німецькі, грецькі одиниці. Різними за етимологічних походженням є й топоформанти англо-американських ойконімів, що слугують морфологічними засобами їх творення.

Ключові слова: етимологічне походження, екстралінгвальний фактор, запозичення, ойконім, топонім, топоформант.

Постановка проблеми. Топонімічними (географічними назвами) людство цікавилось з давніх-давен. Вже давньоєгипетські тексти (IV ст. до н.е. – V ст н.е.) містили інформацію про топоніми та перші спроби їх класифікування [2, с. 31]. Проблема географічних назв і їх походження турбувала також науковців і письменників Античності, на що зокрема вказує її британський дослідник Дж. Міллер [12, с. 7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес науковців до топонімів різних мов не згасає й донині, що пояснюється «здатністю цих одиниць акумулювати лінгво-, соціо-, етнокультурну

та історичну інформацію» [1, с. 41], декодування якої необхідно не тільки для розуміння самих топонімічних назв, але й для вивчення мови, культури, історії, географії, способу буття лінгвоспільнот, які створили ці одиниці, особливостей сприйняття ними світу, фактів взаємодії з іншими. Незважаючи на те, що англомовна топоніміка загалом досить ретельно вивчалася лінгвістами [1; 3–5; 8; 9; 10; 13; 15], недостатньо вивченою через своє різноманіття вважається ще й донині ойконімія США.

Саме тому **мета** нашого дослідження полягає у вивченні ойконімів США, а його завдання полягають у наданні визначення поняття «ойконім»,

«ойконімія», «топоформант», встановленні місця ойконімів серед інших топонімічних назв, аналізі екстралінгвальних факторів, що вплинули на формування ойконімів США, а також з'ясуванні їх етимологічного походження.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Під «ойконімом» (від давньогрецьк. *οἶκος* – дім, *ὄνομα* – ім'я, назва) розуміємо назву будь-якого населеного пункту [6, с. 32]. Ойконіми, разом із оронімами, гідронімами та урбанонімами належать до топонімічної лексики [6, с. 31–33]. Ороніми є власними назвами гір і гірських ланцюгів (наприклад, *the Rockies*, *Ben Nevis*). Гідроніми слугують засобами позначення різноманітних водних просторів (наприклад, *the Atlantic Ocean*, *the Azov Sea*, *the Columbia*). Урбаноніми використовуються для номінації внутрішньоміських об'єктів (*the Eiffel Tower*, *Hyde Park*). На відміну від гідронімів і оронімів, ойконіми, а також урбаноніми, є більш «соціально навантаженими одиницями, аналіз значення яких може виявити велику кількість факторів позамовного характеру: географічні особливості місцевості, яка називається, етнокультурні особливості носіїв мови, історичні факти та особливості їх розвитку тощо» [7, с. 22].

Сукупність назв населених пунктів отримала в лінгвістиці назву ойконімія [6, с. 32]. Зазначимо, що ойконіми, а також інші топонімічні назви, є предметом розгляду ономастики, що являє на сьогоднішній день сокремий розділ лінгвістики з вивчення різноманітних власних назв [7, с. 6].

Ойконімія США відзначається неоднорідністю та багатоаспектністю факторів породження її одиниць. Зауважимо також, що традиційна класифікація населених пунктів США передбачає також їх розподіл на дві великі категорії залежно від того, чи є населений пункт офіційно зареєстрованим (інкорпорованим) за законами відповідного штату, чи ні:

- офіційно зареєстровані населені пункти (*legally incorporated places – LIP*);
- населені пункти, що підлягають перепису населення (*census designated place, CDP*) [13, с. 14].

До населених пунктів обох категорій відносять чотири типи поселення: *city*, *town*, *village*, *borough* [13, с. 15]. Населені пункти, що підлягають перепису населення, не мають автономного та незалежного керівництва. До 2001 року подібні населені пункти називались також *unincorporated areas*. Подібні офіційно незареєстровані назви з'явилися у США ще на початку становлення державності, в ті часи, коли країна була переважно аграрною [13, с. 14].

Різноманітність назв населених пунктів країни, їх етимологічного походження зумовлена насамперед тим фактом, що її заселення відбувалося представниками різних народів. Як відомо, корінними мешканцями південноамериканського континенту були індіанці, що безперечно вплинуло на топоніміку країни в цілому. Так, запозиченими з мови корінних мешканців є не тільки ороніми (наприклад, *Appalachian Mountains*, *Taconic Mountains*), гідроніми (наприклад, *Huron*, *Mississippi*), але й ойконіми, наприклад: *Pawtucket (Rhode Island)*, *Nanticoke (Pennsylvania)*, *Chesapeake (Virginia)*, *Rappahannock (Virginia)*.

Індіанське походження мають також назви таких міст, як *Chicago*, *Omaha*, *Miami*, *Milwaukee*. При цьому в значній кількості ойконімічних назв індіанського походження віддзеркалено ті чи інші особливості місцевості, зокрема: *Chesapeake (Virginia) – great shellfish bay Poughkeepsie* [10, с. 34]. Крім того, індіанське походження мають також назви 24 штатів країни, наприклад: *Arkansas*, *Illinois* тощо.

Першими іспанськими колоністами майбутніх США було надано назви таким населеним пунктам, як *Augustine* (1565 р.), розташованому на території нинішнього штату Флоріда; *Santa Fe* (1609 р.), розміщеному на території сучасного Нью-Мексико. Ойконімами іспанського походження є також *Alhambra*, *Basco (Illinois)*, *Cactus (Texas)*, *Cadiz (Ohio, Kentucky, Indiana)*. Багаточисельними на території США, як і в іспаномовних країнах, є ойконіми з лексемою *santa* (ісп. *святий*), наприклад: *Santa Fe*, *Santa Barbara*, *Santa Cruz*, *Santa Ana*, *Santa Maria*, *Santa Monica*, *Santa Rosa*. Іспанське походження має також назва столиці штату Каліфорнія *Sacramento* (засновано в грудні 1848 року).

Ойконіми США іспанського походження поділяються на такі групи:

- колоніальні, що з'явилися на території країни в період її освоєння іспанцями (наприклад, *Los Angeles*);
- постколоніальні, які з'явилися на територіях країни, що були відкриті іспанцями (наприклад, *Brazos*);
- неколоніальні, які позначають назви міст, населених пунктів, що ніколи не перебували під контролем Іспанії (наприклад, *Bellavista (Arkansas)*);
- штучно створені ойконіми, які утворилися у сучасний період і нагадують іспаномовні одиниці за формою (наприклад, *Sierra Vista (Arizona)* – назва з'явилась у 1956 році) [10, с. 71].

Зазначимо, що в межах одного адміністративно-територіального утворення (штату) населені пункти не можуть мати однакові назви, незалежно від того, чи є вони інкорпорованими, чи ні, що запобігає їх можливій плутанині [13, с. 14]. При цьому дублювання назв міст у різних штатах є багаточисельним, наприклад: *Kansas City (Missouri) – Kansas City (Kansas); Texarkana (Arkansas) – Texarkana (Texas); Bristol (Virginia) – Bristol (Tennessee)*. Більше, ніж 30 населених пунктів в США отримали свою назву на честь першовідкривача країни Христофора Колумба: *Columbia (Alabama, South Carolina, Kentucky, Michigan, Missouri), Columbia City (Indiana, Seattle, Oregon), Columbus (Ohio, Illinois, Texas, Nebraska тощо)*.

Британці заснували своє перше поселення на території сучасного штату Вірджинія в 1607 році, назвавши його *Jamestown*. Починаючи з 1620 року, вони здійснювали активну колонізацію південноамериканського континенту, що позначилося на існуванні великої кількості одиниць англосакського походження в країні, зокрема: *Aleut, Capeground, Range Corner, Rangeley тощо*.

На території США існує також велика кількість англосакських ойконімічних назв, що походять від імен і прізвищ королів, герцогів, адміралів та інших видатних осіб Великобританії. Одним із таких ойконімів є *Charleston*, що походить від імені королів Англії, Шотландії та Ірландії Карла I (Charles I) (1625–1649 pp.) та Карла II (Charles II) (1660–1685 pp.). Вказаний ойконім застосовується для позначення різноманітних населених пунктів у різних штатах країни (*Kentucky, Missouri, New Jersey, North Carolina, South Carolina, Oregon, Illinois, Ohio тощо*). Зазначимо також, що *Charleston* є компонентом таких ойконімічних назв, як *North Charleston (South Carolina), West Charleston (Ohio), South Charleston (West Virginia)*.

Найбільш відомим серед «герцогських» назв англосаксонського походження є *New York*. До появи європейців на території цього міста мешкали індіанці. В 1625 році на цій території голландцями було засновано поселення Новий Амстердам (гол. *Nieuw Amsterdam*), що у 1664 році було захоплено англійцями та перейменовано в Нью-Йорк. Ініціатором захоплення голландського поселення був король Англії, Шотландії та Ірландії Яков II Стюарт (1663–1701 pp.), який в 1644 році отримав від свого батька Карла I почесний титул герцога Йоркського [10, с. 94]. Зазначимо, що вказаний титул надавався англійськими, а згодом також британськими королями, членам своєї родини. Назва титулу походить від одного з найдавніших британ-

ських міст *York*, що виник на основі римської фортеці приблизно в 71 р. н. е., ставши в VI столітті центром одного з ключових англосаксонських королівств Нортумбрії (655–954 pp.) [10, с. 71].

Багато ойконімічних назв США починаються із лексеми *new*, а інші їх компоненти є топонімами англосаксонського походження (переважно ойконімами), зокрема: *New Jersey (Jersey – острів в Ла-Маншу), New Bedford, New Albany, New Braunfels, New Britain, New Windsor, New London, New Rochell тощо*. Наявною лексема *new* є також у назві одного з найбільших міст штату Луїзіана *New Orleans*, що, на відміну від зазначених вище міст, має французьке походження (*La Nouvelle-Orléans*). Подібні одиниці називаються «ойконімами-мігрантами, тобто двійниками ойконімічних назв інших країн» [6, с. 23].

Зазначимо, що назви міст і населених пунктів французького походження зосереджені в США переважно в штаті Луїзіана. І нині в ньому «приділяється велика увага збереженню етнічних коренів і спадщини франкомовного населення, що виявляється зокрема в збереженні різноманітних географічних назв франкомовного походження» [11, с. 103]. Це стосується, наприклад, також назви столиці штату Луїзіана *Baton Rouge* (від франц. *червона паличка*). Сам штат було названо на честь французького короля Людовіка XIV (від франц. *Louis – Луї*). Про збереження франкомовної спадщини свідчить той факт, що більше ніж 70 кварталів Нового Орлеану було названо на честь бурбонських королів і членів їх родин, і ці назви й донині зберігаються в місті [10, с. 112].

Ойконіми французького походження зустрічаються й в інших штатах країни, зокрема: *Coeur d'Alene, Idaho* (від франц. *вушко голки*); *Bonne Terre, Missouri* (від франц. *гарна земля*); *Bellevue* (від франц. *гарний вигляд*) тощо. Останній із вказаних ойконімів є назвою міст, поселень, селищ у великій кількості штатів країни (*Idaho, Iowa, Washington, Virginia, Wisconsin, Georgia, Illinois, Delaware, Colorado, Texas, Florida та ін.*).

Наявними в ойконімії США є також голландські назви, хоча їх і не так багато, як іспанських і французьких. Голландські ойконіми зосереджені переважно в південно-західній частині країни, проти окремі з них можна зустріти в великій кількості інших її штатів, наприклад: *Amsterdam (California, Virginia, Missouri, Montana, Ohio, Texas, Pennsylvania, New Jersey)*.

Ойконімія США відзначена також наявністю різноманітних населених пунктів німецького походження, які можна зустріти в різних штатах

країни, наприклад: *Germantown (Iowa, Virginia, Wisconsin, Illinois, Indiana, Connecticut, Kentucky, Massachusetts, Maryland, Ohio, Pennsylvania, North Carolina, South Carolina, Tennessee)*; *Harrisburgh (Pennsylvania)*; *Andreas, Baden, Bressler, Dilsburgh, Enhaut, Lititz, Oberlin, West Hamburg* та ін.

Після Війни за незалежність (Американської революції 1775–1783 рр.) до складу ойконімічних назв США поступово почали надходити власні назви, надані великим містам і селищам у різних куточках країни на честь президентів країни, відомих політичних діячів, зокрема: *Washington (capital of the USA; Alabama, California, Georgia, Indiana, Kansas, Michigan, North Carolina, Pennsylvania* тощо); *Adams (California, Indiana, Massachusetts, Nebraska, Tennessee, Wisconsin* тощо); *Lincoln (Alabama, Delaware, Illinois, Iowa, Kansas, Michigan, Nebraska, New Mexico* тощо).

Прикладами ойконімів англосаксонського походження, що віддзеркалюють географічні особливості території, на якій розташовано міста та села, є *Salt Lake City (Utah)*, *Blue River (Colorado, Wisconsin)* та інші. Багато міст і селищ у різних штатах США отримали назву *Buffalo (Illinois, Iowa, Kentucky, Missouri, Ohio, Texas, Wisconsin)* за назвою тварини (бик, буффало), яка була дуже поширеною на території континенту до його масового заселення [10, с. 64]. Значна кількість ойконімів США пов'язана з міфологією та подіями давнини: *Atlanta* (названа за ім'ям грецького титану); *Memphis* (за назвою столиці Стародавнього Єгипту); *Cincinnati* (за прізвиськом політичного діяча Стародавнього Риму) тощо.

В ойконімії країни існують також одиниці грецького походження. Засобами йменування маленьких міст і селищ США при цьому є ойконіми, які використовувалися в Античній період для номінації відомих усім великих міст. Так, у країні існує 24 міста із назвою *Athens*, 15 населених пунктів із назвою *Alexandria*, 20 – із назвою *Sparta*, 22 – із назвою *Utica* [10, с. 72]. Іншими ойконімами грецького походження є: *Clio (Alabama, California, Iowa, South Carolina)*, *Eros (Louisiana, Arkansas)*, *Ithaca (Nebraska, Ohio, New York)* тощо. Наявними в ойконімії США є також одиниці фінського походження, зокрема ті, що походять від поширених фінських прізвиськ, наприклад: *Ojala (California)*, *Koskella (Idaho)*, *Tikka Reservoir* (від фінськ. *tikka* – *дятел*). До англо-американської ойконімії входять також одиниці, запозичені з інших мов, які не є численними порівняно з зазначеними та описаними вище.

Особливої уваги заслуговують, так звані, «гібридні ойконіми», в яких поєднуються лексеми англосаксонського походження та запозичені одиниці [11, с. 72], зокрема:

– іспанські та англійські (*Saint Xavier, Mesa County*);

– французькі та англійські (*Bushville, Pleasantville, Longmont*); голландські та англійські (*Flatbush, Kinderhook*);

– німецькі та англійські (*Greensburg, West Hamburg*);

– грецькі та англійські (*Pinopolis*) тощо.

Багато ойконімів мають у своєму складі топоформанти різного походження. Під топоформантом розуміємо «суфікс або рівнозначну йому службову морфему, що використовується як засіб топонімічного словотворення» [6, с. 34].

Базуючись на географічному принципі, Бюро перепису населення США (US Census Bureau) виокремлює нині в країні чотири крупних регіони, кожний з яких включає два-три дрібних підрозділи, які, в свою чергу, об'єднують кілька штатів:

– *Northeast Region (New England Division, Middle Atlantic Division)*;

– *Midwest Region (East North Central Division, West North Central Division)*;

– *South Region (South Atlantic Division, East South Central Division, West South Central Division)*;

– *West Region (Mountain Division, Pacific Division)* [13, с. 15].

Для позначення певної концентрації населення Рада США з географічних назв (U. S. Board on Geographic Names, BGN) використовує зараз також термін *place: a populated place includes any named community of one person or more, but also includes named neighborhoods within a city, named housing subdivisions, and even communities of modular and mobile structures* [13, с. 16]. Подібна концентрація населення повинна мати при цьому назву, бути визнаною на місцевому рівні та не належати будь-якій іншій території (*The Bureau of the Census defines a place as a concentration of population; a place may or may not have legally prescribed limits, powers, or functions. This concentration of population must have a name, be locally recognized, and not be part of any other place*) [13, с. 17].

Метою діяльності Ради США з географічних назв (U. S. Board on Geographic Names, BGN) є збір та збереження всіх географічних назв, включаючи назви населених пунктів. Усі населені пункти заносяться в загальний список за штатами в алфавітному порядку.

Висновки та перспективи дослідження.

Таким чином, ойконім є видом топоніма, власною назвою, що використовується для позначення будь-якого населеного пункту. Породження та етимологічне різноманіття ойконімів США зумовлено великою кількістю позамовних факторів, пов'язаних, в першу чергу, з тим, що заселення країни відбувалося представниками різних народів. До таких фактів відносимо географічні особливості території, на якій було засновано населені пункти, історичні, економічні, соціокультурні та інші особливості розвитку їх засновників, осо-

бливості їх світобачення та світосприйняття, контакти з іншими народами. Вказані факти визначили етимологічний склад англо-американської ойконімії, до якої входять не тільки споконвічні англосаксонські назви різноманітних населених пунктів США, але й запозичені одиниці індіанського, іспанського, французького, голландського, грецького, фінського тощо походження. Наявними в її складі є також гібридні ойконіми. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі англomовних ойконімів США із топоформантами різного етимологічного походження.

Список літератури:

1. Арделян О. В. Топоніми у складі фразеологічних одиниць як знаки англійської етнокультури. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. Вип. 38. Т. 2. С. 41–44.
2. Брестед Дж. Г. История Египта с древнейших времен до персидского завоевания / пер. с англ. В. М. Викентьева. М. : ЗАО «Центрполиграф», 2021. 607 с.
3. Куш Е. О., Шовкопляс Ю. О. Способи перекладу американизмів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2021 № 49. С. 158–161.
4. Орлова С. І. Структурно-словотворчі особливості англійських топонімів. *Науковий Вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2011. № 3. Ч. 2. С. 166–169.
5. Сулейманова А. К. Топоним как лингвокультурологический феномен. *European Social Science Journal*. 2014. № 5(44). С. 287–293.
6. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного. Москва : Наука, 1973. 366 с.
7. Суперанская А. В., Сталтмане В. Э., Подольская Н. В., Султанов А. Х. Теория и методика ономастических исследований. Москва : Наука, 1986. 256 с.
8. Уразметова А. В. Метафора как способ создания вторичных номинаций (на материале топонимических прозвищ США). *Вестник Костромского государственного ун-та имени Н. А. Некрасова*. 2014. № 5. Т. 20. С. 175–178.
9. Хвесько Т. В., Черниченко О. Ю. Семантические маркеры топонимов в языке и речи. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2010. №1. С. 124–128.
10. Hook N. Julius. All Those Wonderful Names: a Pot-Pourri of People, Places and Things. N.Y. : Wiley, 1991. 317 p.
11. Larson M. L. Borrowings in the English Language. New York : University Press of America, 1984. 586 p.
12. Miller J. Miller's Antiques Encyclopedia. L. : Mitchell Beazley, 2017. 592 p.
13. McKnight T. L. Regional Geography of the United States. New York : University Press of America, 2007. 496 p.
14. Skeat W. An Etymological Dictionary of the English Language. Mineola : Dover Publication, 2005. 832 p.
15. Watts V. The Cambridge Dictionary of English Place-Names. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 778 p.

Kapush L. M., Kukonina N. A. EXTRALINGUAL FACTORS OF FORMING AND ETYMOLOGICAL ORIGIN OF THE USA OIKONYMS

The article is devoted to the study of English-language oikonomy of the USA. The notions of «oikonym», «oikonymy», «toponym», «topoformant» are defined in the article. The place of oikonyms among other toponymic names is determined in it. Extralingual factors that made an impact on the processes of forming of English-American oikonyms and etymological origin of such language units are also revealed in the article.

Toponym is a proper name given to a geographical unit. Oikonym is viewed as a type of toponymic proper name used for designation of any human settlement. A set of such language units is called oikonomy. Not only oikonyms, but oronyms that are names of designation of mountains or mountain ridges, hydronyms that are units of designation of different water spaces, urbanonyms that are means of naming of intraurban objects belong to toponyms. As all other proper units they are studied by such a linguistic discipline as onomastic.

The processes of forming of the USA oikonomy are predetermined by a great number of different extralingual factors and the fact that settlers of the territory of the country were representatives of different nations. That is why not only geographical peculiarities of the settled territories, but historical, economic, social, national

and ethnocultural factors of the development of their settlers, peculiarities of their worldview and world perception, their contacts and relationship with representatives of other nations and cultures can be revealed in the meanings of such language units.

The development of the USA territories was carried out mostly by Anglo-Saxon descendants. That is why oikonymic names of Anglo-Saxon origin are viewed to be native units of Anglo-American oikonomy. Borrowed units of Indian, Spanish, French, Dutch, Greek, Finish origin as well as some other languages also exist in it. So called «hybrid units» containing not only native English component but units borrowed from different languages exist in English-American oikonymy. Topoformants that are morphological means of creating of Anglo-American oikonyms are also of different etymological origin.

Key words: *etymological origin, extralingual factor, borrowing, oikonym, toponym, topoformant.*

Klymenko T. A.

Oles Honchar Dnipro National University

Suima I. P.

Oles Honchar Dnipro National University

TRANSLATION OF THE FILM TITLE AS A CULTURAL PHENOMENON

The article deals with the problem of film titles translation. The title of the film is translated by usage of transformations, that ensure a proper understanding of the film by representatives of the other language cultures. The translation of the title of any film is closely related to a lot of factors. Among them are the culture of the country that created the film, the pragmatic influence on the understanding of the film and the quality of translation. The problem of interconnectedness and culture is traditionally under the interests of linguists. Direct or word for word translation is used with the most accurate and regular indicators if the title of the film consists of proper titles or includes them in its composition. It is also used when there is a unique name of the characters, which should not be changed to preserve the originality and attract the audience with its novelty. Many movie titles are translated by replacing or adding lexical elements that use keywords for the movie, offsetting the semantic or genre-based literal translation. The last strategy is logical development. This translation strategy is one of the most popular and requires great skills of translators, as well as knowledge of the cultural characteristics of both countries. The change of title is usually made due to the inability to convey the pragmatic content of the original text. This most popular and effective method of translating the title of the film is quite creative (from the advertising point of view of the film) describes part of the plot to attract the attention of future viewers.

The following strategies are appropriate in translating English film titles into Ukrainian: direct title translation, logical development or so-called content development, and various types of translation transformations (addition, omission, replacement, transliteration, etc.) in a smaller percentage. The choice of strategy depends on the original title of the film, linguistic cultural components, genre of the film, audience and marketing strategies. It was also found that the translations of the titles of the films into Ukrainian were not always adequate, the translated titles did not correspond to the content, ideological concept and genre of the film.

Key words: film, translation, title, strategy, word for word translation, logical development, translation-explanation.

Problem statement and relevance. The translation of the title of any film is tightly bound with the culture of country, which produced this film. Language does not exist outside of culture that is, outside the socially inherited set of practical skills and ideas that characterize our way of life [8, p. 77; 9, p.164].

The problem of the relationship between language and culture has traditionally been included in the interests of linguists. However, in recent decades the concept of “culture” has become more and more widely interpreted. Replacing the understanding of culture as a set of material and spiritual achievements of civilization came an expanded interpretation of the term, which includes all the peculiarities of historical, social and psychological phenomena characterizing exact ethnic group, its traditions, values, views, institutions,

behavior, life, living conditions – in short, all sides of its being and consciousness. V. Komissarov notes that language as a mean of verbal communication is an essential part of culture, and all features of its structure and functioning can be considered as culture reflecting through linguistic perspective in ethnic group of people [3, c. 63].

However, he stresses that the complex and indirect nature of language communication with other elements of culture must be taken into account. The surrounding world, the spiritual life and behavior of people are reflected in human consciousness in certain cognitive structures, which in turn are realized and restructured in linguistic categories and forms. The formation and development of cognitive and especially linguistic structures are influenced not only by external factors, but also by

internal laws that determine the existence of cognitive and linguistic systems as holistic entities [3, c. 63].

According to their iconic nature, film titles comprise a special category of proper names. The most important function of film titles is an informative function that includes an advertising function and the function of influence on a viewer. The film titles differ from each other and from other elements of language with their concise structure and they also show peculiarities that are considered to be common for independent units of language [4, c. 98]. The stylistic function of the film titles is bound with its commercial side and the impact of marketing. Stylistically labeled film titles are those titles whose expressiveness is achieved through linguistic means of different levels.

The great number of films used in the mass media emphasizes not only on the popularity of film titles, but also on the fact that these linguistic units have been included in the class of idioms [1, p. 10; 2, p. 14]. In this work, only the traditional term "film title" is used. The title of film performs some very important functions for film itself, which could not be realized in the absence of it. First of all, the title of film identifies the film. It means that without film title any conversation about the cinema would be impossible, the work of the entire film industry would be extremely difficult, since the designation of the film is necessary at all stages of film production – from the top line in the script to the title in the magazine or the Internet portal. Secondly, it is impossible to advertise and promote film without film title. Furthermore, titles help us understand the endless stream of reviews, trailers, articles, news concerning exact film. Moreover, titles help us structure information about cinematography and everything related to it. Thus, the title is a mean of directing the audience's perception of the film in one direction or another, or just in necessary direction.

The film's authors convey to the viewer the main idea of the film picture, its design, its plot with a help of placing the accents in title, bringing to the title specific thoughts [5, p. 19]. The translation of the film is always accompanied by some difficulties not only linguistic but also technical, which affects the degree of equivalence and adequacy of the translation of the original, as well as its technical implementation on screen. The title of film gives the first information that the viewer receives about the tape. Already judging the title, the viewer decides to view or not to view the tape. A kind of intrigue, a semantic content, the mystery lies precisely in the title. Therefore, the translation of the film title is extremely important. Besides, it is

one of the new problems that translator faces during the process of translation [6, p. 60; 7, p. 92].

To achieve the desired success, the translator needs not only excellent command of foreign and native languages, but also extralinguistic knowledge. In addition, the translator should have good creative skills and intuition. It is the duty of each translator to pay attention to the smallest and invisible details, to be sensitive in the selection of information, to study a foreign culture, to fulfill the professional mission of the translator, to transfer not only the words and ideas of the text of translation, but also the color of cultural life people.

While doing so, the final variant of the translation must be perceived by the recipient of that culture. Thus the translator must achieve the same impact on the recipient by the translated text that renders the original text [10, p. 50-62]. Sometimes it happens when the film title seems to be translated correctly, and it is difficult to find more successful translation, but there is a feeling of discomfort as if something is "wrong". This is the case when the mistake is in the absence of opportunity to keep the stylistic unity of the original title and its translated analogue. In other words the style of the translated film title does not correspond to the style of the original title.

The peculiarities of language are of a great interest for different translation researches, directly or indirectly due to the culture of native speakers, their mindset. Similar features can be found at different levels of linguistic structure, in the rules of verbal communication, in the ways of describing reality etc. According to V. Komissarov, the decisive and crucial role is played by socio-cultural factors in the formation of communicators' knowledge, without which interpretation of linguistic expressions is impossible. The messages that directly reflect the living conditions and customs of a particular culture are also of the great interest for theory and practice of translation. For example, bedrooms in English homes are often located on the second floor, so that the phrase "It's late I'll go up" is easily interpreted as going to bed. When an American announces that he wants to buy a three bedroom apartment, his message will be correctly understood only by someone who knows that in the USA it is obvious to have one common room, except from other individual rooms. So, it is a four-room apartment [3, c. 64].

Studying the cultural peculiarities from verbal communication point of view, it is necessary to mention that culture in general is of great interest for translation studies. V. Komissarov emphasizes that translation activity means not only the interaction

of two languages, but also the contact between two cultures. It should be born in mind along with the unique characteristics that describe each individual culture. There are factors which are common to many or some cultures. In addition, different cultures have always influenced and continue to influence one another.

While Venuti indicates that translation strategies “involve the basic tasks of choosing the foreign text to be translated and developing a method to translate it”. He employs the concepts of domestication and foreignisation to refer to translation strategies. Venuti sees domestication as “translating in a transparent, fluent style in order to minimize the foreignness of the target title”. In accordance with his view of translation methods, any measures aimed at bringing the author (here: film maker, producer, translator) closer to the reader (here: target audience) [10, p.60].

The purpose of the article. The purpose of the article is to create a comprehensive system of theoretical and practical knowledge required for the translator in translating the film titles from English into Ukrainian.

The presentation of the main material. The database used in the research encompasses over 1000 film titles gathered from the bases of the internet TV service during the years 2015-2020. All the films have been broadcasted in Ukrainian versions by various TV channels and private cinema broadcasting during premiere release. The film genres of the titles were labelled by the service. The labels are congruent with the ones which are found in The Internet Movie Database (abbreviated IMDb) [11], the world's most popular and authoritative source for movie, TV and celebrity content.

The sample of films includes appropriate 300 film titles, and encompasses films with the following labels in the given number:

- Comedies (28%)
- Dramas (20%)
- Thrillers (16%)
- Action films (13%)
- Detectives (10%)
- Adventure films (8%)
- Fantasy (3%)
- Criminal films (2%).

We focus our considerations on an attempt to explain and rationalise the various solutions which can be seen in the titles of films which arrived on Ukrainian screens in the years 2015–2020 and were translated into Ukrainian for the Ukrainian-speaking audience. Translation is perhaps a misleading term, because it notices, fidelity to the original seems

hardly even a significant consideration, much less an aim of the film distributors who provide the titles.

The new titles for the Ukrainian cinema are chosen by professionals to suit the needs, demands and desires of their cinema public. Any new title must above all be memorable and possibly convey an accurate impression of the film's contents. What is more, according to our previous research it is investigated that the most used translation transformations for translation of film titles from English into Ukrainian are the following:

- syntactic assimilation (direct translation/ word-for-word translation) as a brightest and the most effective grammatical title transformation;
- logic development (modulation) as a brightest and the most effective lexical title transformation.

That's why in order to prove this information the films of 2018-2020 years from film corpus were selected for research and statistic creation. Statistic shows the division of presented films into specific film genres and percentage of film genres for each translation transformation type (see Appendix 6, Appendix 7). As a result, provided diagrams represent the percentage of film genres for logic development translation transformation and the percentage of film genres for syntactic assimilation translation transformation.

Free formulation of titles in translation raises questions and doubts in both scholars and film recipients (in forums, blogs etc.). The title is not the only element that is altered; along with the “annihilation” of the initial form, intention and message, a brand new form, intention and message are created.

One of the reasons for altering a title is not the mere whim of the distributor, but its relative untranslatability. The free formulation of a title may originate from translation difficulties of a semantic and/or cultural nature, such as puns/humor; proper names; culture-specific content, such as references to other films and literature, rhymes, idioms, lexical and grammatical shifts, and so on.

Occasional derivatives. A relative untranslatability can be seen in the occasional forming of ad-hoc derivatives. For example, the creation of non-existent verbs built from nouns can pose a difficulty in translation, as in:

Puns. An important problem in translation is caused by puns – witty formulations hinging on the juxtaposition of two relevant meanings conveyed by means of a single surface structure and so also including idiomatic phrasemes:

- “*Your Highness*” – “*Хоробрі перцем*”;
- “*Lawless*” – “*Найп’яніший округ у світі*”;

- “*That’s My Boy*” – “Мій пацан”;
- “*Tucker & Dale vs Evil*” – “Вбивчі канікули”.

Proper names (PN). Names constitute one of the potential problems in the translation of any text. “A proper name is a word or group of words which is used to identify a unique concrete object (human being, animal, thing or place) existing now, in the past or only in human imagination”.

Among the names in original film titles, we can isolate first names; last names, with or without forms of address or combinations of both; nicknames; combinations of nicknames and last names, place-names such as towns, cities, clubs, islands etc., names as components of phrasemes or proverbs:

- “Rebecca” – “Ребекка”;
- “The Aeronauts” – “Аеронавти”;
- “The Grinch” – “Грінч”;
- “Aquaman” – “Аквамен”;
- “Deadpool” – “Дедпул”;
- “Thor: Ragnarok” – “Тор: Рагнарок”;
- “Doctor Strange” – “Доктор Стрендж”.

If the name is rendered in translation, it usually requires some specification lacks the name and the rhyme, but it renders the fact of the third party involved in the relationship very well. There are, however, proper names as fixed elements in phrasemes. When modified (and punned) and not recognized as such and/or ignored, they result in mediocre translations. Exotic sounding proper names seem to be understood as too vague and are rendered in expanded form

Explication and Clarification. We see the translation of certain titles as clear attempts at the clarification of those titles which might not have been understood if either left in unchanged form or translated. The ST might be an abbreviation or a foreign word which is not specific enough. For example:

- “Jobs” – “Джобс: Імперія спокуси”;
- “Hitch” – “Метод Хітча”;
- “Elysium” – “Елізіум – рай не на Землі”;
- “Pain & Gain” – “Кров’ю і потом: Анаболіки”.

As innocent as the ST sounds, the Ukrainian title clarifies that it might be a vulgar film with filthy humor. The original English titles are established on ambiguity, and they often leave the potential meanings to the imagination and the associative skills of the viewer. The typical clarifications in Ukrainian concern titles which were probably considered too general and vague, and so they narrow general titles down to concrete contexts.

Focus shift. Here, certain elements present in the ST are omitted, and different elements are given greater

importance in the TT. Not only do we speak of lexical choices, but also of grammatical solutions leading to new creations and not seldom to semantic shifts, as in:

- “*Unfriended: Dark Web*” – “Видалити з друзів”;
- “*The Week Of*” – “Тиждень до”;
- “*The Open House*” – “Будинок на продаж”.

The semantic shifts consist in placing the focus on different elements of the plot and/or protagonists, thus changing the perspective of the ST which conveys too much of the plot, and even suggests the outcome of the story, where the singularly unpleasant main character is shifted to the semantically capacious.

Stylistic reasons. Many film (title) critics notice that often the title could have been rendered faithfully, yet a certain film was still given a changed one. It can be speculated that certain grammatical forms, such as present and past participles, inflection in Ukrainian play an important role in transferring titles. In our opinion, those titles (both of books and films) attract the attention of the recipient when they are concise, curiously phrased or neatly formulated. Among such are the following film titles:

- “*Ready or Not*” – “Гра в хованки”;
- “*The Good Liar*” – “Ідеальна брехня”;
- “*The Art of Racing in the Rain*” – “Очіма собаки”;
- “*6 Underground*” – “Шестеро поза законом”.

Associational tricks. Ukrainian distributors sometimes make use of a trick by building a non-existent association for a foreign or domestic film. The allusions usually have nothing to do with the original film or its plot, however they make use of an association of the names of actors playing in them with other titles which they featured. Allusions are artificially created to high-grossing films to ensure increased ticket sales. We can list:

- “*The Hangover*” – “Похмілля у Вегасі”;
- “*Shark Tale*” – “Підводна братва”;
- “*Over the Hedge*” – “Лісна братва”;
- “*Tower Heist*” – “Як обікрасти хмарочос”

From global to local. Certain translations into Ukrainian involve visible domestication procedures that is a choice of including local cultural references (to celebrities, songs etc.), among others phrasemes/sayings, or any other element translators deem necessary to preserve the filmic experience and to produce a fresh and engaging translation. As in the following examples:

- “*The Call of the Wild*” – “Поклик прашчурів”;
- “*Ready or Not*” – “Гра в хованки”.

Taking all the factors into account it’s necessary to say that for advertising purposes different approaches in translation can be used. There is

a set of rules and transformations that are used more often according to the peculiarities of both source and target languages. Anyway with a help of all these approaches it's possible to recreate a film title from a foreign language without a great loss in meaning and stylistic attributes and then have success in the local film distribution.

The analysis of the translation of the film titles shows that the choice of a particular translation strategy is influenced by a number of reasons. When choosing a translation strategy, the determining condition is the presence or absence of a cultural component.

As already mentioned, one of the important reasons for changing the names of films due to the linguistic barrier is the need for pragmatic adaptation of cultures realities, phraseologisms, etc. Such techniques as hypo-hyperonymic translation, simulation, descriptive translation, addition, omission, contextual substitutions, calculations, etc. are used in order to realize it.

An example of a narrowing of meaning (based on metonymy) is the translation of a movie title "Dead Man On Campus" – "Мертвяк в коледжі". Actually, campus is a complex of buildings and structures, which includes educational buildings, laboratories, a library, a gym, administrative premises, a student club, a clinic, dormitories, etc. But in Russia, such campuses do not exist and all institutions are located in different places, or within the walls of the same building, so in this case it is preferable to use the concept more familiar to the Ukrainian viewer – college, which is part of the campus.

The use of some translation techniques, such as descriptive translation and additions, is limited in relation to the identifying function of movie titles. It helps film titles to be short and precise.

The cultural aspect in translating movie titles is revealed when there is a genre adaptation of movie titles. Genre adaptation is a technique used to translate language units that relate a movie title to a specific genre, so to speak explaining the genre. For example, the name of the movie "Gun Shy" is translated as "Супершпигун". The title of the detective "City by the Sea" is adapted to the genre "Остання справа Ламаркі"; and the title of horror film "She Creature" is "Жах з безодні" in ukrainian variant. The film title "The Pacifier" in Ukrainian film release was presented as "Лисий нянька: Спецзавдання – комедійний екшн". In addition, the literal translation "Пустушка" has extra negative connotations.

Political views in different countries also influence the translation of movie titles. For example, a movie "Some Like It Hot" which was under strict

censorship in the Soviet Union was called "В джазі тільки дівчата". Although recently the reference to the original title appears more and more often.

Movies from different countries are presented in Ukrainian release, some of them are more popular, others are less. However, this fact is one of the reasons for the change of film titles. For example, the American film "Taxi" released in 2004, was renamed into a "New York taxi" because it was a popular French film with the same title, released in 1997. This translation can be considered optimal because it does not create confusion in movie titles. Ease of reading can also be attributed to linguistic factors that influence the translation of movie titles. For example, there is a version that the movie "300" was presented in Ukrainian release "300 спартанців" in order not to have any graphical coincidences with a word "zoo".

The most untranslatable type of titles is the titles containing a word game or a pun, when translation losses are almost inevitable. For example "Avenging Angelo" – "Помста Янгола". The problem with the internal form is also individually solved. The title of the movie "Jonny English" was translated in different ways: by transliteration and addition of a semantic element – "Джонні Інглїш", "Агент Джонні Інглїш". The title of comedy "Mrs Doubtfire" (doubt – "сумнів", fire – "вогонь, запал") was replaced as "Місіс Даутфайр".

The title of "black" comedy "The Royal Tenenbaum" contains contamination "Royal" which is a name of the main hero and it also has meaning "королівський". The translations of the title of this movie vary depending on the accent you choose: "Сімейка Тененбаум", "Могутня сімейка Тананбаум".

Thus, the choice of strategy for translation of movie titles depends on a number of reasons due to the specificity of the original text (high dominant density of movie titles, the relationship of the movie title to the content of the film), and the linguistic barrier, which requires a pragmatic and genre adaptation, euphemism usage and etc.

Conclusions. Thus, our analysis showed that the following strategies are appropriate when translating English-language movie titles into Ukrainian: direct translation of the title, transformation of the title and also logic development. The choice of strategy depends on the original film title, linguistic cultural components, movie genre, viewership, and marketing strategies. It was also found that the translations of the film titles into Ukrainian were not always adequate, as the translated titles did not correspond to the content, ideological concept and genre of the film.

We saw the prospect of the study in the further study of this topic, in particular translation of certain genres of films turned our attention.

The title of the film should be as short as possible. It can also be as a business card. Actually, film titles can be different – bright and of high quality or just not successful for film industry. Unfortunately, or fortunately, not only professional translators but also advertisers, producers and broadcasters are involved in the reproduction of foreign film

titles into Ukrainian or Russian. All of them try to create a real, vivid title. The main purpose of any film title is to catch the viewer and, as a result, sell the movie. Although there is a long list of titles with literal translation, more often than not, the so-called translation of titles can be defined as an adaptation. When translating Ukrainian or Russian variants of the title, the translator takes into account not only the original title and the story, but also future viewers, their mentality, needs and interests.

References:

1. Зарецкая А. М. Особенности реализации подтекста в кинодискурсе: автореф. дисс. канд. фил. наук. 10.02.19. Челябинск, 2010. 22 с.
2. Иванова Е. Б. Интертекстуальные связи в художественных фильмах: автореф. дисс. ... канд. фил. наук. 10. 02. 19. Ульяновск, 2002. 16 с.
3. Комиссаров В. Н. Слово о переводе. Москва : *Международные отношения*, 1973. 214 с.
4. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця : Нова Книга, 2003. 448 с.
5. Кулинич М. А. Еще раз о переводе названий. *Лингвистические основы межкультурной коммуникации*. Нижний Новгород, 2005. С. 15–19.
6. Левицкая Т. Р., Фитерман А. М. Теория и практика перевода с английского языка на русский. М., 1963. 264 с.
7. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Москва: *Международные отношения*, 1974. 216 с.
8. Gile D. Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training. Amsterdam : John Benjamin's Publishing Company, 2009. 101 p.
9. Kaimann D. Movie success in a genre specific contest: Evidence from the US film industry. *Ilmenau Economics Discussion Papers*, 2015. 275 p.
10. Venuti L. The Scandals of Translation: Towards an Ethics of Difference. New York: Routledge, 1998. P. 50 – 62.
11. The Internet Movie Database. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.imdb.com>. (дата звернення 15.03.2022)

Клименко Т. А., Суїма І. П. ПЕРЕКЛАД НАЗВ КІНОФІЛЬМІВ ЯК КУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН

Стаття присвячена проблемі перекладу назв фільмів. У перекладі назв фільмів найчастіше застосовуються перекладацькі трансформації, які забезпечують належне розуміння фільму представниками інших мовних культур. Переклад назви будь-якого фільму тісно пов'язаний з багатьма факторами. Серед них культура країни, яка створила фільм, прагматичний вплив на розуміння фільму та якість перекладу. Проблема взаємозв'язку мови та культури традиційно включається в інтереси мовознавців. Прямий або дослівний переклад вважається найбільш точним та адекватним і регулярно застосовується, якщо назва фільму складається з власної назви або включає її до свого складу. Він також використовується, коли в мові оригіналу є унікальні імена персонажів, які не слід міняти чи трансформувати, щоб зберегти оригінальність та залучити аудиторію своєю новизною. Багато назв фільмів перекладаються шляхом заміни або додавання лексичних елементів, а використання ключових слів для фільму компенсує семантичну або жанрову відсутність буквального перекладу. Остання стратегія – це логічний розвиток. Ця стратегія перекладу є однією з найпопулярніших і вимагає великих зусиль та творчих здібностей перекладачів, а також знання культурних особливостей обох країн. Зміна назви відбувається через неможливість передати прагматичний зміст тексту оригіналу. Це найпопулярніший та найефективніший метод перекладу назви фільму, оскільки він досить креативно (з рекламної точки зору) описує частину сюжету фільму, щоб привернути увагу майбутніх глядачів.

У перекладі англomовних назв фільмів українською мовою доречними є такі стратегії: прямий переклад заголовка, логічний розвиток або так званий змістовий розвиток та різні види перекладацьких трансформацій (додавання, опущення, перестановка, транслітерація тощо) у меншому відсотковому відношенні. Вибір стратегії залежить від оригінальної назви фільму, лінгвістичних культурних компонентів, жанру фільму, перегляду та маркетингових стратегій. Також було встановлено, що переклади назв фільмів українською мовою не завжди були адекватними, оскільки перекладені заголовки не відповідали змісту, ідеологічній концепції та жанру фільму.

Ключові слова: фільм, переклад, назва, стратегія, дослівний переклад, логічний розвиток, переклад-пояснення.

Мизин Т. О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ТЕРМІНОЛОГІЗАЦІЯ ТА ДЕТЕРМІНОЛОГІЗАЦІЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ ГЕОГРАФІЧНІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ

У статті досліджено проблеми термінологізації та детермінологізації у сучасній англо-мовній термінологічній системі підмови географії. Зазначається, що різноманітні аспекти термінології є надзвичайно суперечливими та дискусійними. У дослідженні дається визначення географічного терміна. Підкреслюється, що процес формування нових наукових термінів проходить за загальними законами мовної номінації. Виявлено, що найчастіше англійські терміни утворюються за рахунок внутрішніх ресурсів мови, шляхом термінологізації загальноновживаних слів та транстермінологізації вже існуючих термінологічних одиниць. У дослідженні під термінологізацією мається на увазі процес поповнення термінологічної лексики шляхом вторинної номінації. Визначено, що основними інструментами семантичної деривації термінів виступають метафора та метонімія. Акцентовується увага на тому, що підставою для метафоричного перенесення можуть слугувати асоціації за зовнішньою подібністю, схожістю функцій, одночасною зовнішньою і функційною подібністю. Виокремлено шість груп метафор згідно типу подібності. Підкреслюється, що метонімія є активним типом вторинної номінації у сфері географії. Доведено, що одним із продуктивних інструментів метонімізації є власні імена, що утворилися з загальноновживаної лексики. Помітний пласт представлений метонімічними зв'язками, характерними для терміносполук, що в своїй структурі містять епонім. Досліджено випадки звуження та розширення значення. З'ясовано, що галузеві підсистеми термінологічної лексики формуються та розвиваються в тісній взаємодії одна з одною. Аналізуються випадки транстермінологізації, під якою розуміється залучення термінів із однієї підсистеми мови до іншої. Підкреслюється, що детермінологізація (вихід термінологічного значення поза межі чіткої системи, усталення його в загальноновживаній лексиці, де лексична одиниця може набувати певних відтінків значення) є результатом взаємодії термінологічної системи з загальноновживаною лексикою. Акцентовується увага, що детермінологізація лексичних одиниць зумовлена лінгвістичними та екстралінгвістичними факторами.

Ключові слова: термін, загальноновживана лексика, термінологізація, транстермінологізація, детермінологізація.

Постановка проблеми. Питання термінології постійно привертають увагу лінгвістів. Термінологічні системи різних галузей неодноразово були об'єктом дослідження в наукових розвідках учених. Вивчення закономірностей утворення та функціонування термінів є одним із найважливіших завдань сучасної лінгвістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання термінології є надзвичайно суперечливими і дискусійними. Лінгвісти трактують поняття з різних позицій. Терміни були об'єктом та предметом вивчення вітчизняних і зарубіжних лінгвістів: О. О. Селіванової, В. І. Карабана, А. С. Д'якова, Т. Р. Кияка, З. Б. Куделько, Д. С. Лотте, М. Т. Cabré, Р. А. Faber and L.-A. Pilar. Останні дослідження термінів охоплюють досить широкий спектр питань. Так, Ю. А. Зацний, А. В. Янков розглядають історико-

етимологічні параметри елементів медичної терміносистеми. Н. Ю. Бондаренко досліджує терміни комп'ютерних технологій. В. Л. Іщенко, О. В. Глоба розглядають особливості економічної терміносистеми. Феномен детермінологізації (на матеріалі англійської термінологічної підсистеми машинобудування) розглядає О. О. Литвинко. І. В. Середюк розкриває суть процесу детермінологізації англійських філософських термінів. У фокусі уваги Н. С. Шарафутдінової є семантичні зміни в авіаційній термінології. О. В. Деменчук аналізує типологію моделей семантичної деривації. О. І. Павлова розкриває семантичні способи термінотворення в музичній терміносистемі. Роботи О. В. Константинової присвячені семантичній деривації в процесах семантичної міграції англійських термінів оподаткування.

Проте до сьогодні проблема термінологізації та детермінологізації залишається недостатньо вивченою.

Наукова термінологія – це широкий шар лексики, де терміносистеми інтенсивно розвиваються та активно взаємодіють між собою. Тому вивчення закономірностей утворення термінологічної лексики, її структури та семантики стало одним із найважливіших завдань сучасної лінгвістики. Крім того, вивчення процесів взаємодії термінологічної та загальновживаної лексики є важливим для вивчення тенденцій розвитку мови. Огляд наукового доробку підтверджує, що термінологізація є актуальною для номінації понять у науковій мові.

Постановка завдання. Актуальність статті зумовлена недостатньою вивченістю семантичних аспектів міграції англійської термінологічної лексики в сучасному термінознавстві та лінгвістиці.

Мета статті – розглянути процеси термінологізації та детермінологізації на матеріалі підмови географії. Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**: описати механізми термінологізації, транстермінологізації та детермінологізації лексики; встановити причини семантичних змін.

Матеріалом дослідження слугують лексикографічні видання [1; 6; 11; 14; 16; 18].

Виклад основного матеріалу. Фахова термінологія, під якою слідом за Р.А. Faber and L.-А. Pilar, ми розуміємо вивчення того, як спеціалізовані поняття структуруються, описуються та визначаються в одній і тій же чи різних мовах у межах спеціалізованої науки [12, с. 3] є важливим інструментом передачі спеціальних знань, а галузеві терміни – носіями професійної інформації та її основними елементами.

Терміни виконують комунікативну функцію в професійному середовищі й відображають прагнення людини до оптимізації спілкування в спеціальних сферах діяльності суспільства.

Зазначеним лексичним одиницям властива деємоційність з огляду на те, що терміни покликані створювати точну уяву про поняття і предмет. Вони набувають узагальненого значення, втрачають системність, точність і однозначність [10, с. 251].

На нашу думку, англомовний географічний термін – це слово чи словосполучення, що репрезентує поняття цієї сфери, є відтворюваним, має дефініцію, зафіксовану в лексикографічних джерелах та слугує для передачі інформації в професійному середовищі.

Процес формування нових наукових термінів, в основному проходить за загальними законами мовної номінації. Проте термінологічна система має свої особливості, диференціальні ознаки, що відрізняють її від загальновживаної. Серед таких ознак виділяють системність, стилістичну нейтральність, тенденцію до однозначності в межах термінологічного поля, наявність точної дефініції, тенденцію до відкидання синонімів [9, с. 167].

О. Єсперсен, Г. Марчанд стверджують, що основними джерелами поповнення словникового складу сучасної англійської мови є різноманітні види морфологічного, синтаксичного та синтактико-морфологічного способів словотвору [13; 15].

О. О. Селіванова вказує, що творення термінів відбувається здебільшого шляхом семантичної деривації (метонімізації та найчастіше метафоризації як використання знака однієї предметної сфери на позначення іншої); запозичення, калькування з інших мов: морфологічних способів словотворення, часто із застосуванням інтернаціональних елементів, стандартних спеціалізованих морфем (терміноелементів); аббревіації й аналогії, а інколи і шляхом креації – створення абсолютно нового знака [7, с. 66].

Наше дослідження свідчить, що найчастіше англійські терміни утворюються за рахунок внутрішніх ресурсів мови, шляхом термінологізації загальновживаних слів та транстермінологізації вже існуючих термінологічних одиниць.

Під термінологізацією розуміють набуття загальноназивним словом ознак терміна [5, с. 14].

С. Е. Врайт та Г. Будін зазначають, що термінологізація – це процес метафоричного переносу поняття загальнолітературної мови на точніше поняття в області спеціальної мови [19, с. 752].

У нашому дослідженні під термінологізацією ми будемо розуміти процес поповнення термінологічної лексики шляхом вторинної номінації (метафоризації, метонімізації).

Причини термінологізації полягають у розвитку наукового знання, необхідності номінації нових об'єктів. Механізм виникнення термінологічної лексики на основі загальної часто пов'язують зі схильністю людей порівнювати предмети і явища дійсності, виділяти подібні та відмінні ознаки.

М. І. Кухарчишин стверджує, що в будь-якій терміносистемі є терміни-кореляти загальновживаних слів. Вони ґрунтуються на різних рівнях пізнання – побутовому й науковому. Наукове пізнання спирається на результати побутового: утворивши поняття, ми первинний, чуттєвий зміст слова доповнюємо вторинним – раціональним

наповненням. Отже, терміни є результатом логічного осмислення результатів пізнавальної діяльності людини [3, с. 59].

Основними інструменти семантичної деривації термінів виступають метафора та метонімія. Слід зазначити, що термінологічні метафори – невід’ємна частина наукових текстів. За нашими спостереженнями їхня частка серед географічних термінів складає 23%. Метафоричне пренесення назви зумовлене певними асоціативними зв’язками. Як засвідчує матеріал, підставою для метафоричного перенесення можуть слугувати асоціації за зовнішньою подібністю, схожістю функцій, одночасною зовнішньою і функційною подібністю.

Видається логічним класифікувати метафору згідно типу подібності.

По-перше, це антропоморфні метафори. Наше дослідження показує, що це найчастотніший тип метафори: *head, shoulder, river mouth, solifluction lobe*. Вони складають 36,5% від усіх термінологічних метафор сфери географії.

Друга група представлена метафорами основаними на зовнішній схожості: *bed, blanket, gate, shelf, fork*. Вони складають 27,4%.

Схожість основана на подібності лежить в основі створення термінів третьої групи (14,3%): *base, face, saddle*.

Четверта група – це метафори, які базуються на кореляції змісту і форми (9,6%): *rapids, hanging valley, breakwater*.

П’ята група складається з метафор, що основані на подібності характеристик (8,4%): *shock wave, bogburst*.

Шоста група – термінологічні метафори, що базуються на умовній аналогії: *wandering dune, standing wave*. Їхня частка – 3,8%.

Але семантичні зміни в географічній термінології не обмежуються лише метафорою. Інший частотний тип семантичної зміни – метонімія. Один із активних інструментів метонімізації представлений власними іменами, що утворилися з загальноживаної лексики: *the City, the Highlands*. З іншого боку, досить високу частку географічних термінів складають власні імена, що перейшли до складу географічних термінів: *volcano*, що походить від латинського імені *Vulcanus*, римського бога вогню. Лексична одиниця *atlas* бере свій початок від імені титана, зображення якого з’явилося на одному з перших зібрань географічних карт [17].

Метонімічні зв’язки характерні для терміносполук, що в структурі містять епонім, конкрети-

затор із позначенням особи, причетної до опису чи дослідження поняття, так звані терміни-епоніми: *Alonso model* (модель Алонсо – просторова модель міста розроблена американським економістом Уільямом Алонсо, де місто розглядається як центральний діловий район, у якому йде конкуренція за землю між різними видами її застосування: офіси, магазини, житло). Іншими прикладами можуть слугувати: *Attenberg limits* (граничні значення Аттенберга – показники критичного вмісту у воді дрібнозернистого ґрунту: його границі пересихання, межа пластичності та межа рідини) пов’язані з іменем шведського землероба Альбертом Аттенберга; *Beaufort scale* (шкала Бофорта – дванадцятибальна шкала, розроблена британським гідрографом Френсісом Бофортом і прийнята Всесвітньою метеорологічною організацією, для наближеної оцінки сили і / або швидкості вітру за його дією на наземні предмети або за виглядом і розміром хвиль у відкритому морі); *Mohorovicic discontinuity* (Поверхня або Розрив Мохоровича, границя розділу між земною корою та верхньою мантією Землі) названа на честь хорватського сейсмолога Андрії Мохоровича [1; 6; 11; 14; 16; 18].

Нами зафіксовано також випадки звуження значення, при якому відбувається спеціалізація значення. При переході слів від загального вживання до спеціального вони набувають іншого значення, відбувається їхня спеціалізація. До прикладу, *arena* (арена, сфера діяльності: місце події, стадіон, спортивний комплекс) у сфері географії набуває значення *неглибока западина*. Лексична одиниця *apron*, як географічний термін, звужує своє значення: 1) *алювіальне віяло* та 2) *поріг, водобій*. Лексема *tide* походить від прото-індоєвропейського слова *di-ti*, що означало *поділ часу*. А слово *summer* запозичене із санскриту зі значенням *сезон, пів року* [17].

Протилежний процес, розширення значення, відбиває зростання логіко-семантичного змісту слова і поширення його на більший обсяг речей. До прикладу, слово *zone* було запозичено з грецької мови, в якій воно означало *жіночий пояс*. А прото-германське слово *wind* розширило своє значення і набуло форми *weather* [17].

Е. О. Куш зазначає, що при дослідженні семантичного деривата стосовно термінів тієї або іншої науки необхідно враховувати одну з найважливіших особливостей будь-якої термінології – її системний характер. Термінологія тісно пов’язана з галуззю знань, поняття якої вона описує і, оскільки в будь-якій науці поняття, якими

ця наука оперує, є певною системою, то і терміни, що їх позначають, також пов'язані між собою певними логічними стосунками [4, с. 216].

Галузеві підсистеми термінологічної лексики формуються та розвиваються не ізольовано одна від одної, а в тісній взаємодії. Терміни можуть преміщатися з одного термінологічного словника до іншого. Це явище немає уніфікованої назви. Деякі лінгвісти називають це явище транстермінологізацією (М. І. Кухарчишин, І. В. Середюк), інші – ретермінологізацією (Е. О. Куш, Г. В. Наконечна, І. Б. Ментинська). Ю. А. Зацний пропонує назву «трансспеціалізація». Е. Ф. Скороходько використовує термін «міжгалузева трансформація».

Т. Р. Кияк, О. І. Каменська під цим явищем розуміють перенесення готового терміна з однієї галузевої сфери в іншу з повним або частковим його переосмисленням та перетворенням у міжгалузевий омонім [2, с. 79].

У дослідженні ми будемо використовувати термін *транстермінологізація*, під якою розуміємо залучення термінів із однієї підсистеми мови до іншої. І. В. Середюк зазначає, що транстермінологізація може бути двох типів: функціональною і семантичною [8, с. 10]. При першому типі відбувається міграція термінів із терміносистеми однієї науки до іншої у функціональному аспекті. Наприклад, термінологія географії має споріднені терміни, з геологією: *shelf*, *shift*, із медициною – *thermometer*, із політологією – *xenophobia*. Семантична транстермінологізація пов'язана з переосмисленням значення в новій термінології, наприклад, терміни *base* різняться в різних галузях. Так, в архітектурі ця лексична одиниця має значення *фундамент*, *підвалина*, *цоколь*; *п'єдестал*. У спорті це *місце старту*, в хімії – *основа*, а в друкарстві – *колодка для кліше*, у військовій сфері – *позиція*. Чи, до прикладу, лексична одиниця *cataract*. У галузі географії – це *злива*; *пороги (на річці)*; у медицині *катаракта* – захворювання очей, а як технічний термін слово набуває значення *гідравлічний регулятор*. Лексична одиниця *bridge*, яка, як географічний термін означає *риф*, *підводні скелі або каміння, які формують гряди*, в медицині означає *зубний протез*, а в музиці – *підставку, нижній поріжок* (деталь струнного інструмента), у будівництві – *балку*, в хімії – *зв'язок між складовими молекули*, а в електриці – *шунт* [1; 6; 11; 14; 16; 18].

Явище протилежне термінологізації отримало назву детермінологізація.

О. Селіванова визначає детермінологізацію як явище мовної системи, вияв мовної економії й асиметричного дуалізму мовного знака, яке являє собою перехід термінів до загальноновживаної лексики [7, с. 117].

Під детермінологізацією ми будемо розуміти вихід термінологічного значення поза межі чіткої системи, усталення його в загальноновживаній лексичній одиниці, де лексична одиниця може набувати певних відтінків значення.

Дослідники зазначають, що детермінологізація лексичних одиниць зумовлена лінгвістичними та екстралінгвістичними факторами. Лінгвістичні – виникають внаслідок системних зв'язків самої мови, у той час як екстралінгвістичні викликані розвитком науки, техніки, зростанням їхньої ролі в житті суспільства. Причини детермінологізації полягають у проникненні термінів терміносистеми в узус розмовного, художнього та публіцистичного слововжитку; лексика терміносистем, у якій проходить процес детермінологізації, має бути актуальною для більшості носіїв мови [4, с. 218].

Крім того, причинами детермінологізації може бути інтенсивний розвиток науки і техніки, зацікавленість технічними новинками. Усе це призводить до інтелектуалізації висловлювань.

Професійна лексика, проникаючи до складу загальнономовної виконує важливу функцію. Вона збагачує словниковий запас мовців, сприяє розширенню синонімічних рядів. Термінологія стає все більш доступною і це призводить до того, що інколи стираються межі між терміном і нетерміном: слова, які входили колись до складу термінологічної лексики, стали надбанням загальноновживаної мови.

Багато вузькогалузевих географічних термінів розширили свій семантичний обсяг і сферу функціонування, набувши нових значень у загальноновживаній мові, стали її органічним складником. Так, термін *meander* у розмовній мові набув значення *тинятися*, *сновигати*, *блукати*. Термінологічна одиниця *atmosphere* (газова оболонка; одиниця тиску) у складі загальнономовної лексики означає *умови співіснування живих істот; загальне враження*. Термін *continent* у британському варіанті англійської мови має додаткове значення: *європейський материк, континент (на протилежному Британським островам)* [1; 6; 11; 14; 16; 18].

Висновки. Аналіз процесів термінологізації, транстермінологізації та детермінологізації лексичних одиниць дозволив простежити зв'язок

між цими лінгвістичними явищами. Дослідження виявило, що географічна термінологія англійської мови – це єдність вузькоспеціалізованих і міжгалузевих термінів, що у великій мірі має за основу загальноновживану лексику. Найчастіше англійські терміни утворюються за рахунок внутрішніх ресурсів мови, шляхом термінологізації загальноновживаних слів та транстермінологізації вже існуючих термінологічних одиниць. Метафора, метонімія, розширення та звуження значення дали

поштовх до появи термінологічної лексики сфери географії. Це дає підстави зробити висновок, що межі між різними шарами лексики є гнучкими, завдяки чому термінологія збагачується новими лексичними одиницями.

В одній статті неможливо описати всі аспекти, пов'язані з проблематикою дослідження. **Перспективу** для подальшого дослідження вбачаємо у вивченні функціонування термінології сфери географії в тексті.

Список літератури:

1. Дахно І. І. Англо-український географічний глосарій. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 390 с.
2. Кияк Т. Р., Каменська О. І. Семантичні аспекти нормалізації термінологічних одиниць. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир, 2008. № 38. С. 77–80.
3. Кухарчишин М. І. Семантична деривація в українській біологічній термінології : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Львів, 2021. 247 с.
4. Куш Е. О. Семантичні аспекти міграції та способи перекладу англійської термінологічної лексики. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. Запоріжжя, 2010. № 1. С. 215–221.
5. Лейчик В. М. Терминоведение : Предмет, методы, структура. Москва : ЧеРО, 2009. 256 с.
6. Мизин Т. О. Англо-український словник загальногеографічних термінів. Київ : Видавничий дім «Кий», 2018. 314 с.
7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля, 2008. 712 с.
8. Середюк І. В. Філософська термінологія у сучасному британському інтелектуальному романі: семантика і функціонування : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2010. 21 с.
9. Хирівська Г. Явище синонімії в українській фармацевтичній термінології. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. Познань, 2016. Vol. 4. С. 167–172.
10. Швачко С. О. Термінологізація і детермінологізація слів міри і ваги. *Філологічні студії*. Луцьк, 2004. № 2. С. 248–252.
11. Cambridge Dictionary. Fourth edition. Cambridge : Cambridge University Press, 2013. 1856 p. URL : <https://dictionary.cambridge.org/us/dictionary/>
12. Faber P. A. and Pilar L.-A. (2016). Specialized Knowledge Representation and Parameterization of Context. *Frontiers in Psychology*. 7(196), 3. URL : <https://www.researchgate.net/publication/295672995>, 2016
13. Jespersen O. Essentials of English Grammar. London : G. Allen & Unwin, 1964. 387 p.
14. Macmillan Dictionary. URL : <https://www.macmillandictionary.com/dictionary/>
15. Marchand H. Word-building in the English Language. Cambridge : Cambridge University Press, 1980. 293 p.
16. Merriam-Webster Learner's Dictionary. URL : <https://www.merriam-webster.com/dictionary/>
17. Online Etymology Dictionary. URL : <http://www.etymonline.com/index.php?term>
18. The Longman Dictionary of Contemporary English. Harlow : Pearson Education Ltd, 2011. 2081 p. URL : <https://www.ldoceonline.com/dictionary/>
19. Wright S. E., Budin G. Handbook of Terminology Management: in 2 vol. Amsterdam – Philadelphia : John Benjamins, 2001. Vol. 2. Application-oriented Terminology Management. 919 p.

Myzyn T. O. TERMINOLOGIZATION AND DETERMINOLOGIZATION IN ENGLISH GEOGRAPHICAL TERMINOLOGICAL SYSTEM

The article highlights problems of terminologization and determinologization in modern English geographical terminological system. It is stressed that different aspects of terminology are quite contestable and debatable. The research provides the definition of a geographical term. It is underlined that the process of new scientific terms formation undergoes general rules of the language nomination. It is found out that English terms are most often formed at the expense of inner language resources by means of terminologization of common words and transterminologization of already existing terminological units. In the research by the term 'terminologization' we mean a process of enriching terminological vocabulary by means of secondary nomination. It is ascertained that the main instruments of the semantic derivation are metaphorization and metonymization. The attention is drawn to the fact that reasons for the metaphoric transfer of meaning

are associations of appearance, functions or appearance and functions taken together. Six groups of metaphors according to the type of similarity are singled out. It is underlined that metonymy is an active type of secondary nomination in the sphere of Geography. It is proved that one of the most productive instruments of metonymization is personal names formed from common words. A tangible layer of the vocabulary is represented by metonymic ties characteristic of terminological word combinations that have an eponym in their structure. Cases of restriction and extension of meaning are researched in the article. It is found out that subsystems of the terminological vocabulary are formed and develop in close ties with each other. Cases of transterminologization under which we mean transition of terms from one language subsystem to another are analyzed in the research. It is underlined that determinologization (exit of the terminological meaning out of the limits of a system, its usage as a part of common vocabulary where the lexical unit can acquire certain connotations) is the result of the terminological vocabulary and common words interaction. The attention is drawn to the fact that determinologization is caused by linguistic and extralinguistic factors.

Key words: term, common vocabulary, terminologization, transterminologization, determinologization.

Мицкан М. М.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Бялик В. Д.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ

Статтю присвячено наданню загальної характеристики термінології заповідної справи англійської мови. В статті визначаються поняття «заповідна справа», «термінологія заповідної справи», описуються факти появи та розвитку відповідної сфери, з'ясовуються ключові характеристики її англійської термінології, що здійснюється із зазначенням періоду її розвитку, базових терміноодиниць, встановленням структурних особливостей, категоріальних груп термінів.

Заповідна справа є галуззю науково-професійної діяльності, пов'язаною з охороною, розвитком і збереженням природних територій і їх екосистем. Англійська термінологія галузі заповідної справи почала розвиватися більше, ніж сто років тому. Вона являє собою сукупність усіх термінів, що функціонують в галузі і використовуються фахівцями для позначення її професійних понять. Формування цієї термінології відбулося на стику таких науково-практичних галузей, як біологія, екологія, географія, практична охорона природи. Саме тому до складу зазначеного шару термінологічної лексики англійської мови увійшли не тільки засоби номінації понять заповідної справи, але й одиниці, що позначають поняття інших, суміжних із нею галузей. Базові терміни слугують одиницями номінації ключових понять галузі заповідної справи.

Неоднорідний характер аналізованої термінології визначається також наявністю в ній різних за структурою одиниць: простих, складних, скорочених термінів, а також термінів-словосполучень. Багато похідних, складних термінів і термінів-словосполучень утворені на основі таких одиниць, як *area*, *species*, *effect*, *community*, *environment*, *ecology*.

Терміни галузі є засобами позначення природних або створених людиною об'єктів, природних або зумовлених діяльністю людини процесів, просторів, якостей, міри, часу, станів живих істот і навколишнього середовища, суб'єктів, які задіяні в діяльності галузі. Англійська термінологія заповідної справи не є систематизованою і донині, її одиниці спорадично виникають у зв'язку з потребою позначення нових понять. Саме тому досліджується термінологія потребує подальшої інвентаризації, внормування та лексикографічного оброблення.

Ключові слова: англійська мова, загальні характеристики, заповідна справа, категоріальна група, структура, термін, формування.

Постановка проблеми. Активне вивчення термінології різних мов, що здійснюється нині у лінгвістиці та термінознавстві, пояснюється не тільки надзвичайною роллю цього шару лексики в процесах збереження та передавання фахових знань, але й, у першу чергу, динамікою його розвитку, що виявляється в оновленні та поповненні новими одиницями, переосмисленні та уточненні значення термінів, що вже існують тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Заповідна справа існує як окрема предметна галузь вже більше ста років. Попри це її термінологія не ставала ще предметом окремого лінгвістичного дослідження. Здебільшого у лінгвіс-

тиці вивчалася екологічна термінологія [напр., 6; 12] та інноваційна лексика [див., напр., 1; 7; 10], від якої не відокремлювалися терміни заповідної справи. Активна діяльність зі збереження природних територій, широке міжнародне співробітництво в сфері заповідної справи визначають необхідність вивчення відповідного шару термінологічної лексики, зокрема в англійській мові, що є однією з ключових мов міжнародного спілкування, передачі наукових і професійних знань.

Метою статті є надання загальної характеристики англійської термінології сфери заповідної справи, а її завданнями є надання визначення понять «заповідна справа», «термінологія запо-

відної справи», аналіз історії появи та розвитку відповідної сфери та її англomовної термінології, визначення її базових одиниць, ключових тематичних і категоріальних груп термінів, їх структурних особливостей, необхідних у майбутньому досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Будь-яка термінологія розвивається разом з предметною сферою, яку вона обслуговує. Заповідна справа є, з одного боку, науковою дисципліною про організацію та функціонування природних територій, що знаходяться під охороною [8, с. 11], а, з іншого боку, сферою діяльності, що включає планування та розвиток мережі заповідників, збереження в них видів та екосистем і розроблення режиму природоохоронної та господарської діяльності [13, с. 17].

Термінологія сфери заповідної справи являє собою сукупність усіх термінів, що функціонують в ній і використовуються фахівцями для позначення її професійних понять та обміну відповідної інформації. Вказана термінологія є галузевою, «застосування та функціонування якої визначається певною галуззю наукового знання чи професійної діяльності» [9, с. 690]. В англійській мові для позначення вказаної галузі, як правило, використовується термін *nature reserve management* [14, с. 7].

Поряд із цим, засобами номінації галузі виступають також такі англomовні словосполучення, як *nature conservation* [18, с. 301], *conservation science* [15, с. 11], *environmental protection* [16, с. 76].

Зазначимо, що заповідна справа має довгу історію розвитку, а ідея охорони та збереження окремих ділянок земної та водної поверхні сягає корінням в далеку давнину. Ще прадавні люди визначали окремі ділянки навкруги культових споруд, території, пов'язані з обрядами та ритуальними діями, а також обожнювали такі природні об'єкти, як скелі, печери, водоспади тощо. У таких місцях було заборонено полювати, ловити рибу, збирати рослини, а іноді навіть перебувати. В Середньовіччя з'явилися угіддя, в першу чергу, мисливські, що належали членам королівських сімей і знаходилися під охороною. За наказом польського короля Сигізмунда I в 1538 році було надано наказ про державну охорону заповідної зони Біловезька пушта [8, с. 67].

З початком індустріальної ери вплив людини на природу значно зріс, чому сприяла поява та ріст промисловості, міст, що супроводжувалося освоєнням нових територій, використання природних ресурсів та їх забрудненням. Вже

тоді в Європі почали з'являтися перші ознаки стурбованості станом навколишнього середовища та спроби протистояти його руйнуванню. Проте, широка природоохоронна діяльність у сучасному її розумінні почалася вперше не в країнах Старого світу, а саме на території США, де внаслідок стрімкого освоєння територій швидко відбулися негативні зміни природного середовища.

Першою природною територією, що почала охоронятися в США, став Йелоунстонський національний парк в США, створений у 1872 році. «Концепція парку чи природного заповідника під державним управлінням з'явилася у США в 1870 році, а законодавчий акт про створення першого в світі парку в штаті Вайомінг був підписаний президентом Улісом С. Граном в 1872 році» [8, с. 73].

Через 19 років, у 1891 році, у США було створено перший лісний заповідник, який отримав назву *forest reserve*, а ще через 8 років в країні з'явився перший тип природних територій, який почали охороняти (*national wildlife refuge*) [8, с. 81]. В 1906 році наказом президента Т. Рузвельта було створено перший національний пам'ятник (*national monument*) [8, с. 82]. Слідом за США природні території почали охороняти також в Канаді, де в середині 80-х рр. XX століття було створено перші національні парки [15, с. 84]. У Великобританії система охорони парків, заповідників та інших природних територій почала формуватися лише після Другої світової війни.

Приблизно з середини XX століття заповідна справа вступила в новий етап свого розвитку, що пов'язано з початком діяльності із створення глобальної мережі природних територій, що підлягали охороні. У 1968 році міжнародною організацією ЮНЕСКО було прийнято програму «Людина та біосфера» (*Man and Biosphere Programme*), яка стала поворотною в заповідній справі, оскільки в ній було оголошено нову концепцію природоохоронної діяльності [17, с. 81].

Однією із основних для цієї концепції стала ідея сталого розвитку, сутність якої полягає в тому, що збереження ресурсів природи повинно поєднуватися з їх розумним та невиснажливим використанням, що б забезпечило можливість їх відтворення. Ще одним важливим поняттям, що з'явилося у заповідній справі внаслідок прийняття програми «Man and Biosphere», стало поняття *biosphere reserve* (біосферний заповідник) – тип природної території, що охороняється, в якій збереження біорізноманіття поєднується із сталим розвитком [71, с. 82].

Координація спільних зусиль із захисту природного середовища, розвиток і вдосконалення заповідної справи, поступова поява міжнародних документів і літератури з фаху сприяли розвитку термінології галузі та почали викликати питання її систематизації та внормування. У 1978 році Міжнародна спілка охорони природи (International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources (IUCN) здійснила першу спробу систематизації та класифікування типів та назв природних територій під охороною. У 1992 році цю класифікацію було переглянуто та частково змінено, а в 1994 році до неї було внесено ще низка змін [71, с. 94].

Зазначені позамовні факти пояснюють причини появи та особливості формування та розвитку англomовної термінології заповідної справи, що розпочалося власне в кінці XIX століття. Згідно з критеріями, прийнятими в термінознавстві [3, с. 62; 5, с. 37], вона є молодою. Ця галузева термінологія не є однорідною, оскільки її формування відбувалося на стику інших науково-практичних галузей: біології, екології, географії, практичної охорони природи тощо. Як наслідок, англomовна термінологія заповідної справи містить не тільки власні термінологічні одиниці, але й базові терміни визначених дисциплін і суміжних сфер діяльності.

Термінологія подібної галузі, за словами С. В. Гриньова, «являє собою конгломерат термінів, що взаємодіють» [3, с. 71]. Науковець також зазначає, що «неоднорідність подібних термінологій, в яких найчастіше не зрозуміло, які з базових термінів повністю зберегли вихідне начення, які дещо модифікувались, а які повністю втратили своє значення, підлягаючи спеціалізації, значно ускладнює визначення їх меж і систематизацію їх термінів» [3, с. 72].

Незважаючи на наукові та науково-практичні праці, присвячені проблемам заповідної справи, написані англійською мовою [див., напр., 14; 15; 17], нині існують лише окремі англomовні словники, в яких їх автори диференціюють термінології заповідної справи [див., напр., 16; 18]. «Ще й донині творення глобальної термінології заповідної справи відбувається не системно та в зв'язку з необхідністю вирішення певних проблем і завдань» [14, с. 326].

Базовими термінами аналізованої термінології постають одиниці позначення ключових понять галузі, наприклад: *nature reserve management*, *nature conservation*, *nature reserve*, *national park*, *natural monument*, *protected landscape*, *protected*

seascape, *protected resource management*. Зустрічаються в аналізованій термінології і скорочені одиниці, зокрема: *BIS* (*Biodiversity Information System*), *MAB* (*Man and Biosphere programme*). Вказані приклади свідчать про наявність різних за структурою одиниць (простих, складних, термінів-словосполучень і скорочень) у досліджуваній термінології.

Її характерною особливістю є утворення термінів із спільним ядерним компонентом або терміном-домінантою. Низку термінів із спільним компонентом називають гніздами [11, с. 37], а гніздова структуризація визнається однією із важливих ознак системності термінології [4, с. 32]. Термінологічне гніздо включає як словотвірне гніздо окремого терміна, так і словосполучення, утворені від нього [11, с. 37].

Найбільш продуктивним у творенні терміно-одиниць аналізованої термінології є, за нашими спостереженнями, термін *area*. На його основі утворено велику кількість терміносполучень, зокрема: *breeding area*, *important bird area*, *ecological reserve area*, *protected nature area*. Крім того, вказана терміноодиниця входить до складу багатьох словосполучень відповідної термінології як підрядний компонент, зокрема: *area effect*, *species-area curve*, *feature of area*, *area reconnaissance*.

Поширеним в аналізованій термінології є також терміни *ecosystem* (наприклад, *ecosystem productivity*, *equatic ecosystem*), *species* (наприклад, *vanishing species*, *species diversity*), *effect* (наприклад, *climatic effect*, *biological effect*), *community* (наприклад, *animal community*, *climax community*). Важливу роль у творенні термінології заповідної справи виконують також лексеми *environment* та *ecology* та утворені від них прикметники (*environmental*, *ecological*) й прислівники (*environmentally*, *ecologically*). В якості терміноелементів ці одиниці входять до великої кількості термінологічних словосполучень та складних термінів, зокрема: *extensive adjustment to environment*, *environment modification*, *environmental park*, *environmentally sound technology*, *environmentally vulnerable terrain*, *ecomindness*, *ecospecies*, *ecocenter*, *agroecology*, *applied ecology*, *community ecology*, *stream ecology*, *ecological damage*, *ecological destruction*, *ecologically safe process* тощо.

Аналіз наукових праць, присвячених проблемам заповідної справи [14; 15; 17], та термінологічних словників [16; 18] дозволив нам виявити не тільки основні тематичні групи її англomовної термінології (*research and monitoring*, *biodiversity conservation*, *sustainable development*, *con-*

servation management, ecotourism and recreation, environmental education), але категоріальні групи термінів, що дозволяє, на думку М. Н. Володіної, «усвідомити категоріальні ознаки та особливості терміносистеми чи термінології, яка підлягає аналізу» [2, с. 36].

Одиниці досліджуваної термінології є засобами позначення:

- об'єктів, що є природними (*insect, herd, nidus, highland, sludge, alluvium*) чи створеними людиною (*camping, parkway, courtesy pier*);

- процесів, як природних (*bearing, feed, inhabit, salinization*), так і зумовлених діяльністю людини (*afforestation, greening, contamination, extirpation*);

- якостей природних (*colony-forming, lacustrine, salinity*) і зумовлених діяльністю людини (*deterious, erosion-preventive, profundal*);

- простору природного (*alpine area, river basin, isoterra*), пов'язаного з діяльністю людини (*conservation easement, protected landscape*), мітричних ознак простору (*distance, latitude, longitude*);

- міри (*degree of density, amount of growth, survival ratio*);

- часу (*sunrise-to-sunset, sunset-to-sunrise, activity hour, closed season, blooming period*);

- станів живих істот (*dormancy, immaturity*) та навколишнього середовища (*environmental balance, fire safety*);

- суб'єктів, задіяних у відповідній сфері як безпосередньо (*ranger, forest warden, bird-watcher*), так і опосередковано (*environmental educator, conservation officer*).

Нині заповідна справа переживає новий етап свого розвитку, пов'язаний із формуванням загальносвітової мережі природних територій, що охоплюються. Разом із пошуком загальних підходів,

концепцій, моделей ведення заповідної справи відбувається погодження різних найменувань, відбір і закріплення на міжнародному рівні спеціальних одиниць позначення різних фахових понять. Подібне твердження дозволяє говорити про відкритість відповідної термінології, її постійне оновлення, необхідність її подальшої інвентаризації, впорядкування та лексикографічного оброблення.

Висновки та перспективи дослідження.

Отже, англomовна термінологія сфери заповідної справи представлена сукупністю одиниць на позначення її фахових понять в англійській мові. Поява та розвиток цього шару термінологічної лексики зумовлена появою заповідної справи як окремої галузі наукової та практичної діяльності людства. Вказана термінологія є відносно молодю, розвиток якої визначається століттям, та неоднорідною, оскільки її формування відбувалося із залученням термінів з інших споріднених сфер, які й донині функціонують у її складі поряд із одиницями на позначення фахових понять заповідної справи. Позначення ключових з них відбувається за допомогою базових термінів. За структурними особливостями ці терміноодиниці є простими, складними, скороченими, а також термінами-словосполученнями. Вони виступають засобами позначення природних або створених людиною об'єктів, природних або зумовлених діяльністю людини процесів, просторів, якостей, міри, часу, станів живих істот і навколишнього середовища, суб'єктів, які задіяні в роботі відповідної галузі. Англomовна термінологія галузі продовжує розвиватися, оновлюватися. Вона потребує систематизації та лексикографічного оброблення. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні етимологічного складу вказаного шару термінолексики англійської мови та аналізі способів творення її одиниць.

Список літератури:

1. Балюта Е. Г. Неологізми англійської мови сфери екології (теоретичні засади). *Вісник Житомирського національного університету*. 2006. № 7. С. 12–16.
2. Володина М. Н. Теория терминологической номинации. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1997. 138 с.
3. Гринев С. В. Введение в терминоведение : учеб. пособие. М. : Изд-во МГУ, 1993. 309 с.
4. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., З. Б. Куделько. Основы терминотворения: Семантические та соціолінгвістичні аспекти. К. : Вид. дім «КМ Academia», 2000. 218 с.
5. Демиденко О. П., Горбатюк О. А. Терміносистема фахової мови сталого розвитку та її особливості. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». 2014. Вип. 49. С. 37–39.
6. Заболотна Т. В. Словотвірний потенціал термінів екологічної тематики. *Теоретична та дидактична термінологія*. 2014. Вип. 17. С. 294–305.
7. Зацний Ю. А., Пахомова Т. О. Мова і суспільство: збагачення словникового складу сучасної англійської мови. Запоріжжя : Запорізький державний університет, 2001. 243 с.
8. Заповідна справа в Україні : навчальний посібник / заг. ред. М. Д. Гродзинський, М. П. Стеценко. К. : Вид-во КНУ імені Тараса Шевченка, 2003. 306 с.

9. Куш Е. О. Історія розвитку, структурно-семантичні особливості та способи творення кінотермінів англійської мови. *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія*. 2014. Вип. 690–691. С. 308–313.
10. Куш Е. О. Способи та прийоми перекладу англійських неологізмів. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія : Філологія. 2010. № 4. С. 139–145.
11. Лейчик В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура / 3-е изд. Москва : Издательство ЛКИ, 2007. 256 с.
12. Теплова М. В. Гіперонімія в англійській термінології комплексу екологічних знань. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. Вип. 1. Т. 2. С. 72–75.
13. Фурдичко О. І., Сівак В. К., Солодкий В. Д. Заповідна справа в Україні : підручник. Чернівці : Зелена Буковина, 2005. 336 с.
14. Bown N., Gray T. S. *Earthscan Studies in Natural Resource Management*. N. Y. : Arcade, 2020. 400 p.
15. Kareiva P., Marvier P. *Conservation Science: Balancing the Needs of People and Nature*. N. Y. : W. H. Freeman, 2017. 672 p.
16. Park Ch. *A Dictionary of Environment and Conservation*. Oxford : Oxford University Press, 2007. 528 p.
17. Reed G. M., Price F. M. *UNESCO Biosphere Reserves: Supporting Biocultural Diversity, Sustainability and Society*. L. : Kuperaed, 2017. 172 p.
18. Schreiner J., Hutter Cl.-P. *Practical Dictionary of Environment, Nature Conservation and Land Use*. Oxford : Oxford University Press, 2003. 556 p.

Mytskan M. M., Bialyk V. D. GENERAL CHARACTERISTICS OF THE ENGLISH-LANGUAGE TERMINOLOGY OF NATURE RESERVE MANAGEMENT

The article is devoted to the analysis of general characteristics of the English-language terminology of nature reserve management. The notions of «nature reserve management», «nature reserve management» are defined; facts of emergence and development of the corresponding sphere are described in the article. Key attention is paid in the article to facts and time of development of the analyzed terminology, its basic terminological units, categorial groups of terms, structural peculiarities.

Nature reserve management is a sphere of scientific and professional activity, connected with protection, development and preservation of natural areas and their ecosystems. The English-language terminology of nature reserve management began to develop more than a hundred years ago. It is a set of all terms, functioning in the sphere and used for designation of its professional notions.

Formation of the terminology took place at the nexus of such sciences as biology, ecology, geography, practical nature protection. That is why the analyzed layer of terminological vocabulary of the English language includes means of designation of its professional notions as well as terminological units from related spheres. Its basic terminological units serve as means of designation of key notions of the sphere.

The heterogeneous nature of the analyzed terminology is also revealed in the structure of its units, differentiated into simple, complex, abbreviated terms, as well as terminological combinations. Many derivatives, complex terms and terminological combinations are formed on the basis of such units as area, species, effect, community, environment, ecology.

Terms of the sphere of nature reserve management are means of designating of man-made and natural objects, processes, spaces, qualities, measures, periods of time, states of living beings and the environment, people involved in professional activities of the sphere. The English terminology of nature reserve management is not systematized till now. Its units appear sporadically to designate new notions. That is why the analyzed terminology should be systematized, standardized and undergo lexicographic processing in future.

Key words: *the English language, general characteristics, nature reserve management, general characteristics, categorial group, structure, term.*

Novikova O. V.

Oles Honchar Dnipro National University

GENERAL PECULIARITIES OF TRANSLATION AND TRANSCRIPTION OF ABBREVIATIONS

Currently, the growth of information saves language effort and time. Vocabulary as the most mobile layer of language is undergoing changes. Enrichment of language vocabulary is due to word formation, the section of lexicology that is responsible for the emergence of new words. The extremely rapid development of the World Wide Web has led to the emergence and wild popularity of social networks, which occupy a special place in the process of virtual communication as a service aimed at interpersonal communication of Internet users. As English is an international language, a number of American social networks such as Facebook, Twitter and Instagram have become international. Users of these networks create new words and promote them. These innovations cover the entire Internet space (websites, forums).

Modern English has a relatively new and highly productive way of word formation – abbreviation. The reduction itself, as a popular way of forming morphological neologisms in recent decades, reflects the tendency to rationalize language.

Continuous increase in the vocabulary of the language is a prerequisite for the rationalization of language, saving nominative and word-formation efforts. A striking example of the rationalization of speech activity and optimization of language-forming processes is the phenomenon of reduction of lexical units. In our information-rich world, there is less and less time for communication and correspondence. As paradoxical as it may sound, the more information a person has, the more ways he or she seeks to reduce and convey it in a concise form.

The purpose of reduction is the maximum compression of information at the lexical level. The current language situation is characterized by the desire to use abbreviated forms of speech in all areas of literature. The formation of new abbreviations in English is a constant phenomenon that is increasingly evolving and improving. The number of reductions of all types is growing, this has already been noticed by many researchers.

Key words: shortening, abbreviation, decoding of abbreviations, translation, lexical abbreviations.

Problem statement and relevance. English today is the most widely spoken language in the Internet community. Abbreviation is not an arbitrary process, and is subject to certain laws. Abbreviation is a way of forming secondary nominative units, which develops under the influence of traditional ways of word formation. Therefore, according to these laws, such units are formed that transmit the greatest amount of information in a condensed and, at the same time, accessible form.

There is still no clear definition of the terms «abbreviation» and in the works of linguists can be found different definitions. For example, I. V. Arnold writes that the abbreviation is a morphological word formation, in which some part of the sound composition of the initial word is omitted [2, p. 351].

T. I. Arbekova calls the abbreviation – a means of forming new words by reducing the base [1].

Thus, the term «abbreviation» refers to the process during which a word or phrase is abbreviated, and the abbreviated word itself. In addition, the terms «reduction process» and «abbreviated words» may be

referred to as abbreviations, abbreviated units, abbreviated words, compound words, partially abbreviated words, acronyms, contractures, ellipse.

In addition, abbreviations and acronyms used in different terminological fields are classified differently. First, depending on the field of application, all abbreviations of a terminological nature are divided into two major groups: stable and contextual. Stable abbreviations are common abbreviations or conditional graphic representations of terms-simple words and terms-complex words, commonly used short versions of terms-phrases, which are fixed in terminological dictionaries and are generally known to specialists in a particular field.

Modern English has a relatively new and highly productive way of word formation – abbreviation. The reduction itself, as a popular way of forming morphological neologisms in recent decades, reflects the same tendency to rationalize language.

Abbreviations are a method of word formation in which a part of the base that coincides with the word,

or is a phrase united by a common meaning, is cut off. The concept of «reduction» includes both the process and the result of the process of , collection of phonemes and /or morphemes of words and phrases without changing their lexical and grammatical meaning. While the abbreviation is called abbreviated words that are formed from the first letters or from other parts of words that are part of the name or concept. The process of formation of new abbreviations is due to a number of extralingual (social, economic, historical, cultural, aesthetic, industrial, etc.) and intralingual factors (materiality of the language sign, linearity of language flow, excess information at all levels, uneven placement of information between elements of language flow).

Numerous works are devoted to certain aspects and classifications of Internet abbreviations in English and Ukrainian linguistics, as well as psycholinguistics: O. A Kirichenko, F. O Smirnov, L. M Chumak. V. V Borisov determines the structure of abbreviations and their relationship with creative units, L. A Shelyakhovskaya and L. I Sapogova explore the basic principles of their modeling.

The topicality of the article is due to the widespread use of abbreviations in the Internet space and their general use. Internet communication requires a comprehensive scientific studying, it is insufficiently covered in the linguistic literature and covers all segments of the population – from programmers to people of different professions, social groups and ages.

In the modern age of high technology, man has endless opportunities for communication. Nowadays, one of the main types of written communication can be considered the system of instant messaging, and the rapid pace of development of social networks and their widespread use have led to the spread of online communication. That is why the problem of translating English abbreviations on the Internet, social networks and mobile text messaging remains relevant today and needs further study and improvement.

The purpose of the article. The purpose of the article is to identify peculiarities of English abbreviations translation into Ukrainian.

The presentation of the main material. The difficulty of terminological units translation lies in the correct disclosure and transmission of foreign language realities by means of the Ukrainian language. In the scientific literature there are texts focused not so much on native speakers of a particular language, but on representatives of a particular professional group. To adequately translate any special text, the translator must have a full understanding of the text. Literal translation of terms, without penetrating into their

essence, without understanding the phenomena, processes and mechanisms referred to in the original text, can lead to great mistakes in the translation process. Thus, the main condition for overcoming the difficulties of translating terminological units is a detailed analysis of the phenomenon described and its transfer in terms that are established in scientific terminology [3].

A peculiarity of technical and scientific texts is the use of abbreviations of a terminological nature. According to L. P Bilozerska, in some types of scientific and technical texts abbreviated lexical units sometimes account for 50 percent of all words and 15 percent of vocabulary [4, p. 39]. The difficulty of understanding and translating abbreviated units in specialized texts of a particular field is illustrated, for example, by the fact that A. A Kretschman: «Only half of all abbreviations and acronyms used by doctors of one specialty are correctly understood by specialists in other fields of medicine» [7, p. 285]. Adequate translation of terminological abbreviations requires special knowledge and attention. Using only specialized dictionaries of terms can not fully meet the growing needs of professionals in various fields.

A large number of abbreviated units set an important task for the translator – to translate the abbreviation as adequately and clearly as possible, using all necessary methods and techniques. The abbreviation, as noted by K. Yu. Kravets, should not be a mystery or a riddle that distorts the perception of the text and creates «information noise» [6, p. 63]. Abbreviations in translation should only be an encrypted language code that saves and optimizes language efforts.

Since English abbreviations can be attributed to the class of specific foreign names and words with unclear associative meaning, the process of their translation can be considered as a process of semantic adaptation. According to O. V. Syromolot, semantic adaptation is «the process of adapting a foreign lexical element to the phonetic, grammatical, lexical-semantic and stylistic systems of the recipient language» [9, p. 298].

To translate English abbreviations, you need to know the basic ways to transfer abbreviations into Ukrainian. Considering the process of translating abbreviations and acronyms, researchers first of all note that not only the translation, but also the decryption of the abbreviation in the original language always set significant difficulties for the reader or listener. This can be explained by the fact that there are many abbreviations that are not recorded in dictionaries, which are rarely used or are author's. When translating text with abbreviations and acronyms, you should

first refer to the dictionary. Each large dictionary has applications that form specific dictionaries, such as a dictionary of proper names, a dictionary of names and surnames and a dictionary of abbreviations and acronyms [3, p. 28].

As for the translation of abbreviations and acronyms, according to researchers, such a translation is in a conditional sense. K. Yu. Kravets explains this conditionality as follows: «... the translation of abbreviations is conditional, because, as a rule, they do not have their own meaning, and are a reduced reflection of the value of the original unit – a ratio that must be preserved during translation» [6, p. 63]. A. V. Fedorinov agrees with this opinion, arguing that «abbreviations should be subject to the rules of vocabulary translation, which are based on the semantic correspondence between the relative units of this pair of languages; proximity to terms, i.e the lack of connotations, further highlights the need to transfer the semantic side of abbreviations» [6, p. 62].

In any language of the world, the system of abbreviations is an integral part of its overall lexical and semantic system. That is why the systems of abbreviations in all languages are different.

The frequency of use of specific groups of abbreviations varies considerably, in particular in English e.g. (*Exempli gratia*), while in the Ukrainian language it is better to use in similar cases «for example». That is why you should not try to transfer foreign abbreviations during the translation in each case as well.

Difficulties for the translator may arise when a large number of abbreviations used in the English technical literature are homonymous, i.e have different meanings with the same graphic form. Therefore, in such cases, it is sometimes difficult to determine the value of the reduction only by its form. For example, the abbreviation «a (.)» has about three dozen terms, of which, in particular, L. P. Bilozerska gives the following: *absolute* – абсолютний, *atomic weight* – атомна маса, *acceleration* – прискорення, *area* – площа, *accommodation* – пристосування, розміщення, *aircraft* – літальний апарат, *administration* – адміністрація, *ampere* – ампер, *angstrom* – ангстрем, *anode* – анод, *atom* – атом, *automobile* – автомобіль, *amplitude* – амплітуда тощо [4, p. 57].

Sometimes an adequate translation is easy to choose depending on the context, but in addition to these meanings from different areas, abbreviations can have several meanings in one specific area. For example, the abbreviation CAT has several possible meanings on computer topics, such as: *computer-aided testing* (автоматизоване тестування), *com-*

puter-aided tomography (комп'ютерна томографія), *computer-assisted training* (автоматизоване навчання) і *computeraided translation* (автоматизований переклад). Therefore, we can conclude that the context does not always unambiguously indicate the correct version of the translation.

The term «decoding» is usually understood as the process of establishing a derived word or correlate (unabridged form).

However, the meaning of the abbreviation does not always coincide with the meaning of the original word. Therefore, «decoding» means not only the establishment of the correlate, but also the definition of the meaning of this abbreviation in a particular text.

Decoding of little-known abbreviations, as noted by V. A. Nikishina, is a painstaking process. Additional literature and sometimes specialist advice may be needed to decode. Having found the decoding and translation of the abbreviation in the dictionary or personally decoding it, the translator can use this lexical formation in the text of the translation [8, p. 51].

The following methods are used to decode abbreviations:

- context analysis;
- use of dictionaries of abbreviations;
- analysis of the structure of reductions;
- use of analogies.

Therefore, the process of translating absent abbreviations in dictionaries and reference books is carried out in two stages:

- 1) decoding the abbreviation, i.e identifying the original English form or correlate;
- 2) transmission of the correlate by means of the Ukrainian language, i.e the search for the appropriate Ukrainian form, which most accurately conveys the meaning of the identified concept.

There are many ways to translate abbreviations, but most translators focus on the most common options.

V. I. Karaban identifies the following ways of translating abbreviations:

- 1) transfer of a foreign abbreviation to the corresponding abbreviation of another language or creation of a new abbreviation in another language;
- 2) translation of a foreign abbreviation into the appropriate full form in another language;
- 3) transcoding (transliteration and transcription);
- 4) descriptive translation;
- 5) borrowing a foreign word (preserving the Latin spelling) [5, p. 71].

When translating scientific and technical texts, the transmission of foreign abbreviations with

equivalent abbreviations of another language is most often used, especially for the transmission of abbreviations that define various physical quantities, units of measurement, etc.: *m (meter) – м (метр)*.

At the same time, it is possible to transfer a foreign abbreviation to the existing equivalent reduction of the Ukrainian language, as well as the formation of a new Ukrainian abbreviation. The last method is to translate the correlation of the foreign abbreviation and created on the basis of translation in accordance with the laws of the Ukrainian abbreviation of the new abbreviation in the Ukrainian language. In this way, a reduction ЦРУ – CIA ((*Central Security Agency*) – *центральне розвідувальне управління*) was formed.

If there is no corresponding abbreviation in the language of translation, then the translation with the corresponding full form of the word is used. For an adequate translation, it is also necessary to determine the full form of the abbreviation in the original language (according to the dictionary or the text of the original). If the abbreviation is used repeatedly in the original text, then the translator may enter the corresponding abbreviation in parentheses in the translated text after submitting the full form of the abbreviation and then use the corresponding abbreviation in the Ukrainian text in the translated text: *CRS (Center for Resources Studies)* – Центр вивчення ресурсів (Канада), *Br Std (British Standard)* – Британський стандарт.

The full form of the abbreviation is usually translated as accurately as possible by calquing, so that from the corresponding translated full form it is possible to form an equivalent abbreviation: *WMO (World Meteorological Organization)* – Світова метеорологічна організація (БМО).

But sometimes it is necessary to deviate from the literal translation in order to take into account the norms of the language of translation and more fully convey the meaning of the abbreviation: *WCIP (World Climate Impact Studies Program)* – Всесвітня програма дослідження впливу клімату на діяльність людини.

Descriptive translation helps to convey multicomponent terminological phrases, for example: *VR – virtual reality (світ, штучно створений за допомогою комп'ютерної техніки)*; *AAR – Automati Alternative Routing (маршрутизація з автоматичним обходом несправних вузлів)* та ін.

It is worth noting that many abbreviations in the Ukrainian language were borrowed from English. So far, there is no consensus on how to borrow such abbreviations: transliteration or in the original spelling (Latin alphabet). As an example, we can choose a computer term *Unicode (universal code – універсальне кодування)* it is used as *Юнікод, Унікод*, а також *Unicode*.

An example of direct borrowing of abbreviations in their original Latin script is the Ukrainian localization of the Microsoft Windows operating system, where the product brand (Eng. XP) is conveyed into Ukrainian as *XP*.

Conclusions. Interest in studying the phenomenon of abbreviations and acronyms in English has grown markedly. The choice of one or another method of translation depends on various factors. This is the nature of the translated text, and the audience of the consumer of products, and features of the psychology of the translator, his commitment to a particular literary tradition. It all depends on each case. The goals, objectives and conditions of interlingual professional communication play an important role in translation.

To choose the method of translation, it is necessary to take into account such factors as ease of pronunciation and spelling in Ukrainian, the tradition of translating this acronym in other languages (if, for example, it has universal spelling in all European languages), etc. Each approach has certain advantages and disadvantages, so you should choose the appropriate method in each case. Of course, the goals, objectives and conditions of interlingual professional communication, the nature of the text to be translated, as well as the audience of the consumer of the product play an important role in translation.

References:

1. Арбекова Т. И. Лексикология английского языка: практический курс. Москва : Высшая Школа, 1977. 270 с.
2. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка: (Стилистика декодирования). Москва: Просвещение, 1981. 295 с.
3. Бондаренко О. В. Особливості перекладу аббревіатур, акронімів і скорочень. Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології 1 (2015): 76–83. URL: <http://www.slavdpu.dn.ua/tppsf/magazine/01/10.pdf>
4. Білозерська Л. П. Термінологія та переклад: навчальний посібник для студентів філологічного напрямку підготовки. Вінниця : Нова книга, 2010. 232 с.
5. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанровостилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2002. 564 с.

6. Кравець К. Ю. Англомовні аббревіатури в контексті євроінтеграції України та способи їх перекладу українською мовою. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка 2 (2016): 61-64. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/22293/1/14.pdf>
7. Кречман А. А. Особливості аббревіації та акронімізації медичної термінології в англійській мові. Мат. міжнар. науково-практичної інтернет-конференції «Сучасний стан та перспективи розвитку освітнього простору: глобальний вимір». Запоріжжя, 2018. С. 283–286. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/InternetKonf_2016_283.pdf
8. Нікішина В. А. Особливості перекладу аббревіатур та інших скорочень. Лінгвістика 10 (2010): 132-138. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nvkhdu/2010_X/26.pdf
9. Сыромолот О. В. Семантические адаптации при переводе англоязычных аббревиатур в научно-технической литературе. Материалы III Международной науч. практ. конф., Минск : Колорград, 2016. С. 297–301
10. Соколенко А. П. Сокращения в английской научно-технической литературе (на материале радиотехнической терминологии) : автореф. дис. ... на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04. Киев, 1985. 18 с.
11. Acronym Finder. URL: <https://www.acronymfinder.com/>

Новікова О. В. ЗАГАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТА РОЗШИФРУВАННЯ СКОРОЧЕНЬ

Наразі зростання обсягу інформації призводить до економії мовних зусиль і часу. Знає змін саме лексика як найрухливіший пласт мови. Збагачення лексики мови відбувається завдяки словотвору, розділу лексикології, що відповідає за появу нових слів. Надзвичайно швидкий розвиток всесвітньої мережі Інтернет призвів до появи та шаленої популярності соціальних мереж, які посідають особливе місце в процесі віртуальної комунікації як сервісу направлено на міжособистісне спілкування користувачів інтернету. Через те, що англійська мова має інтернаціональний характер, низка американських соцмереж таких як Facebook, Twitter та Instagram стали міжнародними. Користувачі цих мереж створюють нові слова та сприяють їхньому масовому поширенню. Ці новоутворення охоплюють весь інтернет-простір (вебсайти, форуми).

Сучасна англійська мова має у своєму розпорядженні порівняно новий і високо продуктивний спосіб словотвору – скорочення (аббревіація). Саме скорочення як популярний в останні десятиліття спосіб утворення морфологічних неологізмів відбиває тенденцію до раціоналізації мови.

Безперервне збільшення словникового складу мови є передумовою для раціоналізації мови, економії номінативних та словотворчих зусиль. Яскравим прикладом раціоналізації мовленнєвої діяльності та оптимізації мовотворчих процесів є явище скорочення лексичних одиниць. В нашому насиченому інформацією світі, часу на спілкування та листування залишається все менше і менше. Як би парадоксально це не звучало, але чим більшою кількістю інформації володіє людина, тим більше способів вона шукає для її скорочення і передачі у стислій формі.

Метою скорочення є максимальна компресія інформації на лексичному рівні. Сучасна мовна ситуація характеризується прагненням до використання скорочених форм слова у всіх галузях словесності. Утворення нових аббревіатур в англійській мові є постійним явищем, яке все більше розвивається й удосконалюється. Кількість скорочень усіх типів зростає, це вже помічено багатьма дослідниками.

Ключові слова: скорочення, аббревіатура, розшифрування скорочень, переклад, лексичні скорочення.

Одінцова О. О.

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Сілютіна І. О.

Національний транспортний університет

Останчук І. І.

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛОГІСТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті досліджено структурно-семантичні особливості термінології логістики, яка активно розвивається, тому закономірним є посилення уваги фахівців і термінознавців до нових номінацій цього виду діяльності. Доведено, що логістична термінологія англійської мови поєднує номінативні одиниці таких наук як менеджмент, економіка, техніка, математика, юриспруденція. Постулюється ідея про необхідність досконалого володіння професійним мовленням та розумінням його складників, що вимагає вивчення структури та семантики фахових термінів, зокрема логістичних. Для аналізу залучено посібники із логістики, які містять термінологічні словники-мінімуми, електронні тлумачні словники англійської мови з логістики, наукові праці фахівців цієї галузі, що забезпечує об'єктивність проведеного в дослідженні аналізу. Автори доходять висновку, що в термінології сфери логістики в сучасній англійській мові превалюють однокомпонентні термінологічні одиниці та двокомпонентні термінологічні словосполучення, які позначають предметність, процесуальність та атрибутивність. Розглянуто шляхи виникнення логістичної терміносистеми та найбільш продуктивні способи їх утворення. Виявлено, що значна частина англословних багатокомпонентних термінологічних одиниць сфери логістики скорочується та аббревіується з метою мовної / мовленнєвої економії, а також для прискорення процесу професійної комунікації в аналізованій сфері. Доведено, що логістична термінологія англійської мови утворена на питомій англословній основі із залученням термінів, запозичених з французької мови, рідше – з німецької. Зазначено, що однією з універсальних ознак будь-якої терміносистеми є наявність у її межах парадигматичних відношень, які в англословній терміносистемі представлені синонімічними, антонімічними, омонімічними відношеннями, а також полісемією термінів. Попри усталену в термінознавстві думку про небажаність синонімії та полісемії термінів доведено, що парадигматичні відношення у терміносистемі англословної логістики, є свідченням неперервного розвитку наукових знань і пошуків кращих номінативних одиниць на позначення нових наукових понять.

Ключові слова: аббревіація, антонім, логістична термінологія, омонім, полісемія, синонім, словосполучення.

Постановка проблеми. Мова як засіб наукового пізнання потребує систематизованого уявлення про спеціальну фахову мову у галузі будь-якої професійної сфери. Ця проблема зумовлює принципову увагу вчених до функціонування мови, зокрема й у такому виді діяльності як логістика. Сучасна логістика орієнтована на споживача, тому її метою є створення інтегрованої ефективної системи регулювання та контролю за внутрішніми та міжнародними ланцюгами постачання товарів, що відображено у логістичній термінології, яка забезпечує комунікацію між фахівцями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В епоху глобалізації та стрімких економічних реформ виникає необхідність вивчення документації, фахових публікацій та літератури англійською мовою з метою набуття досвіду та ознайомлення з досягненнями зарубіжних дослідників в галузі логістики. Функціонування та переклад термінів є колом інтересів вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких можна відзначити Білозерську Л. П. (2010), Д'якова А. С. (2005), Ламберта Д. (1998), Карпенко Г. (2013), Кияка Т. Р. (2005), Мунена Ж. (1990), Французову К. С. (2020) та ін.

Формулювання цілей статті. Розвиток логістичної галузі є принциповим завданням сучасної економіки. Його вирішення пов'язане з підвищенням кваліфікації логістів, зокрема лінгвістичної грамотності для здійснення професійної комунікації. Це зумовлює актуальність дослідження логістичної термінології як інструменту фахової комунікації. Об'єктом дослідження є терміносистема логістичної галузі, а предметом – термінологічна номінація, розглянута у структурно-семантичному аспекті.

Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні семантичних процесів, що відбуваються в англійській логістичній термінології; комплексному розгляді полісемії, омонімії, синонімії та антонімії досліджуваної термінології; вивченню структури логістичних термінів.

Мета дослідження полягає у вивченні власних англійській логістичній терміносистемі семантичних процесів та структури термінів. Досягнення мети передбачає вирішення наступних завдань: розглянути теоретичні передумови семантичних процесів у логістичній термінології; виявити терміни—омоніми, багатозначні терміни, терміни-синоніми та антоніми; описати структуру логістичних термінів англійської мови.

Матеріалом дослідження слугують 1800 англійських термінів логістики.

Згідно з цілями та завданнями дослідження, у роботі була використана методика, що включає в себе теоретико-аналітичний метод для огляду та аналізу наукової літератури; кількісна обробка даних дозволила об'єктивно оцінити отримані результати.

Практична значущість дослідження полягає у отриманні результатів, які можуть бути використані на практичних заняттях з викладання англійської мови для логістів.

Виклад основного матеріалу. Французький лінгвіст Ж. Мулен стверджував, що “окремо взятий термін сам по собі є фікція. Він існує лише в системі термінів, тобто поряд з іншими термінами, з якими він пов'язаний певними відношеннями” [7, с. 135]. Тому для кращого розуміння будь-якої терміносистеми та відношень всередині неї слід дослідити структуру та семантику термінологічних одиниць, що цю систему утворюють.

У мовознавстві виокремлюють п'ять способів термінотворення: семантичний, морфологічний, морфолого-синтаксичний, синтаксичний і запозичення, що використовуються для утворення і поповнення логістичної термінології, зокрема, в англійській мові [5, с. 60]. Термінам властиві

семантичні процеси, притаманні загальнонавчальній лексиці, водночас семантичні процеси в термінологіях відбуваються, не порушуючи семантичної визначеності терміна. Іншими словами, терміни мають однозначні відносини: один знак – один зміст. Доступний нам корпус фактичного матеріалу дозволив виявити в англійській терміносистемі логістики такі лексико-семантичні процеси як полісемія, омонімія, синонімія та антонімія.

Полісемія трактується як багатозначність слова, наявність різних лексичних значень у самому слові, здатність слова позначати різні явища дійсності [1, № 3, с. 73]. В англійській логістичній терміносистемі нами було виявлено близько 0,5% аналізованих термінів, які позначаються як багатозначні. Принциповою особливістю таких термінів є їхній тісний семантичний зв'язок. До прикладу, англійське слово *tag* має два значення – *ярлик* і *бирка*. Обидва слова позначають різновид етикетки. Їхня відмінність полягає в тому, що на бирці прописуються лише основні параметри, а ярлик містить більш детальні відомості [9, с. 47]. Англійське слово *bale* перекладається як *тюк*; *брикет* – м'яка перев'язана одиниця товару великого розміру, але різниця полягає у їхній конфігурації.

В англійській терміносистемі логістики функціонує близько 1,8% омонімічних термінологічних одиниць. Омоніми – слова однієї частини мови або їхні окремі граматичні форми, а також стійкі словосполучення, морфеми, синтаксичні конструкції, що за однакового звучання (або написання) мають абсолютно різні значення [1, № 2, с. 326]. Основною причиною функціонування омонімів у логістиці є велика кількість запозичень з терміносистем інших галузей, як-то юриспруденція, транспорт, маркетинг, менеджмент тощо. Наприклад, іменник *tube* позначає *гнучку упаковку, відкрити з одного кінця*, яка очевидно отримала свою назву з транспортної галузі, адже *tube* має також значення *тунель* (архітектурна споруда – термінал певних наземних видів транспорту) [2]. Значення англійського іменника *car* стає зрозумілим з контексту [9, с. 239], оскільки він може належати як до автомобільної термінології (в значенні *автомобіль*), так й до залізничної (в значенні *залізничний вагон*). В загальнонавчальній лексиці англійське слово *kangaroo* позначає тварину (кенгуру), натомість в логістиці цим терміном позначають *перевезення вантажних автомобілів на спеціально обладнаних залізничних платформах*, а слово *location* (*місце*) позначає *торговельну точку або торговельну зону*” [4, с. 33].

Найбільш спірним є питання про функціонування у термінологіях синонімів "як слів або їхніх окремих значень, що постають найменуванням того самого поняття" [1, № 2, с. 270]. Мовознавці пояснюють явища синонімії у термінологіях інтеграцією та диференціацією наукового знання. Синоніми в терміносистемах виникають для вираження нюансів поняття, збагачують фахову лексику, розширюють термінологічний склад для вибору оптимальної термінологічної одиниці, щоб передати всі особливості логістичного явища.

У доступному нам корпусі фактичного матеріалу виявлено близько 7% синонімів в англomовній терміносистемі логістики.

В англomовній терміносистемі логістики виявлено синоніми, які утворюють синонімічні ряди з двох — чотирьох термінологічних одиниць, наприклад, *circulating capital, floating capital, current assets, working capital* — оборотний капітал; *payable, well-to-do, solvent* — платоспроможний; *agent, dealer, resident* — торговий представник; *realize, distribute, implement* — реалізовувати; *access road, railroad sidetrack, receipt siding, approach* — під'їзний шлях; *brand, trademark* — товарний знак.

Антоніми як слова однієї і тієї ж частини мови, які мають протилежне значення [1, №1, с. 57], властиві спеціальним поняттям і також протиставляються за певними ознаками. Слід зазначити, що антонімія термінів дозволяє класифікувати терміни, визначити їхнє місце у термінологічній системі. Антонімія в англomовній терміносистемі логістики представлена серед інших пар такими антонімами: *accept* (приймати товар, поставку) — *decline* (відхилити поставку), *loading* (навантаження) — *unloading* (розвантаження) [6]; *heavy cargo* (важкий вантаж) — *balloon cargo* (легкий вантаж); *buyer* (продавець) — *customer* (покупець); *head* (голова поїзда) — *tail* (хвіст поїзда); *high* (високий) — *low* (низький) [8].

Морфологічний спосіб передбачає утворення термінів за допомогою словотворчих морфем та включає суфіксацію, префіксацію, префіксально-суфіксальний спосіб і усичення основ. Так, суфікси *er-* та *or-* позначають, як правило, особу та вказують на активатора діяльності, наприклад: *carrier* — перевізник, *seller* — особа, яка продає товари або послуги, *supplier* — юридична особа, яка забезпечує продукцією іншу особу, *customer* — покупець, *operator* — оператор — група професій з управління роботою складського обладнання (навантажувачі, штабелери, електронавантажувачі, візки) та іншою складською технікою різного виду та призначення. Трапляються термінологічні

одиниці з суфіксом *er-* на позначення транспорту: *hopper* — різновид напіввагона, використовується для масових перевезень сипучих вантажів.

Суфікси *-ment* та *-ion* експлікують значення руху, обігу документів, наприклад: *movement* — переміщення, *reconsignment* — реконсигнація (передача права на отримання прийнятого до перевезення вантажу іншому вантажоодержувачу, відмінному від спочатку вказаного в договорі перевезення або перевізних документах), *cancellation* — анулювання замовлення. Крім того, виявлено іменники, що позначають осіб, які є представниками організацій, наприклад: *cedent* — особа, яка проводить вторинне розміщення ризику (перестрахування) [3].

В англійській логістичній терміносистемі за допомогою суфіксів *-ance / -ence, -hood, -ness, -ship* виражається значення якості, наприклад: *conveyance* — передача, *reference* — габарит, *vastness* — ширина, *partnership* — партнерство [3].

Префіксація не є продуктивним способом утворення логістичних термінів в англійській мові. Як правило, це префікси, що надають терміну негативного значення. Так, префікс *un-*, вживається для надання негативної оцінки та в значенні, протилежному до вихідного, як-то у словах *unacceptable* — неприйнятний, *unblocking* — розблокування, *unloading* — розвантаження.

Окрім префікса *un-* в логістичній терміносистемі англійської мови трапляються префікси *in-, il-, ir-*, що функціують для утворення слів з негативною конотацією: *inappropriate* — невідповідний, *illegible* — нечіткий, *irrelevant* — недоречний. Запозичений префікс *re-*, вказує здебільшого на повторення дії: *reorder* — повторне замовлення; *reimport* — реімпорт (зворотне ввезення з-за кордону непроданих та не оброблених там вітчизняних товарів; не включає повернення з-за кордону товарів, поставлених туди на умовах тимчасового вивозу або оренди; митний режим, при якому товари, вивезені з митної території країни відповідно до митного режиму експорту, ввозяться назад у встановлені терміни без стягнення митних зборів, податків, а також без застосування до товарів заходів економічної політики); *reconsignment* — передача права на отримання прийнятого до перевезення вантажу іншому одержувачу, відмінному від спочатку зазначеного в договорі перевезення або перевізних документах [4, с. 230].

Словоскладання не є поширеним способом морфолого-синтаксичного термінотворення в англійській мові. Трапляються, наприклад, такі терміни як *bootlegger* — торговець контрабандою, *deadweight* — власна маса (транспортного засобу),

load-carrying – навантажений, *shareholder*, *stockholder* – акціонер, *book-keeping* – бухгалтерський облік.

Дедалі більшого поширення набуває такий спосіб словотвору як аббревіація – засіб стиснення довгих термінологічних словосполучень. В англійській логістичній термінології трапляється явище внутрішнього усичення, наприклад, *package* – *pkge*, яке позначає упаковку, а також складноскорочені слова, в яких буквена аббревіатура з'єднується зі словом: *activity based costing analysis* – *ABC analysis* (аналіз обчислення собівартості за обсягом господарської діяльності) [3].

Прикладами ініціальних аббревіатур можуть бути, наприклад, такі одиниці: *UNCTAD* (ЮНКТАД) – Конференція ООН з торгівлі та розвитку, орган Генеральної Асамблеї ООН, який не є міжнародною організацією торгівлі [3]; *FOB* – Free on board – „вільно на борту”, умова поставки; *AGRN* (Advanced Goods Receiving Note) – попереднє повідомлення про приймання; *AWB* (Air waybill) – (Авіавантажна накладна) – перевізний документ, що засвідчує укладення договору перевезення між вантажовідправником та повітряним перевізником в міжнародному повідомленні [3]; *SSCC* (Serial Shipping Container Code) – серійний код транспортного пакування; *ASN* (Advanced Shipping Note) – попереднє повідомлення про відвантаження (ППВ); *BBD* (best before date) – використати до, придатний до; *BL* (Bill of Lading) – коносамент; *CU* (Consumer Unit) – споживча одиниця; *GLN* (Global Location Number) – глобальний ідентифікаційний номер; *OU* (Ordered Unit) – одиниця замовлення; *COD* – Cash on delivery – накладний платіж, післяплата [2] та ін.

Проте не у всіх випадках англійської аббревіатури відповідає еквівалентна українська аббревіатура. У такому випадку англійська аббревіатура зберігається в українському тексті без зміни або розшифровується. Крім того, в доступному нам корпусі логістичних термінів трапляються буквено-складові аббревіатури (близько 4% вибірки): *Supplier SKU* (*Supplier Stock-Keeping Unit*) – код товару постачальника; *SKU description* (*Stock-Keeping Unit description*) – опис товару та ін., а також акроніми: *PUC* (*Picking Unit Code*) – код одиниці відбору (близько 3% вибірки). Трапляється складове скорочення двокомпонентного логістичного терміна в одиницю з одного слова, як-то термін *hazmat* (**hazardous materials**) – небезпечні матеріали, небезпечні товари. Кількість таких одиниць не перевищує 1 % термінологічної вибірки [2].

Синтаксичний спосіб терміноутворення як перетворення вільних словосполучень в складні еквіваленти слів трапляється з-поміж складних багатокомпонентних термінів, серед яких багато термінів дво- та трикомпонентної структури. Найпоширенішим видом складених термінів в англійській логістичній терміносистемі є двокомпонентні атрибутивні словосполучення, які складаються з опорного елемента іменника – і елемента, що його визначає. Так, препозитивний елемент може функціонувати як прикметник або іменник: *back freight* – фрахт, згідно з яким власник вантажу оплачує перевізнику вартість зворотної доставки вантажу в порт відправлення, якщо вантаж не може бути доставлений в порт призначення з не залежних від перевізника причин [3], *storage capacity* – місткість складу, *carriage conditions* – умови перевезення; *common area* – загальна зона, *deliverable assortment* – асортимент, який доставляється [2]; *general average* – аварія загальна (збиток, який настає в результаті добровільної відмови від частин корпусу судна або частини вантажу, що перевозиться, з метою порятунку судна, а також через витрати, пов'язані із забезпеченням захисту судна та решти вантажу) [3].

Останнім і найменш поширеним способом поповнення логістичної термінології англійської мови є іншомовні запозичення, наприклад: *freight* – перевезення вантажів (з середньонімецької мови), *cabotage* – каботажне судноплавство (з французької), *cargo* – вантаж (з іспанської) та ін. [2, с. 55].

Аналіз словників логістичних термінів та наукової літератури англійської мови дозволяє дійти висновку, що способи формування логістичних термінів принципово не відрізняються від способів звичайного словотвору.

Висновки. У статті були досліджені структурно-семантичні процеси в англійській терміносистемі логістики та визначено, що термін є словом в особливій функції, тому термінологічним одиницям притаманні структурно-семантичні процеси як у загальнолітературній мові — полісемія, омонімія, синонімія та антонімія, що підкреслює системність терміносистеми логістики; у терміносистемі логістики виявлено невелику кількість багатозначних термінів, термінів-омонімів, термінів-синонімів та термінів-антонімів. Це свідчить про те, що більшість термінів відповідають вимогам до термінологічних одиниць.

Найпродуктивнішим способом утворення термінів логістики представлена суфіксація, якщо йдеться про однокомпонентні термінологічні

одиниці. Що стосується двоконпонентних термінів, то провідною структурою є атрибутивне словосполучення, реалізоване прикметником та іменником або іменником та іменником, де останній варіант є найпродуктивнішим.

Врешті слід зазначити, що структурні та семантичні процеси в термінологіях – це закономірне

явище, властиве термінам як мовним одиницям. Вивчення цих процесів дозволяє глибше зрозуміти системні зв'язки термінів та структуру логістичної термінології.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у порівнянні німецької та англійської логістичної термінології у структурно-семантичному аспекті.

Список літератури:

1. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни : у 4 т. Т. 1 Донецьк : ДонНУ, 2013. 402 с. ; Т. 2. 350 с. ; Т. 3. 426 с. ; Т. 4. 388 с.
2. Карпенко Г. Особливості формування логістичних термінів. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство. 2013. № 22. С. 53–58.
3. Словник логістичних термінів. URL: <https://forstor.ua/ua/customer—reference/skladskaya—logistika/dictionary—logistics/#ld20> (дата звернення: 10.04.2022).
4. Смирчинський В. В., Смирчинський А. В. Глосарій логістичних понять і термінів. Основи логістичного менеджменту : навч. посіб. Тернопіль : Економічна думка, 2004. С. 229–236.
5. Klymenko D. S. Translation Peculiarities of Logistic Terms. *Магістерські студії*. Альманах. Вип. 21. Херсон. ХДУ, 2021. С. 59–62.
6. Logistics-Dictionary. URL: <http://logistics-dictionary.com/> (дата звернення: 10.04.2022).
7. Mounin G. Les problèmes théoriques de la traduction. Paris : Gallimard, 1990. 296 p.
8. Reverse Logistics magazine. URL: <http://rlmagazine.com> (дата звернення: 08.04.2022).
9. Rushton A. The Handbook of Logistics and Distribution Management: Understanding the Supply Chain. Fifth édition. L. : Kogan Page, 2014. 689 p.

Odintsova O. O., Siliutina I. O., Ostapchuk I. I. STRUCTURAL AND SEMANTIC FEATURES OF LOGISTIC TERMINOLOGY IN ENGLISH

The article examines the structural and semantic features of the terminology of logistics, which is actively developing, so it is natural to increase the attention of specialists and terminologies to the new nominations of this activity. It is proved that the logistical terminology of the English language combines the nominative units of such sciences as management, economics, technology, mathematics, and law. The idea of the need for perfect understanding of professional speech and understanding of its components was proposed, which requires the study of the structure and semantics of professional terms, in particular logistics. The analysis includes textbooks on logistics, which contain terminological dictionaries-minimums, online explanatory dictionaries of English on logistics, and scientific works of specialists in this field, which ensures the objectivity of the analysis conducted in the study. The authors come to the conclusion that the terminology of the field of logistics in modern English is dominated by one-component terminological units and two-component terminological phrases that denote subjectivity, procedurally, and attribution. The ways of origins of logistic terminology and the most productive ways of their formation are considered. It was discovered that a significant part of English-language multicomponent terminological units in the field of logistics is reduced and abbreviated to save language/speech, as well as to accelerate the process of professional communication in the analyzed field. It is proved that the logistical terminology of the English language is formed on a specific English basis with the involvement of terms borrowed from the French language, less often — from German. It is noted that one of the universal features of any terminological system is the presence within it of paradigmatic relations, which in the English-language terminological system are represented by synonymous, antonymic, homonymous relations, as well as polysemy of terms. Despite the well-established opinion in terminology about the undesirable terms of synonymy and polysemy, it is proved that paradigmatic relations in the terminology of English-language logistics are evidence of continuous development of scientific knowledge and the search for the better nominative units to denote new scientific concepts.

Key words: abbreviation, antonym, logistic terminology, homonym, polysemy, synonym, phrase.

П'єцух О. І.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ТАКТИКА ПОХВАЛИ ТА КОМПЛІМЕНТУ ЯК БАЗИС СТРАТЕГІЇ КОМПРОМІСУ В БРИТАНСЬКИХ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ДЕБАТАХ

Статтю присвячено дослідженню специфіки реалізації кооперативної стратегії компромісу, представленої за допомогою тактики похвали та компліменту у ході політичних інтеракцій під час проведення парламентських дебатів у Сполученому Королівстві. У ході дослідження вербальної репрезентації компліментарної тактики детально проаналізовано комунікативні ходи, мовленнєві акти та перформативи, які послугують інтенсифікації влучності, експресивності та послідовності аргументації комунікантів, метою яких стає встановлення кооперації чи досягнення компромісу у діяльності між опонентами політичної комунікації. Розглянуто специфічні мовні та стилістичні засоби, якими оперують учасники дебатів, які належать до офіційного уряду та опозиції, під час засідань Палати Громад британського парламенту у період пост-Тетчеризму. Зокрема, у цьому дослідженні обґрунтовано використання різних форм звертань та влучності втілення мистецтва компліменту, які сприяють ефективності та результативності висловлень комунікантів, формують певний імідж політичних лідерів, увиразнюють мовлення комунікантів парламентських дебатів, надають необхідного конотативного забарвлення. Детально розглянуто заборонену лексику, використання якої регламентовано багатовіковими правилами і нормами британського парламенту. Залучення оцінно-емотивної та експресивної лексики, різноманітних позначень сприяють посиленню впливу як на безпосередніх адресатів, які знаходяться у залі під час проведення парламентських дебатів, так і на кінцевих адресатів дебатів, а саме потенційних виборців, для яких учасники дебатів намагаються створити підвищено позитивний імідж власної політичної сили і при цьому знайти шляхи та механізми для встановлення порозуміння, координування дій і оцінок, підтримання кооперації з опонентами політичної комунікації.

Ключові слова: парламентські дебати, стратегія, тактика, похвала, комплімент, заборонена лексика, баланс обличчя, перформатив, комунікативний хід, мовленнєвий акт.

Постановка проблеми. Інтеракція комунікантів парламентських дебатів представляє собою сукупність комунікативних подій, які послідовно або паралельно розгортаються за допомогою мовленнєвих дій, спрямованих на досягнення цілей політичної комунікації та конструювання політичної реальності. Ефективним важелем реалізації цілей політичної комунікації виступають парламентські дебати, побудовані у формі прямого діалогу, під час яких відбувається не лише обґрунтування певного шляху вирішення існуючих проблем, а і спроби роз'яснити свою позицію щодо обговорюваної теми й аргументувати її правильність, оспорування думки співрозмовників [8], намагання керувати враженням про себе [6]. У такому відношенні політичний дискурс парламентських дебатів може розглядатися як обмін обґрунтованими позиціями, поглядами в тісному зв'язку з певними правилами, у результаті якого приймаються дії для вирішення соціально значущих проблем. Встановлення кооперації

є дієвим при досягненні комунікативних цілей, у ситуаціях, коли конфлікту можливо уникнути, і порозуміння та баланс статусів комунікантів забезпечує результативність обговорення. Для підтримання відповідної атмосфери взаєморозуміння, поваги та балансу комуніканти послугуються стратегією компромісу між учасниками парламентських дебатів, які належать до різних політичних партій і підтримують різні точки зору щодо обговорюваних питань. Стратегія компромісу втілена у політичному дискурсі парламентських дебатів Сполученого Королівства тактикою похвали та компліменту, яка забезпечує схвальне акцентування певних рис, характеристик, дій політичних діячів. Специфіка реалізації цієї тактики розкриває основи культурного коду народу, демонструє взаємозв'язок між культурними явищами, процесами, суспільною свідомістю і мовними позначеннями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники принципів та моделей комунікативної

взаємодії у своїх працях фокусують увагу на найбільш продуктивних стратегіях, які спрямовують інтеракцій у наміченому напрямку, слугують досягненню цілей та встановленню, підтриманню і результативності комунікативного впливу. Зокрема, науковці розглядають стратегічні програми, які сприяють завоюванню уваги співрозмовників та встановленню комунікативного домінування (Ч. Бергер та К. Келлерман, О. Гайкова, А. Халатян, І. Юшковець), найбільш продуктивні стратегії (О. Іссерс, М. Желтухіна, О. Даньшина, С. Дацюк, С. Кордер, Ч. Ларсен), стратегії взаємодії між владою та опозицією (С. Плотнікова), маніпулятивний потенціал стратегій (О. Дмитрук). Проте незважаючи на значний обсяг робіт зі стратегічного потенціалу комунікативної взаємодії, найбільш продуктивні шляхи досягнення кооперації учасників дебатов у Сполученому Королівстві потребують більш детального вивчення.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні реалізації комунікативної тактики похвали і компліменту як провідної для втілення стратегії компромісу в політичному дискурсі парламентських дебатов у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії. До завдань статті належать визначення специфіки, комунікативних ходів та мовних засобів, які сприяють ефективності використання вищезазначеної тактики в політичному дискурсі парламентських дебатов у Сполученому Королівстві.

Виклад основного матеріалу. Для ефективної, успішної кооперативної комунікації важливою умовою є дотримання принципів кооперації (співробітництва) і ввічливості (етикетності), які асоціюються із прагненням до ефективності спільних думок і дій комунікантів, демонструванням бажання до порозуміння, намаганням встановити взаєморозуміння для досягнення максимальної результативності інтеракцій.

Принцип кооперації – це єдність правил, які визначають внесок учасників комунікативного процесу в мовленнєву ситуацію, що їх об'єднує [1, с. 2]. Принцип кооперації сформульований Г. П. Грайсом [9, с. 16], який у своїй праці «Логіка і мовленнєве спілкування» виокремлює кооперацію як одну з універсальних конвенцій комунікації. Така взаємодія пов'язана з наданням взаємного комунікативного внеску мовцями відповідно до мети комунікації та регулює форму і зміст повідомлень, що значною мірою впливає на успішність комунікативних інтеракцій [5, с. 12].

Слідування принципу кооперації передбачає дотримання у комунікативному акті прин-

ципу ввічливості. На думку І. П. Сусова, обидва принципи є взаємодоповнюючими елементами інтеракції, оскільки принцип ввічливості часто приходить на допомогу там, де недостатньо ефективною є кооперація, що, навіть більшою мірою відповідає вимогам кооперативності учасників розмови [4, с. 9].

Парламентські дебати у Сполученому Королівстві складають складну ієрархічну систему взаємодії партнерів комунікації, які послуговуються різними стратегіями та тактиками для створення максимального ефекту від висловлювань у залі парламенту. Незважаючи на здебільшого конфронтаційний характер комунікативної взаємодії між учасниками дебатов у Сполученому Королівстві, ввічливість та демонстрація поваги відносно опонентів політичної комунікації є типовими для британського парламенту, що визначено нормативністю та традиційністю як основними жанровими особливостями цього дискурсу.

Домінантною кооперативною стратегією в британській парламентській комунікації стає стратегія компромісу, спрямована на створення порозуміння та кооперації в інтеракціях між учасниками парламентських дебатов і заснована на намагання повного збереження балансу обличчя опонентів комунікації, що виявляється завдяки їхній успішній інтегративній компліментарній взаємодії. Однією з дієвих тактик, які сприяють компліментарній взаємодії між британською владою та опозицією, є тактика похвали та компліменту.

Тактика похвали та компліменту передбачає навмисно підкреслене висвітлення позитивних якостей, здібностей або діяльнісних характеристик мовців, спрямоване на ефективність комунікації завдяки встановленню згоди та координації між учасниками дебатов. Н. О. Бігунова наголошує, що предметом позитивної оцінки під час похвали є моральні й інтелектуальні властивості, вміння і вчинки співрозмовника, його зовнішність та манери [2, с. 101]. На думку лінгвістів, які фокусують увагу на мистецтві компліменту, основною функцією компліменту в комунікації є створення або підтримання солідарності між адресантом та адресатом [10; 11; 12; 13]. Для англomовної спільноти комплімент має стратегічне значення при встановленні або підтриманні згоди під час інтеракції [15; 13].

Для чітко регламентованого й обмеженого в часі та тематиці процесу дебатовування в британському парламенті важливо слідувати постулатам мистецтва компліменту, які передбачають контроль за відхиленням від правдивої інформації або її

перекручуванням, а також спотворенням, оскільки інтеракції комунікантів постійно контролюються усіма учасниками дебатів, а часові обмеження не дозволяють перевантажити виступи надмірною ввічливістю у вигляді компліментів, які характеризуються прямолінійністю, чіткістю й однозначністю. Попри те, що зрозумілим є схвальне ставлення до однопартійців та однопумців, використання ввічливих звертань і компліментів відносно комунікантів-опонентів є також типовим для учасників британських парламентських дебатів [3, с. 203].

Ставлення адресантів та адресатів, які є учасниками парламентських дебатів у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії, один до одного має, у відповідності до норм та правил поведінки, має бути підвищено ввічливим. Відповідно ввічливою, стриманою та помірно експресивною повинна бути й мова комунікантів: *Good temper and moderation are the characteristics of parliamentary language* (Erskine May). Зокрема, для парламентської мови забороняється використання деяких грубих образливих слів: *liar, blackguard, coward, git, guttersnipe, hooligan, rat, swine, stoolpigeon, traitor*. Деякі з цих слів є неприйнятними для літературної мови вульгаризми, які є відвертою грубою образою у ставленні до опонентів та недопустимі в офіційних інтеракціях. Більшість цих слів належить до негативно конотованої сленгової лексики та лайливих слів: *blackguard* (образливе звертання “*a rude or dishonest man who deserves to be hated*” [14]), *git* (“*a worthless or stupid person, especially a man*” [14]), *guttersnipe* (“*a person of the lowest moral or economic status*” [14]), *rat* (“*a person who is not loyal or cannot be trusted*”), *swine* (“*a very bad person*” [14]), *stoolpigeon* (“*a person acting as a decoy or informer*” [14]). Проте деякі слова, належачи до нейтральної лексики, сприймаються як образливі відносно політичних опонентів у британському парламенті та забороняються до вживання під час дебатування: *liar, traitor*. У випадку використання одного із цих слів правила вимагають від порушника відкликати промовлене слово (*to withdraw*), що слугує своєрідним вибаченням перед учасниками дебатів після його використання.

Приміром, у дебатах, присвячених обговоренню безпеки харчових продуктів, безпосередньо під час виступу доповідача один із учасників дебатів звернувся до нього в образливій формі (*stupid cow*) для демонстрації свого опротестування та засудження щодо сказаного. Інші учасники процесу відразу відреагували на викорис-

тання забороненої образливої лексики, назвавши цей комунікативний хід, що перервав ведення дебатів, непарламентським:

Hon. Members: *Unparliamentary.*

Madam Speaker: *Order. Did I hear hon. Members saying that there was some unparliamentary language?*

Mr. Tony Marlow (Northampton, North): *I said that the hon. Member for Peckham (Ms Harman) was a stupid cow. If that is unparliamentary, I certainly withdraw it.*

Madam Speaker: *It is certainly unparliamentary. I hope that the hon. Gentleman will have the grace to withdraw that remark.*

Mr. Marlow: *As I said, Madam Speaker, I certainly withdraw the remark* (HC 25 Mar 1996: Column 712).

Ця репліка сфокусувала увагу Спікера на порушенні правила та змусила самого порушника дисципліни відкликати свої слова. При цьому Спікер використовує підтримуючий комунікативний хід, що є показником реакції на використання нецензурної лексики та у ввічливій формі вимагає відкликати сказане. Завдяки швидкому досягненню компромісу шляхом розуміння норм поведінки учасників дебатів діалог між Спікером та учасником, що порушив порядок, замість конфліктного став кооперативним. Комуніканти досягли згоди, оскільки їхні цілі щодо встановлення порядку та спокійного продовження дебатів збіглися.

Іншим варіантом вирішення конфліктної ситуації є перефразування образливої лексичної одиниці більш нейтральною лексикою. Так, після обвинувачення прем'єр-міністра в перекручуванні фактів та обмані Спікер висловлює впевненість щодо необхідності перефразування. Отже, у наступному репліковому ході комунікант використовує антонімічну заміну використаної лексики: *who is lying – who is telling the truth*:

Mr Dalyell: *As the captain of the Conqueror has said in print that he was following the General Belgrano for at least 30 hours and the Government persist in claiming that the General Belgrano was detected on the same day as it was sunk, who is telling the truth or, bluntly, is it the submarine commander or the Prime Minister who is lying?*

Mr Speaker: *Order. The hon. Member must not use that word. I am sure that he will rephrase that final comment.*

Mr Dalyell: *Is it the submarine commander or the Prime Minister who is telling the truth?* (HC 24 Feb 1994: Column 695).

Тому, ставлення учасників дебатів британського парламенту характеризується тактовністю та уникненням взаємних образ та принижень. Наявність забороненої до використання під час обговорень у парламентській залі лексики свідчить про створення прецедентних ситуацій, які є поодинокими, оскільки слідування нормам і правилам є обов'язковим до виконання усіма учасниками дебатів, а їхнє порушення призводить до необхідності відкликати сказане.

У зв'язку з необхідністю демонстрації ввічливого ставлення та поваги до своїх політичних опонентів успішне оперування тактикою похвали та компліменту набуває особливої актуальності у британській парламентській залі. Так, у процесі звітування в парламенті міністра внутрішніх справ від Консервативної партії, комунікант від Лейбористської партії, що входить до офіційної Опозиції, схвально оцінює роботу урядовця та демонструє свою підтримку сказаному у звіті:

Mr. Rathbone: *A I welcome my right hon. Friend's statement—and I remind her of the warmth of her welcome at Lewes prison some months ago—but will she remind and reassure the House that in all the prisons where drug testing takes place, sufficient treatment and counselling are in place so that those prisoners who want to come off drugs are given every encouragement to do so?* (HC Deb 20 Mar 1997: Column 1059)

Синтаксична стверджувальна конструкція *I welcome* яскраво демонструє схвальне ставлення до слів співрозмовника. Вживання оцінно-емотивного іменника *warmth* (*a friendly or enthusiastic quality in smth, smb* [7]) посилює емпатичність та ефективність висловленого компліменту. Комунікативний хід А є одночасно підтримуючим, а також продовжувальним, оскільки з одного боку він виступає показником згоди в реакції на вищесказане, а з іншого стимулює розвиток теми розмови. Така позитивна ввічливість та інтеграція думок опонентів під час парламентських дебатів створює дружнелюбну атмосферу та зменшує дистанцію між співрозмовниками, які є представниками різних політичних сил. Це сприяє зняттю напруги та скороченню дистанції між комунікантами, що стимулює збереження балансу обличчя й досягнення мети дебатів – вирішення проблем з модернізації пенітенціарної системи Сполученого Королівства. Така інтеракція надає враження, що як офіційна парламентська коаліція, так і опозиція знаходять порозуміння та разом вирішують важливі проблеми. Відповідно, залежно від інтенцій мовців цей діалог можна визначити як

комплементарний та одночасно координативний, оскільки під час його проведення інтереси комунікантів вирівнюються, він є також кооперативним та збалансованим, що дозволяє учасникам досягти однієї цілі та зберегти баланс обличчя залучених до обговорення комунікантів.

Схвальне ставлення представника опозиційних сил до призначення на посаду його опонента, який представляє інтереси провладної коаліції, також є компліментом його діяльності та демонстрацією професійності, визнаної й іншими політичними силами:

Mr. Straw: *I endorse the Home Secretary's welcome to the right hon. Member for Westmorland and Lonsdale (Mr. Jopling). We are pleased to see him back* (HC Deb 20 Mar 1997: Column 1063).

У наведеному вище ініціальному комунікативному ході, який відкриває обговорення проблем юридичної сфери у Сполученому Королівстві, адресант оперує перформативом згоди *endorse*, значення якого *“to make a public statement of your approval or support for something or someone”* [7], що демонструє відкритість, публічність підтримки новопризначеного політика доповідачем. У другому продовжувальному комунікативному ході комунікант висловлює свою підтримку позитивно конотованою лексичною одиницею з експресивним значенням *pleased*, визнаючи себе та свою партію «задоволеними, щасливими» від його повернення на посаду, залучаючи інклюзивний займенник першої особи множини *we*. Демонстрація задоволення та схвалення щодо призначення на посаду політичного опонента замість критичних зауважень зберігає баланс обличчя між партнерами комунікації, які знаходяться по різні боки в парламентських дебатах. Одночасне дотримання протокольних процедурних правил та норм, які демонструють ввічливість і повагу між комунікантами, є типовим для британських парламентських дебатів.

Тактика похвали та компліменту також спрямована на спонукання до дії партнерів комунікації. Зокрема, у фокусивному комунікативному ході А, вираженому мовленнєвим актом констативу, міститься комплімент про розумові здібності партнера комунікації, який належить до провладної партії:

Heidi Alexander (Lewisham East) (Lab): *A The Minister is an intelligent man, and I know he will be talking to the same senior NHS leaders I talk to. B Deep down, he knows that this contract has nothing to do with seven-day services and everything to do with setting a precedent to save money on the NHS pay bill—change the definition of unsociable hours in this*

contract and pave the way for changing it for nurses, porters and a whole host of other NHS staff. C Am I wrong, Minister? (24 Mar 2016: Column 1755)

Оцінно-емотивний прикметник *intelligent* містить у своєму значенні позитивну конотацію щодо розумових і відповідно професійних здібностей опонента. У цьому ході А вжито також мовленнєвий акт директиву для пропозиції щодо майбутніх дій з усунення проблем у медичній сфері. Наступним продовжувальним ходом В комунікант знову звертається до особистості парнера комунікації, посиляючись на його розуміння існуючої проблеми та її визнання (*he knows that this contract has nothing to do with seven-day services*). Завершуючим комунікативним ходом С, що містить мовленнєвий акт констативу, вираженого у формі питального речення, адресант стверджує про свою правоту та закликає опонента приєднатися до своєї думки. Отже, в аналізованому фрагменті компроміс у дебатах досягається скоординованістю дій учасників дебатів на основі звернення до позитивної оцінки особистісних характеристик опонентів.

Отже, дослідження особливостей реалізації кооперативної взаємодії у політичному дискурсі британських парламентських дебатів демонструють важливість слідуванню протокольним правилам та традиціям, які унормовують інтеракції комунікантів, тому ввічливість та демонстрація поваги в адрес опонентів політичної комунікації є типовими для британського парламенту, що сприяє досягненню комунікативних цілей. Кооперація базується на координації цілей і стратегічних задумів учасників дебатів, що забезпечує ефективність та оптимальність парламентської комунікації. Для встановлення відповідної атмосфери взаємної поваги, комуніканти послуговуються стратегією компромісу, яка забезпечується, зокрема, тактикою похвали та компліменту, яка сприяє координації та досягненню цілей дебатування у парламенті Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, демонструє вміння британських членів парламенту до оперування мистецтвом компліменту.

Список літератури:

1. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики: підручник. К. : ВЦ «Академія», 2011. 304 с.
2. Бігунова Н. О. Позитивна оцінка: від когнітивного судження до комунікативного висловлювання: монографія. Одеса : КП ОМД, 2017. 580 с.
3. П'єцух О. І. Парламентські дебати Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії в когнітивно-дискурсивній парадигмі : монографія. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю.А., 2018. 388 с.
4. Сусов И. П. Лингвистическая прагматика. М. : Восток-Запад. 2006. 200 с.
5. Яшенкова О. В. Реалізація принципів спілкування в діловій сфері. Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. праць. К. : «Логос». 2002. № 7. С. 561–573.
6. Bull P.E. The Microanalysis of Political Communication: Claptrap and Ambiguity. London : Routledge, 2003. 256 p.
7. Cambridge Dictionaries Online. URL: <http://dictionary.cambridge.org>
8. Fetzer A. Challenges in political interviews: An intercultural analysis. Political Discourse in the Media: Cross-Cultural Perspectives / Ed. by A. Fetzer, E.G. Lauerbach. Amsterdam: Benjamins, 2007.
9. Grice H. P. Logic and Conversation. Syntax and Semantics / ed. P. Cole, J. Morgan. New York: Academic Press, 1975. Vol. № 3. P. 41–58.
10. Herbert R. K. Sex-based differences in compliment behavior. Language in Society. 1990. Vol. 19. № 2.
11. Herbert R., Straight H.S. Compliment-rejection versus compliment-avoidance: listener-based versus speaker-based pragmatic strategies. Language and communication. 1989. Vol. 9. № 1.
12. Holmes J. Paying compliments: a sex-preferential politeness strategy. Journal of Pragmatics. 1988. Vol. 12. № 6.
13. Manes J. Compliments: a mirror of cultural values. Sociolinguistics and Language Acquisition. Rowley, London, 1983.
14. Merriam-Webster: Dictionary and Thesaurus. URL: <https://www.merriam-webster.com/>
15. Wolfson N. Pretty is as pretty does: a speech act view of sex roles. Applied Linguistics. 1984. Vol. 5. № 3.

Pietsukh O. I. TACTICS OF PRAISE AND COMPLIMENT AS A BASIS OF COMPROMISE STRATEGY IN THE UK PARLIAMENTARY DEBATES

This article concentrates on the research of the peculiarities of cooperative strategy of compromise in the UK parliamentary debates that is realized via the complimentary tactics of praise and compliment for creating certain positively evaluated image of the political opponents. This tactics aims at reaching agreement between the opponents of political communication in the UK parliamentary debates. The realization of this tactics is

provided via showing respect and highlighting the positive characteristic traits of the political opponents to promote coordination of political plans and actions in order to win support from the potential electorate. The research of the praise and compliment tactics' verbal representation demonstrates the effectiveness of usage of various communicative moves, speech acts and performatives to intensify and deepen the argumentation of the political speeches in the British parliament and strengthen the influence on the potential electorate as the target audience of the UK parliamentary debates. The research deals with the various ways of addressing the opponents of political communication during the parliamentary debates that demonstrate the art of compliment making in hot discussions. Compliments and praises are vividly used during the parliamentary debates as they accentuate the essential information, create necessary associations, form certain positively connotated images which help to reach communicative goals during the parliamentary debates in the House of Commons in the British parliament. Here the unparliamentary language is analyzed. This language encompasses banned words that are not allowed to be used in addressing the political opponents to discredit them during the meetings of the UK House of Commons in the post-Thatcher period are highlighted. The regulation of the offensive impolite words usage is done by means of strict respecting and following traditions, norms and rules of the UK parliament.

Key words: *parliamentary debates, strategy, tactics, praise, compliment, unparliamentary language, face-balance acts, performative, communicative move, speech act.*

Pidhorna A. B.

«Zaporizhzhia Polytechnic» National University

PROFESSIONALLY ORIENTED PUBLICIST DISCOURSE AND ITS REFLECTION IN ENGLISH MASS MEDIA

The article is devoted to the study of professionally oriented discourse, in particular, English football mass media discourse and its linguistic representation in mass media texts. Football is currently one of the most popular sports in the world and the upcoming World Cup in Qatar makes its thorough research even more topical. The article focuses on key linguistic peculiarities of football mass media texts, which helps define what makes these texts work for their readers who include various groups – from professionals to ardent fans or just those who get interested in this kind of sport from Championship to Championship. These linguistic features include, first of all, terms and professional or publicist clichés, which associate these texts with professionally oriented ones. However, there is also clearly defined emotional colouring realized through vocabulary and syntactic means, which can help us associate the texts under study with standard mass media targeted at a wider audience. All in all, this combination of seemingly opposite characteristics makes football mass media unique and worth researching. The article offers numerous examples which illustrate how all features mentioned function and what pragmatic effect they produce. Certain emphasis is made on key differences between various genres of English football publicist discourse, such as the analytical article, internet-articles in popular periodical football publications, posts and articles at official sites of teams and players, texts to video commentaries to football matches, and others. This kind of analysis makes it possible for researchers to conclude which characteristics are most efficient and most potent in achieving the informative and pragmatic effects needed, with consideration of the genre and target audience.

Key words: mass media discourse, terms, clichés, emotional colouring, syntactic constructions, informative, pragmatic effect.

Problem Statement. Researching cognitive, linguistic, social, and national aspects of discourse is currently one of the themes which are actively being studied to reveal the peculiarities of communication in different situations of interpersonal interaction. Researchers underline that «without discourse, there is no social reality, and without understanding discourse, we cannot understand our reality, our experiences, or ourselves» [2, p. 2]. People speak to each other via discourses and these corpora of different discourses are inhomogeneous in terms of modus, genre, functional style, and formality criterion [1, p. 27]. This is what makes discourse study, in particular professional discourses, not only topical but essential.

The concept «discourse» is very polysemantic. In different works, it is used along with such terms as «speaking» (immersed in life), «text», «functional style», and others. However, there is no unambiguous definition of the concept «discourse» yet. It is probably what has made this term so popular in recent decades: connected by complicated relationships, its different interpretations successfully satisfy various conceptual needs modifying more traditional

understanding of language, text, dialogue, style, etc. [7, p. 26–27].

The term «discourse» was first used by the American linguist Z. Harris in 1952. The scientist defined this term as «a method for the analysis of connected speech (or writing) that goes beyond the limits of a single sentence and correlates culture and language» [12, p. 1508]. The researcher's goal was to take descriptive linguistics beyond the study of a single sentence. In the 1970s, the French linguist E. Benveniste introduced the anthropocentric paradigm of language study and regarded the discourse as the language functioning in real life communication. He was one of the first who gave the discourse its terminological definition describing it as «the language appropriated by the one who speaks» [2, p. 137].

Presently, the discourse approach to the study of texts is one of the most important formulas of modern linguistics. It means that each text is viewed in terms of the situation in which it was created, in its interrelations with other texts in consideration of targets, opinions, and the author's personal characteristics. It is necessary to take into consideration the role

this text can perform in the system of texts and, more generally, in society as a whole.

Research Background. Although discourse is realized through texts, it would be incorrect to make its understanding as narrow as in terms of texts only. Researchers N. Phillips and C. Hardy pertinently assert that «discourses are embodied in texts, but exist beyond the individual texts that compose them» [26, p. 3]. Sport and particularly football discourse, which is under study in this paper, is mainly associated with actions rather than with texts. Thus, in our case it could be more relevant to define the key term «discourse» according to B. Zilbert and A. Zilbert: «Discourse is everything that is said or written about any phenomenon of the reality» [5, p. 46]. Such understanding of the discourse allows us to analyze its various manifestations, including sport reports or Internet genres.

Another moment worth paying attention to when studying discourse is the language because it is the language that makes discourse alive. However, it cannot be said that discourse is realized through language only. It is «a form of language-and-speech interaction» [2, p. 42], that is language in action or, as mentioned above, language immersed in life. Y. Stepanov specifies that discourse is mostly texts, «behind which there is certain grammar, certain vocabulary, certain rules of using words and syntax, certain semantics, and, finally, a certain world» [8, p. 36]. So, this «world» of a certain discourse is created through language arranged according to the communication objective.

Sport is presently a very widespread cultural phenomenon that has a huge social significance and successfully competes with other types of activities in their fight for customers. Moreover, sport is an undeniably profitable source of income for mass media which use it for their commercial benefits and, at the same time, popularize it even more. In addition, sport performs an essential social function by gathering people of various social groups together around a certain nationwide idea. Therefore, the main goal of any sport activity as a cultural and social phenomenon is information exchange among big groups of people.

Sport issues have been covered by specialists in different scientific fields – culture studies, sociology, psychology, linguistics. As for the linguistic aspect of the studies, the specifics of the modern sport discourse, its genre varieties, and main language characteristics have been revealed in the works by I. Dubchak [4], O. Filimonova [10], S. Sharafutdinova [11], and others. However, the problem of genre differentiation in the sport discourse is still topical since the growing attention to sport in general

and the development of Internet communication, in particular, are leading to new and new amendments. There are also other issues that require some coverage from the perspective of discourse analysis. They are linguistic features of sport texts, language means that serve as verbal tools of persuasion in sport communication. All this justifies the topicality of our research.

Objective Statement. The study of discourse, which is widely viewed as a communicative act realized both in speaking and writing, gives an opportunity to research linguistic peculiarities of a certain sphere of communication. Discourse can be classified into different types based on various criteria, i.e. theme, purpose, style, professionalism level, etc. There are also written, oral, and mental discourses. By these criteria, in this paper, we study football (theme, which is professionally oriented) publicist (style) discourse using the material of different publicist genres (the analytical article, the popular article in an electronic periodic magazine, publications at official websites of certain teams / sportsmen, professional commentaries to video broadcasting). In the first three genres of the abovementioned, we talk about the written realization of discourse and in the latter – about the oral one. However, all genres aim at a wide audience – both of professionals and fans, or of merely those who are at least a little interested in football and/or events which are important for the world sport in general. Despite this focus on the wider audience, which is successfully put into practice through the use of the publicist style along with its linguistic features, the products of the football discourse can be undoubtedly referred to professionally oriented ones and the linguistic peculiarities of such texts are also quite evident in genres analyzed.

The topics covered in football discourse are quite diverse. Mainly, they are reviews of matches and their results, descriptions, and commentaries concerning teams, information about perspectives teams have, and others. But football discourse may also include articles telling about certain players, coaches, and teams. These texts can reveal secrets not only about professional life but also private details because they can be interesting to fans as well. We can also mention the topic of football fans and their behavior before, during, and after matches. Very often these texts are of negative character since they tell their readers about fans' rather violent reaction to their favourite team's failure or even about vandalism as a result of fans' discontent.

As it is obvious from the arguments given above, the language content of the texts under consideration depends on the fact that these texts include charac-

teristics typical both of professionally oriented texts and publicist ones. Therefore, the detailed analysis of football texts in English publicist discourse has shown that the most distinctive features of the texts are (1) terms and clichés, which are often found in professionally oriented texts, and (2) emotionally coloured vocabulary and grammatical constructions, which are frequent in publicist style.

Analysis. To start illustrating the abovegiven arguments, it is worth underlying that the use of terms and their structural variability are obvious. Perhaps, this is the most evident lexical feature of the football discourse. Thus, there can be easily found football terms of all structural types: 1) one-component terms: *card, corner, defeat, equalizer, foul, offside, partisan, pass, penalty, period, pitch, post, referee, space, steward, strike, substitute, supporter, team*; 2) compounds: *ballboy, crossbar, free-kick, goalkeeper, handball, left-back, linesman, scoreline, sideline, silverware, spot-kick, wall-pass*; 3) word-combinations: *advantage rule, aggregate score, partisan crowd, transfer fee*.

The structural types of football terms in the football publicist discourse also include different shortenings and abbreviations, which are typical of professionally oriented texts. So, there are shortenings of standard key terms, such as *ref* instead of *referee*, *stats* instead of *statistics*, or name shortenings of famous football clubs – *Barca* instead of *Barcelona*. There are also abbreviations: *aet* (the abbreviated word-combination *after extra time*), *PSG* (the shortened name of the football club *Paris Saint-Germain*), *FA* (*Football Association*), *FC* (*Football Club*), *UEFA* (*Union of European Football Associations*), and *FIFA* (*Federation of International Football Associations*). In addition to shortenings and abbreviations, the context ellipsis can also be observed: *United* instead of *Manchester United* or *City* instead of *Manchester City*. The term «context ellipsis» was coined by D. Lotte [6, p. 16] to describe situations when some elements which usually function as part of terminological word-combinations are omitted, for the sake of conciseness, but they can be easily reproduced owing to the context:

United were leading 1-0 when he came on, only for Everton to score an equaliser [13].

City had camera fixed on dugout during 2–2 draw at Anfield [20].

By the way, these two clubs are so popular in England that simultaneously with the context ellipsis there are their other shortenings: *Man City* instead of *Manchester City* and *Man Utd* instead of *Manchester United* [22].

It must be underlined that terms in football publicist discourse are represented by different parts of speech. Mainly, there are nouns; however, there are also verbs, since football is all about action: *to beat, to clear, to concede, to curl, to fire, to head, to integrate, to kick, to knock out, to pass, to qualify, to shoot, to score, to tackle*. Noun terms derived from phrasal verbs form a separate group: *dugout, follow-up, kick-off, setup, throw-in*. They additionally contribute to the energy of action to the football discourse even via nouns. There are adjectives as well, e.g. *fit, harsh*, though it is worth mentioning that they are not as frequent in the discourse analyzed. They are more common as evaluating elements used for emotional colouring.

At the same time, we need to emphasize the presence of adnouns derived from word combinations where they function as attributes. For example, the adjective *international* comes from the word-combinations *international competition* and *international player* via nominalization into the adjective:

*Kane has scored his 36 goals in competitive **international** at a rate of one every 118 minutes* [21].

*Providing cover for the injured Benjamin Mendy and Fabian Delph, the Ukrainian **international** grew into his new role and turned in a number of eye-catching displays* [27].

There is one more interesting example of such a conversion, i.e. the noun *friendly* in the meaning «a friendly match»: *The quartet now have five days to get up and running ahead of the new campaign, though, having missed all of City's pre-season **friendlies*** [16].

Furthermore, owing to the ellipsis and conversion we can observe one form of the term function as different parts of speech, for instance, both noun and adjective: *Of the major leagues, however, the English Premier League is the most **expat** of all* [18].

A separate lexical group is represented by proper names. In addition to the names of coaches and players, places, and stadiums, there are also names that can be considered terms of the football discourse: *the Premier League, the World Cup, the Community Shield, Ballon d'Or*; and others. They may mean nothing to people who are not interested in football, but for everyone who is fond of football, especially English football fans, know that *the Community Shield* is an English football's annual match contested at Wembley Stadium between the winners of the previous season's Premier League. The word-combination *Ballon d'Or*, despite its French etymology, is directly associated with the award which honours the male player deemed to have performed the best over the previous year. Even in the British media, the name

of this award is given without any additional explanation: *Ronaldo, a five-times Ballon d'Or winner, has scored five goals in six appearances since his return to the club he first played for from 2003 to 2009* [13].

One more phenomenon which characterizes the football publicist discourse is the use of the possessive case both with proper names and with nouns that define a person/club or time/period when the event takes place: *the club's relegation, the season's fixtures, the Three Lions' defeat*. In addition to the said above about the importance of using proper names which can be sometimes understood only by professionals or football fans, we want to draw attention to the word-combination *the Three Lions* that the British press often uses to talk about England's national team. The image of lions is present on England's national emblem and the use of the image to name the team undoubtedly conveys positive evaluation along with the association of the team with a lion – the king of all animals.

It is also a well-known fact that both publicist and professionally oriented discourses have a certain set of set expressions – clichés – that are used to optimize communication. They facilitate the perception of information and promote clarity as, due to the frequency of their use, the recipient immediately comprehends them while the author can introduce them with the purpose of organizing ideas and strengthening the logos of the text. Since the object of our analysis is the football publicist discourse, the set of clichés observed there can be divided into those that are common for publicist texts and those that are more typical of the football sphere.

The first group includes: 1) verbs that introduce direct speech (*he said..., he added..., she wrote..., he told the BBC..., he argues*); 2) impersonal constructions used for the similar purpose of sharing opinions (*it is understood..., there is a firm belief..., it remains to be seen...*); 3) a group of clichés which give information based on some research or statistical analysis (*as this recent report confirms..., our research explains why ..., research also suggests that...*); 4) numerous linkers which provide logical connection (*thus, however, on the contrary, in other words, to begin with, nevertheless* and many others); 5) a number of adverbs also used for logical connection and opinion introduction (*arguably, on the negative side, even more noticeably*); and 6) some more formal and complicated constructions which are inherent in scientific or professionally oriented writing (*this is not to mention..., given that..., club rivalries aside, he might do...*).

The second group of clichés identified in the football publicist discourse is represented by fixed phra-

seological expressions characterized by their idiomatic nature, figurativeness, and frequency of use in the football publicist discourse analyzed. Those may include units that denote certain sport fixtures, for instance: *to make it to the final, only to fall at the final hurdle, to seal triumph, to fall short in their run for World Cup, to hit the big time, to hit the ground running*, etc.

It is also well-known that the publicist style typically has higher emotional colouring. It is explained by the fact that texts of this style are intended for a wider audience, for people of different social groups and interests as well as aimed at influencing these recipients. The neutral or formal narration with the help of terms and clichés only cannot help achieve the necessary pragmatic effect. Thus, as far as football is concerned, its fans can get interested in anything that appeals to emotions – both negative and positive. So, it is predictable that the analysis of football publicist texts reveals the active use of emotionally coloured vocabulary – from emotionally coloured adjectives to football slang and metaphors:

Barcelona claimed a scarcely believable Champions League victory against Paris Saint-Germain [24].

As it can be seen in the following examples, the authors use evaluative adjectives in the superlative degree to strengthen the effect of emotional tension:

*"Jon's not the **quickest** but he's got a real knowledge of the game and a **really great** will," O'Neill said. "He is **totally invaluable** to us"* [17].

*...the hosts scored three times from the 88th minute onwards at Camp Nou to complete the **biggest** turnaround ever seen in the competition* [24].

*Comparing that to Reading's most recent, perhaps **most poignant**, heartbreak takes a bit of a stretch, but the parallels are there* [14].

The other examples of football discourse emotiveness can be represented by professional jargonisms: *gunner* meaning "a special player in the team who is supposed to keep closer to the touchline and to run along the pitch after a kick or loss of the ball pursuing the rival as fast as possible" [9, p. 393]; *gaffer* meaning "manager" or *giant-killer* used to denote an unknown team that has got a more famous one defeated [19]. The terminological word-combination *feeder club* can also be named a jargonism. It defines a club from which other clubs can take good players who are already prepared to play skillfully:

*There are also advantages over England's system of loaning out players to lesser clubs or of using **feeder clubs** in the way that Liverpool takes players from Genk of Belgium* [18].

Another group of emotionally coloured vocabulary can be illustrated by various idioms actively used in the publicist texts in general and, in particular, football: *at a canter, cover oneself in glory, from nothing, get into the game, hold your hand up* тощо [19]:

*Raheem Sterling **scared** the Croatia defence almost **to a standstill** with a series of runs **at the heart of them** [23].*

*But a great finish from Cavani just after the hour mark [...] seemed to have **made the difference**, before the late heroics from Neymar and Roberto [24].*

*Yet these moves do not always work out, with players sometimes failing to **live up to their potential** [25].*

The last sentence given above is a curious example that combines all typical lexical features of English football publicist texts – terms of different structural types (*finish, hour mark*), emotionally coloured adjectives (*great*), and nouns (*heroics*), as well as idioms (*make the difference*).

One more lexical group with additional connotation, often found in the football publicist discourse, includes metaphors. First of all, they are those that function as terms, e.g.: *scissor kick, dead ball, dug-out* [20].

Non-terminological metaphors are also common. They evaluate, add to emotiveness, and help the author achieve the pragmatic effect intended:

*Roy Keane had **called for a war** but what he got was bloody awful until, that is, Jon Walters **stormed** to Ireland's rescue five minutes from time [17].*

*The crowd **went wild** [17].*

*Luis Enrique's side were three goals up within 50 minutes and did not allow Cavani's intervention **to foil their bid for a slice of history** [24].*

Syntax, graphical means, and punctuation are other powerful tools of emotional colouring and extra emphasis in the football publicist discourse. These are repetitions of different types, emphatic constructions, split constructions, detachments, rhetorical questions, absolute participial constructions, etc., which relevantly contribute to the set of lexical means of emotional colouring described above. All this together

makes the products of football discourse more accessible and interesting for the audience, for example:

***It's the hope that kills you** [14].*

***Significant** as it is, single viewpoint optical tracking would only take you so far [29].*

But in our modern world of near-constant sports broadcasting, does the blackout still make sense? I think not [15].

*Shaw **did operate** a well-known data science-oriented football blog [29].*

Conclusions. The analysis of the abovementioned features in different genres of football publicist discourse has proved the presence of them all but in different frequencies of use. Thus, analytical articles are characterized by greater «seriousness» and formality. Popular articles, in their turns, differ in more active emotional colouring (though emotional colouring can be observed in analytical articles, too). Popular articles target at a wider audience and therefore they have simple sentences and more stylistic devices. Publications at official football websites are very similar to popular articles because the target audience is the same.

However, there are more differences found in commentaries to video broadcasts. This is an oral genre; that is why intonation is very important. Intonation contributes to emotional colouring and, therefore, the need in other elements is not so great. One more peculiarity observed is an active use of proper names because the commentator must name those teams or players who are in hold of the ball or explain exactly what is going on on the pitch.

So, we can generalize by saying that all genres of football publicist discourse have a set of typical peculiarities that can be more often or less found in each of them. These peculiarities undoubtedly confirm that these genres belong to the publicist style (emotionally coloured and evaluative vocabulary, numerous figurative devices, emphatic constructions, etc.), but their professional orientation also requires a number of qualities that are typical of specialized texts and scientific style in general (terms and clichés).

References:

1. Белютин Р. В. Немецкий спортивный дискурс: опыт прагматического и лингвокогнитивного исследования : дисс. ... докт. филол. н.: спец. 10.02.04. Смоленск, 2006. 485 с.
2. Бенвенист Э. Общая лингвистика / пер. с франц. М. : Прогресс, 1975. 447 с.
3. Бехта І. А. Дискурс наратора в англомовній прозі. К. : Грамота, 2004. 304 с.
4. Дубчак І. Е. Жанрі спортивного дискурсу в інтернет-комунікації // Культура народів Причорномор'я. 2007. № 110, Т. 2. С. 353–356.
5. Зильберт Б. А., Зильберт А. Б. Спортивный дискурс: базовые понятия и категории; исследовательские задачи // Язык, сознание, коммуникация. М., 2001. Вып. 17. С. 45–55.
6. Лотте Д. С. Краткие формы научно-технических терминов. М. : Наука, 1971. 84 с.

7. Серио П. Как читают тексты во Франции // Квадратура смысла: Французская школа анализа дискурса / пер. с фр. и португ. М. : Прогресс, 1999. С. 14–53.
8. Степанов Ю. С. Альтернативный мир, дискурс, факт и принцип причинности // Язык и наука конца XX века : сб. статей. М. : РГГУ, 1995. С. 35–73.
9. Терпелец Ж. А. Футбольный дискурс: языковая вариативность и национальная специфика (на материале английского и французского языков) // Филологические науки. Вопросы теории и практики. Тамбов : Грамота, 2018. № 8 (86). Ч. 2. С. 388–394.
10. Филимонова Е. П. Реализация спортивного дискурса в интернет-коммуникации: коммуникативно-прагматический аспект : автореф. дис. ... канд. филол. наук.: спец. 10.02.19. Майкоп, 2019. 20 с.
11. Шарафутдинова С. В. Спортивная аналитическая статья как жанр дискурса СМИ // Вестник Челябинского государственного университета. 2009. № 34(172). Филология. Искусствоведение. Вып. 6. С. 141–144.
12. Alqahtani A. A., Aljidy A. B. Reading Texts in Translation Classes: Discourse Analysis Perspectives // Theory and Practice in Language Studies. November 2011. Vol. 1. № 11. P. 1507–1513.
13. Brewin J. Cristiano Ronaldo Should Have Started against Everton, Says Sir Alex Ferguson // The Guardian : electronic version. October 5, 2021. URL : <http://surl.li/bntam> (дата звернення: 10.10.2021).
14. BucksRoyal. Hope And Heartbreak: A Reading/England Story // The Tilehurst End. July 12, 2018. URL : <http://surl.li/bntai> (дата звернення: 8.10.2021).
15. Butler R. Cristiano Ronaldo's Return to Manchester United Won't Appear on Live UK TV – the 3pm Blackout No Longer Makes Sense // The Conversation. Sept. 10, 2021. URL : <http://surl.li/bntaf> (дата звернення: 22.10.2021).
16. Ederson, Jesus, Stones And Walker Returns // Manchester City : official website. Aug. 10, 2021. URL : <http://surl.li/bntae> (дата звернення: 10.10.2021).
17. Doyle P. Jon Walters Rescues Point for Republic of Ireland against Austria // The Guardian : electronic version. June 11, 2017. URL : <http://surl.li/bntad> (дата звернення: 10.01.2021).
18. Fardilha F., Valenti M. England's Premier League Homegrown Talent Problem: Why It's Time to Introduce Equivalent of Barcelona B // The Conversation. Apr. 1, 2019. URL : <http://surl.li/bnszx> (дата звернення: 27.10.2021).
19. Gerald P. Helpful Terms to Know When Watching English Soccer // Groundhopper Soccer Guides : electronic version. Jan. 31, 2019. URL : <http://surl.li/bnszz> (дата звернення: 10.01.2021).
20. Jackson J. Liverpool Gather 'Substantial' Evidence on Alleged Spitting at Guardiola's Bench // The Guardian : electronic version. Oct. 4, 2021. URL : <http://surl.li/bnszv> (дата звернення: 10.10.2021).
21. Joyce P. Harry Kane Set to Break Wayne Rooney's Competitive Goals Record for England // The Times : electronic version. July 12, 2018. URL : <http://surl.li/bnszn> (дата звернення: 8.10.2021).
22. Kelly R. Who Are the Premier League "Big Six"? Top English Clubs and Nicknames Explained // Goal. Apr. 21, 2021. URL : <http://surl.li/bnszl> (дата звернення: 23.10.2021).
23. McGrath M. Croatia 2 England 1 (aet): Three Lions Heartache As Mario Mandzukic's Extra-Time Goal Ends Russia 2018 Dreams // The Sun : electronic version. July 12, 2018. URL : <http://surl.li/bnszf> (дата звернення: 8.10.2021).
24. Myson Ch. Barcelona 6-1 Paris Saint-Germain (agg. 6-5): Catalans Complete Fairytale Comeback // Goal : electronic version. March 9, 2017. URL : <http://surl.li/bnsyx> (дата звернення: 10.01.2021).
25. Parry K., Smith M. 'Harder Than I'd Expected': Top Players on Why Joining Premier League from Abroad Is So Tough // The Conversation. Aug. 27, 2021. URL : <http://surl.li/bnsyt> (дата звернення: 27.10.2021).
26. Phillips N., Hardy C. What Is Discourse Analysis? // Discourse Analysis: Investigating Processes of Social Construction. Thousand Oaks, CA : Sage, 2002. P. 1–18.
27. Reliable And Versatile Ukrainian // Manchester City : official website. URL : <http://surl.li/bnszi> (дата звернення: 10.10.2021).
28. Soccer Term Glossary // Soccer America : electronic version. URL : <https://www.socceramerica.com/glossary/> (дата звернення: 10.01.2021).
29. Why Is Football Analytics Not Only for the Rich Any More // The Football Analytics Hub. June 8, 2021. URL : <http://surl.li/bnsza> (дата звернення: 29.10.2021).

Підгорна А. Б. ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ ДИСКУРС ТА ЙОГО РЕФЛЕКСІЯ В АНГЛОМОВНИХ МАС-МЕДІА

Стаття присвячена дослідженню професійно орієнтованого дискурсу, зокрема англomовного футбольного мас-медійного дискурсу та його мовній репрезентації в текстах мас-медіа. Футбол наразі є одним із найпопулярніших видів спорту в світі, а майбутній Чемпіонат світу в Катарі

робить вивчення цього дискурсу ще більш актуальним. Стаття зосереджується на основних мовних особливостях англомовних футбольних мас-медійних текстів, що дозволяє визначити, що робить ці тексти інформативними та цікавими для своїх читачів, які репрезентують різні групи – починаючи від професіоналів і до завзятих фанатів або просто тих, хто цікавиться цим видом спорту лише від чемпіонату до чемпіонату. Ці мовні особливості включають, перш за все, терміни та професійні чи публіцистичні кліше, які асоціюють аналізовані тексти з професійно орієнтованими. Однак, також присутнє в них і очевидне емоційне забарвлення, яке реалізується через різноманітні лексичні та синтаксичні засоби, що уможлиблює віднесеність цих текстів до стандартних мас-медійних продуктів, які спрямовані на більш широку аудиторію. В цілому, саме ця комбінація, як здається, протилежних властивостей робить футбольний мас-медійний дискурс унікальним і вартим особливої уваги дослідників. Ця стаття надає багато прикладів з англомовних мас-медіа, що ілюструють, як всі ознаки, згадані вище, функціонують і який прагматичний ефект вони уможливлюють. Певний акцент також робиться на відмінностях між різними жанрами англомовної футбольної публіцистики – аналітична стаття, стаття у популярному періодичному футбольному виданні, публікації на офіційних сайтах команд чи гравців, коментарі до відеотрансляцій тощо. Такий аналіз допомагає дослідникам зробити висновок щодо властивостей, які є найбільш ефективних у досягненні інформативності та належного прагматичного ефекту.

Ключові слова: мас-медійний дискурс, терміни, кліше, емоційне забарвлення, синтаксичні конструкції, інформативність, прагматичний ефект.

Semeniuk T. P.

Lesya Ukrainka Volyn National University

Gordiienko Yu. A.

Lesya Ukrainka Volyn National University

VERBAL REPRESENTATION OF THE CONCEPT COVID-19 IN THE MODERN GERMAN MASS MEDIA

The article is devoted to the study of verbal representation of the COVID-19 concept in German media communication. The changes taking place in society are reflected in language, enriching it with new lexical units, most of which exist in the minds of individuals in the form of concepts. The lexical unit COVID-19 is a concept, information block, the content of which is forming in the collective and individual consciousness, reflecting knowledge about diseases of planetary scale, its consequences, methods of protection and control. Different semiotic resources (verbal, nonverbal and para verbal) can represent the analyzed concept. Verbalization of the COVID-19 concept has been investigated with the lexical-semantic analysis of the lexeme-representative in the dictionaries of neologisms, in particular, OWID.de (Neuer Wortschatz rund um die Coronapandemie) and DWDS-Themenglossar. Another way of studying of the COVID-19 concept is searching for synonyms in the media, derivatives and compound words containing the lexeme COVID or CORONAVIRUS, as well as analyzing the corpus of neologisms that emerged during the coronavirus pandemic. The nominative field of the COVID-19 concept incorporates nuclear, nuclear and peripheral zones. The verbalizers of COVID-19 concept have been found in this article, the most frequent units-nominators of the analyzed concept have been determined. Analysis of the nominative field of the COVID-19 concept helped to determine its main cognitive and semantic features, which include the following – a) disease, infectious disease, b) time period – 2019 and so far, c) catastrophic situation, high mortality, d) quarantine, isolation, consequences of quarantine, e) disease prevention, immunization.

Key words: concept, COVID-19, nominative field, core zone, pre-core zone and periphery of nominative field.

Introduction formulation of the problem.

Over the past year, the coronavirus pandemic has not only changed the lives of millions, but has also been the subject of medical, social, and linguistic research. Language is an open system that responds to transformations in various social spheres. Therefore, it is not surprising that the COVID-19 pandemic has made its adjustments in the development of languages, the lexical structure of which is enriched with new lexical units and phrases. New quanta of knowledge and information cognitive units of consciousness, associated with the coronavirus pandemic in the world, have formed in the minds of individuals.

An analysis of the latest research. Specialists in various fields are trying to study the newly formed phenomenon of COVID-19 in various aspects. Scientists are trying to identify the covid-neologisms, which have arisen as result of the planetary spread of coronavirus. They want to clarify the features of the formation and representation of COVID-19 concept in the context of the study of new English and German

culture, which is being formed during the pandemic (O. Lysyckina, L. Pasyk, L. Rys). Many scientists are trying to investigate the actualization of the concept of CORONAVIRUS (K. Krasnytska, N. Stepaniuk, N. Dolusova). We would like to note that the topic of the representation of the Covid-19 is insufficiently investigated in German-language discourse, which served as an impetus for the selection of German media texts and dictionaries of neologisms that highlight the subject of coronavirus.

The aim of the article is to trace the verbal representation of the COVID-19 concept in modern German-language media discourse, highlighting the language units that verbalize the studied concept, and selecting by continuous sampling the current neologisms that reflect the state of modern society in the era of the coronavirus pandemic.

The study is based on articles selected by a continuous sampling from German-language online magazines and newspapers (*Spiegel, ZeitOnline, Frankfurter Allgemeine, Frankfurter Rundschau, Bild*), sites

that cover the topic of coronavirus. Dictionaries of neologisms were used to form the peripheral zone of the nominative field of the COVID-19 concept, in particular, OWID.de (Neuer Wortschatz rund um die Coronapandemie), br.de (Das Wörterbuch zur Corona-Pandemie), dwds.de (DWDS-Themenglossar zur COVID-19-Pandemie). The following **methods** are used to study the concept of COVID-19 and form its nominative field: the method of dictionary definitions, interpretive analysis, contextual and semantic-conceptual analysis.

Presenting main material and research results.

There is no doubt that the lexeme COVID-19 is a concept. O. Kubriakova defines the concept as a term that serves to explain the units of mental resources of our consciousness and the information structure that reflects the knowledge and experience of people; operative semantic unit of memory, mental lexicon, conceptual system and language of the brain (*lingua mentalis*), the whole picture of the world reflected in the human psyche. The concept of the whole picture of the world corresponds to the idea of the meanings that man operates in thought processes and which reflect the content of experience and knowledge, the content of all human activities and processes of cognition in the form of some “quanta” of knowledge [3, p. 90]. In addition, V. Karasyk characterizes the concepts as “mental formations that store significant typical fragments of experience in the memory of a person” [1, p. 56]. In the minds of each individual, there are associations, experiences, emotions in the form of experience and quanta of knowledge about the phenomenon under study, because the pandemic affected the whole world, every country, almost every family or individual. By examining the verbalization of the COVID-19 concept, we will learn what the concept of COVID-19 in the vision of the German language community is, and how it is actualized in the texts of the modern mass media.

The concept is a dynamic structural and semantic formation, which is characterized by a complex structure. The semantic meaning of the concept is much broader than its lexical one, V. Karasyk notes that the concept consists of three components: conceptual, figurative and value [1, p. 71]. Z. Popova and J. Sternin believe that the concept can be described through the analysis of the means of its linguistic objectification (verbalization, representation), which together form the nominative field of the concept. The nominative field of the concept, according to scientists, is fundamentally heterogeneous: it contains both direct nominations of the concept, forming the core of the nominative field, and nominations of individual cognitive features of the concept,

revealing the meaning of the concept and its relationship in different communicative situations, forming the periphery of the nominative field [5, p. 66–67]. Z. Popova and J. Sternin distinguish the following linguistic means of verbalization of the concept: direct nominations of the concept; derivative concepts nominations (figurative, derivative); units of different parts of speech, derivatively related to the basic lexical means of verbalization of the concept; contextual synonyms; occasional individual-author nominations; stable word combinations, synonymous with the keyword; phrases that include the name of the concept; metaphorical nominations; stable comparisons with the keyword; free phrases that nominate certain features that characterize the concept; associative field, etc. [5, p. 69–71].

Thus, the set of means of linguistic objectification of the concept is its nominative field, in which we distinguish core zone, pre-core zone and peripheral zone of concept field. The core zone of the nominative field includes a direct lexeme-verbalizer of the concept and its contextual synonyms. To the pre-core zone, we include lexical units that verbalize the conceptual features of the concept, words that are close in meaning to the meaning of the concept, their synonyms; the peripheral zone includes associations, connotations and metaphorical nominations that appeal to the analyzed concept.

So, let us look at the concept of COVID-19 and its verbalization in modern German-language media. The analysis of the concept should begin with the identification of its direct nominations and synonyms that will form the core of the nominative field. The lexeme COVID-19 is a key representative of the studied concept. COVID-19 is an abbreviation for coronavirus disease, which broke out in 2019 (English – *coronavirus disease 2019*, Deutsch – *Coronavirus-Krankheit-2019*). Less common is the official name of the virus Sars-CoV-2 (Schweres Akutes Respiratorisches Syndrom-Corona-Virus-2).

In the dictionary Duden, **Coronavirus** is defined as “*Virustyp, der Wirbeltiere infiziert und beim Menschen Erkältungskrankheiten auslöst*” []. In the electronic dictionary of neologisms “Neologismenwörterbuch. Neuer Wortschatz rund um die Coronapandemie” on the experimental platform OWID.de coronavirus is defined as: 1) *das Virus SARS-CoV-2*, 2) *die durch das Virus SARS-CoV-2 verursachte Infektionskrankheit COVID-19*, 3) *die COVID-19-Pandemie und die dadurch ausgelöste Krise* [].

One of the synonymic equivalents of the lexemes Coronavirus, Covid-19, Sars-CoV-2, Covid is the metonymic lexeme **Corona** – *entsprechend der*

Bedeutung von Coronavirus, durch das Coronavirus hervorgerufene epidemische Infektionskrankheit, durch das Virus verursachte Pandemie, damit verbundene Krise, Maßnahmen des Seuchenschutzes o. Ä. [8]. The lexical item CORONAVIRUS is a complex lexeme consisting of the lexemes “Corona” and “Virus”. Lexicographic resources interpret the lexeme **Corona** as one that comes from Latin and means „die Krone“ oder „der Kranz“ – *(als Zeichen der Macht und Würde eines Herrschers bzw. einer Herrscherin) auf dem Kopf getragener breiter, oft mit Edelsteinen verzierter goldener Reif mit Zacken, sich kreuzenden Bügeln o. Ä.* [8].

In the German-language media, the derivative lexemes **Corönchen** and **Coroni** denote COVID-19, they reduce the severity of the disease due to the diminutive suffix. Thus, in addition to the lexeme-nominator itself, the following synonymous units can be attributed to the nuclear part or core zone of the nominative field of the COVID-19 concept: **Coronavirus**, **Sars-Cov-2**, **Coronavirus Sars-CoV-2**, **Covid-19**, **Covid**, **Corona**, **Corönchen**, **Coroni**, **Coronainfektion**, **Covid-Fall**, **Alpha-Variante**, **Delta-Variante**. Here you can see some examples:

1. Im Dezember 2019 tauchte in China erstmals ein neuartiges **Coronavirus** auf **Sars-CoV-2**. Es verursacht die Lungenkrankheit **Covid-19** [13];
2. Das **Coronavirus** bedroht Menschenleben und die hypervernetzte Wirtschaft [12];
3. Dritte Impfung gegen **Corona**: Ohne den Boos für alle geht es nicht [10];

The lexeme CORONAVIRUS in our collection of articles appeared to be the most frequent, followed by the lexeme – COVID-19, and CORONA in third place.

The abbreviation COVID-19 has a large number of derivatives that denote social phenomena, one way or another caused by the coronavirus, and they are essentially new realities of life during the corona crisis. Derivatives differ in word formation; the derivatives formed by suffix and prefix methods have the greatest degree of connection with the basic token COVID or CORONAVIRUS. The nuclear zone of the nominative field can include lexical units formed with suffixal and prefixal ways.

The suffixal way of word formation is carried out with the help suffixes -er, -ern, -isch, -iern: *Coronaer, coronern, coroniern, coronisch*. The prefixal way of word formation is carried out with the help of prefixes anti-, prä- та post: *Anticoronademonstrant, Anticoronademonstration, Anticoronakampf, Anticoronamaßnahme, Prä-Corona-Zeit, Post-Corona-Welt, Post-Corona-Zeit, postcoronaisch, postcoronal, postlockidal*.

The core zone of the nominative field of the COVID-19 concept includes composites – complex words with two or more bases formed by word formation: *Coronaabstand, Coronaalltag, Coronaangst, Coronabekämpfung, Coronadepression, Coronagruß, Coronaimpfauseweis, Coronaimpfpass, Coronaimpfpflicht, Coronaimpfrechner, Coronahysterie, Coronaregime, Coronaisolation, coronamüde, Coronaparty, Coronapatient, Coronaschutz, Coronaschutzmaßnahme, Coronawelle, Coronazwangsmaßnahme, Coronazwangspause, Covid-19-Alltag, Covid-19-Ausweis, Covid-19-Infizierter, Covid-19-Pass, Covid-19-Toter, Covid-19-Welle usw.*

Word combining is the most productive means of word formation, we want to pay attention to the neologisms that are part of the nominative field of the studied concept, but are not immediately clear, which needs further clarification. In the dictionary of neologisms, we find the following neologisms: **Coronaidiot** ist sich während der COVID-19-Pandemie unangemessen verhaltende Person. **Covidbaby** ist während der Ausgangs- und Kontaktbeschränkungen in der COVID-19-Pandemie (in Heimquarantäne) gezeugtes Kind. **Coronakater** ist durch die gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Einschränkungen während der COVID-19-Pandemie bedingte schlechte (persönliche oder wirtschaftliche) Stimmung. **Coronakilo** ist durch Bewegungsmangel, Langeweile, Stress usw. während der COVID-19-Pandemie zugenommenes Körpergewicht. **Coronafrisur** ist durch die Schließung der Friseurgeschäfte während der COVID-19-Pandemie herausgewachsener bzw. durch unprofessionelles Schneiden verunstalteter Haarschnitt [9,11].

During the coronavirus pandemic, hundreds of new words emerged in German that reflected the state of society, its realities, fears, hopes and aspirations for a better future. The newly formed tokens have already become so useful that it is difficult to imagine one's life without them. Since the vocabulary of the coronavirus pandemic is the result of adaptation to living conditions, serves as a means of communication on one of the leading topics of our time, it undoubtedly occupies the peripheral part of the nominative field concept COVID-19. Clear rules, prohibitions, protection, disinfection, quarantine restrictions – all this contributed to the emergence of new lexical items.

Thus, the verbalizers of the rules of wearing masks in public places are the following lexemes: *Maske, Mund-Nasen-Schutz, Maulkorb und Maultäschle, Mask-have, Maskenakne, Maskendisziplin, maskenfrei, Maskengebot, Maskengegner*;

Maskenkultur, Maskenmode, Maskenmoral, Maskenmüdigkeit, Maskenmuffel, Maskenpflicht, Maskenpickel, Maskenregel, Maskenskepsis, Maskenverweigerer, Maskomat. Keeping the distance is represented in German by the following units: *Abstandsgebot, Abstandsgesellschaft, Abstandshalter, Abstandslinie, Abstandsmarkierung, Abstandsmaßnahme, Distanzgebot, Distanzlinie, Distanzregel, Distanzregelung, Distanzschlange, Distanzvorgabe, Distanzvorschrift, Distanzunterricht.* Quarantine restrictions, the transition to online communication led to the appearance of the following words: *digitales Schulzeitalter, digitales Semester, Digitalkonzert, Drive-in-Service, Drive-in-Weihnachtsmarkt, Balkonkonzert, Hock-down, Holistay, Home-Work-out, Homeclubbing, Online-Frühstück, overzoomed, zoomen, Zoomfatigue.*

Analysis of the nominative field of the COVID-19 concept demonstrated its main cognitive-semantic features, which include the following: a) disease, infectious disease; b) period of time 2019 and until today; c) catastrophic situation, high mortality; d) quarantine, isolation, consequences of quarantine; e) disease prevention, and immunization.

In addition, it is worth paying attention to the identification of figurative representations associated with the coronavirus, which are often verbalized in metaphorical expressions. In the analyzed media articles metaphors representing COVID-19 were revealed: a) the rival, the enemy (Gegner, unsichtbarer Gegner, unbekannter Feind: „*Hier kämpft die Bundeswehr gegen den unsichtbaren Feind*“ (bild.de., 06.04.2020)); b) a deadly danger that strikes the world: „*Die Welt ist krank – ein Überblick in Grafiken*“ (zdf. de, 7.04.2020), c) king

of dragons: „... die Pandemie ein **Drachenkönig** sei ...“ (fr.de, 18.11.2021), while the situation with the coronavirus itself is often depicted as d) the Cold War: „**Kalter Krieg: um die Zulassung der Impfstoffe**“ (kurier.at, 18.11.2021), e) fire: „*Wie ein Brand verläuft die Seuche in Phasen, mal flammt sie auf, mal lodert sie nur noch, mal taucht sie, schon besiegt geglaubt, in kleinen Glutnestern wieder auf*“ (Spiegel, 15.08.2020).

Conclusions. Analysis of the concept of COVID-19 helped to form its nominative field, to determine the means of verbalization of the studied phenomenon of today. As you can see, COVID-19 has both direct nominations **Coronavirus, Sars-Cov-2, Coronavirus Sars-CoV-2, Covid-19, Covid, Corona, Corönchen, Coroni, coronaisch, coronisch, coronieren, Coronainfektion, Covid-Fall, Coronaabstand, Coronaalltag, Coronaangst, Coronabekämpfung, Coronadepression, Coronagruf, Coronaimpfauweis, Coronaimpfpass, Coronaimpfpflicht, Coronaimpfrechner, Coronahysterie, Coronaregime, Coronaisolation, coronamüde, Coronaparty, Coronapatient, Coronaschutz, Coronaschutzmaßnahme, Coronawelle, Coronazwangsmassnahme, Coronazwangspause, Covid-19-Alltag, Covid-19-Ausweis, Covid-19-Infizierter, Covid-19-Pass, Covid-19-Toter**, etc. and metaphoric – **Feind, Gegner, kalter Krieg, Brand, Drachenkönig**, etc.

Hundreds of complex lexical units to denote COVID-19 testify to the relevance of this concept. We see prospects for further research in the study of nonverbal and para verbal means of actualizing the concept of COVID-19 in German media discourse.

References:

1. Карасик В. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. М., 2004. 296 с.
2. Красницька К. В., Степанюк Н. В., Долусова Н. В. Глобальне явище CORONAVIRUS як новий концепт в англомовній лінгвокогнітивній картині світу. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Драгобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Вип. 32. Драгобич. 2020. С. 148-153.
3. Кубрякова Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина. М: Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. 245 с.
4. Лисичкіна О. О. Особливості неологізмів пандемії COVID-19 в англійській мові. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія. Філологія. Соціальні комунікації*. Том 31(70)№4 4.2, 2020, с. 108-112.
5. Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. Монография. АСТ: «Восток-Запад», 2007. 314 с.
6. Рись Л. Ф., Пасик Л. А. Неологізми німецької мови у час коронакризи. *Кременецькі компаративні студії*: [науковий часопис / ред. Д. Чик, О. Пасічник]. 2020. Вип. X. С. 289-299.
7. Duden. URL : <https://www.duden.de/suchen/dudenonline/Coronavirus>
8. DWDS-Themenglossar zur COVID-19-Pandemie. URL: <https://www.dwds.de/themenglossar/Corona>
9. Neuer Wortschatz rund um die Coronapandemie. URL: <https://www.owid.de/docs/neo/listen/corona>
10. Ohne den Booster für alle geht es nicht. URL : Corona in Deutschland: Ohne die Booster-Impfung für alle geht es nicht – DER SPIEGEL
11. Wörterbuch zur Corona-Pandemie. URL : <https://www.br.de/wissen/dwds-woerterbuch-glossar-corona-pandemie-100.html>

12. Wenn die Globalisierung zur tödlichen Gefahr wird URL : <https://www.spiegel.de/wissenschaft/medizin/corona-in-deutschland-ohne-die-booster-impfung-fuer-alle-geht-es-nicht-a-7c6a8b63-3955-4b95-85fb-a3162682ef41>

13. Zeit Online. URL: <https://www.zeit.de/thema/coronavirus>

Семенюк Т. П., Гордієнко Ю. А. ВЕРБАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ COVID-19 У СУЧАСНИХ НІМЕЦЬКОМОВНИХ МЕДІА

Стаття присвячена дослідженню вербальної репрезентації концепту COVID-19 у німецькомовній медіа-комунікації. Зміни, які відбуваються у суспільстві, відображаються у мові, збагачуючи її новими лексичними одиницями, більшість з яких існує у свідомості індивідів у вигляді концептів. Лексична одиниця COVID-19 є концептом, інформаційним блоком, зміст якого формується у колективній та індивідуальній свідомості, відображаючи знання про захворювання планетарного масштабу, його наслідки, способи захисту та боротьби. Аналізований концепт може бути репрезентованими різнокодovими семіотичними ресурсами – вербальними, невербальними та паравербальними. Вербалізацію (вербальну репрезентацію) концепту COVID-19 досліджено шляхом лексико-семантичного аналізу лексеми-репрезентанта у словниках-неологізмів, зокрема, OWID.de (*Neuer Wortschatz rund um die Coronapandemie*), br.de (*Das Wörterbuch zur Corona-Pandemie*), dwds.de (*DWDS-Themenglossar zur COVID-19-Pandemie*), пошуку синонімів у засобах масової інформації, дериватів та складних слів, що містять лексему COVID чи CORONAVIRUS, а також завдяки аналізу корпусу неологізмів, які виникли за роки пандемії коронавірусу. Сформовано номінативне поле концепту COVID-19, яке інкорпорує ядерну, при-ядерну та периферійну зони, визначено найчастотніші одиниці-номінатори аналізованого концепту. Аналіз номінативного поля концепту COVID-19 допоміг визначити його основні когнітивно-семантичні ознаки, до яких можна віднести такі – а) хвороба, інфекційне захворювання, б) часовий період – 2019 рік і дотепер, в) катастрофічна ситуація, висока смертність, г) карантин, ізоляція, наслідки карантину, д) профілактика хвороби, імунізація.

Ключові слова: концепт, COVID-19, номінативне поле, ядерна, при-ядерна та периферійна зона концептополя

Suima I. P.

Oles Honchar Dnipro National University

MAIN COMPONENTS OF THE DIALOGICAL ENTITY

Dialogue research is mainly related to the analysis and description of its varieties, the search for general patterns of formation and functioning of dialogical entity. A differentiated approach to each of them is characteristic of the study of this type of unities from the point of view of both functions in the texts of works and the interaction of speech-thinking tactics and communication strategies. Scientists are united in the fact that a productive analysis of dialogical speech is achievable only if the researcher studies it in close connection with the speech behavior of communicants. It is necessary to take into account factors and conditions associated with the individual qualities of the participants in communication, with their general knowledge, interactions and assumptions. In connection with the appeal of the science of language to the human factor, to a native speaker, the efforts of scientists began to be directed to the study of speech messages, taking into account their impact on the addressee. In the process of communication, it is important to take into account the correspondence factor of the dialogue form of communication of the speech situation and the principle of variability. Moreover, it is precisely the possibility of choosing the option of utterance that provides the functional-pragmatic flexibility of the dialogue. The choice of means of expression of dialogic speech allows the speaker to develop his own style of communication. The study of dialogue gives reason to talk about it as a multifaceted phenomenon. Replicas-stimuli and replicas-reactions, united by a single topic, have their structural and semantic features, as well as their communicative orientation. Given this specificity, certain types of DE are identified, genres of information transfer, while hidden meanings are not excluded. The basic unit of analysis of a dialogical text is a dialogical entity, as a whole communicative unit, which is a coherent sequence of speech actions that form a kind of complex speech act – an interactive or dialogue action.

Key words: *dialogue, dialogical entity, communication, question, answer, speech act, definition.*

Problem statement and relevance. The definitions of dialogical entity (DE) usually emphasize that it acts as a combination of a number of replicas, interdependent in structurally-semantic plan, that between replicas of DE there is a semantic, anaphoric or structural connection, that they are in such a structural and semantic connection in which the previous replica acts as conditional, and each of the subsequent ones in three-part or more DE, with on the one hand, it is determined by the preceding one, and on the other hand, it determines the next following it, and only the last, final remark is only conditional. Moreover, each new statement only continues the dialogue, and everything that was said before this statement forms an interpretative framework for the subsequent statement. All dialogic unity is divided into different types according to semantic and formal structural criteria in the characterization of dialogue as an element of the structure of a work of art.

Sometimes a critical attitude is expressed towards the delimitation of artistic dialogue into dialogic entities, and the unit of dialogic speech is not dialogic entity, but a thematically related dialogical block, determined on the basis of semantic. connectedness

of utterances-replicas. In a multi-replica dialogue, semantic blocks are usually distinguished, a microtome is put at the base of each such block, and the entire dialogue is considered as a system of topics united by a single topic. In this case, an attempt is made to isolate several microtomes in any dialogue [9]. The disadvantages of such studies include, first of all, weak argumentation and validity of solving the question of dialogue units. So, the topicality of our research is connected with the analysis and description of dialogical elements.

The purpose of the article. The purpose of the article is to identify the main components and peculiarities of the dialogical entity.

The presentation of the main material. It seems more acceptable to us that the main unit of analysis of a dialogical text is dialogic unity, which is a coherent sequence of speech actions that form a kind of complex speech act – an interactive or dialogical action. Linguists usually appeal to the concept of “dialogic unity” when analyzing the constructive features of dialogue and the structural and compositional characteristics of dialogue replicas – the original and the response [1;6].

However, dialogical entity, regardless of whether it consists of two, three or more replicas, is a complex of statements interconnected not only structurally-compositionally, but also meaningfully and functionally. Between the replicas of the dialogical entity, the relations “stimulus-reaction” are established. This means that each source replica generates a second, response, etc. and that the structure and semantics of the first, initiating replica to some extent determines the form and content of the second response replica, because between them there is, as a rule, an “implicative” connection [3]. The analysis of dialogical entity based on the principles of communicative linguistics, associated with the orientation on the personality of participants in speech communication, speech design, the illocutionary force inherent in each replica of the dialogue, allows us to expand the concept of dialogical entity as an element of the text. One cannot disagree with the fact that dialogical entity “is not just a union of lexically and grammatically non-independent replicas, but an integral communicative unit, consisting of statements that have their own communicative orientation and united by a single theme” [8]. At the same time, it must be taken into account that each initiating replica stimulus of a two-part dialogical entity with a single topic (or multiple-part with corresponding micro-themes) is built as an independent speech act, the illocutionary force of which extends to the response replica that closes the micro topic or single topic as a whole.

The ways of expressing the original cue are largely determined by the communicative intention of the initiator of the dialogue and can be represented by sentences of various structural-communicative types. The ways of expressing the response replica are more diverse in their communicative functions, which is to one degree or another connected with the significant communicative load of the response replicas, which are endowed with the ability to “clash” opposite points of view belonging to the participants in the dialogue, and “facilitate” their combination of “and remove” contradiction [1].

It is the response replica, structurally completing the original one, that forms the integral semantic plan of dialogical entity, which allows us to speak of its reactivity in the sense that the author of the second replica forms his reaction by experiencing and processing this or that influence of the communication partner. As a result of this, DE acquires structural and semantic interconnectedness of its replicas, relative syntactic isolation and communicative completeness.

Many scholars recognize the position that without studying the specifics of DE, not only structurally, semantically, but also functionally and pragmatically, it is impossible to get sufficiently convincing ideas about the nature and specifics of DE as a whole as an element of the text. Little attention has been paid to the analysis of these units in the linguistics of the text. The speaker’s speech is primarily coding i.e. the choice made by him from among the various language tools that are capable of performing the same function in a particular context, and the listener’s response is decoding as a reaction and result of perception of the previous statement. Both of these processes (the choice of means and perceptions) carried out by the communicants under conditions of dialogic interaction are naturally related to their experience and ideas about reality. The areas of intersection of the background knowledge of communication partners make up the fund of their common knowledge, which in the form of pragmatic presuppositions serves as a means of ensuring coherence of replicas of the dialogue text. As already noted, the encoding, decoding of the semantic component within the framework of dialogic speech is pragmatically determined, because it involves a reference to the speaker or the listener as the main pragmatic components of the speech act, their mental and social spheres. Dialogue interaction, therefore, is closely related to the pragmatic presupposition of communication and the general knowledge fund of communicants, as well as their assessment of the dialogue currently underway. In terms of language expression, the resolution of this issue is reinforced by the predisposition of dialogic speech to variability. Moreover, it is the possibility of choosing the option of utterance that provides functional and pragmatic flexibility of dialogic speech and makes dialogue a more optimal way of verbal communication and effective impact on the participant of communication. The solution to this problem becomes one of the important tasks of the study of dialogical chains as units relevant to the formation of the text of a work of art. And success in studying this problem is achievable by referring to the doctrine of speech acts.

A speech act is a unit of verbal communicative activity, a speech product that combines a single intention, a completed minimum segment of speech and the achieved result. The pragmatic function of a speech act characterizes it as an act of the influence of the speaking person on the environment, on himself and on the addressee [11].

According to J. Searle, it is advisable to distinguish illocutionary acts:

1) for the purpose of this type of act, and the concept of illocutionary purpose should be distinguished from the concept of illocutionary force;

2) by expressed psychological states (faith, intentions, desire, regret);

3) by the strength with which the illocutionary target is presented;

4) on the relationship of the speaker and the listener;

5) in relation to utterances to the interests of the speaker and the listener;

6) on relations with the rest of the discourse;

7) according to the propositional content determined by indicators of illocutionary force [13].

The allocation of all illocutionary acts allows us to determine the essence of a pragmatic approach to the description of dialogical speech: the linguist's interest in this case focuses on the content of the statements of the participants in the dialogue interaction, and not on the meanings of the word form and phrase in the composition of these statements. Hence, it is inevitable to include in the sphere of analysis of a specific speech context and taking into account such parameters of the communicative situation as the place and time of communication, as well as the personal characteristics of the addressee and addressee [4].

The study of hidden contextually determined meanings at the level of dialogue interaction has turned into an independent branch of modern pragmatically oriented research [2]. The so-called indirect speech acts.

From the perspective of the listener, it is important to adequately decode the received voice message, taking into account the many components of this message. From a semantic point of view, a dialogical replica can incorporate one- and two-pronged semantic content. According to this approach, one can distinguish between dialogical texts with one "layer" of meaning (explicit) and texts with two "layers" of meaning (explicit and implicit, hidden) [10].

In linguistic science, the concept of implication is treated ambiguously. The concept of implicit meaning is most appropriate, in our opinion, to be defined as content that is indirectly embodied in the usual lexical and grammatical meanings of language units and which, not being directly expressed by the addressee, is derived from the explicit content of the language unit as a result of the interaction of this content with the knowledge of the addressee and information obtained from the context of the situation, communication [7].

There are two types of implicit meaning:

– implicit presuppositional meaning, denotative content of presuppositions, present in the linguistic

consciousness of communicants in the form of a proposition (judgment);

– implicit communicative meaning, implicit informative content of the statement, intended for communication and explicated in the communicative act due to the establishment of the implicative relationship between the explicit denotative-communicative and implicit presuppositional meaning of the statement [10].

On the one hand, in the process of processing the received message, the addressee establishes its true value by means of his preliminary knowledge, which he brings into dialogue communication in order to understand the speech product. On the other hand, the replica reaction to the message is realized as a conclusion that is made by the listener from the information explicated by him, obtained in the specific conditions of the dialogue.

Structural and compositional analysis of dialogical entity allows us to conclude that the dialogue text reflects the clash of intentions of its participants. Therefore, for successful communication it is advisable to take into account the problems of personal relations, manifested in dialogic communication. These problems have received sufficient coverage in modern linguistics.

Researchers also note that the dialogical form of communication is directly related to the process of meaning formation in the course of communication.

Therefore, studies of the problem of the realization of inference within the framework of dialogic unity and especially its pragmatic aspect – the role of communicants in the formation of inference also seems to be logical.

One of the most important components of dialogic speech involved in the mechanism of linking replicas of dialogic unity is its objective modality as an essential constructive feature of each sentence, which contains an indication of the relation of the content of the statement to reality [5], and also subjective modality as the relation of the speaker to the reported. The category of modality is presented as a controlled and carried out by the speaker process of selecting available means of the language. The modality of dialogic unity has a complex structure, and therefore this phenomenon is still in the field of view of linguists.

The thematic integrity of dialogical entity is a necessary condition for mutual understanding of communication partners, establishing contact between them, and the implementation of various intentions [12].

The main semantic characteristic of the dialogue – an indication of the communicative

goal lies in the meaning of the dialogical entity of propositions. Without a communicative goal, dialogue cannot function as a unit of speech of a particular genre.

The leading complex dialogic genres of oral everyday speech are usually considered to be debate, negotiation, training – teaching, storytelling and conversation. According to the main goal of the dialogue participants, the following features of each genre are distinguished:

- 1) the conviction of the partner in the dispute;
- 2) coordination of their interests with the interests of the partner, search for ways to coordinate actions in negotiations;
- 3) transmitting to the listener information in the story;
- 4) In the conversation, each of the partners has its own goals (to pass the time, to have fun).

As for training, instruction, the main thing here is to convey to the interlocutor useful information necessary from the point of view of the addressee. From a functional point of view, all possible relationships between replicas of DE can be reduced to the following main varieties:

- 1) requesting information about any object, issuing this information (in the requested or lesser amount); assessment of this information;
- 2) request for information – refusal to give out information (while the information may be absent, but may vary);
- 3) prompting to commit an action – consent or refusal to perform an action;
- 4) a statement about the relation of the person being reported to objective reality – an expression of absolute agreement with the interlocutor;
- 5) the same thing – an expression of only partial agreement with the contents of the dialogical remark of the partner;
- 6) the same thing – the expression of an opinion that is completely different in content from the content of the replica of the interlocutor.

The dialogue elements are closely related within the dialogical entity, many of them present a direct response to the preceding remark, and their construction as syntactically complete sentences would lead to a repetition of information and the syntactic structure of the preceding remarks. Therefore, ellipsis, highlighting only the most important thing in a sentence and paying attention only to the most important details, makes the responsive phrase more emotionally-coloured, more expressive, and is one of the basic principles of the spoken text, and especially reactive phrases.

Reacting utterance (response) – is a phrase or sentence, which is the response to the stimulating phrase (question, statements, offers, etc.). Responsives can be expressed in different ways: in the form of interrogative, exclamatory and negative sentences, as interjections, elliptical constructions, phraseological units etc. They are directly dependent on the stimulating or initial phrases. Emotionally-coloured reacting phrases can be not only the reaction to the stimulating phrase, but they can become the stimulating phrases themselves: *Your behavior at the lecture was intolerable! – Look at yourself! You are not better, believe me! – Me? – Don't pretend to be very surprised! – No, you should explain...* etc. As we can see from the example, all utterances are connected semantically and logically and every reacting utterance becomes a stimulating one. Responsive utterances are closely connected with the initial ones within the context [3].

Conclusions. Dialogue research is mainly related to the analysis and description of its varieties, the search for general patterns of formation and functioning of DE. A differentiated approach to each of them is characteristic of the study of this type of unities from the point of view of both functions in the texts of works and the interaction of speech-thinking tactics and communication strategies. Scientists are united in the fact that a productive analysis of dialogical speech is achievable only if the researcher studies it in close connection with the speech behavior of communicants. It is necessary to take into account factors and conditions associated with the individual qualities of the participants in communication, with their general knowledge, interactions and assumptions. In connection with the appeal of the science of language to the human factor, to a native speaker, the efforts of scientists began to be directed to the study of speech messages, taking into account their impact on the addressee. In the process of communication, it is important to take into account the correspondence factor of the dialogue form of communication of the speech situation and the principle of variability. Moreover, it is precisely the possibility of choosing the option of utterance that provides the functional-pragmatic flexibility of the dialogue. The choice of means of expression of dialogic speech allows the speaker to develop his own style of communication. The study of dialogue gives reason to talk about it as a multifaceted phenomenon. Replicas-stimuli and replicas-reactions, united by a single topic, have their structural and semantic features, as well as their communicative orientation. Given this

specificity, certain types of DE are identified, genres of information transfer, while hidden meanings are not excluded. The basic unit of analysis of a dialogical text is a dialogical entity, as a whole communicative unit, which is a coherent sequence of speech actions that form a kind of complex speech act – an interactive or dialogue action. Success in the study of dialogical

chains as units that are relevant for the formation of different types of texts of works into which these chains are included is achieved precisely by referring to the doctrine of speech acts, i.e. speech works that allow you to combine the illocutionary intentions of the communicants, a relatively complete segment of speech and the achieved result.

References:

1. Брызгунова Е.А. Диалог. Русский язык. Энциклопедия. Москва : Советская энциклопедия, 1979. С. 74–75.
2. Изаренков Д.И. Обучение диалогической речи: монография. Москва: Русский язык, 1981. 136 с.
3. Белова Н.С. Типы ответных реплик в составе диалогического единства с отрицательным вопросом: дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.05 «Романские языки». Москва, 2010. 179 с.
4. Богачева Е.В. Вербализация намерения говорящего в диалоге: на материале английского и русского языков: дис. ... на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка». Москва, 2007. 172 с.
5. Гильмутдинов В.И. Безглагольные реплики-реакции в английской разговорной речи: дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки». Горький, 1984. 223 с.
6. Головаш Л.Б. Коммуникативные средства выражения стратегии уклонения от прямого ответа: на материале английского языка: дис. ... на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка». Кемерово, 2008. 177 с.
7. Сарычев В.В. Реплика как структурно-семантическая единица драматургического текста: на материале ряда трагедий В. Шекспира: дис. ... на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки». Москва, 2009. 205 с.
8. Цирельсон Н.Ю. Взаимодействие иницирующих реплик и реплик-редакций в диалоге: на материале современного английского языка: дис. ... на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка». Москва, 2002. 152 с.
9. Меньшиков И.И. Типология респонсивных предложений в современном русском языке. *Избранные труды по лингвистике*. Днепропетровск : Новая идеология, 2012. С. 85–100.
10. Alger Horatio. Ragged Dick or Street life in New York with the Boot-Blacks. New York: Signet classic, 1990. 186 p.
11. Arthur Hailey. Electronic resource. Access: <http://english-e-books.net/books/upper-intermediate/Airport>

Суїма І. П. ОСНОВНІ КОМПОНЕНТИ ДІАЛОГІЧНОЇ ЄДНОСТІ

Дослідження діалогу в основному пов'язане з аналізом та описом його різновидів, пошуком загальних закономірностей формування та функціонування діалогічної єдності. Для дослідження цього типу єдностей характерним є диференційований підхід до кожної з них з точки зору як функцій у тексті, так і взаємодії тактики мовленнєвого мислення та комунікаційних стратегій. Вчені мають єдину думку, що продуктивний аналіз діалогічного мовлення досяжний лише за умови вивчення його дослідником у тісному зв'язку з мовленнєвою поведінкою комунікантів. Необхідно враховувати фактори та умови, пов'язані з індивідуальними якостями учасників спілкування, з їх загальними знаннями, взаємодією та припущеннями. У зв'язку із зверненням науки про мову до людського фактору, до носія мови, зусилля вчених почали спрямовувати на вивчення мовленнєвих повідомлень з урахуванням їх впливу на адресата. У процесі спілкування важливо враховувати коефіцієнт відповідності діалогової форми спілкування мовленнєвої ситуації та принцип варіативності. Більше того, саме можливість вибору варіанту висловлювання забезпечує функціонально-прагматичну гнучкість діалогу. Вибір засобів вираження діалогічного мовлення дозволяє мовцеві виробити власний стиль спілкування. Дослідження діалогу дає підстави говорити про нього як про багатогранне явище. Репліки-стимули та репліки-реакції, об'єднані єдиною темою, мають свої структурно-сміслові особливості, а також комунікативну спрямованість. Враховуючи цю специфіку, виділяють певні види діалогічних єдностей, жанри передачі інформації, при цьому не виключаються приховані значення. Основною одиницею аналізу діалогічного тексту є діалогічна єдність як цілісна комунікативна одиниця, що являє собою цілісну послідовність мовленнєвих дій, що утворюють різновид складного мовленнєвого акту – інтерактивну або діалогічну дію.

Ключові слова: діалог, діалогічна єдність, спілкування, запитання, відповідь, мовленнєвий акт, дефініція.

Хацлер Г. О.

Запорізький національний університет

Жаворонкова В. В.

Запорізький державний медичний університет

ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Актуальність дослідження англomовних політичних промов, їх відмінних рис та особливостей передачі українською мовою пояснюється значним впливом та багатовіковою історією культури американського політичного дискурсу, який значно впливає на розвиток інших світових галузей, а політичні промови є його невід'ємною складовою. Також, на доцільність проведення аналізу вказує факт того, що лінгвісти ще не змогли прийти до прийняття загально-визнаного визначення поняття «політична промова», а значить й до уніфікації її характерних рис. Метою статті є виявити особливості англomовних політичних промов та характерні риси їх передачі українською мовою.

*У ході аналізу було надане власне визначення поняття «політична промова», враховуючи її різноманітні категорії та розподіл відповідно до адресатів, способу реалізації та типу заходу, на якому вона відбувається. До головних рис бідь-якої політичної промови відносимо: використання «простої» мови, лексики з позитивною конотацією, превалювання простих повних речень, широка імплементація стилістичних прийомів у текст промови, надання переваги атрибутивним словосполученням, займеннику *we* та *our*, підтвердження своїх слів за допомогою статистичних даних, використання спонукальних та паралельних конструкцій.*

Передача змістовного навантаження текстів політичних промов з мови оригіналу на мову перекладу потребує особливої уваги. Фахівець з перекладу повинен добре знати не тільки свою професійну галузь, але також орієнтуватися як у політичній ситуації у світі взагалі, так й в окремих країнах. При перекладі лексичного матеріалу англomовних політичних промов домінують калькування, транслітерація/транскрибування та конкретизація. Нечисельні випадки використання антонімічного перекладу, генералізації та експлікації пояснюється побудовою англomовних промов, їх комунікативним навантаженням та орієнтиром на широкий загал.

Ключові слова: політична промова, калькування, конкретизація, транслітерація, транскрибування.

Постановка проблеми. Політика завжди була невід'ємною частиною людського суспільства. Вона є рушійною силою кардинальних змін, як позитивних, так і негативних. Поширення Інтернет-комунікації, онлайн-технологій для обміну інформацією, інтеграція в глобальну економіку, а також зростаючий вплив американських політиків призвели до посилення наукового інтересу до сфери політичного дискурсу, його функціональних та мовних особливостей, специфіки організації та донесення до широкого загалу політичних виступів. Політичні виступи та ораторська грамотність видатних політичних лідерів сприяють їхньому впливу та авторитету у світі. Вони також є інструментами для досягнення політичних комунікативних цілей. Таким чином, дослідження політичних виступів, їх особливостей та специ-

фіки перекладу українською мовою є актуальним при викладанні англійської мови як іноземної не тільки для студентів-перекладачів, але й для студентів інших спеціальностей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Політичний дискурс є основним напрямом дослідження багатьох зарубіжних та українських вчених, таких як: П. Булл, Д. Грабер, В. З. Дем'янков, С. Ф. Іванова, Ч. Кармайл, А. Ю. Мазасєв, П. Чілтон та інші. Їх головні сфери інтересу включають семіотику політичного дискурсу, особливості політичних промов, інструменти, що необхідні для інтерпретації сучасного політичного дискурсу, його компоненти, лексичні одиниці, стилістичні та граматичні структури. Крім того, окремим напрямком є вивчення політичних та передвиборчих виступів. Ним займаються В. М. Амірова,

А. Берд, О. В. Гайкова, Г. Л. Грайс, Дж. Ф. Скіннер, А. П. Чудинова, Я. С. Яскевич.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити лінгвістичні й стилістичні риси англomовних політичних промов та особливості їх перекладу.

Виклад основного матеріалу. Політичні промови є складовою частиною політичного дискурсу, без якої його функціонування не буде повним.

Згідно до Е. А. Latif [7], для вивчення політичних промов не достатньо використовувати виключно лінгвістичні методи. Для кращого результату є необхідним імплементувати елементи психологічних, семіотичних й риторичних методологій.

Крім того, багато вчених вивчають поняття «само-представництво» як невід’ємну частину будь-яких політичних промов та образів. Наприклад Г. Є. Жичкина вважає, що люди можуть або контролювати свою поведінку, щоб задовольнити запити суспільства, або реагувати на свої емоції та бажання, не звертаючи уваги на очікування суспільства [1]. З точки зору політики, само-представництво є ключовим поняттям, яке допомагає політику завоювати довіру електорату. Таким чином, дослідження політичного дискурсу, зокрема виступів різних політичних діячів, ведеться як у лінгвістичному, так і в позамовному аспектах.

Це пояснює широкий спектр значень цього поняття, що представлене у наукових працях багатьох науковців (рис. 1).

У статті під політичною промовою розуміється особливий вид публічної промови, що має багатовікову історію, та головна мета якої досягнення

політичних цілей через спонукання адресатів до виконання/байкотування певних дій.

Вчені виокремлюють дві головні форми бідь-яких промов: усну та письмову. Перша форма відрізняється встановленням швидкого контакту між учасниками комунікаційного процесу, а друга – рівнем своєї продуктивності через продуману організацію повідомлення. До усних форм політичних промов ми відносимо агітаційні передвиборні промови, підзвітні виступу політичних діячів, щорічні звернення президентів тощо. До письмових форм належать політичні ноти, письмові звернення до окремих контрагентів, політичні звіти тощо.

Політична промова має достатню кількість жанрів, кожен з яких повинен базуватися на раціональному підході з урахуванням відповідних рис публіки [6]. Головним завданням адресанта є навчитися приводити аргументи, що підтверджують та підтримують його позицію у адресатів, для чого потрібно враховувати побажання та принципи соціальних груп, до яких він звертається. Тому, головною метою політичної промови є вплив на слухача/адресата у процесі комунікації. Саме досягнення цієї мети пояснює низку особливостей політичних промов, що представлені на рис. 2.

Так, відсутність складних конструкцій пояснюється бажанням бути більш зрозумілим для значної аудиторії, не ускладнювати своє повідомлення:

It does not mean that the threat to Kyiv is over (John Kirby, 2022).

With that perspective, I carefully studied the record of candidates (Joe Biden, 2022).

Рис. 1. Визначення «політичної промови» різними вченими

Рис. 2. Характерні риси англомовних політичних промов

Емоційно-забарвлена лексика надає промові більшого драматизму, примушує реципієнтів звернути увагу на певні моменти та дані:

*They **pleaded with me** to let China continue **stealing our jobs, ripping us off, and robbing our country blind**...* (Donald Trump, 2008).

Статистичні дані потрібні для підтвердження слів та інформації, яку надає політик під час свого виступу:

*We'll have over **\$50 billion** committed to manufacturing chips. Thousand chips in a car, **2000 chips** in an electric car. Another **over 40 billion dollars** to address the supply chain challenges that we have...* (Nancy Pelosi, 2022).

Паралельні конструкції використовуються для підкреслення певних елементів у виступі. Це може бути певна подія, час, людина тощо. Вони часто представлені особовими й безособовими реченнями, активним чи пасивним зворотом, підрядним означальним реченням та іншими видами:

***This time** cannot be different from all the rest. **This time** we should unite our efforts and reach the goal.*

Політичні діячі звертаються до народу, а не до конкретної людини. Вони прагнуть показати свою приналежність до цього народу, узагальнюючи адресата та адресанта. Тому, політики часто не виокремлюють себе від інших й використовують займенник *we*:

*As **we** celebrate its remarkable strength, **we** celebrate its resilience, its grit. **We** celebrate the ordinary people doing extraordinary things for our nation...* (Amy Klobuchar, 2020).

***We** need to make equity and justice part of what **we** do every day* (Joe Biden, 2021).

Значна кількість атрибутивних конструкцій збагачує текст промови, роблячи його більш динамічним та стилістично привабливим:

a far-reaching plan, inexhaustible source of strength, law-abiding Americans, severe criminal penalties, professional activities тощо.

У ході дослідження було виявлено, що широке використання стилістичних прийомів спостерігається особливо чітко у передвиборчих промовах та промовах діючих президентів. Це пояснюється бажанням залучити більшу кількість адресантів у комунікаційний процес:

The road ahead will be long. Our climb will be steep; Incomes soared, wages boomed, and the American Dream was restored.

Крім зазначених вище особливостей аналіз промов сучасних політичних діячів показав наявність великої кількості спонукальних речень та речень із конструкцією “*let me*”:

***Let me** say that again. **Let me** close with this...**let's step back** and see where we are* (Joe Biden, 2021).

***Get vaccinated** – for yourself, for the people you love, for your country* (Joe Biden, 2021).

При дослідженні особливостей передачі англомовних лексичних одиниць політичних промов, були виокремлені головні перекладацькі трансформації (рис. 3).

Як видно з Рис. 3, найбільш вживаною є лексична трансформація калькування, яка склала 51 % від загальної кількості. Це пояснюється тим,

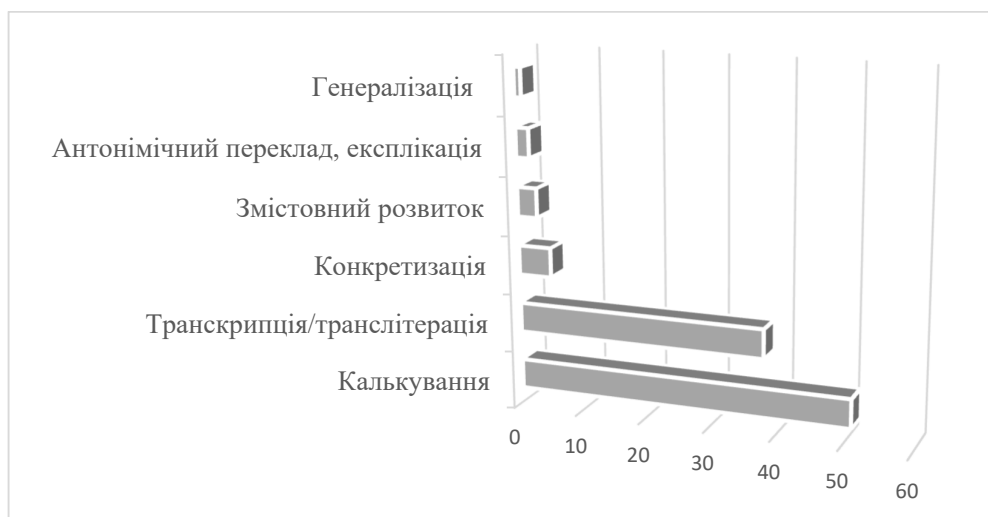

Рис. 3. Головні перекладацькі трансформації при перекладі англомовних лексичних одиниць політичних промов

що вона дозволяє максимально близько передати структуру й характерні риси лексичних одиниць оригіналу. Наприклад:

*Yes, some **fully vaccinated people** will still test positive*

Так, деякі **повністю вакциновані люди** все ще можуть мати позитивний тест.

*I've confided that in our new **Washington Declaration**, a document affirming our commitment to the **democratic principles**...*

Я впевнений, що у нашій новій **Вашингтонській декларації**, у документі, що підтверджує нашу відданість **демократичним принципам**...

Другою за кількістю використання є трансформація транслітерації/транскрибування, що відповідає 38 % від загальної кількості. Це пояснюється тим, що денотати, які позначають лексичні одиниці в обох мовах, співпадають, а також тим, що в українському політичному дискурсі широко використовують запозичення з англійської мови. Наприклад:

*I'm honored to welcome members of the Cuban American community, and **Senator Menendez, Congressman Meeks**.*

Я маю за честь привітати членів Кубино-американської спільноти, а також **сенатора Менендеса та конгресмена Мікса**.

При передачі прізвищ політичних діячів використовується прийом транскрипції та робиться акцент на їх звучанні, а не написанні – Менендес; Мікс. Слова *senator* та *congressmen* перекладаються за допомогою пошуку еквіваленту на мові перекладу – *сенатор та конгресмен*.

Кількість лексичних одиниць, які передаються за допомогою конкретизації, лексико-семантичної

трансформації, дорівнює 5%.. Розглянемо наступний приклад:

*I want to thank the bipartisan group of senators for working together and the committee chairs for **raising their ideas and concerns with me***

Я хочу подякувати двопартійній групі сенаторів за спільну роботу та головам комітетів за те, що вони **висловили мені свої ідеї та занепокоєння**.

Словосполучення *raise their ideas and concerns* перекладається за допомогою контекстуальної конкретизації, яку вимагають стилістичні норми української мови. Так, дієсловом, що поєднується як з іменником «ідея», так й іменником «занепокоєння», є українське дієслово «висловлювати», на яке й було замінене англійське дієслово *raise* – *підіймати, підвищувати*.

Прийому конкретизації також підлягають дієслова *to tell, to speak, to say*, які досить часто використовуються у промовах американських політичних діячів:

*You've heard me **say** it before: We're the United States of America.*

Ви чули, що я вже **заявляв** це раніше: Ми – Сполучені Штати Америки.

*I also want **to speak** to families with **children in school**.*

Я також хочу **звернутися** до родин, у кого **діти ходять до школи**.

У цьому прикладі крім прийому конкретизації також використовується описовий переклад – *children in school* – діти, які ходять до школи. При дослівному перекладі – «*діти в школі*» у адресата виникає хибне розуміння повідомлення,

адже словосполучення викликає асоціації саме з дітьми, що зараз знаходяться в школі.

Малочисельними трансформаціями при перекладі англomовних політичних промов є антонімічний переклад та генералізація, які дорівнюють 2% та 1% відповідно. Це пояснюється структурними особливостями промов, їх спрямованістю на широкий загал, а також тим, що англomовна політична лексика має більш абстрактне значення порівняно з українською. Також, для адекватного перекладу потрібно володіти не тільки словниковим еквівалентом лексичної одиниці, а й фоновими знаннями, бути обізнаними у тому, хто приймає участь у комунікативному процесу, де він відбувається тощо. Наприклад:

*I might point out that I used to always kid him he was from a **soft coal** country; I was from a **hard coal** country.*

Я міг би сказати, що я завжди кепкував над ним – він був родом із країни, що добуває **антрацити**, а я – із країни, що добуває **кам'яне вугілля**.

Для правильного перекладу термінів *soft coal* та *hard coal* до уваги приймався контекст та національність промовця, який є американцем. Так, в Америці перший термін означає «антрацити», а другий – «кам'яне вугілля». В країнах Європи, навпаки, *hard coal* використовується на позначення антрацитів. Розглянемо інший приклад:

No President has ever said those words from this podium ... and it's about time.

Жоден президент не казав цих слів з цієї трибуни ... настав час.

Заперечна частка «по» передається в українській мові означальним займенником «жоден», а стверджувальна дієслівна конструкція, що виражена дієсловом *say* у часі The Present Perfect, – заперечною конструкцією на українській мові «не казав». Це пояснюється тим, що в англійській мові

використання заперечної частини по не потребує інших заперечних конструкцій.

Також при аналізі фактичного матеріалу була виявлена трансформація експлікації. Наприклад:

*It's time to grow the economy from the bottom up and **middle out**.*

Настав час розвивати економіку знизу догори, збільшуючи розміри середнього класу.

Термін «*middle out*», який дослівно перекладається як: зсередини назовні, у політичному дискурсі має зовсім інше значення: «**збільшувати розміри та робити акцент на середньому класі**». Саме це стало причиною використання експлікації.

Висновки і пропозиції. Проведено аналіз характерних рис англomовних політичних промов сучасних політичних діячів та особливостей їх перекладу українською мовою. Було встановлено, що політичні промови сконцентровані на обговоренні значної кількості різноманітних тем, ставлячи за мету вплинути на адресатів.

Серед головних відмінних рис політичних промов було виділено використання «простої» мови без перевантаження складними конструкціями, всебічне використання стилістичних прийомів, особливо елементів образності, наявності певної кількості статистичних даних, домінування атрибутивних конструкцій та простих повних речень.

При передачі лексичних особливостей англomовних політичних промов українською мовою головними перекладацькими трансформаціями є калькування, транслітерація/транскрибування та конкретизація. Менш поширеними є антонімічний переклад, експлікація та генералізація.

У подальшому доцільно дослідити, які граматичні та стилістичні трансформації використовуються при перекладі англomовних політичних промов, а також виявити та порівняти індивідуальні особливості кожного окремого політичного діяча.

Список літератури:

1. Жичкина А.Е. Взаимосвязь идентичности и поведения в Интернете пользователей юношеского возраста. Дис. ... канд. псих. н. 19.00.05. М. 2001, 199 с.
2. Романова В. С. Политическая речь в переводческом аспекте. Проблемы современной науки и образования, 2006. № 30(72). С. 74 – 76.
3. Самойлова І. В., Подвойська О. В. Лексичні особливості політичних промов. Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Філологічні науки. 2016. Кн. 1. С. 235 – 238.
4. Ухвачев Г. И. Некоторые особенности политической речи. Молодой ученый. 2015. № 10(90). С. 1046–1047.
5. Юдина Т. В. Дискурсивное пространство политической речи. Сборник научных трудов «Актуальные проблемы теории коммуникации». СПб. : Изд-во СПбГПУ, 2004. С. 172–185.
6. Bednarek M. News Discourse. India : Newgen imaging system Pvt Ltd, 2012. 270 p.
7. Latif E. A. Analysing Political Speeches: Rhetoric, Discourse and Metaphor, Metaphor and Symbol, 2016. P. 250–252.

8. Political speech in schools. URL: <https://ncac.org/project/youth-free-expression-program/political-speech-in-schools> (дата звернення: 10.06.2021).

Khatser G. O., Zhavoronkova V. V. PECULIARITIES OF ENGLISH-LANGUAGE POLITICAL SPEECHES AND THEIR TRANSLATION INTO THE UKRAINIAN LANGUAGE

The topicality of the English-language political speeches study, their distinctive features, and translation peculiarities into Ukrainian is due to the significant influence and rich cultural history of American political discourse. In addition, the analysis expediency is indicated by the fact that linguists have not been able to give a generally accepted definition of a “political speech” yet; hence, they have not unified its characteristic features.

The analysis has provided the definition of a “political speech,” taking into account its various categories and distribution according to the recipients, methods of implementation, and types of the event at which it takes place. The main features of any political speeches include the use of “simple” language, vocabulary with positive connotations, the prevalence of simple and complete sentences, wide implementation of stylistic devices in the text of the speech, giving preference to attributive phrases, pronouns “we” and “our,” confirming the words with statistical data, and the use of stimulus and parallel constructions.

The content translation of political speeches from the original language to the language of translation requires special attention. A specialist in the sphere of translation should know well both his or her professional field and the political situation in the world in general and in some particular countries. When translating the lexical material of English-language political speeches, transformations of calque, transliteration/transcription, and concretization dominate. The analysis has found few cases of the use of antonymous translation, generalization, and explication, due to the inner organization of English-language speeches, their communicative load, and reference point for the general public.

Key words: political speech, calque, concretization, transliteration, transcription.

ТЮРСЬКІ МОВИ

УДК 81

DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.2-1/36>

Азизова П. Э.

Азербайджанский медицинский университет

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЛИТЕРАТУРНОГО ЖАНРА «ГОШМА»

Мета статті – вивчення лінгвістичного аналізу одного зі специфічних жанрів азербайджанської літератури – гошма. Зазначається, щоб це здійснити, необхідно розібратися з етимологією цього поняття на рівнях лексичних, граматичних та мовних текстів. Також підкреслюється, що лінгвістичний аналіз гошми необхідно розглянути в контексті семантики, що ділиться на проміжні частини та закінчення.

Методи. У статті використано аналіз методів індикації, якісний аналіз питань інтенсивності та градації, емоційності та експресивності, які знаходять своє підтвердження у виконанні цих функцій.

Новизна у статті. Вперше в національній літературі на основі аналізованого тексту розглянуто етимологію «гошма» на висловлюваннях літературної азербайджанської мови. Слова, що використовуються в тексті, були взяті із загальнозживаної лексики. Зазначається, що в «гошмі» мінімально-прагматичну функцію всього обсягу тексту виконує куплет, що складався з чотирьох рядків.

Висновки. У результаті автор зазначає, що в лексичному аналізі гошми всі використані слова відносяться до загальнозживаного лексичного словника сучасної азербайджанської мови. Автор вважає за необхідне враховувати те, що крім кількох запозичень з арабо-перської мови, інші лексичні одиниці мають азербайджанське походження. Наголошується, що запозиченими словами є також одиниці, які вживаються як оригінальні слова, створені та повністю освоєні в азербайджанській літературній мові.

Зазначається, що в гошмі «тривожний стан» видається як бідність, безпорадність. Тобто це такий стан, про який краще не думати, не знати.

Зазначається, що в ашузькому гошмі емоційність та експресивність не завжди знаходять вихід, вони залишаються в герої й тому, хто знає його біль. Отже, стан поета піднято високий рівень емоційної напруги і через мовні засоби він підтримується на цьому рівні.

Наголошується, що в гошмі більше торкаються ліричні та соціально-моральні теми. Безперечно, що назва цього жанру поезії походить від слова «гошмаг» (вигадувати).

Ключові слова: гошма, газель, тема, мікротема, макротема, градація, емоційність, експресивність, інтенсивність.

Введение (постановка задач). В статье отмечается, что «Гошма» – широко распространенная стихотворная форма в азербайджанской ашугской поэзии. Она состоит из 3-5-ти куплетов, количество слогов в строке – 11. Рифмуются вторая и четвертая строки первого куплета, последующие первые три строки рифмуются между собой, а последняя строка рифмуется с первым куплетом. В гошма больше затрагиваются лирические и социально-нравственные темы. Несомненно, что название этого жанра поэзии произошло от слова «гошмаг» (сочинять).

В последний куплет гошма автор добавляет свое имя.

Привлечем к лингвистическому анализу гошма, автором которого является Ашуг Алескер:

*“O qəmli könünü, müşkül halını
Düşünən də yazıq, bilən də yazıq!
Ağlasan, ağlaram mən səndən bəxər,
Dağladın sinəmi güləndə, yazıq!”*

*Bir mərdi sevəydin, sirdaş olaydın,
Könlün istəyinə peşqəş olaydın.*

*Ya da quruyaydın, bir daş olaydın,
Bəzənib bu evə gələndə, yazıq!*

*Ələsgər durarmı matah satmasa,
İgid sarsıyarmı bəxti yatmasa?!
İki könül bir-birini tutmasa,
Alan da yazıqdı, gələn də yazıq!» [1, с. 84]*

«Горе тому который думает о своей печальной душе, о плачевном состоянии, бедняжка! Смогу вдвойне плакать, когда ты начнешь плакать, Разорвал мое сердце, когда начал смеяться, бедняжка!

Полюбила бы одного молодца, была бы с ним за одно,
Или высохла бы, превратилась бы в камень,
Когда наряженным приходила в этот дом, бедняжка!

Ждал бы Алескер не продав дефицитного,
Храбрец спокоелся бы без удачи?!
Если не совпадет сердца двух,
Горе получателю, горе передавшему!»

Гошма состоит из трех куплетов. Рифма в первом куплете находится между второй и четвертой строками, и эта рифма рифмуется с последней строкой двух других куплетов. Модель рифмовки второго и третьего куплетов имеет форму АААВ. Каждый куплет составляет сложное синтаксическое целое и образует микротему. Модель составления гошма как полного текста по сложным синтаксическим единицам $M = MSB1 + MSB2 + MSB3$. Минимальная объемно-прагматическая единица или часть гошма – это куплет. Макротема общего текста состоит из трех микротем, и эти микротемы взаимосвязаны между собой.

У гошма нет заголовки, в целом, сильной позиции. Второе сложное синтаксическое целое поясняет неопределенность гошма, написанное о невесте, личность которой не уточняется: *Ya da quruyaydın, bir daş olaydın: Bəzənib bu evə gələndə yazıq* (Или высохла бы, превратилась бы в камень, Когда наряженным приходила в этот дом, бедняжка!).

Хотя в гошме есть отождествление «невеста – бедняжка», слово «невеста» не употребляется. Первое высказывание первого сложного синтаксического целого состоит из первых двух строк, темой которого является «**печальная душа, тревожное состояние**». Во втором

высказывании тема та же. В последних двух строках первого куплета есть отождествление «ты – бедняжка» и в этих двух строках автор меняет свою роль наблюдателя, будто стоит в эпицентре событий, видит душераздирающий смех героя. В третьей строке происходит количественная и качественная градация деятельности, постепенность: **ağlamaq (плакать) – səndən bətər ağlamaq (плакать сильнее тебя)**. Постепенность означает, что ситуация движется в негативную (плачущую) сторону. Если в первой строке автор употребляет синоним «**печальная душа – тревожная душа**», то в третьей и четвертой строках, используя антонимы (**ağlamaq – gülmək, плакать – смеяться**), настраивает настроение читателя на слышимую, видимую картину, впечатляет его. С этой точки зрения степень эмоциональности и выразительности поэтического сложного синтаксического целого максимализируется. Вторым куплет высказываниями «**peşkəş olmaq – быть щедрым**», «**quruyub daş olmaq – высохнуть и стать камнем**» становится интенсивным и поднимается на самый высокий уровень. Третий куплет побуждает читателя задуматься о причинах столь печальной жизни, сохраняя при этом его эмоциональное состояние.

При организации темы гошма широко используется синтаксический параллелизм. «Синтаксический параллелизм в составе предложения – это последовательность компонентов, имеющих сходную или одинаковую синтаксическую структуру и связанных между собой. В этом смысле компоненты представляют собой полное семантико-синтаксическое объединение элементов» [2, с. 323].

В первых трех строках гошма используются синтаксические параллелизмы на уровне компонентов предложения: *o qəmli könünü// (o) müşkül halını; düşünən də yazıq // bilən də yazıq* (бедняжка тот, кто знает эту печальную душу, это тревожное состояние).

В-третьих, инверсия в строке, изменение порядка слов «*ağlasan, ağlaram mən səndən bətər*» (если заплачешь, буду плакать сильнее тебя) носит характер усиления экспрессивности.

Первые три строки третьего куплета гошма представляют собой синтаксический параллелизм.

В научной литературе существует ряд определений градации. Э. М. Береговская определяет градацию по признаку симметрии: постепенность – «это синтаксическая фигура, признак, выраженный его элементами, который то усиливается, то

ослабеваєт от начала к концу. Симметричность этой стилистической фігуры значительно усиливается семантической постепенностью. Здесь логическая, психологическая и лингвистическая постепенность проявляется как трехэлементная совокупность» [3, с. 123–126].

По мнению А. А. Бернацкой, постепенность является стилистической фігурой, и слова в ней расположены таким образом, что каждое последующее слово приводит к усилению (реже ослаблению) значения [4, с. 221].

Отношение обоих авторов к упомянутой стилистической фігуре почти одинаково. На наш взгляд, эти определения раскрывают сущность постепенности. Следует отметить, что А. А. Бернацкая использовала термин перечисление, а не «градиация».

Постепенность или перечисление – наиболее широко используемая фігура в поэзии, и его использование в гошма также широко распространено.

«*Mən sənə aşiqəm, sən mənə xəta,
Dəhanın (usta) bənzəyir qəndə (saхар), nabata
(набат)*»
(пер. «Я влюблен в тебя, ты выводил меня из себя,
Язык подобен сахару (сахару), набату (конфета)»)[1, с. 84].

«*Sallanışın bənzər huri-qılmana,
Kəbəli, qibləli din-imanım, yavaş get*»
(пер. «Взоры твои похожи на ангелочку,
Вера моя из Каабы, иди не спеши») [1, с. 84].

В первом примере, взятом из гошма, перечислены предметы, которым уподобляется уста, и на первом месте в списке стоит «сахар», на втором месте «набат». Здесь сравнение признака проводится на основе сладости и вкуса. Известно, что набат получают путем переработки сахара или сахарной пудры, что улучшает его вкусовые качества.

Во втором перечислении использовались три элемента – Кааба, Кыбла и религия. В последнем элементе порядка сочетается «религия» и «вера» и это подтверждает, что интенсивность движется по возрастающей линии.

Постепенность бывает двухчленным и многочленным. Некоторые исследователи считают важным, чтобы количество элементов было не менее трех [4, с. 101].

«*Almadı yanağın, büllur buxağın,
Dodaqların meyli, məzəli, Güllü*».

«*Ələsgər qurbanı, ay boyu minə,
İncidən, mərcandan düşüb köysünə.
Tərsa üzün görsə, tez gələr dinə,
Alim görsə, gedər saz alı, Güllü*»

(пер. «Щека как яблока, мраморная ты моя,
Губы как мед, одурманивший меня, Гюлли
(имя девушки)»).

«Алескер тебе гурбан (жизнь его принадлежит ей), мраморная ты моя,
Жемчуг и кораллы стали в ряд у тебя на груди.
Даже черт, увидев тебя станет правоверным,
Ученый, увидев это, значить пропал мой saz
(муз. INSTR.), Гюлли.) [1, с. 53–54].

На наш взгляд, преобладание двучленной постепенности в гошма обусловлено особенностями этого жанра. Тот факт, что длина строки состоит из 11 слогов, не позволяет перечислить больше элементов. Тот факт, что длина строки состоит из 11 слогов, не позволяет перечислить больше элементов.

Во втором примере выше последние две строки построены на синтаксическом параллелизме. Две строчки образовали постепенность. Итак, градиация строится не только словами, но и синтаксическими единицами. В последней строке проявляется себя эллипсис. «Эллипсис возникает от того, что та или иная единица формально не участвует ни в одном компоненте. Идея эллипсиса фактически основана на том, что синтаксическая единица не имеет значения. Именно это отсутствие более тесно связывает компоненты эллипсиса, иначе говоря компоненты с нулевым членством с другими компонентами» [2, с. 158].

Эллипсис не влияет на интенсивность постепенности. Следует отметить, что трудно определить направление интенсивности (усиления, ослабления) градиации, созданной на основе двух строк. Трудно оценить, какое из событий «приход Тарсана в религию» или «влюбленность ученого» более абстрактно. Однако общий содержательный план гошма подтверждает усиление интенсивности.

«*Dindirirəm danışmırsan, gülmürsən,
Xəbər alıb ev halını bilmirsən,
Endiribən məclisimə gəlmirsən,
Yoxsa, taxtın Süleymana dönübdü*» [1, с. 42].
(пер. – *Пытаюсь заговорить не отвечаешь, не смеешься,
Не знаю, как живешь,
Не приходишь ко мне на встречу,
Наверное твой трон стал Соломоновским*)»

В этом куплете гошма в первых трех строках используется градация. На самом деле, в первой строке после фразы «пытаюсь заговорить» фраза «не отвечаешь» кажется имплицитной. То есть не заговариваешь, не отвечаешь, не смеешься. Градация движется в сторону усиления. Если заговорить означает молвить, здороваться, приветствовать, то «разговаривать» – это беседа на разные темы. Смех выражает сладость этого разговора, хорошее отношение сторон. Если следующая строка усиливает общение и отношение как требование «знания положения дома», то третью строку можно рассматривать как полную близость.

Понятно, что градация – это не просто чередование слов-синонимов по степени выраженности признака. В градации для усиления признака используются также синтаксические синонимы со схожими значениями. Это композиционное расположение средств перечисления, градонимов. Композиционное построение реализует единицы и средства, расположенные далеко друг от друга, но участвующие в одной постепенности [5, с. 115; 6, с. 37].

*«Dolandım bihudə, gəzdim əfsanə,
Tabə oldum nəfsə, uydum şeytana.
Xeyir əməlim yoxdu mərdü-mərdana,
Günahkar; günahkar; günahkar mənəm»* [1, с. 63].

Помимо упомянутой выше композиционной формы градации в гошма, упорядочивание последних строк куплетов относительно друг друга часто усиливает признак. В этом случае градонимы находятся в отдаленном положении. Например:

Sərgərdan, səhrayı-qələndər mənəm (I куплет, строка 4)

Hər sözü dillərdə bir dəftər mənəm (II куплет, строка 4)

Kamil ustadlara qul kəmtər mənəm (III куплет, строка 4)

Günahkar; günahkar; günahkar mənəm (IV куплет, строка 4)

İrəhm eylə, yazıq Ələsgər mənəm! (V куплет, строка 4) [1, с.77].

В этом типе в гошма с композиционной градацией основа постепенности и перечисления ставится в первом куплете и часто в первых двух строках этого куплета. Первый куплет приведенного выше примера выглядит следующим образом:

*«Ağıldan kəm, huşdan çaşqın, dildən kütlə,
Naqabil kəlməsi bisəmə mənəm.
Məcnun kimi viranələr küncündə
Sərgərdan, səhrayı-qələndər mənəm»* [1, с. 63].

В первой строке этого куплета для одного элемента используются три градонима. Вто-

рая строка – следующий градоним. Третий и четвертый строки вместе образуют постепенность. Если третья строка показывает базу постепенности, то последняя строка содержит двухчленную постепенность.

Градация, отличающаяся своей употребляемостью, в газелях привлекает внимание своей многоэлементностью.

Анализируемый гошма семантически делится на промежуточные части и окончания. Во вступлении или начале ашуг отмечает трудность и беспомощность положения героя. Показателями отчаяния или подтверждающим элементом или элементами являются высказывания «бедный тот, кто думает», «... и тот, кто знает».

Посторонние лекарствами обычно способны улучшить положение тех, кто в беде, трудности. В гошме «тревожное состояние» представляется как бедный. То есть это такое состояние, о которой лучше не думать, не знать. В противном случае: «Бедный тот, кто мыслит, и тот, кто знает!»

В последних двух высказываниях первого куплета или первого сложного синтаксического целого очень печальная и мучительная сцена показывается в виде внутренней боли. Герой ашуга не плачет, внутренне терпит свою боль и страдание. Если он заплачет, нельзя быть равнодушным к этому плачу: я заплачу сильнее тебя. Герой, несмотря на такую боль, смеется. Однако этот смех хуже плача, он как тяжесть в груди. Эмоциональность и экспрессивность не находят выхода, они остаются в герое и том, кто знает его боль. Значит, состояние поэта состояние поэта поднято на высокий уровень эмоционального напряжения через языковые средства и поддерживается на этом уровне. Эмоциональное состояние, обычно кратковременное, в этом гошме представлено в долговременной, постоянной форме. Два слова *yazıq* «бедняжка (не защищенный)», повторенные трижды в первом куплете, являются существительными. Однако грамматическое *dır* «есть» в гошме опущено. Это связано, с одной стороны, с жанром и распределением гошма, а с другой стороны, носит цель усиления экспрессивности. Элементы «də ... də» во втором куплете также выступают средством усиления экспрессивности (выразительности).

Хотя использование повествовательной формы во втором куплете тянет художественное время в прошлое, ситуацию это не меняет. Автор не намерен менять эту ситуацию, а наоборот, еще больше усиливает выразительность.

Промежуточная микротема завершается более серьезным подтверждением неизменности неблагоприятного события.

Концовка проясняет причину и следствие происшествия с героем. Последняя строка «Беден тот, кто получает, и тот, кто передает» завершает общую тему. Однако не выводит читателя из внутренней напряженности, состояния хрупкости, не успокаивает его и тем самым держит эффект влияния произведения на пике.

В гошма часто используются глагольные прилагательные и глагольные союзы, что увеличивает их динамичность. Глагольные прилагательные более продуктивны, чем глагольные союзы (мыслящий, знающий, слышащий, получающий, приходящий; приходящий).

Гошма пишется в форме речи первого лица ко второму, а обращение – единственному числу второго лица. Построение речи в такой форме показывает искренность и близость между ними.

Автор находится с главным героем в отношениях на «ты», его главный герой – реальный человек, а не вымышленный персонаж. Во всяком случае, ашуг в гошма убеждает читателя в этом. Желание ашуга поговорить, вступить во внутренний диалог с героем происходит в настоящее время. С точки зрения художественного времени это, несомненно, прошлое время. Прошло много времени с тех пор, как Ашуг Алескер написал и сочинил свой гошма. Однако, читавший гошма, воображает себя на месте и времени события и это время для читателя настоящее. Это связано и с сохранением его эмоционально-экспрессивного влияния после прочтения гошма.

Лексический анализ гошма показывает, что все использованные слова относятся к общепотребляемому лексическому слою современного азербайджанского языка. За исключением нескольких заимствований из арабо-персидского языка, остальные лексические единицы имеют азербайджанское происхождение. Заимст-

виями являются также единицы, употребляемые как свойственные слова, полностью освоенные в азербайджанском языке. Средняя глубина слова строка равна 4,8.

В процессе морфологического разбора гошма видно, что больше всего использовались существительные и глаголы. Если в качестве фразеологизмов можно принять «sirdaş olmaq», «rəşkəş olmaq», т. е. «быть душевным другом», «быть щедрым», то количество существительных и глаголов, употребляемых в гошме, почти равно. В гошма число «один» дважды используется как показатель неопределенности (полюбила бы одного храбреца, стал бы камнем). Множественность глаголов в гошме усиливает динамичность, и в то же время подтверждает достоверность и точность повествования событий, придает гошма естественность течения.

Выводы. В итоге автор отмечает, что в лексическом анализе гошмы все использованные слова относятся к общепотребляемому лексическому словарю современного азербайджанского языка. Считает, необходимым учесть того, что за исключением нескольких заимствований из арабо-персидского языка, остальные лексические единицы имеют азербайджанское происхождение. Подчеркивается, что заимствованными словами являются также единицы, употребляемые как оригинальные слова, которые созданы и полностью освоены в азербайджанском литературном языке.

Таким образом, лингвистический анализ гошма подтверждает, что это особый жанр поэзии, язык произведения в этом жанре лексически близок к литературному языку, слова в его составе преимущественно взяты из общепотребляемого слоя языка. Минимальный объем гошма, то есть прагматическая единица, состоит из 1 куплета с четырьмя строками. В гошма наблюдается градация по признаку и качеству. В гошма эмоциональность и выразительность создаются различными средствами языка, а также семантикой.

Список литературы:

1. Aşıq Ələsgər. Əsərləri. Bakı, “Şərq-Qərb”, 2004, 400 s.
2. Abdullayev K.M. və b. Azərbaycan dilində mürəkkəb sintaktik bütöv. Bakı, Mütərcim, 2012,
3. Береговская Э.М. Градация в системе синтаксических фигур // Модели культуры. Смоленск : СГПУ, 1972, с. 121–129
4. Бернацкая А.А. Прием перечисления в стилистике и риторике // Риторика и синтаксические структуры. Красноярск : Изд-во КУ, 1988, с. 98–103
5. Сковородникова А.П. Градация, Аллюзия // Теоретические и прикладные аспекты речевого общения. Красноярск-Ачинск : Изд-во КУ, 1998, с. 110–116
6. Федорова М.В. Градация в поэтической речи // Филологические науки. Москва, 1992, № 3, с. 30–39

Azizova P. E. LINGUISTIC ANALYSIS OF THE LITERARY GENRE «GOSHMA»

The purpose of the article is to study the linguistic analysis of one of the specific genres of Azerbaijani literature – goshma. It is noted that in order to do this, it is necessary to understand the etymology of this concept at the levels of lexical, grammatical and linguistic texts. It is also emphasized that the linguistic analysis of goshma must be considered in the context of semantics, which is divided into intermediate parts and endings.

Methods. The article uses an analysis of indication methods, a qualitative analysis of the issues of intensity and gradation, emotionality and expressiveness, which are confirmed in the performance of these functions.

Novelty in the article. For the first time in the national literature, on the basis of the analyzed text, the etymology of “goshma” in the expressions of the literary Azerbaijani language is considered. The words used in the text were taken from common vocabulary. It is noted that in the “goshma” a couplet, consisting of four lines, performs a minimally pragmatic single function of the entire volume of text.

Conclusions. As a result, the author notes that in the lexical analysis of goshma, all the words used refer to the commonly used lexical dictionary of the modern Azerbaijani language. He considers it necessary to take into account the fact that, with the exception of several borrowings from the Arabic-Persian language, the rest of the lexical units are of Azerbaijani origin. It is emphasized that borrowed words are also units used as original words that are created and fully mastered in the Azerbaijani literary language.

It is noted that in goshma the “anxious state” is presented as poverty, helplessness. That is, this is a state that it is better not to think about, not to know.

It is noted that in the ashug goshma, emotionality and expressiveness do not always find a way out, they remain in the hero and the one who knows his pain. This means that the state of the poet is raised to a high level of emotional tension and through linguistic means it is maintained at this level.

It is emphasized that goshma touches more on lyrical and social and moral themes. There is no doubt that the name of this genre of poetry comes from the word “goshmag” (compose).

Key words: goshma, gazelle, theme, micro-theme, macro-theme, gradation, emotionality, expressiveness, intensity.

СЕМІТСЬКІ МОВИ

УДК 811.411.218

DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.2-1/37>

Яссін М. А.

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ СИСТЕМИ АРАБСЬКОЇ МОВИ

За допомогою цієї статті ми прагнемо пролити світло на внесок освітніх теорій у викладання арабської мови особам, які не є носіями мови, а також спробувати розробити практичну пропозицію щодо роботи в цій галузі. Враховуючи, що викладання арабської мови для осіб, які не є носіями мови, є освітнім, лінгвістичним, соціальним та психологічним феноменом, всі ці галузі знань сходяться у вивченні його проблем. За допомогою нього ми спробували обговорити теоретичні когнітивні основи побудови навчальних програм для вивчення арабської мови для не носіїв на основі того, що вона є другою мовою. Ми віддали перевагу комунікативному підходу і запропонували для нього процедурні кроки. Мова – це глобальна мовна система, що розкриває сутність людини та її думки, оскільки вона є дзеркалом її культури, ідентичності та спадщини і виражає її цілі та прагнення. Це одна з її характеристик і соціальних засобів, необхідних для її життя, виживання та згуртованості суспільства, а також важливий фактор у єдності людських груп, що підкреслює та зберігає їх культурну та цивілізаційну спадщину. Це елемент комунікації та спілкування один з одним. Серед своїх компонентів мова відносить соціальне, культурне спілкування та загальну систему, завдяки якій ми дізнаємося про ступінь витонченості поведінки та мислення суспільств, про здатність людини називати свої поняття та речі, що її оточують. Кожне свідоме суспільство прагне навчати своїй мові, як засобу прогресу та досягнення переваги і досконалості у поширенні культури та думки. Одним з найважливіших компонентів у житті людини є щоденне спілкування, яке відбувається між різними людьми. Найкращим засобом спілкування є мова, якою різні народи висловлюють свої прагнення та бажання.

Ключові слова: Викладання, Арабська мова, Комунікативний, Теорія, Метод

Мова, близька до людського життя, представляє коло пізнання, в якому живе кожен з нас, тому чим ширше це коло, тим ширше життя і культура людей. Те саме і з поширенням знань та культур. Щоб широко відкрити двері для знайомства з нашим арабським та ісламським суспільством, необхідно полегшити викладання арабської мови за допомогою різноманітних навчальних програм та курсів. Це змушує нас ставити такі питання: як найкраще навчати арабській мові тих, для кого вона не є рідною?

Для успішного навчання мовам необхідні правильні науково-методологічні механізми, що ґрунтуються на чітких методологічних засадах, які люди приймають для досягнення своїх цілей у цій галузі. З цієї причини погляди дослідників та вчених розійшлися, оскільки вони шукають найбільш наукові механізми для створення ефек-

тивної програми навчання другої мови. З цієї причини погляди дослідників і вчених розходилися, оскільки вони шукають найбільш відповідні механізми для досягнення ефективної навчальної програми з другої мови. Теорії сучасних дослідників у цій галузі змінювалися, з тих пір, як у науковій сфері виникли теорії навчання. Різниця між ними збільшилась з появою прикладної лінгвістики, зокрема педагогічної лінгвістики (4)[3].

Короткий огляд розвитку теорій вивчення мови. Теорії викладання мови після Другої світової війни, після її відокремлення від науки викладання мови та її становлення як самостійного дослідницького напрямку, отримали великий розвиток. Хоча теоретична робота в галузі вивчення другої мови не виходила в п'ятдесяті та на початку шістдесятих років із тісного зв'язку з практичною стороною викладання мови. Однак ідея про те, що

виправдані методології необхідні через дослідницьку теорію навчання мови, була послідовною, принаймні, з часів освітніх реформ наприкінці XIX ст. [5] У працях спеціалістів з вивчення мов п'ятдесятих і шістдесятих років серйозний інтерес до теорії навчання став основою для подання їхніх практичних рекомендацій. «Прогресивна» течія у сфері викладання мови 50-х років за своїм мовним змістом спиралася на формулу синтетичної теорії, яку у двадцять років сформував британський лінгвіст (Палмер), а потім (Фрайс) і його колеги у сорокові роки.

Вільям Хойт пояснює цю теорію так:

– Переконавання, що мовна система складається з набору шаблонів або структур, які діють як шаблони для створення необмеженої кількості речень з аналогічною структурою.

– Вважає, що повторення та тренування призводять до формування звички до точності та побіжного володіння іноземною мовою.

– Метод навчання, який вчить основ перед тим, як спонукати учнів до спілкування для висловлювання своїх ідей та думок.

Це показує, що освітньою теорією, до якої на той час вдавалися експерти з мовної освіти та модернізаторів, є поведінкова теорія, яка являла собою загальну теорію навчання, що переважала на той час у колах психології. Ця теорія виникла в результаті психологічних досліджень, які розглядають навчання як будь-який тип поведінки, заснований на концепціях стимулу та реакції. Ця теорія здається прийнятною, коли справа доходить до вивчення рідної мови, оскільки все, що нам потрібно зробити, це вивчити набір нових звичок у міру того, як ми вчимося реагувати на подразники у навколишньому середовищі. Але це стає більш проблематичним, коли ми беремося до вивчення другої мови. На цьому ми закінчили формування набору певних відповідей рідною мовою, тому процес вивчення другої мови вимагає заміни старих звичок набором нових. Складність тут полягає в тому, що звички давньої першої мови втручаються в цей процес або позитивно, або негативно. Коли структури другої мови подібні до структур першої мови, тоді навчання відбувається легко (і відбувається природним чином). Але якщо структури першої та другої мов будуть реалізовані по-різному, навчання буде ускладнене. Конфлікт між думками щодо того, як ми вивчаємо мову, досяг апогею наприкінці 1950-х після двох публікацій: підручника лінгвістичної поведінки Скіннера 1957 року, який містив деталі поведінкової теорії навчання у застосуванні до мови,

та огляду Хомської книги Скіннера, який вийшов у 1959 році та містив різку критику думки Скіннера. Критика Хомського зосереджена на низці питань, найважливішими з яких є новаторство мови, її абстракція та складна граматика.

На початковому етапі вважалося, що обговорення є сильною мотивацією для досліджень володіння першою мовою у дітей. Ми бачимо це у працях Кліми та Білуджі, Аудана Селвіна та Роджера Брауна. Вони відзначають сильну подібність у поведінці маленьких дітей щодо мови незалежно від того, яку саме мову вони вивчають, оскільки у всьому світі проходять однакові етапи, використовують ті самі сполуки висловлювань однакових значень і роблять подібні помилки.

Стаття дала аналогічні результати щодо часу появи деяких структур в англійській мові, де було зазначено, що існує постійна градація засвоєння. Можливо дослідження Роджера Брауна, відоме як “вивчення морфологічних одиниць”, є найвідомішим дослідженням першої мови, яка в той самий час могла суттєво вплинути на вивчення другої мови. У цьому дослідженні Браун уважно простежив за трьома дітьми з різних верств суспільства, порівнюючи розвиток чотирнадцяти морфологічних одиниць одних і тих же граматичних функцій в англійській для кожної з них. Було виявлено, що, попри розбіжності у швидкості засвоєння дітьми обраних морфологічних одиниць, порядок, у якому відбувалося засвоєння, залишався однаковим.

З цього короткого та надзвичайно спрощеного огляду досліджень 1970-х років у галузі володіння першою мовою ми дізнаємося, що вивчення мови у дітей здійснюється кількома етапами. Хоча швидкість прогресу кожного з них варіюється від людини до людини. Ці етапи однакові для дітей, незалежно від мови. Мова дитини заснована на правилах і регулярності. Правила, які використовують діти, не завжди співпадають з правилами, яких дотримуються дорослі. Також діти не реагують на виправлення. Це визначає здатність дітей аналізувати кількість правил, які вони використовують на одному етапі, вони повертаються до попередніх правил, коли виникають інші. Ці результати підтверджують твердження Хомського у тому, що діти слідує певній заздалегідь встановленій внутрішній схемі оволодіння мовою (вроджена здатність). Ці результати привернули увагу дослідників та вчителів, які займаються вивченням другої мови. Це сталося не лише через привабливість цих результатів як таких, а й через нездатність теорії контрастного

аналізу виправдати свої очікування на практиці. Через ці зміни в опануванні другої мови та нехтування вивченням паралінгвістичної теорії та аналізу помилок дослідники звернули увагу на мову, яку створює учень. Звідси виникла теорія аналізу помилок, тобто систематичний аналіз помилок у вивченні другої мови. Дослідники почали розглядати мову, створювану учнями, як незалежну мовну систему гідну опису.

У середині 80-х років галузь досліджень, пов'язана з вивченням другої мови, більше не була поєднана з прямими практичними вимогами планування навчальної програми та викладання мов, а, навпаки, перетворилася на більш зрілу та незалежну галузь досліджень, що включає великі дослідні програми зі спеціальною методологією та теоретичними розробками. Однак зв'язки цієї галузі з іншими суміжними галузями знань нікуди не зникли. Досі існує опора на дослідження мовних структур та використання, а також дослідження в галузі мовної різноманітності та розвитку. Також з'явилися нові зв'язки з когнітивними науками, а також з нейропсихологією у реляційній моделі з соціокультурними рамками, які ефективно сприяли збагаченню аспектів володіння другою мовою. Все це призвело до появи багатьох підходів мовного навчання.

Серед цих підходів коротко згадаємо такі моделі:

– Навчальні плани, що базуються на мовній формі, в якій мова розділена на невеликі частини за принципом градації від простого до складного. Недолік цих навчальних програм у тому, що учень неспроможний опанувати функціональні здібності мови.

– Навчальні плани, які зосереджені на змісті, який базується на ситуації та темі, надаючи учню те, що йому потрібне в академічному чи професійному плані.

– Навчальні плани, в яких основна увага приділяється чотирьом мовним навичкам (аудіюванню, говорінню, читанню та письму).

– комунікативна програма, яка поділена на дві частини, а саме:

1. Підхід, що базується на комунікативній функції мови: давати інструкції, заохочувати(?), ставити запитання.

2. Підхід, заснований на ідеях. Він фокусується на таких поняттях, як час, простір, кількість і місце.

Ці різні навчальні програми призвели до появи різних методів та доктрин для вивчення другої мови. Ми коротко розглянемо найважливіші з них,

зокрема ті, що тривалий час домінували у програмах навчання арабської мови для носіїв інших мов у східному чи західному арабському світі.

Методи та доктрини вивчення другої мови:

Перший – метод граматики та перекладу

Вчені розходяться в історії цього методу. Достеменно невідомо хто заснував цей метод вивчення мов. Деякі вчені відносять його виникнення до стародавніх цивілізацій, таких як Китай, Індія та Греція. Інші дослідники вважають, що «він має довгу історію в галузі навчання арабської мови для осіб, які не є носіями мови, оскільки він розповсюджувався з поширенням ісламу, та був у центрі уваги з вивчення мови». Цей метод досі використовується у програмах вивчення арабської мови для носіїв інших мов за межами арабського світу.

Серед найважливіших принципів цього методу, на думку Рушді Туайма, такі:

1. Мова – це, насправді, система правил, які можна вивести з лінгвістичних текстів, і знання цих правил є необхідною умовою для мовної практики.

2. Мовна освіта – це розумове тренування, яке можна розглядати як розумову діяльність, що включає вивчення правил, їх запам'ятовування та прив'язку до досвіду учня його рідною мовою за допомогою перекладу.

3. Мова учня є довідковою системою для набуття навичок другої мови.

Одним з недоліків цього методу є те, що він не допомагає учням спілкуватися і використовувати мову з носіями мови, тому що він випускає з уваги їх навички розмовної мови та аудіювання. Також обмежує мовну функцію навичками читання та письма, що в свою чергу не допомагає у розвитку мовних компетенцій в інших навичках. Це може призвести до того, що учень втратить мотивацію до вивчення мови, тому ми спостерігаємо, що «кількість вибулих учнів із програм навчання іноземних мов, що використовують цей метод, більша ніж їхніх колег, які вивчають ці мови іншими способами».

Другий: прямий метод

Зрозуміло, що цей метод виник як реакція на метод граматики та перекладу, оскільки він суперечить йому у своїх засадах. Цей метод приписують німецькому лінгвісту (Вільгельму Віктору), який виступав за використання фонетики у навчанні іноземних мов. Цей метод заснований на поєднанні слів та речень іноземною мовою без використання вчителем та його учнями рідної мови.

Один із підходів, на якому заснований цей метод полягає в тому, що учень може вивчити

будь-яку іноземну мову так само, як дитина вивчає свою першу мову. У своїй теоретичній основі вона заснована на ідеях асоціативних психологів, а порядок навчання у програмах з іноземних мов включає в себе аудіювання, говоріння та читання. Однією з переваг цього методу є те, що він «представляє мову в реальних ситуаціях», за допомогою яких учень може розуміти лексику (слова) та структури, оскільки він був першим у використанні діалогу та оповіді під час навчання мовних навичок. Він також відмовляється використовувати будь-яку проміжну мову в класах мовних програм, що призводить до покращення процесу вивчення мови та знижує ефект так званого лінгвістичного втручання. Ми також не забуваємо, що цьому методу приписують перше поширення використання освітніх методів під час навчання іноземних мов, таких як діалоги, імітація та виведення правил через подані тексти.

Незважаючи на все, це «дає можливість учню швидко говорити іноземною мовою, з наявністю помилок, що змушує його розвивати свої мовні здібності. Оскільки в прямому методі немає достатньої підготовки до організованого навчання, яке має форму та послідовного плану, учні часто втрачають сенс мети чи ідеї. (13).

Третій: метод читання

Перша поява цього методу приписується дослідженню, яке проводилося для експериментів і розробки в університеті Чикаго в Сполучених Штатах в 1867 році групою під керівництвом Хлора Марселя. Він заснований на педагогічній психологічній філософії, яка свідчить, що майстерність учня у читанні та розумінні змісту прочитаних текстів є найкращим засобом для оволодіння іншими мовними навичками, такими як: говоріння, аудіювання та письмо. Цей метод також показує, що зусилля вчителів мають бути присвячені навичкам, які дійсно потрібні учню і яким можна легко навчитися в межах просторового середовища, в якому він живе. Добре відомо, що потреба людини в навичках читання більша, ніж її потреба в навичках аудіювання або розмовної мови. В середовищі, де мови викладаються за межами країн далеко від її носіїв.

Однією з переваг цього методу є те, що йому приписують контроль над навчальним матеріалом, який представлений у мовній програмі. Він був створений для поступового контролю кількості слів, і навіть структур, які присутні у мовних класах. Цей метод також першим привернув увагу до двох важливих речей. По-перше, мовні програми повинні містити збірку безкоштовних книг для

читання. По-друге, це перше, що змусило лінгвістів замислитися про так звані програми мовної освіти для цілей. Це також допомогло учням сформувати гарні навички до читання іноземною мовою, що призвело до отримання величезного зрозумілого лінгвістичного доходу, набуття здатності смаку та автоматичного засвоєння елементів та правил мови за допомогою інтенсивних занять і читання та розширене. Одним із недоліків цього методу є те, що він обмежений однією навичкою (читанням) та ігнорує інші мовні навички, такі як написання, спілкування та аудіювання, а з боку глядача – у поточній реальності – увага всього світу стала сфокусованою на спілкуванні (розмовна мова та аудіювання) більше, ніж на вмінні читати.

Четвертий: аудіо-усний метод

Цей метод, на відміну від інших методів, виник у Сполучених Штатах Америки для задоволення потреб американської армії у першій половині минулого століття у спілкуванні з народами, з якими вона має справу, чи то друзі чи вороги. Існують два фактори, які безпосередньо сприяли виникненню цього методу, перший з яких полягає в тому, що ряд психологів та лінгвістів вивчали безписьмові індіанські мови у США. Другим із цих двох факторів є розвиток засобів спілкування між народами, що зблизив відстані між їхніми представниками, що породило потребу у вивченні іноземних мов. Тобто його використовують не тільки для читання, а й у прямому спілкуванні людей.

Цей метод заснований на поведінковій теорії, яка вважає, що вивчення мови залежить від стимулів і реакції.

Одна з переваг цього методу, за словами Рушді Туайми, «у тому, що він надає великого значення спілкуванню між людьми під час навчання мов один одного. Немає сумнівів у тому, що увага до навичок аудіювання та говоріння при навчанні другої мови відповідає умовам сучасного людського суспільства і що порядок, у якому навчаються чотирма мовними навичками: аудіювання, говоріння, читання та написання — це спосіб, який узгоджується з тим як людина вивчає свою рідну мову.

А також його інтерес до культур цільових мов, представляючи особливості цих культур, чи це фільми, аудіо– або відеозаписи, тихі та рухомі, і, можливо, при цьому задовольняючи деякі психологічні потреби учнів; Його орієнтація із самого початку на усний аспект дозволяє йому використовувати мову та використовувати її за короткий час. Цей метод також прагне підготувати безліч

багатоцільових вправ, які перевіряють багато мовних навичок учнів. Особливістю цього методу є те, що він пов'язаний з використанням методів навчання та різних освітніх заходів, і що мовне навчання здійснюється через саму цільову мову, а не інші мови. «Один з фактів, доведених роками навчання іноземних мов, полягає в тому, що найкоротший і зрозуміліший спосіб для учня осмислити мову, яку він вивчає, – це вивчити її через її правила та принципи. Те, що учень витрачає на вивчення арабської мови перекладаючи зі своєї рідної мови».

Серед недоліків, зазначених експертами в галузі прикладної лінгвістики, цей метод не відповідає потребам усіх учнів, повністю розділяючи мовні навички, що не мають реального походження, і що затримка навичок читання та письма може ускладнити розуміння учнями того, що вони чують. Оскільки цей метод залишає багато часу між викладом навчального матеріалу у його усній та письмовій формі. Багато учнів не розуміють значення слів, доки не побачать їх письмову форму і не почують їх. Цей метод домінував у програмах навчання іноземних мов до кінця сімдесятих років минулого століття і досі домінує у багатьох програмах навчання арабській мові носіїв інших мов, будь то в методах навчання, підготовці навчального матеріалу або процесах оцінювання та оцінки.

П'яте: когнітивна доктрина

Коріння цієї доктрини сягає початку другої половини двадцятого століття, коли Осубель опублікував свою книгу з педагогічної психології в 1968 році. Вона називалася «Педагогічна психологія: з когнітивної точки зору». Educational Psychology: A Cognitive View. Осубель вважає, що навчання повинно мати «справжнє та глибоке значення для учня; воно пов'язане з його формуванням та мисленням, а також є важливою частиною його особистості і має допомагати йому у розумінні життя та світу навколо нього». Вважається, що цей тип навчання неможливий, якщо інформація не буде представлена учню зв'язковим та послідовним чином. Отже, його нова інформація пов'язана з його попередньою інформацією».

Виходячи з вищевикладеного, ця доктрина залежить від когнітивної теорії в психології і впливає з основ трансформаційно-генеративної теорії, прийнятої Ноамом Хомським, та її погляду на вивчення мови. Вона намагалася довести, що лінгвістика є частиною когнітивної психології. Хомський зосередився на цьому принципі в багатьох своїх працях, особливо у своїй книзі «Мова

і розум», яка була опублікована у 1968 році нашої ери, та у його книзі «Граматика та уявлення», яка була опублікована у 1980 році.

У своїй теорії він висунув ряд спірних питань, таких як поверхнева структура та глибинна структура мов, креативність у мові, мовна достатність та мовна продуктивність, а також вроджена гіпотеза, згідно з якою він бачить, що мова не набувається за допомогою освіти і лише навчання, а є ментальним інстинктом та інструментом для оволодіння мовою (чорна рамка), присутність якого уявляється у людському мозку.

Серед переваг цієї доктрини — «її інтерес до індивідуальних відмінностей учнів, особливо до чотирьох навичок, адже кожна людина має особливу здатність освоювати певні навички, а не інші. Вона дає учням можливість брати участь за допомогою управління діалогами та мовної діяльності, яка допомагає формувати мовну компетенцію».

Крім інтересу до мовної компетенції, студенти проводять більшу частину уроку, «практикуючи нові правила та слова, їх використання в контекстах та розмовах, а також дії, які є більш інноваційними та творчими, а не є імітацією та повторенням, особливо наприкінці програм та підкреслюючи свідоме навчання за допомогою повного розуміння того, що представлено на уроці».

Варто відзначити і гнучкість цього методу, оскільки він «не дотримується певного стилю у навчанні мови, а скоріше вкладає всі успішні методи або засоби для передачі інформації або розуміння правила. Індукція краще підходить для інших типів учнів у різних обставинах і може поєднувати два методи, якщо це необхідно».

Що не так з цією доктриною, так це те, що вивчення мови відповідно до її основ займає багато часу. Це вчення вимагає детальної та точної деталізації правил (граматичних та морфологічних). Серед недоліків, якими він відомий, є його інтерес до «когнітивно-ментальних аспектів мовної освіти, що може призвести до ігнорування інших мовних навичок, особливо навичок спілкування».

Саме це змусило деяких лінгвістів компенсувати цю нестачу тим, що вони назвали комунікативною компетенцією.

Шосте: комунікативна доктрина

Дослідники розходяться історія виникнення цього вчення. Однак бачимо, що саме потреба народів у спілкуванні один з одним, що виникла в період свого розквіту в середині минулого століття, поквапила констатацію необхідності

підготовки програм навчання мов для задоволення потреб у спілкуванні. А також різку критику з боку деяких сучасних лінгвістів на адресу Хомського, що базується на тому, що він називав «лінгвістичною достатністю». Ці лінгвісти побачили, що «лінгвістична достатність, за яку виступали Хомський та її послідовники, насправді є нічим іншим, як граматичною достатністю». Граматична компетентність обмежується знанням правил обмежені знаннями граматики; Ось чому багато вчених закликають до достатнього спілкування, і в цю достатність входить знання витоків і прийомів мови з урахуванням характеру адресатів, з умінням варіювати мову щодо ситуації, наприклад, прохання, вибачення, подяка, запрошення і т. д. Крім того до знання правил мови та її лексики. Ця достатність, таким чином, означає знання правил мови та її граматичних, морфологічних та фонетичних законів з умінням вживати їх лінгвістично правильним та соціально прийнятним чином» насамперед і в різних місцях.

Ця доктрина впливає з концепції «Основною функцією мови є зв'язок, і це є метою вивчення мови, Це розвиток комунікативної компетентності Замість того, щоб зосередитися на мовній компетенції» (25).

До найважливіших завдань і функцій комунікативної компетентності відносяться перформативна, організаційна, інтерактивна, особистісна, дослідницька, образна та репрезентативна функції. Перша та друга функції, в яких індивідуум використовує мову для отримання речей та контролю над поведінкою інших, а третя та четверта – для взаємодії з іншими та для вираження особистих почуттів та смислів, а п'ята та шоста використовуються людиною для навчання та дослідження, а також для створення світу в уяві. І остання функція, у якій людина використовує мову є передача інформації.

Серед переваг цієї доктрини варто відзначити те, що вона поєднала багато переваг попередніх методів і доповнила їх у світлі виявлених у них недоліків. Можливо, завдання adeptів цього вчення полегшувала їхня користь від різних теорій та навчань, що виникли протягом минулого століття, і вона не обмежувалася лише теоріями мовознавства та психології, але й поширювала цю користь на соціологію, освіту, антропологію, інформаційні та комунікаційні науки. Її гнучкість дозволяє вчителю вільно використовувати інші мовні доктрини та методи навчання, коли він вважатиме це доцільним для виконання різних заходів, які підходять для всіх рівнів програм мовного

навчання (попередній – початковий – середній – просунутий).

Одним із недоліків цієї доктрини є те, що мовні навички не розглядаються з точки зору їх організації та пріоритету одного над іншим. І що викладання мови відповідно до цієї доктрини не досягає цілей деяких тих, хто вивчає мову, особливо тих, хто бажає продовжити навчання в університетах і академічних центрах, у тому числі тих, хто вивчає арабську мову в релігійних цілях.

На мій погляд, цей напрямок думки є найефективнішим способом навчання арабській мові не носіїв мови, тому що того, що вважається недоліками, можна припуститися при виборі шкільного предмета, навчальних планів та програм. Це буде можливо тільки при зосередженні уваги на учні, його потребах та цілях вивчення мови. Це зрушення спонукало тих, хто цікавиться навчальними планами з навчання другої мови, поставити такі питання, як:

- Хто той учень, який хоче вивчити мову?
- Чому учень захоче це вивчити?
- Який рівень мови він хоче вивчати?
- Який метод можна використати?
- Як він може навчитися цьому?
- Які потрібні характеристики вчителя?
- Які календарні методи використовуються?

Ці та інші питання допомагають визначити цілі та потреби учня у вивченні мови, а також працювати над вибором оптимальної навчальної програми для навчання. Немає сумнівів у тому, що прийняття цієї доктрини підвищить статус викладання арабської мови та сприятиме створенню курсів, що відповідають цілям та потребам учнів у вивченні арабської мови на різних рівнях.

Якими є рівні арабської мови в даний час? Які запропоновані навчальні програми для його викладання?

Класична арабська:

Класична арабська відноситься до традиційної мови, яка була поширена на Аравійському півострові і передавалася їх мовами, незважаючи на різні племена, віддаленість їх спекулянтів і розширення регіонів їх проживання. Класична арабська, промовиста, плавна, і рідина з ручками тому Священний Коран був посланий арабською мовою відповідно до їх стандарту мови. Однак існували мови, пов'язані з арабськими племенами. Його називали, коли лінгвісти у своїх працях мовами арабів. Лінгвісти граматики і лінгвісти не забули про це. Вони посилалися на це на своєму граматичному уроці й називали мовами, які, на їхню думку, є нетрадиційними від слів

арабів, які вони називали дивними, рідкісними або малими (27).

Ці численні мови ранні лінгвісти називали не діалектами, а мовами, і це для них аргумент. Хоча й нетрадиційно доказом цього є відповідь Абу Амра бін Аль-Ала на запитання того, хто сказав йому: «Що ти робити, якщо виникає суперечка?» Він сказав: «Я дивлюся на більшість, і тоді приймаю їх сторону». Щоб не заблукати в цій широкій дискусії, ми визначаємо формальну мову, процедурно, в цій статті арабською мовою, яка скалічена і схвалена в книгах про спадщину та на наукових форумах.

Середня мова: (між класичною та діалектною)

Середня мова – це лінгвістичний стиль арабської мови, що існує між стандартним та розмовним діалектами. Його називають «спільною мовою» або «сучасною мовою». Деякі вчені намагалися проаналізувати його концепцію за допомогою наукових досліджень, у тому числі Хаїм Бланк (1960), який проаналізував слова чотирьох арабських студентів, які приїхали в Америку, Шаабан (1978) і Саан ат-Талабані, Ліван і Са'лан (А.А.). Ракані, Ліван, Йорданський вчений Загул (1980), який проаналізував слова десяти арабських студентів (саудівських, єгиптян, іракців, алжирців, йорданців, суданців, оманців і марокканців) мова залишається розмовною. Граматика і морфологія також залишаються народними, але є тенденція вибирати слова із класичної мови. Існує також тенденція до використання класичних звуків, особливо правильних, але часто зустрічається переклад іноземного терміну, але він далекий від класичної мови.

Розмовний діалект:

Розмовний діалект також називають розмовною, народною мовою або мовою, яка поширена серед членів певної людської групи. Це рідна мова, яка засвоюється спонтанно в перші кілька років народження. Діалект: те, що звичайні люди вимовляли в спосіб, відмінний від норми мови арабів. Діалект — це мова народу, що відрізняється від класичної мови» (29). Діалект походить від простого народу, пов'язаний із звичаями та традиціями.

Діалекти представлені групою мовних ознак, що належать певному середовищу. Ці характеристики є спільними всім членів цього середовища, а діалектне середовище є частиною ширшої і всеосяжної середовища, що включає кілька діалектів, кожен із яких має свої особливості. Але їх об'єднує набір мовних явищ, що полегшують спілкування індивідуумів цих середовищ один з одним. І розуміння того, про що може йти між ними розмова,

залежить від рівня зв'язків, які пов'язують ці діалекти». Класична мова часто є її основним компонентом, тому що вона «виникла після поколінь людей, які завоювали ісламські землі внаслідок дисбалансу та відмінності між нормами складної письмової мови, що прагне незмінності, та норми мов, що передаються у загальному повсякденному житті».

Багато розмовних висловлювань – якщо не більшість з них – мають промовисте походження, оскільки прості люди розповсюджують їх і піддають їх ампліфікації, способу, скороченню та морфологічних шаблонів. І вони не використовували мовних правил у своїх різних стосунках, і, мабуть, найкращий приклад приданого це те, що з'явилося в Північній Африці після завоювання. Цей діалект (Ад-Дауарідж) містить в собі традиційну арабську та місцеві мови. Саме так його називають деякі вчені, що вивчають згенеровану арабську мову, тому що вона виникла внаслідок змішування арабської збіглої мови з іншими мовами. Які ефективні освітні програми та теорії для вивчення цих трьох рівнів арабської мови? І як збудувати практичний навчальний план, який дозволить кожному учневі оволодіти той рівень, який відповідає його меті?

Практичні поради:

З цієї статті ми можемо порекомендувати наступне

1. Підвищення статусу використання арабської мови

Ця процедура заснована насамперед на теорії соціолінгвістики у навчанні, яка спонукає учнів практикувати вивчену мову під час кожного епізоду створення уроку за допомогою прослуховування, говоріння, читання, написання та перекладу. І це через поступові етапи від повсякденних поширених фраз до просунутих рівнів на кожному етапі мови, так, щоб вивчення мови було пов'язане з вивченням арабо-ісламської культури та думки, особливо для тих, хто вивчає класичну мову.

2. Зосередьтеся на спілкуванні у навчальних процесах:

Оскільки мета вивчення мови полягає в тому, щоб спілкуватися і висловлювати ідеї, а також вбирати отримані ідеї, в процесі навчання необхідно приділяти велику увагу реальним комунікативним процесам, щоб забезпечити учням всі умови для використання арабської мови в мовленні та почуття потреби у вираженні її у ситуаціях, пов'язаних із повсякденним життям.

3. Зробити освітні теми підходящими для учня:

Це робиться шляхом визначення мовних потреб учнів; Тому що освітні теми, підготовлені

для учня, який хоче вивчати стандартну арабську мову, не підходять для учня, який хоче вивчати розмовну або середню арабську мову. Кожна категорія має свої освітні теми, і кожна освітня тема має свої цілі та методи.

4. Диверсифікація освітніх та навчальних режимів для підвищення комунікативної ефективності.

Вчителі можуть урізноманітнити заняття у класі та забезпечити комунікативні режими відповідно до реальних умов навчання та рівнів учнів, наприклад:

Проведення художніх вистав, конкурсів з читання та мовлення, аби надати учням можливість уявити те, що вони дізналися, та застосувати свої комунікативні здібності до арабської мови.

Забезпечення активізації ролі ЗМІ у навчанні шляхом показу та обговорення фільмів або прослуховування, написання та обговорення аудіо кліпів.

Мотивація учнів писати свої щоденні нотатки арабською мовою.

Проведення заходів для заохочення учнів використовувати свій мовний баланс у живих комунікативних ситуаціях в арабських суспільствах, особливо для тих, хто вивчає розмовну або середню мову.

Висновок. Після цього короткого викладу деяких освітніх теорій і методів навчання другої

мови, а також після цього процедурного спрощення комунікативного підходу, ми зосередимося на важливості обліку потреб цільової групи при розробці навчальних програм для викладання арабської мови в три рівні для не носіїв мови. І це завдяки творчості в освітніх ситуаціях та відмови від стереотипних курсів, якими важко задовольнити потреби всіх учнів. Це буде можливо тільки шляхом точного визначення характеристик учнів, формування особливого бачення навчання та уточнення ролей як учня, так і вчителя через освітні програми.

Працювати над аналізом навчальних ситуацій, тобто аналізом виконуваних учнями завдань для виявлення ступеня їх засвоєння, особливо в проміжних оцінках, а також аналізом цільової ситуації. Це означає визначення комунікативних ситуацій, яких потребує учень (написання звіту, дослідження, співпраця з колегами). Визначення бажань та відношення учнів до навчання, їх очікувань, їх наукових здібностей, їхньої попередньої освіти та мовного досвіду, а також визначення необхідних мовних навичок. Потім розробити план навчання (мети курсу, лінгвістичний/культурний/науковий зміст, кількість годин та оцінки). Поле залишається відкритим для дослідників та практиків, щоб творчо підійти до методологічних засобів та професійних ситуацій, для подолання перешкод, з якими вони стикаються у класі.

Список літератури:

- ابن جني، الخصائص، تحقيق: محمد علي النجار، الهيئة المصرية العامة للكتاب، ط4، 1999 ج.
- مكتبة الأنجلو المصرية، في اللهجات العربية. أنيس، إبراهيم.
- مجلة التعليم، المركز العربي للتدريب، حجازي، محمود. النظريات الحديثة في علم اللغة وتطبيقاتها في تعليم العربية على المستوى الجامعي 1992، والترجمة والتأليف والنشر، السنة الثانية، العدد4، دمشق، سوريا
- 2000، قصر الكتاب، البلدة الجزائر، الدريج محمد، تحليل العملية التعليمية.
- تحقيق محمد أبو الفضل إبراهيم، ط2، دار المعارف، مصر – القاهرة، الزبيدي الاندلسي، طبقات النحويين واللغويين.
- 1999. دار المعرفة الجامعية، الإسكندرية، مصر، زكريا، إبراهيم. طرق تدريس اللغة العربية.
- شرح وتعليق محمد جاد المولى بك وآخرون، المكتبة المصرية، صيدا – 1، السيوطي، جلال الدين، المزهر في علوم اللغة وأنواعها، ج.
- بيروت 1987م.
- الصديق، عمر، أثر استخدام الوسائل التعليمية في تدريس اللغة العربية.
- 1990، الإيسيسكو، الرباط، طعيمة، تعليم العربية لغير الناطقين بها: مناهجه، وأساليبه.
- 1986، المرجع في تعليم اللغة العربية للناطقين بلغات أخرى. طعيمة، رشدي.
- 2001، دار الفكر العربي، القاهرة، طعيمة، رشدي. تعليم العربية والدين بين العلم والفن.
- 2002، العصيلي، عبد العزيز. أساسيات تعليم اللغة العربية للناطقين بلغات أخرى.
- مجلة الإمام محمد بن سعود الإسلامية، 1419 هـ، العصيلي، عبد العزيز. النظريات اللغوية والنفسية وتعليم اللغة العربية.
- "مجمع اللغة العربية"، 1966، مادة "عمم".
- 1985، جامعة أم القرى، مكة، الناقة، محمود. تعليم اللغة العربية للناطقين بلغات أخرى.
- 2003، دار الشروق للنشر والتوزيع، عمان الأردن، نهاده الموسى، الأساليب: مناهج وأساليب في تعليم اللغة العربية.
- Ellis. R, 1994, *the study of second languages acquisition*, Oxford: Oxford University Press.
- Howatt. A, 1984, *A History of English Language Teaching*, Oxford: Oxford University Press.

**Yassin M. A. FEATURES OF THE COMMUNICATIVE SYSTEM
OF THE ARABIC LANGUAGE**

With the help of this article, we seek to shed light on the contribution of educational theories to the teaching of Arabic to non-native speakers, as well as to try to develop a practical proposal for work in this field. Given that the teaching of Arabic to non-native speakers is an educational, linguistic, social and psychological phenomenon, all these areas of knowledge converge in the study of its problems. With it, we tried to discuss the theoretical cognitive foundations of building curricula for learning Arabic for non-native speakers based on the fact that it is a second language. We preferred a communicative approach and suggested procedural steps for it. Language is a global language system that reveals the essence of man and his thoughts, as it is a mirror of his culture, identity and heritage and expresses his goals and aspirations. It is one of its characteristics and social means necessary for its life, survival and cohesion of society, as well as an important factor in the unity of human groups, which emphasizes and preserves their cultural and civilizational heritage. It is an element of communication and communication with each other. Among its components, language includes social, cultural communication and the general system through which we learn about the degree of sophistication of behavior and thinking of societies, the ability to name their concepts and things around them. Every conscious society seeks to teach its language as a means of progress and to achieve excellence and excellence in the dissemination of culture and thought. One of the most important components of a person's life is the daily communication that takes place between different people. The best means of communication is the language in which different peoples express their aspirations and desires.

Key words: Teaching, Arabic, Communicative, Theory, Method.

КЛАСИЧНІ МОВИ. ОКРЕМІ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКІ МОВИ

УДК 378.147: 81'243

DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.2-1/38>**Цвид-Гром О. П.**

Білоцерківський національний аграрний університет

Резнік В. Г.

Білоцерківський національний аграрний університет

Велика К. І.

Білоцерківський національний аграрний університет

РИМСЬКІ АНТРОПОНІМИ У ЛАТИНОМОВНИХ ПИСЕМНИХ ДЖЕЛЕЛАХ: СЕМАНТИКО-ГЕНЕТИЧНЕ ТА ЛЕКСИКОГРАФІЧНЕ ПРЕДСТАВЛЕННЯ

У статті досліджено, що антропоніміка латиномовних писемних джерел – значний пласт закодованої інформації про історію, культуру та ідеологію суспільства епохи доби античності. З'ясовано, що семантика антропонімів, як і інших власних назв, є специфічною. Важливим є первісна семантика антропонімів, тобто мотиви та принципи номінації. Власні імена, патроніми, прізвиська, що з часом трансформувалися у прізвища, служать джерелом інформації про суспільну, господарську та культурну діяльність того етносу, відображають мовні, лінгвогеографічні, історичні особливості. На сьогодні антропоніміка має міждисциплінарний характер, оскільки вміщує в собі не тільки лінгвістичні парадигми, але й інтегрує навколо себе культурологію, історію, соціологію, психологію та ін. Антропоніми, що простежуються у латиномовних писемних пам'ятках, могли мати, щонайменше, два імені – преномен та спадковий номен. Близько 98 % усіх чоловічих римських імен становили 18 найуживаніших преноменів, з яких найпопулярніші – Луцій, Гай, Марк – становили 59%. Преномени були на стільки давнього походження, що в класичну епоху їхнє значення виявилось забутим. У написах особові імена майже завжди скорочувалися. У ранній дореспубліканський період, преномени мали жіночі версії, які у більшості, закінчувались на –a (напр.: *Larthia* від *Larth*). За часів Республіки жінки не мали преноменів. Винятком були жінки з імператорської родини, яким часто давали ім'я Юлія (*Julia*). Родове ім'я (*nomen gentile*) було назвою роду і відповідало сучасному прізвищу. Номен вживався у ролі прикметника чоловічого роду і закінчувався в класичну епоху на –ius. З часом, був доданий когномен – прізвисько, або спадкове сімейне прізвище. Така система найменувань (*Tria Nomina*) поступово входила у звичаєвість і датується кінцем V ст. до н.е. Оскільки преномен, номен і когномен передавалися у спадок, то когномен став особистим прізвиськом у римських іменах.

Ключові слова: латинська мова, антропоніми, ономастика, семантика, преномен, номен, когномен, агномен

Постановка проблеми. Римські імена займають особливе місце в ономастичній палітрі латиномовних текстів, презентують мовно-культурний вимір ідентифікації осіб доби епохи Римської імперії. Антропонімікон виступає відображенням життєвого досвіду окремого етносу, що дозволяє провести реконструкцію картини світу певного історичного періоду

та глибше осягнути сучасність. На сьогодні антропоніміка має міждисциплінарний характер, оскільки вміщує в собі не тільки лінгвістичні парадигми, але й інтегрує навколо себе культурологію, історію, соціологію, психологію та ін. У лінгвістичних студіях актуальним залишається питання комплексного дослідження антропонімів у латиномовних

писемних пам'ятках, зокрема їх семантичний та лексикографічний вимір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оними були предметом дослідження у працях філософів, літературознавців, географів, картографів ще з античних часів. Загальноономастичні дослідження, започатковані ще І.Я.Франком. За останні роки з'явилося чимало досліджень у галузі загальної ономастики (С. С. Отін, В. Д. Познанська, О. В. Суперанська, М. М. Торчинський та ін.) та літературної ономастики (О. М. Алтухова, Л. О. Белей, М. В. Буєвська, Т. М. Вінтонів, Ю. О. Карпенко, Е. О. Кравченко, Е. Б. Магазаник, М. Р. Мельник, Н. В. Мудрова, І. В. Мурадян, Т. В. Немировська та ін.). У становленні ономастики як науки вагома роль належить працям К. К. Цілуйка. Значну роль також мають студії А. О. Білецького, К. Й. Галаса, В. О. Горпинича, І. М. Желєзняк, Р. І. Керсти та ін.

Постановка завдання. У контексті вивчення римських імен у латиномовних текстах спробуємо з'ясувати їх семантико-генетичний зміст та особливості перекладу і написання в українському ономастиконі.

Виклад основного матеріалу. Антропонімічні системи різних європейських народів схожі між собою. Їхня подібність полягає в наявності однакових елементів: власного імені та прізвища. Антропонім ідентифікує та індивідуалізує людину. Важливим аспектом у визначенні антропонімів є питання про те, чи містить він у собі будь-які семантичні характеристики, чи виконує виключно ідентифікуючу функцію.

Ономастика як наука сформувалася відносно недавно – у 60-х роках ХХ століття, проте її корені сягають у античні віки. Так, ще Платон у діалозі «Кратил, або про правильність імен» веде роздуми про зв'язок власних імен із пізнанням речей [10]. В ономастиці кодуються найбільш значимі та стійкі факти етнокультурної інформації. Розділ ономастики – антропоніміка, який вивчає власні імена людей, закономірності їх виникнення, функціонування, розвитку та розповсюдження. У перекладі з грецької *anthropos* – «людина» і *onoma* – «ім'я, назва». Під поняттям «антропонім» у сучасному мовознавстві розуміється будь-яке власне ім'я людини (чи групи людей), у тому числі і прізвище, по батькові, прізвисько, псевдонім. Таким чином, антропонім – це загальна назва, що передбачає будь-який варіант назви людини – офіційний і неофіційний [14].

У вітчизняному та зарубіжному мовознавстві існують різні підходи до класифікації

антропонімів. Класифікація, яку запропонував Майкл Кемпбел, передбачає поділ антропоніми на такі групи: 1) Given name / First name / Christian name / Praenomen (ім'я, дане під час хрещення; ім'я в Стародавньому Римі (архаїзм)) – ім'я, що присвоєне людині під час народження; 2) Middle name (друге ім'я) – в англomовному світі це друге ім'я, присвоєне людині під час народження; 3) Family name / Last name / Surname (прізвище) – ім'я, яке передається від одного роду до наступного; 4) Nomen (прізвище в Стародавньому Римі (архаїзм)) – ім'я, яке давало уявлення про рід у Стародавньому Римі; 5) Cognomen / Agnomen (родове прізвисько в Стародавньому Римі) – частина імені в Стародавньому Римі, передавалося від батька до сина; 6) Nickname / Vnyame (прізвисько) – ім'я, яке заміщає справжнє ім'я людини. Воно більш відоме, може характеризувати/описувати людину, коротше, ніж звичайне ім'я людини; 7) Pet name / Diminutive (зменшувальна форма імені) – ім'я, яке використовується замість звичайного або повного імені, для того щоб висловити любов, ніжність або підкреслити близькість; 8) Patronym / Filiation (патронім або по батькові) – ім'я, похідне від імені батька, яке присвоюється дитині під час народження; 9) Matronym (матрон або матчество) – частина родового імені, яка присвоюється дитині на ім'я матері [15, с. 84].

Як зазначає О. Суперанська, «в ономастиці діють дві тенденції, які врівноважують одна одну: тенденція до уточнення імен, яка передбачає залучення до їхньої структури додаткових елементів, зокрема різних визначень, та тенденція до спрощення ужиткових форм імен через перетворення їх зі словосполучення в одне слово, зі складного слова в просте...» [11, с. 121].

У значеннєвому аспекті О. В. Суперанська виділяє різні типи інформації, закладені в імені: мовну, мовленнєву, енциклопедичну [11, с. 169]. Зокрема, мовна інформація імені детально проаналізована в працях Ю. О. Карпенка, який виділяє п'ять складників такої інформації: 1) мовна належність імені або слова, від якого воно утворене; 2) словотвірна модель імені; 3) етимологічний сенс; 4) вибір твірної основи; 5) ситуація в момент створення імені [6].

Семантика антропонімів, як і інших власних назв, є специфічною, оскільки не відбиває понять. Можна говорити лише про первісну семантику антропонімів, тобто про мотиви та принципи номінації. Д. І. Єрмолович виділяє такі складові значення власних імен: 1) буттєвий,

або інтродуктивний – позначається існування і предметність. Цей компонент є спільним для всіх предметних словесних знаків – загальних і власних; 2) класифікаційний – належність предмета до певного класу, визначеного денотатом імені. Цей компонент інформує: «Цей предмет – людина (гора, річка тощо)»; 3) індивідуалізаційний – спеціальне призначення цього імені для називання одного з предметів в межах денотата [4].

Власні імена, патроніми, прізвиська, що з часом трансформувалися у прізвиська, служать джерелом інформації про суспільну, господарську та культурну діяльність певного етносу, відображають мовні, лінгвогеографічні, історичні особливості. І. Я. Франко щодо багатогранності пропріальної лексики писав: «...історик віднаходить у них сліди певних історичних мандрівок, колонізації і змішання народностей, а етнолог слідить по ним розвій певних національних та громадських інституцій і уподобань, еволюцію родинного та громадського життя, знань, ремесел і відповідних їм звичаїв і вірувань» [12, с. 391].

У період формування Римської держави існувало тільки одне ім'я (наприклад, *Ромул*). Із збільшенням кількості населення з'явилося друге, родове ім'я. Так, кожен член сім'ї мав, щонайменше, два імені – *преномен* (лат. *praenomen*) та родову форму імені патріарха, яка стала фіксованим та спадковим *номеном* (лат. *nomen*) – ім'я. З часом, для того, щоб ідентифікувати сім'ї одного роду був доданий *когномен* (лат. *cognomen*) – прізвисько, або спадкове сімейне прізвисько. Зазвичай, патриції мали три імені (лат. *Tria Nomina*). Оскільки преномен, номен і когномен передавалися у спадок, то агномен ставав необхідністю (перші чотири сини успадковували ім'я батька). *Агномен* (лат. *agnomen*) – це особисте прізвисько в римських іменах. Наприклад, *Гай Юлій Цезар Калігула*: Гай – преномен (особисте ім'я), Юлій – номен (тобто з роду Юліїв), Цезар – когномен (з родини Цезарів), Калігула – особисте прізвисько [3].

Термін («праеномен» складається з префіксу *prae-* («перед») і *nomen* («ім'я»). Це було особове ім'я, яке давалося хлопчику в день його люстрації. Як правило, тільки члени родини називали особу її преноменом. Жінки за римським звичаєм преноменів не мали. РУ написані особові імена майже завжди писалися скорочено (1–3 літери). Наприклад: *Gaius* (C.) – Гай; часто пишеться як *Caius*, тому скорочується як C., і дуже рідко – як

G. Це пішло ще з тих часів, коли C і G на письмі не розрізнялися. *Gnaeus* (Cn.) – Гней; *Lucius* (L.) – Луцій – архаїчне *Loucios* – від *lux* («світло») та ін. [8].

У Римі існував звичай давати особове ім'я тільки чотирьом старшим синам, решти дітям особистим ім'ям слугувати порядкові числівники: *Quintus* (П'ятий), *Sextus* (Шостий), *Septimus* (Сьомий), *Octavius* (Восьмий), та *Decimus* (Десятий). З часом ці імена перетворилися на особові, і як наслідок, чоловік, який мав ім'я *Секст*, не означало, що він був шостим сином у родині. Як приклад, можна згадати полководця *Секста Помпея*, другого сина члена першого тріумвірата *Гнея Помпея Великого*. За однією теорією, преномен-числівник став означати номер місяця, коли народилася дитина, а можливо, батькам зрештою здалося, що такі імена досить милозвучні та можуть надаватися незалежно від послідовності та місяця народження [3].

За римською традицією постановою сенату преномен злочинця міг бути назавжди виключений з того роду, до якого він належав. *Тім Лівій* розповідає, як у IV ст. до н. е. *Марк Манлій Канітолін* був обвинувачений у зраді. Сенат постановив, що відтепер жоден член роду *Манліїв* не може носити преномен *Марк*; це продовжувалося аж до I ст. н. е. Зазвичай, тільки близькі друзі та члени родини вживали преномени для звернення, тоді як сторонні люди вживали особові імена лише для глузування. Греки до I ст. також мали звичку вживати тільки преномен, звертаючись до римлян. Особове ім'я *Pupus* (хлопчик) вживалося тільки по відношенню до дітей [4]. У ранній дореспубліканський період, преномени мали жіночі версії, які у більшості, закінчувались на *-a* (напр.: *Larthia* від *Larth*). За часів Республіки жінки вже не мали преноменів. Винятком були жінки з імператорської родини, яким часто давали ім'я *Юлія* (*Julia*); найчастіше це були дружини імператорів, але іноді і сестри та матері [7].

Номен – це родове ім'я, яке позначало приналежність людини до певного роду. Загальна кількість родових імен перевищує одну тисячу, якщо вірити римському енциклопедисту і письменнику Марку Варрону. Номені, на відміну від преноменів, ніколи не скорочувалися, як виняток – тільки найвідоміші родові імена. Р Наприклад, номен *Antonius* міг бути записаний як *Ant.* або *Anton.*

Родове ім'я (*nomen gentile*) було нРазвою роду і відповідало сучасному прізвиську. Номен вживався у ролі прикметника чоловічого

роду і закінчувався в класичну епоху на *-ius*: *Tullius* – Туллій (з роду Тулліїв), *Julius* – Юлій (з роду Юліїв); в республіканську добу зустрічаються також закінчення *-is*, *-i*. У написах номені, як правило, пишуться повністю; за часів Римської імперії скорочувались лише імена дуже відомих родів: *Aelius* – *Ael.*, *Antonius* – *Ant.* або *Anton.*, *Aurelius* – *Avr.*, *Claudius* – *Cl.* або *Clavd.*, *Flavius* – *Fl.* або *Fla.*, *Julius* – *I.* або *Ivl.*, *Pompeius* – *Pomp.*, *Valerius* – *Val.*, *Ulpus* – *Vlp.* [9, с. 154].

Загальна кількість родових імен, за свідченням Варрона, налічувалась близько тисячі. Більшість номенів має дуже давнє походження, тому їхнє значення забуто. Тільки деякі мають певний зміст: *Asinius* від *asinus* (осел), *Caecilius* від *caecus* (сліпий), *Caninius* від *canis* (собака), *Decius* від *decem* (десять), *Fabius* від *faba* (боб), *Nonius* від *nonus* (дев'ятий), *Octavius* від *octavus* (восьмий), *Ovidius* від *ovis* (вівця), *Porcius* від *porca* (свиня), *Septimius* від *septimus* (сьомий), *Sextius* та *Sextilius* від *sextus* (шостий), *Suillius* від *suilla* (свинина) [13, с. 356].

Жінкам давали родові імена батьків, змінюючи закінчення (жіночі форми утворювалися за допомогою закінчення *-ia*). Наприклад, дочку Гая Юлія Цезаря звали Юлією, а старшу дочку Публія Корнелія Сципіона – Корнелією. Тому у всіх жінок одного роду були однакові імена, які різнилися лише преноменами. За традицією, коли в родині народжувалися ще дочки, тоді до їхнього родового імені – номену, додавали і преномен, який визначався залежно від її віку. Сестри називалися особистим іменем у порядку народження, наприклад, *Major* називали старшу, *Secunda* була другою, *Tertila* – третьою, а *Minor* – це преномен самої молодшої сестри.

Суфікси номенів: *Tullius, Julius* (*-ius*; римськ.), *Caecili* (*-i*; римськ.); *Alfenus, Varenus* (*-i*; саб.-оскське); *Maenas* (*-as*; умбрське); *Mafenas* (*-as*; умбрське); *Asprenas* (*-as*; умбрське); *Maecenas* (*-anas*; умбрське); *Carrinas Fulginas* (*-inas*; умбрське); *Mastarna* (*-arna*; етруск.); *Perperna* (*-arna*; етруск.); *Calesterna* (*-erna*; етруск.); *Sisenna* (*-enna*; етруск.); *Tapsenna* (*-enna*; етруск.); *Caecina* (*-inna*; етруск.); *Prastina* (*-ina*; етруск.); *Spurinna* (*-inna*; етруск.) [9, с. 180].

Когномен (лат. *cognomen*, від *co* – «разом» і *nomēn* – «ім'я», множ. *cognomina*) – третій складник давньоримського імені. Він виник як прізвисько, але втратив своє значення, коли став передаватися у спадок. Через невелику кількість латинських преноменів, когномен почали використовувати, щоб відокремити сім'ї одного

роду одну від іншої, особливо, коли особисте ім'я батька переходило старшому сину. Таким чином, у написах зустрічаються *Луцій Сергій Перший*, *Квінт Емілій Другий*; в одному написі дід, син та онук зветься *Квінт Фульвій Рустік*, *Квінт Фульвій Антіан* і *Квінт Фульвій Карізіан* [3].

Когномени могли бути відсутніми у деяких чоловіків. Семантика римського імені, в даному випадку, полягала в тому, що римлянин отримував прізвисько за якісь особисті якості в характері або в зовнішності. Пізніше стали виникати нові відгалуження в сімейному роді, отримували свої назви на честь когномена свого прабадька. Когномени виникли значно пізніше, ніж особисті та родові імена, тому їх значення, у більшості випадків, зрозуміле. Вони можуть означати: походження роду (напр: *Фуфії* переселилися до Рима з містечка *Cales*, тому мали когномен *Calenus*); пам'ятні події (у роді Муційів з'явився когномен *Scaevola* (Лівша) після того, як у 508 р. до н.е. під час війни з етрусами Гай Муцій спалив свою руку, чим налякав ворогів та їх царя Порсенну); особливості зовнішності (*Crassus* – товстий, *Laetus* – ошатний, *Macer* – худий, *Celsus* – високий, *Paullus* – невисокий, *Rufus* – рудий, *Strabo* – косоокий та ін.); риси характеру (*Severus* – жорстокий, *Probus* – чесний та ін.) [6].

Прізвисько, яке давали комусь з представників роду, часто переходило на нащадків і ставало назвою родини або окремої гілки роду: *Cicero* – Цицерон, *Caesar* – Цезар. Наприклад, до роду *Корнеліїв* належали сім'ї Сципіонів, Руфінів, Лентулів і т. ін.

Наявність когномена не була обов'язковою, і в деяких плебейських родинах. Особисті прізвиська, як правило, були відсутні у родах (*Маріїв*, *Антоніїв*, *Октавіїв*, *Серторіїв* і т. д.). Наприклад, Гай Марій (*Gaius Marius*). Але відсутність когномена була винятком з правил, бо більшість родів Риму була настільки давнього походження, що кожен з них нараховував по декілька відгалужень. Представники вищих верств населення, звертаючись один до одного, зазвичай, вживали когномен. Сьогодні ми говоримо про багатьох видатних римлян, вживаючи лише їхній когномен. Наприклад, коротко – Цицерон (лат. *Cicero* – «курча») повне ім'я – Марк Тулій Цицерон, Цезар (*Caesar*) – Гай Юлій Цезар 5, с. 386].

Простежуються випадки, коли одна людина мала два прізвиська, друге з яких називалося агномен. Поява агномена частково обумовлена тим, що старший син часто успадковував всі три імені батька, і таким чином, в одній родині

виявлялося декілька чоловіків з однаковими іменами. Наприклад, у відомого оратора Марка Тулія Цицерона батько і син також були Марками Тулліями Цицеронами. Агномен частіше за все був особистим прізвиськом у разі, якщо когномен був успадкований. Іноді римлянин отримував агномен за якісь особливі заслуги. Так, *Публій Корнелій Сципіон* на честь своєї перемоги над Ганнібалом у Африці у 202 р. до н.е. почав називатися *Африканським*. *Lucius Aemilius Paullus* отримав прізвисько *Macedonicus* за перемогу над македонським царем Персеєм у 168 р. до н.е. Диктатор *Сулла* приєднав до свого імені агномен *Felix* («щасливий»), так його повне ім'я стало *Lucius Cornelius Sulla Felix*. У більшості, агномен мали члени давніх і вельможних родів, що нараховували багато відгалужень та когноменів [2].

Багато відгалужень мав патриціанський рід Корнеліїв. Один з членів цього роду отримав прізвисько *Scipio* (*жезл, палка*), оскільки був поводителем свого сліпого батька і був йому ніби замість посоха. Когномен *Scipio* закріпився за його нащадками, з часом *Корнелії Сципіони* посіли видне місце у своєму роді і отримали агномени. У III ст. до н. е. *Гней Корнелій Сципіон* отримав агномен *Asina* («ослиця») за те, що привів на зібрання навантажену золотом ослицю як заставу. Інший представник *Корнеліїв Сципіонів* отримав прізвисько *Nasica* («гостроносий»), яке перейшло до його нащадків і стало слугувати назвою відгалуження роду. *Сципіони Назики* як індивідуальне прізвисько отримували третій когномен, у результаті повне ім'я могло складатися вже з п'яти імен: *Publius Cornelius Scipio Nasica Serapio* (консул 138 р. до н. е.). Прізвисько *Serapio* йому дали за схожість з торговцем жертвеними тваринами [1, с.454].

Деякі особи мали по два родових імені, це було тоді, коли всиновлювали дитину. За

римськими звичаями, всиновлений приймав особисте ім'я, родове ім'я та когномен того, хто його всиновлював, а своє родове ім'я зберігав у зміненому вигляді з суфіксом *-an-*, яке займало місце агномена. *Гай Октавій*, майбутній імператор *Август*, після його всиновлення Гаєм Юлієм Цезарем отримав ім'я *Gaius Julius Caesar Octavianus* – *Гай Юлій Цезар Октавіан*.

Висновки і пропозиції. Отже, антропонімікон латиномовних писемних джерел – значний пласт закодованої інформації про історію, культуру та ідеологію суспільства епохи доби античності. Семантика антропонімів, як і інших власних назв, є специфічною. Можна говорити лише про первісну семантику антропонімів, тобто про мотиви та принципи номінації. Власні імена, патроніми, прізвиська, що з часом трансформувалися у прізвища, служать джерелом інформації про суспільну, господарську та культурну діяльність певного етносу, відображають мовні, лінгвогеографічні, історичні особливості. На сьогодні антропоніміка має міждисциплінарний характер, оскільки вміщує в собі не тільки лінгвістичні парадигми, але й інтегрує навколо себе культурологію, історію, соціологію, психологію та ін. Антропоніми, що простежуються у латиномовних писемних пам'ятках, могли мати, щонайменше, два імені – преномен та спадковий номен. З часом, був доданий когномен – прізвисько, або спадкове сімейне прізвище. Така система найменувань (*Tria Nomina*) поступово входила у звичаєвість і датується кінцем V ст. до н.е. Оскільки преномен, номен і когномен передавалися у спадок, то агномен ставав особистим прізвиськом у римських іменах. Перспективи подальших наукових досліджень в окресленому тематичному руслі вбачаємо в більш поглибленому вивченні антропонімів доби античності у латиномовних пам'ятках.

Список літератури:

1. Беккер К. Ф. Мифы древнего мира. Всемирная история. Саратов, 1995. 720 с.
2. Бокшанин А., Кузищин В. История Древнего Рима. М., 1970. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/bok/ (дата звернення: 25.03.2022).
3. Давньоримські імена : веб-сайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D1%96%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B0 (дата звернення: 21.03.2022).
4. Ермолович Д. И. Имена собственные на стыке языков и культур. М., 2001. 200 с.
5. Звонська Л. Л. Енциклопедичний словник класичних мов / за ред. Л.Звонської. 2-ге вид. випр. і допов. К. : ВПЦ «Київський університет», 2017. 552 с.
6. Карпенко Ю.О. Теоретичні засади розмежування власних і загальних назв. *Мовознавство*, 1975. № 4. С. 46–51.
7. Литвинов В.Д. Латинсько-український словник: у 4-х т. Т.ІІ. (D–K). К., 2020. 810 с.

8. Литвинов В. Самовчитель латинської мови за методом Генріха Шлімана. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 286 с.
9. Моммзен Т. История Рима. СПб, 1993. 270 с.
10. Платон Кратил // Собрание сочинений в четырёх томах / общ. ред. А. Ф. Loseva. М., 1990. Т. 1. С. 613–681. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Zvonska_Lesia/Entsyklopedychnyi_slovyk_klasychnykh_mov.pdf#page=280 (дата звернення: 15.03.2022).
11. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного. М.: Наука, 1973. 366 с.
12. Франко І. Я. Причинки до української ономастики. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. К.: Наукова думка, 1982. Т. 36. С. 391–426.
13. Хрестоматия по истории древнего Рима. под ред. С. Утченко, М., 1962. 674 с.
14. Худаш М. Л. З історії української антропонімії. К.: Наук. думка, 1977. 236 с.
15. Michael Campbell. The theory of speech and language. Oxford, 1932. 386 p.

Tsvd-Hrom O. P., Rieznik V. H., Velyka K. I. ROMAN ANTHROPONYMS IN LATIN-WRITTEN WRITINGS: SEMANTIC-GENETIC AND LEXICOGRAPHIC REPRESENTATION

The article investigates that the anthroponymy of Latin written sources is a significant layer of encoded information about the history, culture and ideology of society of antiquity. The semantics of anthroponyms, as well as other proper names, have been found to be specific. The original semantics of anthroponyms is important, ie the motives and principles of nomination. Proper names, patronymics, nicknames, which over time have been transformed into surnames, serve as a source of information about the social, economic and cultural activities of that ethnic group, reflect linguistic, linguistic-geographical, historical features. Today, anthroponymy has an interdisciplinary character, as it contains not only linguistic paradigms, but also integrates cultural studies, history, sociology, psychology and others. Anthroponyms traced in Latin writings could have at least two names: prenomen and hereditary nomen. About 98% of all male Roman names were the 18 most commonly used surnames, of which the most popular - Lucius, Gaius, Mark - accounted for 59%. The prenomenes were of such ancient origin that in the classical era their significance was forgotten. In inscriptions, personal names were almost always abbreviated. In the early pre-republican period, surnames had female versions, most of which ended in -a (eg: Larthia from Larth). During the Republic, women did not have surnames. The exceptions were women from the imperial family, who were often given the name Julia. The generic name (nomen gentile) was the name of the genus and corresponded to the modern surname. Nomen was used as a masculine adjective and ended in the classical era on -ius. Over time, a nickname was added - a nickname, or hereditary family name. This system of names (Tria Nomina) gradually became commonplace and dates back to the end of the V century. B.C. Because the prenomen, nomen, and cognomen were inherited, the agnomen became a personal nickname in Roman names.

Key words: Latin, anthroponyms, onomastics, semantics, prenomen, nomen, cognomen, agnomen.

ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

UDC 378.147:811.111'38

DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.2-1/39>**Gahramanova C. M.**

Azerbaijan State Economics University

BUSINESS CORRESPONDENCE AS A COMPONENT OF BUSINESS COMMUNICATION IN AZERBAIJANI LANGUAGE

Business correspondence always serves communication with an accuracy purpose, complete actual issues, and is addressed to a specific communication partner. In written communication partners, goals, conditions, methods and organization of communication form the structure of business discourse. In business correspondence the full and accurate application of these components allows for positive and effective communication.

The texts of business letters written in the Azerbaijani language, which is one of the main means of business communication, are drawn to study in the article. A business letter is a legally business document that serves to enter, store and transmit information. Writing business letters involves a certain reaction of the addressee, that is, within the communicative situation, one letter is followed by a series of thematic texts related to it – reply letters. Categories of business discourse are applied in the official sections of the business correspondence document and directly in the text itself.

The analysis leads to the conclusion that in all sections of the business letter in the Azerbaijani language there is a rational compatibility of standard elements and lexical, morphological and syntactic language units and means normalized at all levels of language. The article considers the characteristics of different categories of business discourse in the genre of business letter, reflecting this rational correspondence. The expediency of the analysis of the texts of business letters within the discursive approach is substantiated.

The main factor of article on business communication is also stressed importantly. It makes opportunity to understand more clearly and more easily and expressed more correctly and it allows determining the content, function and structure of the correspondence.

The purpose of business documents is to convey the author's point of view and position to the person to whom the correspondence is addressed. Well-educated and convincing arguments are valued as one of the key tools in achieving this goal.

Key words: *written business communication, business letter, dialogue, business communication*

Introduction. The most common type of communication between people in society is business communication. The ability to successfully conduct business negotiations, prepare and properly compile a business document has now become an integral part of a person's professional culture (manager, leader at all levels, assistant, employee). In order to achieve high performance in any type of professional activity, it is necessary to gather certain information, knowledge and ideas about the rules and principles of business communication.

Business communication, people's business communication comes from their activities. In a given society, the social foundations of business communication are people's activities and the social

relationships that exist there. This must be taken into account completely. Thus, by establishing business communication in any sphere of public life, public relations is carried out through the interaction of individuals, their business communication, in order to better understand the real conditions under which they will be implemented, their suitability for their interests and prospects for cooperation. Interactions, business communications can have very different information.

Business communication is a topic-oriented activity, aimed at organizing and optimizing one or another topic activity: production, scientific, pedagogical. "In business communication, the subject of communication and the attitude of the participants

to it (subject positions) is the main determining process, communication. Including you, the ability of partners in order to understand the subject is a matter of prerequisite [1].

Main part. One of the most important factors in socio-cultural life today is communication, which creates a growing interest in the study of linguistic aspects of business communication. There are many types of business communication, which are carried out both orally and in writing form. For example: business talks, meetings, public, mass and educational events, discussions, conferences, including business correspondence. Business correspondence is a special form of business communication that is transmitted in writing through various communication channels, accompanied by economic and legal activities, and used to exchange information between different organizations and structural units of an organization.

Standard aspects of business correspondence are formed on the basis of a specific speech situation, which combines the communicative role, purpose and addressee factor of the compiler. The subject, content, form and program of business articles are determined by their compilers. Individual-subjective factors play an important role here, because the author of the discourse conveys not only objective information, but also his personal attitude to it, which clarifies the reaction of the addressee to that information.

The main factor of business communication is also more important. It makes opportunity to understand more clearly and more easily and expressed more correctly and it allows determining the content, function and structure of the correspondence.

The purpose of business documents is to convey the author's point of view and position to the person to whom the correspondence is addressed. Well-educated and convincing arguments are valued as one of the key tools in achieving this goal. When these correspondences are conducted without following grammatical, ethical and other rules, not only can the relationship develop, but also the relationship which can be damaged in the first place and the business relationship can be broken. Therefore, business letters written in accordance with the above mentioned rules can create a positive impression on the person who compiles it and the department, enterprise and organization represents, which is considered one of the important conditions for success in the completed work.

As in other languages in Azerbaijan, in business correspondence, the addressee influences the choice of polite expressions, the composition and arrangement

of requisites, and sometimes even the vocabulary and volume of business texts. The information sent to the regular business partner is compact and concise, as it is already known and clear to both parties. Conversely, the less familiar the information is to the addressee, the more complete the information should be in the text of the correspondence.

In communicating with a foreign recipient, it is important to take into account that who belongs to a different culture, as well as to adhere to ethical norms, expect tolerance and respect for national and cultural values. In the discourse of business correspondence, a foreign language acts not primarily as a universal system of symbols, but as a means of communication that incorporates all the features of the culture it represents into the act of communication, because no culture can exist without language. At the same time, the discourse of business correspondence in foreign languages is not only the exchange of speech signals, but also the interaction of cultures – dialogue. The discourse of business correspondence in a foreign language is mainly conditioned by the goals, characteristics and technology of professional activity carried out in accordance with the rules, norms and forms accepted at the world level. Representatives of different nations and cultures are involved in business communication in the activities that make up its various components: planning, management decision-making, search for sources of information, obtaining the necessary information, etc. performs.

These components address a number of issues related to the organization and implementation of intercultural business relations. In the process of implementing these components of professional activity, the representatives of different nations are guided by the tendencies and attitudes that reflect the national differences formed in these peoples.

Business letters are a type of business correspondence which is written in a specific communicative situation, its aim is to solve specific communication problem and addressed to a specific communication partner. Discourse analysis of any text is carried out taking into account the whole complex of linguistic and extralinguistic factors relevant to a particular communicative situation. In this regard, epistolary discourse has a wide range of possibilities. Since the discourse is defined by texts reflecting a series of situational events, including extralinguistic – pragmatic, socio-cultural, psychological and other factors, it is advisable to consider business letters in a discursive approach.

Discourse is also understood as a set of texts related to a specific communicative event, recorded in written

texts and oral speech, carried out in a certain cognitive and typologically conditioned communicative space. The word is derived from the Latin word “discourses” and means to communicate, to talk, to speak. Emile Benvenist, a French researcher who studied the theory of expression in the 50 years of XX century, talks about a new concept in linguistics – discourse, and interprets it as a speech presented by the speaker [2].

The structure of business discourse, which consists of one of the main genres of business letters, covers the communicative purpose, the image of the author and the addressee, the content, the subject, the form of linguistic expression of the genre. The full and successful implementation of the components of business discourse in the business letter genre will ensure productive communication that continues in a spirit of positive partnership.

Nowadays, the genre of business writing in the Azerbaijani language is actively developing. Business letters are correspondence of states, departments, enterprises and organizations in the process of diplomatic, administrative, social and industrial activities. Such letters are addressed to specific officials. Because both the receiver and the addressee are legal entities and represent any company or enterprise, the relationship between them is non-individual and formal.

A business letter is a document compiled in accordance with the rules of correspondence, containing official information and duly executed and addressed in writing to the official (enterprise, organization, department to which it is addressed). These letters focus on a number of features that are characteristic of all documents of formal-business style, regardless of their content and genre: clarity of text, comprehensibility. The information should be written in as simple and understandable language as possible; Accuracy of the addressee's position and point of view. Information that is not based on facts or evidence is not taken seriously because it does not have a convincing effect; Compactness. Information should be concise to save time; Use of terms; Correct sequence of words in a sentence; The interests of the addressee must be taken into account when including this or that information in the text of the letter; Follow the rules of etiquette and subordination (violating these rules will delay the expected result).

A business letter is a letter of inquiry (for example, written to obtain information about the availability, production, use, etc. of a product), a letter of appeal, a letter of reminder (emphasizing the importance of a particular issue, delivered directly or by courier sent),

commercial offer letter, guarantee letters, congratulatory letters, thank you letters, etc. Because they are official documents that have legal force, they are sometimes kept in offices, enterprises and organizations for several years. This is often done when there is a need to resolve complaints, as well as other disputes between the client companies and their employees.

The business letter is also characterized by stylistic features of the official business style, such as functionality and formality, tone neutrality, standardization and accuracy, and is written in a special structural form defined for such letters with the help of standard syntactic constructions, standardized lexical units. Neutrality of tone of expression means that the language of letters is built in a logical sequence, far from emotional colors. Standardization and accuracy implies adherence to the rules of business style, as well as phonetic, lexical and grammatical norms of the language at all levels of the organization of the text of the business letter (from the introductory part to the concluding part). The above features determine the transpersonal nature of the text of a business letter, facilitate its compilation, but do not exclude a creative approach and a fairly high level of linguistic training of the compiler.

As noted, as in all genres of epistolary style, the phonetic, lexical and grammatical norms of literary language must be observed when preparing the texts of business letters. Accurate choice of words and phrases according to the content of the text, correct spelling, expectation of morphological norm in the relationship of root and suffix, sequence of suffixes, including word order, structure of lexical-grammatical connection between words in simple and complex sentences, as well as stylistic norms local use is an important condition. All this is important for the person whom the letter is addressed, and indirectly for the department, organization or enterprise to have a correct idea of the content of its text, to understand exactly what it is about, what it is trying to explain and what information it conveys.

One of the characteristic features of business letters in the Azerbaijani language and the most important is that they bear the signatures of authorized persons. Compilation, organization and addressing of such letters are carried out by specialists or heads of structures authorized by the order of the head of the enterprise. However, regardless of who wrote it, the letter must in any case be signed and certified by its head, as it is written on behalf of the company. All business letters contain information about the company's activities and are subject to certain requirements, regardless of their structure or content.

These requirements include, first of all, the requisites of the addressee and the addressee, a polite address in accordance with the rules of epistolary etiquette (using vocabulary words and sentences), a description of the information containing the reasons and purposes of the letter, justifications, requests and comments with reference to legal laws, result – end, includes the date of writing the letter (if necessary, the document may include additional photo and video information as a complement, which is reflected in the main text of the letter).

The letter should be written in manuscript or printed electronically (it is more convenient to create several copies of the letter). It can be made both on a regular standard A4 sheet and on a special form with the company logo.

Usually, when accepting a document addressed to the organization, the main attention is paid to the essence of the information contained in it, inevitably the appearance of the document: the quality of the paper, logo design, font, color of the form and the other things. In this regard, the second option is more preferred, because such a letter looks more serious and at first glance expresses the formality of the information. A document that meets approved standards is visually easier and faster to accept, which undoubtedly makes communication easier. Today an email is one of the most widely used forms of personalized correspondence. The style of the text of the e-mail is more concise, specific and sincere, while maintaining the seriousness of the traditional letterhead. E-mail does not only eliminates the time and space it required for the delivery of a letter on paper, but also changes the content of the information sent, their perception by the author and the addressee, as well as the essence of the communication process as a whole. The change in the essence of epistolary texts in modern electronic format determines the essence of modern electronic format. From the point of view of discourse theory, a business letter serves a specific communicative attitude and implies a specific reaction of the addressee to it. Elements of information analysis serve for productive communication and positive partnership.

Russian linguist V.I. Karasik describes discourse in the context of a communicative approach and characterizes its categories as follows:

- 1) Communication partners (role-status, situational-communicative nature);
- 2) Conditions of communication (introduction, sphere of communication, chronotope, communicative environment);
- 3) Organization of communication (motives, goals and strategies, placement and distribution,

control of communication and diversity of means of communication);

- 4) Methods of communication (means of communication, mode of communication, tone of communication, style and genre of communication) [3, p.29].

Each of these categories is important for communicative discourse. To explain this more clearly and to understand its essence, let us consider the details of the characteristics of these categories.

Language is the main means of communication in all types and forms of communication.

The mode of communication is the mode of interaction, which is determined mainly by the distance between the communicators in communication. There are two forms of dialogue: direct – indirect and indirect dialogue. Written communication (through letters) is considered dialogue.

Another component of the discourse category under consideration is the tone of communication determined by the communicators' attitudes toward each other, observers or witnesses, the situation and the subject of the speech. The tone of communication in the discourse does not lead to reconciliation or conflict; decrease / increase of communication distance; direct or indirect expression of intentions; includes informative or fatal communication.

All the above mentioned categories of business discourse (communication partners, terms, purposes and organization of communication, methods of communication) are carried out under the headings formalized in the business letter and directly in the text itself. In a business letter, it is important to monitor the relevance and relationship of the standardized and individualized elements, which clichés, and which language units and tools are used at the lexical, morphological, and syntactic levels. Let's look at the meaning and content of official rubrics from the point of view of discourse theory.

The status and communicative features of the addressee are presented in the information located in the upper and lower fields of the letterhead, the addressee indicates exact name and the name of the manager, legal form, scope and duration, contact information, bank details. The status description is also indicated in the signature section, which reflects the authority and position of the person writing the letter and is necessary for more purposeful communication.

The “Communication Terms” discourse category is in the standard heading of postal address information.

For example, the word “urgent” may be written in the section indicating the type of mail, which means that the letter must be read immediately at the address to which it was sent. If the letter is confidential, this category can be done by referring to the fact of confidentiality of the letter under the heading “Recipient’s address”. Thus, the addressee ensures the security of the information in the letter and conveys a message about its importance. The chronotope is part of the “communication terms” category and is described in the standard connection block, which indicates the expiration date.

The main component of the category “communication organization” is the purpose of communication. The purpose of the communication, the purpose for which the letter is sent (for example: “Proposal” – for letters of offer, “Response to the request” – to respond to a partner’s request) is given in the title of the business letter – the main heading. “Organization of communication” is carried out in the title, indicating the sending of copies or copies of the letter and attachments to the working letter. This operation reduces the assumption of losing documents.

The text of a business letter is subject to certain requirements of the standard, both in form (clear selection of paragraphs separated by a few blank lines) and in content.

The words and phrases and clichés chosen to greet or say goodbye to the addressee represent the category of “communication terms”. Letters sent to newly communicated persons or enterprises also contain standard formal expressions used in previously written letters. For example: “Dear ...”, “Very respectful ...”, “Dear ...”, “Respectfully, ...” and so on.

In business discourse, communication partners are usually entrepreneurs engaged in production, trade and services. “Partnership in communication” is carried out at the lexical-grammatical level using personal pronouns (we, you), affiliation suffixes (our company, enterprise, our company, our organization, etc.).

When discussing the style of communication in a business discourse, the business letter refers to the use of appropriate terms and clichés.

A business letter is always informative because it always serves a specific purpose. Depending on the content of the letter, the purpose of writing and sending it, the compiler also uses pre-template language clichés. For example: We are ready to answer all your questions; We look forward to your reply; Additional information about will be provided, etc. The language of such letters is also

characterized by commands, questions, exclamation sentences, conditional, concessional branch sentences. For example: Please provide information about the receipt of documents in writing; Even if the application deadline expires, you will be notified within 10 days after reviewing the documents you have submitted. This is the last warning!

In any case, the business letter reflects the values of the communication partners, which is one of the specific features of business discourse.

One of the main values for any company, department, organization, enterprise is to establish a reliable partnership. In letters, this is done by expressing hope, gratitude, positive appreciation and wishes for mutual understanding, and it is expressed through individual words, phrases, phrases and sentences, labels of gratitude, desire, satisfaction, agreement. It conveys satisfaction with business relations, mutual understanding, bargaining and the desire to continue cooperation in the future. For example: Thank you for choosing us!; We hope that our business relations will be long-lasting; We are pleased to support your company! In such sentences, there are emotional shades that are not typical for the language of business letters. This suggests that the language of such correspondence is not completely devoid of emotion.

Because there are no special template forms for business letters, they often have certain structural errors. As mentioned earlier, although the letters contain standard words, expressions, and sentences used in previous writings, they should not be duplicates of one another. That is, the information contained in the text of the newly written letter, the index of the previously sent letter, the date of dispatch and the text should not be used again. If the name of the company is indicated on the top of the form or in a rectangular stamp in the upper left corner of the letter, there is no need to indicate the name of the company next to the position of the person signing the letter.

As can be seen, the headings (rubrics) in the standard form of the business letter under consideration reflect the important categories of the business discourse.

Conclusion. Discourse analysis of genre and style features of epistolary text is one of the most productive and promising areas of linguistic research today. Summing up the results of research conducted within the discursive approach, we can say that the content and form of business letters are subject to state standards on the one hand, and epistolary, on the other hand, reflect the specific features of this style as a genre of formal-business style. The discursive analysis of business letters suggests that

the categories of business discourse are manifested in the situational-rational correspondence of stationery and normalized language units and means for all levels of language, manifested in the successive sections of the letter. Terminology, clichés, fixed combinations, vocative words to lexically normalized language units characteristic of this genre; derivative and compound words at the morphological level, different types and images of verbs, person and sign pronouns; At the syntactic level, verb components, most of which are simple sentences, include command, question, exclamation sentences, completeness, condition, compound branch sentences, and so on. Although the use of emotional and expressive words and expressions is not typical for the language

of business letters, the template expressions and polite words used in some dialogues suggest that they are not completely devoid of emotion.

Scientific novelty. The analysis of the content and form, language and style of business letters within the categories of business discourse constitutes a scientific novelty of the research work.

Practical significance. The results obtained during the research have not only scientific and theoretical, but also some practical significance. They can be used as a source in the practical course of business correspondence and in the preparation of textbooks, teaching aids, lectures on this topic, in research work related to written business communication (thesis, article, dissertation, and monograph).

References:

1. Eminli B.I., Pashayeva G.B. Business and academic communication in the Azerbaijani language / B.I. Eminli, G.B. Pashayeva, Sumgayit-2021, 400 p.
2. Pashayeva G.B. Linguistic features of virtual discourse // Sumgayit State University. Scientific news. Department of Social Sciences and Humanities. 2021, c. 17, № 1. p. 10–15. <https://www.ssu-scientificnews.edu.az/pdf/S21-1.pdf>
3. Karasik V.I. Language circle: personality, concepts, discourse / Volgograd. gos. ped. un-t; H.-и. lab. "Axiol. linguistics". Volgograd : Peremena, 2002. 476 p. Bibliogr : p. 435–476.
4. Vasiliev M.V. Business letter / M. V. Vasilyev. Moscow : Tax Bulletin, 2011. 319 c.
5. Ismailova G.S. The rules of the composition of the business letter. Methodical recommendations: [Electronic resource] / Bishkek financial and economic academy, 2013. URL: <https://www.biblioteka.bafe.edu.kg/wp-content/uploads/Ismailova-G.S.-Pravila-sostavleniya-delovogo-pis-ma-2-1.pdf>
6. Shlyopkina, M.A. Business discourse as an institutional phenomenon. Роль клише в деловом дискурсе: [Electronic resource] / Молодой ученый 26.12.2021. URL: <https://moluch.ru/conf/phil/archive/23/151/>

Гахраманова Ц. ДІЛОВЕ ЛИСТУВАННЯ ЯК КОМПОНЕНТ ДІЛОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ В АЗЕРБАЙДЖАНСЬКІЙ МОВІ

Ділове листування завжди служить спілкуванню з метою уточнення, вирішення актуальних питань та адресоване конкретному партнеру зі спілкування. У письмовому спілкуванні партнери, цілі, умови, методи та організація спілкування утворюють структуру ділового дискурсу. У діловому листуванні повне та точне застосування цих компонентів дозволяє вести позитивну та ефективну комунікацію.

У статті залучаються до вивчення тексти ділових листів, написаних азербайджанською мовою, що є одним із основних засобів ділового спілкування. Ділове лист – це юридично діловий документ, який служить для введення, зберігання та передачі інформації. Написання ділових листів передбачає певну реакцію адресата, тобто всередині комунікативної ситуації за одним листом слід ряд пов'язаних з ним тематичних текстів – листів у відповідь. Категорії ділового дискурсу застосовуються в офіційних розділах документа ділового листування і у самому тексті.

Аналіз призводить до висновку, що у всіх розділах ділового листа в азербайджанській мові спостерігається раціональне поєднання стандартних елементів та лексичних, морфологічних та синтаксичних мовних одиниць та засобів, нормалізованих на всіх рівнях мови. У статті розглядаються характеристики різних категорій ділового дискурсу в жанрі ділового листа, що відображають цю раціональну відповідність. Обґрунтовується доцільність аналізу текстів ділових листів у межах дискурсивного підходу.

Також виділено основний чинник статті про ділове спілкування. Це дає можливість більш ясно і легко розуміти і висловлюватися правильніше, а також дозволяє визначити зміст, функцію та структуру кореспонденції.

Мета ділових документів – донести авторську точку зору та позицію до особи, якій адресована кореспонденція. Грамотна та переконлива аргументація цінується як один із ключових інструментів у досягненні цієї мети.

Ключові слова: письмове ділове спілкування, діловий лист, діалог, ділове спілкування.

Максимова А. Я.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

КЛАСИФІКАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ ТА БІЗНЕСУ

Показано, що фразеологізми, які вживаються в економічному дискурсі, відносяться до неабстрактних речей і близькі до народного побуту. Класифікація фразових одиниць Виноградова: фразеологічні зрощення – це всім відомі стійкі словосполучення, які є семантично неподільними та значення цілого слова не відповідає окремо значенню зрощених слів; фразеологічними єднотами є стійкі словосполучення, значення яких можна отримати зі значення окремих складових його слів; до фразеологічних сполучень відносять стійкі поєднання, в яких кожен з компонентів, залишаючись невід'ємним, зберігає деяку семантичну самостійність. Значення всього фразеологізму складають прямо значення кожних слів, що входять в нього склад. Класифікація фразових одиниць Куніна включає: запозичені (назв відомих людей, свят, язичницькі погляди, історичні, культурні традиції, релігія, сучасні тенденції); сучасні тенденції розвитку.

Встановлено, сфера економіки є різноплановою та у своєму розвитку враховує назви відомих людей, свята, язичницькі погляди, історичні, культурні традиції, релігія, сучасні тенденції розвитку.

Показано, що відрізняють структурну та семантичну класифікацію фразеологізмів англійської мови. До структурної класифікації належать субстантивні, дієслівні, ад'єктивні фразеологізми та фразеологізми зі структурою пропозиції. Субстантивні фразеологізми є співвідносними з іменниками. Дієслівні фразеологізми співвідносні функціонально з дієсловом. До семантичних фразеологізмів ми відносимо фразеологічні сполучення, фразеологічні єдності та фразеологічні зрощення.

Основоположителем класифікації мовних одиниць є Ш. Балі, що виділив вільні словосполучення та власне фразеологізми, або ідіоми. Дана класифікація отримала назву семантичної, оскільки відображала етапи переходу словосполучення в слово. Іншою важливою класифікацією є класифікація Виноградова, який виділив три класи фразеологічних одиниць, зокрема, фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення. Видозміна значення слова покладена в основу цієї класифікації.

Ключові слова: інноваційна фразеологія, фразеологізм, фразеологічна одиниця, класифікація, інноваційна фразеологія сфери.

Постановка проблеми. Динамічний розвиток науки, техніки обумовив стрімке зростання словотвірних форм, зокрема, сфери економіки та бізнесу. Пандемія лише ці процеси прискорила, сприяючи ще більшій діджиталізації роботи підприємств, застосуванню онлайн технологій у діяльності працівників та в цілому появі нових слів, пов'язаних з Zoom активністю. Подібна ситуація привертає все більшої уваги філологів, науковців для аналізу сучасних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні засади: повною мірою досліджено лише сутність фразеологізмів та їх класифікація. Це питання ґрунтовно вивчали у різних ракурсах вітчизняні І. К. Білодід, А. В. Боцман, Л. А. Булаховський, В. С. Виноградов, Ю. А. Зацний, А. В. Кунін, В. М. Телія, а також зарубіжні А. Бенгт, Б. Харальд, А. П. Коуї,

М. Евераерт, Ерік-Ян ван дер Лінден, А. Шенк, Р. Шрейдер, Р. Глазер, Ш. Баллі. У своїх працях вивчали питання особливості перекладу фразеологізмів вивчали Н. Н. Амосова, С. Л. П. Жуков, А. А. Реформатський тощо. Проте активний розвиток словарного запасу в сфері економіки та бізнесу обумовив потребу її класифікації

Постановка завдання. Мета статті полягає в класифікації інноваційних американських фразеологізмів сфери економіки та бізнесу.

Виклад основного матеріалу. За останні двадцять років фразеологія стала важливою галуззю чистих та прикладних досліджень у західноєвропейській та північноамериканській лінгвістиці. Вона стала невід'ємною частиною життєдіяльності суспільства. Вживання фразеологічної одиниці в економічному тексті залежить від зовнішніх і внутрішніх факторів. З одного боку, розвиток

мови призвів до появи нових фразеологічних сполучень в економічній сфері, наприклад:

to play economics – вдаватися до нечесних методів у господарській діяльності; вести нечесну економічну гру;

З іншого боку, економіка активно використовує ті фразеологізми, які виникли з історії, культурних традицій тощо.

Ті фразеологізми, які вживаються в економічному дискурсі, відносяться до неабстрактних речей і близькі до народного побуту. Економічні тексти містять фразеологізми, які визначають гроші як економічну одиницю:

Purse full of money, the root of all evil (money), money burns a hole in my pocket, nor for love or money, to be stony-broke – to have no

money, fry the fat out of (fry out fat) – obtain money by pressure or extortion.

Гаманець, повний грошей, корінь усього зла (гроші), гроші пропалюють дірку в моїй кишені, ні за любов, ні за гроші, бути розбитим – не мати грошей, смажити сало з (висмажити сало) – отримати гроші шляхом тиску або вимагання.

Термін «гроші» у фразеологізмах часто вживається в контексті незаконних економічних дій, наприклад:

trade-based money laundering – зловживання торгівлею для переміщення грошей через кордони. Іноді метою є ухилення від сплати податків, зборів або контролю над капіталом; часто це потрапляння брудних грошей у банківську систему [3, с. 231].

money laundering означає процес видмивання грошей, отриманих від злочинної діяльності.

Фразеологічними одиницями, які позначають гроші, отримані злочинною діяльністю, є такі:

black money – великі багаті країни все ще люблять зображати себе такими лідери боротьби з чорними грошима [3, с. 231];

dodgy money – великі багаті країни часто звинувачують малі офшорні фінансові центри, такі як Джерсі та Кайманові острови, у тому, що вони діють як охочі провідники для химерних грошей [3, с. 231];

bloody money – криваві гроші від тероризму на Північному Кавказі до залів засідань Москви, корупція – найбільша проблема Росії [3, с. 231].

Фразеологічні одиниці, які дають позитивне світло на гроші:

white-money – це мало стати частиною національної «стратегії білих грошей», яка все ще формується, щоб раз і назавжди позбутися іміджу Швейцарії як податкової гавані. Критики

підозрюють, що це димова завеса («Підстання середніх берегів», The Economist);

honest money – чого не усвідомлюють противники примату електронних грошей, так це те, що економічний критерій виготовлення електронних грошей є ключем до ліквідації інфляції та чесного фонду (Майлз Кімбол про те, як електронна валюта може забезпечити справжню стабільність цін).

Нещодавно в економічному дискурсі з'явилося багато нових фразеологізмів, що позначають грошові одиниці, такі як веб-гроші, Інтернет-гроші, електронні гроші, наприклад:

electronic money – електронні гроші виправили б це, однак, зробивши неможливим переміщення грошей з форми, що підлягає негативним ставкам, – хіба що витрачаючи їх або інвестуючи їх у високодохідний актив, що є саме стимулюючим результатом центрального банку сподівається генерувати.

Фразеологічні одиниці з власними назвами також зустрічаються в економічному дискурсі, у тому числі з:

– топоніми: *the Trojan horse, to carry coals to Newcastle, between Scylla and Charybdis.*

Наприклад: економісти везли вугілля до Нью-касла з тих пір, як Адам Сміт надав англійським купцям раціоналізацію того, що вони завжди хотіли робити – ставитися до своїх побратимів як до в'язаних тварин. Ті ж функції продовжують виконувати економісти (Джон Козі).

Вираз **“take coal to Newcastle”** означає робити марну і марну роботу.

Стратегія **“to carry coals to Newcastle”** була б сміливим зрушенням, але здається більш імовірним, що обидві сторони будуть продовжувати окопну війну та чекати, щоб побачити, як розіграється політика закону [3, с. 231].

The Trojan-horse означає нечесні, оманливі дари, які приносять смерть тим, хто їх отримує.

– антропоніми:

Gordian knot, Peeping Tom, Doubting Thomas.

Фразеологічна одиниця походить від імені фригійського царя Гордія і означає проблему, дуже складне питання і *“ability to solve the problem quickly and decisively”* [3, с. 231].

На значення економічної фразеологічної одиниці впливають і абстрактні поняття.

Наприклад, фразеологічна одиниця золотоволося економія:

Провина лежить на центральних банкірах, які наприкінці 1990-х надто вірили в так звану **goldilocks economy**: не надто жарко, не надто холодно [3, с. 231].

Класифікація фразових одиниць Виноградова [1, с. 15].

Фразеологічні зрощення – це всім відомі стійкі словосполучення, які є семантично неподільними та значення цілого слова не відповідає окремо значенню зрощених слів.

dress-up Thursday певний день тижня, коли службовці повинні бути одягнені формально;

drift-off moment момент на торговельній презентації, коли потенційний покупець уявляє собі, наскільки буде кращою його життя, якщо він придбає запропонований товар або послугу;

Фразеологічними єдностями є стійкі словосполучення, значення яких можна отримати зі значення окремих складових його слів. Семантику всього фразеологізму складає переосмислення окремих його складових слів. Наприклад:

carry tax податок на валюту, яку тримають фізичні та юридичні особи, зокрема, банки;

Black Friday п'ятниця після свята День подяки, яка вважається днем найбільшого напливу покупців у крамниці;

fast food cluster зосередження ресторанів «швидкої їжі» на незначній території;

fast-food zoning заборона продажу «швидкої їжі» в певних районах, місцевостях.

До фразеологічних сполучень відносять стійкі поєднання, в яких кожен з компонентів, залишаючись невідомим, зберігає деяку семантичну самостійність. Семантика фразеологічних сполучень є прямою і чіткою:

death care industry – аналогія (порівн. *health care industry*) індустрія «ритуальних послуг»;

engaged workaholic – людина, яка багаторазово працює, оскільки дуже любить свою роботу;

single-brand store – магазин, в якому продаються товари якоїсь однієї торгової марки.

Класифікація фразових одиниць Куніна [2, с. 40]:

- запозичені (назв відомих людей, свят, язичницькі погляди, історичні, культурні традиції, релігія, сучасні тенденції)

Назви відомих людей

Bill Gates tax метонімія частина вартості нового персонального комп'ютера, яка йде на рахунок компанії Майкрософт;

зі святами

Black Friday п'ятниця після свята День подяки, яка вважається днем найбільшого напливу покупців у крамниці;

Christmas creep рекламування товарів, пов'язаних з Різдом, ще задовго до свята (свято); язичницькі погляди

dead cat bounce тимчасове підвищення курсів акцій після їх різкого падіння історичні події;

Mongolian hordes метафора (**Mongolian horde theory**) велика кількість робітників, найманих для виконання складного проекту, особливо такого, що відстає від призначеного терміну завершення (історія) культурні традиції;

open the kimono (open one's kimono) метафора відкрити всю бухгалтерію певної компанії для ревізії; розкрити, зробити публічним щось таке, що було приховане релігією;

religion stock метафора основний капітал компанії, який, на думку інвесторів, в майбутньому тільки зростатиме;

сучасні тенденції розвитку

zombie bank метафора банк, який не може видавати кредити, оскільки розмір його пасивів (заборгованості) перевищує розмір його активів, проте він продовжує функціонувати завдяки фінансовій підтримці державних органів.

Отже, сфера економіки є різноплановою та у своєму розвитку враховує назви відомих людей, свята, язичницькі погляди, історичні, культурні традиції, релігія, сучасні тенденції розвитку.

Світ фразеології англійської мови великий і різноманітний. Кожен аспект його дослідження, безумовно, заслуговує на належну увагу.

Відрізняють структурну та семантичну класифікацію фразеологізмів англійської мови. До структурної класифікації належать субстантивні, дієслівні, ад'єктивні фразеологізми та фразеологізми зі структурою пропозиції.

Субстантивні фразеологізми є співвідносними з іменниками. Отже, головною складовою субстантивних фразеологізмів є іменник.

Entrepreneur's syndrome (entrepreneur syndrome) психологічний стан (настрій) людини, яка вважає, що тільки вона краще всіх може займатися бізнесом;

lactation room спеціальна кімната на підприємстві, фірмі, де службовці-жінки, які мають грудних дітей, можуть зціжувати і зберігати грудне молоко;

new chips акції порівняльно нової компанії, що займається високими технологіями.

Дієслівні фразеологізми співвідносні функціонально з дієсловом. Отже стрижневим компонентом таких фразеологізмів є дієслово. Наприклад:

eat what you kill отримувати те, що заробив (діловий принцип, який полягає в тому, що особа, яка завершує якусь роботу, повинна за неї отримати фінансову винагороду);

return on talent матеріальні та інші вигоди, що одержує компанія від наймання і стимулювання праці цінних працівників;

put the wood behind the arrow метафора забезпечувати певну компанію фінансовими та іншими ресурсами.

Інша група фразеологізмів ад'єктивні, що функціонально пов'язані з прикметниками. Головним компонентом ад'єктивних фразеологізмів є прикметник. Кількість ад'єктивних фразеологізмів по відношенню до загального обсязі фразеологізмів є незначною.

corporate welfare фінансові пільги, що надаються американським корпораціям з боку уряду;

emotional labor робота, яка вимагає від робітників виявлення фальшивих позитивних емоцій (особливо сфера обслуговування);

engaged workaholic людина, яка багато працює, оскільки дуже любить свою роботу.

До семантичних фразеологізмів ми відносимо фразеологічні сполучення, фразеологічні єдності та фразеологічні зрощення.

Підсумовуючи все вищенаведене, основоположником класифікації мовних одиниць є Ш. Балі,

що виділив вільні словосполучення та власне фразеологізми, або ідіоми. Іншою важливими класифікаціями є класифікації Виноградова та Куніна.

Висновки і пропозиції. Основоположником класифікації мовних одиниць є Ш. Балі, що виділив вільні словосполучення та власне фразеологізми, або ідіоми. Дана класифікація отримала назву семантичної, оскільки відображала етапи переходу словосполучення в слово. Іншою важливою класифікацією є класифікація Виноградова, який виділив три класи фразеологічних одиниць, зокрема, фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення. Видозміна значення слова покладена в основу цієї класифікації. Відрізняють структурну та семантичну класифікацію фразеологізмів англійської мови. До структурної класифікації належать субстантивні, дієслівні, ад'єктивні фразеологізми та фразеологізми зі структурою пропозиції. До семантичних фразеологізмів ми відносимо фразеологічні сполучення, фразеологічні єдності та фразеологічні зрощення. Перспективами подальших наукових досліджень є дослідження та соціолінгвальних особливостей інноваційних фразеологізмів сфери економіки та бізнесу.

Список літератури:

1. Виноградов В. В. Основные понятия русской фразеологии как лингвистической дисциплины. Труды Юбилейной сессии ЛГУ, (1819–1944). Ленинград, 1946. 190 с.
2. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка: Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. 2-е изд., перераб. Москва : Высш. шк., Дубна : Изд. Центр «Феникс», 1996. 381 с.
3. Aimenova M., Ospanova A., Rakhimova A., Sarsembayeva A., Mazhit Z. Phraseological terminology in the English economic discourse. *Xlinguae*. 2019. Vol. 12. Issue 1. 2019. P. 228–238.

Maximova A. Ya. CLASSIFICATION OF INNOVATIVE PHRASEOLOGY IN THE FIELD OF ECONOMICS AND BUSINESS

It is shown that the phraseologies used in economic discourse belong to non-abstract things and are close to folk life. Vinogradov's classification of phrasal units: phraseological conjunctions are well-known stable phrases that are semantically indivisible and the meaning of the whole word does not correspond separately to the meaning of conjugated words; phraseological units are stable phrases, the meaning of which can be obtained from the meaning of individual components of his words; phraseological combinations include stable combinations in which each of the components, while remaining free, retains some semantic independence. The meaning of the whole phraseology is the direct meaning of each word in it. Kunin's classification of phrasal units includes: borrowed (names of famous people, holidays, pagan views, historical, cultural traditions, religion, modern trends); current development trends. It is established that the sphere of economy is diverse and in its development takes into account the names of famous people, holidays, pagan views, historical, cultural traditions, religion, modern trends. It is shown that there are structural and semantic classification of English phraseology. Structural classification includes nouns, verbs, adjectival phrases and phrases with a sentence structure. Noun phraseologies are correlated with nouns. Verbal phraseology is functionally related to the verb. To semantic phraseology we include phraseological combinations, phraseological units and phraseological mergers. The founder of the classification of language units is S. Bali, who singled out free phrases and phraseology, or idioms. This classification is called semantic, because it reflects the stages of transition from phrase to word. Another important classification is the classification of Vinogradov, who identified three classes of phraseological units, in particular, phraseological conjunctions, phraseological units, phraseological combinations. Modification of the meaning of the word is the basis of this classification.

Key words: innovative phraseology, phraseology, phraseological unit, classification, innovative phraseology of the sphere.

Mammadova Z. E.

Linguistics Institute named after I. Nasimi of The Azerbaijan National Academy of Sciences

USEFUL OF ELECTRONIC PORTABLE RESOURCES IN EFL CLASSES

The main focus is directed to the role of electron dictionaries and electron resources in teaching foreign languages and differences from print dictionaries. The relevance of this article is beyond doubt, since the use of dictionaries in foreign language lessons at a university is a very important and necessary part of the educational process, and the development of technology allows us to look for new ways and methods of using dictionaries.

The author has carried out serious work to identify the role of computer lexicography in improving the quality of work of users of electronic dictionaries, in particular, translators and learners of foreign languages. He drew conclusions about the advantages of electronic and traditional dictionaries, as well as the possibilities of their wide application. The author also talks about the prospects for further development of computer lexicography and great opportunities.

Nowadays dictionaries have more information and they are easier to access and to understand than ever before. And, with the appearing of electronic formats, space is no longer the problem it was. Electronic dictionaries have become more and more attractive, accepted and popular to EFL learners at different levels, using electronic dictionaries in EFL classroom has gradually become an alternative to many. As for teachers, or students helping students tap into electronic dictionaries effectively is one of the best ways to help them become independent, lifelong language learners. In this essay, the functionality of electronic dictionaries and reasons why they are popular in EFL class will be introduced. Also, some of the current issues related to the integration of electronic dictionaries into EFL instruction and learning will be identified and discussed. The author's views towards this topic will be presented as well, based on the observation and reflection of using electronic dictionaries in EFL classes at every university.

Key words: *electron dictionary, translation, tradition dictionary, monolingual dictionary*

Introduction Electronic dictionaries include new search capabilities, not found in traditional dictionaries that could meet users' needs. The aim of the thesis is to explain the importance of electron dictionaries and available electron resources in language teaching lessons. The theoretical part of the study deals with the information provided by monolingual dictionaries and shows the role of a teacher in choosing the right dictionary for a particular class. The practical part analyses a set of activities based on dictionary work performed with a class of lower secondary school students. The main goal of the present study is to help teachers to deal with these problems in order to lead a lesson by advantages and disadvantages of a particular kind of electron dictionaries, information provided by dictionaries. Using computers in the automatism process of lexicography's work is also spoken in this article. Then, appearing speedy and bilingual dictionaries by the help of IBM computers and some preferences of computer lexicography were discussed here. Using computers are make opportunity collecting necessary words alphabetically, defining the speedy of the words, drawing pictures, creating illustration quotations, finding etymology of the word

and etc. It's obviously clear that choosing training materials and the method of using them in the process of teaching is one of the important problems. This problem has been warning all worlds Methodists yet. Completing different dictionaries by this aim is gave different hopeful results. Generally, it's impossible to learn a language completely. [2, 44–46]

Although integration and evolution becomes high, its very interesting and also importance when information are separated in its language of each people in the net. Google (www.google.az) is one of the most popular net beside searching website in the world. When we search – electron dictionaries (translation) in Google in Azerbaijan, firstly we find information about Poliglot and Dilmanc dictionaries /www.polyglot.az/ /www.dilmanc.az/ [4, 65]. Explanation of grammar by deductive methods, sociability, intercourse, pronunciation, intonation and group workings are the most importance during teaching of foreign languages. Teachers are observed as an assistant, coordinator, mediator in this process. The aim is to help teachers engaging with this problem.

They will be observe very interesting lesson by the help of electron dictionaries. Conducting lesson

by protector (additional technical means) attracts attention to the teacher's speech. If teacher's has technical information about hyperlinks of electron dictionaries he or she can find unknown words of the text by that links in group. Finding unknown words by different electron dictionaries and discussing together students makes lesson more interesting, beside this students can enjoy from this lesson. But sometimes we meet some problems, because all electron dictionaries aren't perfect. Its clear that, there are a lot of electron dictionaries in internet. Its easy to download from Play Store. These dictionaries have different functions.

These dictionaries help users 60–70 percent. If electron dictionaries include illustration, animations, videos, multimedia elements and etc in it then it will be suit for users. Thus the *Oxford English Dictionary on CD-ROM* can act, among other things, as a synonym finder, a dictionary of quotations, or a terminology bank, simply through the rearrangement of the information which is provided in the original paper-based text (Figure 1) Pocket electronic dictionaries (or PEDs) permit poor spellers to type in a "sound alike" version of their search word and select from a range of near matches the dictionary suggests, while cd-rom dictionary users can "hyperlink" and "interface" to call up entries for unknown words within the entry they are consulting, or in an unrelated on-line text.

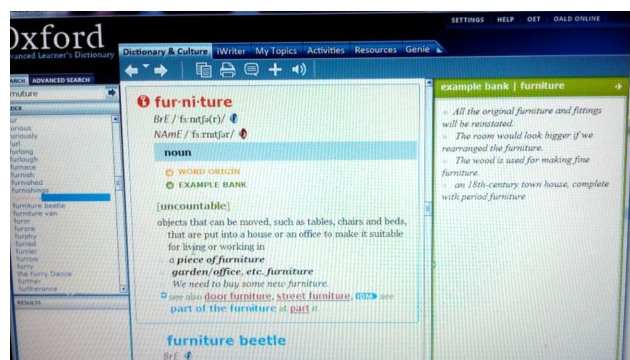

Fig. 1

Being mass social information technology of contemporary period internet is applied entirely in complete of different issues. Multi functional internet has also the functions of completing, collecting, keeping, and transferring information and realising different electron communications. Appearing electron dictionaries was more important for learners of foreign languages. Internet did all its best in solving this problem. Nowadays billion users are using different electron dictionaries and language teaching web sites in order to learn foreign languages.

Dictionaries have a lot of problems for discussing. One of them is therothical and practical compiling. Different words are included in different contents of dictionaries. Basically it depends on various approches to the units of dictionaries. "Vocabulary ought to base language richness, to protect its word treasure, to keep the entrance open for all to use... Vocabulary is the magnificent monument of the people. It reflects now and past of it"s" **Yakob Grim (1785–1863)**

Electronic dictionary use is often so quick and convenient that there is a danger that users will be less inclined to query entry information or adjust its meaning according to the context in which the word appears [7, 599] found that some teachers were worried that easy dictionary access would prevent the development of their students' reading skills. Similarly [10, 41] comments on the possibility that the most easily extracted information may require least thought, and be soonest forgotten. Unthinking acceptance of dictionary information is particularly dangerous when the ED is based on an inaccurate, outdated or limited source [3, 537–538].

Applyable resources: Electron resources in the Azerbaijan language: When we write – electron dictionary in Google in Azerbaijan, firstly we can see information about Polyglots and Dilmanc electron dictionaries, and then some new e-dictionaries. Dilmanc is the first machine translation system in Azerbaijan. www.obastan.com/dictionaries website has been acting since 2012. This internet portal offers following dictionaries in online regime; Explanatory dictionary of Azerbaijan language (45.193), Azerbaijan – Russian dictionary (68.882), Russian-Azerbaijan dictionary (9.072), Russian-Lazgi dictionary (34.086), The names of Azerbaijan men (6.895), Dialect dictionary of Azerbaijan language (20.250), Synonyms dictionary of Azerbaijan language (17.458). Then, we can see other e-dictionaries of Azer.dict Company [2].

Approximately 50 dictionaries are located on the dictionary and ensycloodies page of National Electron Library of Azerbaijan Republic website which they don't regard as electron dictionary. They are intended only to read. It is impossible to get information according to any query. These dictionaries are compiled by the help of computers. They are as followings;

1. Abdullayev Alovset Zakir oglu. Modern Azerbaijan language [Text] Sintaxisis: [text-book] /A.Abdullayev, Y.Seyidov, A.Hasanov; red. E.Hasanova, İ.Ahmadzade. A.Gulaliyev] 4 part – Bakı: West-East, 2007. – 422, [2] p.

2. Azerbaijan language – explanatory dictionary [Text]: IV– part. ABCD I part /red. A.Orujov; B. Abdullayev, N. Rahimzade; A. Axundov; ANAS Linguistic Institute – B: West-East, 2006. – 744 p. [2] <http://www.anl.az/img/kvadratnews.jpg>

Vikipedia is one of the best information portal in world internet. It is open, virtual encyclopedia which enriched in different languages by volunteers freely. Vikipedia in Azerbaijan language has been activating since 2004. Number of articles 402.807, number of users 323.726. Collecting contents in Vikipedia (text, picture, sound, video and other multimedia elements) are compiled and enlarged by different people from different countries of the world. Vikipedia is not only knowledge source, its huge social net.

Applicable resources: Electron resources in the English language: Beside the catalogues of electron dictionaries of the English language, –Dictionary.com, –Onelook dictionaries, –Online dictionaries, –Your dictionary are very popular. All of them are grouped thematically, unilingual (English, German, and French) and bilingual (English-Spanish, Chinese-English etc) and more than 200 general and special dictionaries. –

Your dictionary offers dictionaries in 240 languages and more than 30 news books. It is the most huge electron dictionary in the English language's electron resource. Then, another list of dictionaries are opened – –Diversity Dictionary University of Maryland, –Glossary Humanities –Yahoo dictionaries and etc.

Applicable resources: Electron resources in the Russian language: –Yandex encyclopedic resource system is the most popular in Russia. –High Soviet Encyclopedial, –Small Soviet Encyclopedial, –Brokgauz and Efron small encyclopedic dictionaries, –Literary encyclopedia (11 part), –Russian synonyms dictionary, –Land history from ancient to modern, –Explanatory dictionary by V.I.Dall and etc.

Result. Several studies have been conducted to evaluate student's perceptions on and attitudes toward the use of electronic dictionaries in educational contexts. For further improvement of the dictionaries, appearances of electronic dictionaries have been resulted in interest of the modern linguistics. Keeping more information in these dictionaries have internal users ability even can give anonymous comments and feedback.

References:

1. National strategy of Azerbaijan Republic for developping ICT (ICTNS). 2003-2012. Bakı. 2003. URL: www.tqdk.az, <http://www.nicts.az>
2. Mahmudov M.A – Formal classification system of the text (on the basis of Azerbaijan materials), Bakı: –Elml, 2002. – 244 p.
3. (CONTEXT 4.0 Electronic Dictionaries System for Windows. Copyright 1991–2001 Informatic, Russia and Smart Link Corp. USA. P. 36)
4. Алексеев П.М. Статистическая лексикография. Учебн.пособие. Ленинград, Ленинградский пед. Институт им.А.И.Герцена, 1975, 120 с.
5. Internet resource: www.google.az; www.polyglot.az; www.dilmanc.az; www.vivo-book.com/azerbay-canadebiyyatla
6. Алексеев П.М. Статистическая лексикография. Учебн.пособие. Ленинград, Ленинградский пед. Институт им.А.И.Герцена, 1975, 120 с.
7. Internet resurs: www.dilmanc.az www.polyglot.com. www.azerdict.com. www.anl.az www.dictionary.com

Маммадова З. Е. КОРИСНІСТЬ ЕЛЕКТРОННИХ ПОРТАТИВНИХ РЕСУРСІВ НА КЛАСАХ EFL

Основна увага спрямована на роль електронних словників та електронних ресурсів у навчанні іноземних мов та на відміну від друкованих словників. Актуальність цієї статті не викликає сумніву, оскільки використання словників на уроках іноземної мови у ВНЗ є дуже важливою та необхідною складовою навчального процесу, а розвиток технологій дозволяє шукати нові шляхи та методи використання словників. Автор провів серйозну роботу з виявлення ролі комп'ютерної лексикографії у покращенні якості роботи користувачів електронних словників зокрема перекладачів та вивчають іноземні мови. Зробив висновки про переваги електронних та традиційних словників, а також можливості широкого їх застосування. Автор також говорить про перспективи подальшого розвитку комп'ютерної лексикографії та великі можливості.

В даний час в словниках міститься більше інформації, і до них легше отримати доступ і зрозуміти, ніж будь-коли раніше. А з появою електронних форматів простір перестав бути проблемою, як і раніше. Електронні словники стають все більш привабливими, прийнятими та популярними серед тих, хто вивчає англійську мову як англійську на різних рівнях, використання електронних словників на уроках англійської мови поступово стало для багатьох альтернативою.

Що стосується вчителів або учнів, то допомога учням в ефективному використанні електронних словників є одним із найкращих способів допомогти їм стати незалежними та вивчати мову протягом усього життя. У цьому есе будуть представлені функціональні можливості електронних словників та причини, з яких вони популярні у класі EFL. Крім того, буде визначено та обговорено деякі з поточних питань, пов'язаних з інтеграцією електронних словників у викладання та навчання англійської мови. Також будуть представлені погляди автора на цю тему, що базуються на спостереженнях та роздумах щодо використання електронних словників на заняттях з англійської мови в кожному університеті.

Ключові слова: електронний словник, переклад, традиційний словник, одномовний словник.

Orujova R.

Azerbaijan State Pedagogical University

THE ROLE OF AUXILIARY PARTS OF SPEECH IN THE FORMATION OF FOLKLORE TEXT

“... the formation of patterns and standards of poetic expression is a complex and prolonged process” in folklore texts and the role of auxiliary parts of speech is undeniable in this process. When we say the text forming function of auxiliary parts of speech in folklore texts, first of all, depending on the content and purpose, the colorful poetic possibilities of these speech units, especially the quality of the folklore style, their intensity in folklore speech, as well as dialect transcription and alliteration take into consideration. When the linguist R. Jakobson spoke about functional styles, along with the tasks of comprehension, communicativeness, expressiveness, emotionality, provocation, direct communication, he also paid special attention to the poetic task and interpreted it as a separate type.

There is significant role of auxiliary parts of speech folklore texts in giving a complete level in terms of both form and content and they regulate both the internal and external aspects of the text, make the text more attractive, and therefore the role of auxiliary parts of speech in the text forming is explained comprehensively in the article.

*Using of postposition **as** stated in comparison functions are separately stated in every folklore text, and it has played main role in formation of folklore sample. Generally, our observations show that, postpositions **as** and **only** manifest itself more intensively in an artistic function called comparison than in grammatical function. Especially, as these analogical postpositions used in the end of verse positions are repeated, poetry becomes more active, it turns out that the creator of folklore pays great attention and importance to the realization of artistic merits.*

*It is also noteworthy that in some examples of folklore created by ashugs in the genre of garayli, the fact that the postposition “**as**” acts as a radif also attracts more attention.*

It is clear that, in each verse of garayli, the radifs continued throughout each verse except for the fourth line, and thus, in addition to identifying the object to which they belonged in accordance with their meanings, they also duly performed their text forming function.

Key words: text forming, function, folklore, auxiliary parts of speech

Introduction: “Although the call for systematic research in the field of ... historical poetics began in the early 80s of last century” in Azerbaijani linguistics and folklore studies [1, p. 5], unfortunately, paying attention to the research of text generator function of the auxiliary parts of speech in folklore scale as an expression and the significant role of this speech unit in its development paths kept aside from the researches.

However, the study of poetic and expressive morphology, as well as the language and style of folklore, the study of the role of auxiliary parts of speech in the formation of folklore texts is the most actual areas of modern linguistics. Despite the complexity and multifaceted nature of the problems associated with linguistic poetics and the linguistics of poetic speech, this problem has not been studied systematically in Azerbaijani linguistics. The study of text-forming aspects of auxiliary parts of speech as well as other speech units in modern Azerbaijani linguistics in the creation of poetics, expressiveness,

rhythmic-melodic, harmony, intensively developed in folklore texts, in our opinion, it can be very significant in two ways: 1) in terms of studying the peculiar features of folklore texts as a system; 2) in terms of solving many necessary problems of linguistics, poetic style, communicative, pragmatic, expressive and dynamic morphology, text problems. It is very useful and significant to study not only the poetic virtues, but also the semantics and origin of the auxiliary parts of speech reflected in folklore texts, to reveal their secrets.

Method. The description method was applied in the research. It is clear that, the folklore texts consist of special, multifaceted and abundant branches of both prose and poetry. We are not mistaken if we consider this research as the first and the beginning in the way of the analysis of the indicators of auxiliary parts of speech used in both prose and poetry, the linguo-poetics analysis to reveal the general poetic structure of prose and poetry. Study in a synchronous aspect of the spheres of activity of auxiliary

parts of speech is of great importance in folklore texts. In the research process, we tried to determine this actuality as follows: first of all to determine, analysis independent morphological structure and to reveal the text generator function of auxiliary parts of speech reflected in folklore texts; in the folklore texts, to determine the stylistic peculiarities of texts at the morphological level.

Introduction. Folklore texts which are the output of folk thinking and fancy, first of all, appeared as output of unrestricted creative thinking and the creators of folklore have deeply felt the possibilities of "... aesthetic quality of our language, they knew the principles of how and where to use auxiliary parts of speech" [4, p. 134]. As a result, auxiliary parts of speech in folklore samples have architect topic features as "an important means of semantic and textual communication" [5, p. 67], subjective meanings" [6, p. 222] "text creative folklore". Undoubtedly, auxiliary parts of speech also have decisive, significant role and function in the manifestation and argumentation of the main essence and idea of these texts. Argumentation of these texts is the method the logical proof and presentation. "This is a factor that generates special idea in the text. Mainly, it has an effective effect on the text" [8, p. 4]. Let's pay attention to the effective influence which created "on" postposition which is intensively used in the living spoken language in the following examples of folklore: On Araz, on ice, the kebab burns on the embers, let they kill me, for a grey-eyed girl [9, p. 136].

The word "on", which is a homonymous unit, also performed the function of influence, interspersing it with other speech units in this folklore example. The idea, which is repeated 4 times in bayati and expressed through the word "on", is dynamized and the radius of influence is puffed, creating conditions for the centralization of thoughts and ideas. The word "on" used three times in first and second verses of bayati, has a lexical meaning and indicates the place of events. The word "on" used in the last verse was a homographic unit, served to create pun and thus, it played a decisive role in the transmission of artistic information and in revealing the shades of cause and purpose in the text, "intensified the idea expressed in bayati, and strengthened its language and style" [10, p. 168].

The analysis shows that, the clearness in texts is the main dignity of folklore style and one of the main qualities that characterize it. Therefore, in determining the advantages and qualities of clarity in folklore texts, it is necessary to pay attention to the role of auxiliary parts of speech in the structural-semantic field. G. Kazimov writes that the semantic integ-

riety of the text is related to the conditional mastery of the micro theme. The interpretation of the micro-theme ends in three stages: beginning, development, and outcome. In the initial stage, general information about the topic is given, in the second stage [development] the topic is explained; in the third stage it is generalized and summarized. It then moves on to the new micro theme, therefore the new syntactic unit [11, p. 872]. My dear, [blonde] girl, come back toward us, girl, Open your waist-band, Tie up my corpse [9, p. 77]. [Məs: Əziziyəm, sarı qız, Qayıt bizə sarı, qız, Ac belinə qurşağın, Cənazəmi sarı, qız [9, p. 77].] For instance: In order to fully reveal the content of this bayati, first of all, it is necessary to pay attention to the words "towards" that are used 3 times. The first sentence of the bayati is general and free sentences and "towards" word indicates the color of the hero of bayati. After that verse, the word "toward" is a postposition. "Towards" word in the last verse of bayati is a lexical unit denoting action, is verb and thus, the main purpose of the folklore example is to interpret the wrapping of the dead body in a poetic aspect. So, the word "towards" indicates color [yellow] at the beginning of the text, in the development of the text, it played a decisive role in the formation of the folklore text, going through three stages, indicating the side, direction, and eventually the movement.

In the interpretation of both large and small folklore texts, that is, in the description, independent objective and subjective ideas stand in the paradoxical way of people's thinking, in the embodiment of artistic and poetic characters. Auxiliary parts of speech, which create different connections between words, expressions, sentences, and sometimes parts of the text, and add different shades to the meaning of words, expressions, and sentences, also clarify the strategy of the text's argument.

Today, the Azerbaijani people, whose total number is over than 55 million in the world, have a deep ethnic thinking, language, history and heritage. "Folklore is the treasure trove of rich artistic pearls that have been the product of collective labor of people along centuries. Stories, legends, epics, historical, revolutionary and lyrical songs, bayats, proverbs and parables, riddles and anecdotes, ashug poetry created by the Azerbaijani people at different times have been passed down from generation to generation, from century to century. The same samples was called by different names in different times: "people literature", "folklore", "people words", "common literature", "oral folk literature" and etc. Folk-"folk", lore means "knowledge", "wisdom". It literally

means “folk wisdom”. It was first used in 1846 by the English historian-archaeologist Williams Thoms, a rich folklorist who preserved the spiritual world. Then the word began to be used all over the world as an international term” [12, p. 6].

Azerbaijani written literary language constantly feeding from this source filtered its rules, acquainted to a high stage of development. Until now, despite the fact that a lot of work has been done to define and regulate the norms of the written branch of the Azerbaijani literary language, it would not be correct to say the same about the language of folklore. Whereas, the systematic study of the language of folklore, that is, the correct definition of sounds, words, expressions, sentences, grammatical rules, including auxiliary parts of speech in terms of meaning and influence, and clarifying which ones have superior artistic and poetic qualities is very important in modern linguistics is one of the issues. And, from this point of view, the study and research of the text generator functionality of auxiliary parts of speech, which serve to convey the expressed idea more accurately to the listener, the reader, to convey subtle nuances more vividly and to stand as a whole expressive and emotional, is very important.

When discussing the text generator function of auxiliary parts of speech in folklore texts, it is significant to briefly look at the ways in which auxiliary parts of speech are formed. B. Khalilov writes that in a sentence, words that are not used as an independent member, do not have an independent lexical meaning, do not answer any questions, do not express action, event, object, sign and quality are called auxiliary parts of speech.

Auxiliary parts of speech are formed from main parts of speech by origin, but they differ from them by certain circumstances.

1. Main parts of speech have independent meaning. Auxiliary parts of speech have only grammar meaning.

2. Main parts of speech accept grammar morphological indicators, they overturn to morphological forms, own the grammatical categories. These features are not present in the auxiliary parts of speech.

3. Main parts of speech are used independently, answered certain questions and become an independent part of the sentence. Auxiliary parts of speech do not have these features.

4. The auxiliary parts of speech differ in terms of historicity. Date of establishment of main parts of speech is more ancient. Auxiliary parts of speech are formed from the main parts of speech. For instance: *aside, other, another, besides, except* post-

positions, first became the main parts of speech, and then moved on to the auxiliary parts of speech. Therefore, these words are homonymous. For example: Other than you; Other people.

5. The main parts of speech also differ from the auxiliary parts of speech in sound composition. The sound composition of some auxiliary parts of speech is close to affixations [13, p. 292–293].

What is text and what is the role of auxiliary parts of speech in its construction and formation? When we say text speech is a piece of written speech, an utterance. K. Abdullayev divides the text into two groups micro text and macro text. He considers micro text is the composition part of macro text. The scholar notes that the connectors, which are one of the formal-grammatical elements that make up the text, as well as all the connectors used between the sentences, are involved in the correction of the text. The most active and agile of them is and conjunction. The conjunction [and] is the most flexible element that connects text components as well as large texts [7, 180]. G. Kazimov speaking of the text and its internal units shows that, although the sentence, which is the main unit of communication, expresses a completed idea, the exhaustion of the thought it expresses is relative. Sentence appears completely structure-semantic features in the unity of sentences surrounding it, text environment. The related unity of the sentences around certain idea leads to the formation of a text.

The formation of text has substantial regularities. The mechanism of organization of the text, the technique of construction is related to the semantic progression in successive sentences. Comprehensive study of regularities in this area helps the solution of some language problems, reveals more detailed the functional significance. Therefore, the task of syntax is not limited to the study of word combinations and sentences. The structural and semantic features of the text became its main object of study in the new period [3, p. 870].

In the organization of the text “auxiliary parts of speech also act as a ... figurative unit, it is functioned in folklore samples and the syntactic parameters of the context are determined directly by them” [14, p. 347].

The word text is understood as a linguistic term in different senses – in linguistic research it is divided into two types – micro and macro texts [3, 870] Text [is of Arabic origin and corresponds to the Russian text and the Greek text-combination] – a union of sentences with strong internal structural-semantic connections.

In the organization of the text, auxiliary parts of speech also have a important role and the task

of distinguishing, understanding and defining them from each other falls on the text. Because in our language, as well as in folklore texts, such auxiliary parts of speech are used, which act in either homonymous or synonymous functions, and the text is an important condition for defining these categories. In this regard, A. Demirchizada also writes that the exact meaning of the word can be understood and determined not in isolation, but in the context of speech, in the context of related words. In order to ensure that the word is used in its proper place, it is important to determine its proper meaning.

Generally, the speech condition of the word, the environment of related words is called the text [context].

Then, the relevant use of a word is measured by the language in which it is placed. This is organically related to determining the type and style of the text. There are two main types of text: a) words text, b) conditions text

The words text- is called words environment that provides the understanding in a clear meaning by connecting in one way or another with certain words.

Conditional text is actually a condition of speech: that is, by whom to whom, where, when, why, how, in what situation, in what tone, it is said in a text in which the word is pronounced in a manner that allows it to be understood clearly [15, p. 166–167]. Thus, auxiliary parts of speech also have certain function in the formation of any text and their alliteration, dialect transcription, semantics, communicativeness, pragmatism, emotionality and expressiveness play a role in this formation. And “...an objective interpretation of all this on the basis of existing laws, events and processes is very important and significant” [16, p. 31].

In our opinion, in folklore, bayaties, proverbs and parables, riddles, micro texts, tales, legends, anecdotes, epics are considered as macro text as a whole and “... it is impossible to imagine the text without auxiliary parts of speech” [17, p. 9]. Each auxiliary part of speech reflected in both macro and micro texts, is the specific research object of linguistics in separation. Auxiliary parts of speech used in folklore texts mainly belong to micro texts area. Thus, one or several sentences used with auxiliary parts of speech for analyze, research are guided, compared to each other in folklore texts, which auxiliary part of speech is more active, linguistic features, text-creating functionality is revealed, stylistic qualities are determined. Thus, when talking about the text-creating function of auxiliary parts of speech in folklore texts, we must refer to the stories, legends, epics, lyrical songs, bayaties, proverbs and parables, riddles and anecdotes,

ashug poetry created by the Azerbaijani people at different times, must try to build and substantiate our analysis on the linguistic facts we have brought from these pearls of art. In order to achieve it, postpositions, conjunctions, particles reflected in folklore texts special attention should be paid to the intensity of the development of postpositions, conjunctions, particles reflected in folklore texts and their role in poetics should be analyzed separately and their role in poetics must be analyzed separately. In this regard, we can consider the text forming aspects of auxiliary parts of speech in folklore examples as follows:

1. Text forming function of postposition. “Postposition an auxiliary part of speech that does not change grammatically, comes after nouns, sometimes infinitives, verbs, and expresses a certain relationship between the object and the action [noun verb] or the object and the object [noun], which has no lexical meaning” [18, p. 54] in folklore texts is word groups used frequently since ancient times. Frequent use of these word groups in folklore texts has actualized their text-creating role, characterizing their artistic-stylistic function rather than their grammatical function. We must note that, In the examples of folklore, in strengthening the poetic scope, not from all the postpositions, but mainly as a means of expressing the meaning of **as, like, singular, only, if only**, etc. attachments were preferred. The text-forming functions of these suffixes are very characteristic. For instance, let's pay attention to the following folklore samples: I blossom out like a flower, I sing like a nightingale, if someone hurts you, I turn yellow like a spike [18, p. 174]; May spin you head as a top, like two spooned rice, Let me celebrate your wedding in the meadow, Let me pour the steel as stone [19, p. 10]; Your hair is like a snake in the water, Water plays like a vein, You ache the lover, as water pours to the oil [20, p. 35]. [Başına dolaşım baş kimi, İki qatıxlı aş kimi, Toyunu eləyim çəməndə, Pulat töküm daş kimi [19, p. 10]; Saçın suda mar kimi, Oynar su damar kimi, Sızıldatdın aşiqi, Yağa su damar kimi [20, 35].

As we see, the postposition **as** stated in comparison function using 3 times again separately in every three folklore text, has played main role in formation of folklore sample. Generally, our observations show that, postpositions **as and only** manifest itself more intensively in an artistic function called comparison than in grammatical function. Especially, as these analogical postpositions used in the end of verse positions are repeated, poetry becomes more active, it turns out that the creator of folklore pays great attention and importance to the realization of artistic merits.

For example: Don't stand as proud sarov, as Murov in winter, as a hoarfrost in the north, don't turn white my hair [19, p. 274]; my mother will be as mad, Beloved, like a string of saz, as Hikmat, as Ali, after you, I have many sad people for you [19, p. 279] and etc. It is also noteworthy that in some examples of folklore created by ashugs in the genre of garayli, the fact that the postposition "as" acts as a radif also attracts more attention. For instance:

It is clear that, in each verse of garayli, the radifs continued throughout each verse [except for the fourth line], and thus, in addition to identifying the object to which they belonged in accordance with their meanings, they also duly performed their text forming function.

Although **as**, **only**, **if only**, and other postpositions can never perform anaphoric [initial] position, play a leading role in epiphoric positions, accept emphasis, the meaning expressed by these conjunctions in the verses is closely connected with other words and conveys in a prominent way, the speech environment becomes attractive, poeticity increases. For example: As the flower of pasture, Like the beauty of beauties, don't turn white my hair as elderly woman [21, p. 274]; Don't touch my heart so much because I am outlander, Don't let yourself to catch cold so much, Do not bend so much in front of the enemy, I beseech you, stand upright [22, p. 453]; I don't know it is my dream or as fiction, he came as storm and winter, Miserable Karam in the nest like a bird, grief captured and plucked me [22, p. 115] and etc.

In the poetic gain of the language of some folklore texts, in finding an aesthetic echo, in a more successful regulation of melody and rhythm, the postposition **with** [ilə/la,lə] which means together, was used in the epiphoric position. For example: Beloved, speak to me with sweet mouthed, She paints antimony with a silver shaft, her room is decorated with golden flowers, her beautiful iris, hyacinth, carpet [22, p. 177]; Ashig Garib says his word with pleasant voice, When I interrogate her, kills me with flirtation, my sweet-heart with a couple of girls on the porch, all of them is beautiful but Shahasanam is perfect [22, p. 177] and etc.

When added to nouns and possessives, the postposition as ... as, which means time and space, depending on the meaning of the word, is added to the meaning of comparison, analogy, in addition to playing an important role in the formation of micro text in the elasticity of expression, it also affects the overall phonetics of the text. For example: Samad doesn't look at what is said, you walk, If you are as tall as a mountain, you will not stay as long as a hair, you

will melt [22, p. 204]; my gracious son I propeller, No one can suffer like me! You fell in love with a beautiful girl and became vagrant; you don't have any rival as sultan and khan! [22, p. 210] I traveled all over the world and didn't see any rival of you! I didn't see rival has beauty and lover as you! [22, p. 211] and etc.

The postposition as used in the second and third examples is an open form of as far as both of which manifest themselves as a living element of speech. In our live colloquial language, this postposition is being developed intensively.

Our observations show that short forms of the postposition "for" denoting cause, purpose, and relevance are used more in folklore texts. For example: It was written for us from Mullah Karim, Ashig should face a thousand troubles. [22, p. 86]; I gave my property for such love, May the ruby,dumb, jewel remain in the world [22, p. 87]; I took a lesson from a scientist for the alphabet, pitchers are lined up for wine, my mad soul what for you are sad, There is a happy day after a sad day [24, p. 121] and etc.

To express a specific purpose in individual cases in Folklore texts the what for auxiliary word for was also used, that "... here what [what] is a interrogative pronoun, for is postposition and conjunction [23, p. 175]

As can be seen from the postpositions we have analyzed, these units of speech have been active in the construction of folklore texts, ensuring the breadth of poetic content, putting poetic texts in a special lyrical direction, and thus creating original pearls of art that evoke the reader's feelings and emotions. Noting all this, we are far from diminishing the text-forming function of other postpositions for, across, aside, along, belong, before, other, another, else and etc. and of course, they are invaluable units of speech in the creation and formation of text. While these postpositions perform more grammatical functions, the postpositions we have analyzed above are more artistic and aesthetic than communicative-grammatical.

2. Text forming function of postpositions. Conjunctions aimed at expressing the achievements of abstract thinking, highly abstract concepts ... have no lexical meaning, only a generalized meaning. As one auxiliary parts of speech, they are also devoid of morphological features. It has a significant syntactic function, such as making a connection in the sentence, but it is not a member of the sentence. Unlike even postpositions, it cannot be a member of a sentence with the members it connects. However, the role of conjunctions is much wider than that of attachments, and conjunctions play a more important role in language. So that, while cannot go beyond their function within a sentence, linking

two components within a simple sentence, conjunctions cross sentence boundaries in terms of function by linking the components of a sentence as well as the components of the text [11, p. 399–400]. In folklore texts, conjunctions also perform these functions more often, acting as a means of linking the components of the text. For example: – I understood it a little bit, but not completely [22, p. 76]; There was no doctor left in the city, but no one could treat Karam's pain [22, p. 77]; – Old granny, I will ask a question, but this should remain between us [22, p. 78]; – Hey, don't say such words, what Armenia, what Muslim? [22, p. 79] and etc.

In 3 of these examples, the conjunctions “but” connected the components of the text, and in the last, the conjunction are connected and the homogenous subjects and formed micro texts.

Most grammar books divide conjunctions into two parts according to their using features:

1] Single used conjunctions: and, but, however, even, that is, with, because, therefore, that's why, so that and etc.

2] Repetitive conjunctions: too, also, both, neither... nor, either ... or, or

Our observations show that most of the auxiliary words from the group of singular conjunctions act as a means of linking the components of folklore texts. “In most cases, connectors even serve as a link between different paragraphs in micro texts” [11, p. 400]. and these conjunctions do not create much poeticity.

The frequency of auxiliary words from the group of single conjunctions used in folklore texts is very active. Although this activity manifests itself at a high level in the prose samples of folklore, it appears only occasionally in texts in the form of poems. That's why, their poetic creativity is fragile and their textual features are high. We will try to justify our opinion with examples. However, it would not be correct to apply this idea to all binding groups developed alone. For instance: Karam saw that such people were going this way and that, but no one was asking about them [22, p. 124]; – I read it, but we are not ashugs for money. [22, p. 94]; – Ashug, we have not seen the priest, but there is a village nearby, go and ask there and etc [22, p. 91].

In the first example, the conjunctive “that” created a connection between the branch sentence subjunctive and the main sentence in a complex sentence, and in that sentence also served to connect the components of the text by performing the conjunction “but”. The conjunction “but” used in the second and third examples also performed the same function and poeticity sounds very weak.

Although auxiliary words *but, however, therefore, that's why, thus and etc.* from the single used conjunction groups are almost not observed in the texts of the poems, the conjunction with this group, which belongs to this group, is more active. For example: The beautiful faced young man I turn around, Go my stranger, safe and sound! [22, p. 185]; there are many beautiful girls, but they do not suit you, Go my stranger, safe and sound! [22, p. 186]; Seven years are like a long life, Go my stranger, safe and sound! [22, p. 186] and etc.

By performing a small operation, we can prove that the auxiliary word “with” used in these texts is a connective. We should note that the word “health” is an abstract concept, and the narrator wishes to stranger to come and go “safe and sound.” The conjunction “with” used in this samples at first glance; it looks like a same commutative conjunction. Therefore, since it is possible to replace the conjunction “with” with conjunction “and” in the text and the conjunction “with” the conjugated in the above examples, it is more appropriate to take it as a conjunction, rather than as a postposition, and this has a text-generating function.

In folklore texts, the processing intensity of the auxiliary word, which belongs to the group of single used conjunctions, is also observed. For instance: What is it a minister in void? What was it ready for in your body? ... How much longer do you have to live? How many names, say the statement, What is it that cannot be said, two?... [22, p. 379] and etc. [O nadi kibatilində nazirdi? O nadi ki vücutunda hazırdı? O nadi ki təbüzildə zahırdı? Bundan artıq sənın cənın necədi ki? [22, p. 378]; Neçə addır, bəyanımı söyləyin, O nadi ki, demək olmaz, ikidi? [22, p. 379] və s.]

The text forming function of repetitive conjunctions is also very broad. The main reason for this is their repeated processing. Repetitive conjunctions, formed as a regular state of our language, “...along with becoming an act of artistic thinking, bring musical harmony to the rhythmic structure of the text, stimulate syntactic-intonation integrity. Repetition of sounds collides, intersects and integrates stylistic and phonological means in verses. They revive the contours of artistic thought and transfer the elements of poetic intonation and rhythm into certain stylistic forms. Thus, in the poetic text, the potential beauties of the vernacular are joined by the spirit that leaks from the heart of the highly inspired person who uses this language masterfully. The sweetness in the artist's style is nourished by the internal resources of our language. The perfection of form creates a special depth and musical mood

in the general semantics of the poem. The stylistic discovery of the subtle sound harmony of repetition evokes fresh emotional-expressive impulses, the artistic rock is based on successful sound images. Repeated words evoke emotional impulses by participating in the increase of psychological activity, mental activity. Well-arranged repetition in the series of thoughts and verses becomes the most important poetic element in the natural development of thought [25, p. 113–114]. In the folklore texts, all these poetic qualities and functions are performed at a very high level, along with the words to which they are connected. In this regard, in some of the materials we have analyzed, we can consider the auxiliary role of repetitive conjunctions in text forming as follows:

a) Either ... or repetitive conjunction: He sleeps two more days intoxicated, he will stand in third day, he talks about either his wine or his love [22, p. 208]; Patient soul wants pomegranate when he saw it, when he saw either friend or lover [9, p. 62]; Convey either Nigar to me or coffin, My boy, I have to go to Egypt [22, 309]; Either show your profession of ashug, or you have courage, come to this season! [22, p. 306]; I'm in love with spring, either pour or full, I'm scared to die, crying people will be less [22, p. 477] and etc.

b) From time to time repetitive conjunctions: My dark heart was riddled, drilled, from time to time cry and remember me [22, p. 298]; My name is Ashug Abbas, place Tufargan, from time to time cry and remember me. [22, p. 298]; [22, p. 106]; From time to time I guess I am in cradle, my mother lulls to quell me. From time to time I feel my mother native land is in bad situation and call for me [28, p. 78] and etc.

c) Also repetitive conjunction [in Azerbaijani] : He was also tall, fit, and well-dressed [7, p. 153]; you are also a doctor and I am a doctor, who should I tell about this pain? [7, p. 141], Darling, snack is on you, wine is on you, snack is on you, I am also madly drunk of you, without drunk and snacks [22, p. 364] and etc.

d) Neither... nor repetitive conjunction: Neither I don't die nor you stretch out your hand, I burned, Karam don't disgrace me! [22, p. 146]; nor my father died nor my brother, I turn around the grave by lover love! [22, p. 133]; that's the bloody destiny, neither shah knows, nor Khan, nor bondman, Oh! [22, p. 107]; and etc.

e) Both... and repetitive conjunction: He both drinks, and fill the pan, he put the horses in the water and left. [22, p. 122]; He ate it both himself and distributed it to his friends [22, p. 132] and etc.

As can be seen from the samples, the repetitive conjunctions, with their possible options, played

a decisive role in the formation of texts, vividly reviving the subtle shades of thoughts and emotions, together with the units of speech they connected, creating the appropriate sound harmony by repeating twice, three or even four times within the text.

Text forming function of particle: "Particles "that reinforce the meaning of a sentence, such as grammatical means, expressiveness of the sentence, and parallel modality" [30, p. 455] although manifest themselves more in the semantic spheres, they also act as active participants in the creation of the form, although they appear in full semantic shades. Our researches show that, [is it, are they] particles perform the most activity in the text forming. These interrogative particles not only create questions in folklore texts, but also affect the forms of folklore patterns, directing poetic lines in a harmonious and musical direction. It mainly comes at the end of various words in folklore texts and regulates the form of the poetic example as well as its content. For example, the fact that the interrogative particle [is it, are they] appears in the same positions and in different positions in the texts with the morphological index of the first person paints the expressive intonation of the form hearts, i.e. rhymes, expands the sphere of influence of poetics: This split bends my stature, it makes me defamed in strict people, Did she say that, Karam comes and finds me? [22, p. 123]; Karam will say, who should I tell my grief, Do they care my rosebud grief? If I arrive at Arzurum, I will see my Asli, or priest took her and escaped? [22, p. 124] and etc. If we consider to the rhyme words I these samples, then we will see that, is grammar indicators in the beginning of is stature, – is name- is open-is grief- is Asli- is escape lexemes are almost identical at first glance. The particle "did" used in the structure of the verbs of *did he say*, *did he run*, *did he open* is interrogative particles and through these grammatical indicators, which perform different functions, the forms of poetic texts are formed in an attractive way, the flow of harmony is expanded, poetic harmony is intensified, and emphasis is placed on the words involving interrogative particles and in general, the interrogative particles "did" which is intensively used in folklore texts, is not given only for the purpose of answering the question, at the same time, it acts as the main spatial force that gives rise to art [32, p. 134]. It should also be noted that emphatic emphasis is of great importance in increasing the emotional impact of folklore texts, and the logical emphasis in artistic examples also arises through these interrogative particles. For instance: Is it possible to bear so much? Is it possible to be so sad? Is it possible

to endure so much pain? Is it possible to endure this breakup? [29, p. 200] and etc.

At some points in folklore texts, the particle “did” and the particle “or” coming in sequence, not only reinforces the interrogative, but also promotes poeticity. For instance: My God, did an angel create you, Are you an angel or a girl, Fairy? [21, p. 569]; you should have chaired the meeting today, or I should [21, p. 212] and etc. The Particle “also” play an important role in the formation of folklore patterns, and it is very important to correctly define their role in poeticization, to determine the points of stylistic use of these particles. In folklore texts, the particle “also” as well as speaking in the language of oral folklore, it serves to express attitude, emotion,

affirmation, regret and confession, criticism, protest and dissatisfaction, ridicule and indifference, in some cases, it also has a strong effect on the emotionality and expressiveness of the metaphors used in the texts and strengthens the poetics. For instance; [Aşığam, yaxşıyam da, yol gedər yaxşıya da, sənə də qurban olum, yanında yaxşıya da [31]; Lələyəm yaxşı yada, Düşübdü yaxşı yada. Sənə də qurban olum, A Günəş, Yaxşıya da [20, p. 25] və s.]

Conclusion. The study of the text-forming function of auxiliary parts of speech on the basis of folklore materials has great significance. Besides other lexical and grammatical layers of the language, auxiliary parts of speech are active in folklore texts, constitute the text and have more multifunctional properties.

References:

1. Alishanov Sh. Historical poetics and modern level of literary criticism. “The historical poetics of the Azerbaijani literature” II book, Baku, “Science”, 2006, 5–18 p.
2. Nabiyev A. Azerbaijani folk literature. Baku, “Apostroff”, 2014, 600 p.
3. Aliyev K. Style and system of styles. The ASU edition, Baku, 1985, 84 p.
4. Poetic hereditary of Abbasli F. Gurbani
5. Adilov M. Syntactic repetitions
6. Russian grammar. In the 2nd, volume 2, Syntax. M ; Science, 1980, 222 p.
7. Abdullayev K. Theoretical problems of Azerbaijani language syntax. Baku : Education, 1998.
8. Kazimov I. The essence of thoughts, ideas. “525th newspaper”, May 10, 2018
9. Anthology of Azerbaijani folklore. Baku, 1968.
10. Dictionary of literary terms. Compiled by: A. Mirahmadov. Baku, “Education”, 1978, 200 p.
11. Kazimov G. Grammar of the Azerbaijani language. Baku : “Science and education”, 2017, 930 p.
12. Afandiyev P. Azerbaijan folk literature. Baku : “Education”, 1981, 480 p.
13. Khalilov B. Morphology of modern Azerbaijani language. Part II, Baku, 2007.
14. Huseynova M. Linguistic and stylistic features of ashug and folk poets [on Daralayaz district], Baku, 2018, 423 p.
15. Damirchizada A. Stylistics of the Azerbaijani language. Azertadrisnashr [Azer teaching publication], Baku, 1962, 271 p.
16. Gurbanov A. Linguistic analysis of literary text. Baku: Education, 1968, 480 p.
17. Aktash Sherif. Style and problem in literature. Ankara, 2014, 110 p.
18. South Azerbaijan folklore, I part, Baku : 2013,
19. Samples of Tabriz folklore, part I, Baku, “Nurlan”, 2013.
20. Sari Ashug. Collector and compiler: A. Axundov. Baku, 1968, 62 p.
21. Mirzayev H. Daralayaz folklore. Baku, “Science” 2006, 501 p.
22. Azerbaijani love stories. Baku, “Science”, 1979.
23. Seyidov Y. Nasimi’s style. “Azerbaijan” publishing house, Baku, 1996, 269 p.
24. Hakimov M. Poetics of Ashug art. Baku, “Sada” publishing house, 2004, 609 p.
25. Huseynov M. Ashig Alasgar’s ocean of words. “Science and education”, Baku, 2017
26. Ashug Alasgar. Poems, legends, memories, Baku, “Chinar-chap”, 2003.
27. Anthology of South Azerbaijan literature, Volume II, Baku, “Science”, 1983, 580 p.
28. Ali G. Goycha gulu [epos]. Baku : 1995, 136 p.
29. Anthology of South Azerbaijan literature, Volume IV, Baku, “Science”, 1994, 404 p
30. Babayev A. Azerbaijani language and speech culture. Baku, “Science and education”, 2011, 620 p.
31. Pashayev S. Lala’s grave and himself. “Azerbaijan Youth” newspaper, January 15, 1976
32. Isayeva K. Postposition in modern Azerbaijani poetry. Baku, “Science”, 2009, 156 p.

**Оруджова Р. РОЛЬ ДОПОМІЖНИХ ЧАСТИН МОВИ У ФОРМУВАННІ
ФОЛЬКЛОРНОГО ТЕКСТУ**

«...утворення закономірностей і норми поетичної виразності — складний і тривалий процес» у фольклорних текстах і роль допоміжних частин мови у цьому процесі незаперечна. Коли ми говоримо про текстоутворюючу функцію допоміжних частин мови у фольклорних текстах, насамперед, залежно від змісту та призначення, барвистих поетичних можливостей цих мовних одиниць, особливостей фольклорного стилю, їх інтенсивності у фольклорному мовленні, а також діалектну транскрипцію та алітерацію. Коли мовознавець Р. Якобсон говорив про функціональні стилі, то поряд із завданнями розуміння, комунікативності, виразності, емоційності, провокації, безпосереднього спілкування він приділяв особливу увагу і поетичному завданню та інтерпретував її як окремий тип [3, р. 69].

Відзначається значна роль допоміжних частин мови фольклорних текстів у наданні цілісного рівня як за формою, так і за змістом, вони регулюють як внутрішню, так і зовнішню сторони тексту, роблять текст привабливішим, у зв'язку з чим роль допоміжних частин у статті всебічно пояснюється формуванням мови у тексті.

Вживання післялогу, як заявлено у функціях порівняння, окремо заявлено у кожному фольклорному тексті, і це відіграло основну роль формуванні фольклорного зразка. Взагалі наші спостереження показують, що тільки післялоги як і більш інтенсивно виявляються у художній функції, яка називається порівнянням, ніж у граматичній. Тим паче, що з повторенням цих аналогових післялогів, які у кінці віршових позицій, поезія стає активнішою, виявляється, що творець фольклору приділяє велику увагу і значенню реалізації художніх достоїнств.

Примітно також, що у деяких зразках фольклору, створених ашугами у жанрі гарайлі, більшу увагу привертає те, що післялог «as» виступає у ролі радифа.

Зрозуміло, що в кожному вірші гарайлі радифи тривали протягом усього вірша, крім четвертого рядка, і, таким чином, окрім позначення предмета, якому вони належали відповідно до своїх значень, вони ще належним чином виконували свою функцію текстоутворення.

Ключові слова: *текстоутворення, функція, фольклор, допоміжні частини мови.*

Rzayeva S.

Sumgayit State University

ABOUT THE UNIVERSAL EXPRESSION RESOURCES NEUROPHYSIOLOGICAL BASIS OF THE EMOTION CONCEPT IN AZERBAIJANI, ENGLISH AND RUSSIAN LANGUAGES (in the context of the limbic system role in the expression of emotions)

The object of research of the article is the verbalization resources of the concept of “emotion” in Azerbaijani, Russian and English languages. Subject-problem based on theoretical ideas investigated with reference to specific examples. In the semantic universal rank of the concept of “emotion” realized metaphorical transitions of cognition, neurophysiology, psychology, also carried out in the context of theoretical approaches to psycholinguistics. The choice of such a research method is due to the fact that the metaphorization of the concept of “emotion” in expressions is based on the description of psychosomatic effect created by emotions. There are different resources for verbalizing the concept of “Emotion” in different systematic languages.

The analysis of specific examples shows that expressions related to the concept of “emotion” in Russian, English and Azerbaijani languages created with reference to universal paralinguistic means and they have neurophysiological similarities with each other in terms of etymology.

It was concluded that although there are various resources in Azerbaijani, Russian and English for the verbalization of the concept of “emotion”, this process is basically among the resources of universal verbalization to be based on neurophysiological, psychosomatic, psycholinguistic, and paralinguistic resources too. Although these languages carry different mentalities, have common “emotion-generating” resources and this community provides universal mechanisms for the verbalization potential of the concept of “Emotion”. It means the activation of these universal mechanisms, despite there are national mental differences, in the process of verbalization of the concept of “Emotion” in Azerbaijani, English and Russian languages are various in form, but in the content are almost in the same expressions.

Key words: psychosomatic “Emotion”, concept, ethno mental, verbalization, limbic system, psycholinguistics

Introduction. It is known that metaphorical transitions, mechanisms of mutual conditioning between the parties of the metaphorical “implication chain” can be evaluated in the context of semantic universals and uniqueness. So, in the situations of semantic universality regardless of language, race, gender, religion, or even local religious denomination as well as the structure of the social hierarchy of the society to which it belongs to without taking into account the abundance (or minority) of inventory of material and spiritual goods, in general (universally) language carriers for the “human race”, metaphorical terms that may be valid for any individual come to the fore. In this regard, it is related to concepts that are universal, it means, those associated with colors that are far from linguacultural conditioning, health – disease, youth – old age, death – life, etc. can be noted the opposition to be based on such referring eternal dichotomies comparisons. Semantic uniqueness can be characterized by metaphorical coding mechanisms, “implication

chains” that are valid only for one language community. For example, the phrase “Drowning as Shamakhi drowns” which is “readable” only for native speakers of the Azerbaijani language has a negative semantic connotation, for other related Turkic languages, this expression has a semantic lacuna, it means, a semantic “gap” that cannot be adequately translated and has the status of a phraseology which meaning can be conveyed only through lexical explanation.

The verbalization resources of the concept of emotion can be distinguished in the most primitive plan, in the foreground plan within two groups; universal and unique. Among the universal resources related to the ways of generating emotions, as well as related to the etiology of the stress effect on emotional reactions especially comes to the fore in the universal metayage. Thus, not depending on emotional language, race, gender, social status and intellectual level formed in the same brain centers in all people, that is felt by the individual with psychosomatic connections in

the same direction, this in itself leads to the formation of metaphorical transitions of a psychosomatic nature. For example, such expressions “*bogazi duyunlemek*” in Azerbaijani Turkish, in Russian “*pochustvovat kom v qorle*” and in English “*a lump in the throat*” means fear and excitement and appeared on the basis of description of psychosomatic effect created by this or that emotion, and as naming the metaphorical of that emotion in all three languages, also are used for characterizing this or that aspects. Such facts, in turn, in the process of verbalizing the concept of emotion universal mechanisms of human cognition reveals that is required more detailed analysis. In this regard, in the context of semantic universals for analyzing the mechanisms of realization of the concept of emotion involvement of the latest achievements of cognition, neurophysiology, psychology, including psycholinguistics are necessary and appropriate.

According to many famous linguists: R. Langacker, C. Fillmore, R. Rudzka-Ostyn, A. Vejbitskaya the leading theorists of modern cognitive semantics, throughout their wide-ranging work focused on the analysis of the points of semantic universality and uniqueness. Thus, as noted in his famous study of “Semantic universals” and “Primitive thinking”, differences between various cultural groups, first of all the keywords to be based on the differences in the means of lexicalization of key concepts [Rakhiлина E.V. 1998: 280]. Thus, the differences means that one basic concept exists in one cultural group and does not take place in another and rather, it is based on the diversity of verbalization mechanisms of those basic concepts. A. Vejbitskaya emphasizes that “Fundamental differences between cultures, application of basic concepts, and the utilization of basic concepts due to differences in scale [2, p. 322]. In other words, according to the linguist, the semantic “space” of different languages is more important than the presence or absence of certain basic concepts, that means the presentation of “semantic primitives” in what format, in what form, in what “form” of ethnomental realization differs in its specificity. However, the linguist, who continues her analysis on the topic, emphasizes in his other research that exactly, semantic primitives, means that semantic base concepts are the cornerstone of the semantic system of any language, and these partnerships, formed on the basis of the common path of development of mankind, without semantic basic concepts, people from different cultures and languages will not be able to cross the walls of their “conceptual prisons”, so they would be helpless like desperate “prisoners” deprived of the opportunity for communication [2, p. 369]. Just

like semantic universality a situation that manifests a state of correlation in languages with different origins, as well as in different systemic world languages, not only created the conditions for the existence of common concepts, but in many cases made it possible for these concepts to refer to common verbalization mechanisms. At the root of A. Vejbitskaya’s “theory of semantic primitives” to be based on the fact that the purpose of semantics is to “reveal the structure of thought hidden behind the form of a foreign language” has the thought about the assumption that “semantic system” is ready in everyone’s mind: such a system means a set of elementary concepts that forms the basis of the emergence of more aggregates semantic complexes [4, p. 137–150]. Undoubtedly, in this universal system, which includes basic concepts, “implication chains” have a special place that encompass the expressive resources of our emotions. Thus, emotions, which are an organic and inseparable source of expression of human existence, presents in people with different worldviews, different genders, races, national identities, although they manifest in different ways and allow different emotional reactions to different objects to take place in there are definitely partnerships in the human brain, in the mechanisms of “preparation” in the higher nervous system, and “transmission” to the surrounding world. And these metayages, during the information metabolism of the human race, the modern “thinking man” (*Homo sapiens*) due to the neurophysiological features of cognitive mechanisms involved in mental activity has a certain inevitability of parallelism and common denominators. From this point of view, it is quite logical that cognitive science should be focused on research in this area. Thus, “cognitivism – in itself, namely, within the framework of human activity, is the science of perceiving, comprehending and mastering the knowledge of the surrounding world”. Linguists N.V. Nikolayeva, V.I. Sergeyev notes that “The science of cognitive linguistics on the perception of the thinking person (*homo sapiens*), together with other related fields, means cognitive psychology, cognitive philosophy, along with cognitive sociology, although included into the part of general cognition, analysis of human cognition mechanisms and in general, cognitive linguistics is still deciding on the periphery of anthropolinguistics” [5]. From this point of view, the “provincial position” of human cognition and consequently of cognitive linguistics, to be drawn from the periphery to more anterior positions, mechanisms of cognition, it means, the metaphorical implications that are universal, it is very important to study the general denominator,

the neurophysiological source of semantic transitions. It is known that “the formation of cognitive terminology, which played an important role in the formation of anthropological linguistics”, has played an exceptional role in the study of “...cognition, perception as the highest form of human mastery of the world around”. Thus, anthropological linguistics is a naive worldview, that follows the mechanisms of linguistic expression of “pre-scientific primitive thinking”, shed light on the history of formation of cognition process [6, p. 5]. It is on the basis of the realization of concepts in this evolutionary process, monitoring the formation of cognitive processes, can also strengthen the position of cognitive linguistics, and can direct its research mechanisms to more leading positions. From this point of view, the concept of “Emotion”, which is considered universal creates particular interest to follow the metaphorical transitions that take place in the rank of semantic universals. Thus, it is known that emotional reactions are controlled by decision centers in the human brain and refers to the reactions that take place against one or another stimulus from the surrounding world.

Research in the field of neurophysiology has revealed the leading brain centers that respond to emotions are located in the limbic system. Because the limbic system triggers vegetative reactions, emotional reactions and motivated behaviors are controlled from here [*The role of the limbic system*]. That is why in many languages of the world, the notion included in the concept of “emotion” common metaphorical passages are expressed by “implication chains”. On the other hand, in the context of the connection with semantic universality, we would also like to note that prototherms, also, naming mechanisms is belonged to the period of pre-scientific primitive thinking and the fact that metaphors belong to the common history of mankind within the concept of emotion made it inevitable that concepts related to the primitive worldview would find its place. Thus, the primitive worldview is used to metaphorically characterize the different emotional states: so in Azerbaijani Turkish “qan ağlamaq”, “qanı qaralmaq”, “çıtma vursan qanı çıxmaz”, “gözləri kəlləsinə çıxmaz”, “gözləri hədəqəsindən çıxmaz” (translation: “crying blood”, “feel upset”, “if you hit it, it won’t bleed”, “eyes go to the skull”, “eyes go out of socket”) and etc. compounds benefit from metaphors based on such vegetative reactions. As we will see in more detail later, such phraseologisms, which are universal and based on the metaphorization of psychosomatic state assessments took place in many languages of the world (and on the basis

of descriptions of similar vegetative reactions). And first of all, despite the realization of the phylogenetic process, all the languages of the world, regardless of the stage of development, in its semantic space (or, in A. Vezhbitsky’s terminology, in its “semantic universe”) clearly demonstrates that it is characterized by a large number of primitive worldviews. To clarify our opinion, whether in Azerbaijani, English or Russian let’s pay attention to the sentence “Güneş qalxdı” – “Güneş batdı”. Approximately in the same sense, in Russian: “Солнце взошло”, in literal translation means as “The sun rose”, “Солнце село” – “The sun sat down” but in English means as “The sun rose; The sun has set”. Modern astronomical data leaves no doubt in any average Azerbaijani, Russian or English that the Sun “rises” or “does not sit”. It is known that the Earth revolves around the Sun. However, in all three languages, as well as in dozens of developed world languages the rudiments of the primitive worldview guided are preserved by primitive world outlook. Verbalization of our topic, it means emotional reactions by universal metaphorical mechanisms, returning to the analysis of the points, we can note that the examples of metaphor we have already mentioned (“qan ağlamaq”, “qanı qaralmaq” and etc. “crying blood”, “darkening blood”, it means “complain bitterly”, “to be upset” and etc.) mastering the surrounding world from its primitive worldview filter is nothing more than the verbalization of the limbic system reactions of an ancient man.

Regarding the metaphors that are related to body language and have a universal character, we would first like to note that this group includes semantic connections that occur in phraseological units and metaphors with direct reference to limbic system reactions. For a fuller and broader range of research, in this context, there is a need to refer for research in the field of non-verbal language signs. Among them the analyzes of J. Navarro and M. Carlins create particular interest. According to J. Navarro and M. Carlins “... the limbic system is the main part we need to study when it comes to body language. The reason is that the limbic system means a part of the world that reflexes and immediately reacts unconsciously. In other words, the limbic system is the most accurate response to external information” [8, p. 45]. Theoretical research as well as experimental research that the reactions of this or that body language occur against the background of the corresponding emotional reactions and they cannot be consciously managed, as well as the fact that verbal metaphorisms contain emotionally paralinguistic mean that are

directly universal. So, body language that belongs to a person or simply a social group is one of the rare cases when emotional reactions can “appear” in a metaphorical format. Navarro and Carlins also note that “People think they have a single brain and value it as the backbone of their intelligence and talent. In fact, inside the human skull, there are three separate brains, each with a specific function and working together as a “command-control center.” They are united in a center that regulates every movement that our brain does. In 1952, well-known scientist Paul McLean described the human brain as a “reptile brain” and a “mammalian brain” (limbic system) and the “human brain” (neocortex) as a triune brain made up of three parts” [6, p. 43] (limbic system) and the “human brain” (neocortex) as a triune brain made up of three parts” [6, p. 43]. In other words, although we as *homo sapiens*, express our emotions through the neocortex (“human brain”) try to curb, regulate, most of our body language reactions are beyond our conscious control, that is, the limbic system (“mammalian brain”) is “under the control.” It is known that according to Kennon-Bard theory, the “Papes Circle” is in the brain of “center” of our emotions. Namely, James Papes is not the whole brain center, he later proved that the “circle” associated with his name and was responsible for our emotions. And it knowns, that the vast majority of this “circle”, namely covers the area of the limbic system [9, p. 128]. With our sudden sensory reactions, that by the reactions of our sensory organs we “capture” ourselves, or more precisely, our emotional state. Because this point has attracted people’s attention throughout the development of mankind referring to uncontrollable body reactions in different languages and presenting a characterization of emotional states:

Within the microconcept sadness: in Azerbaijani: “mıs-mırıq sallamaq”, “mıs-mırığı yerlə getmək” and etc.; Within the framework of the microconcept “Təəcüb” mikrokonsepti çərçivəsində: “gözü alacalanmaq”, “gözü kəlləsinə çıxmaq”, “gözü hədəqəsindən çıxmaq”; “gözü bərələ qalmaq”; “göz bərəltmək // bax göz ağartmaq” [10; 395]; gözləri bərələ qalmaq (təəcüblənmək) – to be shocked / to open one’s eyes / to widen one’s eyes on seeing someone or smth. / someone’s eyes are nearly popping out of his (her) head / to stare wide-eyed at someone or smth. / to raise one’s eyebrows – (с)делать большие глаза/сделать круглые глаза/ глаза на шесть копеек/ смотреть большими глазами (выражать крайнее удивление, недоумение) [10, p. 395]; gözlərini bərəltmək – to gape at someone or smth. / to stare at someone or smth. with bulging eyes / to open one’s

eyes wide / to stare goggle-eyed (to goggle at someone or smth.) – вытаращить зенки / выкатывать (выкатить) глаза (выпучить глаза) [10, p. 397]; In Azerbaijani Turkish: within the microconcept of the emotion of dissatisfaction: ağzını əymək, ağziyəri olmaq, in English: to be on bad terms / to be not on speaking terms (to be displeased). In Azerbaijani Turkish: qaşqabağını tökmək / qaşqabağını sallamaq, in English: to put one’s lips / to be in a pet / to take the pat / to be in the pouts / to puff up one’s cheeks / to make a sulky face; in Russian: надуть губы / надуть щёки [10, p. 541]; фыркать под нос, (брюзжать, сердиться, выражая недовольство чем-л.) [Dictionary of the Russian language, 1999]; within the microcontext of anger in Azerbaijani Turkish: dişini dişinə qıcamaq in English: to bear a grudge against someone / to nurse a grudge against someone / to owe a grudge against someone / to bear someone ill-will / to have a down on someone, in Russian: вострить зубы / иметь зуб (на кого-либо) [10, p. 297];

Within the framework of the cumulative micro concept of dissatisfaction-indifference-resentment in Azerbaijani Turkish: dilucu danışmaq; ağzının ucuyla danışmaq, in English: to speak with the tip of his mouth; in Azerbaijani Turkish: üz-gözünü // üzünü turşutmaq, in English: to put a bad face on the matter / to make a sour face / to make a wry face, in Russian: делать кислую мину [10, p. 782].

The analysis of concrete examples shows that these or other expressions are based on universal paralinguistic clearly demonstrates that it has neurophysiological partnerships in terms of emiology. For example, in the Azerbaijani language: gözləri bərələ qalmaq, gözləri kəlləsinə çıxmaq, gözləri hədəqəsindən çıxmaq, in Russian: глаза полезли на лоб, глаза вылезли из орбит;; in English: eyes pop out // eyes pop out of one’s head (used to say that someone looks very surprised, amazed, shocked, etc. His eyes were popping out of his head with astonishment when he saw how big it was!) [15] and so on. the emotional reaction of such expressions to the moment of human surprise, fear, astonishment refers to neurophysiological conditioning. That is, in many cases, these emotions are involuntary, accompanied by those psychosomatic reactions and in turn, has led to assessments among paralinguistic tools (methods of expressing body language). For example, in the book “Body Language” by Alan and Barbara Pease’s we read: “Depending on our attitude and mood, our eyeballs come in different sizes throughout the day. For example, an excited man’s eyes can be four times bigger than usual (“Eyes

widened cause of excitement.” The baby of a negative and angry person, on the contrary, becomes smaller. If we describe such a person, we can say that “his eyes are like the eyes of a snake” [11, p. 189]. By the way, we would like to say something about the last point. The expression “to be blinking” in the Azerbaijani language appeared on the basis of a metaphorical description of that negative reaction. It is known that the word “blinking” means as “coward” in our language: Take care of Alasgar for not growing as a coward (V. Nasib) [12, p. 97]. Let’s look at another examples: Forced involvement of people in personality worship and labor has led to the emergence of stereotypes that our people are submissive and blind. [11, p. 20]; I lost my fear when it turned to dust. I hate this wrinkled, sour, feeling like a question mark. It does not allow a person to live in the blink of an eye [14, p. 20].

“Eyes pop out of one’s head” returning to the analysis of the etiology of type expressions, let’s note that Alan and Barabara Piz mentioned that paralinguistic study eyebrow-raising gesture “observed in all over the world”, they even emphasized that it was a gesture characteristic of monkeys’ communication with biosymbols. Researchers fear, surprise and in certain situations this gesture (at the moment of sudden encounter) claimed to be able to express surprising joy [11, p. 195–196]. We also read in the explanatory dictionary of Azerbaijani Turkish: “Gözü (gözləri) kəlləsinə çıxmaq // Gözləri hədəqəsindən çıxmaq – *to be furious, to be angry; to be overly surprised, astonished*. [15, p. 178]. A similar explanation is found in Russian and English dictionaries. In Russian: глаза на лоб лезут, полезли – Eyes pull out (from strong surprise)... expression of extreme surprise [16], in English: your eyes pop out of your head – a way of describing the way you look when you are extremely surprised to see something or someone [17].

Let’s look at examples. In Azerbaijani: Bir dəfə bir avropalı dostuma dedim ki, toyuma 400 adam çağırırdıq, gözü kəlləsinə çıxdı. Niyə bu qədər adam? [18]; Birdən lap yaxından arvadın çox sakit, titrək səsinə eşitdim: “Bu nədi, ay Əlfi?” – heyrdəndən yazığın gözü hədəqəsindən çıxmışdı (Əlfi Qasimov) [19]; In English: If your eyes pop out of your head, it describes the look of complete surprise on your face when you see someone or something that is very unusual or surprising. ... When John asked Jane to marry him and gave her a diamond ring, her eyes popped out of her head: it was completely unexpected [20]; in Russian: Глаза лезут на лоб от дизайна этих вещей [21]; Ее водитель с хохотом

ко мне подходит, говорит: «У мужика глаза на лоб полезли: «Там баба за рулем!» [22].

Positions of development of these expressions, as well as lexical units with similar content in the context in which they are used (for example, surprise, nervousness, fear, etc.) “contextual connection” leaves no doubt that they belong to the concept of emotion: Fironun əsəbdən gözləri hədəqəsindən çıxmaq dərəcəsinə gəlmişdi. (Pharaoh’s eyes popped out of his head) [23]; Balıq elə təəcübləndi ki, az qaldı gözləri hədəqəsindən çıxa. (The fish was so surprised that they almost were shocked) [24]; Бывает, что глаза лезут на лоб и от страха. (From fear the eyes turn out and go out of forehead). (Yani, A.)

As it can be seen, since many emotional reactions are universal in nature, even in the most diverse genealogies and languages of different systems, there are undeniable commonalities in the metaphorical characterization of those emotions. In connection with the realization of emotionality in language in recent years and also in connection with the mechanisms of verbalization of the concept of emotion in the concept of this or that language the research has entered to a new stage of quality. The intensity observed in this field of research is directly related to linguistic thinking has emerged as a logical consequence of the fundamental changes that have taken place in recent decades. When we look at the history of the study of emotions in linguistics, at this time among the fields of linguistics in its modern state the emotiology established on an equal footing we can see that the history of its formation is quite fleeting.

According to many researchers, the number of basic emotions is basically seven: 1) Joy / Satisfaction; 2) Surprise; 3) Anger /Rage /Fury; 4) Disgust; 5) Hate; 6) Fear; 7) Grief/Sadness; Because some emotions involve an emotional-cognitive assessment of a person’s activities and behavior in society know that they are not included in the basic emotions that this has led to controversy as to whether they are or are not interested in relevant linguistic research.

Conclusion: It turns out that there are different resources for verbalizing the concept of “Emotion” in different systematic languages. Among the universal verbalization resources of the concept of “emotion” resources of neurophysiological, psychosomatic, psycholinguistic, as well as paralinguistic nature come to the fore. Thus, regardless of language, religion, race, social group and gender, there are “emotion-generating” resources that people have in common. These resources are linked to the limbic system, which has evolved in the process of phylogeny. Exactly that

metayage the verbalization potential of the concept of “emotion” provides universal mechanisms. Research in the field of neurophysiology showed that the leading brain centers that respond to emotions are located in the limbic system. The limbic system is the part that responds to the surrounding world with reflexes and immediately, unconsciously. Of course, this reaction manifests itself in different forms in humans, this leads to the emergence of new expressions and concepts in the language. For example, in the language landscape of the English people emotionality, because the crazy expression of emotions is met with serious criticism here in the peripheral zone of the microconcepts “Love”, “Hate”, “Fear”, “Anger”, “Sadness”/

“sorrow”/ “grief”, and it is inevitable that it will be limited by the micro-concept of “shame”/“shyness”. That is, for the bearer of the English mentality during the expression of any feeling belonging to this emotional sphere consideration of the shame-shyness factors are necessary and inevitable.

The conclusion of the study is that the semantic field created by the concept of “emotion” is due to mental carriage even if they differ significantly from each other they have common features and this metayage is made up of expressions that are different in form and almost identical in content. In the presented article we have tried to clarify this with the theoretical opinions of various linguists and various examples.

References:

1. Rakhilina E.V. (1998) Cognitive semantics: History. Personnel. Ideas. Results // Semiotics and computer science. Issue. 36, M. : “Russian dictionaries”, p. 274–323.
2. Vejbitskaya A. (1996) Semantic universals and “primitive thinking” // Vejbitskaya A. Language. Culture. Cognition., M., p. 291–325.
3. Vejbitskaya A. (1999) Semantic universals and description of languages, M. : “Languages of Slavic culture”, 780 pp.
4. Vejbitskaya A. 1983. From the book “Semantic Primitives”. Introduction // Semiotika / Ed. Yu. S. Stepanova, M. : “Rainbow”, C. 137–150.
5. Nikolaeva N.V., Sergeev V.I. Cognitive linguistics, human cognition and zoomorphic metaphors. *Cyber Leninka*,. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/kognitivnaya-lingvistika-chelovecheskaya-kognitsiya-i-zoomorficheskie-metafory>
6. Grinev-Grinevich S.V., Sorokina E.A. (2014, November 5) Language as a means of studying human cognition and evolution (to the 10th anniversary of the appearance of anthropo-linguistics) // Vestnik MGOU. Series “Linguistics”, P. 12–25.
7. The role of the limbic system of the brain in motivations. *HELPIKS. ORG*. Retrieved from <https://helpiks.org/2-22066.html>
8. Navarro J., Carls M. (2018) Body language/ Baku : “Khan” publishing house, 328 p.
9. Bloom F., Lazerson A. (1988) Hofstadter L. Brain, mind and behavior: Trans. from English, M. : Mir, 1988. 248 pp.
10. Veliyeva N.Ch. (2006) Azerbaijani-Russian-English phraseological dictionary, Baku : Nurlan, 863 pp.
11. Pease A., Pease B. (2016) Body language / R. Rashidgizi; edit. J. Abbasova Baku: “Ganun” publishing house (in the Azerbaijani language).
12. Guliyeva K. (2019) Dialectisms in fiction. Baku, “Elm ve Tehsil”.
13. Ramazanli, J. (2019, November 20). Why did Cem Yilmaz bow? *Kulturaz.az*. Retrieved from <http://kultura.az/news/201408190135341742>
14. Vahid, T. (2017, February 20) I am a grain of dust. // *Azerbaijan Writers' Union*. Retrieved from <http://www.azyb.az/index.php/literature/post/260>
15. Explanatory dictionary of the Azerbaijani language. (1983) In IV volume, III volume, Baku, “Elm” publishing house.
16. Phraseological dictionary of the Russian literary language. (2008) M. : Astrel, AST.
17. A. I. Fedorov, *academic.ru*. Retrieved from. <https://phraseology.academic.ru/Cambridge> Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus <https://dictionary.cambridge.org/>
18. Why did I get married? (2014, October 17) *Kulis.az* Retrieved from // <https://kulis.az/news/10459>
19. How they bribed a famous writer. (2027, April 23) *kulis.az*. Retrieved from <https://kulis.az/xeber/tarix/xeber-12972>
20. To pop your head out (2013, March, 19) *BBC*. Retrieved from https://www.bbc.co.uk/worldservice/learnin-genglish/language/2013/03/130319_todays_phrase_to_pop_your_head_out.shtml
21. Eyes pop out of head, from the design of these objects. *Тю у уо*. Retrieved from <http://tyisho.com/glaza-lezut-na-lob-ot-dizajna-etih-veshhej/>
22. Isaeva, I. (2019, July 20) The man's eyes popped out of his head: “There's a woman behind the wheel!” – Tatyana Ivanova about working as a bus driver. *Samara newspaper*. Retrieved from <https://sgpress.ru/news/144593>

23. The Prophet Moses. Religion and theology. (2016, May 1) *kayzen.az*. Retrieved from <https://kayzen.az/blog/din/1934/musa-pey%C4%9F%C9%99mb%C9%99r-v%C9%99-firon.html>

24. Nagiyeva, M. (2018, September 5) Arrogant fox. *Children's Unity Portal*. Retrieved from <http://portal.azertag.az/en/node/7724>

25. Yani, A. Whose eyes willingly pip out of the head. *Проза. ру*. Retrieved from <https://www.proza.ru/2013/12/03/148>

Рзаєва С. ЩОДО УНІВЕРСАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ НЕЙРОФІЗІОЛОГІЧНОЇ ОСНОВИ КОНЦЕПТУ «ЕМОЦІЯ» В АЗЕРБАЙДЖАНСЬКІЙ, РОСІЙСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ (у контексті ролі лімбічної системи у вираженні емоцій)

Об'єктом дослідження статті є засоби вербалізації концепту «емоція» в азербайджанській, російській та англійській мовах. Тема-проблема, заснована на теоретичних уявленнях, вивчена на конкретних прикладах. У семантичному загальнолюдському рангу поняття «емоція» реалізуються метафоричні переходи пізнання, нейрофізіології, психології, які також здійснюються в контексті теоретичних підходів психолінгвістики. Вибір такого методу дослідження обумовлений тим, що метафоризація поняття «емоція» у виразах ґрунтується на описі психосоматичного впливу, створюваного емоціями. Існують різні ресурси для вербалізації поняття «емоція» у різних систематичних мовах.

Аналіз конкретних прикладів показує, що вирази, що стосуються поняття «емоція», у російській, англійській та азербайджанській мовах створені з прив'язкою до універсальним паралінгвістичних засобів і мають нейрофізіологічну схожість один з одним у плані етимології.

Зроблено висновок про те, що хоча для вербалізації концепту «емоція» існують різні ресурси азербайджанською, російською та англійською мовами, цей процес в основному відноситься до ресурсів універсальної вербалізації, заснованих також на нейрофізіологічних, психосоматичних, психолінгвістичних та паралінгвістичних ресурсах. Хоча ці мови несуть різну ментальність, мають спільні «емоційно-породжуючі» ресурси, і ця спільність забезпечує універсальні механізми вербалізації потенціалу концепту «Емоція». Це означає активацію цих універсальних механізмів, незважаючи на наявність національних ментальних відмінностей у процесі вербалізації поняття «Емоція» в азербайджанській, англійській та російській мовах різні за формою, але за змістом майже збігаються, одні й самі висловлювання.

Ключові слова: психосоматика «Емоція», концепт, етноментал, вербалізація, лімбічна система, психолінгвістика.

Seyidzada L. E.

Azerbaijan University of Languages

DIFFERENCES OF SLANG FROM DIALECTS, VULGARISMS AND COLLOQUIAL LANGUAGE

Slang is a very interesting concept that generally exists in any language. In particular, this layer of the lexical system of the language is very actively expanding in modern times, we would say that it is becoming more widespread among young people and new ones are being formed. This is especially due to the fact that many of the restrictions that have existed so far in public and private life have been removed, and therefore it manifests itself in language, people are able to express their views. In some cases, it seems that the use of slang is due to illiteracy, but in fact this is not the case. Slangs, as a rule, differ significantly from the norm of literary language. Of course, this is not always the case. It is the first to react to every event and change in society and is able to assimilate them, and therefore slangs are more popular among young people. Slang is distinguished from dialects and dialects by its vocabulary. The words in its lexical system are mainly divided into three groups: a) words taken from another language; b) specially installed words; c) words with changed meaning, etc. Words in slang are unusual. This feature enhances the listener's sense of expressiveness and expressiveness. As a result, there is an opportunity to spread. Elements of slang are rapidly spreading and used in the art world, albeit by a small number of people. Slang is not the same in all nations. Thus, in many nations it is weak, and in some nations it is strong. For example, slang related to hunting and trade was widespread in Russian until the beginning of the 20th century. The origin, formation and development of slangs, as well as tracking their transformation into literary language over time, researching their cognitive relationship, summarizing these ideas, classifying slang, studying their origin and use from a social and functional point of view can be considered a scientific innovation of our research.

Key words: slang, vulgarism, social dialects, colloquial language, communication, meaning, hide.

Introduction. As part of the national language, it includes colloquial language, dialect, and slang. They differ significantly in scope, nature, character and quality. For example, while dialectal speech units can be found in all areas of the national language, dialect elements can be found only in the dialect to which it belongs, and so on [19, p. 147].

A.M. Babayev [2] describes slang as following: "Slang is a means of artificial communication used to hide an idea based on one or more language materials from others. It is developed by a certain group and is also understood by them. Slang or the use of it can have several purposes:

- 1) to hide his ugly fears from others (in society);
- 2) to explain each other with covered jargons – to explain something (in prisons);
- 3) to artificially separate from others (to demonstrate aristocracy) [7, p. 346].

He (A.M. Babayev) formulated I.R. Galpern's opinions on slangs as following: "There are a group of words in the non-literary dictionary of the English language called slangisms. It is the recognition of a group of words in each language that one group uses to keep them secret from another social group.

They are usually caused by the use of old words in new meanings. The traditional meaning of these words is abstract, but the new meaning used is important [7, p. 110].

Other researchers have said the same thing about slang. It is necessary to mention that no matter how close they are different too. Slang, as noted, occurs in the speech of different social and professional groups of people, and in linguistic literature it is sometimes called slang.

The actuality of the subject. It is clear from the linguistic literature that W.F. von Humboldt once emphasized that "language always develops with people, and a person understands himself/herself not in any other way, but in another word. When it comes to the social nature of language, it is understood as a national nature". W.F. von Humboldt also noted that although language is associated with the activities of the people and their thinking, it also has its specificity and independence, its stability. The process of speech and language are interrelated, but not the same. The form of language is constant, but its formation is different. Language is a form and nothing more than a form [8, p. 27].

Research methods. The research cover the following methods: descriptive method to reveal the legitimacy of the metaphorical nomination to perform a certain function through the analysis and synthesis of factual material, generalization, comparison and observation; Cognitive modeling, as well as semantic-syntactic analysis of slang used metaphorically, as well as contextual analysis methods.

Discussion. I.V. Arnold divides slangs into two groups according to the field of application: *general slang* and *special slang*. General slang is that do not belong to any social or professional group, and special slang is slang words in the speech of teenagers, university students, schoolchildren. This group also includes slang words used by the Air Force, footballers, sailors and others. Continuing his views, I.V. Arnold emphasizes that Schweitzer believes that both slangs belong to this group of words.

He thinks that it makes more sense to distinguish slang from slang. The difference is that while slang has an expressive function, slang also has secrecy. There is a regular motivation in slang words. For example, *cradle-snather* – *an old man who marries or courts a much younger woman* – “qoca kişinin cavan qadınla evlənməsi və yaxud ona pərəstiş etməsi”; *belly-robber* – *the head of a military canteen* – “hərbi yeməxananın başçısı”, *window-shopping-feasting* *one’s eyes on the goods displayed in the shops, without buying anything* – “vitrinə qoyulmuş şeylərə baxma/ tamaşa etmə (maraq xatirinə, almaq üçün yox)”.

On the contrary, slang words have no motivation. *Rap-kill*, *shiv-knife*, *book-alif sence*, etc. [1, p. 230].

Speaking about slang, N.Ch. Valiyeva emphasizes that slang words appear in informal conversations of professional or social groups and they are divided into two groups.

The first of them is the professional naming of objects and processes, for example, picture show – it has nothing to do with cinema, but according to the military concept, its official name means battle. Another group is the naming of non-professional objects, events, phenomena and processes. For example, *big gun-important person* is used as an important person. Each professional group creates its own slang. We can distinguish the slang of students, musicians, lawyers, soldiers and others [13, p. 59].

Based on the ideas of Bethany K. Dumas and J. Lighter, N.Ch. Valiyeva claims that if two of the following conditions are met, then it is a «real slang». In order not to violate these conditions, we consider it important to keep the idea as it is in the original:

1) *it lowers if temporarily, “the dignity of formal or serious speech or writing”, in other words, it is likely to be considered in those contexts a “glaring misuse of register”;*

2) *its use implies that the user is familiar with whatever is referred to, or with a group of people who are familiar with it and use the term;*

3) *it’s taboo term in ordinary discourse with people of a higher social status or greater responsibility;*

4) *it replaces “a well-known conventional synonym”, this is done primarily to avoid discomfort caused by the conventional synonym or discomfort or annoyance caused by having to elaborate further [13, s. 61].*

Here we have talked about the definition and use of some aspects of slang and slang by different linguists. In addition, there are vulgar words or vulgarisms, dialects, colloquialisms, about which linguists and researchers have expressed valuable opinions at different times. After digging into those ideas, we will try to visualize how these word groups are used in fiction. *Vulgar* – *not having or showing good taste, not polite, elegant or well behaved* [12, s. 1450] – not having good taste or showing no pleasure, not being polite, elegant or well-behaved.

Vulgar – *indecent, a vulgar joke/offensive to one’s finer feelings, a vulgar display of riches/of or characteristic of the common people, a vulgar superstition// normally accepted, most common, take the word in its vulgar connotation/(of speech) vernacular.*

We have seen what vulgar words mean in two explanatory dictionaries. The researchers’ conclusions are almost identical, and we can summarize them in general terms. Vulgar words are not naturally widely used in literary language. They include obscene language, in some cases swearing, obscene language, cursing, and so on. Vulgar words and expressions form the lowest level of any language.

Talking about vulgar words, N.Ch. Valiyeva divides them into two groups: *lexical vulgarisms* and *stylistic vulgarisms*. Lexical vulgarisms include words that are not used in civil society. N.Ch. Valiyeva’s stylistic vulgarisms are a kind of humiliating, insulting use of words or phrases. As an example, N.Ch. Valiyeva shows the following expressions: “*old bean*” – *an old man* – qoca adam (qoca paxla); *smeller-nose* – burun; “*pay dirt*” – *money and the like* – uğurlu nəticə [13, p. 67].

Speaking of substitutions, L. Bloomfield writes that the English slang word “*beat it*” – qaç get, ehtiyatlı ol, “*he hot footed it home*” – o evə qaçdı, “*let her go*” – qoy getsin. Biz *they* əvəzliyindən iş-hərəkətin icraçılarına işarə edərkən istifadə edirik:

"*They say Smith is doing well*" – deyirlər ki, Smit yaxşı iş görür. The most common feature of such forms is that the pseudo-imperson form is used as an informal executor of a certain pronoun [4, p. 247].

Analyses. Whether substitute or standard English in general, L.Bloomfield notes that standard forms of English are used in schools, churches, and all official public discourses, courts, and legislatures. Both standard and non-standard English speakers agree that Standard English is «good» or «correct» English, while non-standard English is «bad» or «incorrect», «vulgar» and even «non-English». Those who speak Standard English do not find it difficult to learn a non-standard language, but many non-standard English speakers try to use standard forms [4, p. 54].

Continuing his thoughts, L. Bloomfield emphasizes that there are small differences within the standard English language itself. In this case, different forms are still considered high and low. For example, in words such as *laugh* – gülmək, *half* – yarısı, *bath* – vanna, *dance* – rəqs, *can't* – bilmirəm, a person who pronounces «ah» (as in the word father) instead of the usual «a» (as in the word man). Chicago is said to speak in a «more aristocratic» form of English. However, people's attitudes differ on such issues [4, p. 55].

As can be seen, non-standard English is studied not only at the lexical level, but also at the phonetic level, and we believe that L. Bloomfield's services in this matter are great. Earlier, when we talked about substitution, we also touched on that issue.

The simplest way to describe the phonetic structure of a language is to show non-syllable phonemes or groups of non-syllable phonemes, each phoneme appearing in three possible positions, in front of the first syllable phoneme of other sentences and at the end after the phoneme of the last syllable and in the middle of the phonemes of the middle syllable [4, p. 120].

In addition to mentioning other aspects, what is needed for our research is that in the next stream of his thoughts, L.Bloomfield shows that, for example, *minx* – həyasız (slenq forması jinxed [jɪŋkst] – bədbinlik gətirmək, where /it/ is finally added: other postfinal [p] second final dimension [m]. For example, *glimpse* – ötürü nəzəri salmaq *tempt* – tovlamaq [4, p. 124].

In linguistic literature as a whole, it is somewhat accepted that vulgarism is considered an ethically and aesthetically inferior word. We believe that this is due to the fact that vulgarisms originated in the deepest layers of language, at a time when society was just being formed, and it is no coincidence that

at a certain stage of society's development, some of them were valued as taboo words and expressions.

It is quite right that in the linguistic literature, researchers do not equate vulgarism with kent, slang or dialect, they consider it an ancient component of the vocabulary of the language (in our version, English).

In addition to vulgar words, there are various professionalisms and colloquialisms in English (they are also called colloquialism).

What makes us think is how these words express themselves in fiction. There are not many of them in explanatory dictionaries, as well as in special dictionaries. In view of all this, we dedicate the next part of this subsection to the study of slang, slang, professional words, as well as colloquialisms within the text on the basis of factual materials. We think this would be more accurate and important. The following examples may illustrate our point of view:

"*How long's this coop been a dinge joint?*" *the big man demanded gruffly. Says which?*

The big man made a first into which his whisky sour glass melted almost out of sight [6, s. 14].

"*Nə vaxtdan bu toyuq hininə bənzər belədir?*" *böyük adam qaba, xırıltılı səslə tələb etdi. Nə dedin?*

Böyük adamın yumruğu içində viski stəkanı sanki əriyib ətrafa yayıldı.

In this context, "*says which?*" designed as slang, it is an expression that does not conform to any linguistic norm, because it has no question sentence structure or command sentence, but with the help of cognition and motivation it is possible to understand that if a person demands something arrogantly, angrily and rudely, the other party is natural. «What did you say?» It is not difficult to understand exactly what happens in communication when that rude, big man naturally gets angry and in this context gives the glass of whiskey in his hand as «melted almost out of sight». Examples:

He grinned back then a flat white grin without meaning "whisky sour", he told the barmam. "Shake them fleas out a your pants. Service" [6, p. 15].

O cavab olaraq gülümsədi, dişlərini mənasız yerə ağartdı. Kokteyl barmenə dedi. Hərəkət elə, xidmət.

The "*shake them fleas out a your pants*" movement used in this context is how it becomes our language. In fact, the meanings of the words used in this slang are completely different, but when the word «shake» has the concept of stirring something, and the previous expression «cocktail» order, there is a general notion that the service worker must work quickly, and if ordered, the service In the previous sentence, a meaningless smile is

mentioned, and logically, the ordering person used «your pants» in the expression due to the slow movement of the bartender, which means that the bartender working in this field should not smile in vain and perform the service.

Other examples:

“There aint nothing left of the joint” he complained. They was a little stage and band and cure little rooms where a que could have fun. Velna did some warbling. A redhead she was. Cute as face pants. We was to of been married. When they hung the frame on me [6, p. 15]. (“İçkixanada heç bir əlamət qalmayıb”, o şikayətləndi. Orada balaca səhnə, cazibəli balaca otaqlar vardı, cavan oğlan (gülməli geyinən) məzhəkə düzəldərdi. Velna cəh-cəh vurardı, o qırmızıbaş bir adam idi. Haşiyələnmiş cazibəli tuman. Biz belə olmalıydıq. Onlar mənim boynuma yıxdılar (evlənən zaman).

In this passage, «we were to have been» actually means «we were to have been» and we have translated it as we should be, and this expression refers directly to the spoken language. The authors note that it is possible to divide the systematic semantic connection into two groups with codified words when talking about words, expressions and studying their analogues. The first group (related and free) is analogous, the second group is universal (related and free), and the analogous group of word units is synonymous with the literary language standard. In explanatory dictionaries, their meaning is given by stylistically marked (marked) synonyms (for example, *cabbage-money* in English, *капуста-деньги* in Russian, *kələm-pul* in Azerbaijani). Dialectal words belonging to the *Univerb* group are not synonymous in literary language standards. Accordingly, in explanatory dictionaries they are interpreted by description or have an encyclopedic character (in English *lifer* = *a prisoner serving a life sentence*, in Azerbaijani – *günü uzadılmış – məktəbdə günü uzadılmış qrup şagirdləri*) [3, p. 84].

As we have seen, the expression dialectal words in the example we quote from fiction has a synonym in standard literary language, as we have emphasized: *We was to of been – we were to have been*. In that passage, the expression they hang the frame on me is slang. The word «married» came before the expression, in fact, it would be easier to understand if the phrase «when married» was followed by slang, but here the issue becomes a bit more complicated after the change of words, and «hung frame» on the other hand. Through cognition, as well as a result of motivation, the meaning of that slang is understood as if they put it on my neck.

When we pay attention to the next continuation of that piece of text, we see the use of slang again. Let us look at the examples:

I took my second whisky sour. I was beginning to have enough of the adventure. “What frame?” I asked.

“Where your figure I been them eight years I said about?”

Catching butterflies.

He proved his chest with forefinger like a banana. “In the caboose”. Mallow is the name. They call me Moose Malloy, on the account of I’m large. The Great Bend bank job. Forty grand. Solo job [6, p. 15].

It is clear from the general spirit of the text that this is what we are talking about. In the center, they put a «frame» around my neck, and in the previous piece, «catching butterflies» – catching a butterfly, and «forefinger like a banana» – the index finger like a banana, followed by «In the caboose» – in prison. It ensures that the slang is understood as a logical result. For example:

No, darling, this is on me. And Mr. Dwight, of course. (Xeyir, əzizim, bu mənlilikir və Mr. Dvayt, əlbəttə).

This is on me – I’ll pay the bill – Hesabı mən ödəyəcəm – it’s colloquialism as it’s easy to understand.

Each layer in the language has a certain stylistic function, which is recorded in the lexicographic materials as a functional-stylistic feature. In addition to the above, there are dialect words that have the status of a microsystem, and this microsystem includes social dialects, slang, corporate and professional jargon, semi-dialects of urban dwellers «skauz», non-literary words and their division. Phonetically, grammatically, lexically it is «correctly used in the language of literary illiterate or illiterate people.

“Spare me a minute”, he asked. “I’ve been bird dogging” all over the place, trying to track you down. Pearce had to leave early and I want you to write the last Elixircol commercial”.

The phrase «bird dogging» underlined in this passage is in fact a slang used instead of «hunting for», and the author used such a stylistic tool to make sure that not everyone understood something, depending on the context, and that the slang performed a certain function.

The small economy size (business with the bottle) costs seventy five dollars and the giant family bottle comes at two hundred and twenty. It’s a lot of scratch. God knows, but these are inflationary times and who in put a price on youth? (John Cheeve). (Kiçik iqtisadiyyatın (butulka biznesi) dəyəri

75 dollar təşkil etdiyi halda böyük (nəhəng) butulka ailəsində bu rəqəm iki yüz iyirmi ilə hesablanır. Bu böyük (çoşlu) puldur. Allah bilir ki, belə şişirtmə vaxtda kim gəncliyə qiymət qoya bilər?)

It was clear from the translation of the context that It's a lot of scratch – the rest (lots) of money, because the fact that the small business is seventy-five dollars and the big business is two hundred and twenty dollars (in the bottle business) made sense in the translation. For example:

"What a pity" said the dragon. "So that was the secret. It doesn't seem quite sporting to me, all this magic stuff, you know. Not cricket, as we used to say when I was a little dragon: but after all, that's a matter of opinion". ("Təəssüf" əjdaha dedi. "Beləliklə o məxfi idi. Siz bilirsiniz ki, bütün bu sehirli təzyiqlər mənə təsir etmir. Haqsızlıq (doğru olmayan), balaca əjdaha olanda işlədiyim ifadə kimi: bütün bunlardan sonra bu fikrin münasibətin məsələsidir").

«Not cricket» used in context is colloquialism, and it means that injustice, as we translate, is not true, because the sentence that followed was to some extent one of the expressions used by that person in his childhood, because he compares himself to a dragon. We believe that from a linguistic point of view, this colloquialism has both motivation and cognition due to the situation, so that the transmitted information is completely understood by the recipient of the information, so that colloquialism was able to perform a certain stylistic function.

In another passage, we think it would be appropriate to consider the development of both slang and colloquialism. For example:

"That's a nice idea", said the hunter. "But how many of us have that much sense? Most of us don't have brains enough to leave a party when the gin runs out. We hang around".

"We hang around" I said, and "what a shame".

We ordered some more beer.

The hunter drank half the glass and wiped his mouth.

"So what can you do about wrong graves?" he said.

"Treat them as if they didn't exist", I said. "And maybe they'd go away, like a bad dream".

The hunter laughed once, a kind of cry. "God, you're crazy. But I like listening to crazy people Blow some more" [5, p. 161]. ("Bu gözəl ideyadır", ovçu

dedi: Ancaq bizim hansı birimizin kifayət qədər ağı vardır? Çoxumuzun kifayət qədər dərrakəmiz çatmır ki, araq qurtaranda məclisi (partini) tərk edək. Heç bir şey etmədən dayanıb qalırıq.

"Dayanıb qalırıq" mən dedim, Eyib nədir ki,

Biz bir qədər də pivə sifariş verdik.

Ovçu pivə bakalının yarısını içdi və ağzını sildi.

Beləliklə, biz səhv qəbirlərlə nə edə bilərik o dedi.

"Onlarla elə rəftar edin ki, sanki onlar mövcud olmayıblar" mən dedim.

"Ola bilsin ki, onlar pis yuxu kimi özləri çıxıb getsinlər (yox olsunlar).

Ovçu qışqırığa bənzər bir dəfə güldü: "Aman allah, sən dəlisən, ağılsızsan. Lakin mən dəli, ağılsız adamları dinləməyi xoşlayıram. Bir qədər də danış".

The passage we have given as an example contains both colloquialism and slang. First of all, «that much sense» means that there is not enough sense, because in the next conversation it is foolish not to leave the party, even after drinking vodka (gin – English vodka). There is a second point where one of them says that there is nothing wrong with it or those «what is embarrassing» shows once again that the previous idea is logical for them. Again, ordering beer and emphasizing people they don't like as their own graves (like a dead person) during their next conversation, and another saying, /»Think they don't exist,» and maybe they'll disappear like a dream?/ again, the hunter's screaming laughter shows where the problem lies.

Conclusion. Summarizing this article, we would like to note that in all cases many colloquialisms, words, expressions belong to the living informal communication, and they are common to all languages, have come a long way in the development of literary language.

Slang, on the other hand, is called words and expressions that are associated with giving contextual meaning to any stylistic means.

We have studied these qualities by observing them in the text we have selected as examples from the literature, and in all cases we have seen space, time, and situation in the foreground, and we have tried to show in context that those who use these expressions do not have a clear meaning, and we have tried to interpret the differences of colloquialism from this point of view, and we think we have succeeded it.

References:

1. Arnold, I.V. The English word / I.V. Arnold. Moscow : Vyssh. Shola, 1973. 302 p.
2. Babayev, A.M. Introduction to Linguistics / A. Babayev. Bakı : Mutarjim, 2017. 560 p. (in Azerbaijani)
3. Bally, Sh. French style / Bally, Sh. Moscow : Linguistic Heritage of the 20th Century, 2009. 392 p. (in Russian)
4. Blumfeld, L. Dil (ingilis dilindən tərcümə) / L. Blumfeld. Bakı : Prestij çap evi, 2014. 519 s. (in Azerbaijani).

5. Cheeve, J. (L.S. Golovchinskaya). Speak good English / Moscow : Voenizdat, 1980. 271 p. (in Russian)
6. Chandler, R. Farewell, my lovely (Farewell My Lovely and Stories) / Chandler Raymond. Moscow : Raduga Publishers, 1983. 367 p. (in Russian)
7. Galperin, I.R. Stylistics / I.R. Galperin. Moscow : Vyshya Shkola, 1977. 334 p. (in Russian)
8. Humboldt, W.F. von Selected works on linguistics / Humboldt, W.F. von. Moscow : Progress, 1984. 397 p. (in Russian)
9. Hemingway, E.M. Fiesta The sun also rises / E.Hemingway. Moscow : International Relation, 1981. 245 p. (in Russian)
10. Lyons, J. Linguistic semantics: introduction / Lyons, J. Baku : Prestige printing house, 2014. 389 p.
11. New Webster's Dictionary and thesaurus of the English language / USA : Lexicon Publications, 1993. 1149 p.
12. Oxford Advanced Learner's Dictionary / Oxford : Oxford University Press, 2005. 1780 p.
13. Valiyeva, N.Ch. Theoretical issues of stylistic lexicology / N.Ch.Valiyeva. Baku : Azerbaijan State Publishing, 2014. 185 p. (in Azerbaijani)

Сеїдзада Л. Е. ВІДМІННІСТЬ СЛЕНГУ ВІД ДІАЛЕКТІВ, ВУЛЬГАРИЗМІВ І РОЗМОВНОЇ МОВИ

Сленг – цікаве явище, яке існує у будь-якій мові. Сьогодні цей прошарок лексичної системи мови в сучасний період активно розширюється. Можна сказати, що він набуває все більшого поширення серед молоді, причому формуються нові слова та категорії. В основному це пов'язано з тим, що багато обмежень, що існували досі в суспільному та приватному житті, були зняті, і тому це проявляється у мові, у можливості людей висловлювати свої погляди. У деяких випадках здається, що вживання сленгу пов'язане з неграмотністю мов, але насправді це не так. Сленги, зазвичай, істотно відрізняються від норм літературної мови, хоча це завжди так. Сленг першим реагує на кожну подію та зміну в суспільстві та здатний їх засвоювати, у зв'язку з чим сленг популярніший серед молоді. Сленг відрізняється від діалектів та говірок своєю лексикою. Слова у його лексичній системі переважно поділяються на три групи: а) слова, взяті з іншої мови; б) спеціально створені слова; в) слова зі зміненим значенням, і т. д. Слова у сленгу незвичайні за своєю структурою та функцією. Ця функція посилює у слухача відчуття виразності та експресивності. В результаті є можливість поширюватись серед носіїв мови. Елементи сленгу швидко розповсюджуються і використовуються у світі мистецтва, хоча й у невеликій кількості носіїв. Сленг не однаковий у всіх народів. Так, у ряду народів він розвинений слабо, а в деяких народів – ширше. Наприклад, сленг, пов'язаний із полюванням та торгівлею, був широко поширений у російській мові до початку ХХ століття. Походження, формування та розвиток сленгов, а також відстеження їх перетворення з часом на літературну мову, дослідження їх пізнавального зв'язку, узагальнення цих уявлень, класифікація сленгу, вивчення походження та вживання слів із соціальної та функціональної точок зору можна розглядати як наукову новизну нашого дослідження.

Ключові слова: сленг, вульгаризм, соціальні діалекти, розмовна мова, спілкування, значення, закритість.

Юмачікова О. М.

Вінницький національний аграрний університет

**НАУКОВИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ТЕКСТ У ТИПОЛОГІЇ
ТЕКСТОВИХ ОДИНИЦЬ**

Робота з науковим різновидом тексту є складною і вимагає високої кваліфікації дослідника, адже наукова мова витворюється упродовж століть і потребує постійної державницької позиції для свого функціонування.

У статті зроблено спробу дослідження зразків наукового гуманітарного тексту як різновиду текстових одиниць і встановлення його основних структурних, семантичних і функціональних ознак.

За результатами проведеного дослідження визначено, що науковий гуманітарний текст як окремий цілісний об'єкт є складною динамічною системою, який представляє індивідуально-особистісні, психологічні, соціальні, лінгвістичні характеристики мовця, а також відрізняється виразною антропологічною спрямованістю та формує семантичну структуру висловлювань, переважно роздумами, метою яких є доведення істин, які були знайдені в результаті дослідження конкретних наукових фактів. Доведено, що такий різновид тексту є результатом мовлення, завжди має ідею, яка відображає авторський задум і формує цілісність тексту – гіперконцепт. Визначено, що аналізований текст має стилістичне забарвлення, яке відображає певну сферу спілкування і завжди орієнтований на адресата. Сформовано авторське бачення на новий зміст вищевказаного тексту й ряд специфічних прагматичних характеристик. Обґрунтовано низку категорійних ознак досліджуваного тексту, серед яких основними є цілісність, зв'язність, логічність, точність, ясність, зрозумілість, доступність, інформативність, смислова завершеність, змістовність, віддільність, прагматичність, темпоральність й інші. З'ясовано, що основними завданнями наукового гуманітарного тексту є інтелектуальна зацікавленість читача в проблематиці, яка актуалізується системою спеціалізованих конотаційних характеристик, і доступність пізнавальної інформації про сутність явища або процесу, у якій елементи образності, експресивності, оціночності успішно реалізуються за допомогою синтаксичних конкретних умов.

Ключові слова: текст, науковий текст, гуманітарний текст, характеристика, діалогічність, експресивність.

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістиці поняття «текст» одне із фундаментальних, що розглядається вченими як необхідна середня ланка акту вербального спілкування, яка, взаємодіючи із суб'єктами текстової комунікації, свідчить про суб'єктивно-особистісну спрямованість висловлювання. Таке визначення представлено в наукових працях І.В. Арнольд [1], І.Г. Гальперіна [7], А.Л. Каменської [11], І.М. Колегаєвої [14], А.Ф. Папіної [18], Т.В. Радзієвської [19], О.О. Селіванової [22], С.Я. Тураєвої [28] та інших східнослов'янських лінгвістів.

Що стосується поняття «науковий текст», то воно набуває все більшої актуальності серед вчених, і не тільки східнослов'янських філологів, а й представників інших галузей знань, зокрема гуманітарних (філософів, логіків, соціологів), що, на нашу думку, пояснюється необхідністю систематизувати й узагальнити лінгвостилістичні

особливості цього текстового різновиду в літературній мові, а також необхідністю встановлення механізмів вербалізації наукових знань й осмислення сутності наукової творчості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню цього лінгвістичного феномену приділяли увагу такі вітчизняні мовознавці, як Р.А. Будагов [4], О.М. Васильєва [6], В.В. Виноградов [5], Н.В. Зелінська [10], О.П. Коваль [12], М.Н. Кожина [13], І.Н. Колегаєва [14], М.П. Котюрова [15, 16], Н.Ф. Непийвода [17], В.Н. Русановський [21], Л.В. Славгородська [24], І.Г. Чередніченко [28] та ін. Переважна більшість згаданих учених розглядають лексико-семантичну й функціонально-стилістичну палітру наукового тексту.

Однією з найкращих робіт лінгвістів, які вивчають текст та його різновиди, є колективна монографія під загальною редакцією М.М. Кожиної, тоді як в українському мовознавстві це питання

привернуло увагу Н.Ф. Непийводи, та розглянуто в авторській монографії науково-технічного стилю сучасної української мови. Проте, залишаються невіршеними окремі моменти теорії саме наукового тексту, що стосуються специфіки текстових різновидів і потребують уточнення чи додаткової аргументації.

Постановка завдання. У статті зроблено спробу дослідження зразків наукового тексту гуманітарного спрямування та встановлення його основних ознак з обґрунтуванням використання відповідного наукового апарату.

Об'єкт дослідження – гуманітарний науковий текст філологічного спрямування. Предмет – структурні, семантичні та функціональні характеристики гуманітарного наукового тексту.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що у східнослов'янській мовознавчій літературі існує кілька визначень поняття «науковий текст». Одне з тлумачень подає І.Р. Гальперін, який називає текст суто науковим за умови, що його адресат представлений лише фахівцями, якщо він розрахований на широке коло будь-яких читачів, зокрема і фахівців, то повинен розглядатися як текст науково-популярної літератури, хоча і тут можуть бути свої градації [7, с. 67–68]. У цій теорії основою визначення є фактор адресата, тобто те, на яке коло читачів розрахований науковий текст. Облік цього аргументу дозволяє говорити про належність будь-якого наукового тексту до вузькоспеціальних у тих умовах, якщо він розрахований на невелике коло фахівців, або звернений до ширшого кола фахівців однієї або цілої групи спеціальностей.

З іншого боку розглядає поняття «науковий текст» І.В. Арнольд, яка вважає, що до наукових текстів належать ті, що містять у собі два типи інформації – основну та додаткову. Якщо основна інформація складається з власне предмета повідомлення та використовує одиниці мовлення у їхніх предметно-логічних значеннях, то додаткова інформація висловлює ті складні стосунки й відтінки, які автор прагне передати читачеві. Тому стилістична характеристика наукового тексту розглядається дослідницею як взаємодія науково-логічного змісту повідомлення з інформацією іншого роду, тобто встановлюється зв'язок і взаємодія конотативних значень слів і конструкцій з денотативною та їхня роль взагалі [1, с. 33–34]. Це підтверджує важливість конотаційних характеристик щодо різновидів наукового тексту.

Є.П. Загданський, аналізуючи теорію наукового тексту, зазначає, що такий вид тексту має дослід-

ницький підхід, реалізований у його структурі та передбачає розкриття наукової ідеї в процесі, тобто показ того, як учений дійшов результату, і як воно було отримано, адже наукова думка рідко розвивається однолінійно, із заздалегідь заданим маршрутом. Зазвичай все починається з незнання, здивування, парадоксу, згодом поступово відкриваються шляхи пізнання істини, розплутуються загадкові й таємничі вузли, накопичуються можливі аргументи, відкидаються хибні версії. Відомі випадки, коли рух думки починається з того, що певне явище чи подія здається цілком зрозумілим. Але пильне й уважне його вивчення приводить до висновку: наше перше уявлення було поверховим. Все виявляється складнішим та заплутаним [8, с. 57–58].

На нашу думку, таке твердження про шлях пізнання у реальній практиці наукових досліджень є цілком обґрунтованим, адже, відтворивши відповідні етапи пізнання нового у науковому тексті, автор має можливість залучити читача до свого творчого процесу, спрямованого на становлення власної ідеї у динамічній природі наукового твору. У той же час авторська ідея не виникатиме як готова й закінчена даність, а зароджуватиметься та розвиватиметься у свідомості читача під час читання.

Однією з найпереконливіших дефініцій поняття «науковий текст» вважаємо визначення, запропоноване О.О. Селівановою, за яким науковий текст є цілісною семіотичною формою лінгвопсихоментальної діяльності мовця, концептуально й структурно інтегрованої, що служить прагматичним посередником комунікації та діалогічно вбудованої в семіотичний універсум культури [22, с. 600]. Таке визначення цього поняття обґрунтовується автором з урахуванням специфіки структурної організації тексту й граматичних засобів її категоріальних ознак, зокрема, зв'язності, формальної, структурної, жанрової та стилістичної різноплановості тексту та способів, а також засобів його репрезентації.

Нагадаємо, що зразками наукового тексту можуть бути доповіді, статті, монографії, дисертації тощо, у яких автори ставлять за мету поінформувати читачів про результати досліджень у певній галузі науки, проблеми й перспективи досліджень, систематизувати й узагальнити об'єктивні знання про навколишню дійсність. Однак, тут, як зазначає Н.В. Шевцова, перлокуція як наслідок втілення у висловлюванні, що породжується у процесі мовного акту, певної комунікативної інтенції, комунікативної мети, надає

висловлюванню конкретну спрямованість на конкретного адресата чи аудиторію, що характеризується відстрочкою у часі: вплив інформації читача, його реакція мають місце лише після прочитання опублікованого наукового твору [29, с. 3].

Відомо, що в рамках наукового стилю виділяється шість стильових різновидів, кожен з яких за своїм призначенням і сферою використання реалізується у певному текстовому жанрі. Детальну їхню характеристику подає український лінгвіст О.П. Коваль, наголошуючи на наступних різновидах: чисто науковий (наукові праці, дисертації, монографії, доповіді тощо), науково-популярний (нарис, книги, лекції, статті та ін.), навчально-науковий (підручники, збірники завдань та вправ, навчально-методичні матеріали та ін.), науково-діловий (технічна документація, контракти, інструкції, реферати та ін.), науково-інформативний (реферати, інструкції, патентні описи тощо), науково-довідковий (словники, довідники, каталоги та ін.) [12, с. 129].

На думку дослідниці М.М. Кожині, кожен різновид наукового тексту є результатом складної взаємодії цілого ряду стильових факторів, серед яких найважливішими є спосіб викладу, конкретність або абстрактність змісту, стислість або розгорнутість викладу, рівень узагальнення, ціль і завдання інтелектуальної інформації. Теоретично вона виділяє також три основних способи викладу наукового тексту – опис, оповідання та міркування. Перший спосіб – опис, кваліфікується ученим як різнобічна систематична характеристика предмета мови, його особливостей, ознак, складу й т. ін. й пов'язується з категоріями відсутності, розташування, розподілу ознак, з граматичними категоріями стану предмета мови. Другий спосіб – розповідь, є інформацією про події, пов'язані з процесом дослідження, отримання наукових даних, історії наукових відкриттів, пошуках, подорожах, тобто розповідь про виконані дії, впорядкування їх в історичних записках, пов'язаних з граматичними категоріями дії. Третій спосіб – роздум – це повідомлення у формі чіткого логічно розгорнутого доказу певного положення теорії, думки, яке не повторює виконаних дій, не називає ознак, а будує судження та висновки [3, с. 93].

Спосіб викладу роздуми – критико-полемістичний, в основі якого, на думку дослідниці, лежить найбільш узагальнений тип змісту, який знаходить відповідне вираження шляхом підбору мовних засобів на всіх текстових рівнях і полягає в оцінці певних положень та відстоюванні своєї

точки зору, безпосередньо пов'язане з категоріями оцінності та засобами їхнього вираження [3, с. 94].

Важливим для дослідження нашої проблеми вважаємо твердження Г.Я. Солганіка, який зазначає, що практично не існує наукового тексту, де використовувався б лише один спосіб викладу матеріалу, адже з перебігом розвитку думки текст змінюється, як і його композиційні частини – за абзацами чи фрагментами, великими синтаксичними одиницями і под. [25, с. 69–71].

Не можна не погодитися також із твердженням А.С. Бархударова, який вважає, що для наукового тексту важливе значення має не лише спосіб викладу, а й конкретність чи абстрактність змісту цього викладу, адже конкретний зміст завжди легший для розуміння, а основна складність текстів із конкретним змістом зводиться до лексичних і термінологічних труднощів [2, с. 40–41]. Спостереження відомого лінгвіста над текстовими різновидами дали йому підстави зробити висновки, що конкретний зміст найчастіше поєднується з описом, тоді як абстрактний зміст тяжіє до роздумів. Найвищу складність для розуміння може представляти текст з абстрактним змістом за вільного трактування. Не менш важливим стабілізуючим фактором вчений вважає також ступінь стислості або розгорнутості тексту, адже свідомо лаконічність або, навпаки, широкість викладу, на його думку, впливають на вибір граматичних та синтаксичних засобів [2, с. 43].

Щодо визначення головних ознак наукового тексту гуманітарного спрямування, то нагадаємо, що у східнослов'янській лінгвістиці існують різні погляди на цю проблему. Стереотипні твердження про сухість і бідність наукової мови, її чисту інформативність частково мають певну підставу, оскільки стосуються одного з найбільш поширених типів змісту наукового тексту, пов'язаного з описом експериментів, методик і результатів приватних досліджень. Проте, існують різновиди наукового тексту, які мають порівняно низький рівень узагальнення. Тому Н.С. Болотнова цілком переконливо вважає, що прикладом прямо протилежним такому різновиду структурно-стилістичної організації наукового тексту може вважатися науковий текст гуманітарного спрямування з надзвичайно складним синтаксисом, який поєднується з елементами образності, експресивності, оціночності, що дозволяє говорити про цілу низку стилістичних прийомів [3, с. 69].

Конотаційні характеристики наукового тексту гуманітарного спрямування, з одного боку, можуть бути функціонально-стилістичними,

тобто виражати особливу тональність наукового стилю, а з іншого – можуть складатися з емоційного, експресивного та оцінного компонентів. Дослідники зазначають, що у текстових різновидах характер конотації визначається типом інформації. Тобто якщо основна інформація має нульову конотацію, то додаткова інформація, пов'язана з умовами наукового спілкування, знаходить своє вираження у функціонально-стильових конотаціях, які є основними для системи конотацій, що використовуються в науковому стилі. Крім того, треба розрізняти ще три види додаткової інформації, що зустрічається в науковому тексті: 1) додаткова предметна, пов'язана із сприйняттям предмета мови автором; 2) абстрактна, пов'язана з високим ступенем абстрактності змісту; 3) оцінна інформація, що з оцінним ставленням автора. Відповідно до цього, конотації матимуть емоційний, експресивний або оцінний характер [1, с. 33–34].

Наше дослідження специфіки виразних й образотворчих характеристик наукового тексту гуманітарного спрямування підтверджують думку Н.М. Разінкіної, яка вважає, що емоційне й експресивне забарвлення наукової мови може виникати не тільки внаслідок особливостей сприйняття об'єкта дослідження самим автором, який прагне передати вам не лише суто інформативне зміст, а й вражень, отриманих під час спостереження. Сприйняття такого тексту вимагає яскравого, образного висловлювання, яке автор прагне донести до читача. На думку дослідниці, це збагачує та доповнює інформацію, робить її виразною (ефективною). Наукова мова виконує додаткову емотивну функцію [20, с. 47–48].

Якщо для О.П. Коваль характерними рисами наукового тексту є цілеспрямованість, прагматизм, ясність, стислість, а також формально-логічний спосіб викладу матеріалу, що знаходить своє відображення у всій системі мовних засобів [12, с. 228–229], то для Н.Н. Разінкіної найважливішою ознакою наукового тексту є експресивність, яка може пов'язуватися з великою складністю та абстрактністю змісту. Тому дослідниця зазначає, що з ускладненої форми висловлювання, науковий текст втрачає цю характеристику, тоді як образне, яскраве, іноді просте порівняння (чи інший засіб) в короткій формі, передаючи складну ідею, допомагає тексту її придбати. Таке явище необхідно пов'язувати з певним різноманітним наукового тексту, який є послідовною і чіткою системою мовних творів, що мають певну форму, розмір і структуру [20, с. 47]. Як показують наші

спостереження, таке обґрунтування особливо стоується наукового тексту гуманітарної сфери, що знаходиться у центрі нашої уваги.

Крім того, О.П. Коваль підкреслює, що кожне слово та вираз у науковому тексті служать меті, яку можна сформулювати так: не тільки якомога точніше, а й коротше донести суть інформації [12, с. 232]. Не можна заперечувати і те, що науковий виклад складається переважно з роздумів, метою яких є доведення істин, виявлених у результаті дослідження фактів дійсності, а основна функція такого тексту є пізнавально-інформативною.

Враховуючи специфіку представлення інформації текстового змісту у практичній діяльності, наявність композиційних особливостей власне наукового тексту, можна виділити в теорії наукового тексту дві узагальнюючі групи: природну та гуманітарну. Гуманітарні наукові тексти відрізняються від природних виразною антропологічною спрямованістю (див. наукові праці А.А. Баженової, М.П. Котюрової, Ю.С. Лазебника, Н.В. Слухай, Г.П. Тупицької та ін.). Крім встановлення загальних лінгвостилістичних характеристик гуманітарного тексту, вчені обґрунтовують тісний зв'язок лінгвальних й екстралінгвістичних факторів, досліджуючи людину, її дії у всіх можливих вимірах. Такий підхід створює умови для детального вивчення семантики й структури саме гуманітарного тексту, що дозволяє аналізувати вербально представлені в тексті індивідуально-особистісні, психологічні, соціальні, лінгвістичні властивості автора, а також експлікувати рефлексивне бачення «інших» та «себе в інших», відображене у текст [23, с. 5].

Дослідники зазначають, що мова наукових текстів гуманітарного спрямування позначена підвищеною індивідуалізацією, що є результатом використання логічних й образних методів узагальнення результатів пізнання. Тому така факультативна стильова риса як образність виявляє в наукових текстах рівень естетичної та мовної свободи автора. Найяскравішою характеристикою образності гуманітарного тексту є семантична прозорість структури образу, що полегшує процес породження-сприйняття. Разом основне функціональне призначення засобів образності (порівняння, метафори) визначається метою наукової комунікації, саме передачею адресату важливої, з погляду автора, пізнавальної інформації про сутність явища чи процесу, про зовнішній вигляд, характер досліджуваних історичних, літературних персонажів тощо. [23, с. 31].

Однією з важливих ознак гуманітарних наукових текстів, на думку І.А. Синиці, є активне використання «чужої мови», що позначається, наприклад, на контекстній семантиці займенника, який називає суб'єкта мови і не є автором. Крім того, особливе місце серед засобів експлікації культурологічного простору в наукових текстах гуманітарного спрямування займають стійкі поєднання слів, які в цьому тексті є засобом адаптації спеціальних знань у певному середовищі, і які виконують ряд текстових і стилістичних функцій та вживаються відповідно до комунікативних завдань, враховуючи рівень компетенції носія певної мови [23, с. 14].

Ще однією конститутивною ознакою наукового тексту гуманітарного спрямування є цілеспрямованість і прагматична мета автора, який прагне змінити погляди адресата щодо дослідження чи змінити обсяг відомої йому інформації. Водночас автор орієнтується на конкретний «образ читача», представляючи чітку «модель адресата» як людини компетентної в певній області, яка має прийнятну систему знаків, щоб відразу розуміти написане і брати участь у діалозі [23, с. 6].

Щодо основного завдання наукового, зокрема гуманітарного тексту, то наші узагальнення та висновки узгоджуються з думкою Л. Хоффмана, який вважає основним завданням такого тексту у спробі автора змусити читача мислити у певному напрямку. Це стане можливим за умови, що автору вдасться створити в науковому тексті атмосферу співтворчості, залучити читача до спільних роздумів, зробити його співучасни-

ком події, а також об'єднати в тексті насиченість фактами й теоретичний виклад, і одночасно створити такий науковий текст, який відображатиме суперечливий процес пошуків істини. Безсумнівно, що найбільш дієвим способом впливу на читача є обчислення автором-науковцем важливих психологічних процесів: уваги, орієнтовно-дослідницького рефлексу, домінанти, цікавості, ідентифікації, однодумності, антиципації, радості пізнання [30, с. 64].

Усі ці фактори впливають на якість сприйняття тексту і значно керують мисленням читача, який не тільки зрозуміє написане, отримуючи нову інформацію, а й перебуватиме у процесі пізнання, співпереживаючи з автором.

Висновки і пропозиції. Отже, науковий гуманітарний текст є одним з різновидів наукового тексту, який представляє індивідуально-особистісні, психологічні, соціальні, лінгвістичні характеристики мовця, відрізняючись виразною антропологічною спрямованістю та формуючи семантичну структуру висловлювань переважно роздумами, метою яких є доведення істин, які були знайдені в результаті дослідження конкретних наукових фактів. Основними завданнями наукового гуманітарного тексту є інтелектуальна зацікавленість читача в проблематиці, яка актуалізується системою спеціалізованих конотаційних характеристик, і доступність пізнавальної інформації про сутність явища або процесу, у якій елементи образності, експресивності, оціночності успішно реалізуються за допомогою синтаксичних конкретних умов.

Список літератури:

1. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка. М. : Просвещение, 1990. 301 с.
2. Бархударов А.С. Текст как единица языка и единица перевода. Теория перевода и научные основы подготовки переводчиков: Материалы Всесоюзной научной конференции. Ч. 1, М., 1975. С. 184–192.
3. Болотнова Н.С. Филологический анализ текста. 3-е изд., М. : Флинта : Наука, 2007. 520 с.
4. Будагов Р.А. Литературные языки и языковые стили. М. : Высшая школа, 1967. 375 с.
5. Виноградов В.В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика. М., 1963. 255 с.
6. Васильева А.Н. Основы культуры речи. М., 1990. С. 177.
7. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. М., 1981. 139 с.
8. Загданский Е.П. От мысли к образу. 2-е изд., доп. К. : Искусство, 1990. 159 с.
9. Загнітко А.П. Лінгвістика тексту: Теорія і практикум : науково-навчальний посібник. Вид. 2-ге, доп. і перероб. Вінниця, 2007. 317 с.
10. Зелінська Н.В. Теоретичні засади роботи редактора над літературною формою твору. Літературне опрацювання тексту : навч. посібник. К. : УМК ВО, 1989. 76 с.
11. Каменская О.Л. Текст и коммуникация. М., 1990. 348 с.
12. Коваль О.П. Науковий стиль сучасної української літературної мови. Структура наукового тексту. К., 1970. 360 с.
13. Кожина М.Н. Стилистика в соотнесении с лингвистикой текста. Теория и практика преподавания русского языка и литературы. М., 1980. 358 с.
14. Коллегаева И.М. Текст как единица научной и художественной коммуникации. О., 1991. 124 с.

15. Котюрова М.П. Об экстралингвистических основаниях смысловой структуры научного текста (функционально-стилистический аспект). Красноярск, 1988. С. 77–86.
16. Котюрова М.П. Культура научной речи: Текст и его редактирование. Пермь. Любляна, 2003. 615 с.
17. Непийвода Н.Ф. Науковий стиль як нейролінгвістичний код. К., 1997. № 2–3. С. 42–58.
18. Папина А.Ф. Текст: его единицы и глобальные категории. М., 2002. 451 с.
19. Радзівська Т.В. Текст як засіб комунікації. К., 1993. 264 с.
20. Разинкина Н.М. О преломлении эмоциональных явлений в стиле научной прозы «Особенности языка научной литературы». М., 1965. С. 47.
21. Русанівський В.М. Історія української літературної мови : підручник. К., 2001. 392 с.
22. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2006. 716 с.
23. Синица И.А. Языковая личность ученого-гуманитария XIX века. К. : Издательский Дом Дмитрия Бураго, 2006. 352 с.
24. Славгородская Л.В. О функции адресата в научной прозе. Лингвостилистические особенности научного текста. М., 1981. С. 103.
25. Солганик Г.Я. Синтаксическая стилистика: Сложное синтаксическое целое. М. : Наука, 1973. 262 с.
26. Сучасна українська літературна мова. Стилистика / за ред. І. К. Білодіда. К., 1973. 440 с.
27. Тураева З.Я. Лингвистика текста: (Текст: структура и семантика) : учеб. пособие. М. : Просвещение, 1986. 126 с.
28. Чередниченко І.Г. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови. К., 1962. 117 с.
29. Шевцова Н. В. Научный дискурс и его лингвистическая прагматика В кн. : Пед. унив. вестн. Алтая. Барнаул, 113–116.
30. Hoffmann L. Beitrage zur Sprachstatistik. Leipzig, 1987. S. 21–71.

Yumachikova O. M. THE SCIENTIFIC HUMANITARIAN TEXT IN THE TYPOLOGY OF THE TEXT'S UNITS

The work with a scientific version of the text is difficult and requires high qualifications of the researcher, because the scientific language is developed over the centuries and requires a constant state position for its functioning.

The article attempts to study the samples of scientific humanitarian text as a kind of textual units and to establish its main structural, semantic and functional features.

According to the results of the study, the scientific humanitarian text as a separate integral object is a complex dynamic system that represents the individual-personal, psychological, social, linguistic characteristics of the speaker, as well as a distinct anthropological orientation and forms the semantic structure of utterances which are proofs of truths that have been found as a result of the study of specific scientific facts. It is proved that this kind of text is the result of speech, always has an idea that reflects the author's intention and forms the integrity of the text – a hyperconcept. It is determined that the analyzed text has a stylistic color that reflects a certain area of communication and is always focused on the recipient. The author's vision for the new content of the above text and a number of specific pragmatic characteristics are formed. A number of categorical features of the researched text are substantiated, among which the main ones are integrity, coherence, logic, accuracy, clarity, intelligibility, accessibility, informativeness, semantic completeness, content, separation, pragmatism, temporality and others. It was found that the main tasks of the scientific humanitarian text are the intellectual interest of the reader in the problem, which is actualized by a system of specialized connotative characteristics, and the availability of cognitive information about the essence of the phenomenon or process.

Key words: text, scientific text, humanitarian text, characteristic, dialogicity, expressiveness.

Відомості про авторів

Азізова П. Е. – доктор філософії з філології, доцент Азербайджанського медичного університету (Азербайджан)

Арделян О. В. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри германських мов та методик їхнього навчання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Асташева О. С. – магістр кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Байтеряков О. З. – кандидат географічних наук, доцент кафедри туризму, соціально-економічної географії та краєзнавства Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Байтерякова Н. Ю. – старший викладач кафедри германської філології Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Білецька Т. О. – доцент кафедри англійської філології та міжкультурної комунікації Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Бялик В. Д. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Велика К. І. – асистент кафедри іноземних мов Білоцерківського національного аграрного університету

Веремчук Е. О. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології та лінгводидактики Запорізького національного університету

Волкова С. В. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри теорії і практики перекладу Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»

Гаврилюк О. О. – доцент кафедри англійської філології та міжкультурної комунікації Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Гамаль Ю. А. – магістр кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Гахраманова Ц. М. – доктор філософії з філології, доцент кафедри Азербайджанської мови Азербайджанського Державного Економічного Університету (Азербайджан)

Глуховська М. С. – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри іноземних мов Національного аерокосмічного університету імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

Гнатишена І. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів і банківської справи Чернівецького торговельно-економічного інституту Державного торговельно-економічного університету

Гордієнко Ю. А. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов гуманітарних спеціальностей Волинського національного університету імені Лесі Українки

Грицевич Ю. В. – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри історії та культури української мови Волинського національного університету імені Лесі Українки

Гришкова Р. О. – доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри англійської мови Чорноморського національного університету імені Петра Могили

Данищенко І. О. – магістр кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Дмитрук Л. А. – доктор педагогічних наук, доцент кафедри іноземної філології, українознавства та соціально-правових дисциплін Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського

Доронкіна Н. Є. – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри англійської мови технічного спрямування № 1 факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Жаворонкова В. В. – викладач кафедри іноземних мов Запорізького державного медичного університету

Задорожна А. Д. – магістр кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Здиховська Т. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки

Івасюк О. В. – кандидат філологічних наук, викладач кафедри англійської мови технічного спрямування №1 факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Іщук А. А. – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри англійської філології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Капуш Л. М. – магістр кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Кичан Д. О. – аспірантка кафедри української мови Волинського національного університету імені Лесі Українки

Клименко Т. А. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Корпало О. Р. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри слов'янських мов Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Костусяк Н. М. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Волинського національного університету імені Лесі Українки

Куконіна Н. А. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Куш Е. О. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та практики перекладу Національного університету «Запорізька політехніка»

Максимова А. Я. – кандидат наук з державного управління, викладач кафедри соціально-гуманітарної роботи Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Маммадова З. Е. – аспірант Інституту Мовознавства імені І. Насімі Національної Академії Наук Азербайджану, викладач кафедри іноземних мов Сумгаїтського державного університету (Азербайджан)

Межов О. Г. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови Волинського національного університету імені Лесі Українки

Мизин Т. О. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов природничих факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Мицан Д. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри слов'янських мов Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Мицкан М. М. – магістр кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Новікова О. В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Одінцова О. О. – старший викладач кафедри іноземних мов професійного спрямування Донецького національного університету імені Василя Стуса

Олексенко В. П. – доктор філологічних наук, професор кафедри української і слов'янської філології та журналістики Херсонського державного університету

Оруджова Р. – аспірант Азербайджанського Державного Педагогічного Університету (Азербайджан)

Остапчук І. І. – кандидат філологічних наук, викладач кафедри англійської філології та методики навчання англійської мови Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

П'єцух О. І. – доктор філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Підгорна А. Б. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу Національного університету «Запорізька політехніка»

Резнік В. Г. – старший викладач кафедри іноземних мов Білоцерківського національного аграрного університету

Рзаєва С. – докторант кафедри азербайджанської мови та методики її викладання Сумгаїтського державного університету (Азербайджан)

Сеїдзада Л. Е. – докторант кафедри іноземних мов Азербайджанського Університету мов (Азербайджан)

Семенюк Т. П. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри німецької філології Волинського національного університету імені Лесі Українки

Середницька А. Я. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови Інституту гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка»

Сілютіна І. О. – кандидат педагогічних наук, асистент кафедри іноземної філології та перекладу Національного транспортного університету

Слива Т. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри слов'янських мов факультету іноземної філології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Стефурак Р. І. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Суїма І. П. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Тараненко К. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філології та мовної комунікації Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

Хацер Г. О. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Запорізького національного університету

Царьова І. В. – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри українознавства та іноземних мов Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Цвид-Гром О. П. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Білоцерківського національного аграрного університету

Циганок І. Б. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови та літератури Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Юмачікова О. М. – кандидат філологічних наук, викладач кафедри української та іноземних мов Вінницького національного аграрного університету

Яссін М. А. – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри східної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Науковий журнал

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Серія: Філологія. Журналістика

Том 33 (72) № 2 2022

Частина 1

Коректура • *Н. Пирог*

Комп'ютерна верстка • *В. Гайдабрус*

Адреса редакції:

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

м. Київ, вул. Івана Кудрі, 33

Електронна пошта: editor@philol.vernadskyjournals.in.ua

Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсетний. Цифровий друк. Обл.-вид. арк. 25,97. Ум. друк. арк. 31,85. Зам. № 0522/174

Підписано до друку 23.05.2022. Наклад 150 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Телефон +38 (048) 709 38 69,

+38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 6424 від 04.10.2018 р.